STENDHAL

PARMOS VIENUOLYNAS

STENDHAL

PARMOS VIENUOLYNAS

Romanas

Iš prancūzų kalbos vertė
RAMUTĖ
RAMUNIENĖ

ŽALTVYKSLĖ

Vilnius 2007

UDK 840-3
St-155

Versta iš:
Stendhal LA CHARTREUSE DE PARME
Moscou, 1953

ISSN 1882-637X
ISBN 978-9986-06-252-3

© Vertimas į lietuvių kalbą, Ramutė Ramunienė, 2007
© Leidykla „Žaltvykslė“, 2007

Pratarmė

Ši apysaka parašyta 1830 metų žiemą trys šimtai mylių nuo Paryžiaus; tad joje negali būti jokių užuominų apie 1839 metų įvykius.

Gerokai prieš 1830 metus, tais laikais, kai mūsų armijos žygiavo per Europą, man atiteko paskyrimas apsigyventi vieno kanauninko namuose; buvo tai Paduvoje, žaviame Italijos mieste; kadangi mes Paduvoje užtrukome, mudu su kanauninku susidraugavome.

1830 metų pabaigoje vėl patekęs į Paduvą, nuskubėjau į gerojo kanauninko namus; žinojau, kad jo nebėra tarp gyvųjų, bet norėjau dar kartą pamatyti saloną, kuriame mudu praleidome tiek malonių vakarų, vėliau taip dažnai su apgailėjimu mano minėtų. Kanauninko namuose gyveno dabar jo sūnėnas su žmona, jie pasitiko mane kaip seną bičiulį. Atėjo dar keletas svečių, ir mes užsibuvome iki vėlumos; kanauninko sūnėnas nusiuntė tarną parnešti iš Pedročio kavinės puikaus kremo su punšu. Mes užsivakarojome ypačiai dėl to, kad kažkas iš svečių užsiminė apie kunigaikštienės Sanseverinos istoriją, ir kanauninko sūnėnas maloniai sutiko mano garbei visą ją papasakoti.

– Ten, kur vykstu, – tariau aš savo bičiuliams, – vargiai turėsiu progos taip maloniai kaip čia pavakaroti ir, kad neprailgtų ilgos vakaro valandos, iš jūsų papasakotos istorijos aš parašysiu apysaką.

– Jei taip, – tarė kanauninko sūnėnas, – tai aš paskolinsiu jums savo dėdės metraštį; skirsnyje apie Parmą jis mini kai kurias to dvaro intrigas iš tų laikų, kada kunigaikštienė Sanseverina ten lėmė ir darganą, ir giedrą. Bet būkite atsargus: ši istorija toli gražu ne iš dorovingųjų, ir dabar,

kai pas jus Prancūzijoje madingas krikščioniškas skaistumas, jus gali apšaukti žmogžudžiu.

Spausdinu šią apysaką pagal 1830 metų rankraštį, nieko nepakeitęs, nors tai gali turėti du nemalonius padarinius.

Pirmąjį – skaitytojui: kadangi šios apysakos veikėjai yra italai, jie gali mažiau jį sudominti, ano krašto žmonių širdys gerokai skiriasi nuo prancūzų: italai – atviri, geri žmonės ir, kai niekas jų negąsdina, ką galvoja, tą ir sako; garbėtroška pagauna juos tik priepuoliais; tada ji virsta aistra ir vadinasi *puntiglio*. Ir dar kas: iš neturto pas juos nesišaipoma.

Antrąjį – autoriui.

Prisipažinsiu, kad išdrįsau nesušvelninti šiurkštaus apysakos veikėjų būdo; bet užtat garsiai pareiškiu, kad griežčiausiai smerkiu daugelį jų veiksmų. Kuriam galui apdovanoti juos aukštu dorovingumu ir žaviomis prancūzų būdo savybėmis, kada šie pastarieji labiau už viską šioje žemėje brangina pinigą ir nedaro nuodėmių nei iš neapykantos, nei iš meilės? Mano apysakos italai yra bemaž jų priešingybė. Man, beje, rodosi, kad kiekvieną kartą, kai nukeliaujame du šimtus mylių iš pietų į šiaurę, pasikeičia ir gamtovaizdis, ir romanas. Simpatingoji kanauninko seserėčia, kuri pažinojo ir net labai mylėjo kunigaikštienę Sanseveriną, prašo mane nieko nekeisti jos nuotykių istorijoje, nors jie ir smerktini.

1839 m. sausio 23 d.

PIRMOJI DALIS

Gia mi fur dolci inviti a empir le carte I luoghi ameni.

A r i o s t o, Sat. IV[1]

Pirmasis skyrius

Milanas 1796 metais

1796 metų gegužės 15 dieną į Milaną įžygiavo generolas Bonapartas, vedinas ta jauna armija, kuri buvo neseniai perėjusi Lodžio tiltą[2] ir parodžiusi pasauliui, kad po tiek šimtmečių Cezaris ir Aleksandras susilaukė įpėdinio. Drąsos bei genialumo stebuklai, kurių liudytoja tapo Italija, per keletą mėnesių pažadino užsnūdusią tautą; dar savaitę prieš atvykstant prancūzams, milaniečiai laikė juos plėšikų gauja, tolydžio sprunkančia nuo jo imperatoriškosios ir karališkosios didenybės[3] pulkų – taip bent skelbė jiems triskart per savaitę vietinis plaštakos didumo laikraštukas, spausdinamas nešvariame popieriuje. Viduramžiais Lombardijos respublikonai buvo įrodę, kad jie ne mažesni smarkuoliai už prancūzus, ir ne be reikalo Vokietijos imperatoriai su žeme sulygino jų miestą.[4] Paskui jie tapo *ištikimais valdiniais*, ir nuo to laiko svarbiausias jų užsiėmimas buvo spausdinti sonetus ant rausvo šilko nosinaičių, kai tekėdavo kuri nors aukštos kilmės ar turtingos šeimos

[1] Paaiškinimus žr. knygos gale.

mergina. Praėjus dvejiems ar trejiems metams po šio didžio jos gyvenime įvykio, jaunoji dama įsitaisydavo pastovų riterį palydovą; kartais čičisbėjų iš anksto parinkdavo vyro šeima, ir jo vardas garbingai figūruodavo vedybų sutartyje. Koks tad buvo šuolis iš šitų glebių papročių į stiprius jaudulius, kurių atnešė netikėtai įžengusi prancūzų kariauna! Netruko įsivyrauti nauji, aistringi papročiai. 1796 metų gegužės 15 dieną visa tauta kaip vienas žmogus suprato, kad tai, ką ji gerbė iki tol, buvo didžiai juokinga, o kartais net bjauru. Sulig paskutinio austrų pulko iššygiavimu žlugo ir senosios idėjos: pasidarė mada rizikuoti gyvybe; paaiškėjo, kad, norint būti laimingam, tiek amžių gyvenus išblėsusiais jausmais, reikia iš tikrųjų pamilti tėvynę ir stengtis tapti didvyriu. Pavydus despotizmas, išsilaikęs nuo Karolio V ir Pilypo II[5] laikų, buvo panardinęs lombardiečius tirštose sutemose; jie nuvertė dabar tų valdovų statulas ir staiga atsidūrė šviesos tvane. Kokį pusšimtį metų, kai Prancūzijoje vos daugiau dėmesio kėlė Enciklopedija ir Volteras, šauniesiems milaniečiams vienuoliai šaukė, kad mokytis rašto ar šiaip kokio dalyko šiame pasaulyje – visai nereikalingas vargas ir kad, tvarkingai atiduodant klebonui dešimtinę ir sąžiningai išsipasakojant jam savo nuodėmėles, galima būti maždaug tikram, jog danguje laukia tavęs nebloga vietelė. O kad galutinai suglebtų šitie žmonės, kadaise tokie grėsmingi ir tokie priešginos, Austrija pigiai pardavė jiems privilegiją nestatyti rekrūtų kariuomenei.

1796 metais milaniečių kariuomenės tebuvo dvidešimt keturi padaužos raudonais mundurais, kurie kartu su keturiais prašmatniais vengrų grenadierių pulkais saugojo miestą. Papročiai buvo neapsakomai palaidi, bet aistros – retenybė; beje, šalia nemalonios pareigos viską išsipasakoti kunigui, grasinančiam pražūtimi jau šiame pasaulyje, šauniuosius milaniečius monarchija dar varžė smulkiais, bet nemaloniais patvarkymais. Taip antai archikunigaikščiui[6], kuris rezidavo Milane ir valdė savo pusbrolio Austrijos imperatoriaus vardu, atėjo į galvą pelninga mintis – verstis javų prekyba. To padarinys – draudimas ūkininkams pardavinėti javus, kol jo didenybė nebus prisipylęs savo aruodų.

1796 metų gegužės mėnesį, praėjus trims dienoms po prancūzų įžengimo, į didžiąją Milano kavinę *Servi*, tuomet labai madingą, užėjo

kartu su kariuomene atvykęs jaunas miniatiūristas, pavarde Gro[7], gerokas nutrūktgalvis, vėliau garsus dailininkas. Išgirdęs pasakojant apie archikunigaikščio žygdarbius, – šis, be kita ko, buvo baisiai storas, – paėmė nuo staliuko prasto geltono popieriaus lapelį, spausdintą ledų kainoraštį, ir kitoje jo pusėje nupiešė riebųjį archikunigaikštį: prancūzų kareivis smeigia jam durtuvu į pilvą, o iš pilvo pasipila ne kraujas, bet neįtikėtina daugybė grūdų. Tai, kas vadinama pokštu ar karikatūra, buvo niekam nežinomi dalykai šitoje klastingo despotizmo šalyje. Piešinėlis, Gro paliktas *Servi* kavinėje ant staliuko, tapo stebuklu, nužengusiu iš dangaus; pernakt buvo padaryta jo klišė ir rytojaus dieną parduota dvidešimt tūkstančių paveikslėlio atspaudų.

Tą pačią dieną buvo išlipinti skelbimai, kad turi būti išmokėta šešių milijonų karo kontribucija prancūzų armijai, kuri, laimėjusi šešis mūšius ir užkariavusi dešimt provincijų, testokojo batų, kelnių, mundurų ir kepurių.

Su šitais apiplyšusiais prancūzais į Lombardiją siūbtelėjo tokia galinga laimės ir gyvenimo džiaugsmo banga, jog tik kunigai ir vienas kitas didikas tepajuto šešių milijonų kontribucijos naštą, po kurios netrukus užgulė daugelis kitų. Prancūzų kareiviai juokėsi ir dainavo nuo ryto iki vakaro; nė vienam jų nebuvo dar nė dvidešimt penkerių metų, o savo vyriausiąjį vadą, kuriam buvo dvidešimt septyneri, jie laikė pačiu seniausiu vyru kariuomenėje. Šis gyvenimo džiaugsmas, ši jaunatvė, šis nerūpestingumas buvo tarytum linksmas atsakas į tūžmingus vienuolių pamokslus. O pastarieji jau pusę metų skelbė iš sakyklų, kad visi prancūzai yra pabaisos, kad, prigrasinti mirties bausme, jie privalą viską deginti ir visiems kapoti galvas. Tam kiekvieno pulko priešakyje esanti vežama giljotina. Kaimuose žmonės matė prancūzų kareivį ant trobelės slenksčio rūpestingai sūpuojantį šeimininkės kūdikį, ir mažne kas vakarą koks smuikuoti mokąs būgnininkas surengdavo pasilinksminimą. Kadangi kadrilis buvo per daug sudėtingas ir įmantrus šokis, kad kareiviai būtų galėję jo išmokyti lombardietes, patys, tikrai sakant, jį ne kažkaip mokėdami, tai jos jauniesiems prancūzams rodė, kaip šokti monferiną, saltarolą ir kitus itališkus šokius.

Karininkus, kiek tai buvo įmanoma, apgyvendino pas turtinguosius; atsigauti jiems iš tikrųjų labai reikėjo. Šit, pavyzdžiui, vienam leitenantui, pavarde Roberui, atiteko paskyrimas į markizės del Dongo rūmus. Tas lengvabūdis karininkas, dar neseniai paimtas į kariuomenę, įžengė į rūmus viso labo teturėdamas kišenėje vieną šešių frankų monetą, ką tik gautą Pjačencoje. Perėjęs Lodžio tiltą, jis vienam gražuoliui austrų karininkui, užmuštam patrankos sviedinio, numovė puikias naujutėles nankino kelnes, ir dar niekada žmogui drabužis nebuvo taip pravertęs. Jo antpečiai buvo iš milo, o rankovių viršus susiuvinėtas draugėn su pamušalu, kad neišlakstytų gabalais; bet buvo viena dar liūdnesnė aplinkybė: jo batų padai buvo pasidaryti iš skrybėlės, taip pat susimedžiotos mūšio lauke, anapus Lodžio tilto. Tie improvizuoti padai buvo priraišioti prie batų virvelėmis, labai krintančiomis į akis, ir kai rūmų mažordomas, atėjęs į leitenanto Robero kambarį, pakvietė jį pietauti su ponia markize, jis atsidūrė baisiausiai keblioj padėty. Abu su pasiuntiniu per dvi valandas, dar likusias iki tų pragaištingų pietų, stengėsi bent kiek sulopyti mundurą ir rašalu nujuodinti nelemtas batų virveles. Pagaliau atėjo siaubingoji akimirka. „Dar niekad kaip gyvas nebuvau taip nejaukiai jautęsis, – pasakojo man vėliau leitenantas Roberas. – Ponios manė, kad aš joms baimės įvarysiu, o aš drebėjau labiau negu jos pačios. Žvilgčiojau į savo batus ir nežinojau, kaip čia padoriau su jais žingsnį žengus. Markizė del Dongo, – kalbėjo jis toliau, – spindėjo tada visu savo grožiu. Jūs juk pažinote ją, prisimenate jos nuostabias, angeliškai romias akis, jos gražiuosius tamsiai gelsvus plaukus, taip dailiai brėžiančius žavų jos veido ovalą. Mano kambaryje ant sienos kabojo Leonardo da Vinčio *Erodiada* – atrodė, kad tai jos paveikslas. Dievas davė, kad, pagautas nežemiško jos grožio, užmiršau ir savo apdarą. Dvejus metus aš Genujos apylinkių kalnuose tebuvau matęs vien bjaurystę ir skurdą, tad, neįstengdamas nuslėpti savo susižavėjimo, išdrįsau jį markizei keliais žodžiais išreikšti.

Vis dėlto turėjau tiek sveikos nuovokos, jog į per daug ilgus komplimentus neįsileidau. Įmantriai raitydamas sakinius, žiūrėjau, kaip po marmurinį valgomąjį sukiojasi dvylika liokajų ir keletas kamerdinerių, kurių apranga, kaip man tuomet atrodė, buvo puošnumo viršūnė. Įsivaiz-

duokite, tų nenaudėlių batai buvo ne tik nenuplyšę, bet dar ir su sidabrinėmis sagėmis. Skersomis metęs žvilgsnį, pastebėjau, kaip šitie žmonės, kvailai išpūtę akis, spokso į mano mundurą, o gal ir į mano batus, ir man suskaudo širdį. Galėjau vienu žodžiu įvaryti visiems jiems baimės; bet kaip juos pamokyti neišgąsdinus ponių? Mat markizė, kad būtų drąsiau, – kaip ji man paskui daug kartų sakė, – liepė atkviesti iš vienuolyno pensiono Džiną del Dongo, vyro seserį, tą pačią, kuri vėliau tapo žaviąja grafiene Pjetranera; niekas laimingaisiais gyvenimo metais nepajėgė jos pralenkti linksmumu ir meilingumu, lygiai kaip negandų metais niekas neprilygo jai ištverme ir dvasios giedra.

Džinai galėjo būti tada trylika metų, bet atrodė ji kokių aštuoniolikos; buvo ji, kaip žinote, gyvo ir atviro būdo ir žiūrėdama į mano apdarą taip bijojo pratrūkti juokais, jog nedrįso nieko į burną imti; tuo tarpu markizė slogino mane prisiverstiniu mandagumu; ji iš mano akių puikiai suprato, kad aš kaip ant adatų. Žodžiu, atrodžiau kvailai, dantis sukandęs rijau apmaudą, o tai, sako, neįmanomas prancūzui dalykas. Ir staiga protą man nušvietė mintis, paties dangaus siųsta: ėmiau pasakoti toms ponioms apie savo vargą, apie visa, ką mes per dvejus metus iškentėjome Genujos kalnuose, kur mus laikė seni, iškvošę generolai. Ten, pasakojau joms, dienai mums duodavo tris uncijas[8] duonos, o algą išmokėdavo popieriniais pinigais, kurių niekas tame krašte neėmė. Nepraėjo nė dvi minutės, ir gerosios markizės akyse sužibo ašaros, o Džina surimtėjo.

– Kaip, pone leitenante? – nustebo pastaroji. – Tris uncijas duonos!

– Taip, panele; bet tris kartus per savaitę nė tų pačių neduodavo; o kad ūkininkai, pas kuriuos mes buvome apgyvendinti, kentė dar didesnį vargą už mus, tai dalį ir tos savo duonos atiduodavome jiems.

Pakilęs nuo stalo ir pasiūlęs markizei ranką, palydėjau ją iki salono durų, paskui skubiai grįžau atgal ir liokajui, patarnavusiam man prie stalo, atidaviau tą vienintelę šešių frankų monetą, kurią svajojau taip plačiai panaudosiąs.

Praėjus savaitei, – pasakojo toliau Roberas, – kai visi įsitikino, kad prancūzai neketina niekam galvų kapoti, grįžo ir markizas del Dongas iš Griantos pilies nuo Komo ežero, kur jis taip narsiai buvo pasprukęs nuo

besiartinančios mūsų armijos, savo jauną gražuolę žmoną ir seserį palikęs karo staigmenų malonei. Markizo neapykanta mums prilygo jo baimei, vadinasi, buvo begalinė: linksma būdavo žiūrėti į riebią ir blyškią to šventeivos fizionomiją, kai jis tupinėdavo apie mane. Rytojaus dieną po jo sugrįžimo į Milaną aš gavau tris uolektis gelumbės ir du šimtus frankų pinigais iš tos šešių milijonų kontribucijos. Naujai apsiplunksnavęs, tapau nuolatiniu tų damų kavalierium, nes prasidėjo pobūvių sezonas".

Leitenanto Robero istorija – tai bemaž visų prancūzų karininkų istorija; milaniečiai ne tik nepasijuokė iš tų apskarusių šaunuolių kareivių, bet pajuto jiems gailestį ir pamilo juos.

Netikėta laimė ir siautulys tetvėrė dvejus neilgus metus; patrakimas prašoko visas ribas ir buvo toks visuotinis, jog sunku man kitaip jį paaiškinti, kaip tik šita istorine prasminga mintimi: tie žmonės šimtą metų nuobodžiavo.

Garsiųjų Milano kunigaikščių Viskončių ir Sforcų [9] dvaruose vyravo kadaise Pietų šalims būdingi kūniški džiaugsmai. Bet kai 1624 metais kraštą užvaldė ispanai, šitie nešnekūs, įtarūs, išpuikę valdovai, tolydžio baiminęsi sukilimo, linksmumas užgeso. Milaniečiai persiėmė savo viešpačių papročiais, jiems labiau rūpėjo durklu atkeršyti už mažiausią įžeidimą, negu mėgautis šios akimirkos malonumais.

Patrakęs džiaugsmas, linksmybė, aistros, visų liūdnybių ar net nuosaikumo užsimiršimas – nuo 1796 metų gegužės 15 dienos, kai į Milaną įžengė prancūzai, iki 1799 metų balandžio mėnesio, kai po mūšio ties Kasanu [10] jie buvo išvyti, – taip įsišėlo, jog net kai kurie seni pirkliai milijonieriai, seni lupikautojai, seni notarai užmiršo tuo laikotarpiu savo rūgščias minas ir pelno vaikymąsi.

Daugių daugiausia keletas šeimų iš aukštosios aristokratijos, tartum širsdamos dėl visuotinio džiūgavimo ir visų širdžių prasiskleidimo, išvažinėjo į savo dvarus provincijoje. Reikia tiesą pasakyti, kad tų didikų ir turčių šeimos buvo labai nemaloniu būdu pažymėtos skirstant kontribuciją prancūzų kariuomenės reikalams.

Markizas del Dongas, supykęs dėl tokios linksmybės, vienas pirmųjų pasitraukė į savo prabangiąją Griantos pilį anapus Komo ežero, kur

ponios buvo nusivežusios ir leitenantą Roberą. Šita pilis, kadaise buvusi tvirtovė, stovi tokioje vietoje, kokios gal kitos nerasi pasaulyje, – ant aukšto plokščiakalnio, šimtas penkiasdešimt pėdų virš nuostabaus ežero, ir iš didesnės to ežero dalies visa ji gražiai matyti. Del Dongų šeima pasistatydino ją penkioliktajame šimtmetyje, kaip liudijo daugybė marmurinių plokščių su šeimos herbais; tebebuvo likę pakeliamieji tiltai ir gilūs grioviai, tiesą sakant, be vandens; bet aštuoniasdešimties pėdų aukščio ir šešių pėdų storio sienos saugojo ją nuo netikėto antpuolio, – dėl to taip ir brangino ją įtarusis markizas. Apsistatęs dvidešimt penkiais ar trisdešimčia tarnų, kurių atsidavimu tikėjo greičiausiai todėl, kad kalbėdavo su jais tik keiksmais, jis čia jautė mažiau baimės negu Milane.

Toji baimė nebuvo visiškai nepagrįsta: markizas palaikė itin glaudžius ryšius su vienu šnipu, Austrijos valdžios apgyvendintu Šveicarijos pasienyje, už trejeto mylių nuo Griantos, tam, kad padėtų pabėgti karo belaisviams, ir šitai galėjo labai nepatikti prancūzų generolams.

Savo jauną žmoną markizas paliko Milane. Čia ji tvarkė piniginius šeimos reikalus, jai buvo pavesta surasti reikalingą sumą kontribucijai, uždėtai *casa del Dongo*[11] , kaip sakoma šiame krašte; ji rūpinosi ją sumažinti ir turėjo susitikinėti su didikais, prisiėmusiais administracines pareigas, ir net su kai kuriais ne bajorais, tačiau įtakingais asmenimis. Tuo metu jų šeimoje atsitiko vienas svarbus įvykis. Markizas buvo supiršęs savo jaunutę seserį Džiną su labai turtingu ir labai žymiu aukštos kilmės žmogumi; tačiau šisai nešiojo pripudrintus plaukus ir dėl to Džina visados sutikdavo jį kvatodama, o netrukus padarė paikystę – ištekėjo už grafo Pjetraneros. Tai buvo, reikia pasakyti, didžiai padorus bajoras, labai gražaus stoto, tačiau nusigyvenusios šeimos sūnus ir, savo didžiausiai nelaimei, karštas naujųjų idėjų šalininkas. Pjetranera tarnavo jaunesniuoju leitenantu italų legione – šita aplinkybė galutinai įstūmė markizą į nusiminimą.

Prabėgo dveji beprotiško džiaugsmo ir linksmybės metai; Direktorija Paryžiuje, vaizduodama įsitvirtinusį valdovą, ėmė mirtinai neapkęsti visko, kas viršijo vidutinybę. Negabūs generolai, kuriuos ji paskyrė vadovauti Italijos armijai, pralaimėjo keletą mūšių tose pačiose Veronos lygumose, kurios prieš dvejus metus regėjo Arkolos[12] ir Lonato[13] stebu-

klus. Austrai artinosi prie Milano; leitenantas Roboras, tapęs bataliono vadu ir sužeistas Kasano kautynėse, paskutinį kartą sustojo savo bičiulės markizės del Dongo namuose. Atsisveikinimas buvo labai liūdnas. Kartu su Roberu išvyko ir grafas Pjetranera paskui besitraukiančius Novio[14] kryptimi prancūzus. Jaunoji grafienė Pjetranera, kuriai brolis atsisakė išmokėti dalį, išvažiavo paskui kariuomenę paprastomis vežėčiomis.

Prasidėjo reakcijos metai, grįžimas prie senųjų idėjų, laikotarpis, kurį milaniečiai vadina *i tredici mesi* (trylika mėnesių), nes iš tiesų, jų laimei, šitas grįžimas į kvailybę tetruko trylika mėnesių, iki Marengo. Prie vairo stojo visokie seniai, davatkos, gižekliai ir ėmė tvarkyti visuomenę; greitai šitie žmonės, likę ištikimi lojalioms idėjoms, paskleidė kaimuose žinią, kad Napoleoną Egipte pakorę mameliukai[15], kaip jis ir nusipelnęs dėl daugelio priežasčių.

Iš visų didikų, kurie pirma niršo užsidarę pilyse, o dabar grįžo alsuodami kerštu, ypač pasižymėjo siautėjimais markizas del Dongas; jo įtūžis jį savaime iškėlė į partijos vadus. Šitie ponai, labai padorūs žmonės, kai nebuvo ko bijoti, bet vis dar drebą iš baimės, sugebėjo apmulkinti austrų generolą: tas nieko pikto nelinkįs žmogelis leidosi įtikinamas, kad nuožmumas – neatskiriama išmintingos politikos dalis, ir įsakė suimti šimtą penkiasdešimt patriotų; tai buvo geriausieji ano meto Italijos sūnūs.

Veikiai juos ištrėmė į Kotoro[16] užutėkį ir įmetė į požemines grotas, o tenai drėgmė ir ypač badas, kaip ir derėjo, be ilgų kalbų sutvarkė tuos nenaudėlius.

Markizas del Dongas gavo aukštą vietą, o kad daugybę gražių jo būdo ypatybių vainikavo bjaurus šykštumas, tai jis viešai girdavosi nesiunčiąs nė vieno talerio savo seseriai, grafienei Pjetranerai; o ši, vis dar beprotiškai įsimylėjusi, nenorėjo skirtis su vyru ir kartu su juo kentė badą Prancūzijoje. Geraširdė markizė baisiai sielvartavo dėl to; pagaliau jai pavyko nuslėpti keletą nedidelių briliantų iš savo brangenybių dėžutės, kurią vyras paimdavo iš jos kiekvieną vakarą ir užrakindavo geležinėje skrynioje, po savo lova. Markizė tekėdama atsinešė aštuonis šimtus tūkstančių dalies, o dabar gaudavo iš jos kas mėnuo aštuoniasdešimt frankų asmeninėms išlaidoms. Per tuos trylika mėnesių, kai Milane

nebuvo prancūzų, šita moteris, tokia baikšti, išteko dingsčių vis nešioti juodus drabužius.

Prisipažinsime, kad, sekdami daugelio rimtų rašytojų pavyzdžiu, mes savo herojaus istoriją pradėjome vieneriais metais prieš jo gimimą. Svarbiausias mūsų knygos veikėjas iš tikrųjų ir yra ne kas kitas kaip Fabricijus Valsera, *marchesino* del Dongo*, kaip sakoma Milane. Jis teikėsi atsirasti pasaulyje kaip tik tada, kai prancūzai jau buvo išvyti iš Milano, ir visai atsitiktinai tapo antruoju markizo del Dongo sūnumi, to paties didžiūno, apie kurį skaitytojas jau žino, kad jo veidas tuklus ir išblyškęs, šypsena dirbtinė ir kad jis be galo nekenčia naujųjų idėjų. Visą šeimos turtą turėjo paveldėti vyresnysis sūnus, Askanijus del Dongas, gyvas tėvo portretas. Jam buvo aštuoneri, o Fabricijui dveji metai, kai generolas Bonapartas, kurį visi aukštakilmiai tikėjo esant seniai pakartą, staiga netikėtai nusileido nuo Sen Bernaro kalno ir įžengė į Milaną. Tai buvo dar viena išimtinė akimirka istorijoje: įsivaizduokite visą šalį, šėlstančią iš meilės. Po kelių dienų Napoleonas laimėjo mūšį ties Marengu [17]. Apie visa kita nėra reikalo kalbėti. Milaniečių džiaugsmingas svaigulys prašoko visas ribas; bet šį kartą jis buvo atmieštas kerštu mintimi: šaunieji milaniečiai jau buvo išmokyti neapkęsti. Netrukus grįžo saujelė gyvų likusių patriotų, ištremtų į Kotorą; jų grįžimą milaniečiai pažymėjo tautine šventė. Išblyškę veidai, didelės nustebusios akys, sulysę kūnai keistai skyrėsi nuo visuotinai skambančio aplinkui džiūgavimo. Jų grįžimas buvo ženklas pasišalinti labiausiai susikompromitavusioms šeimoms. Markizas del Dongas vienas pirmųjų išsidangino į savo Griantos pilį. Didžiūnų šeimų galvos nesitvėrė pykčiu ir baime; tačiau jų žmonos ir dukterys negalėjo užmiršti pirmojo prancūzmečio linksmybių ir gailėjo Milano ir linksmų pobūvių, kurie tuoj po Marengo prasidėjo *Casa Tanzi*[18]. Praėjus kelioms dienoms po pergalės, prancūzų generolas, kuriam buvo pavesta palaikyti Lombardijoje rimtį, pastebėjo, kad visi didikų žemių nuomininkai, visos kaimo senutės žavisi anaiptol ne nuostabiąja pergale ties Marengu, pa-

* Reikia tarti „markezino“. Pagal šio krašto paprotį, pasiskolintą iš vokiečių, šį titulą paveldi visi markizo sūnūs; *contine* – visi grafo sūnūs, *contessina* – visos grafo dukterys ir t. t.

keitusia Italijos likimą ir per vieną dieną grąžinusia nugalėtojams trylika tvirtovių, o tegalvoja apie šventojo Džovitos, vyriausiojo Brešos miesto globėjo, pranašystę. Pasak jo šventų žodžių, Napoleono ir prancūzų viešpatavimui turėsiąs ateiti galas, kai sukaksią lygiai trylika savaičių po Marengo. Markizą del Dongą ir visą būrį nepatenkintųjų didikų dvaruose kiek pateisina ta aplinkybė, kad jie iš tiesų ir visai be juoko tikėjo ta pranašyste. Visi tie ponai savo gyvenime nebuvo perskaitę nė ketverto knygų; jie dabar atvirai rengėsi grįžti į Milaną po trylikos savaičių; bet laikas bėgo ir nešė naujas pergales Prancūzijai. Grįžęs į Paryžių, Napoleonas išmintingais dekretais išgelbėjo revoliuciją viduje, lygiai kaip ties Marengu apgynė ją nuo užsienio priešų. Tada Lombardijos didžiūnai, pasitraukę į savo pilis, sumetė, kad jie pradžioje blogai supratę šventojo Brešos globėjo pranašystę: joje esą turėta galvoje ne trylika savaičių, bet trylika mėnesių. Prabėgo tie trylika mėnesių, o Prancūzija kasdien tarytum vis labiau klestėjo.

Mes peršoksime dešimt pažangos ir gerovės metų, nuo 1800 iki 1810; Fabricijus pradžią to laikotarpio praleido Griantos pilyje, besikumščiuodamas su kaimo vaikigaliais ir nieko nesimokydamas, net skaityti. Vėliau tėvai išsiuntė jį į jėzuitų gimnaziją Milane. Senasis markizas pareikalavo, kad sūnus mokytųsi lotynų kalbos ne iš anų senovinių romėnų rašytojų, kurie tik apie respubliką paisto, bet iš prabangaus folianto, papuošto daugiau kaip šimtu graviūrų, geriausiųjų XVII amžiaus dailininkų kūrinių; tai buvo lotyniškai parašyta Valserų, Dongo markizų, šeimos istorija, išleista 1650 metais Parmos arkivyskupo Fabricijaus del Dongo. Kadangi Valserų didybė išaugo daugiausia iš nukariavimų, tai ir graviūros vaizdavo aibę mūšių; čia viename, čia kitame paveiksliuke kuris nors karžygys jų pavarde pergalingai švaistėsi kalaviju. Jaunajam Fabricijui toji knyga labai patiko. Motina beprotiškai mylėjo sūnų ir kartais išsiprašydavo, kad vyras leistų nuvykti į Milaną jo aplankyti; pinigų šitoms kelionėms markizas betgi niekada neduodavo, ir jai skolindavo svainė, simpatingoji grafienė Pjetranera. Prancūzams sugrįžus, grafienė tapo viena šauniausių damų Italijos karaliaus vietininko princo Eugenijaus [19] rūmuose.

Kai Fabricijus priėjo pirmosios komunijos, grafienė gavo iš markizo, savo noru tebegyvenančio tremtyje, leidimą parsivežti kartais sūnėną iš gimnazijos pas save. Jis atrodė jai nepaprastas berniukas, protingas, labai rimtas, bet gražus ir visai neblogai pritinkantis jaunos madingos ponios salone; šiaip jis buvo baisus nemokša, vos tepažįstas raštą. Grafienė, į kiekvieną dalyką dedanti visą širdį, prižadėjo mokyklos vadovui savo globą, jei jos sūnėnas pasirodys labai pažangus ir mokslo metų gale gaus daug dovanų. Kad padėtų vaikui tas dovanas pelnyti, ji parsiveždavo jį kiekvieną šeštadienio vakarą ir dažnai grąžindavo mokytojams tik trečiadienį ar ketvirtadienį. Nors karaliaus vietininkas reiškė aiškią simpatiją jėzuitams, tačiau pagal karalystės įstatymus jie turėjo būti tremiami iš Italijos, ir gimnazijos direktorius, apsukrus žmogus, tuoj sumetė, kokie naudingi jam gali būti draugiški santykiai su šia moterimi, tokia įtakinga karaliaus vietininko rūmuose. Jis nė nemanė skųstis, kad Fabricijaus dažnai nėra mokykloje, o šisai, nors dar didesnis nemokša negu anksčiau, mokslo metų gale gavo penkias pirmąsias dovanas. Už tai prašmatnioji grafienė Pjetranera atvyko pas tėvus jėzuitus į dovanų dalijimo šventę kartu su savo vyru generolu, gvardijos divizijos vadu, ir penkiais ar šešiais labai aukštais karaliaus vietininko rūmų dvariškiais. Direktorius gavo iš vyresnybės pagyrimą.

Grafienė veždavosi sūnėną į visas prašmatnias iškilmes, kuriomis garsėjo pernelyg trumpas mielojo princo Eugenijaus valdymas. Ji savo įtaka išrūpino, kad Fabricijus būtų pakeltas į husarų karininkus, ir jis, būdamas vos dvylikos metų, jau dėvėjo šią uniformą. Vieną kartą, susižavėjusi dailia Fabricijaus povyza, grafienė paprašė princą paskirti jį pažu, o tai būtų reiškę, kad del Dongų giminė susitaiko su valdžia. Rytdieną ji gavo suktis kaip tik įmanydama, kad karaliaus vietininkas teiktųsi neatsiminti to prašymo, kuriam tetrūko vien būsimojo pažo tėvo sutikimo, o šitą sutikimą duoti markizas būtų su didžiausiu triukšmu atsisakęs. Neprotingas sesers išsišokimas išgąsdino gižlųjį markizą, ir jis, radęs dingstį, atšaukė jaunąjį Fabricijų į Griantą. Grafienė visa savo siela niekino brolį, laikė jį pasigailėtinu kvailiu, kuris, jei tik kada gautų valdžią, pridarytų visokių niekšybių. Bet ji beprotiškai mylėjo Fabricijų ir,

nutraukusi dešimties metų tylą, parašė markizui, prašydama atsiųsti pas ją sūnėną; laiškas liko be atsakymo.

Grįžęs į baisiąją pilį, pastatytą karingiausių jo protėvių, Fabricijus nemokėjo nieko daugiau, kaip tik užsiiminėti mankšta ir jodinėti. Grafas Pjetranera, kaip ir jo žmona, iš galvos kraustėsi dėl berniuko ir dažnai, užsisodinęs ant arklio, jodavo su juo į paradą.

Kai Fabricijus atvyko į Griantos pilį, jo akys tebebuvo raudonos nuo ašarų, pralietų skiriantis su gražiaisiais tetos salonais, o pilyje karštomis glamonėmis jį sutiko tik motina ir seserys. Markizas sėdėjo užsidaręs kabinete su vyresniuoju sūnumi, markezinu Askanijum. Jie kurpė šifruotus laiškus, kurie turėjo garbės keliauti į Vieną; tėvas ir sūnus pasirodydavo tik prie stalo. Markizas įsakmiai pabrėždavo, kad mokąs savo įpėdinį dvejybinės buhalterijos kiekvieno savo dvaro pajamoms skaičiuoti. Iš teisybės jis per daug pavydžiai buvo įsikibęs valdžios, kad aiškintų tokius dalykus sūnui, nors ir neabejotinam visų jo žemių paveldėtojui. Sūnus turėjo padėti tėvui kurti penkiolikos, net dvidešimties puslapių ilgio šifruotus pranešimus, – juos du ar tris kartus per savaitę siųsdavo į Šveicariją, iš kur jie būdavo gabenami į Vieną. Markizas tarėsi supažindinąs teisėtuosius savo valdovus su Italijos karalystės vidaus padėtimi, nors pats jos nepažino, tačiau, šiaip ar taip, jo laiškai buvo labai mielai skaitomi, ir štai kodėl. Vieną kurį savo patikimą agentą markizas įpareigodavo skaičiuoti, kiek vieškeliu pražygiuoja kareivių, kai prancūzų ar italų pulkas keliasi į kitą įgulą, ir savo pranešime Vienos dvarui tų kareivių skaičių būtinai sumažindavo geru ketvirčiu. Jo pranešimai, šiaip jau kvailai juokingi, turėdavo tą gerą ypatumą, kad paneigdavo kitas, tikslesnes žinias, todėl jie ir patikdavo. Užtat, trumpai prieš Fabricijui grįžtant į pilį, markizas buvo apdovanotas aukštu ordinu, – tai buvo jau penkta žvaigždė, puošianti jo šambelionišką mundurą. Tiesą sakant, jis, didžiam savo širdies skausmui, su šiuo munduru niekur už savo kabineto sienų nedrįsdavo pasirodyti; tačiau niekad sau neleido imtis diktuoti pranešimą neapsivilkęs tuo išsiuvinėtu ir visais ordinais papuoštu apdaru. Kitaip elgtis jam atrodė nepakankama pagarba monarchui.

Markizė susižavėjo sūnaus dailumu. Ji vis dar iš papratimo du ar tris kartus per metus rašė generolui grafui d'A... – taip dabar vadinosi buvusis leitenantas Roberas. Meluoti tiems, kuriuos mylėjo, markizė negalėjo; ji paklausinėjo sūnų ir išsigando, kad jis nieko nemoka.

„Jei net aš, pati nieko neišmanydama, matau, kaip jis menkai teišsilavinęs, tai Roberas, toks mokytas žmogus, pasakytų, kad jo mokslas iš viso niekais nuėjo; o juk mūsų laikais reikia šį tą sugebėti", – galvojo, ji. Beveik lygiai tiek pat nustebino ją ir kita keistybė: Fabricijus rimtai žiūrėjo į visus tuos religinius dalykus, kuriuos jam buvo įkalę į galvą jėzuitai. Markizė ir pati buvo labai dievobaiminga, tačiau vaiko fanatizmas kėlė jai siaubą. „Jei markizas susipras pasinaudoti šia įtakos priemone, tai pavers iš manęs sūnaus meilę". Ji ilgai verkė, ir jos meilė Fabricijui dar sustiprėjo.

Liūdna buvo gyventi pilyje, kurioje zujo trisdešimt ar keturiasdešimt tarnų; todėl Fabricijus per dienų dienas medžiodavo arba irstydavosi po ežerą. Jis netrukus artimai susidraugavo su vežikais ir arklininkais; visi jie buvo pašėlę prancūzų šalininkai ir atvirai šaipėsi iš pamaldžiųjų liokajų, patarnaujančių pačiam markizui ir jo vyresniajam sūnui. Labiausiai iš tų rimtų žmogystų jie mėgdavo pajuokauti todėl, kad šie, ponų pavyzdžiu sekdami, taip pat pudravosi plaukus.

Antrasis skyrius

Kada vakaras tyliai į žemę nužengia,
Savo ateitį spėju – žvelgiu į padangę,
Kurioje rašo Dievo ranka visagalė
Mūs visų, kas tik gyvas, likimą ir dalią.
Iš aukštybių pažvelgęs į žmogų mirtingą,
Kartais kelią nurodo jisai maloningai,
Savo raidėm – žvaigždėm, kur aukštybėse žėri,
Kiekvienam pranašauja ir blogį, ir gėrį;
Bet, nuvarginti žemiškos savo kelionės,
Tų ženklų nebepaiso, neskaito jų žmonės.

Ronsaras

Markizas didžiai neapkentė apšvietos. „Italiją pražudė idėjos“, – sakydavo jis. Jam nelabai buvo aišku, kaip šitą šventą baisėjimąsi švietimu suderinti su noru, kad jo sūnus Fabricijus toliau tęstų mokslą, taip šauniai pradėtą pas tėvus jėzuitus. Patikimiausias dalykas jam atrodė Fabricijaus lotynų kalbos tolesnį mokymą pavesti gerajam kunigui Blanesui, Griantos klebonui. Bet, norint mokyti kitą, klebonui pačiam reikėjo tą kalbą mokėti, o jis žiūrėjo į ją su panieka; jo lotynų kalbos žinios ribojosi tuo, kad jis mintinai mokėjo atkalbėti savo mišiolo maldas, kurių prasmę tik apytikriai galėjo paaiškinti savo avelėms. Vis dėlto kunigą Blanesą parapijoje visi labai gerbė ir net jo bijojo. Jis visą laiką tvirtino, kad ne po trylikos savaičių ir ne po trylikos mėnesių išsipildysianti garsioji Brešos globėjo šventojo Džovitos pranašystė. Patikimų bičiulių ratelyje pridurdavo, jog skaičių trylika reikią aiškinti taip, kad smarkiai nustebtų daugybė žmonių, jei tik galima būtų viską aiškiai pasakyti (1813).

Iš tiesų, kunigas Blanesas, primityviai teisingas ir doras, be to, protingas žmogus, kiauras naktis tūnodavo savo bažnyčios bokšte: jam galva buvo pramušta astrologijos dalykais. Dieną prasėdėjęs prie žvaigždžių konjunkcijų ir padėties skaičiavimų, didžiausią nakties dalį jis praleis-

davo stebėdamas jas dangaus skliaute. Neturtas neleido kunigui įsigyti kitokio instrumento kaip tik ilgą žiūroną kartoniniu vamzdžiu. Nesunku įsivaizduoti, kaip turėjo niekinti kalbų mokslą žmogus, kuriam visą gyvenimą terūpėjo tiksliai atspėti, kada žlugs imperijos ir kils revoliucijos, keičiančios pasaulio veidą. „Ką aš daugiau sužinojau apie arklį, – aiškino jis Fabricijui, – kai mane išmokė, kad lotyniškai jis vadinasi *equus*?"

Kaimo žmonės bijojo kunigo Blaneso, laikė jį dideliu burtininku; jis neturėjo nieko prieš: baimė, kurią varė visiems jo lindėjimas bokšte, grasė juos nuo vagysčių. Aplinkiniai klebonai, jo konfratrai, pavydėjo jam įtakos parapijiečiams ir nekentė jo; markizas del Dongas niekino jį vien už tai, kad jis, žemos kilmės žmogus, per daug, jo nuomone, samprotaująs. Fabricijus žavėjosi juo; norėdamas laimėti jo palankumą, kartais kiaurus vakarus dėliodavo ir daugindavo milžiniškus skaičius. Paskui kopdavo į bokštą – tai buvo didelė malonė, kurios iki šiol kunigas Blanesas dar nebuvo niekam suteikęs; bet jis mylėjo tą vaiką dėl jo paprastumo. „Jei nepasidarysi veidmainiu, – sakydavo jis Fabricijui, – gal ir bus iš tavęs žmogus".

Fabricijus, drąsiai ir karštai puldamas į visas pramogas, du ar tris kartus per metus vos nepaskęsdavo ežere. Jis vadovavo visiems didiesiems Griantos ir Kadenabijos vaikiščių žygiams. Šie buvo prisitaikę kelis raktukus ir, kai naktį labai sutemdavo, mėgindavo atrakinti spynas nuo grandinių, kuriomis būdavo pritvirtintos valtys prie kokio didelio akmens ar medžio paežerėje. Reikia žinoti, kad Komo ežero žvejai nejudamąsias meškeres užmeta toli nuo krantų. Prie viršutinio valo galo pririša lentelę su pamuštu apačioje kamščiu, o į lentelę įsmeigia labai lanksčią lazdyno vytelę su mažyčiu varpeliu; kai žuvis užkimba ir ima timpčioti virvutę, varpelis suskamba.

Svarbiausias tų Fabricijaus vadovaujamų naktinių žygių tikslas ir būdavo apžiūrėti užmestas meškeres, kol varpelio įspėjimo neišgirsdavo žvejai. Šitoms rizikingoms iškyloms vaikiščiai pasirinkdavo audringą orą ir išplaukdavo anksti rytą, kokią valandą prieš auštant. Sėsdamiesi į valtelę, jie vaizduodavosi leidžiasi į didžiausius pavojus – tuo ir viliodavo juos šios išdaigos; tėvų pavyzdžiu jie pamaldžiai sukalbėdavo *Ave Maria*.

Tačiau dažnai atsitikdavo, kad, sukalbėjus *Ave Maria*, kai reikėdavo atsistumti nuo kranto, Fabricijui krisdavo į akis koks ženklas. Tai tokie buvo kunigo Blaneso astrologinių pamokų vaisiai, nors šiaip savo bičiulio pranašystėmis Fabricijus anaiptol netikėjo. Jauna jo vaizduotė šiuose ženkluose įžiūrėdavo tikrą sėkmę ar nesėkmę; o kad jis buvo visų savo draugų ryžtingiausias, tai pamažu visas būrelis įprato į šiuos ženklus, ir jei sėdant į valtelę pakrante praeidavo kunigas ar iš kairės suplasnodavo varna, tai vaikiščiai tuoj puldavo prirakinti valties ir, parbėgę namo, vėl atsiguldavo. Taigi kunigas Blanesas neperteikė Fabricijui savo sunkaus mokslo, bet, pats to nenumanydamas, įskiepijo jam begalinį tikėjimą ženklais, kurie gali nusakyti ateitį.

Markizas jautė, kad jei tik jo šifruotą korespondenciją ištiktų kokia nelaimė, jis atsidurtų visiškai sesers malonėje; todėl kiekvienais metais Šventosios Angelės dieną, per grafienės Pjetraneros vardines, Fabricijus gaudavo leidimą paviešėti savaitę Milane. Šitos savaitės lūkesčiu arba liūdnais prisiminimais apie ją jis gyvendavo visus metus. Ta iškilminga proga markizas įteikdavo sūnui šios grynai diplomatiškos kelionės išlaidoms keturis ekiu, bet žmona, kuri lydėdavo berniuką, kaip paprastai negaudavo nieko. Tačiau iš vakaro į Komą išvykdavo vienas virėjas, šeši liokajai ir vežėjas su pora arklių, ir markizė Milane galėdavo kasdien naudotis karieta ir rasdavo stalą, padengtą dvylikai asmenų.

Šis niaurus gyvenimo būdas, pasirinktas markizo del Dongo, žinia, mažai teikė pramogų, bet turėjo tą gerą ypatybę, kad visiems laikams praturtino kilmingas šeimas, kurios malonėjo šitaip nelinksmai gyventi. Markizas gaudavo daugiau kaip du šimtus tūkstančių livrų metinių pajamų, tačiau neišleisdavo nė ketvirtosios jų dalies: gyveno viltimis. Trylika metų, nuo 1800 iki 1813, jis tvirtai ir nedvejodamas tikėjo, kad nepraeis nė pusmetis, ir Napoleonas bus nuverstas. Spręskite patys, koks bus jo džiugesys, kai 1813 metų pradžioje jis sužinojo apie pralaimėjimus prie Berezinos! Žinia apie Paryžiaus paėmimą ir Napoleono nuvertimą jam vos proto nesumaišė; jis nepašykštėjo tada užgauliausių žodžių žmonai ir seseriai. Pagaliau, išlaukęs keturiolika metų, jis patyrė tą neapsakomą džiaugsmą, kad vėl pamatė į Milaną įžygiuojančius

austrų pulkus. Pagal Vienos nurodymus, austrų generolas markizą del Dongą priėmė su atida, beveik su pagarba: jam skubiai buvo pasiūlyta viena aukščiausiųjų vietų valdžioje, ir jis priėmė ją kaip skolos grąžinimą. Vyresnysis jo sūnus buvo paskirtas leitenantu į vieną šauniausiųjų monarchijos pulkų; bet jaunėlis taip ir nepriėmė jam siūlomos kadeto vietos. Šitas triumfas, kuriuo markizas gardžiavosi su retu akiplėšiškumu, tetruko vos keletą mėnesių ir baigėsi gėdinga nesėkme. Markizas niekada nepasižymėjo sugebėjimu tvarkyti administracinius reikalus, o dabar, praleidęs keturiolika metų sodžiuje su tarnais, notaru ir gydytoju, be to, sugižęs nuo staiga užgulusios senatvės, pasidarė visiškai niekam nebetikęs. Tuo tarpu Austrijos valdžioje, jei neturi to savotiško talento, kurio reikalauja lėta, paini, bet itin išmintinga tos senos monarchijos administracinė sistema, neįmanoma išsilaikyti svarbesnėse pareigose. Markizo del Dongo žioplystės pykino valdininkus ir net trukdė darbą. Ultramonarchinės jo kalbos erzino gyventojus, kuriuos austrų valdžiai rūpėjo nugramzdinti į snaudulį ir abejingumą. Vieną gražią dieną jis sužinojo, kad jo didenybė teikėsi maloningai patenkinti jo prašymą dėl atsistatydinimo iš einamųjų pareigų ir kartu skiria jį Lombardijos-Venecijos Karalystės[20] didžiojo mažordomo pavaduotoju. Ši siaubinga skriauda giliai įžeidė markizą; jis išspausdino laikraštyje laišką draugui, nors baisiai neapkentė spaudos laisvės. Galop parašė imperatoriui, kad jo ministrai esą išdavikai ir vieni jakobinai. Tai atlikęs, jis liūdnas grįžo į savo pilį Griantoje. Čia jis susilaukė vienos paguodos. Nuvertus Napoleoną kai kurie įtakingi Milano asmenys pasistengė, kad Milane, gatvėje, būtų nužudytas buvęs Italijos karaliaus ministras, didžių nuopelnų žmogus, grafas Prina[21]. Grafas Pjetranera rizikavo net savo gyvybe, kad išgelbėtų ministrą, kuris buvo užmuštas skėčiais ir kurio kančia truko ištisas penkias valandas. Grafą Priną galėjo išgelbėti vienas kunigas, markizo del Dongo nuodėmklausys: jam tereikėjo atidaryti Šventojo Jono bažnyčios vartelius, kai pro šalį minia tempė nelaimingąjį ministrą ir akimirką net buvo jį nubloškusi į lataką vidury gatvės; bet vartelius praverti kunigas pasityčiodamas atsisakė ir po pusės metų markizas turėjo laimę išrūpinti jam puikų paaukštinimą.

Markizas nekentė savo svainio grafo Pjetraneros, kam tasai, neturėdamas nė penkiasdešimt luidorų metinių pajamų, drįsta būti patenkintas, viešai reiškia ištikimybę idealui, kuriam buvo atsidavęs visą gyvenimą, ir įžūliai garbsto tą teisingumo supratimą, kuris neatsižvelgia į vardą; markizas vadino tai niekšingu jakobinizmu. Grafas atsisakė tarnauti Austrijai; tas atsisakymas buvo atitinkamai išpūstas, ir, praėjus keliems mėnesiams po grafo Prinos mirties, tie patys asmenys, kurie tada pasamdė žudikus, pasirūpino, kad generolas Pjetranera būtų įmestas į kalėjimą. Tada jo žmona išsiėmė pasą ir užsisakė pašto arklius, pasiryžusi vykti į Vieną ir išdėstyti visą tiesą imperatoriui. Prinos žudikai išsigando, ir vienas jų, ponios Pjetraneros pusbrolis, atėjo pas ją vidurnaktį, kai ligi jos išvykimo į Vieną tebuvo likusi valanda laiko, ir atnešė jai įsakymą, kuriuo jos vyrui grąžinama laisvė. Rytojaus dieną grafą Pjetranerą pasikvietė austrų generolas, priėmė jį su visa įmanoma pagarba ir užtikrino, kad jo pensijos reikalas bus artimiausiu laiku ir kuo palankiausiu jam būdu sutvarkytas. Šaunusis generolas Bubna[22], protingas ir doras žmogus, aiškiai gėdijosi dėl Prinos nužudymo ir grafo Pjetraneros suėmimo.

Savo ryžtingumu nukreipusi šitą audrą, grafienė su vyru šiaip taip vertėsi iš pensijos, kurios, pasirūpinus generolui Bubnai, ilgai laukti neteko.

Laimė, grafienė jau penkerius ar šešerius metus artimai draugavo su vienu labai turtingu jaunu vyru, taip pat nuoširdžiu grafo bičiuliu, kuris leisdavo jiems naudotis karieta, pakinkyta gražiausių Milane angliškų arklių pora, lože La Skalos operoj ir rūmais užmiestyje. Tačiau grafas suvokė savo narsos vertę, buvo kilnios dvasios žmogus, greitai užsiplieksdavo ir tada rėždavo savotiškas kalbas. Kartą, jam bemedžiojant su keliais jaunais vyrais, vienas jų, tarnavęs po kita vėliava negu jis, ėmė šaipytis iš Cizalpinės Respublikos[23] karių narsybės; grafas skėlė jam antausį, tuoj pat įvyko dvikova, ir grafas, kuris neturėjo vienminčių tarp tų jaunų vyrų, buvo nukautas. Apie šią savotišką dvikovą pasklido daug gandų, ir asmenys, dalyvavusieji joje, nutarė kurį laiką pakeliauti po Šveicariją.

Grafienei Pjetranerai visiškai nebuvo pažįstama ta paika drąsa, kuri vadinama rezignacija, – drąsa kvailių, kurie duodasi pakariami be jokių atsikalbinėjimų. Įniršusi dėl vyro mirties, ji panoro, kad Limerkatis, anas

jaunas turtuolis, jos artimas draugas, taip pat susigalvotų pakeliauti po Šveicariją ir arba šautų iš karabino į grafo Pjetraneros žudiką, arba skeltų jam antausį.

Limerkačiui šitas sumanymas pasirodė pernelyg juokingas, o grafienė pastebėjo, kad panieka jos širdyje nužudė meilę. Tada ji dar daugiau ėmė skirti dėmesio Limerkačiui: norėjo iš naujo uždegti jo meilę, o paskui mesti jį ir įstumti į nevilтį. Kad šitas kerštо planas būtų suprantamas Prancūzijoje, pasakysiu, jog Milane, mums itin tolimame krašte, žmonės dar puola į nevilтį iš meilės. Grafienė Pjetranera, net su gedulo drabužiais aiškiai užstelbianti savo grožiu visas varžoves, ėmė koketuoti su keliais jaunais vyrais iš aukščiausių visuomenės sluoksnių, ir vienas jų, grafas N..., visada tvirtinęs, kad Limerkatis esąs kiek per šiurkštus ir per daug nelankstus tokio lakaus proto moteriai, beprotiškai įsimylėjo grafienę. Tada ji parašė tam ponui Limerkačiui:

„Ar bent kartą gyvenime nepasielgtumėte, kaip dera vyrui su galva? Prašau įsivaizduoti, kad niekada manęs nepažinojote.

Lieku galbūt su šiokia tokia panieka,

Jūsų nuolanki tarnaitė
Džina Pjetranera."

Perskaitęs tą laiškelį, Limerkatis išvažiavo į vieną savo pilį; jo meilė grafienei įsiliepsnojo, jis vos neiškvaišo; norėjo paleisti sau kulką į kaktą, nors tai negirdėtas daiktas šalyje, kur tikima pragaru. Rytojaus dieną jis iš dvaro parašė grafienei, prašė priimti jo ranką bei širdį ir du šimtus tūkstančių livrų metinių pajamų. Ji grąžino jam laišką nė neatplėšusi per grafo N... pasiuntinį. Po šio įvykio Limerkatis trejus metus ištūnojo savo dvaruose, kas du mėnesius pasirodydamas Milane, bet niekaip nesiryždamas čia pasilikti; jis iki gyvo kaulo įkyrėjo visiems draugams savo aistringa meile grafienei ir pasakojimais su visomis smulkmenomis apie tai, kokia ji jam anksčiau būdavusi palanki. Pradžioje jis dar pridurdavo, kad su grafu N... ji žudanti save, kad tokiais santykiais ji daranti sau gėdą.

Iš tikrųjų, grafienė nejautė grafui N... jokios meilės; šitaip ji jam ir pasakė, kai tik galutinai įsitikino, kad Limerkatis visai nevilties palaužtas. Grafas, išauklėtas aukštosios visuomenės žmogus, prašė ją tik neskelbti šitos liūdnos tiesos.

– Padarykite man didelę malonę, – pridūrė jis, – ir priiminėkite mane su tokiu pat prielankumu kaip ir anksčiau, tartum aš vis dar būčiau laimingasis meilužis, gal aš sau rasiu padorų kamputį kieno nors širdyje.

Po šitokio didvyriško pareiškimo grafienė atsisakė ir grafo N... arklių, ir jo ložės. Bet, per tuos penkiolika metų įpratusi itin ištaigiai gyventi, ji susidūrė su sunkiu, tikriau sakant, neišsprendžiamu uždaviniu: pragyventi Milane iš pusantro tūkstančio frankų pensijos. Ji išsikraustė iš savo rūmų, nusisamdė du kambarius šeštame aukšte, atleido visus tarnus, net kambarinę, kurią jai dabar atstojo viena neturtinga senutė, padienė darbininkė. Šita auka, tiesą sakant, nebuvo nei tokia didvyriška, nei tokia sunki, kaip gali mums iš karto pasirodyti: Milane iš neturto nesijuokiama, todėl net ir baugščios sielos nelaiko jo didžiausiu blogiu. Tokiame didingame skurde grafienė išgyveno keletą mėnesių, nepaliaujamai atakuojama laiškais Limerkačio ir net grafo N..., kuris dabar taip pat siūlė jai savo ranką. Staiga markizui del Dongui, visada bjauriai šykščiam, dingtelėjo į galvą, kad jo priešininkai gali džiūgauti dėl jo sesers skurdo. Kaip? Del Dongų šeimos moteris pasmerkta gyventi iš pensijos, kokią generolo našlei moka Vienos dvaras, taip nuskriaudęs jį patį!

Jis parašė grafienei, kad Griantos pilyje jos laukia butas ir išlaikymas, pritinkantis jo seseriai. Permaininga grafienės siela su džiaugsmu sutiko mintį gyventi naujaip; jau dvidešimt metų nebuvo ji svečiavusis toje garbingoje pilyje, didingai stūksančioje tarp senų, dar Sforcų laikais sodintų kaštonų. „Ten, – mąstė ji, – aš rasiu poilsį ir ramybę, o mano amžiaus moteriai argi tai nėra laimė? (Grafienei ėjo jau trisdešimt antri metai, užtat ji manė, kad laikas pasitraukti iš viešojo gyvenimo.) Prie to stebuklingo ežero, kur esu gimusi, manęs laukia pagaliau laimingas, ramus gyvenimas".

Nežinau, ar ji klydo, ar ne, bet viena yra tikra: šita aistringos sielos moteris, tokia lengva širdimi dukart atsisakiusi jai pasiūlyto turto,

atnešė laimę į Griantos pilį. Abi jos seserėčios netvėrė džiaugsmu. „Su tavimi vėl grįžo gražiosios mano jaunystės dienos, – bučiuodama svainę, kalbėjo markizė, – dar vakar aš jaučiausi lyg šimtametė senė". Lydima Fabricijaus, grafienė ėmė lankyti žaviąsias Griautos apylinkes, taip išgarsintas keliautojų: Melcio vilą anoje ežero pusėje, visai priešais pilį, iš kurios ji matyti; paskui viršuje – šventąjį Siondratų mišką ir smailų kyšulį, skiriantį ežerą į dvi šakas – vieną, atsisukusią į Komą, tą, kurios grožis toks goslus, ir antrą, atšiauresnę, kuri tęsiasi link Leko; šitiems stebuklingiems reginiams prilygsta, tačiau anaiptol nepralenkia jų garsiausias pasaulyje gamtovaizdis – Neapolio įlanka. Grafienė negalėjo atsidžiaugti, kad jai bunda ankstyvosios jaunystės prisiminimai, ir lygino juos su dabartiniais savo įspūdžiais. „Komo ežero krantuose nepamatysi, kaip prie Ženevos ežero, stambių žemės plotų, rūpestingai aptvertų ir dirbamų pagal geriausius žemdirbystės metodus, – mąstė ji, – dalykų, kurie visada primena pinigus ir finansines operacijas. Čia štai aplink ežerą iš visų pusių kūpso kalvos, aukštesnės ir žemesnės, ant jų be jokios tvarkos guotais auga medžiai, žmogaus ranka dar nespėjo jų sudarkyti, neprivertė jų *duoti pelno.* Tarp šitų įstabiai gražių kalvų, vilnijančių į ežerą tokiais, savotiškais šlaitais, aš kaip gyvus regiu Taso ir Ariosto gamtos aprašymų miražus. Viskas ir didinga, ir švelnu, viskas byloja apie meilę, niekas neprimena civilizacijos bjauryščių. Kaimeliai atkalnėse skendi tarp didžiulių medžių, iš jų viršūnių išnirę dailūs bažnyčių bokštai žavi akį savo architektūra. Jei kur tarp kaštonų bei laukinių vyšnių kuokštų ir įsiterpęs nedidelis kokių penkiasdešimt pėdų pločio laukas, akiai malonu pasigėrėti jo augmenija, ir vešlesne, ir sodresne negu kur kitur. Štai ten ant kalvų gūbrių tave vilioja vieniši nameliai, tokie gražūs, kad kiekviename jų norėtųsi gyventi, o anapus kalvų prieš nustebusias akis išnyra Alpių viršūnės, nuklotos amžinu sniegu, ir griežtas, rūstus jų grožis tiek teprimena žmogui gyvenimo negandus, kiek to reikia, kad jis galėtų dar labiau mėgautis dabarties smagumais. Vaizduotę jaudina kažkur toli, po medžiais susigūžusiame kaimelyje aidintys varpo garsai: pasklidę virš ežero vandenų, tie garsai sušvelnėja, nusidažo kažkokiu saldžiu liūdesiu, romumu ir tarytum byloja žmo-

gui: „Gyvenimas trumpas, nebūk per daug išrankus, naudokis laime tokia, kokia pasitaiko, skubėk džiaugtis jąja“. Šitų žavingų, su niekuo pasaulyje nesulyginamų krantų byla grąžino grafienei šešiolikametės širdį. Ji nesuprato, kaip galėjo tiek metų neaplankyti šito ežero. „Nejaugi laimę aš surasiu tik pradėjusi senti?“ – mąstė ji. Nusipirko valtelę. Fabricijus, markizė ir ji pati savo rankomis išdailino ją, nes stokojo pinigų menkiausiam daikteliui įsigyti, nors rūmuose vyravo didžiausia prabanga; markizas del Dongas, patekęs į nemalonę, leido dvigubai daugiau pinigų aristokratiniam namų blizgesiui. Taip antai, siekdamas atkovoti kokių dešimties pėdų žemės lopelį iš ežero, šalia garsiosios platanų alėjos nuo Kadenabijos pusės, jis pradėjo statyti užtvanką, kuri atsiėjo aštuoniasdešimt tūkstančių frankų. Užtvankos gale buvo matyti koplyčia, visa iš milžiniškų granito luitų, pastatyta pagal garsiojo markizo Kanjolos[24] brėžinius; toje koplyčioje madingasis Milano skulptorius Markezis[25] kalė dabartiniam pilies valdovui antkapį su daugybe bareljefų, vaizduojančių jo protėvių žygdarbius.

Vyresnysis Fabricijaus brolis, markezinas Askanijus, panoro dalyvauti tose iškylose su poniomis; bet teta aptėkšdavo jo pudruotus plaukus vandeniu ar šiaip kokia vis nauja išdaiga įžeisdavo jo orumą. Pagaliau jis liovėsi sloginęs savo papurtusia blyškia fizionomija linksmąją draugiją, kuri prie jo net prasijuokti nedrįsdavo. Visi žiūrėjo į jį kaip į markizo šnipą, o šito žiauraus despoto, tolydžio nertėjančio po savo priverstinio atsistatydinimo, reikėjo visiems privengti.

Askanijus prisiekė atkeršysiąs Fabricijui.

Kartą kilo audra, ir jie atsidūrė pavojuje; nors su pinigais buvo labai striuka, tačiau iškylautojai dosniai atsilygino abiem valtininkams, kad tik nieko apie šį įvykį neprasitartų markizui, kuris jau ir taip pyko, kad į šias iškylas įtraukiamos jo dukterys. Užklupo juos ir antra audra; tame gražiame ežere audros yra baisios ir ištinka netikėtai: iš dviejų kalnų tarpeklių priešinguose ežero šonuose ūmiai pašoka vėjo šuorai ir ima galynėtis virš vandenų. Audra šėlo, griaudėjo perkūnas, bet grafienė užsigeidė išsikelti į vieną salelę; ji įrodinėjo, kad ant tos vienišos, vidury ežero styrinčios uolos, ne didesnės už mažytį kambarėlį,

jai prieš akis atsiversiąs nuostabus vaizdas: ją iš visų pusių kriokdamos pulsiančios bangos; bet, šokdama iš valties, ji įkrito į vandenį. Fabricijus puolė gelbėti jos, ir srovė juos abu tolokai nunešė. Skęsti, žinoma, nedidelis malonumas, bet nuobodulys, didžiai nustebinęs, išsidangino iš feodalinės pilies. Grafienė susižavėjo naiviu kunigo Blaneso būdu ir jo astrologija. Už tą truputį pinigų, kur dar jai liko įsigijus valtį, ji nupirko atsitiktinai pasitaikiusį nedidelį teleskopą ir dabar beveik kiekvieną vakarą su savo seserėčiom ir Fabricijum įsitaisydavo vieno kurio gotikinio pilies bokšto aikštelėje. Fabricijui atitekdavo mokslininko vaidmuo šitame būrelyje, ir jie linksmai praleisdavo ten keletą valandų toli nuo šnipų.

Reikia tačiau pasakyti, kad būdavo ir tokių dienų, kai grafienė nepratardavo niekam nė žodelio; ji vaikščiodavo tada aukštų kaštonų ūksmėje, nugrimzdusi į niūrius apmąstymus; ši moteris, tokia protinga, negalėjo tarpais nepajusti, kaip sunku neturint su kuo mintimis pasidalyti. Bet rytojaus dieną ji ir vėl juokdavosi kaip visuomet. Šitą iš prigimties veiklią sielą taip niūriai nuteikdavo jos brolienės markizės aimanos.

– Nejaugi mums taip ir lemta paskutiniąsias savo jaunystės dienas praleisti šioje liūdnoje pilyje! – dejuodavo markizė.

Prieš atvykstant grafienei, ji apie tokius skundus net pagalvoti nedrįsdavo.

Taip begyvenant praėjo 1814–1815 metų žiema. Du kartus, nors ir labai stokodama pinigo, grafienė buvo kelioms dienoms nuvykusi į Milaną: reikėjo pamatyti stebuklingąjį Vigano[26] baletą La Skalos teatre; markizas nedraudė žmonai lydėti Džinos. Atsiėmusi savo kuklutę pensiją už ketvirtį metų, vargšė cizalpinio generolo našlė paskolindavo keletą cekinų turtuolei markizei del Dongo. Žavingos būdavo šitos iškylos; pietums ponios pasikviesdavo senų bičiulių ir stengdavosi nusiskaidrinti nuotaiką gardžiai iš kiekvieno žodžio kvatodamos nelyginant maži vaikai. Užsikrėtusios šita tikrai itališka linksmybe, staigia ir ugninga, jos pamiršdavo niūrų liūdesį, kurį Griantoje skleidė aplink save markizo ir jo vyresniojo sūnaus žvilgsniai. Fabricijus, vos šešiolikos metų, puikiai vaidindavo namų galvą.

1815 metų kovo 7-ąją ponios buvo tik prieš dvi dienas grįžusios iš malonaus iškylavimo Milane; jos vaikštinėjo gražiąja platanų alėja, neseniai pratęsta į pačią paežerę. Staiga nuo Komo pusės išniro valtelė, kažkas joje keistai mojavo rankomis. Ant molo iššoko vienas markizo agentas ir pranešė: Žiuano įlankoje ką tik išsikėlė Napoleonas. Europa naiviai nustebo dėl šio įvykio, tačiau markizo del Dongo tai anaiptol nenustebino; jis parašė savo valdovui laišką, išliedamas visą širdį; siūlė jam savo sugebėjimus ir milijonus, taip pat kartojo, kad visi jo didenybės ministrai esą jakobinai ir einą išvien su Paryžiaus vadeivomis.

Kovo 8-ąją, šeštą valandą ryto, markizas, prisisegęs visus savo ordinus, padavė vyresniajam sūnui trečio skuboto politinio pranešimo juodraštį ir liepė iš jo diktuoti, o pats stropiai, gražiu savo braižu rašė popieriuje su vandens ženklu, vaizduojančiu Austrijos imperatorių. Tuo pačiu metu Fabricijus prisistatė pas grafienę Pjetranerą.

– Iškeliauju, – tarė jis, – vykstu pas imperatorių – juk jis yra ir Italijos karalius; jis buvo toks geras tavo vyrui! Važiuoju per Šveicariją. Šiąnakt buvau nuėjęs į Menadžą, ir barometrų pirklys Važis, mano draugas, paskolino man savo pasą; duok man dar keletą napoleondorų, nes aš tik du turiu; bet jei reikės, eisiu ir pėsčias.

Grafienė verkė iš džiaugsmo ir baimės.

– Dieve brangus! Ir kodėl šita mintis turėjo tau į galvą ateiti! – šūktelėjo ji, nutvėrusi Fabricijų už rankų.

Paskui atsistojo, nuėjo prie spintos su baltiniais ir ištraukė rūpestingai paslėptą nedidelę piniginę, išsiuvinėtą perlais; tai buvo visas jos turtas.

– Imk! – tarė ji Fabricijui. – Tik, dėl Dievo meilės, neliįsk mirčiai į nagus. Kas liks tavo vargšei motinai ir man, jei tavęs neteksime? O Napoleonui, vargšas mano vaikeli, pasisekti negali: mūsų ponai puikiai sugebės jį pražudyti. Ar negirdėjai, kaip Milane prieš savaitę pasakojo apie dvidešimt tris pasikėsinimus prieš jį, kurių kiekvienas buvo taip gerai apgalvotas, jog gyvas jis liko tik per stebuklą? O juk tada jis dar buvo visagalis! Tu matei, kad noro pražudyti Napoleoną mūsų priešams nestinga. Jį ištrėmus, Prancūzija jokio vaidmens nebevaidino.

Apie Napoleono likimą grafienė kalbėjo Fabricijui susijaudinusi iki sielos gelmių.

– Leisdama tau vykti pas jį, aš jam paaukoju tai, ką turiu šiame pasaulyje brangiausia, – tarė ji.

Fabricijaus akys pasruvo ašaromis, jis verkė bučiuodamas grafienę, tačiau jo pasiryžimas išvykti liko tvirtas. Jis karštai dėstė savo brangiajai bičiulei visus motyvus, skatinančius jį traukti į šitą žygį. Mes leidžiame sau į juos pažiūrėti su šypsena.

– Vakar vakare, kaip tu prisimeni, mes vaikščiojome paežere, platanų alėja, virš mūsų matėsi Kaza Somariva. Buvo be septynių minučių šešios. Mes ėjome į pietų pusę. Tada aš ir pastebėjau pirmas tolumoje tą valtį, kuri plaukė iš Komo su didžiąja naujiena. Kai žiūrėjai į valtį, visai negalvodamas apie imperatorių, tik su pavydu širdyje tiems, kurie gali keliauti, ūmiai mane persmelkė nujautimas. Valtelė tuo tarpu prisiyrė prie kranto, pasiuntinys tyliai kažką pasakė tėvui. Šis staiga išbalo, pasivedė mus į šalį ir paskelbė mums baisiąją naujieną. Nusisukau į ežero pusę, kad paslėpčiau džiaugsmo ašaras, kuriomis paplūdo mano akys. Staiga begalinėje aukštumoje, dešinėje pusėje, pamačiau erelį, Napoleono paukštį; jis didingai skriejo Šveicarijos kryptimi, atseit į Paryžių. Ir tą pačią akimirką nusprendžiau: „Kaip tas erelis perlėksiu aš greitai Šveicariją, nuvyksiu pas didįjį vyrą ir pasiūlysiu jam, tiesa, labai nedaug, bet visa, ką galiu, – savo silpnos rankos paramą. Jis norėjo suteikti mums tėvynę ir mylėjo mano dėdę!“ Erelis dar nebuvo man dingęs iš akių, kai staiga keistai man išdžiūvo ašaros; o štai įrodymas, kad tą mintį siuntė man pats dangus: lig tik aš nedvejodamas pasiryžau taip padaryti, tą pačią akimirką man pasidarė aišku, kaip šią kelionę atlikti. Lyg nuo kokio dieviško kvėptelėjimo beregint išsisklaidė visas mano liūdesys, kuris, kaip žinai, nuodija man gyvenimą, ypač sekmadieniais. Išvydau didingą regėjimą; pamačiau Italiją, kylančią iš purvo, kuriame nugramzdinę ją laiko vokiečiai*; ji tiesė įskaudusias, dar geležiniais pančiais surakintas rankas į savo karalių ir išvaduotoją. Ir aš tariau sau mintyse: „Eisiu ir aš,

* Entuziazmo pagautas herojus proza perteikia keletą garsiojo Moučio [27] eilių.

dar nežinomas tos nelaimingos motinos sūnus, ir arba žūsiu, arba nugalėsiu drauge su tuo likimo paženklintu žmogumi, norėjusiu nuplauti nuo mūsų panieką, kurios nešykšti mums net labiausiai pavergti, patys niekingiausi Europos gyventojai".

– Atsimeni, – sušnabždėjo jis, priėjęs prie grafienės ir įbedęs į ją liepsnojančias akis, – atsimeni tą jauną kaštoniuką, kurį mama savo rankomis pasodino miške prie didžiojo šaltinio, dvi mylios nuo čia, tą žiemą, kai aš gimiau; taigi nenorėjau nieko imtis pirma nenuėjęs pažiūrėti savo medžio. Pavasaris dar vos prasidėjęs, galvojau aš, na ir štai: jeigu mano kaštonas jau sulapojęs, tai bus ženklas man išvykti. Reikia ir man nusikratyti sustingimo, kuris kankina mane šitoje liūdnoje, šaltoje pilyje. Ar neatrodo ir tau, kad šitos senos pajuodusios sienos, šiandien despotizmo simbolis, o kadaise jo atrama, iš tikrųjų yra liūdnas žiemos paveikslas? Man jos yra tas pat kas žiemą mano medeliui.

Ar patikėsi, Džina? Nueinu vakar vakare, pusę aštuonių, pasižiūrėti savo kaštono, – ir ką matau? Jis visas pasipuošęs lapeliais, dailiais, jau paūgėjusiais lapeliais! Atsargiai išbučiavau juos. Su pagarba sukasiau žemę aplink savo brangųjį medelį. Tuoj pat mane užplūdo naujas įkarštis, ir aš kalnų takeliu nuėjau į Menadžą: man reikia paso įvažiuoti į Šveicariją. Laikas bėgo, ir buvo jau pirma valanda nakties, kai pasibeldžiau į Važio namų duris. Maniau, kad sunku bus jį prižadinti; bet jis dar vakarojo su trimis savo draugais. Vos man ištarus pirmuosius žodžius, jis sušuko: „Tu vyksti prisidėti prie Napoleono!" – ir puolė man ant kaklo. Karštai apkabino mane ir kiti, o vienas jų atsiduso: „Kodėl aš vedęs!"

Ponia Pjetranera susimąstė; ji jautė pareigą nurodyti kai kurias kliūtis. Jei Fabricijus būtų turėjęs bent mažumėlį patirties, lengvai būtų supratęs, kad grafienė nė pati netiki tais protingais argumentais, kuriuos skuba išdėstyti. Tačiau, stokodamas patirties, nestokojo ryžto, tad nesiteikė net išklausyti iki galo šitų argumentų. Ir grafienė pasitenkino tuo, jog išgavo iš Fabricijaus pažadą, kad jis pasisakys bent motinai savo sumanymą.

– Ji pasakys mano seserims, ir tos moterys išduos mane, nė pačios nesižinodamos! – su kažkokiu didvyrišku išdidumu sušuko Fabricijus.

– Kalbėk pagarbiau apie moterų giminę, – juk ji praskins tau kelią į laimę, – šypsodama pro ašaras, tarė grafienė. – Vyrams tu niekados nepatiksi, proziškoms sieloms tu per daug turi ugnies.

Markizė apsipylė ašaromis, išgirdusi keistą sūnaus sumanymą; ji neįvertino šito ryžto didvyriškumo ir stengėsi kaip įmanydama sulaikyti sūnų. Kai įsitikino, kad niekas pasaulyje neįstengs sulaikyti Fabricijaus, nebent tik kalėjimo sienos, atidavė tą truputį, kiek turėjo, pinigų; paskui atsiminė aštuonis ar dešimt nedidelių briliantų, gal kokių dešimties tūkstančų frankų vertės, kuriuos buvo gavusi vakar iš markizo ir ketino duoti Milane įtverti. Grafienei tuos briliantus besiuvant į mūsų didvyrio kelionės drabužius, į motinos kambarį įėjo Fabricijaus seserys; jis nenorėjo imti iš vargšių moterų jų kuklių napoleondorų. Susižavėjusios Fabricijaus sumanymu, seserys šoko jo bučiuoti ir taip triukšmingai reiškė savo džiaugsmą, jog šisai čiupo kelis dar neįsiūtus briliantus ir norėjo tuoj pat išeiti.

– Jūs nė nepasijusite, kaip išduosite mane, – tarė jis seserims. – Pinigų aš dabar turiu tiek, kad nėra reikalo imti mantos: jos visur rasi.

Jis išbučiavo tuos brangius jam žmones ir, neužėjęs net į savo kambarį, tuoj pat iškeliavo. Vis baiminosi, ar nesiveja raiti tėvo tarnai, ir traukė taip sparčiai, jog dar tą patį vakarą pasiekė Luganą. Ačiū Dievui, jau buvo Šveicarijos mieste ir nebijojo, kad tuščiame kelyje nesučiuptų tėvo papirkti žandarai. Iš čia parašė tėvui gražų laišką – šita vaikiška silpnybė dar labiau įsiutino markizą. Fabricijus pasisamdė pašto arklius ir pervažiavo Sen Gotardą; kelionė vyko sparčiai, ir prie Pontarljė jis peržengė Prancūzijos sieną. Imperatorius buvo Paryžiuje. Čia ir prasidėjo Fabricijaus negandai; išvykdamas jis buvo tvirtai pasiryžęs pasikalbėti su imperatoriumi; jam nė į galvą neatėjo, kad tai galėtų būti sunkus dalykas. Milane jis bent dešimt kartų per dieną matydavo princą Eugenijų ir visada galėdavo su juo pasikalbėti. Paryžiuje jis kas rytą eidavo į Tiuilri rūmų kiemą, kai Napoleonas priimdavo ten kariuomenės paradą; bet jam taip ir nepavyko prisiartinti prie imperatoriaus. Mūsų didvyris manė, kad visi prancūzai, kaip ir jis, labai susijaudinę dėl didžiulio tėvynei gresiančio pavojaus. Viešbutyje, kur buvo apsistojęs, jis prie stalo neslėpė nei savo

sumanymų, nei savo atsidavimo Napoleonui; jo pašnekovai pasirodė esą labai malonūs ir lipšnūs vyrukai, dar didesni entuziastai negu jis, tačiau per tas kelias dienas spėjo apvogti jį ligi paskutinio santimo. Laimė, vien tik iš kuklumo jis nieko nebuvo prasitaręs apie motinos briliantus. Tą rytą, kai po triukšmingų gėrynių apsižiūrėjo esąs galutinai apvogtas, jis nusipirko du gražius arklius, pasisamdė tarną, buvusį kareivį, dabar arklių pirklio berną, ir su didžiausia panieka širdy jauniesiems auksaburniams paryžiečiams išvyko į kariuomenę. Težinojo apie ją tiek, kad ji telkiasi kažkur prie Mobežo. Vos atvykęs prie sienos, nutarė būsiant juokinga sėdėti namuose ir šildytis prie malonaus židinio, kai kareiviai šąla lauko stovyklose. Kad ir kaip atkalbinėjo jį tarnas, žmogus, kuriam nestigo sveikos nuovokos, Fabricijus neatsargiai įsimaišė tarp kareivių stovykloje, esančioje prie kelio į Belgiją, pačiame pasienyje. Vos tik jis priėjo pirmąjį batalioną, išsidėsčiusį šalia kelio, tuoj kareiviai smalsiai sužiuro į jauną ponaitį, kurio apdaras nemaž nepanėšėjo į jokią uniformą. Temo, pūtė šaltas vėjas. Fabricijus priėjo prie vieno laužo ir paprašė leisti jam pasišildyti, jis užsimokėsiąs. Kareiviai susižvalgė, ypač nustebinti nepažįstamojo pasiūlymo užsimokėti, ir mielai pasitraukė, padarydami jam vietos prie ugnies; tarnas jam įrengė užuovėją. Bet kai po valandos pro šalį ėjo pulko puskarininkis, kareiviai jam papasakojo, kad pas juos užklydęs kažkoks svetimšalis, prastai kalbąs prancūziškai. Puskarininkis ėmė kvosti Fabricijų, o tasai – įrodinėti jam savo susižavėjimą imperatoriumi labai įtartinu akcentu; tada puskarininkis paprašė jį eiti kartu pas pulkininką, įsikūrusį gretimoje sodyboje. Abiem arkliais vedinas, priėjo Fabricijaus tarnas. Arkliai padarė tokį įspūdį puskarininkiui, kad jis beregint pakeitė savo nutarimą ir ėmė kvosti dar ir tarną. Tas senas kareivis, tuoj pajutęs, kur link suka pašnekovas, pasakė, kad jo ponas turįs labai aukštus globėjus, paskui pridūrė, kad niekas turbūt nenukniauksią tų gražių arklių. Puskarininkis tuoj pat pašaukė kareivį, tasai čiupo už pakarpos tarną, kitas paėmė arklius, ir puskarininkis griežtai įsakė Fabricijui be jokių kalbų sekti paskui jį.

Pavaręs Fabricijų pėsčią gerą mylią kelio tamsoje, kuri atrodė dar glūdesnė iš visų pusių liepsnojant laužams, puskarininkis perdavė jį žan-

darmerijos karininkui, o tas rūsčiu veidu paprašė dokumentų. Fabricijus parodė pasą, pagal kurį jis buvo barometrų pirklys, keliaujantis prekijas.

– Kas per mulkiai! – šūktelėjo karininkas. – Šito tai jau per daug!

Jis ėmė kamantinėti mūsų didvyrį, ir tas su didžiausiu užsidegimu prašneko apie imperatorių ir laisvę; karininkas, tai išgirdęs, pratrūko nesuvaldomu juoku.

– Po šimts pypkių! Apsukrumo tu ne per daug turi! – sušuko jis. – Kaip jie drįsta siųsti mums tokius kaip tu geltonsnapius – visam kam juk yra saikas!

Kad ir kaip iš kailio nėrėsi Fabricijus, kaip aiškino, jog iš tiesų jis nesąs joks barometrų pirklys, žandarmerijos karininkas jį nusiuntė į kalėjimą B... miestelyje, čionai mūsų didvyris atkako apie trečią valandą ryto, dusdamas iš apmaudo ir leisgyvis iš nuovargio.

Fabricijus, iš pradžių stebėdamasis, paskui tūždamas ir visiškai nesusigaudydamas, kas darosi, išsėdėjo šitame skurdžiame kalėjime trisdešimt tris labai prailgusias dienas; jis rašė laišką po laiško vietos komendantui, o į vietą juos nešioti apsiėmė kalėjimo prižiūrėtojo žmona, graži trisdešimt šešerių metų flamandė. Bet kadangi ji neturėjo nė mažiausio noro, kad sušaudytų tokį gražų vaikiną, kuris, be to, visai neblogai mokėjo, tai rūpestingai sumetė visus tuos laiškus į ugnį. Vakarais lig išnaktų ji kantriai klausydavosi kalinio aimanų; vyrui pasakė, kad tas geltonsnapis turįs pinigo, todėl apdairusis prižiūrėtojas leido jai elgtis kaip tinkamai. Žmona leidimu pasinaudojo ir pelnė iš Fabricijaus keletą napoleondorų, nes puskarininkis iš Fabricijaus buvo atėmęs tik arklius, o žandarmerijos karininkas nieko neatėmė. Vieną birželio popietę Fabricijus išgirdo stiprų, nors ir tolimą patrankų dunksėjimą. Pagaliau kaunasi! Širdis jam šokinėjo iš nekantrumo. Kilo didelis triukšmas ir miestelyje; iš tikrųjų, vyko didelis pajėgų perkėlimas, pro B... miestelį žygiavo trys divizijos. Kai apie vienuoliktą valandą vakaro kalėjimo prižiūrėtojo žmona atėjo kartu padejuoti dėl jo nedalios, Fabricijus buvo dar lipšnesnis negu paprastai; paskui, paėmęs jai už rankų, tarė:

– Išleiskite mane iš čia. Prisiekiu savo garbe, kad grįšiu į kalėjimą, kai tik pasibaigs kautynės.

– Plepi niekus! O *tepamųjų* ar turi?

Fabricijus susijaudino; jis nesuprato, ką reiškia žodis *tepamieji*. Iš jo suglumimo prižiūrėtoja nusprendė, kad šulinėlis, matyt, išsemtas, todėl nepradėjo kalbos, kaip iš pradžių buvo ketinusi, apie napoleondorus, o tik apie frankus.

– Klausyk, – tarė ji, – jei tu gali duoti kokį šimtą frankų, tai aš su pora dvigubų napoleonų užspausiu abi akis kapralui, kuris naktį ateis pakeisti sargybos. Jis ir nepamatys, kaip tu išsmuksi, o jeigu jo pulkas rytoj iššygiuos, tai tikrai nepasakys nė pusės žodžio.

Sandėris buvo sudarytas. Prižiūrėtoja net sutiko Fabricijų paslėpti savo kambaryje, nes iš ten rytą lengviau išnykti.

Kitą rytą, dar neprašvitus, įsijausminusi moteris pasakė Fabricijui:

– Mielas vaikeli, per jaunas esi tokiam bjauriam amatui: paklausyk manęs, mesk jį.

– Kaipgi? Vadinasi, ginti tėvynę – tai nusikaltimas? – stebėjosi Fabricijus.

– Et, ką čia šnekėti. Niekada neužmiršk, kad išgelbėjau tau gyvybę; tavo byla buvo visiškai aiški, tave būtų sušaudę; bet niekam apie tai neprasitark, nes mudu su vyru galime tarnybos netekti; o visų svarbiausia, nepaistyk, kad tu esąs Milano didikas, persirengęs barometrų pardavėju, – per daug kvailai skamba ši pasaka. Dabar klausyk, ką pasakysiu. Duosiu tau vieno husaro aprangą, jis užvakar mirė kalėjime. Kalbėk tik tada, kai būtinai reikės; jei koks vachmistras ar karininkas pagaliau prispirs tave prie sienos, tai pasakyk, kad susirgęs gulėjai pas ūkininką, kad tas ūkininkas radęs tave drugio krečiamą griovyje prie kelio, pasigailėjęs, ištraukęs ir parsivežęs namo. Jeigu jiems tokio atsakymo nepakaks, pridurk, kad nori dabar pasivyti savo pulką. Tave gali suimti dėl tavo savotiškos tarties: tada sakyk, kad esi gimęs Pjemonte, o nuo pernai metų, kai buvai paimtas į kariuomenę, likai Prancūzijoje ir t. t.

Trisdešimt tris dienas siutęs kalėjime, Fabricijus pagaliau įspėjo savo negandų mįslę: jis buvo palaikytas šnipu! Išsikalbėjo su prižiūrėtoja, kuri tą rytą buvo kupina švelniausių jausmų; ir kol ji, pasičiupusi adatą, siaurino jam husaro drabužius, jis su visomis išgalėmis dėstė savo istoriją

nustebusiai moteriai. Ji valandėlę net patikėjo: vaikinas atrodė toks atlapaširdis ir buvo toks dailutis su husaro uniforma!

– Jei iš tikrųjų taip nori kariauti, – beveik įtikinta kalbėjo ji, – tai reikėjo tuoj, kai atvykai į Paryžių, stoti į kurį pulką. Būtum pastatęs vyno butelį kokiam vachmistrui, ir tvarka!

Prižiūrėtoja dar daug gero patarė jam ateičiai ir pagaliau dienai brėkštant išleido iš kambario, bet prieš tai šimtą kartų prisaikdino, kad niekados niekam, nors ir kažin kas atsitiktų, neištars jos pavardės.

Lig tik Fabricijus, pasispaudęs po pažastim husaro kardą, žvaliu žingsniu išėjo iš miestelio, jį apniko abejonės. „Štai, – mąstė jis, – aš dabar su husaro uniforma, tas husaras mirė kalėjime, aš turiu jo dokumentą – kelialapį; jį, sako, pasodinę už tai, kad pavogęs karvę ir kelis sidabrinius indus! Aš, taip sakant, perėjau į jo asmenį... visa tai įvyko be mano valios ir nieko iš anksto nenumačius. Dėmesio, saugokis kalėjimo!.. Ženklas aiškus: daug blogo manęs laukia kalėjime!“

Nepraėjo nė valandos, kai Fabricijus atsiskyrė su savo geradare, ir staiga ėmė pilti toks lietus, jog naujai iškeptas husaras su savo griozdiškais, per dideliais jo kojai batais tik vargais negalais besiyrė pirmyn. Jis susitiko kaimietį ant prasto arklio; nusipirko tą arklį, susirodęs ženklais, nes kalėjimo prižiūrėtoja buvo jam patarusi kuo mažiausiai šnekėti, kad neišsiduotų savo svetimšališka tartim.

Tą dieną kariauna, laimėjusi kautynes prie Linji[28], visu greičiu žygiavo Briuselio link; buvo Vaterlo mūšio išvakarės. Apie pietus, liūčiai vis dar nesiliaujant, Fabricijus išgirdo patrankų dunksėjimą; iš džiaugsmo jis užmiršo baisiąsias nevilties valandas, neseniai išgyventas nepelnytame kalėjime. Taip jojo iki vėlyvos nakties, o kad buvo dabar jau kiek proto įsigijęs, tai apsinakvojo pas ūkininką labai nuošaliai nuo kelio. Tas ūkininkas verkšleno ir dievagojosi, kad iš jo viską atėmę; Fabricijus davė jam penkfrankį, ir avižų atsirado. „Arklys mano ne per gražiausias, – galvojo jis, – bet ir toks dar gali kristi kokiam puskarininkiui į akį“. Ir atsigulė tvarte, šalia arklio. Valandą prieš aušt ant Fabricijus jau traukė keliu; švelniai tapšnojamas, kuinas įsibėgo ristele. Apie penktą valandą Fabricijus išgirdo patrankas šaudant: tai buvo Vaterlo mūšio įžanga.

Trečiasis skyrius

Netrukus Fabricijus sutiko markitantes ir iš nepaprasto dėkingumo B... kalėjimo prižiūrėtojai pajuto reikalą kreiptis į jas keliais žodžiais; pasiteiravo vieną jų, kur esąs ketvirtasis husarų pulkas – jo pulkas.

– Tu geriausiai padarytum, kad nesiskubintum taip labai, mielas kareiviuk, – atsakė markitantė, kurią sujaudino išblyškęs jo veidas ir gražios akys. – Tavo gniaužtas dar per silpnas tokioms kirstynėms, kokios čia šiandien bus. Jei bent šautuvą turėtum, nieko nesakyčiau, galėtum ir tu ne blogiau už kitus laidyti kulkas.

Toks patarimas Fabricijui buvo ne prie širdies; bet veltui jis ragino arklį, markitantės vežimėlio pralenkti negalėjo. Protarpiais patrankos sudunksėdavo lyg ir arčiau, ir juodu vos girdėdavo kits kitą, nes Fabricijus, pagautas svaigulio ir džiaugsmo, jautėsi kaip nesavas ir vėl atnaujino kalbą su markitante. Sulig kiekvienu markitantės žodžiu jis vis labiau įsisąmonino savo laimę. Nuslėpęs tiktai savo tikrąją pavardę ir pabėgimą iš kalėjimo, jis pagaliau viską išsipasakojo šiai moteriai, kuri atrodė tokia gera. Ji labai stebėjosi ir visai nesuprato, ką čia jai pasakoja tas gražus kareivėlis.

– Atspėjau! – sušuko ji pagaliau džiūgaudama. – Jūs esat miesto ponaičiukas, įsimylėjęs kokio kapitono žmoną iš ketvirtojo husarų pulko. Jūsų mylimoji padovanojo jums štai šitą uniformą, ir va dabar jūs genatės ją iš paskos. Kaip Dievas yra ten aukštai danguje, taip jūs niekados nesate buvęs kareiviu; bet jūs, matyt, šaunus vaikinas, jūsų pulkas pateko į ugnį, ir jūs nutarėte drauge su kitais kautis, nes nenorite pasirodyti bailys.

Fabricijus su viskuo sutiko: tik šitokiu būdu jis tikėjosi sulaukti protingų patarimų. „Juk aš neturiu supratimo apie tų prancūzų papročius, – galvojo jis, – ir jei man niekas nevadovaus, aš ir vėl galiu atsidurti kalėjime, ir dar arklį pavogs".

– Visų pirma, mano mielasis, – tarė markitantė, kaskart palankiau jam nusiteikdama, – prisipažink, kad neturi nė dvidešimt vienerių metų; daugių daugiausia – septyniolika.

Tai buvo tiesa, ir Fabricijus noriai prisipažino.

– Taigi nesi net šaukiamojo amžiaus, o sprando nusisukti lendi tik dėl gražių poniutės akių. Po kelmais! Neprastas jos skonis! Jei dar turi kelis geltonus skrituliukus, kuriais ji tave apdovanojo, tai visų pirma įsigyk kitą arklį; žiūrėk, kaip tas tavo kuinas karpo ausimis, kai tik patrankos suriaumoja arčiau; tai kaimo arkliukas, ir jis nuneš tave tiesiai giltinei į nagus, kai tik atsidursi pirmose linijose. Matai tuos balzganus dūmus ten, virš gyvatvorės? Tai kuopa kaunasi, vaikeliuk! Taigi iš anksto pasiruošk – kai sušvilps kulkos aplink ausis, nežinosi, kur dėtis iš baimės. Patarčiau tau šiek tiek užkąsti, kol dar yra laiko.

Fabricijus paklausė jos patarimo ir, atkišęs napoleondorą, paprašė markitantę pasiimti, kiek reikia.

– Tiesiog širdį skauda! Vargšelis, – sušuko moteris, – pinigų, ir tų leisti nemoka! Vertėtų čiupti tą tavo napoleoną ir pavaryti Kokotę šuoliais. Tu su savo kuinu nė velnio manęs nepavytum! Ką tu, žiopliuk, darytum, jei aš nudumčiau? Įsidėk į makaulę – kai armotos griaudžia, niekada nerodyk aukso. Še tau, – pridūrė ji, – aštuoniolika frankų ir penkiasdešimt santimų, pusryčiai tau kaštuoja trisdešimt su. Dabar greit atsiras ir arklių pardavimui. Jei koks nedidelis, duok dešimt frankų, šiaip ar taip, daugiau kaip dvidešimt – jokiu būdu, nors pasitaikytų ir keturių Emono sūnų žirgas[29].

Fabricijus pavalgė. Markitantės postringavimus nutraukė kita moteris, atvažiavusi į kelią per laukus.

– Ei, ei, Margo, klausyk! – šaukė toji. – Tavo šeštasis ten dešinėje.

– Turime skirtis, mielasis, – tarė markitantė mūsų didvyriui. – Bet man iš tiesų tavęs gaila; patikai tu man, dievaži! Tu ničnieko neišmanai, apipešios tave, kaip Dievą myliu. Jok geriau su manimi į šeštąjį.

– Aš ir pats suprantu, kad nieko neišmanau, – atsakė Fabricijus, – bet noriu kautis ir žūtbūt josiu ten, kur tie balti dūmai.

– Žiūrėk, kaip tavo arklys ausimis karpo! Kai tik atsidurs ten, kad ir dvėsena, tu jo nebesuvaldysi, ims tave nešti, ir Dievas žino kur nuneš. Ar klausysi manęs? Lig tik prijosi ten, kur mušasi, čiupk šautuvą ir šovininę, stokis šalia kareivių ir daryk lygiai tą pat, ką ir jie. Bet, Viešpatie tu mano, esu tikra, kad tu net patrono praplėšti nemoki.

Fabricijus, kad ir labai įsižeidęs, savo naujajai bičiulei vis dėlto prisipažino, kad ji įspėjusi.

– Vargšas vaikelis! Užmuš iš karto, kaip Dievą myliu! Laukti nereikės! Tu būtinai turi su manimi joti, – pridūrė markitantė įsakmiai.

– Bet aš noriu kautis.

– Gausi ir kautis, nebijok. Pamatysi, šeštasis taip pat šaunus pulkas, o šiandien darbo bus visiems iki valiai.

– Ar greit prijosime jūsų pulką?

– Daugiausia po kokio ketvirčio valandos.

„Šitos šaunios moters globoje, – mąstė Fabricijus, – kad ir koks aš neišmanėlis, manęs niekas nepalaikys šnipu, ir aš galėsiu kautis".

Tuo tarpu stipriau sudundėjo patrankos, šūvis tuoj po šūvio.

– Kaip rožinis, – tarė Fabricijus.

– Jau galima išskirti ir šautuvų papliūpas, – pasakė markitantė ir sušėrė botagu kumelaitei, aiškiai pagyvėjusiai nuo šaudymo.

Markitantė pasuko dešinėn ir nuvažiavo tiesiai per pievas nedideliu keleliu; purvo buvo per pėdą gilumo, vežimukas tik tik neįklimpo; Fabricijus turėjo ratus pastūmėti. Jo paties arklys du kartus suklupo; netrukus kelias pasidarė sausesnis, bet virto siauru, per pievas vingiuojančiu takeliu. Nepajojo Fabricijus nė penkių šimtų žingsnių, ir jo kuinas staiga sustojo: skersai takelį tysojo lavonas, išgąsdinęs ir žirgą, ir raitelį.

Fabricijaus veidas, blyškus iš prigimties, pasidarė tiesiog žalias; markitantė, apžiūrėjusi negyvėlį, burbtelėjo pati sau: „Ne iš mūsų divizijos". Paskui, pakėlusi akis į mūsų didvyrį, nusikvatojo.

– Cha cha cha! Na kaip, vaikeliuk! Žavu, ar ne? – sušuko ji.

Fabricijus stovėjo pastingęs. Visų labiausiai krito jam į akis nešvarios to lavono kojos, nuo kurių jau buvo nutraukti batai; lavonas gulėjo paliktas tik su prastomis sukruvintomis kelnėmis.

– Na, eikš, – paragino jį markitantė, – šok nuo arklio; turi priprasti prie tokių dalykų; žiūrėk, – šūktelėjo, – jis gavo į galvą.

Iš tiesų, kulkos buvo pataikyta palei nosį ir išlįsta kitoje veido pusėje pro smilkinį; veidas buvo bjauriai sužalotas; viena akis tebemarksojo atmerkta.

– Lipk nuo arklio, vaikeli, – sušuko markitantė, – ir paspausk jam ranką, pažiūrėsim, ar jis tau atsakys.

Nedvejodamas, nors vos neišleidęs dvasios iš pasišlykštėjimo, Fabricijus šoko nuo arklio, griebė lavonui už rankos ir stipriai ją krestelėjo; paskui sustingo it apmiręs; jautė, kad nebeužteks jėgų vėl ant arklio užsėsti. Ypač kėlė jam siaubą toji atmerkta akis.

„Markitantė tikrai pamanys, kad aš bailys“, – su kartėliu pagalvojo jis; bet jautė negalįs nė krustelėti: būtų pargriuvęs. Baisi buvo akimirka; Fabricijus iš tikrųjų vos neapalpo. Markitantė tai pastebėjo, gyvai iššoko iš vežimėlio ir, nė žodžio netarusi, padavė jam stiklinėlę degtinės; Fabricijus vienu mauku išlenkė; dabar jis galėjo vėl užsėsti ant kuino ir jojo toliau, netardamas nė žodžio. Markitantė kartkartėmis skersom žvilgčiojo į jį.

– Kausiesi tu rytoj, vaikeli, – pratarė ji pagaliau, – o šiandien pabūsi su manim. Pats matai, kad pirma turi išmokti kareivio amato.

– Priešingai, aš noriu kautis tučtuojau, – sušuko mūsų didvyris ir taip niauriai suraukė antakius, kad markitantė tai palaikė neblogu ženklu.

Patrankos dunksėjo smarkiau ir tarytum arčiau. Jų šūviai gaudė dabar vienu nenutrūkstamu bosu; šūvis sekė šūvį be jokio pertrūkio, ir pro šitą vientisą gausmą, nelyginant pro kokį tolimą kalnų upės šniokštimą, aiškiai buvo galima išskirti šautuvų salves.

Čia kelias įsuko į nedidelę giraitę; markitantė pamatė, kaip į ją galvotrūkčiais bėga trys ar keturi mūsų kareiviai; ji vikriai iššoko iš vežimėlio ir, pabėgėjusi penkiolika ar dvidešimt žingsnių nuo kelio, pasislėpė duobėje, kuri liko išvertus toje vietoje didžiulį medį. „Nagi pažiūrėsime, ar aš bailys, ar ne!“ – pagalvojo Fabricijus. Jis atsistojo šalia tuščio markitantės vežimėlio ir išsitraukė kardą. Kareiviai, nė nežvilgtelėję į jo pusę, prabėgo tekini pamiške, į kairę nuo kelio.

– Mūsiškiai, – ramiai pasakė markitantė, be kvapo grįžusi prie vežimėlio. – Jei tavo arklys galėtų šuoliu bėgti, liepčiau tau spausti iki ten, kur baigiasi miškas, ir apsižvalgyti, ar yra kas lygumoje.

Fabricijui nereikėjo dviejų sykių kartoti, jis nusilaužė topolio šaką, nubraukė nuo jos lapus ir ėmė iš visų jėgų pliekti kuinui per šonus; tasai

liuoktelėjo kelis žingsnius pirmyn, bet tuoj ir vėl perėjo prie savo įprastinės ristutės. Pavarė šuoliais kumelaitę ir markitantė.

– Palauk, stok, stok! – šaukė ji Fabricijui.

Netrukus jie abu atsidūrė atvirame lauke; pasiekę pievos pakraštį, išgirdo baisų dundesį: iš visų pusių – dešinėje, kairėje, už nugaros – trinksėjo patrankos ir šautuvai. Kadangi giraitė, iš kurios jie išlindo, augo ant nedidelio kauburio, aštuonios ar dešimt pėdų virš pievos, jie gana aiškiai pamatė vieną kautynių lauko barą; bet pievoje nebuvo nieko. Už kokio tūkstančio žingsnių pievą kirto ilga labai tankių gluosnių eilė; virš gluosnių draikėsi balkšvi dūmai, kurie kartais sūkuriais išlėkdavo aukštai į padangę.

– Ak, kad aš žinočiau, kur mano pulkas! – susirūpinusi kalbėjo markitantė. – Tiesiai per tą didžiulę pievą važiuoti negalima. Beje, klausyk, – kreipėsi ji į Fabricijų, – jei kartais pamatytum priešo kareivį, smeik kardu smeigte, nesusigalvok kirsti.

Čia markitantė vėl pastebėjo tuos keturis kareivius, kuriuos ką tik minėjome; jie išlindo iš miško į pievą kairėje nuo kelio. Vienas jų buvo raitas.

– Kaip tik tau, – tarė jai Fabricijus. – Ei, ar girdi! – suriko ji raitajam. – Jok čia, išmesi degtinės stikliuką!

Kareiviai pasuko į juos.

– Kur šeštasis pulkas? – šūktelėjo markitantė.

– Aure ten, penkios minutės kelio nuo čia, palei tą griovį, kur gluosniai; ten ką tik užmušė pulkininką Makoną.

– Klausyk, nori penkių frankų už savo arklį?

– Penkių frankų! Moki juokauti, mamyte! Karininko arklys! Neprareis nė ketvirtis valandos, ir aš gausiu už jį penkis napoleonus!

– Duok man vieną napoleoną, – šnabžtelėjo markitantė Fabricijui. Paskui, priėjusi prie raito kareivio, tarė: – Lipk nuo arklio! Na, gyviau! Še tau napoleoną!

Kareivis nulipo. Fabricijus linksmai šoko į balną, markitantė ėmė nuo kuino atrišinėti nedidelį jo balnakrepšį.

– Ei jūs, ko stovit, padėkit! – šūktelėjo kareiviams. – Kas matė leisti damai šitaip vargti!

Bet, vos pajutęs ant kupros balnakrepšį, naujai sučiuptasis arklys stojo piestu, ir Fabricijus, nors geras raitelis, tik didžiausiais vargais jį suvaldė.

– Geras ženklas! – tarė markitantė. – Ponaitis nepripratęs, kad nugarą jam balnakrepšis kutentų.

– Generolo arklys! – sušuko kareivis, pardavęs arklį. – Už tokį kiekvienas dešimt napoleonų užsimerkęs duos.

– Še, imk dar dvidešimt frankų, – pasakė jam Fabricijus, nesitverdamas džiaugsmu, kad pagaliau gavo apsižergti tokį karštą ristūną.

Tą akimirką į gluosnius trenkė patrankos sviedinys, nurėždamas juos skersai, ir Fabricijus pamatė įdomų reginį – kaip iš abiejų šonų, lyg dalgiu mostelėjus, pasipylė smulkios šakelės.

– Antai armotos jau artėja, – pasakė kareivis, paėmęs iš Fabricijaus tuos dvidešimt frankų.

Galėjo būti antra valanda. Fabricijus dar nebuvo atsitokėjęs po to įdomaus reginio, kai staiga, perkirtę didžiosios pievos kampą, priešais jį prajojo grupė generolų, dvidešimties husarų lydima. Fabricijaus žirgas sužvengė, atsistojo porą kartų piestu, paskui ėmė smarkiai timpčioti pavadį. „Na ir tegul!“ – pagalvojo Fabricijus.

Gavęs laisvę, arklys pasileido galvotrūkčiais ir kaipmat pavijo generolų eskortą. Fabricijus suskaičiavo keturias galionuotas trikampes kepures. Po ketvirčio valandos Fabricijus iš kelių šalia jojančio husarų žodžių suprato, kad vienas tų generolų yra garsusis maršalas Nėjus [30]. Fabricijus jautėsi devintame danguje; tačiau neįstengė atspėti, kuris būtent iš keturių generolų yra maršalas Nėjus; viską būtų atidavęs, kad sužinotų, bet prisiminė, kad jam negalima kalbėti. Raitelių būrys stabtelėjo priešais platų griovį, pilną vandens po vakarykštės liūties; reikėjo per jį persigauti; griovio pakraščiai buvo apaugę dideliais medžiais, iš kairės juo baigėsi pieva, kurios pradžioje Fabricijus pirkosi arklį. Beveik visi husarai nušoko nuo arklių; griovio krantas buvo labai status ir labai slidus, o vanduo telkšojo kokias tris ar keturias pėdas žemiau pievos. Viską iš džiaugsmo pamiršęs, Fabricijus galvojo daugiau apie maršalą Nėjų ir šlovę negu apie savo arklį, o šisai, smarkiai įsikarščiavęs, šoko į griovį ir

aukštai ištėškė vandenį. Vieną generolą vanduo apšlėkė nuo galvos iki kojų, tas nusikeikė:

– Velniai tave rautų, galvijau!

Fabricijus pasijuto labai to keiksmo įžeistas. „Ar galiu reikalauti satisfakcijos?“ – pagalvojo jis. Tuo tarpu, norėdamas parodyti, kad nėra jau toks kerėpla, pamėgino užvaryti arklį į kitą griovio krantą; bet šis buvo status ir kokių penkių ar šešių pėdų aukščio. Teko to sumanymo atsisakyti; tada jis pajojo prieš srovę; vanduo siekė arkliui iki galvos; pagaliau jis rado vietą, kur, matyt, būta lyg ir kokios girdyklos; čia šlaitas buvo nuolaidus, ir jis be vargo iškopė į pievą kitoje griovio pusėje. Pirmasis iš viso palydovų būrio atsidūręs kitame krante, jis išdidžiai nurisnojo pakrante; kiti husarai dar kapanojosi vandenyje, gerokai susirūpinę, ką daryti, nes vanduo daugelyje vietų siekė net iki penkių pėdų gylio. Keli arkliai pasibaidė, šoko plaukti, kilo pasibaisėtina marmalynė. Vienas vachmistras matė, kaip išmanevravo tas visai nekariškai atrodantis geltonsnapis, ir šūktelėjo:

– Aukštyn! Kairėje girdykla!

Pamažu visi laimingai persigavo.

Kai Fabricijus išlipo į kitą griovio krantą, rado čia tik generolus; jam pasirodė, kad patrankos dvigubai smarkiau griaudžia; tik vargais negalais jis išgirdo, ką sako jam generolas, kurį jis taip smarkiai buvo aptaškęs; o tas riktelėjo jam į ausį:

– Iš kur gavai tą arklį?

Fabricijus taip sumišo, kad atsakė itališkai:

– *L'ho comprato poco fa.* (Ką tik pirkau.)

– Kai sakai? – sušuko generolas.

Bet tuo tarpu aplinkui taip garsiai sudundėjo, jog Fabricijus nespėjo atsakyti. Turime pripažinti, kad mūsų didvyris šią akimirką nelabai atrodė panašus į didvyrį. Tačiau baimė jam buvo antraeilis dalykas; visų labiausiai jį piktino šitas gaudesys, nuo kurio ausys skaudėjo. Eskortas vėl paleido arklius šuoliais; jojo per didelį suartą lauką kitoje griovio pusėje, o tas laukas visas buvo nuklotas lavonais.

– Raudonmunduriai! Raudonmunduriai! – džiaugsmingai šūkavo eskorto husarai.

Iš pradžių Fabricijus nesuprato, paskui pamatė, kad iš tikrųjų beveik visų nukautųjų mundurai raudoni. Staiga jis suvirpėjo iš pasibaisėjimo pamatęs, kad daugelis tų nelaimingųjų raudonmundurių tebėra gyvi; jie šaukė, matyt, prašėsi pagalbos, bet niekas nesustojo. Mūsų didvyris, labai gailestingos širdies, kaip beišmanydamas stengėsi, kad jo arklys neužmintų kurio raudonmudurio. Eskortas sustojo; Fabricijus, užmiršęs kareivio pareigas, susidomėjęs kažkuriuo vargšu sužeistuoju, vis lėkė šuoliais.

– Ei, pienburni, ar nesustosi! – riktelėjo jam vachmistras.

Fabricijus pastebėjo, kad jis užjojęs generolams už akių per kokius dvidešimt žingsnių iš dešinės, kaip tik iš tos pusės, į kurią jie žiūri pro žiūronus. Grįžęs atgal ir sustojęs už kitų husarų, atsilikusių per kelis žingsnius, jis pastebėjo, kad stambiausias iš generolų sako kažką savo kaimynui, taip pat generolui, bet kalba įsakmiai, beveik bara aną, net keikiasi. Fabricijus nebesusivaldė iš smalsumo ir, nors jo bičiulė, kalėjimo prižiūrėtojo žmona, ir buvo patarusi jam be reikalo neprasižioti, sutaisė labai prancūzišką, labai sklandų sakinį ir užkalbino kaimyną.

– Kas tas generolas, kuris taip vainoja savo kaimyną?

– Nagi maršalas, po šimts!

– Koks maršalas?

– Maršalas Nėjus, mulki! Kur tu, po galų, iki šiolei tarnavai?

Fabricijus, šiaip labai įžeidus, nė galvot nepagalvojo, kad reikėtų supykti dėl tokios užgaulės: kupinas vaikiško susižavėjimo, jis įsmeigė akis į garsųjį Maskvos kunigaikštį, narsiausią iš narsiausiųjų.

Staiga visi vėl pasileido smarkiu šuoliu. Netrukus Fabricijus pamatė, kad priekyje, už kokių dvidešimt žingsnių, keistai juda arimas. Vagose telkšo vanduo, o šlapia žemė jų guburiuose šokčioja mažais juodais grumsteliais per tris keturias pėdas į orą. Fabricijus labiau šituo keistu reiškiniu nepasidomėjo ir vėl susimąstė apie maršalo šlovę. Šalia jo kažkas šaižiai šūktelėjo; sviedinių pakirsti, nuo arklių krito du husarai; kai jis atsigręžė pažiūrėti, būrys jau buvo už kokių dvidešimt žingsnių nuo

jų. Jis pamatė šiurpų reginį: paplūdęs kraujais arklys blaškėsi ant arimo, kojomis įsipainiojęs į savo paties žarnas; jis stengėsi bėgti paskui kitus, o kraujas kliokė į dumblynę.

„Štai pagaliau aš ugnyje! – pagalvojo jis. – Aš mačiau ugnį! Dabar esu tikras karys“, – kartojo jis mintyse patenkintas.

Tuo tarpu eskortas lėkė galvotrūkčiais pirmyn, ir mūsų didvyris suprato, kad žemę grumstais iš visų pusių aukštyn šokdina sviediniai. Jis veltui žiūrėjo į tą pusę, iš kur lekia sviediniai; didžiuliame atstume matė tik balkšvus baterijos dūmus; pro lygų, neperstojantį patrankų riaumojimą tartum girdėjo daug arčiau šaudant papliūpomis iš šautuvų; jis nieko nebesuprato.

Tuo tarpu generolai ir jų palyda nusileido į siaurą, vandeniu pasruvusį kelelį penkiom pėdom žemiau lauko.

Maršalas sustojo ir vėl pažiūrėjo pro žiūroną. Šį kartą Fabricijus galėjo jį kiek tinkamas stebėti: tai buvo stambaus, raudono veido vyras, labai šviesiais plaukais. „Tokių veidų pas mus Italijoje nėra, – pagalvojo jis. – Niekada aš nebūsiu toks kaip jis su savo išblyškusiu veidu ir kaštoniniais plaukais“, – mintyse pridūrė jis nusiminęs. Taip sakydamas, jis turėjo galvoje: „Niekados aš nebūsiu didvyris“. Jis pažiūrėjo į husarus; visų, išskyrus vieną, ūsai buvo gelsvi. Fabricijus žvelgė į husarus, husarai – į jį. Jis paraudo ir, norėdamas paslėpti savo sumišimą, nusigręžė į priešo pusę. Raudonieji vyrai stovėjo ilgomis, plačiai nusidriekusiomis voromis; keisčiausia buvo betgi tai, kad tie vyrai atrodė visai mažyčiai. Ilgos jų virtinės, matyt, pulkai ir divizijos, pasirodė jam ne aukštesni už pakelės gyvatvorę. Viena raudonųjų raitelių vora suko į kelią dauboje, kuriuo žingine, taškydami purvą, jojo maršalas su savo palydovais. Pro dūmus nieko nebuvo matyti toje pusėje, į kurią jie dabar jojo; tik protarpiais iš tų balzganų dūmų išnirdavo šuoliais lekią raiteliai.

Staiga Fabricijus pamatė iš priešo pusės galvotrūkčiais jojant į juos keturis vyrus. „Aha, mus puola!“ – dingtelėjo jam; staiga jis pamatė, kad du iš tų vyrų kalbasi su maršalu. Vienas maršalą lydėjęs generolas šuoliais nurūko į priešo pusę, lydimas dviejų eskorto husarų ir tų keturių ką tik atjojusių raitelių. Kelią kirto nedidelis griovys. Kai visi jį perjojo, Fa-

bricijus atsidūrė šalia vachmistro, iš pažiūros geraširdžio vyruko. „Reikia jį užkalbinti, – pagalvojo jis, – gal jie taip į mane nebežiūrės“. Jis ilgai svarstė, ką čia pasakius.

– Atsiprašau, aš pirmą kartą dalyvauju mūšyje, – kreipėsi jis pagaliau į vachmistrą. – Sakykite, ar čia tikras mūšis?

– Panašiai. O kas pats būsi?

– Vieno kapitono žmonos brolis.

– O kaip to tavo kapitono pavardė?

Mūsų didvyris baisiai sumišo: šitokio klausimo nebuvo tikėjęsis. Laimė, maršalas su palyda vėl pasileido šuoliais. „Kokią prancūzišką pavardę pasakyti?“ – mąstė Fabricijus. Pagaliau jis atsiminė, kaip vadinosi viešbučio šeimininkas, kur jis Paryžiuje buvo apsistojęs; jis prisigretino arčiau vachmistro ir iš visų jėgų suriko:

– Kapitonas Menjė!

Tasai, pro patrankų griaudimą gerai nenugirdęs, atsakė:

– Ak, kapitonas Teljė? Na ką gi, nukautas.

„Puiku! – pagalvojo Fabricijus. – Neužmiršiu, kapitonas Teljė. Reikia dėtis nusiminusiam“.

– Ak Viešpatie! – šūktelėjo jis, nutaisęs gailią miną.

Raiteliai išjojo iš daubos, dabar jie dūmė galvotrūkčiais per nedidelę pievelę. Aplinkui skraidė patrankų sviediniai; maršalas nukreipė arklį į vienos kavaleristų divizijos pusę. Palydovai atsidūrė tarp lavonų ir sužeistųjų; bet šitas reginys jau nebedarė tokio įspūdžio mūsų didvyriui: jam dabar kas kita buvo galvoje.

Raiteliams sustojus, Fabricijus įžiūrėjo tolumoje markitantės vežimėlį, jo šilti jausmai šitai garbingai ginklo rūšiai nustelbė visa kita, ir jis šuoliais nurūko pas ją.

– Stok, tu rupūže! – šūktelėjo vachmistras.

„Ką jis gali man čia padaryti?“ – pagalvojo Fabricijus, šuoliuodamas link markitantės. Paspaudęs žirgą pentinais, jis tikėjosi susitiksiąs tą gerąją markitantę, su kuria susipažino rytą; kumelaitė ir vežimėlis tikrai buvo panašūs, bet šeimininkė – kita, ir mūsų didvyriui pasirodė, kad ji labai pikta. Prijojęs arčiau, Fabricijus išgirdo, kaip ji pasakė:

– O toks gražuolis buvo!

Čia naujai iškeptojo kareivio laukė bjaurus reginys: pjovė koją jaunam gražiam kirasirui, penkių pėdų ir dešimt colių augumo vyrui. Fabricijus užsimerkė ir išlenkė iš eilės keturias taureles degtinės.

– Na ir mauki, tu dvasnele! – šūktelėjo markitantė. Degtinė įkvėpė jam vieną mintį: „Reikia nusipirkti draugų, palydos husarų, palankumą".

– Parduokite man, kas dar liko butelyje, – tarė jis markitantei.

– Bet ar tu žinai, kiek toks likutis kainuoja tokią dieną? Dešimt frankų!

Kai Fabricijus, šuoliais lėkdamas, prisivijo būrį, vachmistras sušuko:

– Aha! Tai ir mums atgabeni lašelį! Štai ko tu sprukai! Duok šen!

Butelis apėjo visus; paskutinysis, viską išgėręs, sviedė jį aukštai į orą ir šūktelėjo Fabricijui:

– Ačiū, drauguži!

Visi žiūrėjo dabar į Fabricijų prielankiom akim. Dėl to jam palengvėjo taip, tartum nuo širdies būtų nukritęs šimto svarų sunkumo akmuo: jo širdis buvo iš tų pernelyg jautrių širdžių, kurioms nuolat reikia aplinkinių simpatijos. Galų gale bendrakeleiviai nebešnairuoja į jį, tarp jų užsimezgė ryšys! Fabricijus giliai atsiduso, paskui jau nesivaržydamas paklausė vachmistrą:

– Bet jei kapitonas Teljė užmuštas, tai kur aš galėčiau surasti savo seserį?

Jis įsivaizdavo esąs kone Makiavelis, taip drąsiai ištaręs Teljė vietoj Menjė.

– Sužinosi vakare, – atsakė vachmistras.

Eskortas vėl pajudėjo ir nujojo į pėstininkų divizijų pusę. Fabricijus pasijuto visiškai girtas; matyt, truputį per daug išgėrė ir dabar svirdinėjo balne. Čia jam pačiu laiku atėjo į galvą žodžiai, kuriuos mėgdavo kartoti motinos vežėjas: „Jei esi įsipylęs į gurklį, žiūrėk pro arklio tarpuausį ir daryk, ką daro kaimynas." Maršalas ilgokai užtruko prie kavalerijos dalinių, kol pasiuntė juos į ataką; bet kokią valandą ar dvi mūsų didvyris nelabai tesuvokė, kas dedasi aplinkui. Jautė baisų nuovargį, ir kai arklys pasileido šuoliais, sunkiai dribsėjo balne.

Staiga vachmistras suriko savo vyrams:

– Ar nematot imperatoriaus, rupūžės jūs!

Husarai tuoj pat visa gerkle suriko:

– Tegyvuoja imperatorius!

Nesunku įsivaizduoti, kaip išpūtė akis mūsų didvyris, bet jis matė tik šuoliais pro šalį lekiančius generolus, o paskui juos tokią pat raitelių palydą. Per ilgus ašutinius karčius, nukarusius nuo imperatoriaus eskorto dragūnų šalmų, jis neįstengė įžiūrėti veidų. „Vadinasi, dėl tos prakeiktos degtinės būsiu nepamatęs imperatoriaus kovos lauke!“ Nuo šios minties jis visiškai išsiblaivė.

Vėl visi nusileido į vandens apsemtą kelią, arkliai siekė gerti.

– Tai čia imperatorius prajojo? – paklausė jis kaimyną.

– Na taip, tas, kurio munduras neišsiuvinėtas. Kaipgi tu jo nepastebėjai? – palankiai atsakė husaras.

Fabricijų ėmė baisus noras pasivyti imperatoriaus eskortą ir įsimaišyti į jo palydovų tarpą. Kokia laimė joti šio karžygio apsaugos būryje ir kovoti šalia jo! Tam juk jis ir atkeliavo į Prancūziją.

„Galiu taip ir padaryti, – galvojo jis, – juk ir šituos generolus aš lydžiu tik todėl, kad tokia buvo mano arklio užgaida, kai jis pasileido šuoliais paskui juos“.

Pasilikti Fabricijus ryžosi vien todėl, kad husarai, jo naujieji draugai, buvo jam dabar palankūs; jis ėmė tikėti esąs artimas draugas šitiems kareiviams, su kuriais jau kelias valandas kartu jodinėja. Vaizdavosi, kad tarp jų ir jo mezgasi kilni Taso ir Ariosto karžygių draugystė. Jei prisidėsi prie imperatoriaus eskorto, reikės iš naujo į pažintį eiti; anie raiteliai gali į jį ir skersomis pažiūrėti – juk jie dragūnai, o jis vilki husaro uniformą, kaip visi maršalo palydovai. Dabar husarai žiūrėjo į jį gerom akim, ir mūsų didvyriui širdis tirpte tirpo iš laimės; jis būtų viską pasaulyje dėl savo draugų padaręs; jo siela ir mintys skraidė padebesiais. Viskas aplinkui nusidažė kitomis spalvomis, kai jis pasijuto draugų tarpe, jam baisiai magėjo paklausinėti juos. „Bet aš dar ne visiškai išsipagirioję, – tarė jis sau. – Nereikia užmiršti kalėjimo prižiūrėtojos patarimo“. Kai raiteliai vėl išjojo iš daubos, jis pastebėjo, kad maršalas Nėjus kažkur dingęs:

eskorto priešaky jojo aukštas liesas generolas, išdžiūvusio veido, nuožmaus žvilgsnio.

Šitas generolas buvo ne kas kitas kaip grafas d'A..., tas pats, kuris 1796 metų gegužės 15 dieną dar vadinosi leitenantas Roberas. Kokia laimė jam būtų buvusi išvysti Fabricijų del Dongą!

Jau seniai Fabricijus pastebėjo, kad nebematyti juodų žemės grumstelių, lakstančių aukštyn nuo sprogstančių sviedinių; jie prijojo kirasirų pulką ir sustojo užnugaryje; Fabricijus aiškiai išgirdo, kaip sutaukšėjo į šarvus grankulkos, ir pamatė, kaip krito keli vyrai.

Saulė jau buvo žemai, visai arti laidos, kai palydos būrys, išsigavęs iš dauburio, įkopė į nedidelį kelių pėdų šlaitą ir pasileido per arimą. Fabricijus išgirdo keistą garsą prie pat ausies: jis atsigręžė: kritę keturi husarai ir jų arkliai; nuvirtęs ir pats generolas, bet jis jau kėlėsi apsipylęs kraujais. Fabricijus pažiūrėjo į nuvirtusius husarus; trys dar mėšlungiškai trūkčiojo, o ketvirtasis šaukė: „Ištraukit mane iš po arklio!" Vachmistras ir du ar trys husarai nušoko nuo arklių ir puolė padėti generolui; tasai, atsirėmęs į adjutantą, stengėsi paėjėti keletą žingsnių: norėjo pasitraukti nuo savo arklio, kuris raičiojosi po žemę aukštielninkas ir spardėsi kaip pašėlęs.

Vachmistras priartėjo prie Fabricijaus. Tą pačią akimirką mūsų didvyris išgirdo, kaip kažkas už nugaros prie pat jo ausies pasakė: „Tik šitas dar gali palėkti". Staiga pajuto, kad jį sugriebė už kojų, iškėlė aukštyn už pažastų, nutraukė per arklio strėnas, paleido, ir jis sėdomis klastelėjo ant žemės.

Adjutantas paėmė Fabricijaus arklį už kamanų; vachmistro padedamas, generolas įsėdo į balną ir pasileido šuoliais tolyn; šeši gyvi likę vyrai nudūmė įkandin. Fabricijus atsikėlė įsiutęs ir nusivijo juos šaukdamas: *„Ladri! Ladri!"* (Vagys! Vagys!) Juokinga buvo gaudyti vagis kautynių lauke.

Netrukus eskortas ir generolas, grafas d'A..., dingo už gluosnių eilės. Fabricijus, apdujęs iš pykčio, taip pat pribėgo prie tų gluosnių; priešais buvo gilus griovys, bet Fabricijus persigavo per jį. Paskui, kitoje pusėje, vėl ėmė keiktis, dar kartą pamatęs tarp medžių, tik jau labai toli, šmėstelint generolą ir jo palydovus. „Vagys! Vagys!" – šaukė jis dabar prancūziškai. Nusiminęs ne tiek dėl prarasto arklio, kiek dėl draugų išdavystės, leisgyvis iš nuovargio ir alkio, jis susmuko ant griovio krašto. Jei gražųjį

arklį iš jo būtų atėmę priešai, jam nė į galvą nebūtų atėję dėl to jaudintis; bet dabar jį apgavo ir apvogė tas vachmistras, kurį jis taip mylėjo, ir tie husarai, kuriuos jis laikė broliais! – štai nuo ko jam plyšo širdis. Jis niekaip negalėjo nusiraminti dėl tos baisios niekšybės ir, atsirėmęs į gluosnį, graudžiai pravirko. Žlugo jam viena po kitos visos gražios svajos apie riterišką, kilnią draugystę, panašią į *Išvaduotosios Jeruzalės* herojų draugystę. Mirtis visai nebaisi, kai aplink tave didvyriškos, mylinčios širdys, taurūs draugai, kurie paspaudžia tau dešinę paskutinę tavo gyvenimo valandą! Bet kaip išlaikyti širdyje entuziazmą, kai aplink tave šlykštūs sukčiai!!! Fabricijus perdėjo, kaip kiekvienas pasipiktinęs žmogus. Ketvirtį valandos graudinęsis, Fabricijus staiga pastebėjo, kad sviediniai jau ima kliudyti medžius, kurių šešėlyje jis susimąstęs sėdėjo. Jis atsikėlė ir pabandė susivokti. Įsižiūrėjo į pievas, jų pakraščiu nutįsusį kanalą su vešlių gluosnių eile, ir vieta jam pasirodė pažįstama. Per griovį traukė kažkoks pėstininkų dalinys ir žygiavo pieva už ketvirčio mylios prieš jį. „Būčiau kad kiek užmigęs – galvojo jis. – Turiu nepatekti į nelaisvę“. Ir ėmė skubiai žengti. Beeidamas nusiramino, atpažino kareivių uniformą; jis baiminosi, kad jo neatskirtų nuo savųjų, bet pulkai pasirodė besą prancūzų. Fabricijus pasuko trumpesniu keliu į dešinę ir ėmė juos vytis.

Šalia dvasinio skausmo, kad jį taip niekšiškai apgavo ir apvogė, jam tolydžio vis aiškiau budo kitas, fizinis skausmas – mirtinai kankinantis alkis. Todėl Fabricijus baisiai nudžiugo, kai, paėjęs ar, tikriau sakant, pabėgęs kokį dešimt minučių, pamatė, kad pėstininkų pulkas, irgi smarkiai žygiavęs, sustojo, tarsi rengdamasis užimti pozicijas. Po kelių minučių jis jau buvo tarp priešakinių kareivių.

– Ar negalėtumėte parduoti man gabalėlio duonos, draugužiai?

– Še, tasai kvėša laiko mus kepėjais!

Šitie stačiokiški žodžiai ir juos palydėjęs visuotinis piktas juokas visai pribloškė Fabricijų. Vadinasi, karas – tai ne tas kilnus, bendras šlovės ištroškusių širdžių polėkis, kaip jis vaizdavosi iš Napoleono atsišaukimų! Fabricijus atsisėdo arba, geriau pasakius, susmuko ant vejos, mirtinai išbalęs. Kareivis, taip jam atkirtęs, sustojo už kokių dešimt žingsnių ir valė skepetaite šautuvo degiklį; jis priėjo prie Fabricijaus ir numetė jam

duonos gabalą; paskui, pamatęs, kad tas jos neima, atlaužė kąsniuką ir įkišo jam į burną. Fabricijus atsimerkė ir ėmė kramtyti, bet iš silpnumo nepajėgė nė žodžio ištarti. Kai pagaliau ėmė akimis ieškoti kareivio, norėdamas jam sumokėti, aplinkui nieko nebuvo; net arčiausieji kareiviai buvo jau už kokio šimto žingsnių ir žygiavo tolyn. Fabricijus be nuovokos pakilo nuo žemės ir nusekė paskui juos. Įžengė į mišką; griuvinėdamas iš nuovargio, žvilgsniu ėmė ieškoti patogesnės vietelės atsigulti; bet koks buvo jo džiaugsmas, kai jis pirmiausia pažino kumelaitę, paskui vežimėlį, o galiausiai ir markitantę, su kuria rytą buvo susitikęs! Ji tekina pribėgo ir išsigando pamačiusi, kaip jis atrodo.

– Dar paėjėk keletą žingsnių, vaikuti, – ragino ji. – Tu sužeistas? O kurgi tavo gražusis arklys?

Šitaip kalbėdama, ji nusivedė Fabricijų prie savo vežimėlio ir, suėmusi už pažastų, įlaipino. Nuovargio iškankintas mūsų didvyris, vos spėjęs įlipti į vežimėlį, užmigo kaip negyvas.

Ketvirtasis skyrius

Niekas neįstengė išbudinti Fabricijaus: nei šautuvų pyškėjimas visai šalia vežimėlio, nei greitas važiavimas, nes markitantė pliekė arklį botagu atsivėdėdama. Visą dieną tikėjęs pergale, dabar, netikėtai prūsų kavalerijos spiečiaus užpultas, pulkas traukėsi atgal arba, tiksliau pasakius, bėgo į Prancūzijos pasienį.

Pulkininkas, jaunas, gražus, išsipustęs vyras, vos spėjęs pakeisti žuvusį Makoną, krito nuo kardo smūgio; majoras, senas žilas karys, stojęs į jo vietą, sustabdė pulką.

– Velniai griebtų! – riktelėjo jis kareiviams. – Respublikos laikais iš mūšio lauko niekas bėgti neskubėdavo, laukdavome, kol priešas prispirs... Ginkite kiekvieną žemės pėdą, mirkite, bet laikykitės! – burnojo jis. – Dabar tie prūsai nori įsibrauti į mūsų tėvynės žemę!

Vežimėlis sustojo, Fabricijus staiga pabudo. Saulė seniai buvo nusileidusi; jam pasirodė baisiai keista, kad jau beveik naktis. Į visas puses palaidais būriais be tvarkos bėgo kareiviai; šita maišatis smarkiai nustebino mūsų didvyrį; jam rodėsi, kad kareiviai lyg ir susigėdę.

– Kas čia dabar? – paklausė jis markitantę.

– Nieko ypatinga. Gavome į kailį, vaikeli. Prūsų kavalerija kapoja mus kardais, tik tiek. Tas avigalvis generolas pamanė iš pradžių, kad tai mūsiškiai. Eikš greičiau, padėk man Kokotės viržį sumegzti, nutrūko, matai.

Už kokių dešimt žingsnių pokštelėjo keli šūviai; mūsų didvyris, pailsėjęs ir žvalus, galvojo: „Juk, tiesą sakant, visą dieną aš tik jojau paskui generolą, o kautis taip ir nesikoviau".

– Turiu eiti kautis, – pasakė jis markitantei.

– Būk ramus, kausiesi, ir daugiau dar, negu norėsi! Mes žuvę... Obri, sūneli, – šūktelėjo ji einančiam pro šalį kapralui, – mestelėk vis dėlto kartkarčiais akį ir į mano vežimuką!

– Jūs einate kautis? – paklausė Fabricijus kapralą.

– Ne! Aunuosi baliniais batukais ir einu šokti!

– Einu ir aš.

– Paimk šitą husarėlį, – šūktelėjo markitantė, – tas ponaičiukas – šaunus vyras!

Kapralas Obri žengė nė žodžio netardamas. Jį prisivijo tekini aštuoni ar dešimt kareivių. Jis nusivedė juos už storo, erškėtkrūmiais apaugusio ąžuolo. Išrikiavo juos pamiškėje ilga grandine, vis taip pat nieko nesakydamas, vyrą nuo vyro mažiausiai per dešimt žingsnių.

– Tai va, klausykit, – prakalbo kapralas, ir tai buvo pirmieji jo žodžiai, – nedrįskit šaudyti be komandos, atsiminkit, kad turit vos po tris šovinius.

„Bet kas gi čia darosi?" – galvojo Fabricijus. Likęs vienas su kapralu, jis pasakė:

– Aš neturiu šautuvo.

– Pirmiausia – tylėk! Pabėgėk va tenai, kokius penkiasdešimt žingsnių į pamiškę, rasi kokį vargšą mūsų pulko kareivį, jų daug ten krito nuo prūsų kardų; pasiimk jo šovininę ir šautuvą. Tik žiūrėk, neapkraustyk

sužeistojo; imk tik tokio, kuris jau aiškiai nebegyvas, ir skusk atgal, kad negautum kulkų nuo mūsiškių.

Fabricijus pasileido bėgte ir tuoj pat grįžo su šautuvu bei šovinine.

– Užsitaisyk šautuvą ir stok štai už to medžio. Svarbiausia, kad nešautum be komandos. Perkūnai! – nusikeikė kapralas, pertraukęs kalbą. – Net šautuvo užsitaisyti nemoka!.. – jis padėjo Fabricijui, vis aiškindamas: – Jei pamatysi priešų raitelį, puolantį tavęs nukirsti, šok už medžio ir šauk tik tada, kai jis bus visai arti, kokie trys žingsniai nuo tavęs, kad tavo durtuvas beveik siektų jį.

– Mesk tu pagaliau šalin tą savo ilgąjį kardą, – suriko kapralas. – Užkliūsi už jo, po perkūnų, ir pargriūsi!.. Na, ir kareivius gi siunčia mums dabar!

Taip kalbėdamas, jis pats paėmė iš Fabricijaus kardą ir piktai nusviedė jį šalin.

– Ko stovi! Nušluostyk skepetaite titnagą. O ar esi kada gyvenime šovęs iš šautuvo?

– Aš medžiotojas!

– Ačiū Dievui! – giliai atsiduso kapralas. – Svarbiausia, neimk šaudyti be komandos.

Ir nuėjo. Fabricijus džiūgavo. „Pagaliau aš tikrai kausiuosi, – galvojo jis, – nušausiu priešą! Šįryt jie vaišino mus iš patrankų, o aš tik laukiau, kada mane užmuš; kvailio darbas!“ Jis dairėsi į visas puses su didžiausiu smalsumu. Netrukus visai šalia driokstelėjo septyni ar aštuoni šūviai. Bet kadangi įsakymo šauti nebuvo, tai jis ramiai tūnojo sau už medžio. Jau beveik visai sutemo; jam atrodė, kad jis medžioja lokius Tramecinos kalnuose, viršum Griantos, ir tupi užuolandoje. Jis atsiminė vieną medžiotojų naudojamą priemonę: pasiėmė šovinį ir ištraukė iš jo kulką. „Jei tik jis pasirodys, – mąstė jis, – turiu vietoj jį nudėti“. Ir įleido tą antrąją kulką į vamzdį. Visai netoli medžio vėl du kartus šovė; tuo pačiu metu iš dešinės išniro mėlynai apsirengęs raitelis ir šuoliais nulėkė pro jį kairėn. „Dar toliau negu trys žingsniai, – pagalvojo jis, – bet iš tokio atstumo tikriausiai pataikysiu“. Jis rūpestingai prisitaikė į raitelį ir paspaudė. Raitelis ir arklys sukrito. Mūsų didvyriui pasivaideno, kad jis medžioklėje.

Jis linksmai puolė prie nudėtojo grobio ir jau buvo visai arti sužeistojo, kaip atrodė, jau merdinčio, bet staiga link jo neįtikimai greitai pasinešė du prūsų raiteliai su pakeltais kardais. Fabricijus galvotrūkčiais puolė į mišką; kad būtų lengviau bėgti, šautuvą metė šalin. Prūsų raiteliai buvo jau tik už trijų žingsnių nuo jo, kai jis pribėgo jauną medelyną pamiškėje. Šitie jauni, tiesūs, rankos storio ąžuoliukai valandėlę sulaikė raitelius, bet prasiskverbę jie vėl ėmė vytis Fabricijų per laukymę. Ir buvo vėl benutverią, tačiau kelią jiems užstojo septyni ar aštuoni stori medžiai. Fabricijus pralindo pro juos. Tuo pat metu priešais jį iš penkių ar šešių šautuvų blykstelėjo ugnys ir vos nenudegino jam veido. Jis nulenkė galvą; kai vėl ją pakėlė, priešais jį stovėjo kapralas.

– Nušovei vieną? – paklausė jis.

– Taip, bet šautuvą pamečiau.

– Šautuvų čia netrūksta; tu šaunus vaikinas, nors atrodai apyvėplis, – ne veltui praleidai dieną. Užtat anie va pražiopsojo tuos du, kur tave gaudė, prūsai pro pat jų nosį pralėkė; aš jų nemačiau. O dabar – duok, Dieve, kojas; pulkas turi būti už kokio ketvirčio mylios, o čia dar gabalas pievelės, kur mus gali atkirsti.

Šitaip kalbėdamas, kapralas skubiai vedėsi savo dešimtukę pirmyn. Už poros šimtų žingsnių iš tikrųjų pasirodė besanti pievelė. Čia jie sutiko sužeistą generolą, nešamą adjutanto ir tarno.

– Duosite man keturis vyrus, – nusilpusiu balsu kreipėsi generolas į kapralą, – mane reikia nunešti į lauko ligoninę; man koja sutrupinta.

– Papūsk tu mums, tu ir visi generolai, – atsakė kapralas. – Jūs visi šiandien išdavėte imperatorių.

– Ką? Neklausote mano įsakymų? – piktai suriko generolas. – Ar žinote, kas aš? Generolas grafas B..., jūsų divizijos vadas! ir t. t., ir t. t.

Jis postringavo, o adjutantas šoko prie kareivių. Kapralas dūrė jam durtuvu į ranką ir spruko šalin su savo kareiviais, paspaudęs žingsnį.

– Ne tik tau, bet visiems tokiems kaip tu reikėtų sutrupinti kojas ir rankas! – keikėsi kapralas. – Frantų gauja! Parsidavė prakeiktieji Burbonams, išdavė imperatorių!

Fabricijus, žado netekęs, klausėsi to baisaus kaltinimo.

Apie dešimtą valandą vakaro prie didelio bažnytkaimio, išsišakojusio keliomis labai siauromis gatvėmis, mažasis būrelis prisivijo savo pulką, bet Fabricijus pastebėjo, kad kapralas Obri vengia susidurti su karininkais.

– Čia nepereisi! – šūktelėjo kapralas.

Visas gatves buvo užtvenkę pėstininkai, kavaleristai, o labiausiai – artilerijos vežimai su šaudmenimis ir gurguolės. Kapralas mėgino prasiskverbti trimis iš tų gatvių; bet kiekvieną kartą, pasistūmėjus keliolika žingsnių, tekdavo sustoti. Aplinkui visi pyko ir keikėsi.

– Ir čia toks pat išdavikas vadovauja! – riktelėjo kapralas. – Jei priešas susipras apsupti bažnytkaimį, sugaudys mus visus kaip šunis. Paskui mane, vaikinai!

Fabricijus apsidairė – su kapralu bebuvo likę šeši kareiviai. Pro plačiai atvertus vartus jie įėjo į kažkokį erdvų kiemą, iš kiemo – į arklidę, o iš arklidės pro mažytes dureles – į sodą. Čia jie kurį laiką dvokinėjo pasiklydę. Pagaliau pralindo pro gyvatvorę ir atsidūrė dideliame grikių lauke. Netruko nė pusvalandis, kai jie, vadovaudamiesi riksmais ir sumišu gaudesiu, vėl išėjo į vieškelį, bet jau už bažnytkaimio. Pakelės grioviuose krūvomis riogsojo primėtyta šautuvų; Fabricijus vieną pasiėmė; vieškelis, tiesa, buvo platus, tačiau taip užtvenktas bėglių ir vežimų, jog per pusvalandį kapralas ir Fabricijus tepasistūmėjo vos kokius penkis šimtus žingsnių pirmyn; sutiktieji sakė, kad tas vieškelis einąs į Šarlerua. Kai bažnytkaimio varpinėje išmušė vienuolika, kapralas riktelėjo:

– Leidžiamės vėl per laukus!

Būrelį besudarė dabar trys kareiviai, kapralas ir Fabricijus. Paėjėjus ketvirtį mylios nuo vieškelio, vienas kareivis pareiškė:

– Toliau nebegaliu.

– Aš taip pat ne, – atsiliepė antras.

– Tai tau naujiena! Visiems mums ne pyragai, – tarė kapralas. – Bet darykite, ką sakau, ir viskas bus gerai.

Pagal griovelį didžiulio javų lauko viduryje augo penki ar šeši medžiai.

– Prie medžių! – sukomandavo kapralas. O kai pasiekė juos, pridūrė: – Gulkitės čia ir, svarbiausia, nekelkite triukšmo. O kol dar neužmigote, kas turit duonos?

– Aš, – atsiliepė vienas kareivis.

– Duok šen, – valdingai įsakė kapralas.

Jis suraikė duoną į penkias dalis ir pasiėmė sau mažiausiąją.

– Penkiolika minučių prieš auštant, – tarė kramtydamas, – mus užgrius priešo kavalerija. Svarbiausia – nepatekti po kardais. Vienam šioje didžiulėje lygumoje būtų amen, jei imtų vytis kavalerija, bet penkiems galima išsigelbėti. Laikykitės krūvoj prie manęs, šaukite tik iš visai arti, ir aš prižadu jus rytoj vakare nuvesti į Šarlerua.

Kapralas prižadino juos valandą prieš švintant; liepė iš naujo užsitaisyti šautuvus; nuo vieškelio tebeaidėjo dundesys, nesiliovęs kiaurą naktį: atrodė, tarsi tolumoje šniokščia kalnų upelis.

– Bėga lyg avys, – naiviai į kapralą žiūrėdamas, pasakė Fabricijus.

– Užsičiaupk, pienburni! – pasipiktino kapralas.

O tie trys kareiviai, visa jo kariauna, taip piktai dėbtelėjo į Fabricijų, lyg tas būtų Dievą apiburnojęs. Jis įžeidė tautą.

„Še tau, kad nori! – pagalvojo mūsų didvyris. – Jau pas karaliaus vietininką Milane aš tą pastebėjau: jie nebėga, ne! Šitiems prancūzams negalima sakyti tiesos, jeigu ji žeidžia jų savimeilę. O kad jie taip piktai į mane šnairuoja – man tik nusispjaut, ir aš turiu jiems tai parodyti".

Jie vis ėjo per penkis šimtus žingsnių nuo bėglių srauto, plūstančio vieškeliu. Už kokios mylios kapralas ir jo būrys perkirto kelelį, sukantį į vieškelį; prie jo sukritę miegojo daug kareivių. Fabricijus už keturiasdešimt frankų nusipirko visai pakenčiamą arklį ir iš besimėtančių visoje pakelėje kardų rūpestingai išsirinko ilgą ir tiesų. „Jei sako, kad reikia durti, o ne kirsti, – galvojo jis, – tai šitas bus tinkamiausias". Šitaip apsirūpinęs, jis pavarė arklį šuoliais ir beregint prisivijo būrelį, gerokai pirmyn nuėjusį. Čia jis stipriau įsispyrė į balno kilpas, kaire ranka nusitvėrė už savo tiesiojo kardo makšties ir tarė, metęs žvilgsnį į keturis prancūzus:

– Tie žmonės, kur bėga vieškeliu, tikri avinai... pabaidytų avinų banda...

Fabricijus įsakmiai pabrėžė žodį „avinai“, tačiau jo draugai nebeprisiminė, kad dėl šito posakio prieš valandą buvo ant jo supykę. Tuo ir pasireiškia skirtumas tarp italų ir prancūzų būdo; prancūzai, be abejo, laimingesni, jie praslysta gyvenimo įvykių paviršiumi ir dėl nuoskaudos nekerštauja.

Neslėpsime, kad Fabricijus buvo labai savim patenkintas dėl to pasakymo apie avinus. Būrelis žengė pirmyn, vangiai šnekučiuodamasis. Kai paėjo dvi mylias, kapralas, vis dar labai stebėdamasis, kad nesirodo priešo kavalerija, pasakė Fabricijui:

– Tu mūsų kavalerija, jok štai į tą sodybą, kur ant kauburio, ir paklausk šeimininką, ar negalėtų mums duoti pusryčių už pinigus. Aiškiai pasakyk, kad esame tik penkiese. Jei suabejos, atseikėk jam iš savo pinigų penkfrankį: nesirūpink, po pusryčių pinigą atsiimsime.

Fabricijus pažiūrėjo į kapralą ir jo veide pamatė nesutrikdomą rimtį ir neabejotiną tikėjimą savo moraliniu pranašumu; jis pakluso. Viskas įvyko taip, kaip buvo numatęs vyriausiasis vadas, tik Fabricijus užsispyrė, kad tie penki frankai, kuriuos jis buvo kaimiečiui iš anksto davęs, liktų iš jo neatimti.

– Tie pinigai mano, – aiškino jis draugams. – Aš moku ne už jus, o už save – juk jis mano arklį avižomis pašėrė.

Fabricijus taip prastai tarė prancūziškai, jog draugams jo žodžiuose pasivaideno lyg ir pasididžiavimo gaidelė; jie labai užsigavo, ir jų galvose ėmė bręsti mintis pavakare iššaukti jį dvikovon. Jie matė, kad jis visai nepanašus į juos, ir jiems buvo pikta; o Fabricijus, priešingai, pradėjo jausti jiems didelį prielankumą.

Dvi valandas ėjo tylėdami; staiga kapralas, įsižiūrėjęs į vieškelį, džiaugsmingai sušuko:

– Štai mūsų pulkas!

Jie tuoj nubėgo į vieškelį. Bet, deja, aplink pulko erelį nebuvo nė dviejų šimtų žmonių. Netrukus Fabricijus pamatė minioje markitantę: ji ėjo pėsčia, paraudusiomis nuo ašarų akimis, tarpais pravirkdama. Veltui Fabricijus dairėsi jos vežimėlio ir Kokotės.

– Apiplėšė, pražudė, apvogė, – sušuko markitantė, atsakydama mūsų didvyriui į klausiantį žvilgsnį.

Šisai, nė žodžio netaręs, nušoko nuo arklio, paėmė jį už pavadžio ir pasakė markitantei:

– Sėskite!

Antrąsyk sakyti nereikėjo.

– Patrumpink kilpas, – paprašė ji.

Gerai įsisėdusi į balną, markitantė ėmė pasakoti Fabricijui visas tos nakties nelaimes. Pagaliau ji baigė be galo ilgą pasakojimą, kurį mūsų didvyris išklausė labai godžiai, nors, tiesą sakant, ničnieko nesuprato, bet iš švelnaus prielankumo jai. Baigusi markitantė pridūrė:

– Ir tik pamanyk, juk mane taip apiplėšė, primušė ir elgeta padarė prancūzai...

– Ką? O aš maniau – priešai! – šūktelėjo Fabricijus negudriai nustebęs, ir gražus, rimtas, pablyškęs jo veidas atrodė itin žaviai.

– Koks tu kvailas, vargšas vaikuti! – nusišypsojo markitantė pro ašaras. – Bet vis dėlto baisiai mielas.

– Šioks ar toks jis, bet prūsą šauniai nudėjo, – įsiterpė į kalbą kapralas Obri; šioje visuotinėje spūstyje jis netyčia atsidūrė šalia arklio, kuriuo jojo markitantė. – Tik išdidus labai... – pridūrė kapralas.

Fabricijus nekantriai mostelėjo.

– Bet kaip tu vadiniesi? – paklausė kapralas. – Mat jei tektų raportuoti, noriu tave paminėti.

– Vazis, – atsakė Fabricijus keistai sumišęs, – tai yra, Bulo, – staiga susigriebė jis.

Tokia buvo pavardė, įrašyta kelialapyje, kurį jis buvo gavęs iš B... kalėjimo prižiūrėtojos; užvakar žygyje jis atsidėjęs išstudijavo jį, nes jau pradėjo susimąstyti ir nebe taip viskuo stebėjosi. Be husaro Bulo kelialapio, jis rūpestingai saugojo ir savo itališkąjį pasą, kuris jam davė teisę vadintis tauria barometrų pardavėjo Vazio pavarde. Kai kapralas prikišo jam išdidumą, jis vos neatsakė: „Aš išdidus? Aš, Fabricijus Valsera, markezinas del Dongas, malonėjęs pasivadinti kažkokio barometrų pardavėjo Vazio pavarde?“

Kol Fabricijus mąstė ir mintyse kartojo: „Turiu tvirtai įsikalti į galvą, kad vadinuosi Bulo, antraip manęs laukia kalėjimas, kuriuo man grasina likimas“, kapralas ir markitantė persimetė keliais žodžiais apie jį.

– Nemanykite, kad klausinėju iš smalsumo, – kreipėsi į jį markitantė, jau nebesakydama jam *tu*, – aš jums tik gero linkiu. Pasakykite, kas jūs iš tikrųjų esate?

Fabricijus ne iš karto atsakė; jis galvojo, kad labiau atsidavusių draugų, kurių drįstų prašyti patarimo, jis niekada nesutiks, o patarimų jam baisiai reikėjo. „Įžygiuosime į kurią įgulą, komendantas panorės žinoti, kas aš toks, ir vėl pakvips kalėjimu, kai iš mano atsakymų paaiškės, kad aš nieko nepažįstu ketvirtajame husarų pulke, nors dėviu jų uniformą!“ Būdamas Austrijos valdinys, Fabricijus puikiai žinojo, koks svarbus daiktas yra pasas. Net jo šeimos nariai, aukštos kilmės dievobaimingi žmonės, be to, nugalėjusios partijos šalininkai, ir tai ne kartą turėjo nemalonumų dėl pasų; todėl jis nė kiek neįsižeidė, kad markitantė klausinėja, tik atsakė ne iš karto, nes rinko prancūziškus žodžius, kuriais galėtų aiškiausiai savo mintį išdėstyti. Markitantė, dilginama smalsumo, pridūrė jį drąsindama:

– Mudu su kapralu Obri jums iš visos širdies patarsime, kaip toliau elgtis.

– Neabejoju, – atsakė Fabricijus. – Mano pavardė Vazis, aš iš Genujos; mano sesuo, garsi gražuolė, ištekėjo už vieno prancūzų kapitono. Man tik septyniolika metų, ir sesuo dažnai kviesdavosi mane, kad aš pamatyčiau Prancūziją ir bent kiek išsiprusinčiau. Šį kartą Paryžiuje jos neberadau, bet sužinojau, kad ji kartu su šita armija; atvykau čia, visur jos ieškojau, bet rasti nepavyko. Kareiviams pasirodė keista mano tartis, ir mane suėmė. Tada aš dar turėjau pinigų, papirkau žandarą, jis man davė kažkokio husaro kelialapį, uniformą ir pasakė: „Nešdinkis, bet prisiek, kad niekada niekam nepaminėsi mano pavardės“.

– O kaipgi jis vadinosi? – paklausė markitantė.

– Aš juk daviau žodį! – atsakė Fabricijus.

– Jis teisus, – įsiterpė kapralas. – Žandaras, žinoma, šunsnukis, bet mūsų draugas neprivalo jo pavardės sakyti. O kaip vadinasi tas kapitonas, jūsų sesers vyras? Jei žinosime jo pavardę, galėsime paieškoti.

– Teljė, ketvirtojo husarų pulko kapitonas, – atsakė mūsų didvyris.

– Vadinasi, dėl svetimšališkos tarties kareiviai jus palaikė šnipu, – taikliai sumojęs, tarė kapralas.

– Taip, tai šitas šlykštus žodis! – šūktelėjo Fabricijus, sužaibavęs akimis. – O aš taip myliu imperatorių ir prancūzus! Šitas įžeidimas mane labiausiai ir įskaudino.

– Klystate, jokio įžeidimo čia nėra. Ko čia stebėtis, kad kareiviai apsiriko, – rimtai pasakė kapralas.

Paskui jis itin pamokomu tonu išaiškino, kad kariuomenėje reikia priklausyti kuriam nors kariniam daliniui ir dėvėti uniformą, antraip visiškai paprastas dalykas, kad tu palaikomas šnipu: „Priešas siunčia mums jų devynias galybes; šitame kare išdavinėja, kas tik gyvas“. Fabricijui atsivėrė akys: jis tik dabar suprato, kad pats yra kaltas dėl viso to, kas jį per tuos du mėnesius ištiko.

– Palauk, tegul berniukas viską iš eilės papasakoja, – pertarė jį markitantė, vis labiau degdama smalsumu.

Fabricijus nesipriešino. Kai jis baigė, markitantė labai rimtai tarė kapralui:

– Juk iš tiesų, šitas vaikas joks kariškis. Mes sumušti ir išduoti, ir mums bus riesta dabar. Kuriam galui jam kišti kailį *gratis pro Deo*[31]?

– Juo labiau kad jis nė šautuvo užsitaisyti nemoka, nei su padalijimais, nei laisvai, – pritarė kapralas. – Juk aš pats jam įdėjau šovinį, kuriuo jis paguldė prūsą.

– Be to, jis kiekvienam sutiktam savo pinigus rodo, – pridūrė markitantė. – Kai tik mūsų nebus, jį tą pat akimirką švariai apvogs.

– Pirmas kavalerijos puskarininkis, kurį jis sutiks, – tarė kapralas, – nusitemps jį į savo eskadroną ir paskui vaišinsis jo sąskaita. Gali ir priešas jį užverbuoti, dabar visi išdavinėja! Lieps jam kas eiti paskui, ir jis eis. Geriausia jam būtų stoti į mūsų pulką.

– Ne, atleiskite, kaprale! – gyvai pasipriešino Fabricijus. – Joti kur kas patogiau. Be to, juk aš nemoku užsitaisyti šautuvo, o arklį, kaip matote, valdau.

Fabricijus labai didžiavosi šia savo trumpa prakalba. Nekartosime skaitytojui ilgų kapralo ir markitantės ginčų dėl tolesnio Fabricijaus likimo. Fabricijus pastebėjo, kad besiginčydami juodu tris ar keturis sykius smulkiai atkartojo visas jo istorijos išgales: kaip jį įtarė kareiviai, kaip žandaras pardavė jam husaro kelialapį ir uniformą, kaip vakar jis atsidūrė tarp maršalo palydovų, kaip matė šuoliais lekiantį imperatorių, kaip jam nugvelbė arklį ir t. t., ir t. t.

Su grynai moterišku smalsumu markitantė tolydžio minėjo, kokiomis aplinkybėmis jis neteko to gražaus arklio, kurį pati buvo padėjusi jam nusipirkti.

– Tai tu pajutai, kad tave griebia už kojų, paskui atsargiai nutraukė per arklio uodegą ir pasodino ant žemės!

„Kuriam galui tiek sykių kartoti, juk mes visi trys puikiai tą žinome!“ – galvojo Fabricijus.

Jis dar nežinojo, kad kaip tik šitokiu būdu Prancūzijoje paprasti žmonės stengiasi prieiti kurią nors naują mintį.

– O kiek tu dar turi pinigų? – paklausė jį staiga markitantė.

Fabricijus atsakė nemaž nesudvejojęs, jis buvo šventai įsitikinęs tos moters dvasios kilnumu – tai juk gražiausias Prancūzijos bruožas!

– Liko dar iš viso koks trisdešimt napoleondorų ir aštuoni ar dešimt ekiu po penkis frankus.

– Jei taip, tai visi keliai tau atviri! – šūktelėjo markitantė. – Traukis tu nuo šitos sumuštos kariuomenės; mauk kur nors į šalį, suk pirmu bent kiek įvaikščiotu takeliu į dešinę; nesigailėdamas spausk arklį ir dumk kuo toliau nuo kariuomenės. Kai tik galėsi, nusipirk civilinius drabužius. O kai jau būsi už kokių aštuonių dešimt mylių ir pamatysi, kad aplink kareivių nebėr, sėsk į pašto karietą ir važiuok į kurį miestą, pasilsėk savaitėlę, pasivaišink kepsniais. Tik žiūrėk, niekam neprasitark, kad buvai kariuomenėje; antraip žandarai čiups tave kaip dezertyrą; nors tu ir labai mielas berniukas, bet gudrybės dar turi nedaug, nesugebėsi deramai atsakinėti žandarams. Kai tik pajusi ant kupros civilinius drabužius, sudraskyk į tūkstantį skutelių tą husaro popierių ir vėl vadinkis tikrąja savo pavarde; sakyk, kad esi Vazis. O kaip jam sakyti – iš kur atvykęs? – paklausė ji kapralą.

– Iš Kambrė prie Šeldės. Tai dailus nedidelis miestelis, girdi? Ten yra katedra ir Fenelonas[32].

– Taip, taip, – patvirtino markitantė, – niekam niekados nesigirk, kad dalyvavai mūšyje, nė žodžio neprasitark nei apie B..., nei apie žandarą, kuris pardavė tau dokumentą. O kai panorėsi grįžti į Paryžių, nusigauk pirmiausia į Versalį ir eik į Paryžių iš tos pusės pro užkardą pėsčias, koja už kojos, lyg iš pasivaikščiojimo grįždamas. Savo napoleonus įsisiūk į kelnes; bet svarbiausia, kai reikės už ką mokėti, rodyk lygiai tiek, kiek tam sykiui reikia. Skaudžiausia man, kad tave apšvarins, nukniauks visa, ką turi. O ką darysi, likęs be pinigų? Juk tu visai gyventi nemoki! ir t. t.

Ilgai dar kalbėjo geroji markitantė; kapralas tik galva linkčiojo, pritardamas jos pamokymams, bet žodžio niekur neįstengė įterpti. Staiga minia, plūstanti vieškeliu, iš pradžių paspartino žingsnį, paskui vienu akies mirksniu metėsi į kairę per siaurą pakelės griovelį ir pasileido tekina, kiek kojos neša.

– Kazokai! Kazokai! – šaukė iš visų pusių.

– Atsiimk savo arklį! – šūktelėjo markitantė.

– Gink, Dieve! – atsakė Fabricijus. – Leiskite šuoliais! Bėkite! Atiduodu jį jums. Gal norite pinigų naujam vežimėliui? Pusė to, ką turiu – jūsų!

– Atsiimk arklį, sakau tau! – šūktelėjo perpykusi markitantė ir jau buvo bešokanti nuo arklio.

Fabricijus išsitraukė kardą.

– Laikykitės! – šūktelėjo jis markitantei ir du ar tris kartus sušėrė arkliui kardo plokštuma; arklys šuoliu nurūko paskui bėgančiuosius.

Mūsų didvyris apžvelgė vieškelį; neseniai juo grūdosi trys ar keturi tūkstančiai žmonių, vienas prie kito, kaip kaimiečiai per procesiją. Po žodžio *kazokai* čia neliko nė vieno žmogaus; bėgliai išmėtė kiverius, šautuvus, kardus ir t. t. Fabricijus nustebęs pasuko į dešinę ir palypėjo į lauką, iškilusį virš kelio per kokį dvidešimt ar trisdešimt pėdų; pažiūrėjo į vieškelį kairėn ir dešinėn, apmetė akimis lygumą, bet kazokų nebuvo net matyti, nei girdėti. „Keisti žmonės tie prancūzai! – pagalvojo. – Kadangi man, sako, reikia sukti dešinėn, – svarstė jis, – tai nėra ko belaukti; ma-

tyt, yra kažkokia priežastis, kad šitie žmonės taip bėga, tik aš nežinau". Pasiėmė nuo žemės kažkokį šautuvą, patikrino, ar užtaisytas, pakrapštė paraką degiklyje, nuvalė titnagą, paskui susiieškojo kur pilnesnę šovininę ir dar kartą apsidairė: buvo vienų vienas lygumoje, neseniai juodoje nuo žmonių. Matė, kaip ten toli, pačiame lauko gale, vis dar bėga kareiviai ir vienas po kito dingsta už medžių. „Iš tikro keista!" – pagalvojo jis ir, atsiminęs, kaip vakar darė kapralas, nuėjo ir atsisėdo javų lauke. Nutolti nuo vieškelio neskubėjo, nes norėjo dar sutikti savo geruosius bičiulius – markitantę ir kapralą Obri.

Javuose persiskaičiavo pinigus ir pamatė, kad turi ne trisdešimt napoleonų, kaip buvo manęs, o tik aštuoniolika; tačiau atsargai dar turėjo tuos kelis briliantus, kuriuos buvo užsikišęs už savo husariškų batų aulų pamušalo B... kalėjimo prižiūrėtojos kambaryje aną rytmetį. Jis kiek galėdamas geriau paslėpė savo napoleonus ir vėl susimąstė, kodėl visi taip staiga išbėgiojo. „Ar tai blogas ženklas man?" – svarstė jis. Labiausiai Fabricijus sielojosi dėl to, kad nepaklausė kapralo Obri, ar jis dalyvavo tikrame mūšyje. Jam atrodė, kad taip; jei būtų tikrai žinojęs, būtų jautęsis laimingiausiu žmogumi pasaulyje.

„Šiaip ar taip, – mąstė jis, – bet mūšyje aš dalyvavau kalinio pavarde, kišenėje turėjau jo dokumentą, o dar blogiau – dėvėjau jo uniformą! Pikta lemiantis ženklas ateičiai. Ką apie tai pasakytų kunigas Blanesas? Ir tas nelabasis Bulo mirė kalėjime! Vis dar niaurios pranašystės; likimas nuves mane į kalėjimą". Fabricijus būtų viską pasaulyje atidavęs, jei būtų kas pasakęs, ar tikrai husaras Bulo buvo kaltas; bandė prisiminti: B... kalėjimo prižiūrėtojo žmona, rodos, sakė, kad tas husaras pavogęs ne tik sidabrinius indus, bet ir vieno kaimiečio karvę, ir dar patį savininką negailestingai primušęs. Fabricijus neabejojo atsidursiąs kada nors kalėjime už kaltę, daugiau ar mažiau turinčią ryšio su husaro Bulo nusižengimu. Jis galvojo apie savo bičiulį, kunigą Blanesą. Ak, jei galėtų dabar su juo pasitarti! Paskui prisiminė, kad po savo išvykimo iš Paryžiaus dar nė karto nėra parašęs tetai. „Vargšė Džina!" – pagalvojo jis, ir akyse jam sužibo ašaros; staiga netoliese sušlamėjo: kažkoks kareivis ganė javuose tris iššabotus arklius, kurie atrodė baisiai alkani, laikydamas juos už pavadžių. Fabrici-

jus pakilo kaip kurapka, kareivis krūptelėjo. Pastebėjęs, kad jis išsigando, mūsų didvyris neatsispyrė pagundai valandėlę pavaidinti husarą.

– Vienas arklys mano, žalty! – šūktelėjo jis. – Bet tiek to – duosiu tau penkis frankus už tą vargą, kad man čia jį atvedei.

– Ką? Tu juokiesi iš manęs! – atšovė kareivis.

Fabricijus prisitaikė į jį iš šešių žingsnių atstumo.

– Paleisk arklį, arba šausiu!

Kareivis šautuvą buvo persikabinęs per petį; jis kryptelėjo petį, norėdamas jį nusiimti.

– Tik sukrutėk – ir tu žuvęs! – riktelėjo Fabricijus ir puolė prie kareivio.

– Gerai, duok tuos penkis frankus ir pasiimk vieną arklį, – sutrikęs tarė kareivis ir liūdnai pažvelgė į vieškelį, kur nebebuvo jokio žmogaus.

Fabricijus, kaire ranka iškėlęs paruoštą šautuvą, dešiniąja metė kareiviui tris penkfrankius.

– Lipk nuo arklio arba tu žuvęs... Juodį pažabok, o su anais dviem nešdinkis šalin... Jei krustelėsi, nudėsiu.

Kareivis niurgzdamas įvykdė, ką liepiamas. Fabricijus priėjo prie arklio ir kaire ranka nutvėrė pavadį, nepaleisdamas tačiau iš akių lėtai tolstančio kareivio. Kai tas jau buvo už kokių penkiasdešimt žingsnių, Fabricijus vikriai užšoko ant arklio. Bet vos spėjo sėsti į balną, dar nesugraibęs dešine koja kilpos, išgirdo, kaip pro pat jį prašvilpė kulka: tai anas kareivis į jį šovė. Perpykęs Fabricijus leidosi šuoliais vytis kareivio, bet tas nudūmė, kiek kojos neša; Fabricijus matė, kaip jis užšoko ant vieno savo arklio ir nušuoliavo. „Na, dabar jau jo nebepasieksi“, – pagalvojo jis. Arklys, kurį jis nusipirko, buvo puikus, tik labai alkanas. Fabricijus grįžo į vieškelį, kur vis dar nebuvo matyti nė gyvos dvasios; perjojo į kitą pusę ir paleido arklį ristele kairėn iki nedidelės pakilumos, kur tikėjosi surasti markitantę; užjojęs ant kauburėlio, apsidairė, bet daugiau negu mylios atstumu teprabėgo vienas kitas pavienis kareivis. „Nėra, matyt, man lemta besusitikti su gerąja, šauniąja moteriške!“ – atsiduso jis. Toli, dešinėje nuo kelio, pamatė sodybą ir nujojo į ją. Užmokėjo pinigus iš anksto ir, nenulipęs nuo arklio, liepė vargšelį pašerti: tas buvo toks išsi-

badėjęs, jog kramtė ėdžias. Po valandėlės Fabricijus vėl risnojo vieškeliu tolyn, vis dar turėdamas miglotą viltį susirasti markitantę ar bent kapralą Obri. Jojo tolyn, į visas puses dairydamasis, ir prijojo kažkokią pelkėtą upę, per kurią buvo siauras medinis tiltas. Priešais tiltą, dešinėje nuo kelio, stovėjo vienišas namas su iškaba „Baltasis žirgas“. „Ten aš papietausiu“, – nutarė Fabricijus. Prie tilto jis pamatė raitą kavalerijos karininką su parišta ranka, iš pažiūros labai nusiminusį; už dešimties žingsnių nuo jo trys pėsti kavaleristai kimšosi pypkes.

„Šitie žmonės, rodos, ketina nupirkti iš manęs arklį dar pigiau, negu jis man pačiam atsiėjo“, – pagalvojo Fabricijus.

Sužeistasis karininkas ir trys pėsti kareiviai žiūrėjo į jį tarytum laukdami, kada jis prijos.

„Kam man, tiesą sakant, joti šituo tiltu? – svarstė Fabricijus. – Geriau leistis paupiu į dešinę; tą kelią patartų man pasirinkti ir markitantė, kad išsigelbėčiau iš keblios padėties... Taip, – svarstė toliau mūsų didvyris, – bet jei aš pabėgsiu, rytoj man bus pačiam savęs gėda; be to, mano arklys turi geras kojas, o to karininko arklys tikriausiai nuvargęs; jei tik jis bandys mane nusodinti, pasileisiu šuoliais“. Šitaip samprotaudamas, Fabricijus įtempė pavadį ir kuo lėčiausiu žingsniu jojo artyn.

– Ei, husare, gyviau! – įsakmiai šūktelėjo jam karininkas.

Fabricijus pajojo dar porą žingsnių ir sustojo.

– Norite atimti iš manęs arklį? – paklausė jis.

– Nė nemanome; jokit arčiau.

Fabricijus pažiūrėjo į karininką; jo ūsai buvo žili ir atrodė jis doriausias žmogus pasaulyje; skepeta, kuria buvo parišta kairioji ranka, buvo permirkusi krauju, o dešinioji plaštaka taip pat buvo apmuturiuota kruvinu skarmalu. „Jei ne jis, tai tie pėstieji čiups mano arklį už apynasrio“, – pagalvojo Fabricijus.

Bet atidžiau įsižiūrėjęs pamatė, kad ir tie sužeisti.

– Garbės vardu, – kreipėsi į jį karininkas su pulkininko antpečiais, – stokite čia sargybon ir sakykite visiems dragūnams, husarams, šauliams, kuriuos pamatysite, kad pulkininkas Lebaronas yra štai tuose užeigos namuose ir kad aš jiems įsakau prisistatyti man.

Senasis pulkininkas atrodė skausmo palaužtas; pirmuoju žodžiu jis užkariavo mūsų didvyrio širdį, ir šis jam protingai atsakė:

– Esu per jaunas, pone pulkininke, manęs niekas neklausys: reikėtų jūsų ranka rašyto įsakymo.

– Jis teisybę sako, – tarė pulkininkas, įdėmiai apžiūrinėdamas Fabricijų. – Rašyk įsakymą, Larozai, tu tebeturi dešinę ranką.

Larozas tylėdamas išsitraukė iš kišenės pergamentinę knygutę, brūkštelėjo kelias eilutes ir, išplėšęs vieną lapelį, padavė Fabricijui; pulkininkas dar žodžiu pakartojo Fabricijui įsakymą ir pridūrė, kad po dviejų valandų, kaip ir pridera, jį pakeis vienas iš trijų sužeistų kavaleristų. Šitai pasakęs, jis nuėjo su savo vyrais į užeigos namus. Fabricijus palydėjo juos žvilgsniu ir sustingo tilto gale – tokį įspūdį paliko jam niūrus ir nebylus trijų sužeistų kareivių skausmas. „Lyg kokios užburtos dvasios“, – pagalvojo Fabricijus. Paskui išlankstė popierėlį ir perskaitė šitokį įsakymą:

„Pulkininkas Lebaronas iš 6-ojo dragūnų pulko, 14-ojo korpuso pirmosios kavalerijos divizijos antrosios brigados vadas, įsako visiems kavaleristams – dragūnams, šauliams ir husarams nevykti per tiltą ir telktis prie jo štabo, esančio „Baltojo žirgo“ užeigos namuose šalia tilto.

Štabas prie Sentės tilto, 1815 m. birželio 19 d.

Už pulkininką Lebaroną sužeistą į dešinę ranką, jo įsakytas, vachmistras Larozas.“

Fabricijui vos pusvalandį pastovėjus sargyboje, prie tilto pasirodė šeši raiti ir trys pėsti šauliai; jis perdavė jiems pulkininko įsakymą.

– Tuoj grįšim! – šūktelėjo keturi raitieji šauliai ir smarkia risčia pasileido per tiltą.

Tada Fabricijus kreipėsi į du likusiuosius. Kilo karštas ginčas, o tuo tarpu trys pėstieji šauliai nužygiavo per tiltą. Vienas iš tų dviejų likusių raitųjų galų gale paprašė parodyti jam įsakymą, paėmė jį ir nusinešė sakydamas:

– Parodysiu įsakymą draugams; jie tikriausiai grįš; būtinai lauk.

Ir nurūko šuoliais; draugas paskui jį. Visa tai įvyko viena akimirka.

Perpykęs Fabricijus pašaukė vieną iš sužeistųjų kareivių, pasirodžiusį tuo metu prie lango „Baltojo žirgo" užeigos namuose. Fabricijus pastebėjo, kad kareivis turi vachmistro antsiuvus. Pastarasis išėjęs dar iš tolo riktelėjo:

– Kardą iš makštų! Juk sargybą eini!

Fabricijus padarė, ką liepiamas, paskui tarė:

– Jie nusinešė įsakymą.

– Jie dar pyksta už vakarykščią, – niūriai pasakė vachmistras. – Imk mano vieną pistoletą. Jei vėl kas nepaklausys, šauk į orą – atbėgsiu aš arba išeis pats pulkininkas.

Fabricijus aiškiai matė, kaip nustebo vachmistras išgirdęs, kad kareiviai atėmė iš jo įsakymą; suprato, kad tai asmeninis įžeidimas jam, Fabricijui, ir davė sau žodį daugiau neleisti šitaip iš savęs pasijuokti.

Apsiginklavęs balniniu vachmistro pistoletu, Fabricijus išdidžiai grįžo sargybon ir staiga pamatė atjojančius septynis husarus. Užstojo jiems kelią ir persakė pulkininko įsakymą. Kareiviai atrodė aiškiai nepatenkinti, drąsiausias iš jų bandė praljsti. Atsiminęs išmintingą savo bičiulės markitantės patarimą, kad reikia durti, o ne kirsti, jis nuleido savo ilgo tiesaus kardo smaigalį žemyn ir dėjosi pasirengęs durti neklaužadai.

– Aha, tas geltonsnapis mus nukauti nori! – sušuko husarai. – Ar mažai dar mūsų vakar galvas padėjo!

Visi septyni vienu kartu išsitraukė kardus ir puolė Fabricijų; tasai pagalvojo, kad atėjo paskutinė jo valanda; bet staiga atsiminė nustebusį vachmistro žvilgsnį ir nusprendė, kad daugiau nesileis niekinamas. Traukdamasis tiltu atgal, vis stengėsi durti puolančius jį kareivius ir taip juokingai mostagavo dideliu tiesiu kavaleristų kardu, aiškiai per sunkiu jo rankai, jog husarai tuoj pamatė, su kuo turi reikalą; todėl stengėsi, jo nesužeisdami, suraižyti jam mundurą. Taip jie tris ar keturis kartus lengvai nudrėskė jam ranką. O Fabricijus, vis ištikimai laikydamasis markitantės pamokymo, iš peties baksnojo kardo smaigaliu. Deja, šitaip besišvaistydamas, jis įdūrė vienam kareiviui į ranką; tasai įsiuto, kad jį

kliudė toks geltonsnapis, puolė Fabricijų ir sužeidė į šlaunį. Jam pavyko todėl, kad mūsų didvyrio arklys ne tik nesibaidė sambrūzdžio, bet net atrodė patenkintas ir veržėsi į puolančiuosius. Kareiviai pamatę, kad dešinė Fabricijaus ranka pasruvusi kraujais, išsigando per daug įsismaginę, stumtelėjo jį kairėn prie turėklų, o patys šuoliais leidosi per tiltą. Vos tik pasijutęs laisvas, Fabricijus tuoj šovė į orą, įspėjo pulkininką.

Tuo metu keliu link tilto artėjo keturi raiti ir du pėsti husarai – to paties pulko kaip ir anie; jie dar buvo už dviejų šimtų žingsnių nuo tilto, kai pokštelėjo šūvis; susidomėję sekė jie akimis, kas vyksta ant tilto; pamanę, kad Fabricijus šovė į jų draugus, raiteliai puolė ant jo šuoliais su iškeltais kardais: buvo panašu į tikrą antpuolį. Įspėtas pistoleto šūvio, pulkininkas Lebaronas šoko pro duris iš užeigos namų ir užbėgo ant tilto tuo pat metu kaip ir anie keturi husarai; įsakymą sustoti davė jis pats.

– Nebėr čia jokių pulkininkų, – riktelėjo vienas jų ir paspaudė pentinais arklį. Pulkininkas susijaudinęs nebaigė savo pradėto pamokslo ir sužeistąja dešine ranka nutvėrė arklį už pavadžio iš kairės pusės.

– Stok, tu netikęs kareivi! – riktelėjo jis husarui. – Aš pažįstu tave, tu iš kapitono Anrijė eskadrono.

– Tai tegu pats kapitonas man ir įsakinėja! Vakar kapitoną Anrijė nukovė, – nusišiepė jis, – o tu papūsk man.

Šitaip pasakęs, jis pamėgino prasiveržti jėga, pastūmėjo senąjį pulkininką, ir tas sėstelėjo ant tilto grindinio. Fabricijus, stovintis ant tilto už poros žingsnių, bet veidu į užeigos namus, pavarė arklį tą pačią akimirką, kai užpuoliko arklys piršimis parmetė pulkininką; šis tačiau pavadžio iš rankų nepaleido; Fabricijus pasipiktinęs smarkiai dūrė husarui kardu. Laimė, husaro arklys, tempiamas žemyn už žąslų, kuriuos laikė pulkininkas, truktelėjo į šalį, ir ilga sunkaus kardo geležtė tik nuslydo husaro liemene, šmėstelėjusi jam prieš pat akis. Tasai įsiutęs atsigręžė ir kirto visa jėga; kardas perrėžė Fabricijui rankovę ir giliai įsmigo į ranką; mūsų didvyris susmuko.

Vienas iš pėsčiųjų husarų, pamatęs, kad abu tilto gynėjai pargriauti, pasinaudojęs proga šoko ant Fabricijaus arklio ir leidosi šuoliais per tiltą, ketindamas jį pagrobti.

Vachmistras, atbėgęs iš užeigos namų, pamatė, kaip sukrito pulkininkas, ir manė, kad jis sunkiai sužeistas. Puolęs paskui husarą, pačiupusį Fabricijaus arklį, suvarė vagiui kardą į strėnas; tasai griuvo. Kiti husarai, matydami ant tilto tik pėsčią vachmistrą, pasinešė pro jį šuoliais ir nudūmė tiltu. Tas, kuris buvo pėsčias, spruko laukais.

Vachmistras priėjo prie sužeistųjų. Fabricijus jau buvo atsikėlęs; didelio skausmo nejautė, bet kraujas srūte sruvo. Pulkininkas atsikėlė lėčiau; krisdamas jis smarkiai prisitrenkė, bet sužeistas nebuvo.

– Man skauda tik senąją žaizdą rankoje, – pasakė jis vachmistrui.

Vachmistro sužeistasis husaras merdėjo.

– Tegriebia jį velniai! – šūktelėjo pulkininkas, paskui kreipėsi į vachmistrą ir du atbėgusius kavaleristus: – Pasirūpinkite geriau šituo jaunu vyruku, kurį aš taip nevykusiai pastačiau į pavojų. Ant tilto liksiu aš pats ir mėginsiu sustabdyti tuos patrakėlius. Nuveskite vaikinuką į užeigos namus ir sutvarstykite jam ranką; paimkite vienus kuriuos mano marškinius.

Penktasis skyrius

Visi šie įvykiai netruko nė minutės laiko; Fabricijaus žaizdos pasirodė nesunkios; kareiviai aprišo jam ranką tvarsčiais iš pulkininko marškinių. Lovą jie norėjo įtaisyti antrame užeigos namų aukšte.

– Kol aš lepinsiuos čia, antrame aukšte, – tarė Fabricijus vachmistrui, – mano arkliui pabos vienam arklidėje, ir jis iškeliaus su kitu šeimininku.

– Kaip naujokas, šneka nekvailai, – pasakė vachmistras.

Ir kareiviai paguldė Fabricijų ant šviežių šiaudų, tiesiai į ėdžias, prie kurių buvo pririštas jo arklys.

Paskui pamatęs, kad Fabricijui silpna, vachmistras atnešė jam pašildyto vyno dubenėlį ir liko su juo pasišnekučiuoti. Per pokalbį jis keletą kartų Fabricijų pagyrė, ir mūsų didvyris pasijuto devintame danguje.

Pabudo Fabricijus tik auštant; pratisai žvengė ir trankėsi arkliai; arklidė buvo pilna dūmų. Iš pradžių Fabricijus nesuvokė, kas čia per triukšmas, nesuprato net kur esąs; pagaliau, beveik užtroškęs nuo dūmų, susiprotėjo, kad dega namai; vienu akies mirksniu puolė į kiemą ir šoko ant arklio. Kilstelėjo galvą; pro du langus virš arklidės kamuoliais vertėsi dūmai; stogas skendėjo tirštuose juoduose dūmuose, kurie sukosi verpetais. Koks šimtas bėglių buvo susirinkę per naktį į „Baltojo žirgo" užeigą; visi jie dabar šaukė ir keikėsi. Penki ar šeši kareiviai, į kuriuos Fabricijus iš arčiau įsižiūrėjo, aiškiai buvo visiškai girti; vienas jų norėjo jį sulaikyti ir suriko:

– Kur tu varai mano arklį?

Nujojęs ketvirtį mylios, Fabricijus atsigręžė; niekas jo nesivijo; namai liepsnojo. Fabricijus atpažino tiltą, prisiminė savo žaizdą ir pajuto, kad tvarstis veržia ranką ir ji degte dega. „O senasis pulkininkas? Kas jam nutiko? Mano rankai sutvarstyti jis atidavė savo marškinius". Šį rytą mūsų didvyris galvojo visai blaiviai; visas jo romantiškumas išgaravo su nutekėjusiu krauju.

„Dešinėn! – tarė jis pats sau. – Ir spausk!" Jis ramiai nujojo pakrante; už tilto upė suko į dešinę nuo kelio. Staiga jis vėl prisiminė gerosios markitantės pamokymus. „Kokia ji buvo draugiška! – pagalvojo. – Kokia nuoširdi!"

Po valandos kelio pasijuto labai nusilpęs. „Kas yra? Nejau aš nualpsiu? – atėjo mintis. – Nualpsiu, ir man pavogs arklį, gal net drabužius, o su drabužiais – visą mano turtą". Arklio jis nebepajėgė valdyti, bet stengėsi nors balne išsilaikyti; kažkoks kaimietis, dirbąs lauke prie kelio, pastebėjo, koks jis išblyškęs, ir priėjęs pardavė jam stiklinę alaus ir duonos riekę.

– Jūs toks išbalęs, – tarė jis, – ar tik nebūsite, manau, vakar didžiajame mūšyje sužeistas?

Labiau praversti pagalba negalėjo. Bekramtant duoną, Fabricijui pradėjo perštėti akys nuo žiūrėjimo; šiek tiek atsigavęs, padėkojo kaimiečiui ir paklausė:

– Kur aš esu?

Kaimietis jam paaiškino, kad už trijų ketvirčių mylios nuo čia esąs Zonderso miestelis, ten jis galėsiąs rasti gerą priežiūrą. Atjojo Fabricijus

į miestelį, gerai nesuvokdamas, ką daraąs, ir tik kas žingsnį galvodamas, kaip nenukristi nuo arklio. Pamatęs kažkokius plačiai atvertus vartus, įjojo į kiemą; tai buvo užeigos namai „Grandyklė". Beregint atskubėjo šauni užeigos namų šeimininkė, baisiai stora moteris; virpančiu iš gailesčio balsu ji šūktelėjo pagalbos. Dvi jaunos merginos atbėgusios padėjo Fabricijui nusėsti nuo arklio; vos tik palietęs kojomis žemę, jis neteko sąmonės. Pakvietė chirurgą, nuleido kraują. Ir tą dieną, ir vėliau Fabricijus nelabai tenuvokė, kas jam daroma: beveik visą laiką miegojo.

Žaizda šlaunyje rimtai grėsė supūliuoti. Kai jam grįždavo sąmonė, jis vis prašydavo neužmiršti jo arklio ir kartodavo, kad gerai užmokėsiąs, – šaunioji šeimininkė ir dukterys net įsižeidė. Jį puikiai slaugė dvi savaites, ir jis pamažu ėmė taisytis; staiga vieną vakarą pastebėjo, kad šeimininkės kažko labai sumišusios. Į kambarį įėjo vokietis karininkas; jos atsakinėjo jam kažkokia Fabricijui nesuprantama kalba, bet jis aiškiai pajuto, kad kalbama apie jį, ir apsimetė miegąs. Po kiek laiko nusprendęs, kad karininkas išėjęs, pašaukė šeimininkes:

– Ko buvo tas karininkas? Jis nori įtraukti mane į sąrašus ir paimti kaip belaisvį?

Šeimininkė patvirtino su ašarom akyse.

– Na ką gi, mano mundure yra įsiūta pinigų! – šūktelėjo jis, pasikėlęs lovoje. – Nupirkite man civilinius drabužius, ir dar šią naktį aš sėdu ant arklio ir išjoju. Kartą jau išgelbėjote man gyvybę – priglaudėte mane tada, kai galėjau nukristi nuo arklio ir mirti gatvėje; išgelbėkite mane dar kartą. Padėkite grįžti pas motiną!

Šeimininkės dukterys apsipylė ašaromis; jos drebėjo dėl Fabricijaus likimo, o kad menkai tesuprato prancūziškai, tai priėjo prie lovos paklausinėti. Jos ėmė flamandiškai gyvai dėl kažko su motina tartis; tačiau pilnomis gailesčio akimis vis gręžiojosi į mūsų didvyrį; jos, matyt, kalbėjo, kaip spėjo Fabricijus, kad jo pabėgimas galįs smarkiai joms pakenkti, bet jos sutinkančios rizikuoti. Jis joms padėkojo iš visos širdies, sunėręs rankas. Vienas vietinis žydas parūpino jam visus reikalingus drabužius ir atnešė juos apie dešimtą valandą vakaro; mergaitės, palyginusios civilinį švarką su Fabricijaus munduru, suprato, kad reikės jį smarkiai susiaurin-

ti. Jos tuoj pat ėmėsi darbo; gaišti nebuvo kada. Fabricijus parodė, kad jo uniformoje įsiūti keli napoleonai, ir paprašė merginas persiūti juos į naujuosius drabužius. Kartu su drabužiais žydas atnešė jam ir porą gražių aulinių batų. Fabricijus ramiausia širdimi parodė šauniosioms merginoms, kuriose vietose reikia prapjauti jo kareiviškus batus, ir jo briliantai buvo užkišti po naujųjų batų pamušalu.

Kraujo netekimas ir nuo to atsiradęs silpnumas keistai paveikė Fabricijų: jis beveik užmiršo prancūziškai; į savo šeimininkes jis kreipdavosi itališkai, o jos kalbėjo kažkokia flamandų kalbos tarme, tad susiprasdavo jie beveik tik ženklais. Kai mergaitės, nors šiaip neturinčios jokių savanaudiškų tikslų, pamatė briliantus, jų susižavėjimas Fabricijumi buvo begalinis: jos nusprendė jį esant persirengusį princą. Aniken, jaunesnioji ir naivesnioji, be ceremonijų išbučiavo Fabricijų. Šis taip pat žavėjosi mergaitėmis, ir vidunaktį, kai chirurgas leido išgerti truputį vyno, kad sustiprėtų prieš kelionę, jam beveik nesinorėjo iškeliauti. „Kur aš rasiu geriau negu čia?“ – mąstė jis. Vis dėlto antrą valandą ryto apsirengė. Bet, žengdamas pro duris, iš šauniosios šeimininkės sužinojo, kad karininkas, prieš kelias valandas apžiūrėjęs namus, išeidamas išsivedė jo arklį.

– Ak, šuns galva! – nusikeikė Fabricijus. – Apvogti sužeistąjį?

Per menkas filosofas buvo jaunasis italas, kad prisimintų, kokia kaina pats buvo šį arklį įsigijęs.

Aniken liedama ašaras pasakė, kad jam esąs nusamdytas arklys; bet ji norėtų, kad jis niekur nekeliautų; atsisveikinimas buvo jausmingas. Du augaloti jaunuoliai, šauniosios šeimininkės giminaičiai, įkėlė Fabricijų į balną ir visą kelią prilaikė jį, kad nenukristų; trečiasis, einantis per keletą šimtų žingsnių prieš mažąją vilkstinę, dairėsi, ar nematyti kur kelyje įtartino patrulio. Po poros valandų jie sustojo pas „Grandyklės“ šeimininkės giminaitę. Nors Fabricijus visaip įkalbinėjo jaunuolius grįžti namo, jie nieku gyvu nesutiko palikti jo vieno; tvirtino, kad niekas geriau už juos nežinąs visų šunkelių miškuose.

– Bet rytoj rytą, kai paaiškės mano pabėgimas, o jūsų nebus namie, galite turėti nemalonumų, – įtikinėjo Fabricijus.

Vėl iškeliavo toliau. Laimė, prašvitus virš lygumos pasklido tirštas rūkas. Apie aštuntą valandą ryto keleiviai pasiekė nedidelį miestelį. Vienas jaunuolis nusprendė pažiūrėti, ar pavogti pašto arkliai. Stoties viršininkas buvo spėjęs juos paslėpti ir į arklidę pastatyti iš kažkur sumedžiotus bjaurius kuinus. Keleiviai nuėjo į pelkes, kur buvo paslėpti du arkliai, ir po trijų valandų Fabricijus sėdo į nedidelį, tiesa, visai palaikį, bet poros gerų pašto arklių traukiamą kabrioletą. Jis šiek tiek atgavo jėgų. Atsisveikinimas su jaunuoliais, šeimininkės giminaičiais, buvo nepaprastai jaudinantis; jokiu būdu, kad ir kaip meiliai stengėsi Fabricijus įsiūlyti, pinigų priimti jie nesutiko.

– Jums pinigai šiuo metu reikalingesni negu mums, – atsikalbinėjo gerieji jaunuoliai.

Pagaliau jie iškeliavo atgal, nešini laiškais, kuriuose Fabricijus, šiek tiek pagyvėjęs nuo kelionės, pasistengė išreikšti savo šeimininkėms visa, ką joms jautė. Rašė su ašaromis akyse, o iš laiško, skirto jaunajai Aniken, tikriausiai dvelkė meilė.

Tolesnė kelionė praėjo be ypatingų nuotykių. Amjene jam labai įsiskaudėjo žaizdą šlaunyje; kaimo chirurgas buvo užmiršęs ją išvalyti, todėl nepadėjo nė kraujo nuleidimas – žaizda supūliavo. Per tas dvi savaites, kurias Fabricijus išgulėjo vienuose Amjeno užeigos namuose pas įteiklius ir gobšius šeimininkus, sąjungininkai užėmė Prancūziją; Fabricijus tapo tarsi kitu žmogumi – taip rimtai jis pergalvojo viską, kas jį neseniai buvo ištikę. Tik vienu klausimu jis liko vaikas: ar tai, ką matė, tikrai buvo mūšis? Ir antra – ar tai buvo Vaterlo mūšis? Pirmą kartą gyvenime jautė malonumą paskaityti; laikraščiuose ar pasakojimuose apie tą mūšį vis tikėjosi rasiąs aprašytas ir atpažintinas tas vietas, kur jo paties jodinėta lydint maršalą Nėjų, o paskui tą kitą generolą. Būdamas Amjene, jis beveik kasdien rašė savo gerosioms draugėms į „Grandyklę“. Kai tik pasveiko, išvažiavo į Paryžių; čia savo buvusiame viešbutyje rado kokį dvidešimt motinos ir tetos laiškų: jos maldavo jį kuo greičiausiai grįžti. Paskutiniame grafienės Pjetraneros laiške buvo kažkokių mįslingų užuominų, ir Fabricijus labai susirūpino; tas laiškas išvaikė visas švelnias jo svajones. Tokio būdo žmogui kaip jis užtekdavo vieno žodelio

baisiausių nelaimių nuojautai sukelti; paskui jau vaizduotė pasirūpindavo nupiešti jam šiurpiausias tų nelaimių smulkmenas.

„Tik nepasirašinėk laiškų, kuriuose pasakoji apie save, – rašė grafienė. – Kai grįši, jokiu būdu nevažiuok iš karto prie Komo ežero: sustok Luganoje, Šveicarijos teritorijoje." Į tą miestelį jis turįs atvykti Kavio pavarde; geriausiame viešbutyje rasiąs grafienės liokajų, kuris nurodysiąs, ką toliau daryti. Laišką teta baigė šiais žodžiais: „Kaip įmanydamas slėpk savo neprotingą pasielgimą, o ypač neturėk prie savęs jokių popierių – nei spausdintų, nei ranka rašytų; Šveicarijoje aplink tave bus pilna šventosios Margaritos draugų.* Jei užteks pinigų, – rašė grafienė, – nusiųsiu žmogų į Ženevą, į „Svarstyklių" viešbutį, tu ten sužinosi smulkmenas, kurių negaliu laiške išdėstyti, o tačiau tu privalai jas žinoti prieš grįždamas. Bet, dėl Dievo meilės, nepasilik nė vienos dienos ilgiau Paryžiuje: mūsų šnipai tave ten pažins."

Fabricijaus vaizduotė ėmė kurti keisčiausius dalykus, ir dabar jis nebeįstengė nieko daugiau veikti, kaip tik spėlioti, kokias keistas aplinkybes gali jam dar pranešti teta. Jį buvo du kartus sulaikę bevažiuojant per Prancūziją, bet jis sugebėjo išsisukti; į šituos nemalonumus jį įpainiojo itališkas jo pasas ir tas keistas barometrų pardavėjo amatas, su kuriuo nelabai derinosi jo jaunas veidas ir parista ranka.

Pagaliau Ženevoje jis rado vieną grafienės tarną, kuris, jos pavestas, papasakojo, jog Fabricijus įduotas Milano policijai, kad gabenęs Napoleonui pasiūlymus nuo stambios sąmokslininkų organizacijos, veikiančios buvusioje Italijos Karalystėje. Jeigu jo kelionės tikslas buvęs kitoks, įrodinėjama skunde, tai kuriam galui jam reikėję dangstytis svetima pavarde? Jo motina stengsis įrodyti tiesą, būtent:

1) kad Fabricijus niekur nebuvo iš Šveicarijos išvažiavęs,

2) kad iš pilies jis išvyko staiga, susipykęs su vyresniuoju broliu.

Išgirdęs šį pasakojimą, Fabricijus pasikėlė į puikybę. „Aš turėjau būti siunčiamas pas Napoleoną! – pagalvojo jis. – Man turėjo tekti garbė

* Šv. Margaritos gatvėj Milane stovi policijos rūmai ir kalėjimas. Pono Peliko[33] dėka šis pavadinimas išgarsėjo visoj Europoj.

kalbėtis su didžiuoju žmogumi! O kad tokia būtų buvusi Dievo valia!" Fabricijus prisiminė, kad jo septintosios kartos senolis, vaikaitis to del Dongo, kuris atvyko į Milaną su Sforca, turėjo garbės, keliaudamas į Šveicariją tartis su garbiaisiais kantonais ir verbuoti ten kareivių, pakliūti į nagus kunigaikščio priešams, ir tie nukirsdino jam galvą; Fabricijui prieš akis stojo graviūra, vaizduojanti šį įvykį šeimos genealogijos knygoje. Bekamantinėdamas liokajų, Fabricijus pastebėjo, kad tas pasipiktinęs kažkokia smulkmena; jis pagaliau ją ir išplepėjo, nors iš grafienės buvo gavęs specialų įsakymą, kelis kartus pakartotą, ją nutylėti. Būtent: Milano policijai jį įskundęs vyresnysis jo brolis Askanijus! Fabricijus kone pamišo, išgirdęs šitą žiaurią žinią. Važiuoti iš Ženevos į Italiją reikia per Lozaną; Fabricijus nusprendė iškeliauti tuoj pat ir pėsčiomis įveikti dešimt ar dvylika mylių, nors po dviejų valandų į Lozaną turėjo išvažiuoti diližanas. Prieš iškeliaudamas iš Ženevos, vienoje iš nykių to miesto kavinių jis susikivirčijo su kažkokiu jaunuoliu, kam tasai, pasak Fabricijaus, keistai į jį pažiūrėjęs. Buvo tai tikriausia tiesa: jaunasis ženevietis, flegmatikas, protingas vaikinas, negalvojęs daugiau apie nieką kaip tik apie pinigus, palaikė Fabricijų pamišėliu, nes šisai, vos įžengęs pro duris, nuožmiai dėbtelėjo į visus sėdinčiuosius, paskui išpylė sau ant kelnių kavos puoduką. Per šitą vaidą pirmutinis Fabricijaus gestas buvo visai kaip šešioliktame amžiuje: užuot iššaukęs jaunąjį ženevietį į dvikovą, jis išsitraukė durklą ir šoko ant jo, taikydamasis jį nudurti. Tą padūkio akimirką Fabricijus užmiršo visas išmoktąsias garbės kodekso taisykles, jam prabilo instinktas ar, veikiau, pirmieji vaikystės prisiminimai.

Asmeninis grafienės patikėtinis, kurį jis sutiko Luganoje, dar labiau sukurstė jo įtūžį, pateikęs naujų smulkmenų. Griantoje Fabricijų visi mylėjo, ir jei ne ta miela brolio paslauga, niekas nebūtų nieko prasitaręs, visi būtų dėję tikintys jį esant Milane, ir vietinė policija niekada nebūtų atkreipusi dėmesio, kad jo nėra.

– Muitininkai, be abejo, turi jūsų asmens žymių aprašus, – pasakė jam tetos pasiuntinys. – Užtat jei mes leisimės vieškeliu, prie Lombardijos-Venecijos Karalystės sienos jus tikriausiai suims.

Fabricijus ir jo žmonės puikiausiai pažino kiekvieną šunkelį kalnuose tarp Luganos ir Komo ežero; jie persirengė šauliais, tai yra kontrabandininkais, o kadangi jie buvo trise ir jų fizionomijos atrodė ganėtinai ryžtingos, tai sutiktieji muitininkai tik mandagiai su jais pasisveikino. Fabricijus nutaikė į pilį atvykti apie vidunaktį; tą valandą tėvas ir visi liokajai pudrintais plaukais jau seniai būdavo sugulę. Nusileisti į gilų griovį jam nebuvo jokio vargo, ir jis įlindo į pilį pro rūsio langelį; čia jo laukė motina ir teta; netrukus atbėgo ir seserys. Ilgai jie glėbesčiavusi ir liejo ašaras, o kai galų gale atgavo šaltą protą, pirmieji aušros spinduliai priminė šiems žmonėms, kurie laikė save nelaimingais, kad laikas bėga.

– Tikiuosi, tavo brolis nenujaučia, kad tu grįžai, – tarė grafienė Pjetranera. – Po jo kilnaus poelgio aš lioviausi su juo kalbėjusis, ir – pamanykite, kokia man garbė, – tai įžeidė jo savimeilę. Šiandien per vakarienę teikiausi jį vėl prašnekinti: turėjau kuo nors pateisinti savo pašėlusį džiaugsmą, kuris galėjo pasirodyti jam įtartinas. Kai pastebėjau, kad jis labai didžiuojasi šituo tariamu susitaikymu, pasinaudojusi jo linksma nuotaika, ėmiau jį girdyti; šiandien jam tikriausiai dar nebus atėję į galvą kur nors užsiglausti ir dirbti savąjį šnipo darbą.

– Mūsų husarą reikia paslėpti tuose kambariuose, – tarė markizė, – jis negali tuoj išvykti. Šiuo metu mes dar nepajėgiame tinkamai susiimti, o juk reikia sugalvoti, kaip geriausiai suklaidinti baisiąją Milano policiją.

Šita mintimi ir buvo pasinaudota; bet jau kitą dieną markizas ir jo vyresnysis sūnus pastebėjo, kad markizė visai neišeina iš svainės kambario. Negaišime laiko ir neapsakinėsime, kaip audringai liejo jausmus ir džiūgavo tą dieną šitos laimingos būtybės. Italų širdis daug dažniau negu mūsiškes drasko įtarimai ir paikiausios mintys, sužadintos jų karštos vaizduotės, užtat ir džiaugsmai jų stipresni bei patvaresni. Tą dieną grafienė ir markizė buvo visiškai patrakusios; Fabricijus turėjo po kelis sykius pasakoti visus savo nuotykius nuo pradžios; pagaliau buvo nuspręsta su savo džiaugsmu pasislėpti Milane: atrodė būsią per sunku išvengti markizo ir jo sūnaus Askanijaus šnipinėjimo.

Vykti į Komą jie pasiėmė paprastą pilies valtį: naudotis kita priemone būtų reiškę sukelti aibes įtarimų. Bet kai jie priplaukė Komą,

markizė staiga atsiminė užmiršusi Griantoje labai reikalingus dokumentus; ji tuoj skubiausiai parsiuntė valtininkus atgal, todėl tie žmonės negalėjo papasakoti, kaip abi ponios praleido laiką Kome. Vos atvykusios, jos pasisamdė pirmą pasitaikiusį fajetoną, lūkuriuojantį keleivių prie aukšto viduramžių bokšto, stūksančio virš Milano vartų. Tuojau ir išvažiavo, tad vežėjas nespėjo su niekuo nė žodeliu persimesti. Už ketvirčio mylios nuo miesto ponios sutiko kažkokį pažįstamą jaunuolį medžiotoją, ir tas iš mandagumo, kadangi ponios važiavo be palydovo, pasisiūlė lydėti jas iki pat Milano, nes ir jis ten vyksta pamedžiodamas. Viskas klostėsi puikiai, ir ponios kuo linksmiausiai čiauškėjo su jaunuoju keleiviu, tik staiga viename kelio pasisukime, ten, kur jis juosia žavingą kalvą ir San Džovanio mišką, trys persirengę žandarai sugriebė arklius už pavadžių.

– Ak, mano vyras išdavė mus! – šūktelėjo markizė ir apalpo.

Prie vežimo prisvirduliavo vachmistras, stovėjęs kiek atokiau, ir prabilo girtu balsu:

– Man uždėta labai nemaloni pareiga, bet aš turiu jus suimti, generole Fabijau Konti!

Fabricijus pamanė, kad, vadindamas jį generolu, vachmistras nevykusiai juokauja. „Atsiimsi tu man“, – pagalvojo. Nenuleisdamas akių nuo persirengusių žandarų, jis tykojo patogesnės akimirkos šokti iš vežimo ir nudumti per laukus.

Grafienė dėl visa ko turbūt nusišypsojo ir kreipėsi į vachmistrą:

– Bet, brangusis vachmistre, nejaugi šitą šešiolikos metų vaiką jūs laikote generolu Končiu?

– Tai ar jūs nesate generolo duktė? – tarė vachmistras.

– Pasižiūrėkite, ponai, štai mano tėvas, – parodė grafienė į Fabricijų.

Žandarai pratrūko kvatotis.

– Prašau parodyti pasus ir nepostringauti, – įsakė vachmistras, įgeltas šitos visuotinės linksmybės.

– Tos ponios niekada neima paso, važiuodamos į Milaną, – šaltai ėmė dėstyti vežėjas. – Jos važiuoja iš savo pilies Griantoje. Štai šita ponia – grafienė Pjetranera, o ana – markizė del Dongo.

Visiškai apstulbęs vachmistras paėjėjo prie žandarų, laikančių arklius, ir ėmė su jais tartis. Prabėgo geros penkios minutės, pasitarimas vis tęsėsi, tad grafienė Pjetranera paprašė tuos ponus, kad leistų vežėjui pavažiuoti kelis žingsnius į pavėsį; kaitra, nors tik vienuoliktą valandą ryto, buvo nepakeliama. Fabricijus, atidžiai besidairydamas į visas puses ir begalvodamas, kur čia geriau sprukti, pastebėjo keleliu per laukus į dulkiną vieškelį išeinant kokių keturiolikos penkiolikos metų mergaitę, kuri, prisidengusi nosinaite akis, baimingai verkė. Ją lydėjo du uniformuoti žandarai, o iš paskos, už trijų žingsnių, taip pat tarp dviejų žandarų, su pabrėžtu orumu, tarytum prefektas bažnytinėje procesijoje, žengė aukštas liesas vyriškis.

– Kur juos sučiupote? – paklausė vachmistras, jau vos laikydamasis ant kojų šią akimirką.

– Bėgo per laukus, o pasų – nė kvapo.

Vachmistras, matyt, visai neteko galvos: vietoj dviejų suimtųjų, kurių jam reikėjo, radosi net penki. Jis atsitraukė keletą žingsnių į šalį su savo žmonėmis, palikęs vieną saugoti vyriškio, kuris nešėsi tokiu didžiu, antrą – prie arklių, kad nenuvažiuotų.

– Nebėk! – šnabžtelėjo grafienė Fabricijui pamačiusi, kad tas jau iššokęs iš fajetono. – Viskas bus gerai.

Kažkuris žandarų šūktelėjo:

– Nesvarbu! Neturi pasų – vadinasi, ir reikėjo suimti.

Tačiau vachmistras, atrodė, buvo ne toks ryžtingas; jis sunerimo dėl grafienės Pjetraneros pavardės. Generolą Pjetranerą jis pažinojo, tik nebuvo girdėjęs, kad jis miręs. „Generolas ne toks žmogus, kad dovanotų, jei aš be priežasties suimsiu jo žmoną“, – svarstė jis.

Pasitarimui užsitęsus, grafienė užmezgė kalbą su mergina, stovinčia šalia fajetono ant dulkino kelio; grafienę nustebino jos grožis.

– Nuo saulės jums galvą paskaus, panele; šitas šaunus kareivis, – pridūrė ji, atsigręžusi į žandarą, saugantį arklius, – neturės, žinoma, nieko prieš, jei jūs įlipsite į fajetoną.

Fabricijus, slankiojantis aplink fajetoną, prišoko padėti mergaitei įlipti. Fabricijaus prilaikoma, ji jau buvo pastačiusi koją ant paminos;

staiga didingasis vyriškis, stovįs per šešis žingsnius nuo fajetono, sušuko garsiu balsu, kad pabrėžtų savo orumą:

– Stovėk ant kelio, nelipk į svetimą karietą!

Fabricijus šito įsakymo neišgirdo; mergaitė, užuot lipusi, staiga šoko atgal; kadangi Fabricijus dar prilaikė ją, tai ji įkrito jam į glėbį. Jis nusišypsojo, mergaitė skaisčiai nuraudo; ir kai jinai išsivadavo iš jo glėbio, jie dar valandėlę neatitraukė nuo vienas kito akių.

„Žavingą draugę turėčiau kalėjime, – pagalvojo Fabricijus. – Kokias gilias mintis slepia ši kakta! Ji mokėtų mylėti".

Tuo tarpu, nutaisęs valdingą miną, priėjo vachmistras.

– Kuri iš šių ponių Klelija Konti? – paklausė jis.

– Aš, – atsakė mergaitė.

– O aš, – sušuko senyvasis ponas, – esu generolas Fabijus Kontis, jo didenybės Parmos kunigaikščio šambelionas; laikau tiesiog neleistinu dalyku, kad toks žmogus kaip aš būtų vaikomas it vagis.

– O užvakar, įsėdęs į laivelį Komo prieplaukoje, ar ne jūs pasiuntėte po velnių policijos inspektorių, kai jis pareikalavo iš jūsų paso? Na va, o šiandien jis pasiųs jus pasivaikščioti su ginkluota palyda.

– Aš tada buvau jau nutolęs nuo kranto ir skubėjau, nes artinosi audra; kažkoks civiliškai apsirengęs vyras riktelėjo nuo krantinės, kad grįžčiau atgal; pasakiau jam savo pavardę ir nuplaukiau tolyn.

– O šį rytą pasprukote iš Komo?

– Tokie žmonės kaip aš neima paso, kai važiuoja iš Milano paplaukyti po ežerą. Šįryt Kome man pasakė, kad prie miesto vartų mane ketina suimti. Išėjau su dukteria pėsčias; turėjau vilties kelyje sutikti kokį vežiką ir, pasisamdęs jį, nuvažiuoti į Milaną; ten aš, žinoma, visų pirma nueisiu su skundu pas generolą, provincijos gubernatorių.

Vachmistrui tarytum akmuo nuo širdies nusirito.

– Taigi, generole, jūs suimtas, ir aš nugabensiu jus į Milaną. O jūs kas toks? – paklausė jis Fabricijų.

– Mano sūnus, – atsakė grafienė. – Askanijus, divizijos generolo Pjetraneros sūnus.

– Be paso, ponia grafiene? – paklausė vachmistras daug švelniau.

– Tokio amžiaus! Jis dar neturi paso; be to, vienas jis niekada nekeliauja, visuomet tik su manimi.

Jiedviem besikalbant, generolas Kontis vis labiau ėmė niršti ant žandarų dėl įžeisto savo orumo.

– Kam čia tiek kalbėti! – sušuko vienas jų. – Tamsta suimtas, ir viskas!

– Turite džiaugtis, jei leisime jums pasisamdyti arklį iš kokio kaimiečio, – įsiterpė vachmistras. – Antraip nepaisysime nei dulkių, nei kaitros, nei Parmos šambeliono titulo ir priversime jus gražiausiai pažygiuoti pėsčiomis tarp mūsų arklių.

Generolas ėmė keiktis.

– Ar neužsičiaupsi! – riktelėjo žandaras. – O kur tavo generoliška uniforma? Kiekvienas gali susimanyti ir pasivadinti generolu!

Generolas dar labiau įsiuto. Tuo tarpu fajetone reikalai klostėsi kur kas geriau.

Grafienė jau šokdino žandarus lyg savo pačios tarnus. Vienam ji davė ekiu ir nusiuntė į pirkelę už kokių dviejų šimtų žingsnių atnešti vyno, o svarbiausia – šalto vandens. Ji taip pat spėjo nuraminti Fabricijų, kuris žūtbūt spyrėsi bėgti ir pasislėpti miške ant kalvos. „Pistoletai mano geri“, – tvirtino jis. Prikalbėjo supykusį generolą leisti dukteriai įlipti į karietą. Ta proga generolas, mėgstąs pakalbėti apie save ir savo šeimą, papasakojo ponioms, kad jo dukteriai tesą dvylika metų, nes ji gimusi 1803 metų spalio 27 dieną, bet visi jai duoda keturiolika ar penkiolika – tokia ji esanti protinga. „Koks banalus žmogelis“, – išskaitė markizė grafienės akyse.

Grafienės dėka viskas laimingai susitvarkė po valandos derybų. Vienas žandaras pasirodė turįs reikalų gretimame kaimelyje ir išnuomojo savo arklį generolui, kai grafienė pasakė jam: „Gausite dešimt frankų“. Su generolu nujojo tik vachmistras; visi kiti žandarai įsitaisė po medžiu su keliais didžiuliais apipintais buteliais, kuriuos, kaimiečių padedamas, atgabeno žandaras, nusiųstas į pirkelę. Orusis šambelionas leido Klelijai Konti į Milaną grįžti maloniųjų ponių fajetone, o narsiojo generolo Pjetraneros sūnaus niekam nė į galvą neatėjo sulaikyti. Kai buvo pasikeista mandagiais žodžiais ir aptarti ką tik pergyventi įvykiai, Klelija Konti bevažiuodama pastebėjo, kad tokia graži moteris kaip grafienė kreipiasi į

Fabricijų su tam tikru susižavėjimu; ji tikriausiai jam ne motina. Smalsumą Klelijai ypač sudilgino grafienės pakartotos užuominos apie kažkokį didvyrišką, narsų ir nepaprastai pavojingą žygį, kurį jis neseniai atlikęs; bet kad ir kokia protinga buvo, jaunoji Klelija vis dėlto neįstengė atspėti, apie ką čia kalbama.

Ji su nuostaba žiūrėjo į jaunąjį didvyrį, ir jai atrodė, kad jo akys tebedega atlikto žygio ugnimi. O Fabricijų mažne apstulbino savotiškas šitos dvylikametės mergaitės grožis, ir jo žvilgsniai ją vertė raudonuoti.

Kai iki Milano tebebuvo viena mylia, Fabricijus pasisakė turįs čia aplankyti dėdę ir atsisveikino su poniomis.

– Jei aš išsipainiosiu iš šitos istorijos, – pasakė jis Klelijai, – būtinai atvažiuosiu į Parmą pasigėrėti jos nuostabiaisiais paveikslais. Ar teiksitės tada prisiminti Fabricijų del Dongą?

– Puiku! – tarė grafienė. – Štai kaip tu moki saugoti inkognito! Panele, malonėkite įsidėmėti, kad šitas jaunuolis yra mano sūnus ir vadinasi Pjetranera, o ne del Dongas.

Vakare, jau visai vėlai, Fabricijus įėjo į Milaną pro Rencos vartus, nuo kurių prasideda madinga pasivaikščiojimų alėja. Pasiuntimas į Šveicariją dviejų tarnų išsėmė itin kuklias markizės ir jos svainės santaupas; laimė, Fabricijus dar turėjo keletą napoleonų ir vieną briliantą, kurį buvo nutarta parduoti.

Tos ponios gerai pasižino su visu miestu ir buvo labai mėgstamos; žymiausi austriškosios šventeivų partijos žmonės buvo nuėję pas baroną Binderį, policijos viršininką, Fabricijaus užtarti. Tie ponai sakėsi nesuprantą, kaip galima rimtai žiūrėti į šešiolikmečio bernioko išsišokimą, jei jis susipykęs su broliu ir pabėgęs iš tėvo namų.

– Mano darbas – į viską rimtai žiūrėti, – lipšniai atsakė baronas Binderis, žmogus protingas ir liūdnas. Jis organizavo tuo metu garsiąją Milano policiją ir buvo įsipareigojęs užkirsti kelią revoliucijai, tokiai kaip 1746-ųjų metų[34], kai iš Genujos buvo išvyti austrai. Ta policija, kurią vėliau taip išgarsino Peliko ir Andriano[35] istorijos, nebuvo pernelyg nuožmi, ji tik šaltai ir negailestingai vykdė griežtus įstatymus. Imperatorius Pranciškus II norėjo baime pažaboti per daug įsidrąsinusias italų vaizduotes.

– Pateikite man *liudytojų pasirašytus* parodymus, – atsakė baronas Binderis Fabricijaus užtarėjams, – ką veikė jaunasis markezinas del Dongas kiekvieną dieną, pradedant nuo kovo aštuntosios, kai išvyko iš Griantos, iki vakar vakaro, kai atvažiavo į Milaną, kur jis dabar slapstosi motinos bute, ir aš sutinku laikyti jį mieliausiu mūsų miesto vėjavaikiu. Bet jei negalite man nurodyti tikslaus šio jaunuolio maršruto po to, kai išvyko iš Griantos, tai nors ir labai jis aukštos kilmės, nors ir labai aš gerbiu tos šeimos bičiulius, mano pareiga yra suimti jį. Ir aš privalėsiu laikyti jį kalėjime tol, kol jis man įrodys, kad nevyko pas Napoleoną, pavestas tos saujelės nepatenkintų asmenų, kurių dar gali būti Lombardijoje tarp jo imperatoriškosios ir karališkosios didenybės valdinių. Įsidėmėkite, be to, ponai, kad jeigu jaunajam del Dongui ir pavyks nukreipti nuo savęs šį kaltinimą, tai vis tiek jis liks kaltas tuo, kad perėjo sieną neišsiėmęs reikiama tvarka paso, negana to, pasisavinęs svetimą pavardę ir sąmoningai naudodamasis pasu, išduotu paprastam amatininkui, t. y. žmogui nepalyginti žemesnės visuomenės klasės negu jis.

Šitą žiaurų logišką pareiškimą policijos viršininkas išdėstė labai mandagiai ir labai pagarbiai, kaip to reikalavo aukšta markizės del Dongo ir jos įtakingųjų tarpininkų visuomeninė padėtis.

Markizė visiškai nusiminė, sužinojusi barono Binderio atsakymą.

– Fabricijų suims! – sušuko ji verkdama. – O jeigu jau atsidurs kalėjime, tai Dievas žino, kada beišeis! Tėvas jo išsižadės!

Ponia Pjetranera ir brolienė pasikvietė į pasitarimą porą artimų draugų, tačiau markizė nesidavė įkalbama ir užsispyrė dar tą pačią naktį išsiųsti sūnų iš Milano.

– Bet juk tu matai, – tikino ją grafienė, – baronas Binderis žino, kad tavo sūnus čia; tas žmogus visiškai ne toks piktas.

– Taip, bet jis nori įsiteikti imperatoriui Pranciškui.

– Bet jeigu jis manytų, kad jo karjerai naudinga pasodinti Fabricijų į kalėjimą, vaikinas jau seniai ten sėdėtų; todėl pabėgti šiuo metu reikštų parodyti užgaulų nepasitikėjimą juo.

– Bet prisipažinti mums, kad jis žino, kur slepiasi Fabricijus, – tai reiškia aiškiai pasakyti: „Tegul bėga!“ Ne, aš nepajėgsiu gyventi su ta

nuolatine mintimi galvoje: „Po valandėlės kitos mano sūnus gali atsidurti už grotų!“ – pridūrė markizė. – Kad ir kažin kokie būtų barono Binderio garbėtroškos siekiai, jo asmeninei padėčiai mūsų krašte naudinga parodyti, kad jis paiso tokio rango žmonių kaip mano vyras; kad taip yra, mano nuomone, rodo šitas keistas jo nuoširdumas, kai jis sakosi žinąs, kur galima sučiupti mano sūnų. Maža to, baronas niekieno neprašomas smulkiai išdėsto, kokiais dviem prasižengimais kaltinamas Fabricijus pagal jo niekšingojo brolio įskundimą; paaiškina, kad už šituos prasižengimus jam gresia kalėjimas; ar šitais žodžiais jis nepasako, kad jei mums labiau patinka tremtis, mums patiems reikia pasirinkti?

– Jei pasirinksi tremtį, – vis kartojo grafienė, – mes niekad gyvenime nebepamatysime Fabricijaus.

Fabricijus, dalyvavęs šitame pasitarime, kartu su vienu senu markizės bičiuliu, tuo metu Austrijos sudaryto tribunolo tarėju, karštai pritarė nuomonei, kad išmintingiausia esą pabėgti. Ir iš tikrųjų, dar tą patį vakarą jis išvyko iš del Dongo rūmų pasislėpęs karietoje, kuria jo motina ir teta važiavo į La Skalą. Kai vežėjas, įtartinas žmogus, pagal savo įprotį užėjo pasivaišinti į smuklę ir arklių saugoti liko liokajus, patikimas žmogus, Fabricijus, persirengęs kaimiečiu, išlindo iš karietos ir išėjo iš miesto. Kitą rytą taip pat laimingai perėjo sieną ir po kelių valandų jau buvo viename motinos dvarelyje Pjemonte, netoli Novaros, tiksliau sakant, Romanjane, kur kadaise žuvo Bajaras[36].

Galima įsivaizduoti, kaip atidžiai tos abi ponios, nuvažiavusios į La Skalą, klausėsi spektaklio savo ložėje. Jos čia atvyko tik pasitarti su kai kuriais savo bičiuliais, liberalų partijos nariais, į kurių apsilankymą del Dongo rūmuose policija galėjo šnairai pažiūrėti. Ložėje buvo nuspręsta dar kartą kreiptis į baroną Binderį. Negalėjo būti nė kalbos apie to aukšto pareigūno papirkimą: jis buvo nepriekaištingai doras žmogus; be to, abi ponios pačios nieko neturėjo – jos privertė Fabricijų pasiimti visa, kas dar buvo likę pardavus briliantą.

Vis dėlto buvo labai svarbu sužinoti, koks yra paskutinis barono žodis. Draugai priminė grafienei kanauninką Bordą, malonų jauną žmogų, kuris kadaise buvo mėginęs apie ją suktis, ir gana negražiais būdais;

nieko nelaimėjęs, jis apskundė ją tada generolui Pjetranerai, kad ji esanti palanki ponui Limerkačiui, ir už tai buvo be ceremonijų išvytas iš namų. Dabar tas kanauninkas kiekvieną vakarą lošė kortomis su baroniene Binder ir, žinoma, buvo artimas jos vyro draugas. Grafienė pasiryžo baisiai nemaloniam žygiui – pasimatyti su tuo kanauninku; visai anksti, dar jam neišėjus, ji liepė pranešti norinti su juo pakalbėti.

Kai vienintelis kanauninko tarnas ištarė grafienės Pjetraneros pavardę, kanauninkas taip susijaudino, jog neteko žado; jis net nepagalvojo, kad reikia apsitvarkyti nerūpestingą rytinį savo apdarą.

– Pakvieskite, o pats galite eiti, – ištarė jis prigesusiu balsu.

Grafienė įėjo; Borda puolė prieš ją ant kelių.

– Tiktai klūpomis nelaimingasis beprotis gali išklausyti jūsų įsakymų, – tarė jis grafienei, kuri tą rytą su savo kukliu, nekrentančiu į akis drabužiu buvo neatsispiriamai žavi. Širdgėla dėl Fabricijaus ištrėmimo, prisivertimas ateiti pas žmogų, kuris taip išdavikiškai su ja buvo pasielgęs, – visi šitie išgyvenimai kažkokia nuostabia ugnimi uždegė jos akis.

– Tiktai klūpomis aš noriu išklausyti jūsų įsakymų! – sušuko kanauninkas. – Aišku, kad jūs atvykote prašyti kokios paslaugos; kitaip nebūtumėte pagerbusi savo pasirodymu skurdžių nelaimingo bepročio namų: kadaise, meilės ir pavydo apakintas, supratęs, kad negali tikėtis jūsų meilės, jis pasielgė su jumis kaip didžiausias niekšas.

Šitie žodžiai buvo nuoširdūs ir juo prakilnesni, kad kanauninkas šiuo metu turėjo didelę galią; grafienę jie sujaudino iki ašarų; pažeminimas ir baimė, kaustę jos širdį, dabar užleido vietą grauduliui ir trupučiui vilties. Nelaimingoji moteris vienu akimoju tapo beveik laiminga.

– Pabučiuok man ranką, – tarė ji, ištiesusi ją kanauninkui, – ir kelkis. (Reikia žinoti, kad Italijoje, sakant žmogui *tu*, lygiai gerai išreiškiama paprasta, atvira draugystė, kaip ir švelnesnis jausmas.) Atėjau tavęs prašyti užtarimo savo sūnėnui Fabricijui. Pasakysiu tau visą tiesą, nieko neslėpdama, kaip ir dera sakyti senam bičiuliui. Tam jaunuoliui tik šešiolika su puse metų, ir jis padarė negirdėtą paikystę. Mes gyvenome Griantos pilyje prie Komo ežero. Kartą, septintą valandą vakaro, iš Komo atplaukė laivelis ir atnešė žinią, kad Žiuano įlankoje išsikėlė imperatorius. Kitą

rytą Fabricijus pasiėmė pasą iš vieno jam atsidavusio paprasto žmogelio, pavarde Vazio, prekiaujančio barometrais, ir išvyko į Prancūziją. Kadangi jis nelabai tepanašus į prekiautoją barometrais, tai, nenuvažiavę nė dešimt mylių per Prancūziją, buvo tuojau suimtas; jo ugningos kalbos, bloga prancūziška tartis sukėlė įtarimą. Po kurio laiko jis pabėgo ir jam pavyko pasiekti Ženevą; mes nusiuntėme tarną pasitikti jo į Luganą...

– Tai yra – į Ženevą, – šypsodamasis pataisė kanauninkas.

Grafienė užbaigė pasakojimą.

– Dėl jūsų aš padarysiu visa, kas įmanoma žmogaus jėgoms, – karštai pasakė kanauninkas, – įvykdysiu kiekvieną jūsų įsakymą. Nebijosiu elgtis net nutrūktgalviškai, – pridūrė jis. – Sakykite, ką aš turiu veikti, kai tik iš šito skurdaus salono dings dieviškasis regėjimas, kuris mano gyvenimo istorijoje paliks neišdildomus pėdsakus?

– Turite nueiti pas baroną Binderį ir pasakyti jam, kad mylite Fabricijų nuo pat jo gimimo, kad lankėtės mūsų namuose jau tada, kai tas vaikas gimė, pagaliau kad jo draugiškumo jums vardu maldaujate per visus seklius patikrinti, ar Fabricijus, prieš išvykdamas į Šveicariją, yra nors vieną vienintelį kartą susitikęs su kuo nors iš tų liberalų, kuriuos baronas seka. Jeigu jis gaus tikrų žinių, tai įsitikins, kad čia būta tik paprasto jaunatviško paikiojimo. Atsimenate, gražiajame mano bute Dunjanio Tumuose ant sienų kabojo graviūros, vaizduojančios pergalingus Napoleono mūšius. Iš paaiškinimų po šitomis graviūromis mano sūnėnas ir skaityti išmoko. Kai jam buvo penkeri metai, mano velionis vyras pasakodavo jam apie tuos mūšius; mes užmaudavome jam ant galvos vyro šalmą, vaikas tampydavo po grindis jo didįjį kardą. Ir štai vieną gražią dieną jis išgirsta, kad imperatorius, mano vyro dievaitis, sugrįžo į Prancūziją; tas vėjavaikis leidžiasi pas jį, bet jam nepasiseka. Paklauskite savo baroną, kokia bausme jis nori nubausti tą paiką pakvailiojimą.

– Užmiršau jums šį tą parodyti! – šūktelėjo kanauninkas. – Pamatysite, kad nesu taip visiškai nenusipelnęs atleidimo, kurį man suteikiate. Štai, – ir jis ėmė raustis popieriuose ant stalo, – štai to niekingojo *col-torto* (veidmainio) skundas, žiūrėkite, pasirašyta: Askanijus Valsera del Dongas, – jis ir užtaisė visą tą istoriją; pasiėmęs šį skundą vakar vakare iš policijos kan-

celiarijos, nuvažiavau į La Skalą tikėdamasis, kad sutiksiu ką iš žmonių, paprastai ateinančių į jūsų ložę, ir galėsiu jums jį perduoti. To dokumento nuorašas seniai Vienoje. Štai su kokiu priešu mums reikia kovoti.

Kanauninkas su grafiene perskaitė skundą; buvo sutarta, kad dar šiandien per patikimą asmenį jai bus atsiųstas jo nuorašas. Grafienė grįžo į del Dongo rūmus linksma širdimi.

– Buvęs nevidonas tapo kilniausiu žmogumi, – pasakė ji markizei. – Šį vakarą mes važiuosime į La Skalą; kai laikrodis teatre rodys be penkiolikos vienuolika, išprašysime visus savo svečius iš ložės, užgesinsime žvakes, užsidarysime duris, vienuoliktą valandą ateis kanauninkas ir pats praneš, ką galėjo padaryti. Mudu su juo nutarėme, kad šitaip bus jam saugiausia.

Tas kanauninkas buvo labai protingas žmogus; į sutartą pasimatymą, žinia, neužmiršo ateiti. Jis pasirodė besąs iš tikrųjų geras ir be galo nuoširdus, kokie esti žmonės tik tose šalyse, kur tuščia garbė nenustelbia kitų jausmų. Jis didžiai graužėsi dėl grafienės Pjetraneros įskundimo vyrui, ir dabar jam atsirado proga atgauti sąžinės ramybę.

„Štai ji mylisi su brolėnu, – rytą, kai grafienė išėjo, pagalvojo jis su kartėliu, nes dar nebuvo išgijęs. – Kad tokia išdidi moteris ryžtųsi ateiti pas mane!.. Po vargšo Pjetraneros mirties ji su pasibjaurėjimu atstūmė mano paslaugas, nors ir labai mandagios jos buvo ir itin atsargiai jas pasiūlė mano vardu jos buvęs meilužis pulkininkas Skotis. Gražuolė Pjetranera su pusantro tūkstančio frankų pragyvenimui! – svarstė toliau kanauninkas, gyvai žingsniuodamas po kambarį. – Kaip ji galėjo paskui išvažiuoti į Griantos pilį ir gyventi ten su tuo šlykščiu *seccatore* [37], markizu del Dongu!.. Dabar viskas aišku! Iš tikrųjų, tas Fabricijus – patrauklus jaunuolis: aukštas, gražiai nuaugęs, visados šypsančiu veidu... o kas dar svarbiau – jo žvilgsnis kažkoks švelniai goslus... žodžiu, veidas kaip iš Koredžo[38] paveikslų", – su kartėliu mąstė kanauninkas.

„Amžiaus skirtumas... ne per didžiausias... Fabricijus gimė, jei neklystu, įžengus prancūzams, apie devyniasdešimt aštuntuosius metus; grafienei dabar gali būti dvidešimt septyneri ar dvidešimt aštuoneri, bet sunku rasti gražesnę, patrauklesnę moterį; mūsų krašte gražuolių gausu, tačiau ji stelbia visas; Marini, Gerardi, Ruga, Arezi, Pjetragrua[39] – vi-

sos nublanksta prieš ją... Juodu gyveno laimingai, toli nuo pasaulio, prie žaviojo Komo ežero, ir staiga jaunuolis pabėgo pas Napoleoną... O, yra dar Italijoj narsuolių, nors ir kaip ji engiama! Brangi tėvynė!.. Taip, taip, – bylojo pavydo deginama širdis, – kaipgi kitaip išaiškinsi tą susitaikymą su likimu, tą merdėjimą kaime, kur kasdien prie stalo ji su pasibjaurėjimu turi žiūrėti į šlykštų markizo del Dongo veidą, o dar šalia jo – nemokšišką, pamėlusią markezino Askanijaus fizionomiją! Tas pralenks ir tėvelį!.. Na, gerai, nuoširdžiai jai pasitarnausiu. Šitaip bent turėsiu malonumą matyti ją ne tik pro žiūronus".

Kanauninkas Borda labai aiškiai išdėstė ponioms visą reikalą. Iš esmės Binderis esąs geriausių norų; jis labai patenkintas, kad Fabricijus sprukęs, kol dar nespėję iš Vienos ateiti nurodymai; mat baronas neturįs teisės nieko pats spręsti, jis šituo reikalu, kaip ir kitais, laukiąs įsakymo iš aukščiau; kasdien siunčiąs į Vieną tikslius visų gaunamų pranešimų nuorašus, paskui laukiąs.

Gyvendamas tremtyje Romanjane, Fabricijus privaląs:

1. Būtinai kasdien klausyti mišių, nuodėmklausiu pasirinkti protingą, atsidavusį monarchijai dvasininką ir prie klausyklos pasakotis tik nekalčiausius jausmus.

2. Nebendrauti su jokiu asmeniu, kuris laikomas galvotu, o apie maištą, progai pasitaikius, kalbėti su pasibaisėjimu, kaip apie jokiu atveju neleistiną dalyką.

3. Nesilankyti kavinėse, neskaityti jokių laikraščių, tik oficialius Turino ir Milano dienraščius; apskritai reikšti pasibjaurėjimą knygomis, o ypač neskaityti veikalų, išleistų po 1720 metų; išimtis – nebent Valterio Skoto romanai.

4. Pagaliau, – pridūrė kanauninkas šiek tiek vylingai, – jis turi atvirai meilintis kokiai nors vietinei dailiai moteriai, žinoma, aukštos kilmės; tai bus ženklas, kad jis nei niauraus būdo, nei nepatenkintas gyvenimu, kokie esti tie, kurie linkę tapti sąmokslininkais.

Prieš atsiguldamos grafienė su markize parašė Fabricijui du be galo ilgus laiškus, su žaviu susirūpinimu išdėstydamos juose visus Bordos patarimus.

Fabricijus neturėjo nė mažiausio noro dėtis prie sąmokslo; Napoleoną jis mylėjo, bet, kaip aristokratas, manėsi turįs teisę būti gyvenime laimingesnis negu kas kitas; o į miestiečius žiūrėjo su pašaipa. Jis nebuvo paėmęs į rankas nė vienos knygos nuo to laiko, kai paliko mokyklos suolą, o ir mokykloje teskaitė knygas, parengtas jėzuitų. Įsikūrė jis netoli Romanjano, ištaigiuose rūmuose, viename geriausiųjų garsaus architekto Sanmikelio[40] kūrinių; bet jau trisdešimt metų rūmuose niekas negyveno, todėl lyjant visuose kambariuose pro lubas tekėjo vanduo ir neužsidarė nė vienas langas. Fabricijus pasisavino ūkvedžio arklius ir nesivaržydamas jodinėjo ištisas dienas; su niekuo nesikalbėjo ir daug mąstė. Patarimas įsitaisyti meilužę iš ultramonarchistų šeimos pasirodė jam labai linksmas ir jis tiksliai jį įvykdė. Nuodėmklausiu išsirinko jauną, intrigas mėgstantį kunigą, kuris norėjo tapti vyskupu (panašiai kaip Špilbergo nuodėmklausys*); bet kartais pėsčias nueidavo tris mylias, kad galėtų, kaip jam atrodė, visiškai slaptai paskaityti *Constitutionnel*[42] – mat laikė šį laikraštį įstabiu... „Čia taip puiku, kaip Alfjerio[43] ir Dantės poezija!“ – dažnai sušukdavo jis. Fabricijus turėjo vieną bendrą bruožą su prancūzų jaunimu – jam daug labiau rūpėjo arklys ir laikraštis negu lojalių pažiūrų meilužė. Bet toje naivioje ir tvirtoje sieloje dar nebuvo vietos *kitų pamėgdžiojimui*, ir nemažo Romanjano miestelio visuomenėje draugų jis nesusirado; jo paprastumas buvo palaikytas puikybe, ir žmonės nežinojo, kaip nusakyti jo būdą. „Tai jaunėlis sūnus, nepatenkintas, kad jis ne pirmagimis“, – nusprendė klebonas.

Šeštasis skyrius

Atvirai pasakysime, kad kanauninko Bordos pavydas nebuvo visiškai be pagrindo. Kai Fabricijus grįžo iš Prancūzijos, grafienei Pjetranerai jis pasirodė nelyginant koks gražus svetimšalis, kurį ji kadaise

* Žr. įdomius pono Andriano memuarus[41], kurie patrauklūs kaip pasaka ir pasiliks istorijoje kaip Tacitas.

gerai pažinojo. Jeigu jis būtų prašnekęs apie meilę, ji būtų jį pamilusi: juk jo elgesiu ir juo pačiu jau aistringai ir, galima sakyti, be saiko žavėjosi. Bet Fabricijus bučiavo ją su tokiu nekaltu dėkingumu ir nuoširdžiu prisirišimu, kad ji būtų pati savimi pasibaisėjusi, jei šitą beveik sūnišką prisirišimą būtų ėmusi laikyti kitu jausmu. „Tiesą sakant, – galvojo grafienė, – graži ir net jauna aš begaliu būti tik nedaugeliui draugų, pažinojusių mane prieš kokius šešerius metus princo Eugenijaus dvare, tačiau jo akyse aš – tik gerbtina moteris... ir, jeigu jau sakyti stačiai, negailint savo savimeilės, – pusamžė moteris". Šitaip spręsdama apie tą savo amžiaus tarpsnį, į kurį buvo įžengusi, grafienė klydo, bet visiškai kitaip negu paprastos moterys. „Be to, jo metuose, – pridūrė ji sau mintyse, – tūlas linkęs per daug reikšmės skirti tiems pėdsakams, kuriuos veide palieka laikas; tik daugiau pagyvenęs žmogus..."

Grafienė, bevaikštinėdama po saloną, sustojo prieš veidrodį ir nusišypsojo. Reikia pasakyti, kad jau porą mėnesių ponios Pjetraneros širdį labai rimtai atakavo vienas nepaprastas asmuo. Tuoj po Fabricijaus išvykimo į Prancūziją grafienė, aiškiai to nė pati sau neprisipažindama, ėmė daug apie jį galvoti ir nugrimzdo į gilią melancholiją. Visi įprasti darbai nebeteikė jai smagumo ir, jei galima taip pasakyti, paliko prėski; ji vaizdavosi, kad Napoleonas, norėdamas prisivilioti Italijos tautas, padarys Fabricijų savo adjutantu. „Jis žuvęs man! Aš jo nebepamatysiu, – sušuko ji liedama ašaras. – Rašyti jis man rašys; bet kas aš bebūsiu jam po dešimties metų?"

Su tokiu nusiteikimu grafienė išsiruošė į Milaną; čia ji vylėsi išgirsti tikresnių žinių apie Napoleoną ir, kas žino, galbūt aplinkiniais keliais sužinoti ką nors ir apie Fabricijų. Jos veikliai prigimčiai jau buvo ėmęs nusibosti vienodas kaimo gyvenimas, nors ji sau to ir nesakė. „Čia tiktai gynimasis nuo mirties, bet tai ne gyvenimas, – mąstė ji. – Žiūrėti kasdien į šitas *pudrintas* galvas – brolį, jo sūnų Askanijų ir jų tarnus! Kas man iš irstymosi po ežerą be Fabricijaus?" Vienintelė jos paguoda buvo draugystė su markize. Bet paskutiniu laiku ir šitas artumas su Fabricijaus motina, vyresne už ją ir nusivylusia gyvenimu, mažiau beteikė jai malonumo.

Tokia ypatinga buvo ponios Pjetraneros padėtis: Fabricijui išvykus, iš ateities ji maža ko belaukė; jos širdis troško paguodos ir naujovių. Mi-

lane ji susižavėjo opera, labai tada madinga; valandų valandas išbūdavo La Skaloje viena, užsidariusi generolo Skočio, savo buvusio garbintojo, ložėje. Vyrai, su kuriais ji stengėsi susitikti, kad išgirstų ką nors apie Napoleoną ir jo armiją, atrodė jai vulgarūs ir stačiokiški. Grįžusi namo, ji improvizuodavo fortepijonu iki trečios valandos ryto. Kartą La Skaloje, vienos savo draugės ložėje, kur ji užeidavo pasiteirauti naujienų iš Prancūzijos, ją supažindino su Parmos ministru grafu Moska; žmogus jis pasirodė labai malonus ir apie Prancūziją bei Napoleoną kalbėjo taip, kad jos širdyje vėl pakirdo ir viltys, ir baimė. Kitą vakarą ji vėl užėjo į tą ložę; tas protingas žmogus taip pat atėjo, ir per visą vaidinimą ji su juo smagiai prašnekučiavo. Fabricijui išvykus, tai buvo pirmas taip įdomiai jos praleistas vakaras. Žmogus, įstengęs ją išblaškyti, buvo grafas Moska dela Roverė Sorezana, ėjęs tuo metu karo, policijos ir finansų ministro pareigas pas įžymųjį Parmos kunigaikštį Ernestą IV, pagarsėjusį savo griežtumu, kurį Milano liberalai vadino žiaurumu. Moskai galėjo būti keturiasdešimt ar keturiasdešimt penkeri metai; jis buvo stambių veido bruožų, nė kiek nepasipūtęs – paprastas ir linksmas jo būdas patraukdavo kiekvieną; jis būtų buvęs dar visai gražus, bet dėl keistos savo valdovo užgaidos turėjo pudrintis plaukus, kad būtų matyti, jog laikosi deramo politinio nusistatymo. Nelabai tebijodami užgauti pašnekovo tuštybę, Italijoje žmonės gana greit ima laisvai kalbėti ir nesivaržo leistis į asmeninio pobūdžio temas. Užtat jei susivaidija, gali nutraukti pažintį, – tokia yra šio papročio pataisa.

– Sakykite, grafe, kam jūs pudrinatės plaukus? – pasiteiravo ponia Pjetranera, kai juodu susitiko trečią kartą. – Pudrintis! Tokiam žmogui kaip jūs – mielam, dar jaunam, kartu su mumis dalyvavusiam Ispanijos kare[44]!

– Tai dėl to, kad aš nieko neprisigrobiau toje Ispanijoje, o gyventi reikia. Aš iš proto tada krausčiausi dėl garbės; mūsų vado prancūzų generolo Guvion Sen Siro pagyrimas buvo man tada viskas. Nuvertus Napoleoną pasirodė, kad aš, jam betarnaudamas, iššvaisčiau visą savo turtą, o mano tėvas tuo pačiu metu, lakios vaizduotės žmogus, įsivaizdavo mane esant jau generolą ir pradėjo statydinti man Parmoje rūmus. 1813 metais viso mano turto tebuvo dideli nebaigti statyti rūmai ir pensija.

– Pensija? Trys tūkstančiai penki šimtai frankų, kaip mano vyro?

– Grafas Pjetranera buvo divizijos generolas. Man, kukliam eskadrono vadui, buvo paskirta tik aštuoni šimtai frankų, bet ir tuos mokėti pradėjo tik tada, kai aš pats tapau finansų ministru.

Ložėje su jais buvo tik jos savininkė, labai liberalių pažiūrų moteris, tad pokalbis tęsėsi tokiu pat atviru tonu. Grafas Moska paklaustas ėmė pasakoti apie savo gyvenimą Parmoje.

– Ispanijoje, generolo Sen Siro armijoje, kad pelnyčiau ordiną ir paskui šiek tiek garbės, stačiau kaktą prieš kulkas, o dabar rengiuosi kaip pajacas, kad galėčiau plačiau gyventi ir gaučiau keletą tūkstančių frankų. O kad jau įsileidau į šitokį lošimą, tai, piktindamasis įžūlumu tų, kurie stovėjo aukščiau manęs, nutariau iškilti į pirmąsias vietas, ir man pavyko. Bet laimingiausias aš, kaip ir anksčiau, jaučiuosi tada, kai atvažiuoju į Milaną; čia, man rodos, tebeplaka jūsų itališkos armijos širdis.

Atvirumas, *disinvoltura*[45], su kuria kalbėjo tokio grėsmingo kunigaikščio ministras, sudilgino grafienės smalsumą; spręsdama iš titulo, ji manė susipažinusi su pasipūtusiu pamokslautoju, o pasirodė, kad šitas žmogus drovisi savo aukštos vietos. Moska pažadėjo pranešti jai visas, kokias tik pavyks gauti, žinias apie Prancūziją, – šitaip elgtis Milane mėnesį prieš Vaterlo kautynes buvo labai neapdairu; tomis dienomis turėjo išsispręsti Italijos likimas – būti ar nebūti; visas Milanas degė vilties ir baimės karštlige. Tokiame visuotiniame sąmyšyje grafienė ėmė rinkti žinias apie žmogų, kuris taip lengvabūdiškai nusakė savo pavydėtiną vietą, vieninteli savo pragyvenimo šaltinį.

Nuostabių, keistų ir įdomių dalykų išgirdo apie jį ponia Pjetranera: grafas Moska dela Roverė Sorezana, pasakojo jai žmonės, gali netrukus tapti Ranucijaus Ernesto IV – absoliutaus Parmos valdovo ir kartu vieno turtingiausių kunigaikščių Europoje – ministru pirmininku ir oficialiu favoritu. Grafas jau šiandien būtų tame aukščiausiame poste, jei būtų stengęsis bent kiek oriau laikytis; kunigaikštis dažnai sakąs jam dėl to pamokslus.

– Ar svarbu jūsų didenybei, kaip aš elgiuosi, – tiesiai atsako jam grafas, – jei tik aš tinkamai tvarkau jūsų reikalus?

– Šio numylėtinio laimė ne be dyglių, – pridurdavo pasakotojai. – Jis turi įtikti monarchui, be abejo, protingam ir blaiviai galvojančiam žmogui, bet šis žmogus, įsėdęs į absoliutaus valdovo sostą, tiesiog protą pametė ir kartais, pavyzdžiui, darosi įtarus lyg baili moterėlė.

Ernestas IV drąsus tik karo lauke. Kautynėse jis daug kartų vedė dalinius antpuolin kaip narsus generolas; bet kai po tėvo Ernesto III mirties grįžo į savo žemes, kur, nelaimei, turi neribotą valdžią, ėmė beprotiškai koneveikti liberalus ir laisvę. Netrukus įsikalbėjo, kad žmonės jo nekenčia; galop, blogai nuotaikai užėjus, įsakė pakarti du liberalus, galbūt net labai kaltus, – taip pasielgti sugundė jį vienas niekšas, pavarde Rasis, kuris yra lyg ir koks teisingumo ministras.

Nuo tos lemtingos valandos visiškai pasikeitė šio valdovo gyvenimas: jį kankina juokingiausi įtarinėjimai. Jam dar nėra nė penkiasdešimt metų, bet nuo baimės jis tiek susmuko, jei galima šitaip sakyti, jog kartais atrodo lyg aštuoniasdešimtmetis senis, ypač kai ima kalbėti apie jakobinus arba Paryžiaus vyriausiojo komiteto[46] planus; tada jį apsėda neįtikimos baimės lyg mažą vaiką. Tik dėl šitos valdovo baimės įgijo įtakos jo numylėtinis Rasis, generalinis prokuroras (arba vyriausiasis teisėjas); kai tik jis pabūgsta, kad jo įtaka nepašlytų, tuoj skuba atskleisti kokį naują nebūčiausią ir baisiausią sąmokslą. Tegu tik susirenka trisdešimt karštagalvių pasiskaityti *Constitutionnel* numerio – Rasis tuoj apskelbia juos sąmokslininkais ir uždaro į garsiąją Parmos tvirtovę, visos Lombardijos siaubą. Ji labai aukšta, sako, šimto aštuoniasdešimt pėdų, tad bekraštėje Lombardijos lygumoje iš labai toli matyti; apie tą kalėjimą pasakojama šiurpių dalykų; jo išorė kelia tokį klaiką, kad jis tvyroja visoje lygumoje nuo Milano iki Bolonijos.

– Tikėsite ar ne, – pasakojo grafienei kitas keliautojas, – Ernestas IV per naktis dreba savo miegamajame, ketvirtajame rūmų aukšte, nors duris saugo aštuoniasdešimt sargybinių, kurie kas penkiolika minučių susišaukia, išrėkdami ilgą sakinį. Visos durys užsklęstos dešimtimi skląsčių, kambariai viršuje ir apačioje prigrūsti kareivių, – jis bijo jakobinų. Subraškės parketo lentelė – jis griebiasi pistoletų manydamas, kad po lova pasislėpęs jakobinas. Tuoj pat rūmuose suskamba visi

skambučiai, ir kuris nors adjutantas bėga žadinti grafo Moskos. Policijos ministras atvyksta į rūmus ir toli gražu nepaneigia sąmokslo; priešingai, iki dantų apsiginklavęs, jis vienas su valdovu išlando visas kambarių pakampes, apžiūri palovius, žodžiu, išdarinėja visokias kvailystes, kurios tiktų nebent kokiai senei. Visos šitos atsargumo priemonės ir pačiam kunigaikščiui būtų atrodžiusios labai žeminančios anais laimingaisiais laikais, kai jis kariavo ir priešą žudė tik kautynėse. Žmogus jis labai nekvailas, todėl jam gėda tokio atsargumo; jis atrodo jam juokingas netgi tą pačią akimirką, kai jo imasi. Grafo Moskos įtaka ir pagrįsta daugiausia tuo, kad jo apsukrumo dėka kunigaikščiui niekada nereikia prieš jį rausti. Tai jis, Moska, kaip policijos ministras, užsispiria pažiūrėti po baldais ir, kaip sako Parmoje, net patikrinti kontrabosų futliarus. Tada jau priešinasi kunigaikštis, erzindamas ministrą dėl jo perdėto uolumo. „Čia juk lažybos, – atsako jam grafas Moska. – Tik pagalvokite, kokiais satyriniais sonetais prapliuptų ant mūsų jakobinai, jei leistume jūsų didenybę nužudyti. Mes giname ne tik jūsų gyvybę, bet ir savo garbę". Bet atrodo, kad visos šitos kalbos kunigaikštį apmulkina tik iš dalies: jei mieste kas nors išdrįsta pasakyti, kad naktį pilies gyventojus vėl kamavusi nemiga, generalinis prokuroras Rasis pasiunčia tokį nevykėlį juokdarį į tvirtovę; o kas pakliūva kartą į šitą buveinę, aukštą ir *gerai vėdinamą*, kaip sako parmiečiai, tai jau reikia stebuklo, kad jį kas nors atsimintų. Kadangi grafas Moska – kariškis ir, Ispanijoje kariaudamas, ne vieną kartą nuo netikėto užpuolimo išsigelbėjo su pistoletu rankoje, kunigaikštis mėgsta jį labiau už Rasį, nors šis įteiklesnis ir niekšiškesnis. Nelaimingieji tvirtovės kaliniai laikomi griežčiausiai izoliuoti, ir apie juos pasakojamos nebūtos istorijos. Liberalai teigia, pavyzdžiui, kad Rasio įsakyti prižiūrėtojai ir nuodėmklausiai tvirtiną kaliniams, jog maždaug kas mėnuo vienas jų išvedamas mirti. Tą dieną kaliniams leidžiama įkopti į aikštelę didžiojo bokšto viršuje, šimto aštuoniasdešimt pėdų aukštyje, ir iš ten jie matą slenkančią eiseną, o joje kuris nors šnipas suvaidinąs vargšą kalinį, vedamą mirti.

Šitokie ir daugybė kitų panašių, ne mažiau autentiškų pasakojimų gyvai sudomino grafienę Pjetranerą; rytojaus dieną ji ėmė klausinėti

grafą Moską smulkiau, erzino jį ir linksmai įrodinėjo šitam įdomiam žmogui, kad iš esmės jis esąs ne kas kita kaip pabaisa, nors pats to ir nenuvokiąs. Vienąsyk, grįžęs į savo viešbutį, grafas pagalvojo: „Šita grafienė Pjetranera – daugiau negu vien žavinga moteris; vakare jos ložėje aš užmirštu kai kuriuos Parmos reikalus, kurių prisiminimas drasko man širdį". „Tas ministras, nors iš pažiūros lengvabūdis ir galantiškų manierų, neturėjo *prancūziškos* sielos – negebėjo užmiršti savo sielvartų. Jeigu jo galvūgalyje būdavo dyglys, tai jis tol žeisdavo į jį savo virpantį kūną, kol tasai sulūždavo arba atbukdavo". Atsiprašau dėl šio sakinio, išversto iš italų kalbos. Kitą dieną po šito atradimo grafui be galo prailgo diena, nors jis turėjo daugybę reikalų Milane; jis negalėjo nustygti vietoje ir visiškai užvarė arklius. Apie šeštą valandą jis sėdo raitas ir nujojo į *Corso*[47]; tikėjosi ten sutikti grafienę, bet, jos neradęs, atsiminė, kad apie aštuonias atidaroma La Skala; kai įėjo, didžiulėje salėje nebuvo nė dešimt žiūrovų. Net susigėdo taip anksti atėjęs. „Tiesiog neįtikėtina! – pagalvojo jis. – Man jau keturiasdešimt penkeri metai ir aš darau tokias kvailystes, kokių gėdytųsi ir jaunesnysis leitenantas. Laimė, niekas nieko neįtaria". Jis spruko laukan ir bandė prastumti laiką vaikštinėdamas gražiosiomis gatvėmis aplink La Skalos teatrą. Čia pilna kavinių, kurios tą valandą prisikimšusios žmonių; priešais kiekvieną kavinę, tiesiog gatvėje, prie staliukų sėdi daugybė smalsuolių, valgo ledus ir apkalbinėja praeivius. Grafas ne iš tų, kurie praeina pro šalį nepastebėti; tad turėjo džiaugsmo būti pažintas ir užkalbintas. Trys ar keturi landesni asmenys, tie, kurių nepatogu atsikratyti, pasinaudojo proga gauti tokio galingo ministro audienciją. Du įteikė jam prašymus; trečiasis pasitenkino plačiais pamokymais dėl politinės jo veiklos.

„Kas protingas, tas nemiega; kas galingas, tas negali pasivaikščioti", – tarė jis sau ir grįžo į teatrą. Jam atėjo į galvą pasiimti ložę trečiajame aukšte: ten jo niekas nepastebės, jis galės žiūrėti į antrojo aukšto ložę, kurioje tikisi pamatyti grafienę. Laukti teko net dvi valandas, bet jos nė kiek neprailgo įsimylėjėliui; žinodamas, kad niekas jo nemato, jis palaimingai atsidavė savo beprotiškam jausmui. „Senatvė visų pirma pasireiškia tuo, kad žmogus nebepajėgia užsiimti šitokiais viliojančiais niekais", – galvojo jis.

Galų gale pasirodė grafienė. Jis susižavėjęs žiūrinėjo ją pro žiūronus. „Jauna, puošni, lengvutė kaip paukštelė, – galvojo jis, – jai nė dvidešimt penkerių neduosi! Bet grožis – dar ne didžiausias jos žavumas: kur rasi kitą tokią visuomet atvirą sielą? Ji nemoka būti *apdairi* ir visiškai atsiduoda akimirkos įspūdžiui, ją visuomet vilioja naujovė. Man dabar aišku, ko šėlo grafas Nanis".

Grafas sugebėjo puikiausiai pateisinti savo beprotybę, kol tegalvojo, kaip užkariauti laimę, kurią matė priešais save. Bet sunkiau save pateisinti būdavo tada, kai užkliūdavo už savo amžiaus ir rūpesčių, kartais labai nelinksmų, kurių užteko jam per akis. „Išmaningas žmogus, kuriam baimė maišo protą, leidžia man plačiai gyventi, moka didelius pinigus, kad būčiau jo ministru; bet jeigu jis mane rytoj išvys, lieku senas ir neturtingas, vadinasi, toks, kokį pasaulis labiausiai niekina; šit koks malonus jaunikis taikosi grafienei!" Tos mintys buvo per daug juodos, ir jis vėl nukreipė žvilgsnį į grafienę Pjetranerą; grafas negalėjo atitraukti nuo jos akių ir net nėjo į jos ložę, kad geriau galėtų apie ją pasvajoti. „Nanį ji pasirinkusi meilužiu, kaip ką tik sužinojau, vien tam, kad įgiežtų mulkiui Limerkačiui, kuris nepanoro suprasti, jog reikia nusmeigti jos vyro žudiką pačiam arba pasirūpinti, kad kas kitas įvarytų jam durklą. Aš dėl jos kaučiausi dvidešimt kartų!" – galvojo grafas pakiliai. Jis vis žvilgčiojo į teatro laikrodį, kuris ryškiai žėrinčiais juodam dugne skaitmenimis kas penkios minutės primena žiūrovams, kad jau galima užeiti pas draugus į ložę. Grafas kartojo pats sau: „Aš, kaip naujas pažįstamas, galiu išbūti jos ložėje daugiausia pusvalandį. Jei pasėdėčiau ilgėliau, patraukčiau žmonių dėmesį: dėl savo amžiaus, o ypač dėl tų nelemtų pudrintų plaukų atrodyčiau ne geriau už Kasandrą!"[48] Bet jį paakino staiga pasiryžti ši mintis: „O jeigu ji ims ir išeis į kitą ložę su vizitu? Gražiai bus man atsilyginta už tai, kad taip šykštauju sau šio malonumo". Jis jau atsistojo, ketindamas leistis į grafienės ložę; bet staiga jam beveik praėjo noras ten eiti. „Nieko sau, žavu! – pagalvojo, juokdamasis pats iš savęs, ir stabtelėjo laiptuose. – Aš juk droviuosi, iš tikrųjų droviuosi! Jau dvidešimt penkeri metai, kai besu ką panašaus patyręs!"

Jis įžengė į ložę beveik prisivertęs; tačiau, būdamas protingas, sugebėjo pasinaudoti savo nusiteikimu: anaiptol nebandė rodytis nesivaržąs ar blykstelėti sąmoju linksmai ką nors pasakodamas; priešingai, išdrįso būti drovus, sukaupė visą sumanumą, kad susijaudinimas liktų pastebėtas, bet nepasirodytų juokingas. „Jei visa tat jai nepatiks, – galvojo grafas, – aš žuvęs amžinai! Kokia kvailystė! Drovėtis žmogui pudrintais plaukais, kurie, jei ne pudra, būtų žili! Bet galų gale mano susijaudinimas neapsimestas ir juokingas jis gali atrodyti vien tuo atveju, jei aš pabrėšiu jį arba imsiu juo puikautis". Grafienei tiek buvo įkyrėjusios Griantos pilyje brolio, sūnėno ir kelių nuobodžių, valdžiai ištikimų kaimynų pudrintos galvos, kad jai nė motais nebuvo galvoti, kokie to naujojo dūsautojo plaukai ir kaip jie sušukuoti.

Taigi grafienė buvo širdyje apsišarvavusi, kad, pasirodžius grafui, nepratrūktų juokais, ir domėjosi tik naujienomis iš Prancūzijos, kurias Moska, atėjęs į ložę, turėdavo visuomet jai vienai papasakoti; jis tikriausiai jas išgalvodavo. Aptardama su juo tas naujienas, ji šįvakar pastebėjo, koks gražus ir švelnus jo žvilgsnis.

– Įsivaizduoju, – tarė ji jam, – kad Parmoje tarp savo vergų jūs negalite žvelgti tokiomis maloniomis akimis: toks žvilgsnis sugadintų viską ir duotų jiems vilties išsigelbėti nuo kartuvių.

Grafienei padarė ypatingą įspūdį tai, kad žmogus, laikomas geriausiu diplomatu Italijoje, nė kiek nepasipūtęs; jai net pasirodė, kad jis savotiškai patrauklus. Pagaliau – kadangi jis šnekėjo gražiai ir karštai, nė kiek jai neužkliuvo, kad jis susimanė imtis vienam vakarui garbintojo vaidmens be jokių tolesnių padarinių.

Buvo žengtas didelis ir labai pavojingas žingsnis; ministrui, prieš kurį Parmoje nesispyriojo nė viena moteris, pasisekė: grafienė buvo tik prieš keletą dienų atvykusi iš Griantos, jos dvasia tebebuvo sustingusi nuo kaimo gyvenimo nuobodulio. Ji buvo tarsi pamiršusi pramogas, ir visi įmantraus bei nerūpestingo gyvenimo atributai įgavo jos akyse kažkokio gaivumo, apsigaubė šventumu; ji nebuvo nusiteikusi tyčiotis iš nieko, net iš drovaus keturiasdešimt penkerių metų įsimylėjėlio. Po savaitės drąsus grafo poelgis gal būtų buvęs visai kitaip sutiktas.

La Skalos teatre yra priimta pažįstamų ložėse neužtrukti ilgiau kaip dvidešimt minučių; o grafas praleido visą vakarą ložėje, kurioje turėjo laimę sutikti ponią Pjetranerą. „Dėl šitos moters aš galėčiau siautėti kaip jaunystėje! – galvojo jis. Bet jautė, kad tai pavojinga. – Ar atleis žmonės šią paikystę man, visagaliui pašai už keturiasdešimties mylių nuo čia? Parmoje aš tiek prinuobodžiauju!" Vis dėlto kas penkiolika minučių vis žadėjosi išeiti.

– Turiu prisipažinti, grafiene, – kalbėjo grafas juokdamasis, – kad Parmoje aš mirštu iš nuobodulio, todėl tebūnie man leista apsisvaiginti malonumu, kai jis pasitaiko mano kelyje. Taigi tik šį vakarą, be jokių tolesnių padarinių, leiskite man suvaidinti įsimylėjėlio vaidmenį. Deja, po kelių dienų aš būsiu jau toli nuo šios ložės, kurioje užmirštu visus rūpesčius ar netgi, jūs pasakytumėte, visas mandagumo taisykles.

Praėjus savaitei po šito siaubingai ilgo vizito La Skalos teatro ložėje ir po kelių menkesnių įvykių, kurių aprašymas skaitytojui galbūt prailgtų, grafas Moska buvo beprotiškai įsimylėjęs, o grafienė Pjetranera jau ėmė galvoti, kad amžius neturi būti kliūtis, jei žmogus tau patinka. Štai kas sukosi jos mintyse, kai kurjeris staiga atšaukė Moską į Parmą. Jo valdovas, kaip atrodė, bijojo vienas. Grafienė išvažiavo į Griantą; o kadangi tos puikios vietos nebepuošė vaizduotė, ji pasirodė nyki. „Nejaugi aš būčiau prisirišusi prie to žmogaus?" – mąstė ji. Moska rašė jai laiškus, vaidinti jam nereikėjo, atsiskyrus išseko visų jo minčių šaltinis; jo laiškai buvo malonūs. Kad neniurzgėtų markizas del Dongas, nemėgęs mokėti už laiškų pristatymą, grafas griebėsi mažos išmonės, į kurią buvo palankiai pažiūrėta: jis laiškus siųsdavo per kurjerius, kurie įmesdavo juos į paštą Komo, Leko, Varezės ar dar kuriame gražiame ežero pakrantės miestelyje. Jo tikslas buvo gauti per tą patį kurjerį atsakymą; ir jis tą tikslą pasiekė.

Netrukus tos dienos, kai atveždavo paštą, tapo grafienei didelių įvykių dienomis; kurjeriai atgabendavo gėlių, vaisių, smulkių dovanėlių, neturinčių didelės vertės, bet pradžiuginančių ir ją, ir brolienę. Į prisiminimus apie grafą įsipynė mintis apie didelę jo įtaką; grafienė smalsiai domėjosi viskuo, kas apie jį buvo kalbama; net liberalai gyrė jo talentą.

Blogą vardą grafas turėjo visų pirma todėl, kad visi jį laikė ultramonarchistų partijos galva Parmos kunigaikščio rūmuose ir kad liberalų partijai vadovavo neapsakomai turtinga markizė Raversi, intrigantė, sugebanti viską, net laimėti. Kunigaikštis labai akylai žiūrėjo, kad nebūtų nuslopinta toji partija, kuri nušalinta nuo valdžios; jis puikiai numanė, kad išliks šeimininku visuomet, net sudarius vyriausybę iš markizės Raversi saloną lankančių asmenų. Griantoje apie šias intrigas buvo pasakojama aibė smulkmenų; grafą Moską visi vaizdavo kaip ypatingų gabumų ministrą ir didelės energijos žmogų, ir dabar, jo nematydama, grafienė užmiršo jo pudrintus plaukus, simbolizuojančius visa, kas nuobodu ir liūdna; ji ėmė laikyti tai jokios reikšmės neturinčia smulkmena, viena iš dvariškio pareigų rūmuose, kur jis, beje, vaidina tokį didų vaidmenį. „Valdovo dvaras – tai juokingas dalykas, bet įdomus, – sakė ji markizei. – Tai patrauklus žaidimas, kurio taisykles betgi reikia priminti. Ar atėjo kada kam į galvą protestuoti dėl visto taisyklių absurdiškumo? O tačiau, pripratus prie jų, malonu suimti visus kirčius ir neduoti priešininkui nė vieno".

Grafienė dažnai mąstydavo apie tą, kuris rašė jai tiek daug meilių laiškų; jai smagu būdavo tą dieną, kai juos gaudavo; tada ji sėsdavo į valtelę ir nusiirdavo jų skaityti į gražiąsias ežero vietas – į Plinianą, Belaną ar Sfondratų mišką. Šitie laiškai tarytum padėdavo jai užmiršti atsiskyrimą nuo Fabricijaus. Ji turėjo bent jau pripažinti, kad grafas labai įsimylėjęs; nepraėjo nė mėnuo, ir ji ėmė galvoti apie jį su švelnia simpatija. Grafas Moska savo ruožtu beveik nuoširdžiai siūlėsi atsistatydinsiąs, mesiąs ministeriavimą ir apsigyvensiąs su ja Milane ar kur nors kitur. „Turiu keturis šimtus tūkstančių frankų, – pridurdavo jis, – tai duos mums apie penkiolika tūkstančių livrų metinių pajamų". „Vėl ložė, arkliai ir t. t." – galvodavo grafienė. Malonios svajonės! Ją vėl pradėjo žavėti didingi Komo ežero reginiai. Ji vaikštinėjo po jo pakrantes, svajojo apie grįžimą į ištaigų ir nepaprastą gyvenimą, kuris, tiesiog neįtikėtinas dalykas, vėl pasidarė jai prieinamas. Ji vaizdavosi save Milane, važiuojančią *Corso*, linksmą ir laimingą kaip karaliaus vietininko laikais. „Ir vėl man grįžtų jaunystė arba bent veiklus gyvenimas!"

Liepsninga jos vaizduotė užstelbdavo kartais tikrovę, bet sąmoningam savęs apgaudinėjimui, į kurį linkę bailiai, ji niekados nepasiduodavo. Ši moteris, svarbiausia, buvo nuoširdi pati sau. „Jau truputį per vėlu pradėti paikystes, – mąstė ji, – o pavydas, dažnai aklas kaip ir meilė, gali apnuodyti man gyvenimą Milane. Po vyro mirties mano kilnus skurdas, lygiai kaip ir atsisakymas dviejų didžiulių turtų, padarė įspūdžio. Mano mielasis grafas Moska neturi nė dvidešimtosios dalies tų gėrybių, kurias man po kojomis klojo tie du mulkiai – Limerkatis ir Nanis. Menkutė našlės pensija, su tokiu vargu išsirūpinta, tarnų atleidimas, sukėlęs tokį triukšmą, kambarėlis šeštame aukšte, o prie namo vartų dvidešimt karietų, – visa tai kadais buvo neįprastas reginys. Bet jei aš grįšiu į Milaną tegaudama, kaip ir anksčiau, tą pačią našlės pensiją, o gyvensiu kaip kukli, pusėtinai pasiturinti miestietė iš penkiolikos tūkstančių livrų rentos, kuri liks Moskai atsistatydinus, tai man teks iškentėti nemaža nemalonių akimirkų, kad ir kokia apsukri būčiau. Svarbiausia kliūtis, kurią pavyduoliai pavers baisiu ginklu, yra ta, kad grafas vedęs, nors ir seniai su žmona išsiskyręs. Parmoje apie tą išsiskyrimą visi žino, bet Milane jis bus naujiena, ir žmonės suvers kaltę man. O tada sudiev, gražusis La Skalos teatre, sudiev, nuostabusis Komo ežere!..“

Jei grafienė būtų turėjusi bent menkiausią turtelį, nebūtų paisiusi visų šitų prognozių ir pritarusi Moskos pasiūlymui atsistatydinti. Ji laikė save nebejauna moterimi, ir rūmų gyvenimas ją gąsdino; tačiau – šiapus Alpių tai pasirodys visiškai neįtikėtina – grafas būtų tikrai su džiaugsmu atsistatydinęs. Bent savo bičiulę jis iš tikrųjų šituo įtikino. Kiekviename laiške su vis augančia aistra maldavo paskirti jam antrą pasimatymą Milane ir gavo sutikimą. „Prisiekti, kad beprotiškai jus myliu, būtų melas, – pasakė vieną dieną jam Milane grafienė. – Būčiau per daug laiminga, jei šiandien, peržengusi trisdešimtuosius metus, galėčiau dar pamilti taip, kaip mylėjau tada, kai turėjau dvidešimt dvejus! Bet mano akyse sužlugo tiek dalykų, kuriuos tikėjau esant amžinus! Jaučiu jums švelniausią simpatiją, pasitikiu jumis be galo, ir iš visų vyriškių labiausiai man patinkate jūs“. Grafienė manė kalbanti visai nuoširdžiai, o vis dėlto paskutiniuose šito pareiškimo žodžiuose buvo šiek tiek netiesos. Jei Fabricijus būtų

panorėjęs, jis būtų, galimas daiktas, užvaldęs visą jos širdį. Bet grafo Moskos akyse Fabricijus buvo tik vaikas; grafas į Milaną atvažiavo ketvirtą dieną po jaunojo vėjavaikio išvykimo į Novarą ir skubiai užėjo pas baroną Binderį pakalbėti Fabricijaus reikalu. Tačiau sau vienas galvojo, kad ištrėmimas nebeatitaisomas.

Į Milaną jis atvyko ne vienas; jo karietoje sėdėjo kunigaikštis Sanseverina-Taksis, šešiasdešimt aštuonerių metų, malonios išvaizdos senukas, apyžilis, labai mandagus, labai valyvas, neapsakomai turtingas, bet neganėtinai kilmingas. Milijonus susikrovė tiktai jo senelis, buvęs Parmoje vyriausiuoju mokesčių atpirkėju. Kunigaikščio tėvui pavyko gauti paskyrimą Parmos kunigaikščio ambasadorium prie *** dvaro remiantis tokiais išvedžiojimais: „Jūsų didenybė mokate kasmet trisdešimt tūkstančių frankų savo ambasadoriui prie *** dvaro, ir jis menkokai jums ten atstovauja. Jeigu jūsų didenybė teiksitės paskirti į šią vietą mane, tai aš pasitenkinsiu šešių tūkstančių frankų alga. Aš išleisiu prie *** dvaro ne mažiau kaip šimtą tūkstančių frankų per metus, o mano reikalų valdytojas įneš kiekvienais metais dvidešimt tukstančių frankų į užsienio reikalų ministerijos kasą Parmoje. Už tuos pinigus galėsite priskirti prie manęs tokį ambasados sekretorių, koks jums patiks, ir aš nė kiek nesidomėsiu diplomatinėmis paslaptimis, jeigu jų bus. Mano tikslas – suteikti prašmatnumo vos iškilusiai savo giminei ir išgarsinti ją kuriomis nors aukštomis pareigomis mūsų šalyje".

Dabartinis kunigaikštis Sanseverina-Taksis, ano ambasadoriaus sūnus, buvo toks neapdairus, kad apsiskelbė pusiau liberalu, ir todėl jau porą metų gyveno be jokios vilties. Napoleono laikais jis prarado du ar tris milijonus dėl savo užsispyrimo likti užsienyje, bet ir atkūrus Europoje tvarką neįstengė užsitarnauti to didžiojo ordino, kuris puošė portrete jo tėvo krūtinę; o be to ordino jis stačiai nyko.

Meilę Italijoje lydi dvasinis artumas, ir mūsų įsimylėjėliams savimeilė nebuvo jokia kliūtis. Todėl grafas Moska visai paprastai pasakė:

– Štai aš turiu du ar tris pasiūlymus dėl tolesnio mūsų gyvenimo, visi jie gerai išnagrinėti; per tris paskutinius mėnesius aš tik apie juos ir galvoju.

1. Aš atsistatydinu, ir mudu abu gyvename kaip padorūs buržua Milane, Florencijoje, Neapolyje, žodžiu, kur jums patiks. Turime penkiolika tūkstančių livrų metinių pajamų nepareinamai nuo valdovo malonės, kuri gali trukti ilgiau ar trumpiau.

2. Jūs teikiatės persikelti į šalį, kur aš šį tą galiu; nusiperkate dvarą, pavyzdžiui, Saką, su žavingais rūmais, miške ant aukšto Po kranto, dvaro pirkimo aktą galite pasirašyti kad ir po savaitės. Valdovas priskiria jus prie savo rūmų. Bet čia iškyla rimta kliūtis. Dvariškiai priims jus puikiai; niekas nedrįs mano akivaizdoje nė mirktelėti; beje, valdovo žmona laiko save nelaiminga, o aš buvau jai paslaugus, turėdamas galvoje jus. Bet štai kas labiausiai kliūva: valdovas yra tikras davatka, o nelaimė lėmė, kaip žinote, kad aš esu vedęs. Iš to tūkstančiai smulkių nemalonumų. Jūs našlė; tai garbus vardas, tačiau jį reikėtų pakeisti kitu, ir tai yra mano trečiojo pasiūlymo esmė.

Galima surasti jums naują vyrą, tokį, kuris jūsų visai nevaržytų. Bet, visų pirma, jis turi būti gerokai senyvo amžiaus, nes juk jūs nenorite atimti iš manęs vilties atsidurti kada nors jo vietoj? Tad štai, aš ir sudariau tą keistą sutartį su kunigaikščiu Sanseverina-Taksiu, nors jis, žinoma, būsimosios kunigaikštienės nė vardo nežino. Žino jis tik tiek, kad bus paskirtas ambasadorium ir gaus didįjį ordiną, kokį turėjo jo tėvas, ir tada nebesijaus nelaimingiausias iš visų mirtingųjų. Išskyrus šią manią, kunigaikštis ne toks jau kvailas žmogus; kostiumus ir perukus jis siųsdinasi iš Paryžiaus. Jis anaiptol ne toks žmogus, kad galėtų daryti iš anksto apgalvotas šunybes, jis tik rimčiausiai tiki, kad gauti ordiną – didžiausia garbė, ir gėdijasi savo turtų. Pernai jis atėjo pas mane ir pasisiūlė steigti savo lėšomis ligoninę, kad gautų tą ordiną; aš tada iš jo pasijuokiau, bet jis nėmaž nepasijuokė iš manęs, kai pasiūliau jam šitas vedybas; pirmoji mano sąlyga buvo, žinoma, ta, kad jis niekuomet daugiau nekeltų kojos į Parmą.

– Bet ar jūs suprantate, kad tai, ką jūs man siūlote, yra labai nedorovinga? – pasakė grafienė.

– Nė kiek ne labiau nedorovinga už visa tai, kas vyksta ir mūsų valdovo rūmuose, ir daugybėje kitų. Neribota monarcho valdžia yra patogi tuo, kad ji viską įteisina liaudies akyse; o kai niekas ydos nemato, tai

reiškia, kad ydos ir nėra. Mūsų politikos ašis dar du dešimtmečius bus jakobinų baimė, ir dar kokia baimė! Kasmet mes vaizduosimės gyvenų 93-ųjų metų išvakarėse. Tikiuosi, turėsite progos išgirsti, kokias kalbas aš sakau šia tema per savo priėmimus! Nuostabias! Visa, kas galės bent kiek sumažinti šią baimę, bus aristokratų ir davatkų akyse absoliučiai dorovinga. O Parmoje tas, kas ne aristokratas ir ne davatka, sėdi kalėjime arba taisosi ryšulį laukdamas, kada jį ten pasiųs; galite būti tikra, kad šios vedybos pasirodys keistos tik tą dieną, kai aš pateksiu į nemalonę. Šioje sutartyje nė vienas neapgaudinėjame, ir tai yra, man rodos, svarbiausia. Valdovas, iš kurio malonių mes daromės amatą ir prekę, davė savo sutikimą su viena sąlyga: būsimoji kunigaikštienė turi būti aukštos kilmės. Pernai, viską įskaičiavus, mano turimoji vieta davė man šimtą septynis tūkstančius frankų; iš viso mano pajamos siekė maždaug šimtą dvidešimt du tūkstančius; iš tos sumos dvidešimt tūkstančių padėjau į banką Lione. Tad rinkitės: viena – ištaigus gyvenimas su šimtu dvidešimt dviem tūkstančiais frankų metams. Parmoje ši suma atitinka mažiausia keturis šimtus tūkstančių Milane; bet tada jums reikia ištekėti už gana padoraus žmogaus, kurį jūs matysite tik prie altoriaus; antra – kuklus miestietiškas gyvenimas su penkiolika tūkstančių frankų metams Florencijoje ar Neapolyje, nes – sutinku su jumis – Milane jumis per daug buvo žavėtasi; ten mus persekiotų pavydas ir pagaliau gal sudrumstų nuotaiką. Ištaigus gyvenimas Parmoje turės, tikiuosi, tam tikro naujovės žavesio net jūsų akyse, kurios matė princo Eugenijaus rūmų gyvenimą; būtų protinga susipažinti su šituo gyvenimu prieš galutinai užtrenkiant į jį duris. Nemanykite, kad stengiuosi paveikti jūsų sprendimą. Aš pats jau seniai esu apsisprendęs: man geriau gyventi kur nors penktame aukšte su jumis, negu vienišam toliau kamuotis prabangoje.

Abu įsimylėjėliai kasdien svarstė šių keistų vedybų galimumą. Kunigaikštį Sanseveriną-Taksį grafienė matė per pobūvį La Skaloj, ir jis pasirodė jai visiškai priimtinas. Viename iš paskutiniųjų pokalbių su grafiene grafas Moska taip trumpai suglaudė savo pasiūlymą:

– Reikia pagaliau ryžtis, jei norime linksmai praleisti likusias savo gyvenimo dienas ir per anksti nepasenti. Valdovas sutikimą davė; pats San-

severina – greičiau teigiama negu neigiama persona; jis turi gražiausius rūmus Parmoje, jo turtai begaliniai; jam šešiasdešimt aštuoneri metai, ir jis iš proto eina dėl didžiojo ordino; tačiau jam gyvenimą gadina viena baisi dėmė – kadaise jis įsigijo Kanovos [49] darbo Napoleono biustą už dešimt tūkstančių frankų. Turi jis dar antrą nuodėmę, ir šitoji nuvarys jį į kapus, jei neateisite jam į pagalbą: kažkada jis paskolino dvidešimt penkis napoleonus Ferantei Palai, vienam mūsų krašto patrakėliui, turinčiam betgi genijaus kibirkštėlę, paskui mūsų pasmerktam mirti, laimė, už akių. Tasai Ferantė yra savo gyvenime parašęs porą šimtų neprilygstamų eilučių, kada nors jums paskaitysiu, jos tokios pat gražios kaip Dantės. Valdovas išsiunčia Sanseveriną prie *** dvaro, jūs susituokiate jo išvykimo dieną, o būdamas antruosius metus tremtyje, kurią pats vadins ambasada, jis gaus tą ordiną, be kurio negali gyventi. Jis bus jums kaip brolis ir anaiptol neįkyrės; jis iš anksto pasirašo visus dokumentus, kurių aš reikalauju; beje, jūs matysite jį retai arba niekados, žodžiu, kaip jums patiks. Jam ir pačiam nelabai norisi rodytis Parmoje – čia jam drovu dėl savo senelio, mokesčių atpirkėjo, ir dėl savo tariamojo liberalizmo. Mūsų budelis Rasis teigia, kad ponas Sanseverina buvo slaptai per poetą Ferantę Palą užsisakęs *Constitutionnel*, ir tas šmeižtas ilgą laiką rimtai kliudė gauti valdovo sutikimą dėl šių vedybų.

Argi kaltas papročių istorikas, jeigu jis tiksliai atkuria visas jam papasakoto įvykio smulkmenas? Argi tai jo bėda, jeigu jo apysakos veikėjai, susigundę aistromis, kurioms jis, savo nelaimei, visai nepritaria, pasielgia didžiai nedorovingai? Tiesa, šitokių dalykų nebepasitaiko ten, kur iš visų aistrų bėra išlikusi viena vienintelė – pinigai, tuštybės tenkinimo priemonė.

Praėjo trys mėnesiai po čia atpasakotų įvykių, ir kunigaikštienės Sanseverinos-Taksis romiu meilumu bei kilniu sielos giedrumu stebėjosi visas Parmos dvaras; jos namai buvo, be jokios abejonės, maloniausi visame mieste. Šitai ir buvo pažadėjęs savo valdovui grafas Moska. Valdantysis kunigaikštis Ranucijus Ernestas IV ir jo žmona, kuriems ponią Sanseveriną pristatė dvi aukščiausios kilmės damos, priėmė ją labai mandagiai. Poniai Sanseverinai labai knietėjo pamatyti valdovą, kurio rankose buvo jos mylimo žmogaus likimas, ji nutarė jam patikti, ir tą ji pasiekė net su kaupu. Ji išvydo aukštą,

bent kiek aptukusį vyrą; jo plaukai, milžiniškos žandenos ir ūsai buvo, kaip dvariškiai sakydavo, dailiai šviesūs; kas kitas tuos nublukusius plaukus būtų nusakęs visai nekilniu žodžiu – pakulos. Plataus veido viduryje nedrąsiai pūpsojo mažutė, beveik moteriška nosytė. Bet ponia Sanseverina sumojo, kad, norint pastebėti šituos bjaurius veido bruožus, reikia įsižiūrėti į kiekvieną atskirai. Apskritai jis atrodė žmogus protingas, tvirto būdo. Jo išorei ir laikysenai netrūko tam tikro didingumo, tačiau dažnai, kai jis užsinorėdavo padaryti įspūdžio savo pašnekovui, pats suglumdavo ir kone be perstojo siūbuodavo nuo kojos ant kojos. Šiaip Ernesto IV žvilgsnis buvo skvarbus ir valdingas, mostai kilnūs, o kalba nuosaiki ir glausta.

Moska buvo sakęs kunigaikštienei, kad didžiajame kabinete, kur valdovas rengia audiencijas, kabo Liudviko XIV portretas, vaizduojąs karalių visu ūgiu, ir stovi gražus Florencijos meistrų darbo stalelis su inkrustacijomis. Jai pasirodė, kad mėgdžiojimas pernelyg ryškus: iškilniu žvilgsniu ir kalbėsena jis aiškiai stengiasi būti panašus į Liudviką XIV, o ant inkrustuotojo staliuko remiasi taip, kaip Juozapas II. Tuoj po pirmų žodžių, tartų poniai Sanseverinai, jis atsisėdo, tuo suteikdamas jai progą pasinaudoti taburetės privilegija, priklausančia jos rangui – Parmos rūmuose tik kunigaikštienės, princesės ir Ispanijos grandų žmonos turi teisę per priėmimus sėstis pačios; kitos moterys privalo laukti, kol valdovas ar jo žmona jas paprašys sėstis; kad pabrėžtų rango skirtumą, tie aukšti asmenys visados padelsia valandėlę, kol pasodina kunigaikštienės titulo neturinčias moteris. Poniai Sanseverinai pasirodė, kad tarpais Ernestas IV per daug uoliai mėgdžioja Liudviką XIV; pavyzdžiui, kai užverčia galvą, geraširdiškai šypsodamasis.

Ernestas IV vilkėjo paskutinės mados paryžietišką fraką; kiekvieną mėnesį iš to miesto, kurio jis taip neapkentė, jam atsiųsdavo fraką, surdutą ir skrybėlę. Bet ponios Sanseverinos priėmimo dieną jis keistai sumaišė įvairias kostiumų dalis: mūvėjo raudonas trumpas kelnes, šilkines kojines ir uždarus batelius, kurių pavyzdį galima matyti Juozapo II portretuose.

Ponią Sanseveriną jis priėmė maloningai; kalbėjosi su ja guviai ir sąmojingai; tačiau ji aiškiai pastebėjo, kad didelio nuoširdumo šitame meiliame priėmime nebuvo.

– O žinote kodėl? – paklausė Moska grįžusią iš audiencijos kunigaikštienę. – Todėl, kad Milanas didesnis ir gražesnis už Parmą. Jis bijojo, kad, priimdamas jus taip, kaip aš laukiau ir kaip jis leido tikėtis, neatrodytų provincialas, susižavėjęs sostinės gražuole. Jį, žinoma, erzina dar vienas daiktas, aš beveik nedrįstu jums pasakyti: mūsų monarchas mato, kad nė viena jo dvaro moteris negali varžytis su jumis grožiu. Apie tai vakar vakare, eidamas gulti, jis ir tekalbėjo su Pernicijum, vyriausiuoju kamerdineriu, kuris palankus man. Aš nujaučiu mažytį perversmą dvaro etikete; didžiausias mano priešas Parmos dvare yra vienas mulkis, kuris vadinasi generolas Fabijus Kontis. Įsivaizduokite keistuolį, kuris galbūt tik vieną dieną gyvenime tepraleido karo lauke ir dabar dėl to manosi turįs teisę mėgdžioti Frydricho Didžiojo manieras; maža to, jis stengiasi pasirodyti prakilnus, geraširdis kaip generolas Lafajetas, ir tik todėl, kad yra mūsų liberalų partijos vadas. (Vienas Dievas težino, kokių liberalų!)

– Aš pažįstu tą Fabijų Kontį, – tarė kunigaikštienė, – man teko su juo trumpai prie Komo susitikti. Ten jis su žandarais buvo susivaidijęs.

Ir ji papasakojo grafui aną nedidelį nuotykį, kurį skaitytojas gal dar prisimena.

– Jūs sužinosite kada nors, kunigaikštiene, jei tik jūsų protas permanys gilią mūsų etiketo išmintį, kad mūsų valdovo rūmuose merginos pristatomos tik tada, kai išteka. Bet valdovas yra toks karštas savo miesto patriotas, taip įtikėjęs Parmos pranašumu tarp kitų miestų, jog – kertu lažybų – ras dingstį įsileisti į dvarą jaunąją Keliją Konti, mūsiškio Lafajeto dukterį. Ji, dievaži, žavi mergina ir dar tik prieš savaitę buvo laikoma pirmąja kunigaikštystės gražuole.

– Nežinau, – kalbėjo toliau grafas, – ar Griantos pilį pasiekė baisybės, kurias skleidžia priešai apie mūsų valdovą; jie vaizduoja Ernestą IV pabaisa, žmogėdra. O jis kadaise turėjo daugybę smulkių dorybių, ir galiu pridurti, kad jeigu jis būtų buvęs nepažeidžiamas kaip Achilas, būtų ir toliau likęs paveikslu visiems viešpačiams. Bet kartą iš nuobodulio ir pykčio ir dar iš noro pamėgdžioti Liudviką XIV, kuris, praėjus penkiasdešimt metų po Frondos[50], nukirsdino galvą kažkokiam jos didvyriui, turėjusiam įžūlumo ramiai baigti savo amželį dvariuke

šalia pat Versalio, Ernestas IV liepė pakarti du liberalus. Pasirodo, tie lengvapėdžiai susieidavę visada tą pačią savaitės dieną vienas pas kitą piktžodžiauti prieš valdovą, karštai melstis, kad Dievas atsiųstų Parmai marą ir išvaduotų ją nuo tirono. Įrodyta, kad žodis „tironas" tikrai buvęs ištartas. Rasis pavadino tai sąmokslu ir pareikalavo jiems mirties bausmės; vieno jų, grafo L..., egzekucija buvo siaubinga. Tai įvyko dar tada, kai manęs čia nebuvo. Po šito lemtingo įvykio, – pridūrė grafas nuleidęs balsą, – mūsų valdovą kamuoja baimės priepuoliai, nepritinką vyrui, bet jie yra vienintelis man teikiamų jo malonių šaltinis. Jei ne šita majestotiška baimė, mano charakteris būtų pernelyg ūmus ir pernelyg atžarus šituose rūmuose, kur kirbėte kirba mulkių. Ar patikėsite, kad prieš guldamas valdovas iššvalgo palovius savo kambariuose ir išleidžia milijoną – tai lygu keturiems milijonams Milane – išlaikyti gerai policijai, o prieš jus stovi, kunigaikštiene, tos baisiosios policijos galva. Policija, tai yra bailė, padėjo man tapti karo ir finansų ministru; bet kadangi policija yra vidaus reikalų ministro žinioj ir tas ministras yra nominalus mano viršininkas, tai aš pasistengiau, kad tą portfelį gautų grafas Dzurla-Kontarinis, mulkis ir darbo vergas, kuriam didžiausias malonumas – pačiam parašyti aštuoniasdešimt raštų per dieną. Va šį rytą gavau raštą, kuriame grafas Dzurla-Kontarinis su pasitenkinimu pats savo ranka pažymėjo eilės numerį: 20715.

Ponia Sanseverina buvo pristatyta liūdnajai Parmos valdovo žmonai Klarai Paolinai, kuri žinodama, kad jos vyras turi meilužę (gana dailią moterį, markizę Balbi), laikė save pačia nelaimingiausia būtybe pasaulyje ir todėl pasidarė galbūt pati nuobodžiausia. Kunigaikštienė pamatė aukštą liesą moterį, iš pažiūros kokių penkių dešimčių metų, nors neturinčią dar nė trisdešimt šešerių. Jos taisyklingas kilnių bruožų veidas būtų buvęs visai gražus, nors jį ir gadino didelės apskritos trumparegės akys, jeigu ji būtų rūpinusis savo išore. Per kunigaikštienei suteiktą audienciją ji aiškiai neįstengė nuslėpti savo drovumo, ir kai kurie dvariškiai, nusistatę prieš grafą Moską, drįso kalbėti, kad valdovo žmona atrodžiusi kaip pristatomoji dama, o ponia Sanseverina – kaip valdovė. Nustebusi, beveik suglumusi viešnia nesugalvojo, kaip čia pasirodžius žemesnei už taip

save nužeminusią valdovę. Norėdama bent kiek padrąsinti vargšę Klarą Paoliną, kuri iš esmės buvo visai nekvaila moteris, ponia Sanseverina neišrado nieko geresnio, kaip įsileisti į ilgiausią pokalbį apie botaniką. Klara Paolina iš tikrųjų neblogai nusimanė apie šį dalyką; ji turėjo puikius šiltnamius su daugybe atogrąžų augalų. Taip besigelbėdama iš keblios padėties, ponia Sanseverina visam laikui pelnė Klaros Paolinos simpatiją; šita moteris, drovi ir sumišusi audiencijos pradžioje, į galą pasijuto taip laisvai, kad, paneigusi visas etiketo taisykles, tą pirmąją audienciją užtęsė net iki valandos su ketvirčiu. Rytojaus dieną ponia Sanseverina liepė nupirkti egzotinių augalų ir apsiskelbė esanti didelė botanikos mėgėja.

Klara Paolina kone visą laiką praleisdavo su garbiuoju tėvu Landrianiu, Parmos arkivyskupu, mokytu ir netgi protingu, labai doru žmogumi, tik keista būdavo žiūrėti, kaip tas žmogus sėdi raudonu aksomu išmuštame krėsle (tokia buvo jo turimosios vietos privilegija) priešais valdovo žmoną, apsuptą dvaro damų ir dviejų damų palydovių. Senasis dignitorius su ilgais žilais plaukais buvo, ko gera, dar nedrąsesnis negu Klara Paolina; jie matydavosi kasdien, bet kiekvieną kartą audiencijos pradžioje abu pratylėdavo gerą ketvirtį valandos. Viena iš damų palydovių, grafienė Alvici, tapo lyg ir favorite dėl to, jog mokėdavo taip padaryti, kad juodu įsidrąsintų kalbėti ir nutrauktų tylą.

Kunigaikštienės pristatymai rūmuose baigėsi priėmimu pas jo aukštenybę sosto įpėdinį, ūgiu pralenkiantį savo tėvą, o drovumu – savo motiną. Jis buvo didelis mineralogijos žinovas ir turėjo šešiolika metų. Pamatęs įeinant kunigaikštienę, jis baisiai išraudo ir taip suglumo, kad jokiu būdu nebegalėjo žodžio pratarti į tą gražią ponią. Buvo jis itin gražus vyras ir leido dienas miškuose su plaktuku rankoje. Kai kunigaikštienė pakilo, kad pagaliau baigtųsi ta nebyli audiencija, sosto įpėdinis sušuko:

– Dieve mano, kokia jūs daili, kunigaikštiene!

Ir pristatytoji dama šito šūksnio nepalaikė išsišokimu.

Markizė Balbi, jauna, dvidešimt penkerių metų moteris, prieš dvejus ar trejus metus, kol į Parmą nebuvo atsikėlusi kunigaikštienė Sanseve-

rina, galėjo dar būti laikoma tobuliausiu *dailios italės* pavyzdžiu. Dar ir dabar jos akys tebebuvo stebuklingos, mimika nepralenkiamai žavi; bet iš arti pasižiūrėjus jos oda buvo sėte prisėta smulkių raukšlelių, ir todėl markizė atrodė lyg kokia jauna senutė. Iš tam tikro atstumo, pavyzdžiui, teatro ložėje, žmonės tebevadino ją gražuole, ir parterio publika sakė Parmos kunigaikštį turint labai gerą skonį. Jis visus savo vakarus praleisdavo pas markizę Balbi, tačiau dažnai nė burnos nepraverdavo, ir vargšė moteris, susikrimtusi, kad kunigaikštis nuobodžiauja su ja, nepaprastai sulyso. Ji tarėsi esanti be galo gudri ir visada suktai šypsojosi; turėjo gražiausius pasaulyje dantis ir dėl visa ko, būdama nelabai nuovoki, taikėsi savo suktu šypsniu duoti suprasti ką kita, negu kalbėjo žodžiais. Grafas Moska tvirtino, kad dėl šitos amžinos šypsenos, slepiančios vidinį žiovulį, ir atsiradę tiek raukšlių markizės veide. Balbi dalyvavo visose piniginėse operacijose, ir valstybė negalėjo sudaryti sutarties nė tūkstančiui frankų neatidalijusi markizei *suvenyro* (taip buvo mandagiai sakoma Parmoje). Ėjo gandai, kad Balbi pasidėjusi Anglijoje šešis milijonus frankų, bet iš tikrųjų jos turtas, dar ne per seniai sukauptas, nesiekė nė pusantro milijono. Grafas Moska ir pasistengė tapti finansų ministru tik gindamasis nuo jos gudrybių ir norėdamas turėti ją savo rankose. Vienintelė markizės aistra buvo kokčiu šykštumu virtusi baimė: „Aš mirsiu ant šiaudų“, – sakydavo ji kartais kunigaikščiui, o tas įsižeisdavo dėl tokios kalbos. Ponia Sanseverina pastebėjo, kad paauksinimais tviskantis Balbi rūmų prieškambaris apšviestas tik viena lajine žvake, varvančia ant brangaus marmurinio stalo, o salono durys nučiupinėtos murzinais liokajų pirštais.

– Ji priėmė mane taip, lyg būtų laukusi, kad aš jai duosiu penkiasdešimt frankų, – pasakė kunigaikštienė savo bičiuliui.

Jos triumfas šiek tiek aptemo per priėmimą pas apsukriausiąją valdovo rūmų moterį, garsiąją markizę Raversi, užkietėjusią intrigantę, vadovaujančią grafo Moskos priešų partijai. Ji siekė Moską nuversti, ir šitas jos siekimas sutvirtėjo ypač per paskutinius kelis mėnesius, nes ji buvo kunigaikščio Sanseverinos dukterėčia ir bijojo, kad naujosios kunigaikštienės žavai nepažeistų jos teisių į palikimą.

– Tokios moters kaip Raversi negalima nepaisyti, – sakė grafas savo mylimajai. – Ji, man rodos, nesiskaitys su jokiom priemonėm; aš ir nuo žmonos atsiskyriau tik todėl, kad žmona spyrėsi pasirinkti meilužiu kavalierą Bentivolją, vieną iš Raversi draugų.

Toji augalota, labai juodais plaukais, į vyrą panaši moteris, pagarsėjusi savo briliantais, kuriais švitėdavo nuo pat ryto, ir savo ryškiai išraudonintais skruostais, iš anksto pasiskelbė kunigaikštienės priešininke ir per priėmimą pas save nutarė pradėti karą. Laiškuose iš *** kunigaikštis Sanseverina rodėsi nepaprastai susižavėjęs ambasadoriaus vieta, o ypač viltimi gauti didįjį ordiną, ir jo giminės išsigando, kad iš dėkingumo jis neužrašytų dalies savo turto žmonai, kurią užversdavo smulkiomis dovanėlėmis. Markizė Raversi, nors neginčijamai negraži, meilužiu buvo įsitaisiusi dailiausią valdovo rūmų vyrą grafą Baldį; apskritai ši moteris pasiekdavo visa, ko tik imdavosi.

Kunigaikštienės namai tviskėjo prabanga. Sanseverinos rūmai ir anksčiau buvo vieni prašmatniausiųjų Parmos mieste, o kai kunigaikštį paskyrė ambasadorium ir pažadėjo ordiną, jis leido stambias sumas jiems pagražinti; atnaujinimo darbams vadovavo kunigaikštienė.

Grafas įspėjo: tuoj po kunigaikštienės pristatymo valdovo rūmuose pasirodė jaunoji Klelija Konti, ji buvo pakelta į kanoneses. Atremti smūgiui, kurį ši malonė, kaip galėjo iš šalies pasimatyti, sudavė grafo įtakai, kunigaikštienė sukvietė svečių į savo rūmų sodo įkurtuves ir su savo įprastu didžiu meilingumu šios šventės karaliene paskelbė Kleliją, kurią vadino savo jaunąja drauge nuo Komo ežero. Klelijos monograma lyg netyčiomis pasirodė ant didžiųjų transparantų. Jaunoji Klelija, nors kiek susisvajojusi, labai mielai prisiminė įvykį prie ežero ir pareiškė savo nuoširdžią padėką kunigaikštienei. Žmonės kalbėjo, kad ji esanti labai pamaldi ir mėgstanti vienatvę. „Galiu kirsti lažybų, – sakydavo grafas, – kad ji gėdijasi savo tėvo, nes atrodo protinga mergaitė“. Kunigaikštienė susidraugavo su jaunąja mergaite; ji jautė Klelijai simpatiją, nenorėjo rodytis pavydi ir todėl kviesdavosi ją į kiekvieną savo rengiamą pramogą; apskritai jos tikslas buvo švelninti visokią neapykantą grafui Moskai.

Viskas šypsojosi kunigaikštienei; jai patiko šis rūmų gyvenimas, kuriame nuolat reikia būgštauti audros; jautėsi lyg iš naujo užgimusi. Prie grafo ji švelniai prisirišo, o tas tikra žodžio prasme paklaiko iš laimės. Ta maloni būsena padėjo jam visada puikiai išlaikyti pusiausvyrą, kai buvo paliečiami jo garbėtroškos siekiai. Todėl nepraėjus nė dvejetui mėnesių po kunigaikštienės atvykimo jis užėmė garbingą postą – tapo ministru pirmininku, prieš kurį visi linkčioja beveik tiek pat, kaip ir prieš patį monarchą. Valdovas visiškai pasidavė grafo įtakai, ir naujas šios įtakos apsireiškimas sukrėtė visą Parmą.

Į pietų rytus nuo miesto, už dešimties minučių kelio, stūkso toji garsi, plačiai Italijoje žinoma tvirtovė; jos didysis bokštas, šimto aštuoniasdešimt pėdų aukščio, matyti iš labai toli. Tas bokštas, kurį pagal Adriano[51] mauzoliejaus Romoje pavyzdį pastatydino XVI amžiaus pradžioje Farnezės, Povilo III vaikaičiai[52], yra toks masyvus, jog viršutinėje jo aikštelėje sutilpo rūmai tvirtovės komendantui ir dar vienas kalėjimas, vadinamas Farnezių bokštu. Šitas kalėjimas, statytas Ranucijaus Ernesto II vyresniojo sūnaus garbei, kai jis tapo numylėtu savo pamotės meilužiu, laikomas tame krašte gražiu ir savotišku. Kunigaikštienė užsigeidė jį apžiūrėti; tą dieną, kai ji apsilankė tvirtovėje, Parmoje buvo nepakenčiama kaitra, o bokšto viduje, aukštai nuo žemės, dvelkė toks gaivus vėjelis, jog susižavėjusi kunigaikštienė praleido tenai net kelias valandas. Jai paslaugiai buvo aprodytos Farnezių bokšto salės.

Didžiojo bokšto aikštelėje kunigaikštienė sutiko vieną nelaimingą kalinį – liberalą, išvestą pusvalandį pasivaikščioti, kas jam buvo leidžiama kas trečia diena. Kunigaikštienė dar nebuvo pasimokiusi santūrumo, privalomo absoliutaus monarcho dvare, tad, nusileidusi į miestą, prasitarė kai kam apie tą žmogų, kuris jai buvo išsipasakojęs visą savo istoriją. Markizės Raversi šalininkai pasigavo šių žodžių ir plačiai juos paskleidė tikėdami, kad jie suerzins valdovą. Ernestas IV iš tikrųjų dažnai kartojo, kad svarbiausia – įbauginti žmonių vaizduotę. „*Amžinai* – tai galingas žodis, – sakė jis, – ir Italijoje jis gąsdina labiau negu kitur“. Todėl nė karto per visą savo gyvenimą jis nebuvo patenkinęs malonės prašymo. Tačiau praėjus savaitei po apsilankymo tvirtovėje kunigaikštienė gavo bausmės

dovanojamąjį raštą, pasirašytą valdovo ir ministro, su tuščia vieta kalinio pavardei. Kaliniui, kurio pavardę ji teiksis įrašyti, turėjo būti grąžintas turtas ir leista išvykti į Ameriką baigti savo amžiaus. Kunigaikštienė įrašė pavardę to kalinio, su kuriuo buvo kalbėjusi. Deja, tas žmogus pasirodė besąs gerokas niekšas, silpnabūdis: pagal jo parodymus buvo nuteistas mirti garsusis Ferantė Pala.

Toks neįprastas malonės suteikimas galutinai apvainikavo privilegijuotą kunigaikštienės Sanseverinos padėtį. Grafas Moska svaigo iš laimės, tai buvo gražiausias jo gyvenimo laikotarpis, ir jis turėjo lemiamą įtaką Fabricijaus likimui. Tasai vis tebegyveno Romanjane, prie Novaros, vaikščiojo išpažinties, medžiojo, į knygas nė žiūrėti nežiūrėjo ir meilinosi vienai aukštos kilmės moteriai, kaip buvo nurodyta instrukcijose. Šitas paskutinis punktas kunigaikštienę vis dar truputį erzino. Buvo ir kitas ženklas, nieko gero grafui nepranašaująs: kunigaikštienė, beatodairiškai jam atvira visais atvejais, tiesiog balsu mąstanti, apie Fabricijų pradėdavo kalbą tik iš anksto apsvarsčiusi kiekvieną žodį.

– Jeigu jūs norite, – pasakė jai kartą grafas, – aš parašysiu jūsų mielam broliui prie Komo ežero ir, kiek pasivarginęs ir pavarginęs draugus iš ***, prispirsiu tą markizą del Dongą išrūpinti malonę jūsų mielam Fabricijui. Jei tiesa, – o tuo aš nenorėčiau abejoti, – kad Fabricijus daugiau turi galvoje negu šiaip jaunuoliai, mūdraujantys ant grynakraujų angliškų arklių po Milano gatves, tai koks gyvenimas aštuoniolikos metų vyrui nieko neveikti ir žinoti, kad nė ateity tau nėra kelio! Jei dangus įkvėpė jam kokią tikrą aistrą, kad ir meškeriojimui, tai aš sutinku ją pagrobti: tiktai ką jis veiks Milane, net jeigu jam ir bus dovanota? Kurią nors valandą išjos pasijodinėti arkliu, parsisiųsdintu iš Anglijos, kitą valandą – iš dyko buvimo nusidangins pas meilužę, kurią mylės mažiau negu savo arklį... Bet jeigu įsakysite, aš pasirūpinsiu, kad jūsų brolėnas galėtų šitaip gyventi.

– Norėčiau, kad jis būtų karininkas, – pasakė kunigaikštienė.

– Ar patartumėte pati kuriam nors valdovui patikėti postą, galintį kada nors įgyti svarbos, jaunam žmogui, kuris 1) pasiduoda entuziazmui, 2) jau parodė entuziazmą dėl Napoleono, ir tai tokį didelį, jog nukako

jam į pagalbą prie Vaterlo? Pagalvokite, kas laukė visų mūsų, jei Napoleonas būtų laimėjęs prie Vaterlo! Mums, tiesa, nebūtų reikėję baimintis liberalų, bet senųjų dinastijų valdovai būtų galėję sostuose išsilaikyti ne kitaip kaip vesdami jo maršalų dukteris. Taigi kariškio karjera Fabricijui – tai voverės likimas besisukančiam narve: daug bruzdesio ir nė žingsnio pirmyn. Jis tik su širdgėla žiūrės, kaip jį pralenkia bet kuris įteiklesnis prasčiokas. Mūsų dienomis, o gal ir per artimiausius penkiasdešimt metų, tol, kol turėsime baimės ir kol religija neatgaus tinkamos padėties, svarbiausioji jauno vyro dorybė – nepasiduoti entuziazmui ir negalvoti. Aš suradau vieną išeitį, tačiau jūs iš pradžių ja pasipiktinsite, o aš turėsiu dėl to begalę rūpesčių, ir ne vienai kitai dienai, bet šitą beprotybę aš pasiryžęs padaryti dėl jūsų. Pasakykite, jei žinote, ko aš nepadaryčiau dėl vienos jūsų šypsenos?

– Būtent? – paklausė kunigaikštienė.

– O štai: Parmoje mes turėjome tris arkivyskupus iš jūsų giminės: Askanijų del Dongą, tą, kur knygas rašė, 16... metais, Fabricijų – 1699 ir antrąjį Askanijų – 1740 metais. Jei Fabricijus panorės tapti prelatu ir pasižymėti ypatingomis dorybėmis, tai padarysiu jį kur nors vyskupu, o paskui arkivyskupu Parmoje, žinoma, jei pats neprarasiu iki to laiko įtakos. Svarbiausias klausimas yra toks: ar išsilaikysiu aš ministru tol, kol spėsiu įgyvendinti šį puikų sumanymą, – juk jis pareikalaus kelerių metų? Gali numirti dabartinis kunigaikštis, gali jam į galvą ateiti nevykusi mintis išvyti mane. Bet, šiaip ar taip, tik šiuo būdu aš galiu padaryti Fabricijui paslaugą, kuri būtų verta jūsų.

Kilo ilgas ginčas: kunigaikštienei šitas sumanymas buvo labai ne prie širdies.

– Įrodykite man dar kartą, kad jokia kita karjera Fabricijui neįmanoma, – paprašė ji.

Grafas įrodė.

– Jums gaila blizgančio munduro, bet aš čia niekuo negaliu padėti, – užbaigė jis.

Kunigaikštienė paprašė mėnesio laiko šiam pasiūlymui apsvarstyti, o paskui dūsaudama sutiko su išmintinga ministro nuomone.

– Arba jis pasipūtęs jodinės ant angliško žirgo kuriame dideliame mieste, – kartojo grafas, – arba užims vietą, kuri visiškai atitinka jo aukštą kilmę. Vidurinio kelio aš nematau. Deja, bajoras negali būti nei gydytoju, nei advokatu, nors mūsų amžius – advokatų amžius. Visada atsiminkite, kunigaikštiene, – dėstė grafas, – kad jūs savo brolėnui, kuriam nėra ko veikti Milane, įtaisysite tokį gyvenimą, kokį turi tik turtingiausieji jo amžiaus jaunuoliai. Kai tik išrūpinsime jam malonę, paskirsite jam penkiolika, dvidešimt, trisdešimt tūkstančių frankų, nesvarbu kiek – juk nei jūs, nei aš neketiname taupyti.

Kunigaikštienė buvo jautri garbei; ji nenorėjo, kad Fabricijus būtų tik paprastas pinigų švaistūnas; jis vėl grįžo prie savo meilužio plano.

– Įsidėmėkite, – kalbėjo grafas, – kad aš jokiu būdu nenusistatęs iš Fabricijaus padaryti pavyzdingą dvasininką, kokių tiek daug aplink mus. Ne, jis visų pirma yra didikas ir galės, jei jam patiks, likti net visiškas nemokša – vis tiek jis bus vyskupu arba arkivyskupu, jei tik aš ir toliau būsiu reikalingas savo kunigaikščiui. Teikitės įsakyti, ir mano pasiūlymas taps nepajudinamu įstatymu, – pridūrė grafas. – Bet tada Parma jokiu būdu neprivalo matyti mūsų globotinio karjeros pradžioje. Jeigu jis bus čia paprastu dvasininku, tai staigus jo iškilimas daug kam užklius. Parmoje jis turi pasirodyti tik tada, kai jau mūvės violetines kojines* ir bus prideramai aprūpintas. Tada visi supras, kad jūsų brolėnui skirta būti vyskupu, ir niekas nesipiktins. Paklausykite manęs ir išsiųskite Fabricijų į Neapolį trejiems metams mokytis teologijos dvasinėje akademijoje. Per atostogas jis galės, jei norės, nuvažiuoti į Paryžių ar į Londoną; bet Parmoje jam jokiu būdu negalima rodytis.

Kunigaikštienę nukrėtė šiurpas. Ji tuoj nusiuntė kurjerį pas brolėną ir paskyrė jam pasimatymą Pjačencoje. Nėra reikalo priminti, kad kurjeris gabeno jam visus reikalingus pinigus ir dokumentus.

* Italijoje gerą protekciją arba atitinkamą išsilavinimą turį jaunuoliai gauna *monsinjoro* ar *prelato* titulą, bet tai dar nereiškia, kad jie yra vyskupai; tada mūvimos violetinės kojinės. Monsinjoru pasidaryti šventimų nereikia, violetinių kojinių galima atsisakyti ir vesti.

Atvykęs pirmas į Pjačencą, Fabricijus nuskubėjo pasitikti kunigaikštienės ir taip karštai ją apkabino, jog toji apsipylė ašaromis. Ji džiaugėsi, kad čia nėra grafo; nuo jų meilės pradžios ji pirmą kartą patyrė šitą jausmą.

Fabricijus labai susijaudino, o paskui nuliūdo sužinojęs, kaip ketina tvarkyti jo ateitį kunigaikštienė; jis visą laiką tikėjosi tapsiąs kariškiu, kai bus numarinta Vaterlo istorija. Kunigaikštienę nustebino ir jos romantišką nuomonę apie sūnėną dar labiau sustiprino vienas dalykas: jis griežtai atsisakė bastytis dykas po kavines kuriame nors Italijos didmiestyje.

– Įsivaizduok save jojantį grynakrauju angliškų žirgu Neapolio ar Florencijos *Corso*! Vakare – karieta, jaukus butas ir t. t.

Ji su pasimėgavimu smulkiai vaizdavo jam šitą lėkštą laimę, bet Fabricijus su panieka atmetė ją. „Jis – didvyris", – galvojo kunigaikštienė.

– O ką aš būsiu pasiekęs po dešimties tokio gyvenimo metų, kas aš būsiu? – klausė Fabricijus. – Sumitęs jaunas vyras, turįs užleisti pirmenybę bet kuriam dailiam jaunuoliui, debiutuojančiam aukštuomenėje taip pat ant angliško žirgo?

Iš pradžių Fabricijus nė klausyti nenorėjo apie bažnytinę karjerą; pareiškė išvyksiąs į Niujorką, priimsiąs Amerikos pilietybę ir kovosiąs už respubliką.

– Ir padarysi klaidą! Kariauti tau neteks, ir tu vėl būsi priverstas dykinėti po kavines, tik be elegancijos, be muzikos, be meilės, – atšovė kunigaikštienė. – Tikėk manimi – ir tau, ir man Amerikoje būtų labai liūdna.

Ji išaiškino jam, kad Amerikoje viešpatauja dievo dolerio kultas ir kad ten reikia gerbti paprasčiausią gatvės amatininką, kuris savo balsavimu nulemia viską. Juodu vėl grįžo prie bažnytinės karjeros pasiūlymo.

– Nesikarščiuok, – tarė kunigaikštienė, – pasistenk pirma suprasti, ko iš tavęs nori grafas. Niekas iš tavęs nereikalauja, kad tu būtum beturtis kunigas, daugiau ar mažiau pavyzdingas ir doras, kaip, sakysim, kunigas Blanesas. Prisimink, kokie buvo tavo senoliai Parmos arkivyskupai; perskaityk jų gyvenimo aprašymus mūsų genealogijos knygos priede. Žmogus tavo pavarde visų pirma turi būti didžiūnas, taurus ir dosnus, teisingumo gynėjas, iš anksto skirtas stovėti savo luomo prie-

šakyje... ir per visą gyvenimą tau teks padaryti tik vieną šelmystę, bet dėl svarbaus reikalo.

– Nuėjo vėjais visos mano godos, – giliai atsiduso Fabricijus. – Kokia žiauri auka! Prisipažinsiu, aš nė sapnuoti nesapnavau, kad entuziazmas ir protas kels tokį siaubą absoliutiems valdovams, net jų pačių labui naudojami.

– Pagalvok, kad vienas atsišaukimas, viena širdies užgaida gali pastūmėti karštuolį persimesti į kitą partiją, priešingą tai, kuriai jis tarnavo visą gyvenimą!

– Aš karštuolis? – pakartojo Fabricijus. – Keistas kaltinimas! Aš net įsimylėti neįstengiu!

– Nejaugi? – šūktelėjo kunigaikštienė.

– Taip! Kai turiu garbę meilintis kokiai gražuolei, net aukštos kilmės ir pamaldžiai, galvoju apie ją tik tol, kol matau.

Tas prisipažinimas padarė kunigaikštienei keistą įspūdį.

– Duok man mėnesį laiko, – tarė Fabricijus, – turiu atsisveikinti Navaroje su ponia S. ir su savo viso gyvenimo svajų pilimis – o tai dar sunkiau. Parašysiu mamai, ji bus tokia gera, kad atvyks pasimatyti su manimi į Beldžiratą ant Madžorės ežero kranto Pjemonto pusėje. O lygiai po mėnesio nuo šio mūsų pasimatymo aš inkognito atvažiuosiu į Parmą.

– Nedrįsk šito daryti! – šūktelėjo kunigaikštienė. Ji nenorėjo, kad grafas Moska matytų ją kalbantis su Fabricijum.

Juodu vėl susitiko Pjačencoje; šį kartą kunigaikštienė buvo labai susijaudinusi; valdovo rūmuose siautėjo audra; markizės Raversi partija buvo jau netoli pergalės; atrodė, kad grafo Moskos vietą užims generolas Fabijus Kontis, vadinamosios liberalų partijos Parmoje galva. Kunigaikštienė papasakojo Fabricijui viską, nuslėpė tiktai, kas yra tas grafo varžovas, kuriam didėja valdovo malonė. Juodu iš naujo apsvarstė jo ateities perspektyvas, net ir tuo atveju, jeigu jis netektų visagalės grafo paramos.

– Vadinasi, manęs laukia treji metai Neapolio dvasinėje akademijoje! – sušuko Fabricijus. – Bet jei aš visų pirma privalau išlikti jaunu aristokratu ir jei tu nereikalauji, kad gyvenčiau asketiškai, kaip dory-

bingas seminaristas, tai tie treji metai Neapolyje manęs per daug negąsdina, blogiau už gyvenimą Romanjane nebus; juk rinktinė draugija mane ten jau ėmė jakobinu laikyti. Tremtyje man paaiškėjo, kad aš nieko nemoku – nei lotynų kalbos, nei rašybos. Buvau manęs papildyti savo žinias Novaroje, todėl mielai Neapolyje studijuosiu teologiją: tai sudėtingas mokslas.

Kunigaikštienė buvo sužavėta.

– Jei mus su grafu išvys, – pasakė ji, – tai mes atvažiuosime į Neapolį tavęs aplankyti. Bet jei kol kas tu sutinki mūvėti violetinėmis kojinėmis, grafas, – o jis gerai pažįsta šiandieninę Italiją, – įpareigojo mane štai ką tau pasakyti: ar tikėsi, ar netikėsi tuo, ko tavęs mokys, bet nė kiek neprieštarauk. Vaizduokis, kad mokaisi lošti vistą; bene imtumei ginčytis dėl šito lošimo taisyklių? Sakiau grafui, kad tu tikintis, ir jis tuo apsidžiaugė – tas naudinga ir šiame, ir aname pasaulyje. Bet jei ir tiki, nepasidaryk vulgarus ir nekalbėk su pasibjaurėjimu apie Volterą, Didro, Renalį[53] ir visus tuos pakvaišėlius prancūzus, parlamentarizmo pirmtakus. Kuo rečiau tark jų vardus, pagaliau, jei būtinai reikės, kalbėk apie šituos ponus su ramia pašaipa: šitų žmonių skelbiamų idėjų seniai jau atsižadėta, ir jų išpuoliai nebeturi jokios reikšmės. Aklai tikėk tuo, ką girdėsi akademijoje. Atsimink, kad atsiras žmonių, kurie tiksliai dėsis galvon menkiausią tavo prieštaravimą; tau bus atleidžiama meilės intrigėlė, jei tik tu ją gudriai užmegsi, bet abejonė – ne; mat metams bėgant, meilė gęsta, o abejonė auga. Šiuo principu vadovaukis ir prie klausyklos. Gausi rekomendacinį laišką vyskupui, Neapolio arkivyskupo kardinolo dešiniajai rankai; tik jam vienam pasipasakok, kad birželio aštuonioliktą dieną buvai prie Vaterlo. Apskritai kalbėk trumpai ir pasistenk visą įvyki sumenkinti, prisipažink tik tiek, kad niekas negalėtų prikišti tau, jog jį nuslėpei; buvai gi tada dar toks jaunas! O štai antras grafo patarimas: jei tau kada į galvą ateis kokia puiki mintis, koks triuškinantis atsakymas, kuris galėtų pakeisti visą pokalbio eigą, jokiu būdu nepasiduok pagundai blykstelėti, geriau patylėk; nuovokūs žmonės ir iš akių pamatys, koks tu protingas. Protą suspėsi parodyti, kai būsi vyskupu.

Į Neapolį Fabricijus atvažiavo kuklia karieta ir su keturiais tarnais, šauniais milaniečiais, kuriuos jam atsiuntė teta. Pasibaigus pirmiesiems mokslo metams, niekas akademijoje nesakė, kad jis labai protingas; jį laikė jaunu didiku, uoliu, labai dosniu, tik laisvokų papročių.

Tie metai, gana smagūs Fabricijui, buvo baisūs kunigaikštienei. Tris ar keturis kartus grafas buvo tik per plauką nuo pražūties; valdovas tais metais sirguliavo, todėl pasidarė dar bailesnis negu kada lig tol, manė, kad, pašalinęs grafą, atsikratysiąs to šlykštaus šešėlio, kurį ant jo metė mirties nuosprendžiai, įvykdyti prieš grafui ateinant į vyriausybę. Tikru valdovo numylėtiniu buvo Rasis, ir su juo nieku būdu jis nenorėjo skirtis. Grafui atsidūrus pavojuje, kunigaikštienė visa siela prie jo prisirišo, nebemąstė apie Fabricijų. Numanant, kad gali tekti pasišalinti, reikėjo sugalvoti tam dingstį ir štai buvo imta kalbėti, kad Parmos klimatas, iš tikrųjų drėgnokas, kaip visur Lombardijoje, esąs kenksmingas jos sveikatai. Galų gale, pergyvenęs keletą nemalonės priepuolių, tokių, jog būdamas ministru pirmininku net po tris savaites negaudavo pasimatyti su valdovu, grafas Moska paėmė viršų; generolą Fabijų Kontį, tariamąjį liberalą, jis paskyrė komendantu į tvirtovę, kur buvo kalinami Rasio nuteistieji liberalai.

– Jei Kontis nebus kietas savo kaliniams, – aiškino savo bičiulei Moska, – tai jis pateks į nemalonę kaip jakobinas, dėl savo politinių pažiūrų užmirštas komendanto pareigas; jei bus žiaurus ir negailestingas, – o man rodos, jis veikiau palinks į šią pusę, – tai nebegalės būti liberalų partijos vadu ir užsitrauks neapykantą visų tų šeimų, iš kurių kas nors kalės tvirtovėje. Šitas vargšelis moka prieiti prie valdovo su nuolankiausia veido išraiška; reikalui esant, persirenginėja keturis kartus per dieną; jis didelis etiketo žinovas; bet ne jo galvai išlaviruoti tuo sunkiu keliu, o tik juo eidamas jis gali išsigelbėti; šiaip ar taip, aš lieku savo poste.

Rytojaus dieną po Fabijaus Končio paskyrimo, – šiuo įvykiu užsibaigė kabineto krizė, – pasklido žinia, kad Parmoje pradės eiti ultramonarchistinis laikraštis.

– Kiek tas laikraštis sukels pjautynių! – tarė kunigaikštienė.

– Sumanymas leisti šitą laikraštį – turbūt mano išradingumo viršūnė, – nusijuokė grafas. – Pamažu vadovavimą laikraščiui man iš rankų

išplėš aršiausieji monarchistai, žinoma, prieš mano valią. Aš pasistengsiu, kad redaktorių vietos būtų puikiai apmokamos. į tas vietas tuoj pat iš visų pusių pasipils kandidatai. Šitie reikalai užims mums mėnesį ar du, ir tuo tarpu visi užmirš, kokie pavojai man neseniai grėsė. Du rimti ponai, P. ir D., jau pasisiūlė į kandidatus.

– Bet juk tas laikraštis bus nepakenčiamai kvailas.

– Šito aš ir tikiuosi, – atsakė grafas. – Kunigaikštis skaitys jį kiekvieną rytą ir gėrėsis mano pažiūromis – juk aš jo steigėjas. O dėl smulkmenų, tai vienoms jis pritars, kitomis pasipiktins; štai ir praeis dvi valandos iš tų, kurias jis skiria darbui. Laikraštis susilauks, žinoma, visokiausių priekaištų, bet po aštuonių ar dešimties mėnesių, kai pradės plaukti rimti skundai, jis bus ištisai perėjęs į kraštutinių smarkininkų rankas. Atsakinga už jį bus kaip tik ta partija, kuri painiojasi man po kojų, aš pats kelsiu kaltinimus laikraščiui; iš esmės, geriau prirašyti šimtą siaubingiausių nesąmonių, negu nusiųsti į kartuves kad ir vieną žmogų. Kas atsimena kokią nesąmonę praėjus dvejiems metams po jos atspausdinimo oficioze? O pakarto žmogaus sūnus ir visa jo giminė persekios mane savo neapykanta iki būsiu gyvas ir galbūt sutrumpins man gyvenimą.

Kunigaikštienė, visuomet kuo nors užsidegusi, visuomet nenuorama, neapkenčianti dykinėjimo, proto turėjo daugiau negu visas Parmos dvaras; bet sėkmingai intrigoms megzti jai trūko ištvermės ir šalto kraujo. Šiaip ar taip, ji jau sugebėjo su užsidegimu sekti įvairių klikų kovą ir net įgavo įtakos pačiam valdovui. Klara Paolina, valdovo žmona, apsupta pagarbos, bet suvaržyta persenusio etiketo, vaizdavosi esanti visų moterų nelaimingiausioji. Ponia Sanseverina prisigerino jai ir ėmėsi įtikinėti, kad ji anaiptol nesanti tokia nelaiminga. Reikia žinoti, kad su žmona valdovas susitikdavo tik prie pietų stalo; pietūs trukdavo pusę valandos, ir būdavo, kad jis savaičių savaitėmis nepratardavo į Klarą Paoliną nė žodžio. Ponia Sanseverina pamėgino visa tai pakeisti; valdovas mėgo ją, ypač dėl to, kad ji sugebėjo išlikti visais atžvilgiais nepriklausoma. Net ir norėdama ji nebūtų galėjusi anksčiau ar vėliau neįžeisti kokio kvailio, kurių knibždėte knibždėjo Parmos rūmuose. Dėl šito visiško nesugebėjimo prisitaikyti jos baisiai neapkentė bukagalviai dvariškiai, daugiausia grafai

ir markizai su kokių penkių tūkstančių livrų metinėmis pajamomis. Tą bėdą ji pastebėjo iš pat pirmųjų dienų ir stengėsi įtikti vien valdovui ir jo žmonai, kuri savo ruožtu turėjo absoliučią įtaką sūnui, sosto įpėdiniui. Kunigaikštienė mokėjo prablaškyti valdovą ir, naudodamasi proga, kad jis atidžiai klausosi menkiausio jos žodelio, išmaniai pajuokdavo dvariškius, savo priešus. Rasio patariamas, valdovas pridarė kvailysčių, – o kruvinos kvailystės nebepataisomos, – todėl kartais drebėdavo iš baimės ir dažnai nuobodžiaudavo, o per tai pasidarė niūrus ir pavydus; matė, kad jokio džiaugsmo iš gyvenimo neturi, ir apniukdavo visada, kai jam pasirodydavo, kad kiti linksminasi; kitų laimė jį siutino.

– Mes turime slėpti savo meilę, – pasakė kunigaikštienė savo mylimajam. Ir leido suprasti valdovui, kad jos meilė grafui jau atvėsusi, nors šiaip jis ir labai gerbtinas.

Šitos naujienos užteko, kad jo didenybė jaustųsi laimingas visą dieną. Kartkartėmis kunigaikštienei išsprūsdavo vienas kitas žodelis, kad ji norėtų kiekvienais metais pasiimti porą mėnesių atostogų ir pakeliauti po Italiją, kurios ji visai nepažįstanti: aplankyti Neapolį, Florenciją, Romą. O niekas Parmos kunigaikščio negalėjo įskaudinti labiau kaip šitokia pabėgimo galimybė: viena jo didžiausių silpnybių ir buvo ta, kad jam širdį gildė visa, kas galėjo reikšti nepagarbą jo sostinei. Jis jautė neturįs priemonių poniai Sanseverinai sulaikyti, o ši, be jokios abejonės, buvo prašmatniausia dama visoje Parmoje. Į ponios Sanseverinos ketvirtadienius – negirdėtas dalykas itališkam tingumui – svečiai suvažiuodavo net iš aplinkinių dvarų; jos priėmimo dienos tapo tikromis šventėmis; kunigaikštienė beveik visuomet išgalvodavo ką nors naujo ir pikantiško. Valdovas netvėrė noru apsilankyti viename tokių ketvirtadienių; bet kaip tai padaryti? Aplankyti paprasto privataus asmens namus! – šito niekados neleido sau nei jo tėvas, nei jis pats!

Vieną ketvirtadienį lijo, buvo šalta; Parmos kunigaikštis visą vakarą girdėjo, kaip bilda per rūmų aikštę karietos pas ponią Sanseveriną. Jis nekantriai pasimuistė: kiti linksminasi, o jis, monarchas, visagalis valdovas, kuriam tiktų linksmintis visų daugiausia, sėdi ir nuobodžiauja! Paskambino adjutantui. Praėjo kiek laiko, kol nuo jo didenybės rūmų iki

Sanseverinos rūmų buvo išstatyta penkiolika patikimų seklių; teko laukti valandą, kuri kunigaikščiui pasirodė kaip amžinybė, ir daug kartų per tą laiką jį buvo apėmusi pagunda spjauti į visus durklus ir šokti be jokios atodairos pro duris į gatvę, niekieno nelydimam; pagaliau jis įžengė į ponios Sanseverinos saloną. Net perkūnas, trenkęs į šitą saloną, nebūtų sukėlęs tokio sąmyšio. Kunigaikščiui žengiant toliau, šiuose salonuose, tokiuose triukšminguose ir linksmuose, vienu akies mirksniu stojo tyla, visi nustėro; plačiai atvertos visų akys susmigo į valdovą. Dvariškiai buvo aiškiai suglumę, ir tik viena ponia Sanseverina visai neatrodė nustebusi. Kai pagaliau svečiai atgavo žadą, didžiausias visų rūpestis buvo išspręsti šį svarbų klausimą: ar ponia Sanseverina žinojo, kad jis ateis, ar buvo užklupta taip pat netikėtai, kaip ir visi?

Kunigaikštis smagiai praleido laiką, ir iš to vizito skaitytojas galės susidaryti vaizdą, kokio impulsyvaus būta ponios Sanseverinos charakterio ir kokią didelę galią ji buvo įgijusi gudriomis užuominomis apie savo išvykimą.

Išlydint kunigaikštį, kuris apibėrė ją komplimentais, jai šovė į galvą keista mintis, ir ji išdrįso pasakyti jam tą mintį paprastai, lyg kokį kasdieniškiausią dalyką.

– Jeigu jūsų šviesioji didenybė teiktųsi nors keletą tokių malonių žodžių, kokių nešykštite man, pratarti į jos aukštenybę kunigaikštienę, jūs padarytumėte mane tikrai laimingesnę, negu sakydamas man, kad aš graži. Nieku būdu nenorėčiau, kad jos aukštenybė kunigaikštienė nepalankia akimi pažiūrėtų į tą didį prielankumą, kuriuo jūsų didenybė teikėtės mane pagerbti.

Kunigaikštis įsmeigė į ją akis ir sausai atsakė:

– Rodos, man valia lankytis, kur patinka.

Ponia Sanseverina paraudo.

– Aš tik norėjau pasakyti jūsų didenybei, – tuoj pat atsakė ji, – kad veltui nesivargintumėte, nes šitas ketvirtadienis yra paskutinis; aš ketinu keliolikai dienų išvažiuoti į Boloniją ar Florenciją.

Kai ponia Sanseverina grįžo į salonus, visi tarė ją pasiekus valdovo malonės viršūnę, o ji ką tik drįso padaryti tai, ko nuo neatmenamų laikų

niekas dar nebuvo išdrįsęs Parmoje. Jis davė ženklą grafui, ir tas, pakilęs nuo visto stalo, nuėjo paskui ją į nedidelę, ryškiai apšviestą, bet tuščią svetainėlę.

– Jūs pasielgėte labai drąsiai, – pasakė jis. – Niekados nebūčiau pataręs šito daryti; bet karštai mylinčiose širdyse, – nusijuokė jis, – laimė sustiprina meilę, ir jeigu jūs išvažiuojate rytoj rytą, aš išvykstu paskui jus rytoj vakare. Mane sutrukdys tik ta baudžiava finansų ministerijoje, kurią aš kaip kvailys pats sau užsikroviau; bet ketvertą valandų sumaniai padirbėjus galima perduoti ne vieną kasą. Grįžkime prie svečių, brangioji, ir puikaukimės ministeriška tuštybe, nesivaržydami ir nesikuklindami; gal tai paskutinis mūsų vaidinimas šiame mieste. Jei tas žmogus įsivaizduos, kad su juo kas nesiskaito, jis neatsižvelgs į nieką; pasakys, kad privaląs *parodyti pavyzdį*. Kai svečiai išsiskirstys, nuspręsime, kaip jums stipriau užsibarikaduoti šiai nakčiai; bet geriausia gal jums būtų nedelsiant išvykti į savo dvarą, į Saką, prie Po: jūsų dvaro tas geras ypatumas, kad nuo ten iki Austrijos sienos – tik pusė valandos kelio.

Ponios Sanseverinos meilei ir savimeilei tai buvo palaiminga akimirka; ji pažiūrėjo į grafą, ir jos akys pasruvo ašaromis. Toks garbingas ministras, apgultas minios pataikūnų, garbstančių jį ne mažiau už patį valdovą, pasiryžęs visko dėl jos atsisakyti, ir tokia lengva širdimi! Į salonus ji grįžo apsvaigusi laime. Visi buvo prie jos kojų.

– Kaip laimė pakeitė kunigaikštienę! – šnabždėjosi iš visų pusių dvariškiai. – Tiesiog pažinti nebegalima. Pagaliau šita romėnė, taip iš aukšto į viską žiūrinti, teikiasi įvertinti negirdėtą malonę, kurią jai parodė valdovas!

Į vakaro pabaigą prie jos priėjo grafas.

– Turiu jums šį tą papasakoti.

Svečiai, spietęsi aplink kunigaikštienę, beregint pasišalino.

– Grįžęs į rūmus, valdovas tuoj pat įsakė pranešti žmonai, kad norįs ją aplankyti, – pradėjo grafas. – Įsivaizduokite, koks buvo jos nustebimas! „Užėjau papasakoti jums, – tarė jis, – kokį iš tikrųjų malonų vakarą aš praleidau šiandien pas ponią Sanseveriną. Ji pati prašė mane smulkiai jums išdėstyti, kaip ji pertvarkė tuos senus, surūkusius rūmus“. Valdovas atsisėdo ir ėmė apsakinėti visus jūsų salonus. Jis išbu-

vo pas žmoną daugiau kaip dvidešimt penkias minutes, ir ši apsiverkė iš džiaugsmo; kad ir labai protinga būdama, ji neįstengė sugalvoti nė vieno žodelio palaikyti pokalbiui tuo lengvu tonu, kuriuo jo didenybė malonėjo jį pradėti.

Tasai valdovas anaiptol nebuvo piktas žmogus, nors ir labai jį juodino Italijos liberalai. Tiesą sakant, jis nemaža jų sugrūdo į kalėjimus, bet tik iš baimės; kartais, tarytum stengdamasis numaldyti kai kuriuos prisiminimus, sakydavo: „Galabyk velnią, kol jis tavęs nenugalabijo". Rytojaus dieną po mūsų aprašyto pobūvio kunigaikštis buvo labai linksmai nusiteikęs, nes atliko du gražius darbus: pasisvečiavo pas ponią Sanseveriną ir pasikalbėjo su žmona. Per pietus jis vėl kreipėsi į ją; trumpai sakant, šitas ponios Sanseverinos ketvirtadienis sukėlė rūmų perversmą – jis nuaidėjo per visą Parmą; Raversi apstulbo, o poniai Sanseverinai buvo dvigubas džiaugsmas: ji pasitarnavo savo meilužiui ir įsitikino, kad jis myli ją labiau negu kada lig tol.

– Ir viskas dėl to, kad man šovė į galvą neatsargi mintis! – kalbėjo ji grafui. – Romoje ar Neapolyje aš būčiau, žinoma, laisvesnė, bet ar rasčiau tenai tokį viliojantį žaidimą? Ne, tikriausiai ne, brangusis grafe, o aš tokia laiminga su jumis!

Septintasis skyrius

Ketverių tolesnių metų istoriją tektų užpildyti tokiais pat smulkiais ir nereikšmingais rūmų gyvenimo įvykiais kaip tas, kurį papasakojome. Kiekvieną pavasarį į Parmą porai mėnesių atvykdavo markizė su dukterimis ir svečiuodavosi Sanseverinos rūmuose ar Sakos dvare ant Po kranto; būdavo nemaža malonių valandėlių ir daug kalbų apie Fabricijų; bet per visą tą laiką grafas nė karto neleido jam apsilankyti Parmoje. Kunigaikštienei ir ministrui teko, žinoma, atitaisyti vieną kitą Fabricijaus išsišokimą, bet šiaip jis gana protingai laikėsi tų elgesio

normų, kurios jam buvo nustatytos: visiems buvo aišku, kad tas jaunas didikas, studijuojantis teologiją, ketina daryti karjerą anaiptol ne savo dorybėmis. Neapolyje jis labai susižavėjo antikinio meno studijomis ir ėmė vykdyti kasinėjimus; toji aistra beveik nustelbė aistrą arkliams. Jis netgi pardavė savo grynakraujus angliškus žirgus, kad galėtų tęsti kasinėjimus Mizenėje, kur jam buvo pavykę rasti Tiberijaus [54] biustą, vaizduojantį imperatorių dar jaunuolį. Šitas radinys, priskirtas prie gražiausių antikos paminklų, buvo bene didžiausias visų džiaugsmų, jo patirtų Neapolyje. Jis buvo per daug išdidus, kad pamėgdžiotų kitus savo bendraamžius – pavyzdžiui, kad su tam tikru rimtumu vaidintų įsimylėjusio vaidmenį. Meilužių jam, žinoma, netrūko, bet nė viena nepaliko jo gyvenime jokio pėdsako, ir jis, nors toks jaunas, galima sakyti, nepažino meilės; bet moterys dėl to jį dar labiau mylėjo. Niekas nekliudė jam elgtis kuo blaiviausiai, nes jo akyse viena jauna ir graži moteris buvo visada lygi kitai jaunai ir gražiai moteriai, tik paskutinioji atrodė jam patrauklesnė. Paskutiniais jo gyvenimo Neapolyje metais viena gražiausių šio miesto damų pridarė dėl jo kvailysčių; iš pradžių jam tai buvo pramoga, bet paskui šita istorija įkyrėjo tiek, jog jis išvažiavo iš Neapolio džiaugdamasis, kad atsikratė, be kita ko, ir žaviosios kunigaikštienės d'A... prielankumo. 1821 metais jis pakenčiamai išlaikė visus egzaminus; jo studijų vadovas, arba mentorius, gavo šia proga ordiną ir dovaną, ir Fabricijus išvyko pagaliau į tą Parmą, apie kurią taip dažnai svajojo. Dabar jis vadinosi monsinjoras ir važiavo karieta, pakinkyta ketvertu arklių; tačiau paskutinėje pašto stotyje prieš Parmą paėmė tik dvejetą arklių, o atvažiavęs į miestą, liepė sustoti priešais Šventojo Jono bažnyčią. Čia buvo puošnus arkivyskupo Askanijaus del Dongo, Fabricijaus prosenio, lotyniškos jų šeimos kronikos autoriaus, antkapis. Fabricijus pasimeldė prie antkapio, paskui pėsčias nuėjo į kunigaikštienės rūmus; toji laukė jo tik po keleto dienų. Salonas buvo pilnas svečių, tačiau jie netrukus išsiskirstė ir paliko juodu vienus.

– Na kaip, tu patenkinta manimi? – sušuko Fabricijus, puldamas jai į glėbį. – Tavo dėka aš neblogai praleidau ketverius metus Neapolyje, užuot nuobodžiavęs Novaroje su policijos patvirtinta meiluže.

Kunigaikštienė negalėjo atitokti iš nustebimo, gatvėje Fabricijaus ji nebūtų pažinusi. Jai atrodė, – ir tai buvo tiesa, – kad gražesnio vyro Italijoje nėra; kažko itin patrauklaus buvo jo veide. Į Neapolį, jos siunčiamas, išvažiavo jaunas pramuštgalvis; vytinis, kurio jis tuomet neišleisdavo iš rankų, atrodė neatskiriama jo asmenybės dalis. Dabar prie pašalinių jis elgėsi kuo kilniausiai ir santūriausiai, o artimųjų aplinkoje vėl jame blykstelėjo pirmykštė jaunystės ugnis. Jis, lyg deimantas, nieko neprarado apšlifuotas. Nepraėjus nė valandai po Fabricijaus atvykimo, pasirodė grafas Moska, – tiesą sakant, truputį per anksti. Jaunuolis tokiais gražiais žodžiais atsiliepė apie Parmos ordiną, suteiktą jo mokslo vadovui, su tokiu nepriekaištingu taktu pareiškė savo nuoširdžią padėką už kitas geradarystes, kurių nesiryžo visiškai aiškiai išvardyti, jog ministras iš pirmo žvilgsnio susidarė apie jį palankią nuomonę.

– Jūsų sūnėnas, – šnabžtelėjo jis kunigaikštienei, – puoš kiekvieną aukštą vietą, į kurią jūs vėliau teiksitės jį iškelti.

Viskas vyko kuo puikiausiai, kol ministras, labai patenkintas Fabricijum, domėjosi tik jo žodžiais ir manieromis, bet kai jis žvilgtelėjo į kunigaikštienę, jį nustebino jos akių išraiška. „Tas jaunuolis daro čia savotišką įspūdį“, – dingtelėjo jam. Tai buvo karti mintis; grafas jau buvo bebaigiąs *penktąją dešimtį* – tai žiaurūs žodžiai, kurių tikrąją prasmę gali pajusti tik beprotiškai įsimylėjęs vyras. Grafas buvo labai geras žmogus ir, neskaitant jo, kaip ministro, griežtumo, jį galima buvo už daug ką mylėti. Bet jam atrodė, kad šitie žiaurūs žodžiai – *penktoji dešimtis* – meta tamsų šešėlį ant viso jo gyvenimo ir gali jį patį sužiaurinti. Per penkerius metus nuo to laiko, kai grafo įkalbėta kunigaikštienė apsigyveno Parmoje, jam ne kartą buvo kilęs dėl jos pavydas, ypač pradžioje, bet rimtos priežasties nusiskųsti jis neturėjo. Netgi manė, – ir visai teisingai, – jog kunigaikštienė reiškia tariamą simpatiją kai kuriems jauniems valdovo rūmų gražuoliams tik todėl, kad nori geriau įsitikinti, kokią turi valdžią jo širdžiai. Jis, pavyzdžiui, neabejojo, kad ji atstūmė paties valdovo meilinimąsi, ir tas šia proga pasakė pamokomus žodžius.

– Bet jei aš atsiliepčiau į jūsų didenybės prielankumą, – nusijuokė kunigaikštienė, – tai kokiomis akimis aš pasirodyčiau grafui?

– Man būtų beveik taip pat nepatogu, kaip ir jums. Mielas grafas! Mano bičiulis! Bet šią kliūtį lengva pašalinti, – aš apie tai jau galvojau: uždarytume grafą į tvirtovę iki gyvos galvos.

Kai parvažiavo Fabricijus, kunigaikštienė buvo tokia laiminga, jog nė nepagalvojo, kokių minčių gali sukelti grafui jos akys. Įspūdis buvo neišdildomas, įtarimai nenumaldomi.

Po dviejų valandų Fabricijų priėmė Parmos kunigaikštis; ponia Sanseverina numatydama, kokį gerą įspūdį padarys Parmos visuomenei šita nelaukta audiencija, ją išrūpino prieš du mėnesius; tokia malonė iš pat pradžių turėjo iškelti Fabricijų į ypatingą padėtį: dingstis audiencijai buvo ta, kad jaunuolis pro Parmą tik pravažiuojąs ir keliaująs į Pjemontą aplankyti motinos. Kai žavus kunigaikštienės laiškelis pranešė valdovui, kad Fabricijus laukiąs jo įsakymų, jo didenybė nuobodžiavo. „Na štai, pamatysiu kokį žioplą šventuolėlį lėkšta ar pasalia fizionomija“. Miesto komendantas jau buvo jam pranešęs, kad Fabricijus visų pirma nuvykęs aplankyti savo prosenio arkivyskupo kapo. Ir štai į salę įėjo aukšto ūgio jaunuolis, kurį, jei ne violetinės kojinės, galėjai palaikyti jaunu karininku.

Ta mažytė staigmena nuvijo nuobodulį: „Štai žaliūkas, – pagalvojo jis, – kuriam iš manęs bus pareikalauta dievažin kokių malonių – visokių, kokių tik aš galiu suteikti. Jis ką tik atvažiavęs, tikriausiai yra susijaudinęs; įtrauksu jį į politinę kalbą, pasuksiu į jakobinišką pusę; žiūrėsim, kaip jis atsakinės“.

Po įžanginių mandagumo frazių kunigaikštis paklausė Fabricijų:

– Na kaip, monsinjore, ar laiminga Neapolio Karalystės liaudis? Ar myli ji savo karalių?

– Jūsų šviesioji didenybe, – nė valandėlės nesudvejojęs atsakė Fabricijus, – kai vaikštinėjau gatvėmis, mane žavėjo puiki įvairių jo didenybės karaliaus pulkų kareivių laikysena; aukštasis luomas, kaip jam ir dera, pilnas pagarbos savo valdovui; bet, prisipažinsiu, niekada gyvenime nepakenčiau, kad žemesniųjų klasių žmonės kalbėtų su manim apie ką kita kaip apie darbą, už kurį jiems moku.

„Po perkūnų! – pagalvojo kunigaikštis. – Sakalas, ką tu pasakysi! Gražiai išdresuotas paukštelis! Nesunku atpažinti ponios Sanseverinos ranką!“

Susiviliojęs žaidimu, kunigaikštis visokiomis vingrybėmis spyrė Fabricijų pasisakyti šia slidžia tema. Pavojaus dirginamam jaunuoliui sekėsi rasti puikiausius atsakymus.

– Atvirai reikšti meilę savo valdovui būtų beveik įžūlu, – pasakė jis, – mūsų pareiga – aklai jo klausyti.

Pamatęs tokį atsargumą, kunigaikštis beveik pyktelėjo. „Atrodo, iš Neapolio pas mus atvažiavo žmogus su galva, o *šitos veislės* pakęsti negaliu. Žmogus su galva, tegu sau laikysis geriausių principų, bet nuoširdžiai, vis tiek bent kuriuo atžvilgiu pasirodys besąs Voltero ar Ruso giminaitis“.

Pavyzdinga Fabricijaus laikysena ir nepriekaištingi atsakymai pasirodė kunigaikščiui lyg koks iššūkis, mestas šito neseniai iš mokyklos sienų ištrūkusio jaunuolio; matydamas, kad spėliojimai nepasiteisina, jis greit pakeitė toną, pasidarė geraširdiškas; užsiminęs apie didžiuosius visuomenės ir valstybės valdymo principus jis pacitavo, atitinkamai pritaikęs vieną kitą Fenelono[55] posakį, kurių dar vaikystėje buvo atmintinai išmokytas viešosioms audiencijoms.

– Tie principai stebina jus, jaunasis bičiuli, – pasakė jis Fabricijui (jis pavadino jį monsinjoru audiencijos pradžioje ir ketino jį monsinjoru palydėti atsisveikindamas, bet pokalbio eigoje tarė būsiant bukliau vartoti familiaresnį kreipinį, labiau pritinkantį prie patetiškų tiradų); tie principai stebina jus, jaunasis bičiuli, sutinku, kad jie mažai tepanašūs į tuos *absoliutizmo tauškalus* (taip jis ir pasakė), kuriuos galite kasdien perskaityti mano oficioze... Bet, Dieve brangus, ką aš čia jums pasakoju? Juk mūsų laikraščio rašeivų jūs visiškai nepažįstate.

– Atleiskite, jūsų šviesioji didenybe, aš ne tik skaitau Parmos laikraštį, kuris man atrodo visai neblogai redaguojamas, bet, kaip ir jis, esu tos nuomonės, kad visa, kas įvyko po 1715 metų, tai yra po Liudviko XIV mirties, yra ir nusikaltimas, ir kvailystė. Svarbiausia žmogui – jo sielos išganymas; šiuo klausimu dviejų nuomonių negali būti, nes toji laimė

turi trukti amžinai. Žodžiai *laisvė, teisingumas, daugumos gerovė* yra nešvankūs ir nusikalstami; jie veda į gin̆čus ir nepasitikėjimą. Atstovų rūmai, pavyzdžiui, nepasitiki tuo, ką tie žmonės vadina ministrų kabinetu. Kai žmogus kartą įgyja nelemtą įprotį nepasitikėti, tai iš savo silpnybės ima jį taikyti visur, praranda galų gale pasitikėjimą net Šventuoju Raštu, Bažnyčios įsakymais, tradicija ir t. t., ir t. t., o tada jis žuvęs. Net jeigu, – taip tvirtinti būtų, žinoma, didelė klaida ir baisus nusikaltimas, – net jeigu tas nepasitikėjimas valdovais, *Dievo pateptaisiais*, ir padarytų žmones laimingus dvidešimčiai ar trisdešimčiai metų, tiek, kiek mes kiekvienas turime teisę tikėtis gyventi, – tai ką reiškia pusė šimtmečio ar net vienas šimtmetis laimės, palyginti su amžinomis kančiomis ir t. t.

Iš Fabricijaus kalbos buvo matyti, kad jis stengiasi savo mintis perteikti pašnekovui kiek galima suprantamiau; buvo aišku, kad tai ne išmoktos pamokos atsakinėjimas.

Greit kunigaikštis liovėsi galynėjęsis su jaunuoliu, trikdančiu jį savo paprasta ir rimta laikysena.

– Sudiev, monsinjore, – staiga tarė jis, – matau, kad Neapolio dvasinė akademija duoda puikų išauklėjimą, ir, aišku, šitie teisingi principai, pasėti į tokį nepaprastą protą, duoda įstabių vaisių. Sudiev.

Ir atsuko nugarą.

„Nepatikau tam galvijui“, – pagalvojo Fabricijus.

„Dabar mums belieka sužinoti, – vos tik Fabricijui išėjus, pagalvojo kunigaikštis, – ar šitas gražuolis turi kokių aistrų; jei taip, tai jam nieko nei pridėsi, nei atimsi... Ar begalima geriau atkartoti tetos mokslą? Atrodė, lyg kalbėtų ji pati; jei kada mano šalyje įvyks revoliucija, tai *Monitore*[56] leis ponia Sanseverina, kaip kadaise Neapolyje San Feličė![57] O tačiau tai San Feličei nepadėjo nei dvidešimt penkerių metų amžius, nei grožis, ją pakorė! Įspėjimas per daug protingoms moterims!“

Kunigaikštis klydo, manydamas Fabricijų esant tetos mokinį; protingi žmonės, gimę soste ar šalia sosto, greit praranda nuojautą ir akylumą; jie neleidžia žmonėms aplink save laisvai reikšti savo minčių, laikydami tai šiurkštumu; jie nori matyti vien kaukes, o turi pretenzijų spręsti iš jų apie veido spalvą; juokingiausia, kad jie įtikėję savo nuojauta. Kad ir šiuo

atveju: Fabricijus, pavyzdžiui, išties tikėjo beveik viskuo, ką girdėjome jį sakant; po teisybei apie tuos *didžiuosius principus* jis nesusimąstydavo nė poros kartų per mėnesį. Jis turėjo nesutvardomų pomėgių, nestokojo proto, bet buvo tikintis.

Veržimasis į laisvę, *daugumos gerovės* mada ir kultas, kuriuo taip žavisi devynioliktas amžius, jo akyse buvo tik erezija ir, kaip visos kitos erezijos, turėjo išnykti, pražudžiusi tačiau daugybę sielų, kaip pražudo daugybę kūnų maras, siaučiąs kurioje nors šalyje. Ir vis dėlto Fabricijus su pasigardžiavimu skaitė prancūziškus laikraščius ir net elgėsi neatsargiai, kai norėdavo jų gauti.

Kai Fabricijus, visai suglumęs, grįžo iš priėmimo rūmuose ir ėmė pasakoti tetai apie visus kunigaikščio išpuolius, ponia Sanseverina šūktelėjo:

– Dabar tau reikia bematant nueiti pas mūsų puikųjį arkivyskupą, tėvą Landrianį; eik pas jį pėsčias, užlipk laiptais tylomis ir kantriai sėdėk laukiamajame; jei tau lieps laukti, tuo geriau, tūkstantį kartų geriau! Vienu žodžiu, būk *apaštališkai* nuolankus!

– Suprantu, – tarė Fabricijus, – tas žmogelis yra Tartiufas.

– Visai ne, tai įsikūnijusi dorybė.

– Net ir po to, kai jis suvaidino tokį vaidmenį paskelbiant grafui Palancai mirties nuosprendį? – nustebo Fabricijus.

– Taip, brangusis, net ir po to. Mūsų arkivyskupo tėvas buvo finansų ministerijos valdininkėlis, smulkus miesčionis – tas paaiškina viską. Monsinjoras Landrianis – gyvo, plataus ir gilaus proto žmogus; jis nuoširdus, myli dorą. Esu tikra, kad jei atsikeltų iš numirusių imperatorius Decijus[58], tai arkivyskupas Landrianis mirtų kankinio mirtimi kaip Polieuktas toje operoje, kurią matėme praeitą savaitę[59]. Štai gražioji medalio pusė, o štai ir atvirkščioji: kai tik jis atsistoja prieš valdovą arba ir prieš ministrą pirmininką, jį apakina jų didybė, jis sutrinka, nukaista ir fiziškai neįstengia pasakyti *ne*. Štai kuo paaiškinamas jo poelgis, dėl kurio jis nusipelnė tokio žiauraus žmogaus garsą visoje Italijoje; bet niekas nežino štai ko: kai tik viešoji nuomonė atskleidė grafo Palancos bylos užkulisius, jis užsidėjo atgailą – gyventi duona ir vandeniu trylika savaičių, tiek savaičių, kiek turi raidžių *Davide Palanza* vardas ir pavardė.

Čia, dvare, veikia nepaprastai gudrus sukčius, pavarde Rasis, vyriausiasis teisėjas, arba generalinis prokuroras, kuris tada, kai buvo pasmerktas myriop grafas Palanca, stačiai apžavėjo tėvą Landrianį. Kai arkivyskupas atgailojo tą trylika savaičių, grafas Moska iš užuojautos ir bent kiek iš vylingumo kviesdavosi jį pietų sykį, o kartais ir du sykius per savaitę; gerasis arkivyskupas, norėdamas įsiteikti, valgydavo kaip visi. Jo nuomone, viešai atlikinėti atgailą, užsidėtą dėl tokio fakto, kuriam pritarė patsai valdovas, būtų maištas ir jakobinizmas. Bet yra žinoma, kad po kiekvienų pietų, kai jis, kaip ištikimas valdinys, turėdavo valgyti su visais svečiais, jis prisidėdavo dar dvi atgailos dienas misti duona ir vandeniu.

Monsinjoras Landrianis, žmogus nepaprastai galvotas, didžiai mokytas, turi tik vieną silpnybę: *nori būti mylimas;* todėl meiliai į jį žiūrėk ir per trečią apsilankymą pasisakyk nuoširdžiai jį pamilęs. Viso to, aišku, drauge su tavo kilme užteks, kad jis imtų tave dievinti. Nesirodyk nustebęs, jeigu jis išlydės tave iki laiptų; dėkis esąs pratęs prie tokios pagarbos; šitas žmogus nuo gimimo dienos klupsčiuoja prieš diduomenę. O šiaip būk kuklus, apaštališkas, nesusimanyk rodyti išminties, nesistenk sublizgėti, venk per daug išradingų atsakymų; jeigu jo neišgąsdinsi, jam bus malonu su tavimi; atsimink, kad jis pats savo iniciatyva turi tave paskirti savo generalvikaru. Mudu su grafu nustebsime ir net supyksime, kad jis tave taip staiga išaukštino, bet to reikia dėl mūsų valdovo.

Fabricijus nuskubėjo į arkivyskupo rūmus; ten jam ypač pasisekė: apykurtis gerojo arkivyskupo liokajus nenugirdo del Dongo pavardės ir pranešė, kad atėjęs kažkoks jaunas kunigas, vardu Fabricijus; pas arkivyskupą tuo metu buvo užėjęs vienas klebonas, kurį arkivyskupas buvo atsikvietęs išbarti už ne per daug pavyzdingą dorą. Jis jau sakė klebonui griežtą pamokslą, – o tai buvo jam labai nemaloni pareiga, – ir, nenorėdamas ilgiau šios naštos ant širdies nešioti, privertė didžiojo arkivyskupo Askanijaus del Dongo prosūnėnį išlaukti tris ketvirčius valandos.

Kas įstengs aprašyti arkivyskupo atsiprašinėjimą ir jo nusiminimą, kai, palydėjęs kleboną iki antro prieškambario, jis pasiteiravo, grįždamas atgal, šitą laukiantįjį, kuo galįs jam pasitarnauti, ir staiga pamatė violetines kojines ir išgirdo Fabricijaus del Dongo pavardę. Mūsų didvyrį šis

dalykas taip pralinksmino, kad jau per šį pirmąjį apsilankymą, šiltų jausmų pagautas, jis pabučiavo šventajam dignitoriui ranką. Reikėjo išgirsti, su kokia neviltimi arkivyskupas kartojo: „Mano priimamajame turėjo laukti del Dongas!“ Atsiprašinėdamas jis jautė pareigą papasakoti visą klebono istoriją, jo prasižengimus, jo teisinimąsi ir t. t.

„Argi tai galimas daiktas, – mąstė Fabricijus, grįždamas į Sanseverinos rūmus, – kad čia tas pats žmogus, kuris pagreitino vargšo grafo Palancos mirties nuosprendį!“

– Na, kokia jūsų ekscelencijos nuomonė? – nusijuokė grafas Moska, kai Fabricijus įėjo pas kunigaikštienę (grafas nenorėjo, kad Fabricijus jį vadintų ekscelencija).

– Aš lyg iš dangaus nukritęs! Nieko neišmanau apie žmonių charakterį! Jei nebūčiau žinojęs, kas jis, tai būčiau lažinęsis, kad tas žmogus negali žiūrėti į pjaunamą viščiuką.

– Ir būtumėte laimėjęs, – pasakė grafas. – Bet kunigaikščio ar net mano akivaizdoje jis negali ištarti *ne*. Tiesą sakant, kad daryčiau jam visą deramą įspūdį, turiu persijuosti mundurą geltonuoju ordino kaspinu; jei vilkėčiau fraką, jis gal ir neprieštarautų, todėl, jį priimdamas, visuomet apsivelku munduru. Ne mūsų reikalas griauti valdžios prestižą, jį ganėtinai sparčiai žlugdo prancūzų laikraščiai; vargu, ar *garbstymo manija* išgyvens tiek, kiek mes: jums, mielas mano sūnėne, tikrai teks ją pergyventi. Taip, jūs būsite doras žmogus!

Fabricijus labai mėgo grafo draugiją: tai buvo pirmas žymus žmogus, teikęsis kalbėti su juo nevaidindamas; be to, juodu abu turėjo vieną bendrą aistrą – senienas ir kasinėjimą. Grafas savo ruožtu buvo patenkintas, kad jaunuolis su tokiu susidomėjimu klauso jo kalbų. Bet buvo vienas itin svarbus keblumas: Fabricijus gyveno Sanseverinos rūmuose, daug laiko leido su kunigaikštiene ir atlapaširdiškai rodė, koks jis laimingas dėl to artumo, – o Fabricijaus akių ir gymio skaistumas galėjo žmogų įvaryti į neviltį!

Ranucijui Ernestui IV, prieš kurį moterys, galima sakyti, nesispyriojo, jau nuo seno griežė dantį, kad kunigaikštienės dora, puikiai žinoma visiems dvariškiams, nepadarė išimties nė jam. Matėme, kad Fabricijaus

protingumas ir nuovokumas iš pat pirmos dienos jam nepatiko. Jis kreiva akimi sekė artimą tetos ir sūnėno draugystę, kurios tuodu per neapdairumą neslėpė, ir itin atidžiai ėmė klausytis neišsenkamų savo dvariškių kalbų šia tema. Jaunuolio atvykimas ir ta nepaprasta jam suteikta audiencija visą mėnesį domino ir stebino Ernesto IV dvariškius. Ir štai kunigaikščiui atėjo į galvą tokia mintis.

Buvo jo gvardijoje vienas eilinis, kuris galėjo išgerti labai daug vyno ir nė kiek nepasigerti; tas kareivis dienų dienas sėdėdavo smuklėse ir tiesiai pačiam valdovui pranešinėdavo apie nuotaikas kariuomenėje. Karionė neturėjo jokio išsilavinimo, antraip jau seniai būtų gavęs paaukštinimą. Jo pareiga buvo, didžiajam bokšto laikrodžiui mušant dvylika, laukti netoli rūmų. Kartą, truputį prieš dvylika, pats kunigaikštis nuėjo į vieną antresolės kambarį greta savo drabužinės ir sutartu būdu pravėrė vieno lango langinę. Išmušus dvylika, vėl sugrįžo; kareivis čia jau laukė; kunigaikštis išsiėmė iš kišenės popieriaus lakštą, rašymo reikmenis ir padiktavo kareiviui tokį laišką.

„Jūsų Ekscelencija esate, be abejo, labai išmintingas, ir tik jūsų genialaus įžvalgumo dėka taip puikiai tvarkoma mūsų valstybė. Bet toks didelis pasisekimas, mielasis grafe, negali nesukelti tam tikro pavydo, ir aš labai bijau, kad žmonės neimtų kiek iš Jūsų juoktis, jei Jūsų įžvalgumas neatspės, kad, vienas jaunas vyras turėjo laimės, galbūt nė pats to nenorėdamas, įkvėpti labai ypatingą meilę... Šitam laimingam mirtingajam, sako žmonės, vos dvidešimt treji metai, ir visas keblumas, mielasis grafe, yra toksai, kad ir Jūs, ir aš esame senesni kur kas daugiau negu dvigubai. Vakare, iš tam tikro atstumo, grafas žavus, guvus, sąmojingas, nepaprastai meilus; bet rytą, namų aplinkoje, tasai naujas atvykėlis, iš esmės viską apsvarsčius, tikriausiai pasirodys patrauklesnis. O mes, moterys, teikiame labai didelę reikšmę tam jaunatvės gaivumui, ypač tada, kai peržengiame trečią dešimtį. Argi negirdėti jau kalbant, kad tą meilų jaunikaitį reikėtų įtaisyti mūsų kunigaikščio rūmuose, paskyrus jam kokias aukštas pareigas? O kas gi Jūsų Ekscelencijai dažniausiai apie tai užsimena?“

Kunigaikštis paėmė laišką ir padavė kareiviui du ekiu.

– Čia priedas prie algos, – niūriai pasakė jis. – Bet žiūrėk, niekam nė žodžio, kitaip – drėgniausias rūsys tvirtovėje.

Kunigaikščio rašomajame stale buvo rinkinys vokų su daugumos dvariškių adresais, užrašytais to paties kareivio ranka, nors jis buvo visų laikomas neraštingu ir net šnipinėjamųjų raportų niekados nerašė pats. Kunigaikštis išsirinko voką su reikalingu adresu.

Po kelių valandų grafas Moska gavo paštu laišką. Buvo tiksliai apskaičiuota, kelintą valandą laiškas ateis, ir kai tik laiškanešys, įėjęs su nedideliu voku rankoje, išėjo iš ministerijos rūmų, grafas Moska buvo pakviestas pas jo didenybę. Dar niekada kunigaikščio numylėtinis nebuvo tokios prislėgtos nuotaikos; norėdamas iki soties tuo niauriu liūdesiu pasismaginti, kunigaikštis jau iš tolo, jį pamatęs, sušuko:

– Esu labai pavargęs, man reikia atsikvėpti, ir noriu laisvai pasišnekučiuoti su bičiuliu. Ministras man šiandien nereikalingas. Baisiai skauda galvą, be to, lenda kažkokios juodos mintys.

Ar bereikia sakyti, kaip bjauriai buvo nusiteikęs ministras pirmininkas grafas Moska dela Roverė, kai jam pagaliau buvo leista atsisveikinti su šviesiuoju valdovu? Ranucijus Ernestas IV meistriškai, tobulai mokėjo draskyti žmogaus širdį, ir jį neperdedant galima būtų palyginti su tigru, mėgstančiu su savo grobiu pažaisti.

Grafas liepė vežėjui šuoliais vyti arklius namo; lipdamas laiptais šūktelėjo tarnams, kad neįleistų pas jį nė gyvos dvasios, liepė pasakyti budinčiam *auditoriui*, kad gali sau eiti (jam buvo nepakenčiama mintis, kad šalia jo bus dar kita žmogiška būtybė), paskui nubėgo į didžiąją paveikslų galeriją ir užsirakino. Čia pagaliau jis davė valią savo įtūžiui, čia jis patamsyje visą vakarą lyg paklaikęs vaikščiojo po galeriją. Stengėsi nutildyti širdį ir visą dėmesio galią sukaupti vien į tai, ką jam toliau daryti. Kamuojamas sielvarto, kuris būtų sugraudinęs net aršiausią priešą, jis svarstė: „Žmogus, kurio aš nekenčiu, gyvena pas kunigaikštienę ir leidžia su ja visą savo laiką. Gal pabandyti iškvosti kurią jos kambarinę? Labai pavojingas žingsnis: ji juk tokia joms gera, taip dosniai moka! Jos ją dievina! (Viešpatie, kas jos nedievina!) Dabar štai kas svarbiausia, – svarstė jis toliau šėldamas: – ar duoti jai suprasti, kad mane graužia pavydas, ar nieko nesakyti?

Jei tylėsiu, jie nuo manęs nesislėps. Pažįstu Džiną, ji pasiduoda pirmajam impulsui, jos poelgiai – jai pačiai staigmena; jei iš anksto užsibrėžia kokį veiklos planą, ji susipainioja; visados, kai reikia pradėti veikti, į galvą jai šauna nauja mintis, kurios ji karštai griebiasi, lyg geresnės pasaulyje negalėtų būti, ir, žinoma, viską sugadina.

Jei aš nieko nesakysiu apie savo kančią, jie nuo manęs nesislėps, ir aš pamatysiu visa, kas gali įvykti...

Taip, bet pasakęs aš pakeisiu įvykių eigą, priversiu ją susimąstyti; užbėgsiu už akių daugeliui baisių dalykų, kurie gali ištikti... Gal jį kur išsiųs (grafas atsiduso) – tada mano beveik laimėta; jei pradžioje Džina ir kiek paniūros, aš ją paguosiu... Galų gale tas niūrojimas – visai suprantamas dalykas... Nuo penkiolikos metų ji myli jį kaip sūnų. Čia ir yra visa mano viltis: kaip sūnų... Bet ji nematė jo nuo to laiko, kai jis pabėgo į Vaterlo, o iš Neapolio jis grįžo kitas žmogus, ypač jai. Kitas žmogus, – piktai pakartojo jis, – ir tasai žmogus gražus; ta jo veido išraiška – tokia naivi, tokia švelni, o akys šypsančios ir žadančios tiek laimės! O tokių akių mūsų dvare kunigaikštienė nepratusi matyti!.. Čia visų žvilgsniai rūškani arba piktai pašaipūs. O ir mano paties koks begali būti žvilgsnis – aš amžinai apsivertęs reikalais, valdžioje laikausi vien dėl savo įtakos žmogui, kuris teieško progos mane apjuokti. Tas žvilgsnis labiausiai ir išduoda mano senatvę, veltui visos mano pastangos! O mano linksmumas – ar nepanašus visados į ironiją?.. Pasakysiu net daugiau – reikia šiandien būti atviram: ar pro tą linksmumą neprasikiša, kaip labai jam artimi dalykai, neribota valdžia... ir piktumas? Ar nesakau aš kartais pats sau, ypač kai mane kas išerzina: galiu viską, ko užsigeidžiu? Ir net kvailai priduriu: turiu jaustis laimingesnis už kitus, nes turiu tą, ko kiti neturi: tris ketvirčius absoliučios valdžios... Na ką, būkime teisingi – įprotis šitaip galvoti tikriausiai gadina šypseną... tikriausiai aš atrodau egoistas... patenkintas savimi... O koks žavus yra jo šypsnys! Jis dvelkia pirmosios jaunystės laime ir užkrečia ja kitus".

Grafo nelaimei, oras tą vakarą buvo karštas, tvankus, pranašaująs audrą, žodžiu, toks, kuris tuose kraštuose stumia žmones į nesaikingus sprendimus. Kas beperteiks visus samprotavimus, visokeriopą įvykių

vertinimą, kuriais tris mirtinai ilgas valandas kamavosi šis aistringos prigimties žmogus? Galop viršų paėmė apdairumas, bet vien tik po šitokių išvedžiojimų: „Aš, matyt, pakvaišau; manausi protaująs, o iš tikrųjų argi čia protavimas? Vartausi nuo šono ant šono, ieškodamas ne tokios varginančios padėties, bet tikriausiai nepastebiu čia pat kokio lemiamo argumento. Mane visiškai apakino begalinis skausmas, tad pasekime visų išmintingų žmonių pripažinta taisykle, kuri vadinama *apdairumu*.

Beje, jeigu aš jau kartą ištarsiu lemtingąjį žodį – pavydas, mano vaidmuo bus nubrėžtas amžinai. Jei, priešingai, nieko nesakysiu šiandien, tai galėsiu kalbėti rytoj, liksiu padėties šeimininku.

Krizė buvo tokia skausminga, jog grafas būtų proto netekęs, jei taip būtų dar tęsęsi toliau. Bet valandėlę jam palengvėjo, jo dėmesys nukrypo į anoniminį laišką. Kas galėjo jį pasiųsti? Jis perbėgo mintimis ne vieną pavardę, spėliojimai jį kiek išblaškė. Pagaliau prisiminė, kaip vylingai sužybčiojo valdovo akys, kai į audiencijos pabaigą jis pasakė: „Taip, mielas bičiuli, prisipažinkime: labiausiai patenkintos garbėtroškos džiaugsmai ir rūpesčiai, netgi neribota valdžia – niekis, palyginti su ta asmenine laime, kurią mums teikia švelnūs meilės ryšiai. Aš visų pirma esu žmogus, tik paskui monarchas, ir kai turiu laimę įsimylėti, tai mylimoji turi prieš save žmogų, o ne monarchą“. Grafas sugretino tą piktdžiugos akimirką su šituo laiško sakiniu: „Ir tik jūsų genialaus įžvalgumo dėka taip puikiai tvarkoma mūsų valstybė“.

– Šitą sakinį parašyti galėjo tik kunigaikštis! – šūktelėjo jis. – Dvariškiui šitaip pasakyti būtų pernelyg neatsargu: laišką rašė jo didenybė!

Mįslė buvo išspręsta, bet nedidelį džiaugsmą, kurį suteikė malonumas spėlioti, žiauriai išsklaidė vėl prieš akis iškilęs žavus ir viliojantis Fabricijaus paveikslas. Tarsi kokia sunki našta vėl užgulė nelaimingojo širdį.

– Ar ne vis tiek, kas parašė anoniminį laišką, – įsirdęs šūktelėjo jis, – jei tai, ką jis atskleidžia, yra tiesa? Toji užgaida gali visiškai pakeisti mano gyvenimą, – pridūrė jis, lyg teisindamas savo pašėlimą. – Jeigu ji myli jį tam tikru būdu, ji nieko nelaukus išvažiuos su juo į Beldžiratą, į Šveicariją ar bet kurį pasaulio užkampį. Ji turtinga, o kita vertus, ji neišsigąs, net jei reikės pragyventi iš kelių luidorų ištisus metus! Ar neprisipažino

ji man dar vos prieš savaitę, kad jai įkyrėjo taip ištaigiai įrengti, tokie puošnūs jos rūmai? Jai nuolatos reikia naujovių, tokia jauna jos siela! Ir kaip lengvai siūlosi jai ši naujoji laimė! Ji susivilios ja ir nė galvoti nepagalvos apie pavojų ir apie tai, kad reikia manęs pagailėti! O aš juk toks nelaimingas! – garsiai šūktelėjo grafas ir apsipylė ašaromis.

Jis buvo davęs sau žodį nevažiuoti šį vakarą pas kunigaikštienę, bet negalėjo iškęsti: dar niekuomet jo akys taip netroško jos pamatyti. Jis atvyko pas ją apie vidurnaktį; ją rado vieną su sūnėnu; dešimtą valandą ji buvo išleidusi svečius ir liepusi užrakinti duris.

Jam krito į akis meilus artumas tarp tų dviejų žmonių, tiesus kunigaikštienės džiaugsmas, ir grafas pasijuto susidūręs su baisia ir netikėta kliūtimi: jis ilgai mąstė ir svarstė paveikslų galerijoje, bet užmiršo vieną dalyką – kaip nuslėpti pavydą?

Nežinodamas, kokios dingsties griebtis, jis ėmė pasakoti, kad šį vakarą kunigaikštis sutikęs jį labai neprielankiai, visą laiką prieštaravęs jo teiginiams ir t. t., ir t. t. Jis su širdgėla pastebėjo, kad kunigaikštienė beveik nesiklauso jo žodžių ir visai abejinga tai žiniai, dėl kurios dar užvakar būtų leidusis į ilgiausius samprotavimus. Grafas žvilgtelėjo į Fabricijų: dar niekados šis gražus lombardiečio veidas neatrodė jam toks atviras ir toks kilnus! Fabricijus daug įdėmiau negu kunigaikštienė klausėsi grafo pasakojimo apie jį ištikusius nemalonumus.

„Iš tiesų, – tarė jis sau, – tame veide atsispindi ir nepaprastas gerumas, ir kažkoks nekaltas, švelnus gyvenimo džiaugsmas, kuriam neįmanoma atsispirti. Jis tarsi sako: „Tik meilė ir džiaugsmas, kurį ji teikia, svarbu šiame pasaulyje“. O tačiau lig tik kalba nukrypsta į kokią smulkmeną, kuriai suvokti reikalingas protas, jo žvilgsnis pagyvėja, nustebina tave, ir pasijunti sutrikęs.

Viskas taip paprasta jo akims, nes jos viską mato iš aukščiau. Viešpatie, kaip kovoti su tokiu priešu? Ir vis dėlto kas man gyvenimas be Džinos meilės? Su kokiu entuziazmu klausosi ji žavių šito jauno proto sąmojų; iš tikrųjų, moteriai turi atrodyti, kad lygaus jam pasaulyje nerasi!“

Baisi mintis lyg replėmis suspaudė grafui širdį: „Nudurti jį čia, jos akivaizdoje, ir paskui pačiam nusižudyti?“

Jis perėjo per kambarį, vos laikydamasis ant kojų, bet ranka mėšlungiškai spausdamas durklo rankeną. Nė vienas iš anų dviejų nekreipė į jį dėmesio. Jis pasakė turįs kažką paliepti tarnui – jie net neišgirdo. Kunigaikštienė meiliai juokėsi iš to, ką jai kalbėjo Fabricijus. Grafas priėjo prie lempos pirmajame salone ir patikrino, ar gerai išgaląstas jo durklo smaigalys. „Reikia būti maloniam ir tobulai mandagiam su šituo jaunuoliu“, – galvojo jis grįžęs ir artindamasis prie jų.

Grafui temo protas; jam net pasirodė, kad jie pasilenkę vienas prie kito ir bučiuojasi čia pat, jo akyse. „Mano akyse? Ne, tai neįmanoma! – pagalvojo jis. – Man krinka protas. Reikia nusiraminti; jei aš būsiu šiurkštus, kunigaikštienė vien dėl įžeistos savimeilės gali išvykti su juo į Beldžiratą; o ten ar dar kelionėje gali atsitiktinai išsprūsti žodis, kuris nusakys tai, ką jie vienas kitam jaučia; o paskui viskas įvyks viena akimirka.

Vienatvė tą žodį padarys lemiamą, be to, jei išvažiuos kunigaikštienė, ką man bedaryti? Jei, nugalėjęs daugybę kliūčių, kuriomis stengsis man pastoti kelią valdovas, aš ir pasirodysiu Beldžirate su savo sena apsiniaukusia fizionomija, tai kokį vaidmenį turėsiu vaidinti tarp šitų laime apsvaigusių žmonių?

Net ir čia aš esu tik *terzo incomodo* (toji graži italų kalba iš tikrųjų meilei sukurta!). *Terzo incomodo* (trečiasis, kuris painiojasi be reikalo!). Kokia kančia protingam žmogui suvokti, kad vaidini tą šlykštų vaidmenį ir vis dėlto neįstengti atsikelti ir išeiti!“

Grafas vos susivaldė nepratrūkęs pykčiu ar bent veido išraiška neparodęs, kaip jis kenčia. Sukinėdamasis po saloną, jis atsidūrė netoli durų, tad spruko pro jas, geraširdiškai ir draugiškai šūktelėjęs:

– Labanakt abiem!

„Reikia išvengti kraujo praliejimo“, – pagalvojo. Rytojaus dieną po to siaubingo vakaro ir po nakties, kurią grafas praleido čia nuodugniai svarstydamas Fabricijaus pranašumus, čia žiauriai kamuojamas šiurpiausio pavydo, jis sumanė pasikviesti vieną jauną savo liokajų; tas vaikinas piršosi merginai, vardu Čekina, kuri tarnavo pas kunigaikštienę kambarine ir buvo jos numylėtinė. Laimė, jaunasis tarnas buvo labai rimto elgesio, net šykštus, ir norėjo įsitaisyti durininku kurioje Parmos valdžios

įstaigoje. Grafas liepė jam tuojau atsivesti Čekiną, savo mylimąją. Liokajus įsakymą įvykdė, ir po valandos grafas netikėtai įžengė į kambarį, kur buvo ta mergina su savo jaunikiu. Grafas jiems davė tiek aukso, jog jie net išsigando; paskui, įsmeigęs akis į drebančią Čekiną, stačiai paklausė:

– Ar kunigaikštienė myluojasi su monsinjoru?

– Ne... – atsakė mergina, po valandėlės pagaliau pasiryžusi kalbėti, – *dar ne*! Bet jis dažnai bučiuoja poniai rankas, tiesa, juokais, bet jausmingai.

Šį liudijimą dar patikslino atsakymai į kokį šimtą įšėlusio grafo klausimų; vargšams žmonėms nelengva buvo užsidirbti pinigus, kuriuos sviedė jiems tas žmogus, apsėstas nerimastingos aistros; pagaliau jis patikėjo tuo, ką jam sakė, ir pasijuto nebe toks nelaimingas.

– Jei kunigaikštienė sužinos kada apie šį pokalbį, – pagrasino jis Čekinai, – tai pasodinsiu jūsų jaunikį dvidešimčiai metų į tvirtovę, ir jūs pamatysite jį tik baltais plaukais.

Praėjo keletas dienų, ir Fabricijus taip pat prarado visą linksmumą.

– Sakau tau, – kalbėjo jis kunigaikštienei, – kad grafas Moska jaučia man antipatiją.

– Juo blogiau jo ekscelencijai, – sakė ji, lyg sunekantravusi.

Bet ne čia glūdėjo tikroji Fabricijaus nerimastavimo priežastis, apniaukusi jo linksmumą. „Padėtis, kurioje netikėtai atsidūriau, yra tiesiog neįmanoma, – svarstė jis. – Esu tikras, kad pati ji niekados apie tai neprasitars, pernelyg aiškūs žodžiai sukeltų jai tokį pat pasibaisėjimą kaip kraujomaiša. Bet jei kurį vakarą po lengvabūdiškai ir linksmai prašėltos dienos ji ims kvosti savo sąžinę, jei pagalvos, kad aš galiu numanyti, koks jausmas lenkia ją į mane, tai kaip ji pažiūrės į mane? Kaip į *casto Giuseppe*[60] (itališkas priežodis – užuomina į juokingą Juozapo vaidmenį santykiuose su eunucho Putifaro žmona).

Gal atvirai, gražiai prisipažinti jai, kad nesugebu rimtai mylėti? Ne, mano protas nepakankamai nuoseklus, aš nesugebėsiu to pasakyti taip, kad mano prisipažinimas nepasirodytų kaip du vandens lašai panašus į įžūlią užgaulę. Lieka viena išeitis: apsimesti palikus Neapolyje didelę meilę; tuomet reikėtų nors vienai parai ten nuvykti. Toks planas būtų

nekvailas, bet kiek vargo! Galima būtų prasimanyti kokį nepirmaklasį romaną Parmoje, bet toks elgesys gali sukelti nepasitenkinimą; vis dėlto geriau visa kita, negu vaidinti bjaurų vaidmenį vyriškio, nesiteikiančio susiprasti. Pastarasis pasirinkimas, tiesa, galėtų pakenkti mano ateičiai; pavojų reikėtų mažinti veikiant atsargiai ir pinigais perkant tylėjimą". Šituose samprotavimuose žiauru buvo tai, kad Fabricijus žinojosi iš tiesų mylįs kunigaikštienę labiau negu ką kitą pasaulyje. „Iš tikrųjų, esi labai negudrus, jei bijai neįstengsiąs įtikinti kito tuo, kas yra švenčiausia tiesa! – širdo jis ant savęs. Nebeišmanydamas, kaip išsipainioti iš šitos padėties, jis susikrimto ir paniuro. – Kas laukia manęs, Dieve brangus, jei susipykčiau su vienintele būtybe, prie kurios esu karštai prisirišęs?" Kita vertus, Fabricijus negalėjo ryžtis kokiu vienu neapdairiu žodžiu sugriauti šią pasakišką laimę. Koks žavus buvo dabar jo gyvenimas! Artima draugystė su ta malonia ir gražia moterimi buvo jam tokia saldi! Net ir praktiškai, gyvenimiškai žiūrint, jos globojamas jis taip gerai jautėsi šitame dvare, kurio didžiosios intrigos, kai jinai jas išaiškindavo, teikė jam tokią pat pramogą kaip scenoje vaidinama komedija! „Bet mano sapną kiekvieną akimirką gali išsklaidyti perkūno trenksmas! – svarstė jis. – Jei linksmi, mieli vakarai, praleidžiami beveik akis į akį su tokia viliojančia moterimi, baigsis kuo nors daugiau, tai ji pamanys, kad aš ją įsimylėjęs; pareikalaus iš manęs aistros, dūkulio, o aš galėsiu pasiūlyti jai tik draugystę, nuoširdžiausią draugystę, bet ne meilę; gamta pagailėjo man šitos įstabios beprotystės. Kiek jau aš dėl to prisiklausiau priekaištų! Dar, rodos, tebegirdžiu kunigaikštienės d'A... žodžius, o juk ji man visiškai nerūpėjo! Džina manys, kad aš ją per mažai myliu, o juk aš iš viso nesugebu mylėti; bet ji niekuomet nenorės manęs suprasti. Dažnai, kai ji papasakoja man kokią istoriją iš dvaro gyvenimo taip žaismingai, taip valiūkiškai, kaip sugeba tik ji viena, beje, norėdama mane pamokyti, aš bučiuoju jai rankas, o kartais ir skruostą. Ką daryti, jei jos ranka reikšmingai suspaus manąją?"

Fabricijus kasdien lankydavosi pačiuose garbingiausiuose ir pačiuose nuobodžiausiuose Parmos namuose. Vadovaudamasis gudriais ponios Sanseverinos patarimais, jis labai sumaniai įtaikavo abiem kunigaikš-

čiams, tėvui ir sūnui, valdovo žmonai Klarai Paolinai ir arkivyskupui. Jam sekėsi, bet paguodos ta sėkmė jam neteikė – jis vis tiek mirtinai bijojo, kad nepagestų jo santykiai su kunigaikštiene.

Aštuntasis skyrius

Taigi, nepraėjus nė mėnesiui po pasirodymo dvare, Fabricijus jau buvo patyręs visus nemalonumus, pažįstamus dvariškiui, ir nuoširdi jo draugystė – jo gyvenimo laimė buvo apnuodyta. Vieną vakarą, kankinamas tokių minčių, jis pasišalino iš kunigaikštienės salono, kur jau pernelyg panėšėjo į privilegijuotą meilužį; klaidžiodamas po miestą, atsidūrė prie šviesose skendinčio teatro ir įėjo. Toks lengvabūdiškas elgesys buvo nepateisinamai neatsargus jo luomo žmogui; jis buvo pats sau davęs žodį vengti panašių išsišokimų Parmoje, kuris, šiaip ar taip, tėra nedidelis keturiasdešimties tūkstančių gyventojų miestelis. Tiesa, oficialųjį savo apdarą jis metė nuo pat pirmųjų dienų; vakarais, kai neidavo į aukštuomenės pobūvius, vilkėdavo paprastus juodus drabužius, kaip žmogus, nešiojąs gedulą.

Teatre Fabricijus pasiėmė ložę trečiajame aukšte, kad niekam nekristų į akį. Tą vakarą vaidino Goldonio „Viešbučio šeimininkę“. Jis vedžiojo akimis po salės architektūrą ir beveik nežiūrėjo į sceną. Tačiau gausi publika kas minutėlę pratrūkdavo juokais; Fabricijus dirstelėjo į jauną aktorę, kuri vaidino šeimininkę, ir susidomėjo ja. Pasižiūrėjo dar kartą atidžiau, ir ji pasirodė jam iš tikrųjų meili, o svarbiausia, labai nuoširdi; toji paprastutė mergina pati pirmoji juokėsi iš linksmų posakių, kuriuos Goldonis jai dėjo į lūpas ir kuriuos ji tarė lyg su nuostaba. Jis pasiteiravo, kuo ji vardu, jam pasakė: Marjeta Valsera.

„Aha! Ji pasiėmė mano pavardę, keista“, – pagalvojo jis. Užmiršęs savo ketinimus, išsėdėjo teatre iki vaidinimo pabaigos. Rytojaus dieną vėl atėjo; po trijų dienų jau žinojo Marjetos Valseros adresą.

Tą patį vakarą, kai ne be vargo gavo pagaliau Marjetos adresą, jis pastebėjo, kad grafas jam labai meilus. Vargšas pavyduliaujantis meilužis, kuris tvardėsi nežmoniškomis pastangomis, kad neperžengtų blaivaus proto ribų, buvo apstatęs jaunuolį sekliais ir dabar trynėsi iš pasitenkinimo rankas dėl šito teatro nuotykėlio. Kas aprašys grafo džiaugsmą, kai, prisivertęs būti vakare meilus Fabricijui, jis rytdieną sužinojo, kad tasai, tiesa, pusiau užsimaskavęs ilgu mėlynu surdutu, buvo apsilankęs varganame penkto aukšto butuke, kurį Marjeta Valsera nuomojo sename name už teatro? Jis dar labiau nudžiugo patyręs, kad Fabricijus prisistatė jai svetima pavarde ir turėjo garbės sukelti pavydą vienam nenaudėliui, pavarde Džilečiui, kuris mieste vaidindavo trečiaeiles tarnų roles, o kaimuose šokdavo ant lyno. Tasai taurus Marjetos meilužis paskutiniais žodžiais plūdo Fabricijų ir dievagojosi nudėsiąs jį. Operos trupes sudaro *impresario*; jis surenka iš visur aktorius, prieinamus jo kišenei arba nenusitveriančius darbo; tokia atsitiktinai surankiota trupė išsilaiko vieną sezoną, daugių daugiausia du. Visai kitokios yra komediantų kompanijos; šitos trupės, tiesa, važinėja iš miesto į miestą, keičia gyvenamą vietą kas du trys mėnesiai, tačiau sudaro lyg ir vieną šeimyną, kurios nariai mylisi ar neapkenčia vienas kito. Šitokiose kompanijose pasitaiko tvirtai susigyvenusių porų, ir su jomis vietiniai *širdžių ėdikai*, trupei gastroliuojant kuriame mieste, kartais turi daug darbo, kol perskiria. Šitaip būtent atsitiko ir mūsų didvyriui: jaunutė Marjeta žiurėjo į jį gan meiliai, bet siaubingai bijojo Džilečio, kuris vienas savinosi visas teises į ją ir akylai ją saugojo. Jis visur šaukė, kad nudėsiąs monsinjorą, nes, pasekęs Fabricijų, sužinojo, kas jisai yra. Tasai Džiletis buvo tikrų tikriausia baidyklė, galinti vien atgrasinti nuo meilės: nežmoniškai aukštas, bjauriai liesas, smarkiai rauplėtu veidu ir truputį žvairas. Šiaip gabumų savo amatui jis nestokojo: į užkulisius, kur būdavo susirinkę draugai, jis paprastai riedėte įriedėdavo kojomis ir rankomis arba iškrėsdavo kurį kitą tolygų pokštą. Jis su nepaprastu pasisekimu vaidindavo vaidmenis, kur aktorius turi pasirodyti scenoje miltuotu veidu ir gauti lazdų arba kitą primušti. Tas garbusis Fabricijaus varžovas gaudavo trisdešimt du frankus algos mėnesiui ir laikė save turtuoliu.

Grafas Moska tarytum iš numirusiųjų prisikėlė, kai sekliai pranešė jam visas tas smulkmenas. Vėl jam grįžo gera nuotaika; jis labiau negu kada nors žavėjo visus linksmumu ir lipšnumu kunigaikštienės salone, bet, žinoma, nė žodžiu neprasitarė jai pačiai apie nedidutį meilės nuotykį, kuris grąžino jam gyvenimo džiaugsmą. Jis netgi pasistengė, kad apie tai, kas vyksta, ji sužinotų kuo vėliausiai. Pagaliau surado savyje drąsos paklusti proto balsui, kuris iki šiol veltui jį visą mėnesį mokė, kad kiekvieną sykį, kai tik mylimojo vertė mylimosios akyse ima blankti, jis turi išvykti kelionėn.

Staiga jam prireikė kažkokiu svarbiu reikalu išvažiuoti į Boloniją; vyriausybės kurjeriai du kartus per dieną atgabendavo jam ne tiek oficialius raštus iš kanceliarijų, kiek naujausias žinias apie Marjetos meilės nuotykius, apie baisiojo Džilečio pyktį ir apie Fabricijaus žygius.

Vieno iš grafo agentų užsakymu teatre buvo keletą kartų suvaidinta „Arlekinas, griaučiai ir pyragas“, vienas iš vaidinimų, kur Džiletis triumfuodavo (jis išlenda iš kimštinio pyrago kaip tik tuo metu, kai jo varžovas Brigela prariekia pyragą ir ima duoti jam pagaliu); ta proga jam buvo pakišta šimtas frankų. Džiletis, iki ausų skolose, pasistengė apie šį laimikį neprasitarti, bet negirdėtai išpuiko.

Fabricijaus užgaida sudirgino jo ambiciją (jau šitokiame amžiuje jis turėjo *užgaidų* – štai prie ko jį privarė rūpesčiai!). Į teatrą jis ėjo iš tuštybės: mergaitė labai smagiai vaidino, ir jam buvo malonu į ją žiūrėti; išėjęs iš teatro jis vieną valandą jausdavosi įsimylėjęs. Grafas grįžo į Parmą, gavęs žinių, kad Fabricijui jau iš tikrųjų gresia pavojus: Džiletis, kadaise tarnavęs dragūnu šaunėjame Napoleono dragūnų pulke, visai rimtai grasino užmušiąs Fabricijų ir iš anksto ruošėsi sprukti paskui į Romaniją[61]. Jei skaitytojas labai jaunas, jį tikriausiai papiktins mūsų žavėjimasis šiuo kilniu grafo Moskos būdo bruožu. O tačiau grafui iš tikrųjų reikėjo parodyti nemaža didvyriškumo ryžtantis grįžti iš Bolonijos: juk, šiaip ar taip, rytais jo veidas dažnai būdavo apvytęs, o Fabricijaus – toks skaistus ir giedras! Be to, kam būtų atėję į galvą kaltinti grafą dėl Fabricijaus mirties, ištikusios pastarąjį jam čia nesant, ir dar dėl tokios beprasmiškos priežasties? Bet jis buvo vienas tų retai pasitaikančių žmonių, kuriuos

amžinai kankina sąžinė, kad jie galėjo padaryti kokį taurų darbą, bet nepadarė; kita vertus, jis negalėjo pakęsti minties, kad kunigaikštienė liūdės, ir dėl jo kaltės.

Kai jis grįžo, kunigaikštienė buvo nešneki ir rūškana; buvo įvykę štai kas. Jaunoji kunigaikštienės kambarinė Čekina iš susigraužimo galų gale net susirgo manydama, jog bus padariusi turbūt labai svarbų nusižengimą, jeigu jai buvo atsilyginta tokia didele pinigų suma. Kunigaikštienė ją mylėjo ir sykį vakare užlipo pas ją į kambarėlį. Toks kunigaikštienės gerumas mergaitę sugraudino, ir ji apsipylė ašaromis; norėjo atiduoti kunigaikštienei visa, kas jai dar buvo likę iš gautojo atlyginimo, ir pagaliau išdrįso papasakoti jai, ko klausinėjęs grafas ir ką ji atsakinėjusi. Kunigaikštienė, pribėgusi prie lempos, skubiai ją užgesino, paskui užtikrino Čekiną, kad atleidžianti jai, bet su sąlyga, kad ji niekada niekam nė puse žodžio neprasitarsianti apie šią nepaprastą tarp jų įvykusią sceną.

– Vargšas grafas bijo pasirodyti juokingas, – pridūrė ji atsainiai, – visi vyrai tokie.

Kunigaikštienė skubiai nusileido į savo kambarius. Vos tik užsirakinusi miegamajame, ji graudžiai pravirko; jai rodėsi kraupu net pagalvoti apie mylavimąsi su Fabricijumi, kurį ji matė gimstantį. O tačiau – ką gi reiškė jos elgesys?

Tuo visų pirma ir galima buvo paaiškinti tą niūrų liūdesį, kuris buvo apnikęs kunigaikštienę, kai grįžo grafas; dabar ji pyko ant jo, net ir ant Fabricijaus; nebenorėjo matyti nei vieno, nei kito; jai buvo apmaudu, kad Fabricijus vaidina, jos supratimu, tokį juokingą vaidmenį šalia tos Marjetos: mat grafas, kaip kiekvienas tikrai įsimylėjęs vyras, nesugebėjo nieko nuslėpti nuo mylimosios ir viską jai išpasakojo. Ji negalėjo susigyventi su ta nelaime: jos dievaitis turi ydą! Galų gale nuoširdaus artimumo valandėlę ji paprašė grafą patarti, ką jai daryti; grafui tai buvo palaiminga akimirka, atlygis už kilniaširdiškumą, kurio paskatintas jis grįžo į Parmą.

– Kas čia nepaprasto? – nusijuokė grafas. – Jo amžiaus vyrai gainiojasi kiekvieną moterį, o kitądien jau ją užmiršta. Ar jis neturėtų nuvažiuoti į Beldžiratą pasimatyti su markize del Dongo? Ką gi, tegul važiuo-

ja. O kol jo nebus, paprašysime tą komediantų trupę išsikraustyti su savo talentais kur kitur; kelionės išlaidas aš jiems apmokėsiu; bet nespėsite nė apsižiūrėti, ir jis vėl įsimylės pirmą pasipainiojusią dailesnę moterį. Taip ir turi būti, ir nenorėčiau, kad jis būtų kitoks... Tad, jei reikia, paprašykite markizę, tegu jį pasikviečia.

Šita mintis, išdėstyta tartum visiškai abejingu tonu, buvo kunigaikštienei atradimas: ji bijojo Džilečio. Vakare grafas lyg atsitiktinai užsiminė, kad pro Milaną į Vieną vyksta kurjeris; po trijų dienų Fabricijus gavo iš motinos laišką. Jis išvyko, gerokai įpykęs, kad dėl Džilečio pavydo negavo pasinaudoti Marjetos prielankumu, kuriuo ji užtikrino jį per *mammacia*, tai yra senę, atstojančią jai motiną.

Fabricijus susitiko su motina ir su viena savo seseria Beldžirate dideliame Pjemonto bažnytkaimyje, dešiniajame Madžorės ežero krante: kairysis jo krantas priklausė Milanui, vadinasi, Austrijai. Tasai ežeras, nutįsęs iš šiaurės į pietus lygiagrečiai su Komo ežeru, yra apie dvidešimt mylių toliau į vakarus. Kalnų oras, didingas ir ramus to puikaus ežero grožis, primenąs jam aną, kur jis praleido jaunystę, – visa paveikė taip, kad Fabricijaus širdgėla, beveik pyktis virto švelnia melancholija. Su be galo švelniu jausmu jis minėjo dabar kunigaikštienę; jam rodėsi, kad iš tolo ima justi jai pagaliau tą meilę, kokios nebuvo sužadinusi jam ligi tol nė viena moteris; jam būtų buvę labai skaudu, jei būtų reikėję amžinai su ja išsiskirti; ir jeigu, šitaip jam nusiteikus, kunigaikštienė būtų nors kiek pakoketavusi, pavyzdžiui, pakišusi jam varžovą, tai tikrai būtų pavergusi jo širdį. Tačiau ji nė nemanė leistis į tokį lemiamą žygį, priešingai, nešykštėjo sau gailių priekaištų už tai, kad jos mintys nuolat seka jaunąjį keliauninką. Priekaištavo sau už šitą jausmą, kurį vis dar vadino užgaida, lyg už kokį bjauriausią elgesį, pasidarė dvigubai meilesnė grafui, tapo jam labai paslaugi, ir jis, susiviliojęs tokiu meilingumu, nebepaklausė sveiko proto, įsakmiai liepiančio jam antrąsyk važiuoti į Boloniją. Markizė del Dongo leido vyresniąją dukterį už vieno Milano kunigaikščio, tad buvo susirūpinusi vestuvių ruoša ir karštai mylimam savo sūnui tegalėjo skirti vos trejetą dienų; jis buvo kaip niekada švelnus ir meilus jai. Staiga pro liūdesį, vis labiau ir labiau slegiantį Fabricijaus

sielą, jam nušvito keista, beveik juokinga mintis, ir jis bemat suskato ją vykdyti. Ar drįsime pasakyti, kad jis panoro pasitarti su kunigu Blanesu? Tas puikus senelis, aišku, negalėjo suprasti kančių, kurias turi iškentėti širdis, draskoma dviejų vaikiškų ir beveik lygiai stiprių aistrų; be to, būtų reikėję visos savaitės, kol jis bent miglotai būtų įsivaizdavęs tas įvairias aplinkybes, su kuriomis turėjo skaitytis Parmoje Fabricijus; tačiau noras pasitarti su kunigu atgaivino jam šešiolikamečio jaunuolio emocijų naivumą. Ar patikės mumis skaitytojas? Fabricijus norėjo pasikalbėti su juo ne kaip išmintingas žmogus, ne kaip atsidavęs draugas; mūsų didvyrio kelionės tikslas ir jausmai, audrinę jį per penkiasdešimt tos kelionės valandų, yra tokie paiki, jog, žinoma, mūsų apysakos labui būtų geriau apie juos nieko nekalbėti. Bijau, kad dėl savo lengvatikystės Fabricijus neprarastų skaitytojo simpatijų; bet, šiaip ar taip, toks jis buvo, tad kam vaizduoti jį geresnį negu kurį kitą mūsų herojų? Aš juk nepagražinau nei grafo Moskos, nei Parmos kunigaikščio.

Taigi Fabricijus, jeigu jau pasakosime viską, palydėjo motiną iki Laveno uosto Madžorės ežero kairiajame krante, Austrijos pusėje, ir jinai išsikėlė ten aštuoniomis vakaro. (Ežeras laikomas neutralia zona, ir iš tų, kurie neišlipa į krantą, paso nereikalaujama.) Bet lig tik sutemo, jis prisiyrė prie Austrijos kranto ir išsikėlė nedideliame miškelyje, išsišovusiame į ežerą. Pasisamdė sediolą, kaimišką greitą vežimėlį, kuriuo galėjo sekti per penkis šimtus žingsnių paskui motinos karietą; jis buvo persirengęs *casa del Dong* tarnu, tad nė vienam iš daugybės policininkų ir muitininkų neatėjo į galvą pareikalauti iš jo paso. Ketvirtis mylios iki Komo, kur markizė su dukteria turėjo pernakvoti, jis pasuko kairėn į takelį, kuris, apjuosęs Viko miestelį, nubėga į siaurą kelią, visai neseniai tenutiestą pačia ežero pakrante. Buvo jau vidurnaktis, ir Fabricijus galėjo tikėtis nebesutiksiąs žandarų. Kelias vingiavo vis pro nedideles giraites, ir medžių lapai juodavo žvaigždėtame, bet kiek miglotame danguje. Vandenyse ir danguje viešpatavo didi tyla. Fabricijaus siela nepajėgė atsispirti šitam nežemiškam grožiui; jis sustojo, paskui atsisėdo ant uolos, nedideliu kyšuliu išsišovusios į ežerą. Visuotinę tylą tedrumstė ežero bangelės, lygiais tarpais dūžtančios į smėlio krantą. Fabricijus turėjo italo širdį; aš

atsiprašau už jį, nes tai yda, dėl kurios jis gali pasirodyti ne toks patrauklus skaitytojui, būtent: tuštybė pagaudavo jį tik tarpais, ir vien iškilnus grožis galėdavo jį sugraudinti, numaldydamas sielvarto aštrumą bei kartėlį. Ant tos vienišos uolos, kur jam nereikėjo baimintis policijos pareigūnų, gaubiamas gūdžios nakties ir didingos tylos, jis staiga pravirko saldžiomis ašaromis, ir tokia nebrangia kaina čionai patyrė laimingiausią savo gyvenimo akimirką.

Jis nusprendė niekuomet nemeluoti kunigaikštienei ir, kadangi mylėjo, net dievino ją šią valandėlę, prisiekė sau niekuomet nepasakyti jai, kad *myli ją*; jis niekados neištars šalia jos žodžio *meilė*, nes šiuo vardu vadinama aistra svetima jo širdžiai. Nešamas kilnių ir dorybingų jausmų, kurie jį šią valandėlę apgaubė palaima, jis pasiryžo pirma proga pasakyti jai visą tiesą: jo širdis dar tebėra nepažinusi meilės. Po tokio didvyriško sprendimo jis pasijuto lyg nusimetęs sunkiausią naštą. „Vienu kitu žodžiu ji gal papriekaištaus dėl Marjetos; na, gerai, su mažyte Marjeta aš niekada nebesusitiksiu“, – linksmai atsakė jis pats sau.

Karštas, tvankus oras, sloginęs visą dieną, ėmė po kiek sklaidytis, dvelkiant vėsiam paryčių vėjeliui. Blankioje aušros šviesoje virš Komo ežero iš šiaurės ir rytų pusės jau pradėjo matytis Alpių viršūnės. Jų masyvūs gūbriai, net ir birželyje boluojantys sniegu, ryškiai skiriasi iš šviesios dangaus mėlynės, visada tyros šitose neišmatuojamose aukštybėse. Viena Alpių atšaka, nutįsusi į pietus, į palaimingąją Italiją, atidalija Komo ežero atkalnes nuo Gardo atkalnių. Fabricijus sekė akimis visus šių didingų kalnynų išsišakojimus; brėkštanti aušra vis labiau ryškino tarp jų plytinčius slėnius, apšviesdama lengvutį, iš gilių tarpeklių kylantį rūką.

Fabricijus tuo tarpu jau žingsniavo toliau; jis perėjo kalvą, sudarančią Dūrinio pusiasalį, ir pagaliau prieš jo akis iškilo tas Griantos bažnyčios bokštas, iš kurio jis taip dažnai stebėjo žvaigždes su kunigu Blanesu. „Koks aš nemokša buvau tada! – mąstė jis. – Nesupratau net tos absurdiškos lotynų kalbos, kuria buvo parašytos astrologinės mano mokytojo knygos, ir gerbiau jas turbūt daugiausia dėl to, kad tesugraibydavau jose vos atskirus žodžius ir mano vaizduotė jiems priskirdavo romantiškiausią prasmę“.

Pamažu jo mintys nukrypo kitur. „Ar yra bent kiek tiesos šitame moksle? Kuo jis skiriasi nuo kitų mokslų? Atsiranda juk mulkių ir sukčių, kurie susitaria tarpusavy, kad jie moką, pavyzdžiui, meksikiečių kalbą, ir įsiperša su tuo visuomenei, kuri juos gerbia, ir valdžiai, kuri jiems už tai moka. Malonėmis jie apipilami tik todėl, kad visai neturi galvos ir kad valdžiai nereikia jų bijoti: tokie liaudies nesukurstys ir kilniais jausmais jos neužkrės! Pavyzdys – tėvas Baris, kuriam Ernestas IV neseniai paskyrė keturis tūkstančius frankų pensijos ir ordiną už tai, kad jis atkūrė devyniolika vieno graikų ditirambo eilučių!

Bet – Dieve didis! – ar turiu aš teisę iš tokių dalykų šaipytis! Tik ne man jais skųstis, – staiga pagalvojo jis ir sustojo. – Juk lygiai tuo pat ordinu buvo apdovanotas ir mano mokslo vadovas Neapolyje!“ Fabricijui pasidarė koktu: vieton gražaus dorybės polėkio, prieš valandėlę privertusio smarkiau plakti jo širdį, atėjo nedoras smagumas, kad ir jam leista dalyvauti šių vogtų gėrybių dalybose. „Na ką gi, – tarė jis sau pagaliau, ir jo akys prigeso, nes jis buvo nepatenkintas savimi, – kadangi mano kilmė duoda man teisę naudotis tomis neteisybėmis, tai aš iš tikro būčiau paskutinis mulkis, jei neimčiau savo dalies; tik, žinoma, aš neturiu susimanyti viešai jas pasmerkti“. Samprotavimas buvo visiškai teisingas, bet Fabricijus iš karto nuriedėjo iš tų aukštybių, į kurias prieš valandėlę jį buvo išnešusi kilni laimė. Trapų augalėlį, kurį vadiname laime, pakirto mintis apie privilegijas.

„Jei nereikia tikėti astrologija, – svarstė jis toliau, stengdamasis išsiblaškyti, – jei tas mokslas, kaip ir trys ketvirtadaliai nematematinių mokslų, tėra kvailų užsidegėlių ir išmoningų sukčių išradimas, apmokamas tų, kuriems jie tarnauja, tai kodėl gi aš taip dažnai ir taip susijaudinęs miniu tą lemtingą aplinkybę? Kadaise aš išėjau iš B... kalėjimo, bet gavęs uniformą ir dokumentus to kareivio, kuriam pasodinti į kalėjimą buvo rimtų priežasčių“.

Čia visada ir nutrūkdavo Fabricijaus samprotavimai: jis apsvarstydavo prieitą kliūtį įvairiausiais požiūriais, bet įveikti jos neįstengdavo. Buvo dar per daug jaunas; dykinėjimo metu jo siela svaigo emocijomis, sukeltomis romantiškų aplinkybių, kurių jo vaizduotė visada paslaugiai

jam parūpindavo. Jis dar visiškai nemokėjo kantriai stebėti tikrąsias gyvenimo reiškinių savybes ir paskiau iš to atspėti jų priežastis. Tikrovė dar jam atrodė lėkšta ir purvina; suprantu, kad ne kiekvienas mėgsta ją stebėti, bet jeigu taip, tai apie ją nereikia nė spręsti. O ypač nedera su ja ginčytis apsiginklavus savo neišmanymu.

Taip tad Fabricijus, visai nekvailas jaunuolis, vis dėlto neįstengė suvokti, kad šitas jo miglotas tikėjimas pranašystėmis yra jam religija, giliai įsispaudusi pirmaisiais gyvenimo metais. Prisiminti šitą tikėjimą reiškė jam atsiduoti jausmui, reiškė būti laimingam. Ir jis užsispyrė išspręsti klausimą, ar negalėtų būti šitas tikėjimas mokslu, tiksliu, tikru, tokiu, pavyzdžiui, kaip geometrija. Jis atkakliai perkratinėjo atmintį, ieškodamas atvejų, kai po jo pastebėto ženklo nebuvo nei laimingo, nei nelaimingo įvykio, kurį jis atrodė pranašaująs. Tačiau, manydamas protaująs nuosekliai ir siekiąs tiesos, jis džiaugsmingai nukreipdavo dėmesį į tuos atvejus, kai po kurio nors ženklo aiškiai nutikdavo laimingi ar nelaimingi įvykiai, kuriuos, jo nuomone, jis pranašaudavo; tada jo siela prisipildydavo pagarbos ir sugruzdavo; ir jis nebūtų įstengęs užgniaužti nenugalimo savo pasibjaurėjimo žmogumi, neigiančiu pranašystes, ypač jei tasai dar būtų jas pajuokęs.

Fabricijus žengė pirmyn, nesirūpindamas nuotoliais; jo mintys bejėgiškai sukosi vis ties tais pačiais klausimais; staiga, kilstelėjęs galvą, jis pamatė sieną aplink tėvo sodą. Šita siena, daugiau kaip keturių dešimčių pėdų aukščio, stovėjo kelio dešinėje ir prilaikė puikią terasą, o tašytų akmenų atbraila viršuje, po baliustrada, teikė jai monumentalumo. „Visai neblogai, – šaltai sau tarė Fabricijus, – graži architektūra, beveik romėniška“. Jis pritaikė savo naująsias žinias apie klasikinę senovę. Paskui su pasibjaurėjimu nusigręžė šalin, atsiminęs tėvo žiaurumą ir ypač brolio Askanijaus įskundimą, kai grįžo iš Prancūzijos.

„Tas išgamos brolio skundas tapo mano dabartinio gyvenimo užuomazga; aš galiu nekęsti brolio poelgio, niekinti jį, bet, šiaip ar taip, jis nukreipė mano likimą kita vaga. Novaroje, kur buvau ištremtas, mane vos pakentė tėvo dvarų prievaizdas, ir kas būtų laukę manęs, jei mano tetos mylimuoju nebūtų tapęs įtakingas ministras, jei tos tetos siela būtų

buvusi sausa ir kasdieniška, o ne švelni ir aistringa, jeigu ji nemylėtų manęs su užsidegimu, nesuprantamu man pačiam? Taip, kas būtų laukę manęs šiandien, jei kunigaikštienės siela būtų buvusi tokia kaip jos brolio markizo del Dongo?"

Slegiamas tų žiaurių prisiminimų, Fabricijus žengė jau nebe tokiu ryžtingu žingsniu; jis sustojo ant griovio kranto, kaip tik priešais didingą pilies fasadą. Tačiau beveik nė nežvilgtelėjo į tą didžiulį statinį, nuo senumo pajuodusį. Kilni architektūros kalba jo nebejaudino; brolį ir tėvą prisiminus, jo siela liko kurčia visokiam grožio įspūdžiui; visas jo dėmesys nukrypo į tai, kad reikia būti budriam, atsidūrus netoli veidmainiškų ir pavojingų priešų. Akimirką jo žvilgsnis stabtelėjo, bet su aiškiu pasibjaurėjimu, ties ketvirtojo aukšto langeliu, ties kambarėliu, kuriame jis gyveno iki 1815 metų. Visus žavius vaikystės dienų prisiminimus temdė tėvo būdas. „Aš išėjau iš savo kambario kovo septintą dieną, – galvojo jis, – aštuoniomis vakaro, ir daugiau į jį negrįžau. Ėjau tada pas Vazį prašyti paso. O rytojaus dieną, baimindamasis šnipų, turėjau kuo greičiausiai išvykti. Kai grįžau iš Prancūzijos, nespėjau net užlipti į viršų žvilgtelėti į savo graviūras, ir tai dėl brolio įskundimo".

Fabricijus su pasibjaurėjimu nusigręžė šalin. „Kunigui Blanesui daugiau nei aštuoniasdešimt treji metai, – liūdnai pagalvojo jis, – sesuo pasakojo, kad į pilį jis beveik nebeateina; jį palaužė senatvės negalios. Metų paveikta, sudiržo tvirta ir kilni jo širdis. Dievas žino, kaip seniai jis bebuvo užlipęs į savo bokštą! Pasislėpsiu jo vyno rūsyje po kubilais ar vynuogių spaustuvu ir palauksiu, kol atsikels, – kam trikdyti miegą senukui; jis gal ir mano veido nebeatsimena. Šešeri metai tokiame amžiuje daug reiškia! Rasiu tik savo bičiulio griuvėsius! Iš tikrųjų, pasielgiau kaip vaikas, – pridūrė jis mintyse, – kad atėjau čia: juk žinojau, kad turėsiu grumtis su šleikštuliu, kurį man kelia tėvo pilis".

Fabricijus priėjo nedidelę aikštelę priešais bažnyčią. Jis nustebo, pamanė, jog kliedįs, kai išvydo, kad trečiame senovinio varpinės bokšto aukšte, siaurame, pailgame lange šviečia mažas kunigo Blaneso žibintas. Lipdamas į lentinį narvą, savo observatoriją, kunigas paprastai pastatydavo jį čia, ant palangės, kad šviesa netrukdytų jam stebėti žvaigždėlapio. Tasai

žvaigždėlapis buvo ištemptas ant didelio molinio vazono, kuriame kadaise augo apelsinmedis priešais pilį. Indo dugne degdavo mažyčiukė lempelė, jos smalktis ėjo iš indo pro mažą skardinį vamzdelį, o vamzdžio šešėlis žymėjo žvaigždėlapyje šiaurę. Prisiminęs visus tuos paprastučius daiktus, Fabricijus susijaudino, jo sielą užliejo laimės banga.

Beveik nesąmoningai jis prisidėjo prie burnos rankas ir tyliai švilptelėjo; kitados tai buvo ženklas, kad jis prašosi įleidžiamas į varpinę. Jis tuojau išgirdo, kaip keletą sykių kilstelėjo virvė, kuria iš observatorijos viršaus galima buvo atsklęsti apačioje varpinės duris. Susijaudinęs, beveik nesižinodamas ką daręs iš džiaugsmo, jis puolė laiptais aukštyn; kunigas sėdėjo įprastoje savo vietoje – mediniame krėsle, viena akimi prisikišęs prie sieninio kvadranto žiūronėlio. Kaire ranka jis mostelėjo Fabricijui, kad nekliudytų; po valandėlės užrašė kažkokį skaitmenį ant lošiamosios kortos, paskui pasisuko krėsle, išskėtė rankas, ir mūsų didvyris puolė jam į glėbį apsipylęs ašaromis. Kunigas Blanesas buvo jam tikras tėvas.

– Aš laukiau tavęs, – pasakė Blanesas, atslūgus pirmajam susijaudinimui. Ar kunigas Blanesas suvaidino mokslininką, ar gal iš tikrųjų, tolydžio mąstydamas apie Fabricijų, buvo pastebėjęs kokį astrologinį ženklą, kuris visai atsitiktinai nurodė jam, kad Fabricijus sugrįš? – Štai mirtis ateina pas mane, – tarė kunigas Blanesas.

– Ką jūs! – šūktelėjo nepaprastai susijaudinęs Fabricijus.

– Taip, – rimtai, bet anaiptol ne liūdnai atsakė kunigas. – Kai po mudviejų pasimatymo praeis pusšešto ar pusseptinto mėnesio, mano gyvenimas, pasiekęs tobulą laimę, užges

Come face al mancar dell' alimento [62]

(kaip lempelė išdegus alyvai). Turbūt kokį mėnesį ar du prieš paskutinę savo valandą aš prarasiu kalbą, o paskui dangiškasis tėvas pasiims mane savo prieglobstin, jei, žinoma, ras, kad tinkamai atlikau sargybinio pareigas toje vietoje, kurioje buvau jo pastatytas. Tu esi nuvargęs, daug jaudinęsis, tu nori miego. Visą tą laiką, kai laukiau tavęs, didžiojoje savo instrumentų skrynioje laikau kepaliuką duonos ir butelį degtinės. Pasi-

stiprink ir stenkis sukaupti tiek jėgų, kad jų tau užtektų dar valandėlei, kol išklausysi mane. Man suteikta galia tau daug ką pasakyti, kol diena ateis į nakties vietą; dabar aš matau viską daug ryškiau, negu gal matysiu rytoj. Mes, vaikeli, visuomet silpni, ir niekada nereikia išleisti iš akių savo silpnybės. Rytoj senis, šios žemės žmogus manyje, gal bus užsiėmęs pasiruošimu mirčiai, o rytoj vakare, devintą valandą, tu turėsi mane palikti.

Fabricijus tylėdamas pakluso, kaip buvo įpratęs.

– Vadinasi, teisybė, – kalbėjo toliau senelis, – kad prieš nusigaudamas į Vaterlo tu buvai patekęs į kalėjimą?

– Taip, tėve, – atsakė Fabricijus nustebęs.

– Na ką gi, žinok, kad tai buvo reta laimė; tavo siela, mano balso įspėta, gali dabar ruoštis kitam kalėjimui, kur kas sunkesniam, kur kas baisesniam! Tu išeisi iš jo greičiau tik per nusikaltimą, bet dangaus malonės dėka tą nusikaltimą padarysi ne tu. Niekuomet nedaryk nusikaltimo, nors ir kaip stipri būtų pagunda; man rodosi, kad turės būti nužudytas nekaltas žmogus, kuris, pats to nenusimanydamas, bus pasisavinęs tau priklausančias teises; jei tu pajėgsi atsispirti žiauriai pagundai, iš pažiūros pateisinamai garbės įstatymu, tai tavo gyvenimas bus didžiai laimingas žmonių akyse... na, ir pusėtinai laimingas išminčiaus akyse, – pridūrė jis, akimirką pagalvojęs. – Tu mirsi, mano sūnau, kaip ir aš, sėdėdamas mediniame krėsle, toli nuo prabangos ir nusivylęs prabanga ir kaip aš, be jokio rimto priekaišto sau. Dabar kalba apie ateitį tarp mūsų baigta, aš negalėčiau nieko svarbesnio bepridurti. Veltui stengiausi sužinoti, kaip ilgai tu kalėsi – pusę metų, metus, dešimt metų? Nieko negalėjau išskaityti; matyt, padariau kokią nuodėmę, ir dangus panoro nubausti mane šiuo kankinančiu netikrumu. Tik mačiau, kad po kalėjimo – o gal kaip tik išeinant iš jo – įvyks tai, ką aš vadinu nusikaltimu, bet, laimė, esu beveik tikras, kad tą nusikaltimą padarysi ne tu. Tačiau jei tau pritrūks ištvermės ir tu susitepsi rankas, tai visi kiti mano skaičiavimai bus tik ištisa klaidų virtinė. Tada tu nemirsi nurimusia širdimi mediniame krėsle ir baltais drabužiais.

Tardamas tuos žodžius, kunigas Blanesas norėjo atsikelti; tik dabar Fabricijus pastebėjo, kaip jį priveikė metai: truko beveik visa minutė,

kol jis atsikėlė ir atsigręžė į Fabricijų. Šisai stovėjo nejudėdamas ir nieko nesakydamas. Kunigas kelis kartus jį apkabino ir nepaprastai jausmingai prispaudė prie krūtinės. Paskui prašneko linksmai, kaip kitados:

– Pasistenk kuo patogiausiai įsitaisyti tarp mano prietaisų ir užmigti, pasiimk mano kailinius; rasi tarp jų ir labai brangių – prieš ketvertą metų man juos atsiuntė kunigaikštienė Sanseverina. Prašė, kad išpranašaučiau jai tavo ateitį, bet aš nutariau pranašystės jai nesiųsti, nors kailinius ir puikųjį jos kvadrantą pasilaikiau. Kiekvienas ateities atskleidimas yra bendrosios tvarkos sulaužymas, ir jis pavojingas tuo, kad gali nukreipti įvykius kita vaga, o tada visas mokslas sugriūva kaip kortų namelis; be to, būtų reikėję pasakyti žiaurių dalykų tai visada gražiai kunigaikštienei. Tiesa, neišsigąsk per miegus, kai ims skambinti ankstyvosioms mišioms ir tau prie pat ausų siaubingai sugaus varpai; paskui žemesniajame aukšte jie įsiūbuos ir didįjį varpą, tada sudrebės visi mano prietaisai. Šiandien šventojo Džovitos, kankinio ir kareivio, diena. Tu juk žinai, kad mažasis Griantos kaimelis turi tą patį globėją kaip ir didelis Brešos miestas; dėl to, beje, labai juokingai suklydo garsusis mano mokytojas Džakomas Marinis iš Ravenos. Jis man kelis kartus pranašavo, kad aš gausiąs turtingą parapiją, sakė, aš būsiąs puikiosios Šventojo Džovitos bažnyčios Brešoje klebonu, o man tebuvo skirta klebonauti mažame bažnytkaimyje, kur vos septyni šimtai penkiasdešimt kiemų! Bet viskas išėjo į gera! Gal prieš dešimt metų sužinojau iš žvaigždžių, kad jei būčiau buvęs klebonu Brešoje, būčiau gavęs atsidurti Špilbergo kalėjime, kuris stovi ant vienos Moravijos kalvos. Rytoj atnešiu tau visokiausių skanėstų, nuvogęs nuo iškilmingų pietų, kuriais vaišinu visos apylinkės klebonus, suvažiavusius pagiedoti per mano iškilmingąsias mišias. Atnešiu ir padėsiu tuos valgius apačioje, bet tu nesusimanyk pasimatyti su manimi; nulipk ir pasiimk tas gėrybes tik tada, kai išgirsi mane išėjus. Neturi matyti manęs *dieną*, o saulė rytoj leidžiasi septintą valandą dvidešimt septynios minutės, taigi atsisveikinti su tavimi aš ateisiu tik apie aštuntą valandą vakaro; ir tu privalėsi pasišalinti, kol laikas dar skaičiuojamas devyniukėmis, kitaip sakant, kol laikrodis dar nebus išmušęs dešimtos. Saugokis, kad tavęs nepastebėtų bokšto languose: žandarams duotos tavo asmens žymės, o

jie gi, šiaip ar taip, priklauso nuo tavo brolio, kuris yra aršus tironas. Markizas del Dongas silpsta, – liūdnai pridūrė Blanesas, – ir jei pasimatytų su tavimi, kai ką gal ir įduotų tau į rankas. Bet nauda, sutepta apgaule, nepritinka tokiam žmogui kaip tu – juk ateis diena, kai visa tavo stiprybė bus sąžinės švarumas. Markizas neapkenčia Askanijaus, o tam jo sūnui atiteks visas jo turtas – penki ar šeši milijonai. Toks tai yra teisingumas. Tu po tėvo galvos gausi keturių tūkstančių frankų rentą ir penkiasdešimt uolekčių juodos gelumbės tarnų gedulo drabužiams.

Devintasis skyrius

Senelio žodžiai, įtemptas dėmesys ir nepaprastas nuovargis įdirgino Fabricijaus sielą. Miegas jo neėmė, o ir užmigus kankino sapnai, galbūt pranašingi; dešimtą valandą ryto jį pažadino baisus trenksmas, sudrebinęs bokštą nuo apačios ligi viršaus, tačiau aidėjo jis lyg ir už sienų. Fabricijus pašoko apkvaišęs, manydamas, kad atėjo pasaulio pabaiga; paskui jam dingtelėjo, kad jis kalėjime; tik po geroko laiko susivokė, kad gaudžia didysis varpas, kurį siūbavo didžiojo kankinio šventojo Džovitos garbei keturiasdešimt kaimo vyrų, nors būtų užtekę ir dešimties.

Fabricijus susirado patogią vietelę, kur, niekieno nematomas, galėjo pats viską matyti; pastebėjo, kad iš tokios didelės aukštumos jo žvilgsnis aprėpia tėvo pilies sodus ir net vidinį jos kiemą. Tėvą jis buvo visiškai užmiršęs. Bet mintis, kad šitas žmogus baigia gyvenimo kelią, pakeitė visus jo jausmus. Fabricijaus akis aiškiai įžiūrėjo net žvirblius, renkančius duonos trupinėlius didžiajame balkone prieš valgomąjį. „Matyt, vaikaičiai tų, kuriuos kadaise buvai prisijaukinęs“, – pagalvojo jis. Tas balkonas, kaip ir visi kiti pilies balkonai, buvo apstatytas daugybe molinių vazonų, didesnių ir mažesnių, su apelsinmedžiais; tas reginys sugraudino Fabricijaus širdį: vidinis pilies kiemas, išmargintas šešėliais, itin ryškiais akinamoje saulės šviesoje, atrodė iš tikrųjų didingai.

Jam nėjo iš galvos, kad tėvas silpsta. „Iš tikrųjų keista, – pagalvojo jis, – tėvas vos trisdešimt penkeriais metais vyresnis už mane; trisdešimt penkeri ir dvidešimt trys – tik penkiasdešimt aštuoneri!“ Jis įsižiūrėjo į langus, už kurių gyveno tas griežtas, niekada jo nemylėjęs žmogus, ir akyse jam sužibo ašaros. Staiga Fabricijus suvirpėjo, gyslose tartum sustingo kraujas – jam pasirodė, kad jis mato tėvą, einantį per apelsinmedžiais apsodintą terasą pro savo miegamojo langus; bet tai būta tik liokajaus. Po pat bokštu būrys baltai apsirengusių mergaičių, pasklidusių būreliais, įvairiais raštais barstė raudonas, mėlynas ir geltonas gėles gatvėse, kuriomis turėjo eiti procesija. Bet Fabricijaus širdžiai buvo brangesnis kitas vaizdas: iš bokšto jo akis už kelių mylių siekė abi ežero atšakas; šitas didingas reginys užgožė jam visus kitus ir sužadino prakilniausius jausmus. Jį urmu užplūdo vaikystės prisiminimai; ir šita diena, iškalėta varpinėje, buvo galbūt viena laimingiausių jo gyvenimo dienų.

Pasijutęs laimingas, jis iškilo į minties aukštybes, gana svetimas jo būdui; pačiame jaunystės žydėjime jis stebėjo gyvenimo įvykius taip, tartum jau būtų priėjęs jo pastarąją ribą. „Reikia prisipažinti, – nusprendė jis pagaliau, keletą valandų saldžiai pasvajojęs, – kad nuo to laiko, kai atvykau į Parmą, aš nė karto nepatyriau to ramaus, nėmaž netemdomo džiaugsmo, kuris apimdavo mane Neapolyje, raitą šuoliais lekiantį Vomero keliais arba klaidžiojantį Mizenės pakrantėmis. Visos tos painios šita mažo pikto dvaro intrigėlės padarė piktą ir mane... O tačiau aš nejaučiu jokio malonumo neapkęsti, ir man rodos, kad net priešų pažeminimas, jeigu aš jų turėčiau, nesuteiktų man jokio džiaugsmo; bet priešų aš neturiu... Palaukit! – staiga atsiminė jis. – Ogi Džiletis! Juk tai mano priešas... Keista, – tarė jis sau, – man iš tikrųjų būtų malonu, jei tą baidyklę rautų velniai, ir šitas jausmas mano sieloje ilgiau ištvėrė negu kaprizingas potraukis prie meilutės Marjetos... Jai toli iki kunigaikštienės d'A..., kurią aš turėjau mylėti Neapolyje, kadangi pasakiau jai, kad esu ją įsimylėjęs. Viešpatie, kiek kartų aš nuobodžiavau per tuos ilgus pasimatymus, kuriuos man skirdavo gražuolė kunigaikštienė; tačiau nieko panašaus nepatyriau skurdžiame kambarėlyje, lyg kokioje virtuvėje, kur mane du kartus priėmė meilutė Marjeta, ir abu kartus tik porai minučių.

Bet, Viešpatie, kuo tie žmonės minta! Tiesiog širdį skauda žiūrint! Reikėjo išrūpinti, kad ji ir jos *mammacia* galėtų kasdien gauti tris kepsnius... Meilutė Marjeta, – mąstė jis toliau, – išblaškydavo piktas mintis, kurias man įteigdavo bendravimas su Parmos valdovo dvaru.

Gal man iš tikrųjų geriau buvo pasirinkti prisiekusio kavinių lankytojo gyvenimą, kaip sakė kunigaikštienė; ji, atrodo, buvo linkusi į šitokį klausimo sprendimą, o juk ji daugiau išmano už mane. Iš jos dosnumo arba net iš tų keturių tūkstančių frankų ir keturiasdešimt tūkstančių kapitalo, kurį motina įdėjo mano vardu į Liono banką, aš visuomet galėčiau turėti arklį ir šiek tiek pinigo kasinėjimams bei senienų kolekcijai. Meilės jausmo, matyt, patirti man nelemta, taigi tuo du dalykai turės man būti svarbiausieji laimės šaltiniai; prieš mirtį norėčiau dar kartą pamatyti Vaterlo mūšio lauką ir surasti tą pievelę, kur kareiviai taip smagiai nukėlė mane nuo arklio ir pasodino ant žemės. Atlikęs tą maldininko kelionę, aš dažnai sugrįžčiau prie šito stebuklingo ežero, visų gražiausio pasaulyje, bent mano širdžiai. Kuriam galui ieškoti laimės kažkur toli? Ji juk čia pat po ranka!

Ak tiesa! – pertarė pats save Fabricijus. – Nuo Komo ežero mane veja policija. Tačiau aš kur kas jaunesnis už tuos, kurie siundo ją ant manęs. Čia, žinoma, nerasčiau kunigaikštienės d'A..., – nusijuokė jis, – užtat sutikčiau kurią iš mergaičių, dabar ten žemai barstančių gėles, ir, tiesą sakant, mylėčiau ją nė kiek ne mažiau: veidmainystė net meilės santykiuose sukausto mane šalčiu, o mūsų didžiosios ponios stengiasi pasirodyti per daug iškilnios. Napoleonas joms įdiegė supratimą apie dorovingumą ir ištikimybę.

Po šimts! – sušuko jis ir atitraukė galvą nuo lango, tartum išsigandęs, kad jo kas nepamatytų ir nepažintų, nors ant jo krito šešėlis nuo didžiulių medinių žaliuzių, saugančių varpus nuo lietaus, – štai žandarai su paradinėmis uniformomis!"

Iš tiesų, didžiosios gatvės gale pasirodė dešimt žandarų, iš jų keturi vyresnieji. Vachmistras išstatė žandarus per šimtą žingsnių nuo kits kito palei kelią, kuriuo turėjo eiti bažnytinė procesija. „Čia mane visi pažįsta: jei pamatys, tai nuo Komo ežero krantų aš iš karto atsidursiu Špilberge,

ten man prie abiejų kojų prirakins po grandinę šimto dešimt svarų, o koks bus skausmas kunigaikštienei!"

Tik po kelių minučių Fabricijus atsigodėjo, kad visų pirma jis yra daugiau kaip aštuoniasdešimt pėdų aukštyje nuo žemės, antra, kad vieta, kurią jis pasirinko, palyginti tamsi, o žmonėms, kurie galėtų jį pamatyti, į akis spigina skaisti saulė, kad pagaliau jie vaikšto išplėtę akis gatvėmis, kur šventojo Džovitos šventės garbei naujai kalkėmis išbaltintas kiekvienas namas. Nors ir įtikinami buvo šie išvedžiojimai, tačiau itališkos Fabricijaus sielos jau niekas nebegalėjo džiuginti, kol jis neatsitvėrė nuo žandarų senu skariniu, kurį užtempė ant lango, pradūręs jame dvi skylutes akims.

Jau dešimt minučių orą drebino varpai, iš bažnyčios žengė procesija, ėmė šaudyti *mortaretti*. Fabricijus pasigręžė ir pamatė tą pačią mažą aikštelę su turėklais, kyšančią viršum ežero, kur taip dažnai vaikystės metais jis apsižergdavo *mortaretti* ir laukdavo, kol ims šaudyti, – štai kodėl didelių švenčių dienomis jau nuo ryto motina nepaleisdavo jo nė žingsnio nuo savęs.

Reikia žinoti, kad *mortaretti* (arba mažytės mortyros) yra ne kas kita kaip šautuvo vamzdžio nuopjovos, ne ilgesnės kaip keturių colių; štai kodėl kaimo žmonės godžiai renka šautuvų vamzdžius, kuriais taip apsčiai nubarstė Lombardijos lygumas Europos politika nuo 1796 metų. Šitos keturių colių nuopjovos užtaisomos paraku ligi pat kraštų, sustatomos žemėje stačios, ir nuo vienos iki kitos papilamas parako ruožas; du ar trys šimtai šitokių patrankėlių išrikiuojama trimis eilėmis kaip kareiviai batalione netoli tos vietos, kur turi eiti procesija. Kai tik priartėja kunigas su Švenčiausiuoju, parakas padegamas, ir tada pasipila nenutrūkstama ugnis – trumpi pokšėjimai, netvarkingiausia ir juokingiausia salvė; moterys tiesiog šėlsta iš smagumo. Baisiai linksmai skamba mortarečių spragsėjimas klausantis iš tolo, vidury ežero, kur jį švelnina bangų liūliavimas; šitos savotiškos salvės, taip dažnai džiuginusios Fabricijų jaunystėje, išvaikė mūsų didvyrį užgulusias pernelyg rimtas mintis; jis atsinešė didįjį kunigo žiūroną ir, jį nukreipęs į procesiją, atpažino daugumą joje einančių vyrų ir moterų. Daugelis dailių mergaičių, kurios Fabricijui iš-

vykstant turėjo vienuolika ar dvylika metų, buvo dabar moterys gražuolės, trykštančios jaunyste ir jėga; jos atgaivino mūsų didvyrio širdyje drąsą, ir jis nebūtų paisęs nė žandarų, kad tik gautų su jomis pasišnekėti.

Procesija nuėjo ir paskui grįžo į bažnyčią pro šonines duris, kurių Fabricijus negalėjo matyti; netrukus kaitra pasidarė nepakenčiama net čia, aukštai varpinėje; gyventojai išsivaikščiojo namo, ir kaime įsivyravo didi tyla. Ežeru nuplaukė kelios valtys, prisėdusios žmonių, grįžtančių į Beladžą, Menadžą ir kitus paežerės kaimus; Fabricijus aiškiai skyrė kiekvieną irklo pliaukštelėjimą, ir šita paprasta smulkmena žadino didžiausią jo susižavėjimą. Dabartinis jo džiaugsmas kilo iš viso to skausmo, visos tos prievartos, kuria jį alino painus rūmų gyvenimas. Kokia būtų laimė pasiirstyti dabar mylią kitą šiuo ramiu ežeru, kuriame taip ryškiai atsispindi gili dangaus mėlynė! Jis išgirdo, kaip apačioje atsidarė varpinės durys; atėjo senoji kunigo Blaneso tarnaitė su didžiule pintine; Fabricijus vos susilaikė neužkalbinęs jos. „Ji myli mane beveik taip pat, kaip jos šeimininkas, – mąstė jis, – be to, devintą valandą vakaro aš išeinu; nejau ji neišlaikytų paslapties tas kelias valandas, prižadėjusi tylėti? Ne, nereikia, – pagalvojo Fabricijus, – supykinčiau savo bičiulį! Žandarai gali jam nemalonumų pridaryti!“ Ir palaukė, kol Gita išeis, jos neprakalbinęs. Gardžiai papietavo, paskui atsigulė, nutaręs nusnūsti keletą minučių; atsibudo tik pusę devynių vakaro – už rankos jį purtė kunigas Blanesas, ir buvo jau tamsu.

Blanesas buvo labai pavargęs ir atrodė penkiasdešimčia metų senesnis negu vakar. Apie rimtus dalykus jis šiandien nebekalbėjo; atsisėdo į savo medinį krėslą ir tarė Fabricijui:

– Apkabink mane.

Keliskart prispaudęs jį prie krūtinės, pagaliau prabilo:

– Mirtis netrukus užbaigs mano ilgą gyvenimą, bet ji nebus man tokia sunki kaip išsiskyrimas su tavimi. Turiu nedidelį turtelį, jį globoti paliksiu Gitai; įsakysiu, kad ji imtų savo reikalams, kiek reikės, bet kad atiduotų tau visa, kas bus likę, jei tu kada paprašysi. Aš ją žinau: ji gali po tokio nurodymo, taupydama tau, nė keturis kartus per metus nenusipirkti mėsos, jei tu griežtai neįsakysi jai kitaip. Tu gali atsidurti dideliame

varge, ir tau pravers senojo tavo draugo skatikas. Iš savo brolio nelauk nieko kito kaip tik žiaurybių ir stenkis užsidirbti pinigų naudingu visuomenei darbu. Aš numatau nebūtas audras; gal po penkiasdešimt metų visuomenė ims bodėtis dykaduoniais. Motinos ir tetos tu gali netekti; seserys turės klausyti savo vyrų... Eik greičiau, eik! Bėk! – ūmiai sušuko kunigas Blanesas išgirdęs, kaip bokšte suskrabėjo laikrodis, ruošdamasis mušti dešimtą; jis net neleido Fabricijui paskutinį kartą jo apkabinti.

– Greičiau! Greičiau! – šaukė jis. – Praeis mažiausia minutė, kol nusileisi laiptais; tik saugokis, nepargriūk, tai būtų baisiai negeras ženklas!

Fabricijus puolė laiptais žemyn ir, atsidūręs aikštėje, pasileido tekinas. Vos spėjo pribėgti tėvo pilį, ir bokšto laikrodis išmušė dešimt. Kiekvienas laikrodžio dūžis atliepė širdyje ir kėlė keistą nerimą. Fabricijus stabtelėjo pamąstyti ar veikiau pagyventi audringais jausmais, kuriuos jam sužadino šitas didingas pastatas, pasigėrėti juo, nors dar taip šaltai žvelgė į jį vakar. Iš susisvajojimo jį pažadino kažkokių vyrų žingsniai; jis apsidairė ir pamatė atsidūręs tarp keturių žandarų. Fabricijus turėjo du puikius pistoletus, kuriems per pietus buvo atnaujinęs paraką degikliuose; atlaužė gaidukus; lengvas spragtelėjimas patraukė vieno žandaro dėmesį, ir tas buvo jį besučiumpąs. Fabricijus suprato atsidūręs pavojuje ir pasiruošė šauti pirmas; jis turėjo tam teisę, nes tik šitaip galėjo atsilaikyti prieš keturis gerai ginkluotus vyrus. Laimė, tą vakarą žandarai, gainiodami iš smuklių kaimiečius, neliko abejingi vaišėms, kuriomis buvo daugumoje šių malonių vietelių sutikti; todėl neganėtinai greitai suskato vykdyti savo pareigą. Fabricijus pasileido bėgti, kiek kojos neša. Žandarai taip pat pabėgėjo keletą žingsnių įkandin šaukdami: „Stok! Stok!“ Paskui vėl viskas nutilo. Nubėgęs trejetą šimtų žingsnių, Fabricijus stabtelėjo atsikvėpti. „Manęs vos nepražudė gaidukų spragtelėjimas; šį sykį kunigaikštienė būtų galėjusi pasakyti, jei tik būtų man lemta kada pamatyti jos stebuklingas akis, kad aš mėgstąs domėtis įvykiais, kurie nutiks po dešimties metų, bet nematąs, kas dedasi panosėje“.

Fabricijus suvirpėjo pagalvojęs, kokio pavojaus ką tik išvengė; iš pradžių tik paspaudė žingsnį, bet greitai, nebeatsilaikęs pagundai, leidosi tekinas; šitaip daryti buvo ne per daug atsargu, nes į jį atkreipė dėmesį

keli namo grįžtą kaimiečiai. Jis prisivertė sustoti tik kalnuose, pabėgėjęs daugiau kaip mylią nuo Griantos; bet ir čia sustojęs apsipylė šaltu prakaitu, kai pagalvojo apie Špilbergą.

– Na ir baimės turėjau! – tarė jis balsu ir, išgirdęs savo žodžius, beveik susigėdo. – Bet ar nesako man teta, kad visų pirma aš turiu būti atlaidesnis pačiam sau? Aš visuomet lyginu save su kažkokia tobulybe, kurios nė būti negali. Na ką gi, atleidžiu sau tą išgąstį – aš vis dėlto buvau rimtai pasiryžęs ginti savo laisvę, ir tikriausiai ne visiems keturiems žandarams būtų buvę lemta nuvesti mane į kalėjimą. Bet dabar aš elgiuosi visai ne kariškai, – pridūrė jis mintyse. – Atlikęs užsibrėžtą uždavinį ir turbūt sukėlęs sąmyšį tarp priešų, turėčiau kuo skubiausiai sprukti šalin, o aš va smaginuosi užgaida, gal dar kvailesne negu visos mielojo kunigo pranašystės.

Iš tikrųjų, užuot tiesiausiu keliu ėjęs prie Madžorės ežero, kur jo laukė valtis, Fabricijus darė didžiausią vingį, nes nutarė aplankyti savo medelį. Skaitytojas turbūt prisimena, kaip mylėjo Fabricijus kaštoną, kurį prieš dvidešimt trejus metus buvo savo rankomis pasodinusi jo motina. „Nesistebėčiau, jei mano brolis būtų liepęs tą medį nukirsti. Bet šitokie žmonės subtilių dalykų neišmano; jam nė į galvą neatėjo ši mintis! Be to, jei ir nukirto, tai nebūtų blogas ženklas“, – pridūrė jis tvirtai. Po dviejų valandų sustojo nustėręs: kažkieno pikta ranka, o gal audra buvo nulaužusi vieną didžiųjų jaunojo kaštono šakų, ir ta kabojo nudžiūvusi; Fabricijus pagarbiai ją nupjovė durklu ir rūpestingai aplygino lūžio vietą, kad į kamieną nesisunktų vanduo. Paskiau, nors laikas jam buvo labai brangus, nes kas akimirką galėjo imti švisti, jis dar gerą valandą sugaišo prie mylimo medžio – sukasiojo aplink jį žemę. Baigęs visas tas neprotingas išmones, skubiai patraukė Madžorės ežero link. Apskritai liūdna jam nebuvo; medis auga gražiai, vešliau negu kada nors, per penkerius metus beveik antra tiek išsistiebęs. Nulaužtoji šaka – nereikšmingas įvykis; dabar, kai Fabricijus ją nupjovė, žalos medžiui ji nebedarys, ir medis, aukščiau šakodamasis, bus net lieknesnis.

Nespėjus Fabricijui net mylios nueiti, akinamai baltos šviesos juosta rytuose išryškino garsaus šių apylinkių kalnagūbrio *Resegone di Lecco*

aštrias viršūnes. Kelyje, kuriuo jis ėjo, jau atsirado nemaža kaimiečių; Fabricijaus karingos mintys išblėso, jis susigraudino besigėrėdamas čia didingais, čia jaudinančiais miško peizažais Komo ežero apylinkėse. „Puikesnių miškų turbūt pasaulyje nėra; aišku, ne ta prasme, kad jie, kaip pasakytų šveicarai, daugiau už kitus duoda *blizgančių monetų*, bet ta, kad jie daugiau pasako širdžiai". Žinoma, klausytis jų kalbos tokiomis aplinkybėmis, kokios buvo dabar, tai yra rizikuojant susidurti akis į akį su ponais Lombardijos-Venecijos Karalystės žandarais, reiškė elgtis kaip mažam vaikui. „Iki sienos tik pusė mylios, – toptelėjo jam pagaliau, – aš tikriausiai susidursiu su muitininkais ir žandarais, kurie daro dabar rytinį patikrinimą; aš dėviu geros gelumbės drabužį, ir jis gali pasirodyti jiems įtartinas, jie paprašys paso; o mano pase aiškiai parašyta, kas aš toks: žmogus, skirtas uždaryti į kalėjimą; štai ir vėl manęs laukia maloni būtinybė padaryti žmogžudystę. Jei žandarai, kaip paprastai, vaikščioja po du, tai negalėsiu juk aš naiviai laukti, kol vienas jų griebs mane už pakarpos, ir tik paskui šauti; jei tik jis krisdamas sulaikys mane nors akimirką, aš jau Špilberge". Fabricijus pasibaisėjo, ypač pagalvojęs, kad jam teks pirmam šauti, ir gal į kokį buvusį savo dėdės, grafo Pjetraneros, kareivį; šokęs nuo kelio, jis pasislėpė didžiulio kaštono drevėje; čia jis pasinaujino pistoletų degiklių paraką ir staiga išgirdo, kad kažkas joja mišku į jo pusę ir labai gražiai dainuoja žavią Merkadantės [63] ariją, labai tada mėgstamą Lombardijoje.

„Geras ženklas!" – dingtelėjo Fabricijui. Tiesiog pamaldžiai išklausęs šitos melodijos, jis pajuto, kad pyktis, kuris buvo pradėjęs mieštis į jo samprotavimus, pamažu slūgsta. Atidžiai apsidairė į abi vieškelio puses, bet nieko nepastebėjo. „Dainininkas išnirs iš kurio šoninio keliuko", – pagalvojo. Beveik tą pačią akimirką į kelią palengva išjojo raitelis – jaunas liokajus su labai valyva angliško kirpimo livrėja. Jis sėdėjo ant menko arkliuko ir už pavadžio vedėsi gražų grynakraujį, gal kiek liesoką žirgą.

„O, jei aš galėčiau samprotauti kaip grafas Moska! – pagalvojo Fabricijus. – Jis man visada aiškina, kad pavojus, ištikęs žmogų, tampa saiku, kuriuo jis gali seikėti savo teises santykiuose su kaimynu. Vadinasi, aš

turėčiau paleisti kulką šitam liokajui į galvą, šokti ant liesoko arklio, ir tada – nusispjaut man į viso pasaulio žandarus. Sugrįžęs į Parmą, tuoj pasiųsčiau pinigų šitam žmogui ar jo našlei... Bet juk tai būtų siaubinga!“

Dešimtasis skyrius

Šitaip sau pamokslaudamas, Fabricijus iššoko į vieškelį, kuris ėjo Šveicarijos pusėn; šioje vietoje tas vieškelis riečia kalno atšlaitę keliom pėdom žemiau miško. „Jei tas žmogynas pabūgs, – pagalvojo Fabricijus, – tai nudums šuoliais, o aš liksiu čia stovėti kaip paskutinis mulkis“. Tuo metu jis buvo už kokių dešimties žingsnių nuo liokajaus; tas liovėsi dainavęs, ir iš jo akių Fabricijus suprato, kad jis išsigando; jis galėjo pasukti atgal. Nieko dar tvirtai nenusprendęs, Fabricijus liuoktelėjo prie jo ir sugriebė liesąjį arklį už pavadžio.

– Drauguži, nesu koks paprastas plėšikas, – tarė jis liokajui, – nes visų pirma ketinu duoti tau dvidešimt frankų, bet turiu pasiskolinti iš tavęs arklį; mane užmuš, jei aš nepaspruksiu. Man ant kulnų mina broliai Rivos, garsūs medžiotojai, tu, be abejo, juos pažįsti. Jie užklupo mane savo sesers miegamajame, aš iššokau pro langą ir atbėgau čia. Jie naršo dabar po mišką su šunimis ir šautuvais. Pasislėpiau ano didžiojo kaštono drevėje pastebėjęs, kad vienas brolis perbėgo kelią; bet jų šunys tikriausiai užuos mano pėdas! Šoksiu ant tavo žirgo ir dumsiu kokią mylią už Komo, paskui nujosiu į Milaną ir pulsiu karaliaus vietininkui į kojas. Jei atiduosi man arklį gražumu, paliksiu jį pašto stotyje kartu su dviem napoleondorais tau. Bet jei nors pirštą pajudinsi ir pasipriešinsi, tai va šituo pistoletu vietoj nudėsiu. O jei, man nujojus, užsiundysi ant manęs žandarus, mano pusbrolis, narsusis grafas Alaris, imperatoriaus žirgininkas, pasirūpins, kad tau neliktų nė vieno sveiko kaulo.

Fabricijus visą šią istoriją rezgė čia pat bekalbėdamas, bet šnekėjo kuo ramiausiai.

– Beje, mano pavardė – jokia paslaptis, – nusijuokė jis. – Esu markezinas Askanijus del Dongas, mano pilis čia pat, už kelių žingsnių, Griantoje. Na, velniai rautų, paleisk gi arklį! – riktelėjo jis pakeltu balsu.

Liokajus stovėjo it žado netekęs. Fabricijus perėmė pistoletą į kairę ranką, nutvėrė pavadį, kurį liokajus paleido iš rankų, ir, šokęs ant arklio, pavarė jį lengvu šuoliu. Pajojėjęs kokį trejetą šimtų žingsnių, atsiminė, kad užmiršo atiduoti liokajui žadėtus dvidešimt frankų, ir sustojo; kelyje vis dar nieko nebuvo, tik paskui jį šuoliavo liokajus; Fabricijus pamojavo nosine, kviesdamas jį arčiau, ir kai tas buvo už penkiasdešimt žingsnių, pažėrė ant kelio saują monetų ir nudūmė. Iš tolo matė, kaip liokajus pasilenkęs renka nuo kelio sidabrinius. „Iš tikrųjų protingas vyras! – nusišypsojo Fabricijus. – Be reikalo burnos neaušino“. Jis skubiai nujojo į pietų pusę, sustojo nuošaliame namelyje ir po kelių valandų vėl leidosi į kelią. Antrą valandą ryto jau buvo ant Madžorės ežero kranto; netrukus pastebėjo ir besisupantį ant bangų savo laivelį, kuris, davus sutartą ženklą, priplaukė prie kranto. Aplinkui nebuvo nė vieno kaimiečio, kuriam būtų galėjęs perduoti arklį, tad paleido kilnųjį ristūną laisvėn, o po trijų valandų buvo jau Beldžirate. Čia, jau draugiškoje šalyje, jis kiek pailsėjo; jam buvo linksma, nes viskas kuo puikiausiai pavyko. Ar išdrįsime pasakyti tikrąją jo džiaugsmo priežastį? Jo medelis augo nuostabiai, o jo sielą atgaivino tas nuoširdus jausmas, kurį jis patyrė kunigo Blaneso glėbyje. „Nejau jis tiki viskuo, ką man pranašavo? – mąstė jis. – O gal, kadangi mano brolis apšaukė mane jakobinu, žmogumi be tikėjimo ir be doros, nesiskaitančiu su priemonėmis, jis tik gelbėjo mane nuo pagundos nudobti kokį galviją, kuris susigalvotų iškrėsti man piktą pokštą?“ Į trečią dieną Fabricijus jau buvo Parmoje ir labai pralinksmino kunigaikštienę ir grafą, pasakodamas jiems, kaip visada, su visomis išgalėmis savo kelionės istoriją.

Fabricijus sugrįžęs pastebėjo, kad Sanseverinos rūmų durininkas ir visi kiti tarnai aprengti didžiausio gedulo drabužiais.

– Ko mes netekome? – paklausė jis kunigaikštienę.

– Badene mirė tas puikusis žmogus, kuris vadinosi mano vyras. Jis man užrašė šituos rūmus, kaip buvo susitarta, bet savo nuoširdžios draugystės atminimui pridėjo dar tris šimtus tūkstančių frankų ir tuo padarė

man didelį rūpestį. Atsisakyti tų pinigų jo seserėčios markizės Raversi naudai aš neturiu noro dėl to, kad ji kasdien krečia man bjauriausias išdaigas. Esi meno mėgėjas, surask man kokį gerą skulptorių – už tuos tris šimtus tūkstančių frankų aš pastatydinsiu kunigaikščiui antkapį.

Grafas ėmė pasakoti linksmas istorijas apie Raversi.

– Stengiausi apmaldyti šitą žmogystą įvairiausiomis geradarybėmis, bet viskas veltui, – tarė kunigaikštienė. – O visus velionio kunigaikščio sūnėnus aš padariau pulkininkais ar generolais. Atsidėkodami jie kiekvieną mėnesį parašo man po šlykštų anoniminį laišką. Tiems laiškams skaityti turėjau net sekretorių pasisamdyti.

– Tie anoniminiai laiškai – tai dar nekalčiausia jų nuodėmėlė, – įsiterpė grafas Moska. – Jie glėbiais gamina niekšiškiausius skundus. Dvidešimt kartų galėjau patraukti visą šitą gaują teisman, ir jūsų ekscelencija galite neabejoti, – kreipėsi jis į Fabricijų, – kad mano šaunieji teisėjai būtų juos nubaudę.

– Na, va šitas dalykas viską ir gadina, – atsakė Fabricijus, neslėpdamas naivumo, juokingai nepritinkančio dvariškiui, – man daug geriau patiktų, jeigu juos baustų teisėjai, sprendžiantys pagal sąžinę.

– Puiku! Kadangi jums tenka važinėtis mokslo reikalais, tai padarykite man malonumą – nurodykite tokių teisėjų adresą. Aš dar šiandien, prieš eidamas gulti, parašysiu jiems.

– Jei aš būčiau ministras, sąžiningų teisėjų neturėjimas žeistų mano savimeilę.

– Jūsų ekscelencija, man rodos, labai mėgstate prancūzus, – atšovė grafas, – ir kadaise net pasiūlėte jiems į pagalbą savo nenugalimą ranką, bet šiuo tarpu pamiršote vieną jų didžiųjų aforizmų: „Galabyk velnią, kol jis tavęs nenugalabijo." Norėčiau matyti, kaip jūs valdytumėte tuos karštakošius, nuo ryto iki vakaro skaitančius *Prancūzijos revoliucijos* istoriją, jeigu jūsų teisėjai pripažintų nekaltais tuos, kuriems aš pateikiu kaltinimus. Pagaliau šitokie teisėjai paskelbtų nekaltais net didžiausius nenaudėlius ir vaizduotųsi esą Brutai. Bet man norisi truputį su jumis pasiginčyti: sakykite, ar toji jūsų jautri sąžinė negraužia jūsų dėl to gražaus, tik liesoko arklio, kurį jūs pavedėte Dievo valiai Madžorės ežero pakrantėje?

– Aš esu numatęs, – visai rimtai atsakė Fabricijus, – atlyginti arklio savininkui išlaidas, kiek jam sudarys skelbimai ir visa kita, kol jis atgaus arklį iš radusių jį kaimiečių; labai uoliai seksiu dabar Milano dienraštį, nepraleisiu skelbimo apie dingusį arklį. Puikiai įsidėmėjau to arklio žymes.

– Jis iš tikrųjų pilnas *švento naivumo*! – tarė grafas kunigaikštienei. – O kas būtų buvę, jūsų ekscelencija, – nusijuokė jis, – jei jūsų pasiskolintas ristūnas, bedumdamas šuoliais, būtų susigalvojęs parklupti? Jūs sėdėtumėte dabar Špilberge, mielasis mano sūnėne, ir visos mano įtakos vos ne vos būtų užtekę palengvinti grandinėms prie jūsų kojų kokia trisdešimčia svarų. Ir toje linksmoje vietelėje jums būtų tekę išbūti bent dešimtį metų; jūsų kojos būtų ištinusios ir pradėjusios pūti, tuomet būtų reikėję gražiai jas nupjauti...

– O, maldauju, – su ašaromis akyse šūktelėjo kunigaikštienė, – užtenka tos šiurpios pasakos. Juk jis grįžo gyvas ir sveikas...

– Ir aš džiaugiuosi dėl to dar labiau negu jūs, tikėkite manimi, – labai rimtai atsakė ministras. – Bet, sakykite, kodėl gi šitas žiaurus vaikas nepaprašė manęs paso kokia tinkama pavarde, jeigu jam taip knietėjo įsibrauti į Lombardiją? Sužinojęs apie jo suėmimą, būčiau tuoj pat nuvažiavęs į Milaną, ir tenykščiai mano draugai būtų mielai užmerkę akis ir apsimetę tikį, kad jų žandarmerija sulaikė Parmos kunigaikščio valdinį. Pasakojimas apie jūsų kelionę žavus, įdomus, noriai sutinku, – pridūrė grafas jau ne tokiu niauriu tonu. – Jūsų netikėtas šuolis į vieškelį iš miško man netgi patinka; bet, tarp mūsų šnekant, jei jūsų gyvybė buvo to liokajaus rankose, tai jūs turėjote teisę nesiskaityti su jo gyvybe. Mes rengiame jūsų ekscelencijai puikią karjerą, – taip bent man įsako va šita ponia, – ir net aršiausieji mano priešai vargu galės pasakyti, kad aš kada nors prasilenkiau su jos paliepimais. Kokia mirtina širdgėla būtų buvusi jai ir man, jei šiose savotiškose lenktynėse su kliūtimis jūsų liesasis arklys būtų parklupęs? Tada jau jums beveik būtų buvę geriau, – pridūrė grafas, – visiškai nusisukti sprandą.

– Jūs labai tragiškai nusiteikęs šį vakarą, mielasis, – susijaudinusi tarė kunigaikštienė.

– Nes aplink mus dedasi tragiški įvykiai, – taip pat susijaudinęs tarė grafas. – Čia mes ne Prancūzijoje, kur viskas baigiasi dainelėmis ar įka-

linimu kokiai porai metų, ir aš iš tikrųjų be reikalo juokaujamai kalbu apie visus šiuos dalykus. Na štai, mielas sūnėne, tikėkimės, kad man pasiseks vieną gražią dieną padaryti jus vyskupu, nes Parmos arkivyskupu iš karto jus įtaisyti, kaip labai išmintingai pageidauja čia esančioji ponia kunigaikštienė, negaliu; tad pasakykite mums: kai jūs gyvensite savo vyskupijoje, toli nuo mūsų išmintingų patarimų, – kokios jūs maždaug laikysitės politikos?

– Galabyti velnią, kol jis manęs nenugalabijo, kaip labai teisingai sako mano draugai prancūzai, – atsikirto Fabricijus žaibuojančiomis akimis. – Visomis įmanomomis priemonėmis, įskaitant ir pistoletą, išsilaikyti pozicijoje, į kurią jūs mane iškelsite. Del Dongų giminės genealogijos knygoje skaičiau vieno mūsų senolio gyvenimo aprašymą, to, kuris pastatė Griantos pilį. Į gyvenimo pabaigą Milano kunigaikštis Galeacas[64], geras jo bičiulis, pasiuntė jį apžiūrėti vienos tvirtovės prie mūsų ežero; tada bijotasi naujo šveicarų užpuolimo. „Reikėtų iš mandagumo vis dėlto parašyti porą žodelių tvirtovės komendantui“, – atsisveikindamas su mano senoliu, pasakė kunigaikštis. Jis parašo porą eilučių ir paduoda laišką pasiuntiniui; paskui staiga paprašo laiško atgal; girdi, reikia jį užantspauduoti. „Taip bus mandagiau“, – priduria jis. Ir štai Vespasianas del Dongas iškeliauja; bet plaukdamas ežeru prisimena vieną seną graikų legendą, nes jis buvo mokytas žmogus; atplėšia savo gerojo valdovo laišką, ir pasirodo – ten įsakymas tvirtovės komendantui nužudyti jį, kai tik atvyks. Sforca, visą savo dėmesį sukaupęs į vaidinamą komediją, nepastebėjo, kad tarp paskutinės laiško eilutės ir jo parašo liko didokas tarpas; Vespasianas del Dongas į tą tarpą įrašo įsakymą, kuriuo jis skiriamas vyriausiuoju visos paežerės pilių valdytoju, o laiško pradžią sunaikina. Atvykęs į pilį ir joje įsitvirtinęs, įmeta jos komendantą į požemius, paskelbia karą Sforcai, o po keleto metų iškeičia savo tvirtovę į tas didžiules valdas, kurios užtikrino turtus visai mūsų giminei, o man duos kada nors keturis tūkstančius livrų metinių pajamų.

– Jūs kalbate kaip tikras akademikas! – nusijuokė grafas. – Iš tikrųjų, gražų pramuštgalvišką pokštą mums papasakojote, bet tokia linksma proga įmantrioms išdaigoms krėsti tepasitaiko sykį per dešimt metų.

Labai dažnai kuris nors atidus ir visados atsargus bukagalvis gali pasidžiaugti nugalėjęs turtinga vaizduote apdovanotus žmones. Tik vaizduotės siautulys pastūmėjo Napoleoną pas atsargųjį Džoną Bulį [65], o juk jis galėjo bandyti pasiekti Ameriką. Savo kontoroje Džonas Bulis tikriausiai gardžiai pasijuokė iš Napoleono laiško, kuriame tas cituoja Temistoklį [66]. Visais laikais prasčiokas Sančа Pansa paima ilgainiui viršų prieš iškilnųjį Don Kichotą. Sutikite nieko ypatinga neveikti, ir aš neabejoju, kad tapsite jei ne itin gerbtinu, tai bent jau visų gerbiamu vyskupu. Vis dėlto savo pastabos aš neatsiimu: šitoje istorijoje su arkliu jūsų ekscelencija pasielgėte lengvabūdiškai ir tik per plauką išvengėte kalėjimo iki gyvos galvos.

Tie žodžiai nukrėtė Fabricijų šiurpu, jis nustebęs susimąstė: „Ar tai tas pats kalėjimas, kuris man gresia? Ar kaip tik šito nusikaltimo aš neprivalėjau padaryti?“ Kunigo Blaneso ateities būrimai, iš kurių, kaip iš pranašysčių, jį ėmė juokas, įgijo pamažu jo akyse tikrų lemties ženklų svorį.

– Kas gi tau? – nustebusi paklausė kunigaikštienė. – Grafas tau sukėlė juodų minčių?

– Man nušvito nauja tiesa, ir mano protas ne tik nemaištauja prieš ją, bet sutinka su ja. Jūsų teisybė, aš buvau visai arti kalėjimo iki gyvos galvos! Bet tas jaunasis liokajus su savo angliška livrėja buvo toks dailutis! Tiesiog gaila buvo į jį šauti!

Ministrą sužavėjo vaikiškai rimta jo mina.

– Jis tobulas visais atžvilgiais, – tarė grafas, žvilgtelėjęs į kunigaikštienę. – Turiu pasveikinti jus, mano mielas, su viena pergale, galbūt visų labiausiai pageidaujama.

„Aha! – pagalvojo Fabricijus. – Užuomina į meilutę Marjetą“.

Jis klydo, nes grafas pridūrė:

– Savo *evangeliniu* paprastumu jūs palenkėte į save mūsų gerbiamojo arkivyskupo tėvo Landrianio širdį. Artimiausiomis dienomis mes paskirsime jus generalvikaru, bet žavingiausia šioje komedijoje bus tai, kad dabartiniai trys generalvikarai, žmonės nusipelnę, darbštūs, – du iš jų, man regis, buvo generalvikarai dar prieš jūsų gimimą, – patys kreipsis į savo arkivyskupą gražiu laišku, prašydami jus paskirti jų vyresniuo-

ju. Pirma, šie ponai nurodys jūsų dorybes, antra, tai, kad esate garsiojo arkivyskupo Askanijaus del Dongo prosūnėnis. Pamatęs, kaip jie gerbia jūsų dorybes, tuoj pat seniausiojo iš trijų generalvikarų sūnėną pakėliau į kapitonus; jis tarnavo leitenantu dar nuo tų laikų, kai maršalas Siušė[67] buvo apgulęs Taragoną.

– Bėk taip, kaip stovi, su kelionės drabužiais, pas arkivyskupą, pareikšk jam savo švelnius jausmus, – šūktelėjo kunigaikštienė. – Papasakok, kad išteka tavo sesuo; sužinojęs, kad ji taps kunigaikštiene, jis atras dar daugiau tavo apaštališkų dorybių. Beje, neužmiršk, kad apie savo būsimą paskyrimą, kaip tau pasakojo grafas, tu nieko nežinai.

Fabricijus nuskubėjo į arkivyskupo rūmus; elgėsi jis paprastai ir kukliai – šitokiam būti jam net per daug gerai sekdavosi; priešingai, jis visados turėdavo prisiversti suvaidinti didiką. Jis klausėsi ilgokų monsinjoro Landrianio postringavimų, bet mąstė ką kita: „Ar reikėjo, ar nereikėjo man šauti į tą liokajų, kuris vedėsi už pavadžio liesąjį arklį?“ Protas sakė, kad taip, bet širdis negalėjo apsiprasti su kruvinu reginiu – gražus vaikinas krinta subjaurotu veidu nuo arklio ant žemės.

„O tas kalėjimas, kuriame turėjau pražūti, jei arklys būtų suklupęs, – ar tai tas pats, kuriuo man tiek kartų grasino pranašingi ženklai?“

Šitam klausimui Fabricijus teikė didžiausią svarbą, o arkivyskupas liko patenkintas ypatingu jo atidumu.

Vienuoliktasis skyrius

Iš arkivyskupo Fabricijus nuskubėjo pas Marjetą; jau iš tolo išgirdo storą Džilečio balsą: tasai, parsinešęs vyno, vaišinosi su bičiuliais – sufleriu ir žvakininkais. Į Fabricijaus signalą išėjo tik *mammacia* – senė, atstojanti jai motiną.

– O, pas mus daug naujienų nuo to laiko, kai tu dingai, – šūktelėjo ji. – Pora mūsų aktorių buvo apkaltinti, kad gėrynėmis atšventė didžio-

jo Napoleono vardo dieną; mūsų vargšė trupė apšaukta jakobiniška ir gavo įsakymą išsinešdinti iš Parmos valstybės; štai tau ir „Tegyvuoja Napoleonas!“ Bet ministras, sako, gavo kišenę pakrapštyti. Šiaip ar taip, bet Džiletis turi pinigų, kiek – aš nežinau, bet mačiau, kad laikė pilną saują ekiu. Marjeta gavo iš direktoriaus penkis ekiu kelionės išlaidoms iki Mantujos ir Venecijos, aš – vieną. Ji vis dar įsimylėjusi tave, bet bijo Džilečio; prieš tris dienas, per paskutinį mūsų spektaklį, jis dievagojosi būtinai ją užmušiąs; trenkė jai du kartus smagiai per ausį, o bjauriausia – sudraskė jos žydrąją skarą. Būtum labai geras, jei padovanotum jai kitą žydrą skarą, mes pasakytume, kad išlošėme ją loterijoje. Rytoj karabinierių vyriausiasis būgnininkas rengia fechtavimo turnyrą; skelbimai išklijuoti ant kiekvieno kampo, pasižiūrėk, kelintą valandą pradžia, ir ateik pas mus; jei Džiletis išeis į turnyrą ir mes galėsime tikėtis, kad greit negrįš, aš stovėsiu prie lango ir duosiu tau ženklą. Pasistenk atnešti mums ką nors gražaus, o Marjeta iš tiesų karštai myli tave.

Leisdamasis įvijais laiptais iš tos šlykščios lindynės žemyn, Fabricijus susikrimto. „Aš visai nepasikeičiau, – svarstė jis. – Išgaravo visi mano gražūs ketinimai, radęsi ten, ant gimtojo ežero kranto, kai žvelgiau į gyvenimą filosofo akimis. Tada mano siela buvo nekasdieniškai nusiteikusi, bet visa tai tebuvo svajonės, jos išsisklaidė susidūrusios su rūsčia tikrove. Dabar būtų laikas veikti“, – galvojo Fabricijus, apie vienuoliktą valandą vakaro grįždamas į Sanseverinos rūmus. Bet jis veltui stengėsi širdyje sužadinti drąsą ir prabilti su tuo iškilniu atvirumu, kuris jam atrodė toks paprastas aną naktį ant Komo ežero krantų. „Aš tik supykdysiu moterį, kuri man visų brangiausia šiame pasaulyje: ėmęs kalbėti, atrodysiu kaip blogas aktorius; iš tiesų aš šį tą sugebu tik dvasios pakilimo valandėlėmis“.

– Grafas nuostabiai geras man, – tarė jis kunigaikštienei, kai baigė pasakoti apie savo apsilankymą arkivyskupijoje. – Jo rūpinimąsi manim aš vertinu tuo labiau kad, kaip man rodos, jis ne per daug mane mėgsta. Taigi mano elgsena santykiuose su juo turi būti pavyzdinga. Jis vykdo dabar kasinėjimus Sanginijoje ir vis dar baisiai užsidegęs jais – šitaip bent galima spręsti iš jo užvakarykštės kelionės. Jis dūmė dvylika mylių šuoliais, kad gautų dvi valandas pabūti ten prie darbininkų. Toje antiki-

nėje šventovėje, kurios pamatus jis aptiko, darbininkai gali rasti statulų atlaužų, ir jis bijo, kad jų nepavogtų; noriu jam pasisiūlyti pusantros dienos pabūti Sanginijoje. Rytoj apie penkias turiu dar pasimatyti su arkivyskupu, vakare galėčiau išvykti, keliauti naktį, kai vėsu, maloniau.

Kunigaikštienė iš pradžių nieko neatsakė.

– Atrodo, lyg tu ieškai progos būti toliau nuo manęs, – tarė ji pagaliau nepaprastai švelniai. – Ką tik grįžai iš Beldžirato, o jau vėl randi dingstį išvykti.

„Štai puiki proga išsiaiškinti, – dingtelėjo Fabricijui. – Bet tada, prie ežero, aš buvau ne viso proto: buvau taip apsvaigęs atvirumu, jog nepastebėjau, kad meilūs mano žodžiai iš esmės yra įžūlybė. Reikėtų pasakyti: „Myliu tave kaip labiausiai atsidavęs draugas ir t. t., bet tikrosios meilės mano širdis nepažįsta". Bet ar tai nereikštų: „Matau, kad mylite mane, bet žinokite: tuo pačiu atsilyginti aš negaliu". Jei kunigaikštienė iš tikrųjų myli mane, tai gali supykti, kad permaniau jos jausmą; bet jeigu jos jausmas – tik paprasčiausias draugiškumas, tada pasipiktins mano akiplėšiškumu... O tokie įžeidimai neatleidžiami".

Šitaip rimtai samprotaudamas, Fabricijus nė nepasijuto vaikščiojąs po saloną susikaupęs, didinga veido išraiška, kaip žmogus, matąs, kad nelaimė jo tyko čia pat, už kelių žingsnių.

Kunigaikštienė susižavėjusi žiūrėjo į jį: čia jau nebe vaikas, kurį ji matė lopšyje, jau nebe sūnėnas, visada toks paklusnus jai, – ne, čia rimtas vyras, kurio meilę laimėti būtų įstabu. Ji pakilo nuo otomanos ir jausmingai puolė Fabricijui į glėbį.

– Tai tu nori pabėgti nuo manęs?

– Ne, – atsakė jis, lyg būtų Romos imperatorius, – bet aš norėčiau būti protingas.

Šį žodį galima buvo suprasti įvairiai; Fabricijui pritrūko drąsos pasakyti daugiau ir surizikuoti įskaudinti tą žavią moterį. Jis buvo dar per daug jaunas ir pernelyg greitai pasiduodavo jausmui; protas nepateikė jam mandagesnės frazės, kuria būtų galėjęs duoti suprasti tai, ką norėjo išreikšti. Pasidavęs įgimtam jausmingumui, užmiršęs visus išvedžiojimus, jis apglėbė šią žavingą moterį ir ėmė ją bučiuoti. Bet tą akimirką

kieme subildėjo ratai, įvažiavo grafo karieta, ir beveik tuoj pat į saloną įžengė ir jis; atrodė labai susijaudinęs.

– Keista ugnimi jūs uždegate širdis, – pasakė jis Fabricijui, o tas beveik sutriko, išgirdęs šituos žodžius. – Arkivyskupas šį vakarą buvo audiencijoj pas jo didenybę, kaip kiekvieną ketvirtadienį; kunigaikštis man ką tik pasakojo, kad arkivyskupas, labai susijaudinęs, pirmiausia išdrožęs itin mokslingą kalbą, matyt, atmintinai išmoktą, kurios jis iš pradžių nesupratęs visiškai. Pagaliau tėvas Landrianis pareiškęs, kaip svarbu esą Parmos bažnyčiai, kad monsinjoras Fabricijus del Dongas būtų paskirtas jo pirmuoju generalvikaru, o lig tik jam sukaks dvidešimt ketveri metai – jo koadjutoriumi su įpėdinystės teise. Prisipažįstu, tokia šneka mane išgąsdino, – pridūrė grafas. – Man tai pasirodė per daug skubu, bijojau, kad kunigaikštis nesupyktų ir jam neatkirstų. Bet jis tik nusijuokė, pažiūrėjęs į mane, ir prancūziškai pasakė: „Tai vis jūsų rankų darbeliai, grafe!“

„Galiu prisiekti prieš Dievą ir jūsų didenybę, – sušukau aš kiek tik galėdamas lipšniau, – kad visiškai nieko nežinau apie žodžius: *su įpėdinystės teise*“. Ir pasakiau jam teisybę, tai yra visa, apie ką mes čia prieš porą valandų kalbėjomės; paskui dar karštai pridūriau, kad laikysiu sau didžiausia malone, jei pradžiai jo didenybė teiksis mums duoti kokią nedidelę vyskupiją. Kunigaikštis, matyt, patikėjo, nes nutarė, jog derėtų suvaidinti maloningą; jis pasakė man paprasčiausiai, kaip beįmanoma: „Tai oficialus mudviejų su arkivyskupu reikalas, jūs čia niekuo dėtas; senukas įteikė man savotišką raportą, labai ilgą ir nuobodoką, kurio pabaigoje daro oficialų pasiūlymą; atsakiau jam labai šaltai, kad minimas asmuo dar labai jaunas, o svarbiausia – visai naujas mano dvare; kad jei aš pažadėsiu tokią aukštą vietą Lombardijos-Venecijos Karalystės žymaus pareigūno sūnui, atrodys, lyg apmoku vekselį, kurį išpirkti man atsiuntė imperatorius. Arkivyskupas užsigynė, kad jokių nurodymų šia prasme iš nieko nesąs gavęs. Šakyti šitaip man – kokia kvailystė! Nustebau, kad šitaip galėjo kalbėti toks supratingas žmogus; bet kreipdamasis į mane jis visuomet sutrinka, o šį vakarą jaudinosi kaip niekada; iš to nusprendžiau, kad jis karštai trokšta gauti

mano sutikimą. Atsakiau žinąs geriau už jį, kad jokių nurodymų iš aukštesnių sluoksnių del Dongo paskyrimo reikalu nebuvę gauta, kad niekas mano dvare neabejojąs šito jaunuolio gabumais ir niekas per daug blogai neatsiliepiąs apie jo dorą, tik aš baiminąsis, kad jis linkęs į *užsidegimą*, o aš davęs žodį neskirti į atsakingas vietas šitokių patrakėlių, nes valdovas niekada negalįs jais pasikliauti. Tada, – pasakojo toliau jo didenybė, – man teko atlaikyti dar vieną patetišką prakalbą, beveik tokią pat ilgą kaip pirmoji; arkivyskupas į padanges ėmė kelti Dievo tarnų užsidegimą. „Ak tu nevykėli, – galvojau aš, – tu juk nusišnekėjai ir pats kenki paskyrimui, o aš buvau jau beveik sutikęs. Reikėjo iš karto nutraukti visas kalbas ir tik karštai man padėkoti". Bet kur tau: juokingai narsiai jis varo toliau savo prakalbą; aš tuo tarpu galvojau, kokį čia davus atsakymą, kad jis nepasirodytų per daug nepalankus jaunajam del Dongui. Pagaliau sugalvojau, ir gana vykusiai, kaip pats galėsite spręsti. „Monsinjore, – tariau aš, – Pijus VII[68] buvo didis popiežius ir didis šventasis; iš visų valdovų tik jis vienas išdrįso pasakyti *ne* tironui, prieš kurį ant kelių šliaužiojo visa Europa! Ir ką gi! Jis buvo didelis užsidegėlis ir, būdamas Imolos vyskupu, tiek įsikarščiavo, kad parašė savo garsųjį *piliečio kardinolo* Kjaramončio ganytojišką laišką, kuriame stojo ginti Cizalpinės Respublikos".

Vargšas mano arkivyskupas apstulbo; norėdamas galutinai jį priblokšti, pasakiau jam labai rūsčia mina: „Sudiev, monsinjore, jūsų pasiūlymą aš apsvarstysiu ir rytoj duosiu atsakymą". Vargšas žmogelis ištarė dar kelis maldaujamus žodžius, nevykusius ir visiškai nepritinkančius po to, kai aš pasakiau „sudiev". O dabar, grafe Moska dela Rovere, pavedu jums pranešti kunigaikštienei, kad aš jokiu būdu nenoriu užvilkinti iki rytdienos atsakymo, kuris gali jai padaryti malonumo; sėskite štai čia ir parašykite arkivyskupui, kad aš sutinku, ir baikime šį reikalą. Aš parašiau, jis pasirašė ir tarė man: „Tuoj pat nuneškite šį raštą kunigaikštienei". Štai tas raštas, kunigaikštiene. Jis man suteikė laimę dar kartą jus šį vakarą pamatyti.

Kunigaikštienė susižavėjusi perskaitė raštą. Kol grafas baigė savo ilgą pasakojimą, Fabricijus spėjo atitokti; šitas netikėtas paskyrimas, at-

rodo, visai jo nenustebino; kaip tikras didikas, jis, savaime suprantama, visada manė turįs teisę į tokius nepaprastus išaukštinimus, į staiga ištinkančią laimę; paprastą miestelėną šitokia sėkmė būtų iš vėžių išmušusi. Jis padėkojo grafui tinkamai parinktais žodžiais, paskui tarė:

– Geras dvariškis privalo pataikauti savo globėjo aistrai; vakar jūs pareiškėte prisibijąs, kad jūsų darbininkai Sanginijoje nepavogtų rastų antikinių statulų fragmentų; aš pats labai mėgstu kasinėjimus; ir jei leisite, grafe, aš mielai nuvyksiu pažiūrėti, kaip jie dirba. Į Sanginiją galėčiau išvykti rytoj vakare po padėkos vizito rūmuose ir arkivyskupijoje.

– Bet ar jūs atspėjote, iš kur toks staigus gerojo arkivyskupo prielankumas Fabricijui? – paklausė kunigaikštienė grafą.

– Man nėra reikalo nė spėti; generalvikaras, kurio brolį pakėliau į kapitonus, taip man vakar pasakė: „Tėvas Landrianis vadovaujasi tuo neginčytinu principu, kad arkivyskupas vis tiek aukštesnis už koadjutorių, ir nesitveria džiaugsmu, kad turės savo valdžioje tikrą del Dongą ir dar bus jam geradariu“. Visa, kas parodo aukštą Fabricijaus kilmę, tik dar labiau sustiprina šį slaptą džiaugsmą: toks žmogus – ir jo adjutantas! Antra, monsinjoras Fabricijus jam patiko, jis nėmaž nesivaržo jo; pagaliau jau dešimt metų tėvas Landrianis pagrįstai giežia dantį ant Pjačencos vyskupo, kuris atvirai ketina atsisėsti po jo mirties į Parmos arkivyskupo sostą, nors jisai – tik malūnininko sūnus. Pasiryžęs tapti tėvo Landrianio įpėdiniu, Pjačencos vyskupas užmezgė artimus ryšius su markize Raversi; šiuo metu arkivyskupas ir dreba, kad tie ryšiai nesukliudytų jam įgyvendinti mieliausią jo širdžiai sumanymą: turėti savo štabe tikrą del Dongą ir įsakinėti jam.

Į trečią dieną, nuo pat ankstaus ryto, Fabricijus jau vadovavo kasinėjimo darbams Sanginijoje, priešais Kolorną (Parmos valdovų Versalį); kasinėjimai vyko lygumoje prie pat vieškelio, einančio iš Parmos iki tilto prie Kazal Madžorės, artimiausio Austrijos miesto. Darbininkai rausė skersai lygumą ilgą, kiek įmanoma siauresnį, aštuonių pėdų gylio griovį; šitų kasinėjimų palei senąjį romėnų kelią tikslas buvo surasti griuvėsius antrosios antikinės šventyklos, kuri, pasak vietos padavimų, stovėjusi čia dar viduramžiais. Nors buvo specialus valdovo patvarkymas, tačiau

kai kurie kaimiečiai šnairai žiūrėjo į tuos ilgus griovius, gadinančius jų žemę. Nepadėjo jokie aiškinimai, jie buvo įsitikinę, kad čia ieškoma lobio, ir Fabricijus atvyko kaip tik laiku; reikėjo užkirsti kelią bekylančioms nedidelėms riaušėms. Jis visai nenuobodžiavo, su karštu susidomėjimu sekė vykstančius darbus; šen bei ten būdavo randamas koks medalis, ir jis žiūrėjo, kad darbininkai susitarę jo nenuslėptų.

Buvo graži diena, gal kokia šešta valanda ryto; Fabricijus pasiskolino seną vienvamzdį šautuvą ir nušovė keletą vieversėlių; vienas pašautas nukrito ant vieškelio; Fabricijus nubėgo pažiūrėti, kur jis, ir pastebėjo tolumoje karietą, važiuojančią nuo Parmos į Kazal Madžorę, sienos link. Užsitaisė šautuvą ir staiga pamatė išklebusioje, lėtute riedančioje karietoje Marjetą; šalia jos sėdėjo dilba Džiletis ir toji senė, tariamoji jos motina.

Džiletis įsivaizdavo, kad Fabricijus atsistojo ant kelio su šautuvu ketindamas jį išplūsti, o gal net atimti iš jo Marjetą. Jis buvo drąsus vyras ir šoko iš vežimo; kairėje rankoje jis turėjo didelį aprūdijusį pistoletą, o dešinėje – dar neištrauktą iš makšties špagą, su kuria eidavo į sceną, kai trupė, reikalo verčiama, pavesdavo jam markizo vaidmenį.

– Aha, bandite! – riktelėjo jis. – Labai džiaugiuosi, kad pasipainiojai man čia, per mylią nuo sienos; aš dabar tave sutvarkysiu; čia tau nepadės tavo violetinės kojinės.

Fabricijus meiliai šypsojosi Marjetai, visai neklausydamas pavyduolio Džilečio šūkavimų, tik staiga per tris pėdas nuo krūtinės pamatė atkištą surūdijusio pistoleto vamzdį; jis tesuspėjo trenkti per tą pistoletą šautuvu; pistoletas šovė, bet nieko nesužeidė.

– Stok, sakau, velnio išpera, – riktelėjo Džiletis, atsigręžęs į *vetturino*[69], ir, vikriai nutvėręs priešininko šautuvo vamzdį, nukreipė jį nuo savęs; abu iš visų jėgų ėmė tąsyti šautuvą kiekvienas į save. Džiletis buvo gerokai stipresnis už Fabricijų; vieną ranką keldamas per kitą, jis siekė vis artyn degiklio ir jau buvo beišveržiąs šautuvą, bet staiga Fabricijus paleido šūvį, kad negalėtų iššauti Džiletis. Jis gerai matė, kad vamzdžio galas kyšo trim coliais aukščiau priešininko peties; šūvis pokštelėjo prie pat Džilečio ausies. Šis lyg ir sutriko, bet vienu akies mirksniu atsikvošėjo.

– Aha, nori man smegenis ištaškyti, šunsnuki! Aš su tavim sąskaitas suvesiu.

Džiletis išsitraukė savo teatrinę špagą ir nuostabiai vikriai puolė Fabricijų. Šisai neturėjo ginklo ir pagalvojo, kad viskas baigta. Jis šoko prie karietos, stovinčios už kokių dešimt žingsnių nuo Džilečio, prabėgo pro ją iš kairės ir, ranka įsitvėręs į vežimo lingę, beregint atsidūrė dešinėje pusėje, kur buvo atviros durelės; ilgšis Džiletis pasileido įkandin, bet, nesumojęs įsitverti karietos lingės, iš inercijos nulėkė dar kelis žingsnius į priekį ir tik paskui susilaikė. Tą akimirką, kai Fabricijus bėgo pro atviras dureles, Marjeta šnibžtelėjo:

– Saugokis, jis užmuš tave. Še, imk!

Ir tą pat akimirką ant žemės nukrito didelis medžioklinis peilis; Fabricijus lenkėsi jo paimti, bet tuo pat metu Džiletis kliudė jam špaga į petį. Kai Fabricijus atsitiesė, jis tebuvo per sprindį nuo Džilečio ir šis trenkė iš visų jėgų jam į veidą špagos rankena; smūgis buvo toks smarkus, jog Fabricijui akys aptemo; tą akimirką jis buvo per plauką nuo mirties. Jo laimė, Džiletis buvo dar per arti ir negalėjo perdurti jo špaga. Atsigodėjęs Fabricijus leidosi bėgti, kiek kojos neša; bėgdamas numetė medžioklinio peilio įmovą šalin, paskui staiga apsigręžė. Džiletis, kuris vijosi už trijų žingsnių, įsibėgęs neįstengė sustoti, ir Fabricijus smogė jam medžiokliniu peiliu; Džiletis spėjo špaga peilį kiek nukreipti, bet tasai vis dėlto įsmigo jam tiesiai į kairį skruostą. Džiletis prašoko pro pat Fabricijų, ir šis pajuto, kad jam perdurta šlaunis, – Džiletis spėjo atsilenkti savo peilį. Fabricijus liuoktelėjo į dešinę, atsigręžė, ir pagaliau abu priešininkai atsidūrė atstume, tinkamame kautynėms. Džiletis keikėsi kaip apsėstas.

– Aha, kunigo puse, tuoj aš perpjausiu tau gerklę, – rėkė jis tolydžio.

Fabricijus tik šniokštė ir negalėjo nė žodžio ištarti; nuo smūgio špagos rankena jam labai skaudėjo veidą, iš nosies plūdo kraujas; beveik jau nesižinodamas, ką daraąs, jis atmušė peiliu kelis špagos smūgius ir pats kelis kartus puolė; jam vaidenosi, lyg jis būtų viešame turnyre. Šitokia mintis jam kilo todėl, kad juos ratu buvo apstoję darbininkai – dvidešimt penki ar trisdešimt žmonių, tačiau pagarbiu atstumu, nes priešininkai visą laiką bėgiojo puldinėdami vienas kitą.

Kova tarytum kiek atlyžo, smūgiai praretėjo, bet staiga Fabricijus pagalvojo: „Baisiai skauda veidą! Matyt, tas niekšas jį man subjaurojo“. Šitos minties įsiutintas, jis šoko ant priešininko su atkištu medžiokliniu peiliu. Peilio smaigalys įsmigo anam į krūtinę dešinėje ir išlindo prie kairiojo peties; tuo pat metu Džilečio špaga kiaurai pervėrė Fabricijui ranką prie peties, bet praslydo po pat oda, žaizda buvo nesunki.

Džiletis pargriuvo; kai Fabricijus priėjo prie jo, nenuleisdamas akių nuo kairiosios jo rankos, tebelaikančios peilį, ranka nevalingai atsigniaužė, ir peilis iškrito.

„Nusibaigė niekšas“, – pagalvojo Fabricijus. Žvilgtelėjo jam į veidą – iš burnos čiurkšle tekėjo kraujas. Fabricijus pribėgo prie vežimo.

– Turite veidrodėlį? – šūktelėjo jis Marjetai. Marjeta, išbalusi kaip drobė, žiūrėjo į jį, bet nieko neatsakė. Senė ramių ramiausiai atsegė žalią rankdarbių krepšelį ir padavė Fabricijui plaštakos dydžio veidroduką su rankenėle. Fabricijus pasižiūrėjo į veidrodėlį ir apsičiupinėjo veidą. „Akys sveikos, – tarė jis sau, – tai jau didelis dalykas“. Pasižiūrėjo į dantis – neišmušti.

– Nuo ko man taip skauda? – stebėjosi jis pusbalsiu.

Senė atsakė:

– Nuo to, kad skruostą jums špagos rankena permušė ligi kraujo. Žandas baisiausiai ištinęs ir pamėlynavęs; tuojau pridėkite dėlių, ir viskas praeis.

– A, tuojau dėlių, – nusijuokė Fabricijus ir kaipmat atgavo šaltą kraują.

Jis pamatė, kad darbininkai, apspitę Džiletį, žiūri į jį, bet nedrįsta liesti.

– Padėkite tam žmogui, – šūktelėjo, – nurenkite jį.

Jis buvo dar kažką besakąs, bet, pakėlęs akis, pamatė kelyje už trijų šimtų žingsnių penkis ar šešis vyrus, kurie lygiu žingsniu artėjo prie įvykio vietos.

„Žandarai, – dingtelėjo jam, – pamatys nukautą žmogų, suims mane, ir aš turėsiu garbės su iškilminga palyda įžygiuoti į Parmos miestą. Tai bent istorijėlė dvariškiams, Raversi draugams, nekenčiantiems mano tetos!“

Tuoj pat žaibo greitumu jis pažėrė ant kelio prieš žado netekusius darbininkus visus pinigus, kiek turėjo kišenėse, šoko į vežimą.

– Užgaišinkite žandarus, neduokite manęs vytis, – sušuko jiems, – aš apipilsiu jus pinigais; pasakykite jiems, kad aš nekaltas, kad tas žmogus užpuolė mane ir norėjo nudėti. O tu, – kreipėsi jis į *vetturino*, – leisk arklius šuoliais, gausi keturis napoleondorus, jei pervažiuosi per tiltą, kol tie vyrai dar manęs nepavijo.

– Gerai! – atsakė *vetturino*. – Bet nebijokite, tie žmonės juk pėsti; jei mano arkliukai bėgs paprasta ristute, ir tai mes juos toli paliksime.

Taip pasakęs, paleido arklius šuoliais.

Žodis „nebijokite“, kurį pavartojo vežikas, suerzino mūsų didvyrį: jis iš tikrųjų buvo nusigandęs, kai gavo špagos rankena į veidą.

– Bet mes galime susidurti ir su raitais, atjojančiais iš priekio, – pasakė apdairusis *vetturino*, kuriam rūpėjo tie keturi napoleondorai, – ir tie, kur mus vysis, gali riktelėti aniems, kad mus sulaikytų.

Jo žodžiai reiškė: „Vėl užsitaisykite šautuvą...“

– Ak, koks tu narsus, mano mielas kunigėli! – šūktelėjo Marjeta ir pabučiavo Fabricijų.

Senė dairėsi, iškišusi galvą pro karietos langelį; po valandėlės įtraukė ją atgal.

– Niekas jūsų nesiveja, pone, – šalčiausiai tarė ji Fabricijui. – O kelyje prieš mus taip pat nieko nematyti. Bet jūs žinote, kokie priekabūs austrų policijos valdininkai. Jei mes va šitaip šuoliais užlėksime ant pylimo palei Po upę, tai jus suims, galite neabejoti.

Fabricijus pažiūrėjo pro langelį.

– Risčia! – įsakė jis vežėjui. – Kokį turite pasą? – paklausė jis senę.

– Ne pasą, o tris pasus, – atsakė ji. – Ir kiekvienas jų atsiėjo mums keturis frankus: tiesiog baisu šitaip plėšti iš vargšų artistų, kurie keliauja visą laiką! Štai pasas, išduotas ponui Džilečiui, artistui, tai būsite jūs; o va dar du pasai – Marjetinos ir mano. Bet Džilečio kišenėje liko visi mūsų pinigai. Kas dabar bus?

– Kiek jis turėjo? – paklausė Fabricijus.

– Keturiasdešimt naujutėlių ekiu po penkis frankus, – atsakė senė.

– Tikriau sakant, šešis ekiu ir šiek tiek smulkių, – nusijuokė Marjeta. – Neleisiu apgaudinėti savo kunigėlio.

– Ar ne savaime suprantamas daiktas, kad aš stengiuosi išpešti iš jūsų trisdešimt keturis ekiu daugiau, – visai šaltai kalbėjo senė, – ką jums reiškia trisdešimt keturi ekiu? O mudvi juk netekome globėjo. Kas gi dabar parūpins mums butą, kas derėsis su *vetturini*, kai mes keliausime, ir kas visus gąsdins? Džiletis, žinoma, nebuvo gražuolis, bet užtat labai parankus, ir jei va šita mergaitė nebūtų buvusi tokia kvaila ir iš karto į jus įsispoksojusi, tai Džiletis amžiais nieko nebūtų pastebėjęs, o jūs būtumėte negailėjęs mums gražutėlių ekiu. Mes, patikėkit, labai neturtingos.

Fabricijus susigraudino; jis ištraukė piniginę ir padavė senei keletą napoleondorų.

– Matote, – tarė jis, – man ir pačiam beliko penkiolika, daugiau nėra ko iš manęs bepešti.

Marjeta puolė jam ant kaklo, senė išbučiavo rankas. Arkliai vis bėgo ristele. Kai tolumoje pasirodė geltonai ir juodai dryžuota užkarda, skelbianti, kad už jos – jau Austrijos valdos, senė tarė Fabricijui:

– Jums geriau būtų pėsčiam eiti su Džilečio pasu; mudvi valandėlę stabtelėsime – lyg apsitvarkyti. Be to, muitinėje tikrins mūsų mantą. Paklausykite manęs ir padarykite taip: ramiai, neskubėdamas pereikite per Kazal Madžorę, užsukite net į kavinę, išgerkite stikliuką degtinės; o kai jau išeisite iš miestelio, spauskite, kiek įkabinate. Austrų policija velniškai budri; ji tuoj užuos, kad buvo nužudytas žmogus; jūs keliaujate su svetimu pasu, o to jau su kaupu gana, kad užsidirbtumėte dvejus metus kalėjimo. Už miestelio pasukite į dešinę prie Po, pasisamdykite valtį ir pasislėpkite Ravenoje ar Feraroje; kuo greičiausiai nešdinkitės iš Austrijos žemių. Už du luidorus galite iš kokio muitinės valdininko nusipirkti kitą pasą, tas, kurį turite dabar, gali jus pražudyti; neužmirškite, kad nužudėte žmogų.

Fabricijus pėsčias žengė link pontoninio Kazal Madžorės tilto ir eidamas atidžiai peržiūrėjo Džilečio pasą. Mūsų didvyrį kankino didelė baimė; jis labai aiškiai prisiminė grafo Moskos žodžius, kaip pavojinga jam rodytis Austrijos teritorijoje; ir štai dabar už poros šimtų žings-

nių – baisusis tiltas, vedąs į tą šalį, kurios sostinė jam buvo Špilbergas. Bet ką daugiau daryti? Modenos Kunigaikštystė, su kuria Parmos valstybė ribojasi pietuose, pagal tam tikrą susitarimą išduoda Parmai visus bėglius; kita siena eina kalnais nuo Genujos pusės, iki jos per daug toli; žinia apie jo nelemtą nuotykį pasieks Parmą anksčiau, negu jis spės pasislėpti tuose kalnuose; taigi belieka tik Austrijos valdos kairiajame Po krante; kol iš Parmos spės parašyti Austrijos valdžios institucijoms, kad jį suimtų, praeis gal pusantros, o gal ir dvi paros. Viską apsvarstęs, Fabricijus uždegė nuo cigaro ir sudegino savąjį pasą: Austrijos žemėse verčiau pasirodyti valkata negu Fabricijum del Dongu; galimas daiktas, kad jį ir kratys.

Jau nekalbant apie savaime suprantamą bjaurėjimąsi, kurį jautė Fabricijus, patikėdamas savo likimą nelaimingojo Džilečio pasui, su tuo dokumentu buvo ir grynai praktinių keblumų: jo ūgis buvo daugių daugiausia penkios pėdos ir penki coliai, o ne penkios pėdos ir dešimt colių, kaip įrašyta pase; Fabricijui ėjo dvidešimt ketvirti metai, ir atrodė jis dar jaunesnis, o Džiletis turėjo trisdešimt devynerius. Neslėpsime, kad mūsų didvyris gerą pusvalandį pravaikščiojo pylimu šalia pontoninio tilto, nesiryždamas kelti kojos ant jo. „Ką aš patarčiau kitam, atsidūrusiam mano vietoje? – pagalvojo jis galiausiai. – Žinoma, eiti. Likti Parmos valstybėje pavojinga: gal jau pasiųstas žandaras vytis žmogaus, kuris nužudė kitą, kad ir gindamasis“. Fabricijus perkratė visas savo kišenes, suplėšė visus popierius, pasiliko tik nosinę ir cigarinę. Svarbu buvo kiek galint sutrumpinti kratą, kuri jo laukė. Fabricijus pagalvojo, kad į vieną baisų priekaištą, kurį jam gali padaryti, jis nerastų patenkinamo atsakymo: pasivadins Džilečiu, o visi jo baltiniai paženklinti jo paties inicialais.

Kaip matome, Fabricijus buvo vienas iš tų nelaimingųjų, kuriuos kankina jų pačių vaizduotė; Italijoje tai dažna yda tarp galvotų žmonių. Bet kuris prancūzas kareivis, nė kiek ne drąsesnis už Fabricijų, o gal ir bailesnis, būtų tuoj pat žengęs per tiltą ir apie jokias kliūtis iš anksto negalvojęs; priešingai, viską būtų daręs kuo šalčiausiai. O Fabricijui dingo visas šaltakraujiškumas, kai iš ano tilto galo žemaūgis, pilkai apsirengęs žmogelis šūktelėjo:

– Užeikite į policiją parodyti paso!

Policijos raštinės sienos buvo nešvarios ir prikalinėtos vinių, ant kurių kabojo tarnautojų pypkės ir nešvarios jų kepurės. Didelis eglinis stalas, kuriuo jie buvo atsitvėrę, buvo margas nuo rašalo ir vyno dėmių; dvi ar trys storos registracijos knygos, įrištos žalia oda, mirguliavo dar įvairesnių spalvų dėmėmis, o jų kraštai buvo pajuodę nuo čiupinėjimo. Ant registracijos knygų, sukrautų viena ant kitos, gulėjo trys puošnūs laurų vainikai, kuriais buvo padabinta raštinė užvakar kažkurios imperatoriaus šventės proga.

Fabricijui visos tos smulkmenos labai krito į akis, ir jam suspaudė širdį; štai kuo jis užsimokėjo už puošnią ir naujumu tviskančią prabangą, kuri traukė akį dailiuose jo apartamentuose Sanseverinos rūmuose. Jis turi įžengti į šią nešvarią raštinę, nuolankiai stovėti čia kaip žemesnis ir dar leistis tardomas!

Mažaūgis tamsiaplaukis tarnautojas su žalvariniu smeigtuku ant kaklaraiščio ištiesė pageltusią ranką ir paprašė paso. „Irzlus miesčionis“, – pagalvojo Fabricijus. Žmogynas aiškiai nustebo, ėmęs skaityti pasą, ir skaitė jį geras penkias minutes.

– Tamstai kas nors nutiko kelyje? – paklausė jis svetimšalį, žvilgsniu rodydamas į Fabricijaus žandą.

– *Vetturino* išvertė mus, važiuodamas nuo Po pylimo.

Paskui vėl stojo tyla; valdininkas nuožmiai dėbčiojo į keleivį.

„Įklimpau, – pagalvojo Fabricijus, – jis tuoj pasakys, kad jam esą nemalonu, bet turįs pranešti man blogą naujieną – aš suimamas“. Paikiausios mintys užplūdo mūsų didvyrio galvą, tą valandėlę jis ypatinga logika pasigirti negalėjo. Jis, pavyzdžiui, pagalvojo, kad galima būtų sprukti pro raštinės duris, kurios liko neuždarytos. „Nusimetu švarką, šoku į Po ir, žinoma, perplaukiu upę. Nors kažkas būtų – vis geriau nei Špilbergas“. Kol Fabricijus svarstė, kokios yra šitokio pabėgimo galimybės, policijos tarnautojas įsispyręs žiūrėjo į jį; abiejų fizionomijos buvo itin išraiškios. Pavojus protingą žmogų padaro genialų, jį, taip sakant, iškelia aukščiau jo paties; gyvos vaizduotės žmogui jis įkvepia romantinių užmojų, tiesa, drąsių, bet dažnai beprasmiškų.

Reikėjo matyti, kokiu pasipiktinimu degė mūsų didvyrio akys, kol variniais žibučiais pasipuošęs policijos raštininkas tyrinėjo jį savo žvilgsniu. „Jei aš jį užmuščiau, – svarstė Fabricijus, – mane už žmogžudystę nuteistų dvidešimčiai metų katorgos arba mirties bausme, ir vis dėlto tai ne taip siaubinga, kaip Špilbergas su šimto dvidešimt svarų grandinėmis prie abiejų kojų ir vos aštuoniomis uncijomis juodos duonos per dieną, ir taip ištisus dvidešimt metų; vadinasi, man būtų keturiasdešimt ketveri metai, kai iš jo išeičiau“. Šitaip logiškai samprotaudamas, Fabricijus visai užmiršo, kad sudegino savo pasą, taigi policijos tarnautojui niekas negalėjo paliudyti, kad prieš jį stovi maištininkas Fabricijus del Dongas.

Mūsų didvyris, kaip matote, gerokai įsigąsdino; bet jam būtų buvę dar baisiau, jei būtų žinojęs, kas dedasi policijos raštininko galvoje. Tas žmogus buvo Džilečio draugas; galite įsivaizduoti, kaip jis nustebo pamatęs aktoriaus pasą kito rankose; pirmoji jo mintis buvo suimti tą kitą, bet čia jis pagalvojo, kad Džiletis, galimas daiktas, bus pardavęs savo pasą šitam dailiam jaunuoliui, matyt, iškrėtusiam Parmoje kokį nevykusį pokštą. „Jei aš jį suimsiu, – galvojo jis, – tai galiu pridaryti nemalonumų Džilečiui; nesunku bus susekti, kad jis pardavė savo pasą; bet, kita vertus, ką pasakys mano viršininkas, jei paaiškės, kad aš, Džilečio draugas, vizavau jo pasą, pateiktą visai kito asmens?“ Valdininkas nusižiovavo, atsistojo ir pasakė Fabricijui:

– Luktelėk, tamsta, – paskui, kaip įprasta policijoje, pridūrė: – iškilo neaiškumų.

Fabricijui dingtelėjo širdyje: „Iškils dar vienas neaiškumas, kai aš pabėgsiu“.

Iš tikrųjų, tarnautojas išėjo iš raštinės ir paliko atviras duris; pasas gulėjo ant eglinio stalo. „Pavojus akivaizdus, – mąstė Fabricijus. – Tuoj pasiimu pasą ir iš lengvo grįžtu per tiltą atgal; žandarui, jei klaus, paaiškinsiu, kad užmiršau pateikti vizuoti pasą policijos komisarui paskutiniajame Parmos teritorijos kaimelyje“. Fabricijus jau laikė pasą rankoje, bet koks buvo jo nustebimas, kai jis išgirdo tą raštininką su variniu smeigtuku sakant kažkam:

– Dievaži, nebegaliu ištverti; toks karštis, tiesiog alpstu; einu į kavinę, išgersiu puodelį kavos. Kai išrūkysite pypkę, žvilgtelėkite vidun, ten reikia pasui vizą uždėti; kažkoks svetimšalis laukia.

Fabricijus, pirštų galais sėlinęs prie durų, akis į akį susidūrė su dailiu jaunu vyru, kuris pats su savim kalbėjo niūniuodamas:

– Na ką gi, uždėsime vizą tam pasui, papuošime jį savo parašėliu. O kur tamsta ketini vykti?

– Į Mantują, Veneciją ir Ferarą.

– Tebūnie į Ferarą, – pakartojo valdininkas. Jis švilpaudamas paėmė antspaudą, užspaudė pase vizą mėlynu rašalu, paskubomis tuščiame tarpe užrašė: Mantuja, Venecija ir Ferara, paskui, keliskart pamiklinęs ore ranką, pasirašė, dar kartą padažė plunksną ir palengvėle, nepaprastai kruopščiai užraitė savo parašui uodegą. Fabricijus akylai sekė kiekvieną plunksnos brūkštelėjimą; tarnautojas pasigrožėjo savo raitytu parašu, pridėjo dar penkis ar šešis taškus ir galų gale atidavė pasą Fabricijui, nerūpestingai tardamas:

– Laimingos kelionės, tamsta.

Fabricijus išėjo, stengdamasis neišsiduoti, kaip skuba, tik staiga pajuto, kad kažkas sugriebė jį už kairiojo peties. Instinktyviai čiupo už durklo rankenos ir, jei ne namai aplinkui, gal būtų pasielgęs neapgalvotai. Žmogus, sustabdęs jį, pastebėjo šitą išgąstį ir tarė lyg atsiprašydamas:

– Aš tris kartus šaukiau, bet tamsta neatsiliepei: ar neturi tamsta ko apmuitinti?

– Turiu tik nosinę; vykstu čia netoliese pas vieną giminaitį medžioti.

Fabricijus būtų labai kebliai pasijutęs, jei tarnautojas būtų paklausęs to giminaičio pavardės. Nuo alpios kaitros ir nuo visų išgyvenimų jis buvo šlapias, lyg upėje išsimaudęs. „Susidurti su komediantais man drąsos netrūksta, bet raštininkai, pasipuošę variniais blizgučiais, mane iš pusiausvyros muša; šia tema aš sudėsiu komišką sonetą kunigaikštienei“.

Vos atsidūręs Kazal Madžorėje, Fabricijus pasuko į dešinę kažkokia skurdžia gatviūkšte, nusileidžiančia į Po. „Man smarkiai praverstų Bakcho ir Cereros pagalba“, – tarė jis pats sau ir užėjo į nedidelę smuklę, virš kurios durų ant kartelės plevėsavo pilkšvas skarmalas; ant skarmalo

buvo užrašyta *Trattoria*. Ties durimis, trys pėdos nuo žemės, karojo sena paklodė, užtempta ant dviejų plonų medinių lankų, kuri saugojo tratoriją nuo tiesioginių saulės spindulių. Viduje mūsų didvyrį pagarbiai sutiko labai daili pusnuogė moteriškė; šitoks sutikimas itin maloniai paveikė Fabricijų; jis tuoj prisipažino mirštąs badu. Moteriškei betaisant pusrytį, įėjo kokių trijų dešimčių metų vyras; su niekuo nepasisveikinęs jis nesivaržydamas klastelėjo ant suolo; staiga pašoko ir tarė Fabricijui:

– *Eccellenza, la riverisco* (jūsų ekscelencija, reiškiu pagarbą).

Fabricijus tuo metu buvo puikiai nusiteikęs; nė negalvodamas apie kokius piktus kėslus, nusijuokė ir atsakė:

– O iš kur tu, po velnių, pažįsti mano ekscelenciją?

– Kaipgi? Jūsų ekscelencija nepažinote manęs? Aš Liudovikas – kunigaikštienės Sanseverinos vežėjas. Sakos dvare, kur mes važiuodavome kiekvienais metais vasaroti, aš visada sirgdavau drugiu; todėl paprašiau kunigaikštienę pensijos ir mečiau darbą. Dabar aš turtuolis, aš galėjau tikėtis gauti daugių daugiausia dvylika ekiu metams, bet kunigaikštienė pasakė, kad man reikia laisvo laiko sonetams rašyti, ir paskyrė pensijos dvidešimt keturis ekiu, – mat aš esu poetas, rašantis *liaudies kalba*; o ponas grafas pridūrė, kad jei mane kada ištiks nelaimė, drąsiai galiu į jį kreiptis. Turėjau garbę pavėžėti jūsų ekscelenciją vieną tarpustotę, kada jūs, kaip dera geram krikščioniui, vykote rekolekcijų į Velejos kartūziečių vienuolyną.

Fabricijus atidžiau pasižiūrėjo į tą žmogų, ir jo veidas jam pasirodė lyg pažįstamas. Tai buvo vienas didžiausių dabitų tarp *casa Sanseverina* vežikų; dabar, kai jis, kaip pats sakėsi, buvo turtuolis, viso jo apdaro tebuvo stori suplyšę marškiniai ir drobinės, kadaise juodai dažytos kelnės, kurios jam vos siekė kelius; beje, ant galvos dar turėjo nušiurusią skrybėlę, o ant kojų – prastus batus. Be to, jis kokias dvi savaites nebuvo skutęsis. Valgydamas kiaušinienę, Fabricijus šnekėjosi su juo kaip lygus su lygiu; kaip jis suprato, Liudovikas buvo smuklės šeimininkės meilužis. Fabricijus skubiai užbaigė pusryčius, paskui šnabžtelėjo Liudovikui:

– Noriu jums porą žodžių pasakyti.

– Jūsų ekscelencija galite ir prie jos sakyti, ji tikrai puiki moteris, – švelniai pasakė Liudovikas.

– Na štai, bičiuliai, – nesvyruodamas prašneko Fabricijus, – patekau į nelaimę ir man reikia jūsų pagalbos. Visų pirma – į šį reikalą politika neįvelta; trumpai – aš nukoviau žmogų, kuris norėjo mane nužudyti už tai, kad užkalbinau jo meilužę.

– Vargšas jaunuolis! – sušuko šeimininkė.

– Jūsų ekscelencija galite manim pasikliauti! – šūktelėjo vežėjas; jo akys suliepsnojo karščiausiu atsidavimu. – Kur jūsų ekscelencija norite vykti?

– Į Ferarą. Pasą aš turiu, bet su žandarais būtų geriau nesusitikti, jie gali jau žinoti tą įvykį.

– O kada jūs jį nudobėte?

– Šį rytą, šeštą valandą.

– Ar jūsų ekscelencijos drabužiai ne kruvini? – paklausė šeimininkė.

– Aš tuoj apie tai pagalvojau, – pasakė vežėjas. – Be to, jūsų drabužių per daug gera gelumbė; tokios čia pas mus kaimuose dažnai nepamatysi, į jus gali dėmesį atkreipti. Einu pas žydą, nupirksiu kitus. Jūsų ekscelencija maždaug mano ūgio, tik laibesnis.

– Susimildami, nevadinkite manęs ekscelencija, atkreipsite į mane dėmesį.

– Taip, ekscelencija, – sutiko vežėjas ir išėjo.

– Ei, ei! – šūktelėjo Fabricijus. – O pinigai? Grįžkite atgal!

– Kokie čia pinigai! – pertarė jį šeimininkė. – Jis turi šešiasdešimt septynis ekiu, jie visi – jūsų paslaugoms. Aš pati turiu apie keturiasdešimt, – pridūrė ji nuleidusi balsą, – ir iš visos širdies siūlau juos jums; kai nutinka tokie dalykai, ne visada žmogus gali turėti prie savęs pinigų.

Tratorijoje Fabricijus buvo dėl karščio nusimetęs surdutą.

– Ir jūsų liemenė gali mums rūpesčio padaryti, jei kartais kas užeitų: į šitą gražų *anglišką pikė* kiekvienas atkreips akį.

Ir ji padavė mūsų bėgliui juodą drobinę savo vyro liemenę.

Pro užpakalines duris į vyninę įėjo aukštas, jaunas, kiek puošniau apsirengęs vyras.

– Tai mano vyras, – tarė šeimininkė. – Klausyk, Pjetrai Antonijau, – kreipėsi į vyrą, – tai tas ponas – Liudoviko draugas; šįryt anapus upės jį ištiko bėda, ir jis nori pabėgti į Ferarą.

– Puiku, pervešim, – labai mandagiai atsakė šeimininkas. – Yra Karlo Džuzepės valtis.

Lygiai taip atvirai, kaip atvaizdavome mūsų didvyrio baimę policijos raštinėje prie tilto, papasakosime ir apie antrąją jo silpnybę: jam akyse sužibo ašaros – iki širdies gelmių sujaudino jį neprilygstamas šitų paprastų žmonių atsidavimas; jis pagalvojo ir apie savo tetos gerumą, tokį būdingą jai; įmanęs būtų šiuos žmones pinigais apipilti. Tuo tarpu su ryšuliu rankose grįžo Liudovikas.

– Sudiev, senieji drabužėliai, – bičiuliškai tarė šeimininkės vyras.

– Ne tas dabar svarbu, – aiškiai sunerimęs atsakė Liudovikas, – apie jus miestelyje jau pradėjo šnekėti; kai kas pastebėjo, kaip jūs neryžtingai stabtelėjote didžiojoje gatvėje, prieš pasukdamas į mūsų *vicolo* [70], lyg žiūrėtumėte, kur pasislėpti.

– Kuo greičiau į miegamąjį, – tarė šeimininkas.

Kambarys buvo didelis ir gražus, languose vietoj stiklų buvo ištempta pilka drobė; čia stovėjo keturios didžiulės lovos, kiekviena šešių pėdų pločio ir penkių pėdų aukščio.

– Tik greičiau! Greičiau! – ragino Liudovikas. – Čia neseniai paskirtas toks naujas žandaras, frantas, jis norėjo prisitaisyti prie tos dailios moteriškės, kurią matėte apačioje; bet aš jį perspėjau, kad jis, keliu beeidamas, gali susitikti kulką; jei tas šuo išgirs apie jūsų ekscelenciją, tai būtinai pasistengs mums įkąsti ir suims jus čia, kad pakenktų Teodolindos tratorijai.

– O kas čia? – nustebo Liudovikas, pamatęs ant Fabricijaus marškinių kraujo dėmes ir nosines, kuriomis buvo aptvarstytos žaizdos. – Tai tas *porco*[71] dar ir gynėsi? Jums suimti – šimtą kartų daugiau dingsčių, negu reikia. O marškinių aš nenupirkau.

Jis nesivaržydamas atidarė spintą, išėmė vienus šeimininko marškinius, ir netrukus Fabricijus jau buvo persirengęs pasiturinčiu kaimiečiu. Liudovikas nukabino nuo sienos žvejo tinklą, Fabricijus drabužius sukišo į žuvų pintinę, tekinas nubėgo laiptais žemyn ir skubiai išsmuko pro užpakalines duris; Fabricijus išsekė paskui.

– Teodolinda! – šūktelėjo jis, eidamas pro tratoriją. – Paslėpk, kas ten liko viršuje! Mes lauksime gluosnyne; o tu, Pjetrai Antonijau, kuo greičiausiai atsiųsk mums valtį, mes gerai mokame.

Liudovikas pervedė Fabricijų mažiausiai per dvidešimt griovių. Per platesniuosius buvo permestos ilgos, po kojomis siūbuojančios lentos; perėjęs tokiu lieptu paskui Fabricijų, Liudovikas nutraukdavo lentas. Kai jie persigavo per paskutinį griovį, jis ypač smagiai nutraukė lentą ir tarė:

– Dabar atsikvėpkime; tas šunsnukis žandaras gautų padaryti daugiau kaip dvi mylias, jei norėtų jūsų ekscelenciją pavyti. Jūs baisiai išbalęs, – pridūrė jis, žvilgtelėjęs į Fabricijų, – gerai, kad nepamiršau pasiimti buteliuko degtinės.

– Taip, ji labai pravers; žaizda šlaunyje pradeda mausti; be to, policijos raštinėje prie tilto turėjau gerokai baimės.

– Kurgi ne! – tarė Liudovikas. – Jūsų marškiniai juk kiaurai permirkę krauju, – aš tiesiog nesuprantu, kaip jūs ir drįsote rodytis tokioje vietoje. O apie žaizdas aš nusimanau; nuvesiu jus į vėsią vietelę, ten galėsite valandėlę snustelėti; mūsų paimti atplauks valtis, jei iš viso pavyks ją gauti; jei ne, jūs truputį pasilsėsite, ir mes nueisime dar dvejetą mylių pėsčiomis iki malūno, o ten jau man duos valtį. Jūsų ekscelencija geriau už mane žinote: kunigaikštienė baisiai nusimins, kai sužinos apie tą nelaimingą atsitikimą; jai gali papasakoti, kad jūs mirtinai sužeistas, o gal net pasakyti, kad klastingai nužudėte aną žmogų. Markizė Raversi nepraleis, žinoma, progos paskleisti bjauriausius gandus, kad užduotų mūsų poniai širdį. Ar neparašytumėte jūsų ekscelencija kunigaikštienei laiško?

– O kaip jį nusiųsti?

– Tame malūne, pro kurį eisime, vaikinai uždirba dvylika sū per dieną; į Parmą nueiti jiems reikia pusantros dienos, vadinasi, už kelionę jiems išeina keturi frankai; reikia pridėti dar du frankus už puspadžių nudilinimą. Jeigu juos siųstų toks vargšas žmogelis kaip aš, tai būtų šeši frankai, bet kad jie pasitarnaus didikui, reikėtų duoti dvylika.

Atvedęs Fabricijų į numatytą poilsio vietą – tankiai sužėlusį ūksmingą alksnių ir gluosnių miškelį, Liudovikas dar pravaikščiojo gerą valandą, kol atnešė rašalo ir popieriaus.

– Viešpatie, kaip man čia gera! – šūktelėjo Fabricijus. – Sudiev, karjera, niekados aš jau nebūsiu arkivyskupu!

Kai Liudovikas grįžo, Fabricijus kietai miegojo, ir jam buvo gaila jo žadinti. Valtis atplaukė tik saulei leidžiantis; Liudovikas jau iš tolo ją pastebėjo, prikėlė Fabricijų, ir šisai parašė du laiškus.

– Jūsų ekscelencija kur kas mokytesnis už mane, – prabilo drovėdamasis Liudovikas, – ir aš bijau, kad širdies gilumoje nepyktumėte, nors to ir neparodysite, jei aš pasakysiu dar vieną dalyką.

– Nesu toks paikšas, kaip jūs manote, – tarė Fabricijus, – galite sakyti, ką norite, visada liksite mano akyse ištikimas mano tetos tarnas ir žmogus, kuris padarė visa, ką galėjo, man išgelbėti iš didelės bėdos.

Daug dar teko Fabricijui įkalbinėti Liudoviką iškloti viską, bet kai jis pagaliau pasiryžo, savo kalbą pradėjo įžanga, šioji užtruko geras penkias minutes. Fabricijus ėmė nekantrauti, paskui pagalvojo: „O kas kaltas? Mūsų tuštybė; šitas žmogus nuo vežiko pasostės ganėtinai gerai yra ją perpratęs“. Atsidavimas galų gale paskatino Liudoviką viską aiškiai išdėstyti.

– Markizė Raversi brangiai užmokėtų, kad iš žygūno, kurį jūs siųsite į Parmą, išgautų tuos du laiškus! Jie rašyti jūsų ranka, taigi yra teisinis įrodymas prieš jus. Jūsų ekscelencija galite, visų pirma, palaikyti mane nekukliu ir smalsiu; kita vertus, jums gal bus gėda varginti ponią kunigaikštienę niekinga vežėjo rašysena; bet, šiaip ar taip, man rūpi jūsų saugumas, ir aš turiu kalbėti, nors jūs galite palaikyti mane akiplėša. Ar negalėtų jūsų ekscelencija padiktuoti man tuos laiškus? Tada į nemalonumus būčiau įveltas tik aš, ir tai ne kažin kiek; reikalui esant, pasakyčiau, kad jūs prišokote prie manęs vidury laukų su rašymo reikmenimis vienoje rankoje ir pistoletu kitoje ir liepėte rašyti.

– Leiskite paspausti ranką, brangusis Liudovikai! – šūktelėjo Fabricijus. – O kad jūs tikrai įsitikintumėte, jog aš nuo tokio bičiulio kaip jūs nieko nenoriu slėpti, štai tuodu laiškai, imkite ir perrašykite juos.

Liudovikas suprato, ko vertas šitoks pasitikėjimas, ir didžiai susijaudino, bet, vos parašęs kelias eilutes, pamatė, kad valtis smarkiai priartėjusi.

– Aš greičiau perrašyčiau, – tarė jis Fabricijui, – jeigu jūsų ekscelencija teiktumėtės man padiktuoti.

Kai laiškai buvo baigti, Fabricijus paskutinėje vieno laiško eilutėje įrašė raidę A, antrojoje – raidę B, o paskui ant mažytės popieriaus skiautelės prancūziškai užrašė: „Tikėkite A ir B" ir suglamžė ją. Tą popiergalį pasiuntinys turėjo užsislėpti drabužiuose.

Kai valtis priplaukė per balso atstumą, Liudovikas pašaukė valtininkus netikrais vardais; tie nieko neatsakė, bet prisiyrė prie kranto penkiais šimtais sieksnių žemiau, dairydamiesi į visas puses, ar nemato jų koks muitinės valdininkas.

– Pasirengęs jums tarnauti, – tarė Liudovikas Fabricijui. – Gal norite, kad aš pats nuneščiau laiškus į Parmą? O gal palydėti jus į Ferarą?

– Palydėti mane į Ferarą! Tokios paslaugos beveik nedrįsau jūsų prašyti. Juk kai mes išlipsime į krantą, reikės stengtis įeiti į miestą neparodžius paso. Pasakysiu jums atvirai, kad man baisiai koktu keliauti Džilečio pavarde, o aš nežinau, kas, be jūsų, galėtų man padėti įsigyti kitą pasą.

– Kodėl nesakėte man nieko Kazal Madžorėje! Pažįstu ten vieną seklį, jis man būtų pardavęs puikų pasą, ir nebrangiai – už keturiasdešimt ar penkiasdešimt frankų.

Vienas iš vyrų, atplukdžiusių valtį, buvo gimęs dešiniajame Po krante, tad į Parmą keliauti galėjo be užsienio paso, jis ir sutiko nunešti laiškus. Liudovikas mokėjo irkluoti ir apsiėmė su kitu irklininku nuplukdyti valtį, kur reikia.

– Po žemupyje mes susitiksime ginkluotų policijos valčių, – pasakė jis, – bet aš mokėsiu jų išsilenkti.

Daugiau kaip dešimtį kartų jie gavo slėptis tarp nedidelių, vos iš vandens kyšančių salelių, apžėlusių karklynais. Tris kartus teko išsilaipinti į krantą, kol tuščios valtys praplaukdavo pro sargybinių laivus. Liudovikas, pasinaudojęs šiais ilgais tarpais, padeklamavo Fabricijui keletą savo sonetų. Jausmai juose buvo gana nuoširdūs, tik užtemdyti nevykusios formos ir

todėl neverti perkelti į popierių; įdomu buvo tas, kad šio eksvežėjo aistros ir požiūris į gyvenimą buvo gyvi ir spalvingi, bet vos ėmęsis plunksnos jis darėsi šaltas ir blankus. „Aukštuomenėje mes matome kaip tik priešingą reiškinį, – pagalvojo Fabricijus. – Ten dabar visi moka dailiai pakalbėti, bet užtat širdys neturi ko pasakyti". Jis suprato, kad padarys didžiausią malonumą šitam ištikimam tarnui, jei ištaisys jo sonetuose rašybos klaidas.

– Iš manęs juokiasi, kai aš kam duodu paskaityti savo sąsiuvinį, – skundėsi Liudovikas. – Bet jeigu jūsų ekscelencija teiksis man kai kuriuos žodžiusi paraidžiui padiktuoti, tai pavyduoliai galės tik tiek pasakyti: gera rašyba – dar ne genialumas.

Tik į trečią parą, naktį, pavyko Fabricijui saugiai išsikelti į krantą alksnyne, per mylią nuo *Ponte Lago Oscuro*. Visą dieną jis išlindėjo kanapių lauke, o Liudovikas vienas nuėjo į Ferarą; čia jis išnuomojo nedidelį butuką pas vieną neturtingą žydą, kuris iš karto sumetė, kad galima bus pasipelnyti, jei tik mokės tylėti. Vakare, sutemus, Fabricijus nedideliu arkliuku įjojo į Ferarą; šita priebėga labai jam pravertė: plaukiant upe, galvą jam buvo labai įkaitinusi saulė; į abi žaizdas – šlaunyje ir petyje, kur susirėmimo pradžioje įdūrė Džiletis, įsimetė uždegimas, ir Fabricijus ėmė karščiuoti.

Dvyliktasis skyrius

Žydas, buto šeimininkas, surado patikimą chirurgą, o tasai, savo ruožtu užuodęs pilną kapšelį, pareiškė Liudovikui, kad *sąžinė* verčianti jį pranešti policijai, kas per žaizdos to jaunuolio, kurį Liudovikas vadinąs savo broliu.

– Įstatymas aiškus, – pridūrė jis. – Daugiau negu tikras dalykas, kad jūsų brolis negalėjo susižeisti pats, kaip jis pasakoja, krisdamas nuo kopėčių su atlenktu peiliu rankoje.

Liudovikas šaltai atsakė tam dorajam chirurgui, kad jei jis drįsiąs paklausyti to savo sąžinės balso, tai prieš išvykdamas iš Feraros jis, Liu-

dovikas, turėsiąs garbės kristi ant jo būtent su atlenktu peiliu rankoje. Kai jis persakė šitą pokalbį Fabricijui, tasai jį smarkiai išbarė, bet gaišti nė minutės nebebuvo galima, reikėjo kuo skubiausiai nešdintis. Liudovikas pasakė žydui bandysiąs išsivesti brolį grynu oru pakvėpuoti; pasisamdė vežiką, ir mūsų bičiuliai išsikraustė iš tų namų, neketindami daugiau juose rodytis. Skaitytojui tikriausiai prailgo šis pasakojimas apie įvairiausias gudrybes, kurių reikia griebtis neturint kišenėje paso; tokių rūpesčių prancūzai jau nebežino, bet Italijoje, o ypač prie Po, apie pasus tik ir tekalbama. Kai jie niekieno nekliudomi išvažiavo iš Feraros tarsi šiaip sau iškylautojai, Liudovikas atleido vežiką, pats sugrįžo į miestą pro kitus vartus, paskui atvažiavo paimti Fabricijaus su sediola, pasamdyta dvylikai mylių kelio. Netoli Bolonijos mūsų bičiuliai liepė vežikui sukti tiesiai per laukus į kelią, kuris ateina į Boloniją iš Florencijos; pernakvojo skurdžiausiuose, kokius tik pavyko rasti, užeigos namuose; rytojaus dieną Fabricijus pasijuto galėsiąs bent kiek pėsčias paeiti, ir juodu įžengė į Boloniją lyg grįždami iš pasivaikščiojimo. Džilečio pasą sudegino; apie komedininko mirtį žinia gal jau buvo pasklidusi, todėl į policijos rankas patekti be paso buvo ne taip pavojinga, kaip su nužudyto asmens pasu.

Bolonijoje Liudovikas turėjo pažinčių su vienu kitu turtingų namų tarnu; buvo sutarta, kad jis nueis pas juos apsižvalgyti. Jis papasakojo jiems, kad keliaująs su jaunesniuoju broliu iš Florencijos, bet brolis norėjęs miego, todėl jis išvykęs iš užeigos namų vienas dar saulei netekėjus. Jie turėję susitikti viename kaimelyje, kur jis, Liudovikas, ketinęs perlaukti vidudienio kaitrą. Bet jis brolio nesulaukęs, tad grįžęs atgal ir radęs jį sužeistą ant kelio; kažkokie žmonės prikibę prie jo, pritrenkę akmeniu, subadę peiliu ir, be to, apiplėšę. Jo brolis esąs dailus vaikinas, mokąs prižiūrėti ir valdyti arklius, gerai skaitąs ir rašąs, jis labai norėtų surasti jam vietą kur nors geruose namuose. Liudovikas ketino prireikus dar pridurti, kad broliui sukritus piktadariai pabėgę ir nusinešę ryšulėlį su baltiniais ir pasais.

Bolonijoje Fabricijus pasijuto labai pavargęs, bet nedrįso be paso rodytis užeigos namuose ir užėjo į didžiulę Šventojo Petronijaus bažnyčią. Buvo čia maloniai vėsu; jis bematant atsigavo. „Koks aš nedėkingas

padaras, – staiga pagalvojo jis, – įėjau į bažnyčią tik pasėdėti lyg į kokią kavinę!" Jis puolė ant kelių ir karštai ėmė dėkoti Dievui, kad taip aiškiai jį globojęs nuo to laiko, kai jis, savo nelaimei, nukovęs Džiletį. Jis dar ir dabar drebėdamas prisiminė, koks pavojus jam grėsė, jeigu jį būtų atpažinę Kazal Madžorės policijos raštinėje. „Kaipgi čia buvo, – galvojo jis, – kad tas raštininkas, kuris taip įtariai žiūrėjo į mane ir bent tris kartus perskaitė mano pasą, nepastebėjo, kad mano ūgis ne penkios pėdos dešimt colių, kad aš neturiu trisdešimt aštuonerių metų, kad mano veidas nėra rauplėtas? O Dieve gerasis, kaip aš turiu būti tau dėkingas! Ir aš, niekingas vabalas, iki šiol nesuklupau prieš tave! Aš, išdidėlis, vaizdavausi, kad tik tuščias žmogiškasis atsargumas man padėjo išvengti Špilbergo, kuris buvo mane bepraryjąs!"

Fabricijus išklūpojo daugiau kaip valandą neapsakomai sugrudęs dėl tokio begalinio Dievo gerumo. Jis negirdėjo, kada priėjo ir priešais jį atsistojo Liudovikas. Fabricijus, įsikniaubęs į rankas, pakėlė galvą, ir ištikimasis tarnas pamatė, kad skruostais jam rieda ašaros.

– Ateikite po valandos, – gana šiurkščiai pasakė Fabricijus.

Liudovikas neįsižeidė dėl tokio tono, kadangi Fabricijus taip karštai meldėsi. Fabricijus kelissyk iš eilės sukalbėjo septynias atgailos psalmes, kurias mokėjo atmintinai; jis ilgiau susimąstė ties tais posmais, kurie jam atrodė turį ką bendro su jo dabartine padėtimi.

Fabricijus prašė Dievą atleisti daugelį dalykų, bet pažymėtina štai kas: jam nė į galvą neatėjo laikyti sau už nuodėmę siekimo tapti arkivyskupu vien dėl to, jog grafas Moska yra ministras pirmininkas ir mano, jog ta vieta bei jos teikiamas ištaigus gyvenimas tinka kunigaikštienės sūnėnui. Tos vietos Fabricijus, tiesa, netroško karštai, bet vis dėlto galvojo apie ją lygiai taip, kaip būtų galvojęs apie ministro portfelį ar generolo laipsnį. Jam nė į mintį neatėjo, kad į tą kunigaikštienės sumanymą galėtų būti įpainiota ir jo sąžinė. Tai pažymėtinas bruožas tų religinių įsitikinimų, kuriuos jam įskiepijo Milane jėzuitai. Toji religinė sistema *atima žmogui drąsą mąstyti apie neįprastus dalykus*, o svarbiausia – uždraudžia, kaip baisiausią iš visų nuodėmių, *savarankišką svarstymą*, nes tai jau žingsnis į protestantizmą. Jei nori sužinoti, kuo esi nusidėjęs, turi atsiklausti savo

kleboną ar perskaityti nuodėmių sąrašą, išspausdintą knygose „Pasirengimas atgailos sakramentui“. Fabricijus atmintinai mokėjo visą šitą sąrašą, sudarytą lotyniškai, buvo jį išmokęs dar dvasinėje akademijoje, Neapolyje. Dabar, pakartojęs jį mintyse ir priėjęs skyrių apie žmogžudystę, Fabricijus nuoširdžiai prisipažino nusikaltęs Dievui – nužudęs žmogų, tačiau gindamas savo paties gyvybę. Punktus, liečiančius *simoniją* (bažnytinių pareigų įsigijimą už pinigus), jis prabėgo be mažiausio dėmesio. Jei kas būtų pasiūlęs jam sumokėti šimtą luidorų už pirmojo generalvikaro vietą Parmos arkivyskupijoje, jis su pasibaisėjimu būtų atstūmęs šią mintį; tačiau jam nė kartą neatėjo į galvą, nors proto ir logikos jam nestigo, kad grafo Moskos įtaka, kuria jis naudojasi savo reikalams, yra taip pat simonija. Štai kuo gali pasididžiuoti jėzuitų auklėjimo sistema; ji įpratina nepastebėti to, kas aišku kaip dieną. Prancūzas, išauklėtas paryžietiškos ironijos ir savanaudiškumo atmosferoje, galėjo visai be blogos valios apkaltinti Fabricijų veidmainiavimu, nors mūsų didvyris kuo nuoširdžiausiai ir kuo graudžiausia širdimi atvėrė savo sielą Dievui.

Fabricijus išėjo iš bažnyčios tik tada, kai jautėsi pasirengęs išpažinčiai, kurią ketino rytojaus dieną atlikti; Liudovikas laukė jo ir sėdėjo ant laiptų didžiulio akmeninio peristilio, gerokai pakylėto virš didžiosios aikštės prieš Šventojo Petronijaus bažnyčios fasadą. Kaip po smarkios audros oras tampa tyresnis, taip ir Fabricijaus sieloje įsivyravo rimtis, džiaugsmas, ji tarytum atsinaujino.

– Man dabar daug geriau, žaizdų veik nebejaučiu, – tarė jis, priėjęs prie Liudoviko, – bet visų pirma turiu jus atsiprašyti, kad taip piktai atsakiau, kai užkalbinote mane bažnyčioje; tada kaip tik dariau sąžinės sąskaitą. Na, o kaip mūsų reikalai?

– Kuo puikiausi; išnuomojau butuką, tiesa, nelabai tinkamą jūsų ekscelencijai, pas vieno savo draugo žmoną; užtat šeimininkė labai daili, be to, palaiko artimus ryšius su vienu įtakingu vietinės policijos pareigūnu. Rytoj nueisiu pranešti, kad mums pavogti pasai; šitas pareiškimas bus priimtas už tikrą pinigą; tik reikės apmokėti pašto išlaidas už laišką, kurį policija pasiųs į Kazal Madžorę teiraudamasi, ar tikrai gyvena šiame valsčiuje žmogus, kuris vadinasi Liudovikas San Mikelis ir turi brolį

Fabricijų, tarnaujantį Parmoje pas kunigaikštienę Sanseveriną. Reikalas baigtas, *siamo a cavallo* (italų priežodis: mes išsigelbėjome).

Fabricijus staiga labai surimtėjo; jis paprašė Liudoviką palaukti jo dar valandėlę, beveik tekinas grįžo į bažnyčią ir, vos įžengęs pro duris, vėl puolė ant kelių, jis su nusižeminimu pabučiavo akmenines grindis.

– Viešpatie, juk tai stebuklas, – su ašaromis akyse sušuko jis. – Pamatęs, kad mano siela pasiruošusi grįžti į tiesos kelią, tu išgelbėjai mane. Dieve didis! Galimas daiktas, kad kurią dieną aš padėsiu galvą kokiame susidūrime, tai atsimink mano mirties valandą, ko dabar pilna mano siela.

Ir, nebesitverdamas džiaugsmu, Fabricijus dar kartą sukalbėjo septynias atgailos psalmes. Prieš išeidamas, jis priėjo prie senutės, kuri sėdėjo po nedideliu madonos paveikslu greta geležinio trikampio, statmeniškai pritvirtinto ant to paties metalo kojos. Trikampio kraštai buvo nusmaigstyti smailais virbeliais, ant kurių pamaldūs tikintieji uždega žvakutes priešais garsiąją Čimabuės [72] madoną. Kai Fabricijus priėjo, ant trikampio degė tik septynios žvakutės; jis įsidėjo šitą aplinkybę atmintin, nusprendęs vėliau, kai bus laisvesnis, ją apsvarstyti.

– Kiek kainuoja žvakės? – paklausė jis senutę.

– Du bajokai už vieną.

Iš tikrųjų žvakės nebuvo storesnės už žąsies plunksnos stagarą, o ilgumo neturėjo nė pėdos.

– Kiek žvakių dar galima uždegti ant jūsų trikampio?

– Šešiasdešimt tris, nes uždegtos tik septynios.

„Aha, šešiasdešimt trys ir septyni bus septyniasdešimt, – pagalvojo jis. – Ir šitą dalyką reikia įsidėmėti".

Jis išmokėjo už žvakes, pats jas susmaigstė ant trikampio, uždegė septynias pirmąsias, paskui atsiklaupė, aukodamas šitą auką, ir pakilęs tarė senutei:

– Tai padėka už Viešpaties siųstą malonę, – o atėjęs prie Liudoviko pasakė: – esu baisiai alkanas.

– Į smuklę eiti jokiu būdu negalima, einam į savo butą; šeimininkė jums nupirks visa, ko reikia pusryčiams; ji, žinoma, nusuks kokį dvidešimt sū, užtat bus juo paslaugesnė naujajam savo nuomininkui.

– Bet iš to man nauda tik tokia, kad dar gerą valandą turėsiu kęsti alkį, – nusijuokė Fabricijus nerūpestingai kaip vaikas ir įėjo į smuklę šalia Šventojo Petronijaus bažnyčios. Atsisėdęs prie staliuko, didžiai nustebo, kai pamatė prie gretimo staliuko besėdintį Pepę, savo tetos vyriausiąjį liokajų, tą patį, kuris kitados buvo atvykęs jo pasitikti į Ženevą. Fabricijus ženklu parodė jam, kad tylėtų; paskui skubiai papusryčiavo ir atsikėlė nuo staliuko, palaimingai šypsodamasis; Pepė išėjo įkandin, mūsų didvyris trečią kartą užėjo į Šventojo Petronijaus bažnyčią. Liudovikas iš kuklumo liko laukti jo aikštėje.

– Dieve brangus, monsinjore! Kaipgi jūsų žaizdos? Ponia kunigaikštienė baisiai nerimauja; pirmąją dieną ji manė, kad jus nužudė ir pametė kurioje Po salelėje; tuojau išsiųsiu jai žinią per kurjerį. Jau šešios dienos ieškau jūsų; trys iš jų praėjo Feraroje, kol apibėgiojau visus viešbučius.

– Ar atvežėte man pasą?

– Net tris: vieną su jūsų ekscelencijos pavarde ir visais titulais, antrą – tik su jūsų pavarde, o trečią – pramanyta Džuzepės Bosio pavarde. Kiekvieno paso yra du egzemplioriai, nelygu iš kur jūsų ekscelencija norėsite pasisakyti atvykęs – iš Florencijos ar iš Modenos. Reikės tik išeiti pasivaikščioti už miesto. Ponas grafas būtų patenkintas, jei jūs apsigyventumėte *del Pelegrino* viešbutyje, kurio šeimininkas yra jo draugas.

Fabricijus, dėdamasis einąs visai be tikslo, pasuko į dešinę bažnyčios navą ir priėjo iki tos vietos, kur degė jo žvakės; įbedė akis į Čimbuės madoną, paskui atsiklaupė ir pasakė Pepei:

– Palauk valandėlę, turiu padėkoti Dievui.

Pepė pasekė jo pavyzdžiu. Išeinant iš bažnyčios, Pepė pastebėjo, kad pirmajam paprašiusiam išmaldos elgetai Fabricijus padavė dvidešimties frankų monetą; elgeta puolė rėksmingai dėkoti, išgirdę tai, paskui gailestingąjį poną pasileido debesys visokiausio plauko elgetų, įprasta Šventojo Petronijaus aikštės puošmena. Kiekvienas norėjo gauti savąją dalį iš to napoleondoro. Elgetos moterys, netekusios vilties prasiskverbti pro kamšatį aplink pinigą, puolė prie Fabricijaus, reikalaudamos patvirtinti, jog napoleondorą jis davęs visiems Dievulio pavargėliams pasidalyti. Pepė švytravo lazda su auksiniu buožulu ir šaukė, kad duotų jo ekscelencijai ramybę.

– O ekscelencija! – dar garsiau suklykė visos tos moterys. – Duokite vieną napoleondorą ir vargšėms moterims!

Fabricijus paspartino žingsnį, moterys šaukdamos vijosi iš paskos, subėgo iš visų gatvių daugybė elgetų vyrų – buvo panašu lyg į maištą. Visa ši bjauriai suskretusi ir smarki minia staugė: „Ekscelencija!" Fabricijui tik vargais negalais pavyko išsivaduoti iš spūsties; tas įvykis sugrąžino jo vaizduotę į žemę. „Šito aš ir nusipelniau, – pagalvojo jis, – kam reikėjo užkabinti valkatas".

Dvi moterys jį atsivijo iki Saragosos vartų, pro juos jis išėjo iš miesto; bet čia Pepė galų gale sustabdė jas, rimtai pagrasinęs lazda ir numetęs keletą smulkių monetų. Fabricijus užkopė į vaizdingą *San Michele in Bosco* kalvą, kitapus sienos apėjo dalį miesto, pasuko takeliu, šis išvedė jį per kokius penkis šimtus žingsnių nuo miesto į kelią, ateinantį nuo Florencijos pusės; paskui tuo keliu grįžo į Boloniją ir iškilmingai įteikė policijos raštininkui pasą, kuriame tiksliausiai buvo nurodytos jo asmens žymės. Pagal šį pasą jis vadinosi Džuzepė Bosis ir buvo teologijos studentas. Fabricijus pastebėjo apačioje, dešiniajame kampe, nedidelę raudono rašalo dėmelę, lyg netyčiom užtėkštą. Po dviejų valandų jam kulnus jau mynė seklys – dėl to ekscelencijos titulo, kuriuo į jį, šventojo Petronijaus elgetoms girdint, kreipėsi jo palydovas, nors pase ir nebuvo įrašytas joks titulas, duodąs teisę būti savo tarnų vadinamam ekscelencija.

Fabricijus seklį pastebėjo, bet tik smagiai širdyje pasijuokė; jis nebegalvojo nei apie pasus, nei apie policiją, viskas jam buvo tik pramoga kaip vaikui. Pepei buvo įsakyta likti prie jo, bet šisai, pamatęs, kad Fabricijus labai patenkintas Liudoviku, nutarė verčiau pats pargabenti kunigaikštienei gerąsias žinias. Fabricijus parašė du ilgiausius laiškus savo brangiems artimiesiems; paskui jam dingtelėjo, kad reikėtų parašyti dar ir trečiąjį – garbingajam arkivyskupui Landrianiui. Tas laiškas, kuriame jis smulkiai atpasakojo susirėmimą su Džilečiu, padarė didžiulį įspūdį. Gerasis arkivyskupas susigraudino ir, žinoma, neiškėntė nenuėjęs ir neperskaitęs laiško kunigaikščiui, kuris malonėjo jį išklausyti: jam buvo savotiškai įdomu, kaip šitą pasibaisėtiną žmogžudystę pateisina pats jaunasis monsinjoras. Gausių markizės Raversi draugų dėka kunigaikštis, kaip ir visas

Parmos miestas, įtikėjo, kad Fabricijus buvo pasitelkęs į pagalbą dvidešimt ar trisdešimt kaimo vyrų, šie ir padėjo jam nužudyti kažkokį niekingą komediantą, išdrįsusį grumtis su juo dėl meilutės Marjetos. Despoto dvare teisybę valdo apsukresnysis intrigantas, kaip Paryžiuje – mada.

– Bet, po velnių, – pasakė valdovas arkivyskupui, – šitokie reikalai tvarkomi kitų rankomis; o tvarkyti juos pačiam, – kas gi taip daro; be to, tokių komediantų kaip Džiletis niekas nežudo, juos tiktai perka.

Fabricijus nėmaž nenumanė, kas dedasi Parmoje. O ten iš tikrųjų buvo sprendžiamas toks klausimas: ar dėl to komedianto, kuris gyvas uždirbdavo trisdešimt du frankus per mėnesį, – ar dėl jo nužudymo nuvirs ultramonarchistų vyriausybė ir jos galva – grafas Moska?

Sužinojęs apie Džilečio mirtį, valdovas, pakiršintas kunigaikštienės Sanseverinos nepriklausomos laikysenos, įsakė vyriausiajam prokurorui Rasiui vesti šią bylą taip, lyg reikalas liestų liberalą. O Fabricijus buvo įsitikinęs, kad jo rango žmonės yra virš įstatymų; bet jis neatsižvelgė į tai, kad šalyse, kur aukštos kilmės žmonės niekada nebaudžiami, intriga yra visagalė, net kai nukrypsta prieš juos pačius. Jis dažnai kalbėdavo Liudovikui apie visišką savo nekaltumą, kuris būsiąs tuojau viešai apskelbtas; svarbiausias jo argumentas buvo tas, kad jo nesą už ką kaltinti. Vieną kartą Liudovikas, išklausęs tokios kalbos, tarė jam:

– Nesuprantu, kam jūsų ekscelencija, toks protingas ir toks matytas žmogus, čia varginatės ir pasakojat tokius dalykus man, savo ištikimam tarnui. Jūsų ekscelencija per daug atsargus, tokius dalykus dera pasakoti viešai ar teisme.

„Tas žmogus laiko mane žmogžudžiu ir vis dėlto myli mane“, – pagalvojo Fabricijus, tarsi nukritęs iš debesų.

Praėjus trims dienoms po Pepės išvykimo, Fabricijus labai nustebo gavęs storą laišką su antspaudu ant šilkinės virvutės, kaip Liudviko XIV laikais, ir adresuotą jo ekscelencijai garbiausiajam monsinjorui Fabricijui del Dongui, pirmajam Parmos diecezijos generalvikarui, kanauninkui ir t. t.

„Nejau visi šitie titulai vis dar man priklauso?“ – su šypsena pagalvojo jis.

Arkivyskupo Landrianio laiškas buvo tikras logikos ir aiškios minties šedevras; prirašyta buvo nei daugiau, nei mažiau – devyniolika lakštų, kuriuose labai tiksliai išdėstyta visa, kas darėsi Parmoje dėl Džilečio mirties.

„Jei prie mūsų miesto sienų būtų pasirodęs generolas Nėjus su prancūzų armija – ir jis nebūtų padaręs didesnio įspūdžio, – rašė gerasis arkivyskupas. – Išskyrus kunigaikštienę ir mane, brangusis sūnau mano, visi tiki, kad komediantą Džiletį jūs nužudėte dėl pramogos. Jei tokia nelaimė ir būtų jus ištikusi, tai panašūs dalykai nesunkiai užglaistomi dviem šimtais luidorų ir pusės metų pasišalinimu; bet markizė Raversi sumanė panaudoti šitą įvykį grafui Moskai nuversti. Viešoji nuomonė smerkia šiuo atveju ne baisią žmogžudystės nuodėmę, bet vien tik jūsų *nesumanumą*, arba, tikriau pasakius, jūsų arogantišką nenorą nepasinaudoti *bulo* (tam tikro samdomo žudiko) paslaugomis. Čia jums tiksliai persakau tai, ką girdžiu aplink save, nes po tos didžiai apgailėtinos nelaimės kasdien lankausi trejuose žymiausiuose namuose, idant turėčiau progos jus pateisinti. Ir galbūt dar niekad nesu panaudojęs šventesniam reikalui tos menkutės iškalbos, kuria dangus teikėsi mane apdovanoti".

Fabricijui atsivėrė akys; kunigaikštienė rašė jam daug laiškų, bet juose, pilnuose bičiulystės karščio, nesiteikė pasakoti konkrečių dalykų. Ji prisiekinėjo išvažiuosianti amžinai iš Parmos, jeigu jis tuoj pat negrįšiąs į ją su triumfu. „Grafas padarys dėl tavęs visa, kas įmanoma žmogaus jėgoms, – rašė ji laiške, kurį Fabricijus gavo kartu su arkivyskupo laišku. – O dėl manęs, tai ta graži tavo išdaiga visai pakeitė mano būdą; pasidariau šykšti kaip bankininkas Tombonė: atleidau visus savo darbininkus, negana to – padariau su grafu turto apskaitą, ir pasirodė, kad jis kur kas mažesnis, negu mano buvo manyta. Po grafo Pjetraneros, nuostabaus žmogaus, mirties (tu, atvirai sakant, verčiau būtum už jį keršijęs, negu lindęs į pavojų dėl tokio menkystos kaip Džiletis) aš likau su tūkstančiu dviem šimtais livrų rentos ir penkiais tūkstančiais frankų skolos; prisi-

menu, beje, kad turėjau tada pustrečio tuzino baltų atlasinių kurpaičių, parsiųsdintų iš Paryžiaus, ir tik vieną porą batukų, tinkamų išeiti į gatvę. Aš jau beveik galutinai pasiryžau paimti sau tuos tris šimtus tūkstančių frankų, kuriuos man užrašė kunigaikštis ir už kuriuos anksčiau buvau ketinusi pastatydinti jam didingą antkapį. Beje, svarbiausia tavo – tai yra mano – priešininkė yra markizė Raversi; jei tau nuobodu vienam Bolonijoje, parašyk tik žodelį, ir aš tuoj atvažiuosiu pas tave. Įdedu dar keturis čekius..." ir t. t., ir t. t.

Kunigaikštienė nė puse žodžio neužsiminė Fabricijui, kas manoma Parmoje apie tai, kas jam nutiko; jai rūpėjo jį pirmiausia paguosti, be to, jos nuomone, tokio niekingo padaro kaip Džilečio mirtis – per menkas įvykis, kad vertėtų dėl jos rimtai priekaištauti del Dongo giminės atstovui. „Kiek tokių džilečių pasiuntė mūsų senoliai į aną pasaulį, – įsakė ji grafui, – ir niekada niekam į galvą neatėjo dėl to jiems kaltinimą mesti!"

Fabricijus, labai nustebęs, tik dabar suvokė, kas čia iš tikrųjų darosi, ir atidžiai įsiskaitė į arkivyskupo laišką. Deja, ir pats arkivyskupas laikė Fabricijų labiau informuotu žmogumi, negu iš tiesų buvo. Fabricijus suprato, jog markizė Raversi labiausiai džiūgauja todėl, kad neįmanoma rasti liudytojų, kurie būtų *patys matę* tas nelemtas kautynes. Žinią apie jas į Parmą pirmas parnešė liokajus, bet jis sėdėjo Sanginijos kaimelio smuklėje, kai viskas ten dėjosi; Marjeta ir senė, tariamoji jos motina, dingo, o markizė papirko *vetturino*, kuris vežė jas iki sienos, ir tas dabar davinėjo bjauriausius parodymus.

„Nors bylos eiga yra apgaubta didžiausia paslaptimi, – rašė gerasis arkivyskupas savo ciceroniška stiliumi, – ir jai vadovauja generalinis prokuroras Rasis, apie kurį sakyti ką bloga man neleidžia vien krikščioniška artimo meilė, bet kuris karjerą padarė persekiodamas nelaimingus kaltinamuosius taip, kaip medžioklinis šuo kad vaikosi kiškius; nors, sakau, įpykęs kunigaikštis pavedė žiūrėti šią bylą tam Rasiui, tokiam niekšui ir parsidavėliui, kad jūs net įsivaizduoti nepajėgsite, man vis dėlto pavyko perskaityti tris *vetturino* parodymus. Negirdėta laimė, kad šitas nenaudėlis prieštarauja pats sau. Kadangi kalbu su savo generalvikaru, su tuo, ku-

ris po mano galvos bus vyriausiuoju šios diecezijos ganytoju, pridursiu, kad buvau atsikvietęs kleboną tos parapijos, kurioje gyvena šis suklydęs nusidėjėlis. Pasakysiu jums, didžiai brangus mano sūnau, bet tik kaip išpažinties paslaptį, kad tas klebonas iš *vetturino* žmonos jau sužinojo, kokią sumą iš markizės Raversi yra gavęs jos vyras; nedrįstu teigti, kad markizė pareikalavo, idant jis apšmeižtų jus, bet toks dalykas tikėtinas. Pinigai jam buvo įteikti per vieną nenaudėlį kunigą, kuris eina markizės namuose nelabai garbingas pareigas ir kuriam aš buvau priverstas antrąkart uždrausti laikyti mišias. Nevarginsiu jūsų pasakojimu apie daugelį kitų savo pastangų, kurių iš manęs laukti turėjote teisės ir kurių imtis, be to, yra mano pareiga. Vienas kanauninkas, jūsų kolega katedros kapituloje, beje, kartais kiek per daug gerai prisimenąs, kad jo giminės turtai, kurių vieninteliu paveldėtoju jis liko iš Dievo malonės, jam teikia didelį svorį, leido sau pareikšti pas grafą Dzurlą, vidaus reikalų ministrą, kad šitame juoko vertame dalyke laikąs jūsų kaltę esant įrodytą (jis turėjo galvoje nelaimingojo Džilečio nužudymą); aš jį pasišaukiau pas save ir čia, girdint savo trims generalvikarams, kapelionui ir dviem kaip tik laukiamajame buvusiems klebonams, paprašiau smulkiai išdėstyti mums, savo broliams, kuo jis grindžia tą visišką savo įsitikinimą dėl vieno savo kolegos kaltumo; vargšelis teįstengė pakrikai pamikčioti kažką visai neįtikinama; visi pakilo prieš jį, ir nors aš laikiau savo pareiga tik keletą žodžių pridėti, jis apsiverkė ir mūsų akivaizdoje prisipažino didžiai suklydęs; paskui savo ir visų dalyvaujančių asmenų vardu aš pažadėjau laikyti šį pokalbį paslaptyje, tačiau su sąlyga, kad jis iš visų jėgų stengsis atitaisyti tą klaidingą įspūdį, kurį galėjo sudaryti per šias dvi savaites jo skleistos kalbos.

Nekartosiu jums, brangusis sūnau mano, to, ką jūs tikriausiai jau seniai žinote, būtent, kad iš trisdešimt keturių kaimiečių, kuriuos grafas Moska buvo pasisamdęs kasinėjimo darbams ir kurie, kaip teigia markizė Raversi, buvę jūsų pasamdyti talkininkauti nusikaltime, trisdešimt du buvo griovyje ir dirbo savo darbą, kai jūs griebėtės medžioklinio peilio ir pasinaudojote juo gindamas savo gyvybę nuo žmogaus, netikėtai jus užpuolusio. Du iš tų kaimiečių, kurie stovėjo prie griovio, riktelėjo: „Žu-

do monsinjorą!“ Vien tik šitas šūktelėjimas aiškių aiškiausiai įrodo jūsų nekaltumą. Na ir ką gi! Generalinis prokuroras Rasis tvirtina, kad tie du žmonės kažkur dingę; maža to, buvo surasti aštuoni iš tų vyrų, kurie buvo griovyje, ir per pirmąjį tardymą šeši iš jų pareiškė girdėję šaukiant: „Žudo monsinjorą!“ Aplinkiniais keliais sužinojau, kad per penktąjį jų tardymą, įvykusį vakar vakare, penki iš jų jau pareiškė gerai neprisimeną, ar patys savo ausimis girdėję šaukiant, ar tik kuris iš draugų tai sakęs. Yra duotas paliepimas pranešti man, kur gyvena tie grioviakasiai, ir jų parapijos klebonai pasistengs jiems išaiškinti, kad jie pražudys savo sielas, jei dėl kelių ekiu susigundys iškraipyti tiesą.“

Kaip matome iš čia pateiktų laiško vietų, gerasis arkivyskupas leidosi į begalines smulkmenas. Paskui pridūrė, jau griebęsis lotynų kalbos:

„Visa šita byla yra paprasčiausias mėginimas pakeisti vyriausybę. Jeigu jūs būsite nuteistas, jūsų laukia, aišku, katorga arba mirtis, bet tada įsikišiu aš ir iš arkivyskupo sosto pareikšiu žinąs, kad esate nekaltas, kad jūs tik gynėte savo gyvybę nuo galvažudžio ir pagaliau kad aš pats uždraudžiau jums grįžti į Parmą, kol joje tebeturi viršų jūsų priešai; aš net ketinu viešai pasmerkti generalinį prokurorą, kaip jis yra vertas; neapykanta šitam žmogui – visuotinė, o pagarba jo būdui – rečiausias dalykas. Ir pagaliau, prieš jam paskelbsiant šį neteisingą nuosprendį, kunigaikštienė Sanseverina išvažiuos iš miesto, o gal net iš Parmos valdų; tokiu atveju, niekas neabejoja, grafas irgi įteiks atsistatydinimą. Labai galimas daiktas, kad tada vyriausybę sudarys generolas Fabijus Kontis, ir markizė Raversi išeis nugalėtoja. Blogiausia jūsų byloje yra tai, kad nė vienam žmogui su galva nėra įsakmiai pavesta pasirūpinti, kad būtų įrodytas jūsų nekaltumas ir iškelti aikštėn mėginimai papirkti liudytojus. Grafas tariasi tuo rūpinąsis; tačiau jis yra per daug didelis ponas, kad galėtų nusileisti ligi tam tikrų smulkmenų; negana to, jis, būdamas policijos ministru, pačioje pradžioje buvo priverstas duoti griežčiausius įsakymus prieš jus. Galiausiai – ar išdrįsiu pasakyti? – šviesusis mūsų valdovas tiki ar bent dedasi tikįs jus kaltą esant ir žiūri į šią bylą su kažkokiu niršuliu.“ (Žodžiai „šviesusis mūsų valdovas“ ir „dedasi tikįs“ buvo parašyti graikiškai, ir Fabricijus pajuto begalinį

dėkingumą arkivyskupui, išdrįsusiam juos parašyti. Jis išpjovė peiliuku tą laiško eilutę ir čia pat ją sunaikino.)

Fabricijus bent keliolika kartų sustojo skaitydamas tą laišką; jį užplūdo karščiausias dėkingumas, ir jis tuoj pat parašė arkivyskupui aštuonių puslapių atsakymą. Ne kartą jam teko pakelti galvą nuo laiško, kad ant popieriaus nelašėtų ašaros. Rytojaus dieną, kai jau norėjo laišką užantspauduoti, perskaitęs jį nutarė, kad jis per daug pasaulietiškas. „Parašysiu lotyniškai, – nusprendė, – garbiajam arkivyskupui jis atrodys korektiškesnis". Bet, rūpestingai bedailindamas lotyniškus periodus, gražiai pamėgdžiojančius Cicerono stilių, prisiminė, kad arkivyskupas, kalbėdamas su juo kažkurią dieną apie Napoleoną, pabrėžtinai pavadino ji Buonaparte; viena akimirka dingo visas jo susijaudinimas, vakar jam išspaudęs ašaras. „O Italijos karaliau, – sušuko jis, – tiek žmonių prisiekė ištikimybę tau gyvam esant, o aš išlaikysiu ją po tavo mirties. Arkivyskupas mane, žinoma, myli, bet myli dėl to, kad aš – del Dongas, o jis – miestelėno sūnus". Kad veltui nežūtų itališkai parašytas jo iškalbingasis laiškas, Fabricijus, padaręs reikiamas pataisas, nusiuntė jį grafui.

Tą pačią dieną Fabricijus sutiko gatvėje Marjetą; ji nukaito iš džiaugsmo ir ženklu jam parodė, kad eitų įkandin jos, bet atokiau. Paskui skubiai įsmuko į tuščią portiką; čia dar žemiau užsismaukė ant akių juodus nėrinius, nešiojamus to krašto papročiu, kad niekas jos nepažintų; paskui, staigiai atsisukusi, paklausė:

– Kaip čia yra, kad jūs laisvas vaikščiojate po miestą?

Fabricijus papasakojo jai visa, kas jam buvo nutikę.

– Dieve didis! Jūs buvote Feraroje! O aš jūsų ten taip ieškojau! Žinote, aš susipykau su savo sene: ji norėjo nusivežti mane į Veneciją, bet aš žinojau, kad jūs ten niekada nevažiuosite, nes esate įtrauktas į Austrijos juoduosius sąrašus. Pardaviau savo auksinį vėrinį ir atvykau į Boloniją; nujautimas sakė man, kad manęs čia laukia laimė – kad susitiksiu jus; po dviejų dienų paskui mane atvažiavo ir senė. Todėl nekviečiu jūsų pas save, ji vėl ims bjauriai kaulyti iš jūsų pinigų – man gėda klausytis. Mes visai pakenčiamai gyvenome po tos nelemtos dienos, jūs žinote kokios, o neišleidome nė ketvirčio to, ką jai davėte. Nenorėčiau ateidinėti pas

jus į Pelegrino viešbutį, tai jau būtų per daug *vieša*. Pasistenkite išsinuomoti kambarėlį kurioje nuošalesnėje gatvelėje, ir kai skambins *Ave Maria* (temstant), aš lauksiu jūsų čia, po šituo pačiu portiku.

Tai tarusi, ji nubėgo.

Tryliktasis skyrius

Visos rimtos mintys išgaravo Fabricijui iš galvos, kai netikėtai pasirodė šita miela būtybė. Dabar jis leido Bolonijoje laiką linksmai ir visiškai nerūpestingai. Tas naivus polinkis džiaugsmingai tenkintis tuo, ką šiuo metu gyvenimas duoda, taip gyvai atsispindėjo jo laiškuose kunigaikštienei, kad ji net įsižeidė. Bet Fabricijus beveik nepastebėjo šito nepasitenkinimo; jis tik sutrumpintai užsirašė ant laikrodžio ciferblato: kai rašau D., niekada nesakyti: „kai buvau prelatas, kai buvau dvasininkas"; ji dėl to pyksta. Jis nusipirko du nedidelius arkliukus ir buvo labai jais patenkintas; juos pakinkydavo į samdytą brikelę, kai tik Marjeta užsigeisdavo išvažiuoti už miesto pasigėrėti kuriuo nors žavingu Bolonijos apylinkių reginiu; beveik kas vakarą veždavosi ją prie Reno krioklio. Grįždamas sustodavo pas simpatingąjį Krešentinį, kuris laikė save lyg ir Marjetos tėvu.

„Dievaži! Jei šitoks yra gyvenimas tų, kurie leidžia laiką kavinėse, tai be reikalo laikiau jį tokiu beprasmišku bent kiek savo vertę jaučiančiam žmogui, be reikalo jo atsisakiau", – mąstė Fabricijus. Jis užmiršo, kad į kavinę jis dabar eidavo tik tada, kai norėdavo pasiskaityti *Constitutionnel*, kad Bolonijos aukštuomenėje su niekuo nebuvo pažįstamas ir todėl dabartinėje palaimingoje jo būsenoje tuštybės teikiami džiaugsmai nevaidino jokio vaidmens. Kai jis nebūdavo su meilute Marjeta, jį galėjai matyti Observatorijoje, kur jis klausėsi astronomijos paskaitų; profesorius labai jį pamėgo, ir Fabricijus mielai skolindavo jam sekmadieniais savo arklius, kad jis galėtų su žmona pasipuikauti po *Corso della Montagnola*.

Jis nekentė minties, kad dėl jo turėtų jaustis nelaimingas koks nors žmogus, tegul ir negarbingiausias. Marjeta nieku gyvu nenorėjo, kad jis susitiktų su sene; bet kartą, kai ji buvo bažnyčioje, jis užėjo pas *mammacia*; senė paraudo iš pykčio pamačiusi jį. „Štai proga pasirodyti tikru del Dongu“, – nusprendė Fabricijus.

– Kiek uždirba Marjeta per mėnesį, kai turi angažementą? – paklausė jis, nutaisęs tokią miną, su kokia įeina save gerbiąs jaunas paryžietis į Bufų teatro[73] balkoną.

– Penkiasdešimt ekiu.

– Meluojate, kaip visada; sakykite teisybę arba, kaip Dievą myliu, negausite nė skatiko.

– Na, gerai... Parmoje, kai turėjome nelaimę susipažinti su jumis, ji mūsų trupėje uždirbdavo dvidešimt du ekiu, aš pati – dvylika ekiu, ir mudvi atiduodavome Džilečiui, savo globėjui, kiekviena po trečdalį uždarbio. Džiletis už tai kone kas mėnesį ką nors Marjetai padovanodavo, – ta dovana atsieidavo ne mažiau kaip du ekiu.

– Vėl meluojate; jūs pati uždirbdavote tik keturis ekiu. Bet jei būsite Marjetai gera, siūlau jums angažementą, lyg būčiau *impresario*: kiekvieną mėnesį jūs gausite dvylika ekiu sau ir dvidešimt du – jai; bet jei aš pamatysiu ją užverktomis akimis, pasiskelbsiu subankrutavęs.

– Nėra ko čia nosį riesti: jūsų maištingas dosnumas mus elgetomis paleis, – piktai atrėžė senė. – Mes prarandame *avviamento* (klientūrą). Kai mus ištiks ta skaudi nelaimė – kai neteksime jūsų ekscelencijos globos, su mumis nebekalbės nė viena trupė, visų jų sudėtis jau bus surinkta, mes negausime angažemento ir per jus nudvėsime badu.

– Eik po velnių! – tarė Fabricijus ir išėjo.

– Ne, po velnių aš neisiu, šlykštusis bedievi, aš tiesiog nueisiu į policiją ir papasakosiu, kad jūs – monsinjoras, numetęs sutaną į dilgynes, ir turite tokią pat teisę vadintis Džuzepe Bosiu kaip ir aš.

Fabricijus buvo jau nusileidęs kelias pakopas žemyn, bet grįžo atgal.

– Visų pirma – policija geriau už tave žino mano tikrąją pavardę; bet jei tu susimanysi mane skųsti, jei padarysi tokią niekšybę, – pasakė jis labai griežtai, – su tavimi pasikalbės Liudovikas ir tavo senus kaulus

jis perskaičiuos ne šešis, bet du kartus po dvylika kartų, ir tu pusę metų pragulėsi ligoninėje, ir dar be tabako.

Senė išbalo ir puolė bučiuoti Fabricijui rankų.

– Sutinku! Dėkui jums už tai, ką teikiatės skirti Marjetai ir man. Jūs iš pažiūros toks geraširdis, kad palaikiau jus mulkiu; atsiminkite, kad ir kiti gali panašiai apsirikti; patariu jums statytis didesniu ponu! – paskui su nuostabiu begėdiškumu pridūrė: – Apgalvokite šitą gerą patarimą ir, kadangi žiema nebetoli, padovanokite Marjetai ir man dvi šiltas sukneles iš tos gražios angliškos medžiagos, kurią mačiau pas storąjį pirklį Šventojo Petronijaus aikštėje.

Dailutės Marjetos meilėje Fabricijus rado visus švelniausio prieraišumo žavus ir dažnai nejučiomis pagalvodavo, kad tokią pat laimę jis būtų galėjęs patirti ir šalia kunigaikštienės.

„Bet ar ne juokinga, – galvojo jis kartais, – kad aš visiškai neįstengiu pajusti tos ypatingos ir aistringos įtampos, kurią žmonės vadina meile? Ar tarp tų mano atsitiktinių pažinčių Novaroje ir Neapolyje buvo nors viena moteris, dėl kurios aš bent pirmosiomis dienomis būčiau atsisakęs pasijodinėjimo gražiu, dar neišbandytu arkliu? Ar tai, kas vadinama meile, – pridurdavo jis, – yra taip pat tik melas? Aš myliu, be abejo, taip, kaip šeštą valandą kad noriu valgyti. Nejaugi iš šito, sakyčiau, kiek vulgaraus potraukio melagiai sukūrė ir Otelo meilę, ir Tankredo meilę? O gal aš kitoks negu kiti žmonės? Mano sielai nėra skirta pažinti šitos aistros – kodėl? Keista būtų mano dalia!“

Neapolyje, ypač paskutiniuoju metu, Fabricijus buvo susidūręs su moterimis, kurios, didžiuodamosi savo rangu, savo grožiu ir dėl jo pamestų ankstesniųjų garbintojų visuomenine padėtimi, mėgino jį už nosies vedžioti. Pastebėjęs tokias jų užmačias, Fabricijus kuo skandalingiausiai ir kuo greičiausiai nutraukdavo su jomis ryšius. „Taigi, – galvojo jis, – jei aš kada susigundyčiau tuo labai maginančiu malonumu – suartėti su ta žaviąja moterimi, kuri vadinasi kunigaikštienė Sanseverina, tai pasielgčiau lygiai taip, kaip tas vėjavaikis prancūzas, kuris ėmė ir papjovė vištą, dėjusią jam aukso kiaušinius. Juk tik kunigaikštienei aš turiu būti dėkingas už tą džiaugsmą, kurį man suteikė švelnūs jausmai: jos

draugystė – tai mano gyvenimas; o kas galų gale aš būčiau, jei ne ji? Vargšas tremtinys, pasmerktas skursti apgriuvusioje pilyje prie Novaros. Atsimenu, kai prasidėdavo ilgos rudens liūtys, vakarais virš lovos uždangos prisitaisydavau išskleistą skėtį, kad išvengčiau kokios nemalonios staigmenos. Jodinėjau tėvo ūkvedžio arkliais, tas kentė tai vien iš pagarbos mano *mėlynam kraujui* (mano aukštai kilmei), bet jam jau ėmė atrodyti, kad aš per ilgai pas jį užsisėdėjau; tėvas paskyrė man dvylikos šimtų frankų išlaikymą metams ir manė degsiąs pragaro ugnyje už tai, kad duoda jakobinui duoną. Vargšė mama ir seserys atsisakydavo naujų suknelių, kad aš galėčiau savo meilužėms padovanoti retkarčiais kokią smulkią dovanėlę. Šitoks kilniaširdiškumas draskė man širdį. Ir, maža to, žmonės jau ėmė įtarinėti mane skurstant: aplinkiniai bajoraičiai buvo bepradedą manęs gailėtis. Anksčiau ar vėliau koks nors frantelis būtų tiesiai parodęs panieką tam vargšui nevykėliui jakobinui – toks juk aš buvau tų ponų akyse. Būčiau gerai pasišvaistęs su špaga ir, žinoma, atsidūręs Fenestrelio tvirtovėje arba vėl turėjęs sprukti į Šveicariją su tais pačiais dvylika šimtų frankų. Mano laimė, kad iš visų šitų negandų mane išgelbėjo kunigaikštienė; negana to, ji jaučia man tą karštą draugiškumą, kurį iš tikrųjų turėčiau jausti aš jai.

Vietoj to kvailo ir skurdaus gyvenimo, kuris galėjo paversti mane pasigailėtinu galviju, mulkiu, štai jau ketveri metai gyvenu dideliame mieste, turiu puikią karietą, ir tai išgelbėjo mane nuo pavydo ir kitų žemų jausmų, tarpstančių provincijoje. O mano tetulytė kiekvienąsyk bara mane, kam per mažai naudojuosi jos bankininko kasa. Nejaugi aš panorėsiu amžinai sugadinti stebuklingą savo padėtį? Prarasti vienintelę savo draugę? Užtenka *sumeluoti*, užtenka pasakyti tai žaviai moteriai, kuriai galbūt nėra lygios visame pasaulyje ir kuriai aš jaučiu karščiausią draugiškumą: „Myliu tave“ – pasakyti man, žmogui, kuris nežino, kas yra meilė. Tada ji nuo ryto iki vakaro nesiliautų kaltinusi manęs, kad aš nesugebąs patirti to jausmų siautulio, kurio aš nė pažinti nepažįstu. Marjeta, priešingai, neregi, kas dedasi mano širdies gelmėse, glamones ji laiko jausmų siautuliu ir mano, kad aš beprotiškai ją įsimylėjęs, o ji – laimingiausia moteris pasaulyje.

Tiesą sakant, tą švelnų nerimą, kuris, man rodos, vadinamas *meile*, aš šiek tiek pažinau tik šalia jaunutės Aniken Zonderso užeigos namuose, Belgijos pasienyje". Čia mes ne be apgailestavimo turime papasakoti vieną blogiausių Fabricijaus poelgių; ramų jo gyvenimą sutrikdė staiga niekingas tuštybės *priepuolis*, pagavęs tą širdį, tokią nepavaldžią meilei, ir labai toli ją nuvedęs. Tuo pačiu metu kaip jis Bolonijoje gyveno garsioji Fausta F..., be abejonės, viena geriausių mūsų laikų dainininkių ir galbūt aikštingiausia pasaulyje moteris. Puikusis Venecijos poetas Buratis [74] parašė apie ją tą išgarsėjusį satyrinį sonetą, anuomet jis buvo visų lūpose: ir kunigaikščių, ir paskutinių gatvės vaikėzų.

„Norėti ir nenorėti, dievinti ir nekęsti tą pačią dieną, rasti laimę tik nepastovume, niekinti tai, ką garbina visi, kai ir ją garbina visi, – tai dar neišsamus Faustos ydų rinkinys. Tad tegu tavo akys nemato šitos angies. Jei tu ją pamatysi, neatsargus žmogau, tu atleisi jai visas aikštis. O jeigu turėsi laimę išgirsti ją dainuojant, tai pats save tu pamirši ir meilė tave vienu mirksniu pavers tuo, kuo kitados Kirkė buvo pavertusi Odisėjo draugus."

Tuo metu tą grožio stebuklą taip buvo užburusios jauno grafo M... vešlios žandenos ir beribis įžūlumas, kad ji pakentė net jo bjaurų pavydumą. Fabricijus pamatė grafą M... Bolonijos gatvėse ir pasipiktino tuo pasipūtėliu, išsiplėtusiu per visą gatvės grindinį ir maloningai teikiančiu praeiviams progą pasigėrėti jo grakštumu. Tasai jaunuolis buvo labai turtingas ir tarė, kad jam viskas leidžiama, o kadangi jam už *prepotenzę* [75] ne vienas grasino, tai gatvėje jį kone visada lydėdavo aštuoni ar dešimt *buli* (samdyti galvažudžiai), parsikviesti iš jo dvarų prie Brešos ir aprengti jo tarnų livrėjomis. Fabricijaus žvilgsniai jau buvo susidūrę vieną ar du sykius su baisingojo grafo žvilgsniu, kai laimė lėmė jam išgirsti Faustą. Jį nustebino angeliškas jos balso švelnumas; nieko panašaus jis nebuvo net vaizdavęsis; jinai suteikė Fabricijui nežemiškos palaimos akimirkų, taip nuostabiai priešingų jo ramiam, giedram to meto gyvenimui. „Gal tai pagaliau meilė?" – dingtelėjo jam. Susigundęs smalsumu patirti šį jausmą, be to, panūdęs paerzinti grafą M..., gąsdinantį visus savo povyza, rūstesne už bet kurio pulko tamburmažoro, mūsų didvyris ėmė elgtis

visai vaikiškai – leidosi per daug dažnai vaikštinėti prieš Tanario rūmus, kuriuos grafas M... buvo išnuomojęs Faustai.

Kartą, jau temstant, kai Fabricijus stengėsi patraukti į save Faustos dėmesį, jis išgirdo perdėtai trankų juoką, kuriuo jį pasveikino grafo *buli*, stovintys Tanario rūmų tarpuvartėje. Jis parbėgo namo, griebė patikimus ginklus ir dar kartą praėjo pro rūmus. Pasislėpusi už žaliuzių, Fausta laukė jo sugrįžtant ir šį jo žygį didžiai įvertino. M..., pavydėdamas Faustos visam pasauliui, ypač ėmė jos pavydėti ponui Džuzepei Bosiui ir prapliupo paikiausiais grasinimais; o mūsų didvyris, atsakydamas į juos, kiekvieną rytą pasiųsdavo jam tokio turinio laiškelį:

„Senjoras Džuzepė Bosis naikina įkyrius vabzdžius ir gyvena Pelegrino viešbutyje, *via Larga*, Nr. 79."

Pratęs prie pagarbos, kurią jam visur laidavo jo didžiuliai turtai, mėlynas kraujas ir trisdešimties tarnų narsa, grafas M... nesiteikė suprasti, kas norima pasakyti tais žodžiais.

Fabricijus rašė ir Faustai; grafas apstatė sekliais savo varžovą, kuris galbūt jau ėmė jai patikti; pirmiausia sužinojo tikrąją jo pavardę, o paskui – kad šiuo tarpu Fabricijus negali rodytis Parmoje. Po keleto dienų grafas M... su savo *buli*, puikiausiais arkliais ir Fausta iškeliavo į Parmą.

Fabricijus užsidegęs išvažiavo įkandin rytojaus dieną. Veltui gerasis Liudovikas iškilmingai saikdino jį nevykti; Fabricijus pasiuntė jį po velnių, ir Liudovikas, pats labai narsus, juo susižavėjo; be to, ši kelionė žadėjo jam susitikimą su jo gražiąja meiluže Kazal Madžorėje. Liudoviko rūpesčiu aštuoni ar dešimt buvusių Napoleono pulkų kareivių stojo tarnais pas poną Džuzepę Bosį. „Jei nepalaikysiu ryšių su policijos ministru grafu Moska ir su kunigaikštiene, – galvojo Fabricijus, žengdamas beprotišką žingsnį paskui Faustą, – tai į pavojų statau tik save patį. Tetai vėliau pasakysiu, kad ieškojau meilės, to nuostabaus jausmo, kurio dar niekada nepatyriau. Nesiginsiu, kad galvoju apie Faustą, net kai nematau jos... Bet ką aš myliu? Ją pačią? O gal tik jos balso aidą?" Metęs iš galvos mintį apie dvasininko karjerą, Fabricijus užsiaugino ūsus ir žandenas,

beveik tokias pat grėsmingas kaip grafo M..., ir tas šiek tiek pakeitė jo išvaizdą. Savo generalinį štabą įsitaisė ne Parmoje, – tai būtų buvę per daug neatsargu, – bet viename jos apylinkių kaimelyje, tarp miškų, prie kelio į Saką, kur buvo jo tetos dvaras. Liudoviko patarimu kaimelyje jis apsiskelbė esąs vieno anglų didiko, didelio keistuolio, tarnas; jo ponas esąs labai turtingas ir išleidžiąs vien medžioklei šimtą tūkstančių frankų per metus; netrukus ir jis pats atvyksiąs, tik užtrukęs dar prie Komo ežero upėtakius bemeškeriodamas. Laimė, dailūs nedideli rūmai, kuriuos grafas M... pasamdė gražuolei Faustai, buvo pietiniame Parmos miesto pakraštyje, kaip tik prie kelio į Saką, ir Faustos būsto langai žiūrėjo į gražias didelių medžių alėjas, einančias pagal pat aukštąjį tvirtovės bokštą. Šitoje nuošalioje miesto dalyje Fabricijaus niekas nepažinojo; jis pasirūpino, kad grafas M... būtų sekamas, ir kartą, kai tas išėjo iš žaviosios dainininkės, jis įžūliai pasirodė gatvėje vidury dienos, tiesa, raitas ant puikaus žirgo ir gerai apsiginklavęs. Netrukus po Faustos langais savo kontrabosus pasistatė gatvės muzikantai, tarp kurių Italijoje pasitaiko puikių griežikų; sugrojęs preliudą, jie paskui visai padoriai sudainavo gražuolės garbei kantatą. Fausta priėjo prie lango, ir jai tuoj į akis krito jaunas, labai mandagus vyras, raitas vidury gatvės; iš pradžių jis pasveikino ją, paskui ėmė svaidyti visai nedviprasmiškus žvilgsnius. Nors Fabricijus dėvėjo pabrėžtinai angliško kirpimo kostiumą, ji nesunkiai atpažino kavalierių, rašiusį liepsningus laiškus, dėl kurių jai teko atsisveikinti su Bolonija. „Štai kur nuostabus žmogus, – galvojo ji, – man rodos, aš jį įsimylėsiu. Turiu šimtą luidorų atsargos ir puikiausiai galiu mesti tą baisųjį grafą M... Juk iš tikrųjų nei jis sąmojingas, nei gali kuo nustebinti, šiek tiek įdomi nebent žiauri jo tarnų išvaizda".

Rytojaus dieną Fabricijus sužinojęs, kad Fausta kasdien apie vienuoliktą valandą klauso mišių toje pačioje Šventojo Jono bažnyčioje, kur yra jo prosenio arkivyskupo Askanijaus del Dongo antkapis, išdrįso ten taip pat nueiti. Tiesa, Liudovikas gavo jam puikų anglišką peruką labai gražiais raudonais plaukais. Apie ugningą tų plaukų spalvą, kuri labai priminė liepsną, deginančią jo širdį, Fabricijus sukūrė sonetą, Faustai jis pasirodė žavus; nežinoma ranka buvo palikusi jį ant jos fortepijono. Tokie

manevrai truko visą savaitę, bet Fabricijui atrodė, kad rimtos pažangos jis nedaro, nors imasi įvairiausių žygių; Fausta nenorėjo jo priimti. Jis peržengė saiką besistengdamas būti originalus; vėliau ji prisipažino, kad buvo ėmusi jo bijoti. Fabricijų belaikė tik silpnutė viltis patirti galų gale, kas gi yra *meilė*, bet dažnai jis nuobodžiavo.

– Važiuokime iš čia, pone, – ragino jį Liudovikas, – jūs visai nesate įsimylėjęs; aš matau, jūsų protas beviltiškai blaivus, kraujas šaltas. Be to, jūs nė žingsnio pirmyn nepažengėte; jau vien iš gėdos reikia sprukti.

Blogai nuotaikai užėjus, Fabricijus jau buvo beišvykstąs, tik staiga sužinojo, kad Fausta dainuos pas kunigaikštienę Sanseveriną. „Gal tasai dieviškas balsas vis dėlto uždegs mano širdį", – pagalvojo jis. Ir išdrįso persirengęs įsigauti į tuos rūmus, kur kiekvienos akys galėjo jį atpažinti. Spręskite patys, kaip susijaudino kunigaikštienė, kai visai į koncerto pabaigą ji staiga pastebėjo prie salono durų vyrą su jėgerio livrėja; jo povyza pasirodė jai pažįstama. Ji susirado grafą Moską, ir tas tik dabar jai papasakojo apie baisią, iš tikrųjų neįtikėtiną Fabricijaus kvailystę. Pats grafas į ją žiūrėjo labai palankiai. Jis džiaugėsi šia Fabricijaus meile kitai, ne kunigaikštienei; grafas buvo labai padorus žmogus ne politikoje ir vadovavosi tokia taisykle, jog neturės laimės pats, jei kunigaikštienė nebus laiminga.

– Aš išgelbėsiu Fabricijų nuo jo paties, – tarė jis savo bičiulei. – Įsivaizduokite, koks džiaugsmas būtų mūsų priešams, jeigu jį suimtų šituose rūmuose! Todėl aš ir atsivedžiau čia daugiau kaip šimtą vyrų ir ne veltui liepiau jūsų paprašyti rakto nuo didžiojo vandentiekio bokšto. Fabricijus dedasi beprotiškai įsimylėjęs Faustą, tik lig šiolei negali paveržti jos iš grafo M..., iš kurio malonės ta patrakėlė gyvena kaip karalienė.

Kunigaikštienės veide atsimušė didžiausias skausmas: vadinasi, Fabricijus – tik vėjavaikis, kuriam visiškai svetimas švelnesnis, stipresnis jausmas.

– Ir neužeiti pas mus! Šito aš jam niekada nedovanosiu! – pratarė ji pagaliau. – O aš jam kasdien rašau į Boloniją!

– Aš, priešingai, labai vertinu tokį jo santūrumą, – atsakė grafas, – jis nenori ta savo išdaiga padaryti mums nemalonumų, bet bus smagu pasiklausyti, kai jis kada vėliau pasakos šitą nuotykį.

Fausta buvo per didelė patrakėlė, kad mokėtų nutylėti tai, kas jai rūpėjo; rytojaus dieną po koncerto, kurio visas arijas ji žvilgsniu skyrė tam aukšto ūgio vaikinui su jėgerio livrėja, ji papasakojo grafui M... apie vieną nepažįstamą garbintoją.

– Kur jūs jį matote? – paklausė įsiutęs grafas.

– Gatvėje, bažnyčioje, – atsakė sumišusi Fausta. Ji tučtuojau susigriebė ir, norėdama atitaisyti savo neapdairumą ar bent nukreipti įtarimą nuo Fabricijaus, įsileido į smulkiausią pasakojimą apie aukšto ūgio jauną vyrą raudonais plaukais ir mėlynomis akimis; tai tikriausiai koks anglas, labai turtingas ir labai negrabus, o gal koks princas. Sulig žodžiu *princas* grafui M..., kuris dideliu nuovokumu nepasižymėjo, šovė į galvą mintis, labai maloni jo savimeilei, kad šitas varžovas esąs ne kas kitas kaip Parmos sosto įpėdinis. Tas vargšas liūdnas jaunuolis, globojamas penkių ar šešių auklėtojų, jų padėjėjų, mokytojų ir t. t., posėdžiaujančių kiekvieną kartą, kai reikėdavo jį išleisti pasivaikščioti, keistomis akimis dėbčiojo į visas bent kiek gražesnes moteris, su kuriomis jam buvo leidžiama susitikti. Kunigaikštienės surengtame koncerte pagal savo aukštą rangą jam teko sėdėti visų klausytojų priešakyje, atokiau pastatytame krėsle, per tris žingsnius nuo gražiosios Faustos, ir jo žvilgsniai neapsakomai piktino grafą M... Kvaila šitos įstabios garbėtroškos fantazija – laikyti savo varžovu patį princą – labai pralinksmino Faustą, ir jai buvo savotiška pramoga naiviausia mina išpasakoti grafui aibę smulkmenų, patvirtinančių jo spėliojimus.

– Ar jūsų giminė tokia pat sena kaip ir Farnezių, iš kurių kilęs tas jaunuolis? – klausė ji grafą.

– Ką jūs norite pasakyti? Tokia pat sena! Mano giminėje nebuvo pavainikių.*

Taip išėjo, kad grafui M... nė karto nepasitaikė progos kaip reikiant įsižiūrėti į tą savo tariamą varžovą; todėl jis galutinai įtikėjo šia miela savo širdžiai mintimi, kad jo priešininkas – princas. Iš tikrųjų, kai

* Pjetras Luidžis, pirmasis Farnezių giminės valdovas, pagarsėjęs savo dorybėmis[76], buvo, kaip žinoma, šventojo tėvo Povilo III pavainikis sūnus.

meilės nuotykių ieškojimas neversdavo Fabricijaus rodytis Parmoje, jis klaidžiodavo miškuose aplink Saką ir Po pakrantėmis. Įsikalęs į galvą, kad dėl Faustos širdies varžosi su princu, grafas M... dar labiau išpuiko, bet kartu pasidarė ir atsargesnis; Faustą jis labai rimtai prašė elgtis kuo santūriausiai. Kaip tikrai pavydus ir aistringas meilužis, puolė prieš ją ant kelių ir stačiai pareiškė, jog tai jo garbės reikalas, kad ji nesileistų jaunojo princo mulkinama.

– Atsiprašau. Kodėl mulkinti? O jei aš jį pamilsiu? Dar niekada nesu prie savo kojų mačiusi princo.

– Jeigu jam nusileisite, – tarė jis, išdidžiai į ją žvelgdamas, – aš galbūt negalėsiu keršyti princui; bet vis tiek keršysiu.

Ir išėjo, iš visų jėgų trenkdamas durimis. Jei šiuo metu būtų pasipainiojęs Fabricijus, savo bylą jis būtų laimėjęs.

– Jei brangi jums gyvybė, – pasakė grafas vieną vakarą Faustai, atsisveikindamas su ja po spektaklio, – saugokitės, kad aš neišgirsčiau, jog jaunasis princas buvo jūsų namuose. Aš nieko negaliu padaryti jam, po šimts velnių! Bet žiūrėkite, kad neatminčiau, jog viską galiu padaryti jums!

„Ak mano mielas Fabricijau, – pagalvojo Fausta, – kad aš žinočiau, kur tave surasti!“

Įžeista puikybė toli gali nuvesti jauną, turtingą vyrą, nuo pat lopšio garbstomą pataikūnų. Iš tikrųjų nuoširdi grafo M... aistra Faustai vėl atbudo su pašėlusia jėga: jo nė kiek nebaidė galimas pavojus susidurti su vienturčiu sūnumi to valdovo, kurio žemėse šiuo metu gyveno; lygia dalia jam neatėjo į galvą mintis, kad reikėtų pasistengti tą princą pamatyti ar bent liepti jį pasekti. Negalėdamas kitaip jo užpulti, grafas M... drįso planuoti jį apjuokti. „Mane, aišku, visiems laikams ištrems iš Parmos valstybės, – mąstė jis, – na, ir kas?“ Jei grafas M... būtų pasistengęs iššvalgyti priešo pozicijas, būtų sužinojęs, kad vargšas jaunasis princas neišeina iš rūmų kitaip, kaip lydimas trijų ar keturių senių, įkyrių etiketo sergėtojų, ir kad vienintelė pramoga, atitinkanti jo skonį, kuri jam leidžiama, yra mineralogija. Dieną naktį sekliai nenuleido akių nuo mažųjų Faustos rūmų, į kuriuos suplaukdavo rinktinė Parmos visuomenė;

M... žinojo, ką veikia Fausta kiekvieną valandą, o ypač ką veikia aplink ją kiti. Vienu atžvilgiu pavydulingojo meilužio atsargumo priemonės tikrai buvo pagirtinos – toji aikštinga moteris iš pradžių visai nesuprato, kad taip sustiprėjo priežiūra aplink ją. Visų grafo M... seklių pranešimuose buvo minimas jaunas vyras su raudonų plaukų peruku, kuris dažnai pasirodo po Faustos langais, bet vis kitaip apsirengęs. „Aišku, tai jaunasis princas, – galvojo M..., – kitaip kam gi jam persirenginėti! Po galais, ne toks aš žmogus, kad nusileisčiau. Jei Venecijos Respublika nebūtų pasigrobusi mano teisių, šiandien aš būčiau taip pat valdantysis kunigaikštis".

Šventojo Stepono dieną seklių pranešimuose spalvos sutirštėjo: atrodė, kad Fausta ima palankesne akimi žiūrėti į nepažįstamojo pastangas. „Galiu tuoj pat su ta moterim išsidanginti, – pagalvojo M... – Bet kas gi darosi? Iš Bolonijos pabėgau nuo del Dongo, čia bėgsiu nuo princo! Ką pagalvos tas jaunuolis? Pasakys, ko gera, kad jam pasisekė mane išgąsdinti. Po šimts, esu tokios pat aukštos kilmės kaip jis!" M... niršo, bet didžiausia bėda buvo ta, kad visų pirma jam rūpėjo neapsijuokti ir nepasirodyti pavydžiam, nes jis privengė aštraus Faustos liežuvio. Taigi Šventojo Stepono dieną, praleidęs valandą pas ją ir palaikęs jos lipšnų priėmimą aukščiausio laipsnio veidmainyste, apie vienuoliktą valandą, kai ji ėmė rengtis klausyti mišių į Šventojo Jono bažnyčią, jis atsisveikino su ja. Tada grįžo namo, apsivilko juoda nušiurusia studento seminaristo sutana ir nuskubėjo į Šventojo Jono bažnyčią; ten užlindo už vieno iš antkapių, puošiančių trečiąją koplyčią iš dešinės; pro klūpančio ant savo antkapio kardinolo pažastį jis matė, kas darosi bažnyčioje; kardinolo statula, užstojanti šviesą koplyčioje, buvo jam nebloga priedanga. Netrukus jis pamatė, kaip į bažnyčią įėjo Fausta, gražesnė negu kada nors; drabužiai jos buvo labai puošnūs, ją lydėjo koks dvidešimt garbintojų iš aukščiausiųjų visuomenės sluoksnių. Jos akyse švytėjo džiaugsmas, lūpose – šypsena. „Aišku, – pagalvojo nelaimingasis pavyduolis, – ji tikisi čia susitikti su mylimu žmogumi, kurį dėl mano kaltės gal seniai bematė". Staiga didžiausia laime spindinčios Faustos akys, regis, dar labiau nušvito. „Mano varžovas jau čia, – pagalvojo M..., – ir

jo savimeilės įtūžis prašoko bet kurias ribas. – Koks pasigailėtinas aš turiu atrodyti čia, šalia persirengusio jaunojo princo!“ Tačiau, kad ir kaip stengėsi, jam niekaip nesisekė pamatyti savo varžovo, kurio godžiu žvilgsniu visur ieškojo.

O Fausta, paklaidžiojusi akimis po visą bažnyčią, tolydžio įbesdavo džiaugsmo ir meilės kupiną žvilgsnį į tamsųjį kampą, kur lindėjo grafas M... Aistros apsėsta širdis linkusi išpūsti nežymiausią aplinkybę, pasidaryti juokingiausias išvadas, tad ir mūsų vargšas M... į mišių pabaigą įtikėjo, kad Fausta jį pamatė, kad pastebėjo, nors ir labai jis slėpė, mirtiną jo pavydą ir nori dabar jam už tai papriekaištauti ir kartu tais jausmingais žvilgsniais jį paguosti.

Kardinolo antkapis, už kurio buvo įsitaisęs savo stebėjimo postą M..., buvo keturiom ar penkiom pėdom aukščiau marmurinių bažnyčios grindų. Madingosios mišios baigėsi apie pirmą valandą; daugumas tikinčiųjų išsiskirstė, ir Fausta atsisveikino su miesto frantais, o pati liko, lyg norėdama pasimelsti; ji klūpojo ant kėdutės, jos akys, dar jausmingesnės ir dar labiau žėrinčios, įsmigo į M...; kai bažnyčia ištuštėjo, Fausta jau nesistengė klaidžioti po ją žvilgsniu, ji tiesiog džiaugsmingai jį nukreipė į kardinolo statulą. „Koks jautrumas!“ – galvojo grafas M... vaizduodamasis, kad Fausta žiūri į jį. Pagaliau Fausta pakilo ir, kažkaip keistai sumojavusi rankomis, skubiai išėjo iš bažnyčios.

Apsvaigęs meile ir beveik visiškai nusikratęs savo beprotiško pavydo, M... išlindo iš slėptuvės, pasinešęs lėkti į savo meilužės rūmus ir išlieti jai visą savo begalinį dėkingumą; tik staiga, eidamas pro kardinolo antkapį, pastebėjo kažkokį juodai apsitaisiusį jauną vyrą; šita kraupi žmogysta klūpėjo iki šiol prie pat antkapio užrašo, ir todėl pavydulingojo meilužio žvilgsniai, iešką varžovo, praslysdavo jam virš galvos, bet jo paties nesurasdavo.

Jaunuolis pakilo ir skubiai išėjo; jį beregint apsupo septynetas ar aštuonetas dramblotų keistos išvaizdos vyrų, matyt, jo tarnų. M... puolė paskui jį, bet mediniame durų tambūre jį lyg netyčia sulaikė tie dramblotі vyrai, jo varžovo asmens sargybiniai; kai pagaliau jis išėjo paskui juos į gatvę, spėjo tik pamatyti, kaip užsidarė neišvaizdžios karietos durys ir

ta karieta, – neįtikėtina priešingybė! – traukiama poros gražiausių arklių, vienu akies mirksniu dingo jam iš akių.

Grafas grįžo namo, nesitverdamas pykčiu; netrukus prisistatė jo sekliai ir šalčiausiai papasakojo jam, kad tą dieną paslaptingasis dūsautojas, persirengęs kunigu, Šventojo Jono bažnyčioje labai pamaldžiai klūpojęs ties antkapiu prie vienos tamsios koplyčios angos. Fausta išbuvusi bažnyčioje, iki ten beveik nelikę žmonių, paskui greit susirodžiusi ženklais su nepažįstamuoju – tarytum žegnojusis abiem rankom. M... nuskubėjo pas neištikimąją meilužę; pirmą kartą jai nepavyko nuslėpti savo sumišimo; negudriai meluodama, kaip visos aistringai įsimylėjusios moterys, papasakojo jam, kad, kaip paprastai, buvusi Šventojo Jono bažnyčioje, bet ją persekiojančio garbintojo ten šįkart nepastebėjusi. Išgirdęs tuos žodžius, M... nebesusivaldė ir pavadino ją paskutine ištvirkėle, išsakė viską, ką pats savo akimis bažnyčioje buvo matęs, bet kuo labiau jis karščiavosi kaltindamas Faustą, tuo įžūliau ji melavo; pagaliau jis griebė durklą ir šoko ant jos. Fausta kuo šalčiausiai tarė jam:

– Na ką gi, visi jūsų priekaištai – gryna tiesa, bet aš stengiausi ją nuslėpti bijodama, kad drąsa nepastūmėtų jūsų į neprotingą kerštą, kuris gali pražudyti mus abu. Įsidėkite pagaliau gerai į galvą, kad žmogus, kuris persekioja mane savo prielankumu, kiek numanau, kliūčių savo užgaidoms – bent jau šioje šalyje – nesutiks.

Paskui Fausta labai sumaniai priminė grafui M..., kad jis, tiesą sakant, jokių teisių į ją neturįs, bet užbaigdama pareiškė, kad į Šventojo Jono bažnyčią ji veikiausiai daugiau neisianti. M... buvo beprotiškai įsimylėjęs – juk galėjo šios jaunos moters širdyje į kuklumą įsimiešti truputis koketiškumo – ir pasijuto nuginkluotas. Jau nutarė, kad reikėtų išvažiuoti iš Parmos: jaunasis princas, kad ir labai galingas, negalės jo vytis, o jei vytųsi, tai taptų lygus su juo. Bet puikybė vėl pakišo mintį, kad toksai išvykimas, šiaip ar taip, bus panašus į pabėgimą, ir grafas M... uždraudė sau apie tai galvoti.

„Jam nė į galvą neateina, kad mano mielasis Fabricijus Parmoje! – mąstė patenkinta dainininkė. – Ir dabar mes galėsime šmaikščiai iš jo pasijuokti!“

Fabricijus nenumanė savo laimės; pastebėjęs rytojaus dieną, kad dainininkės langai aklinai uždari, o jos pačios niekur nematyti, pradėjo manyti, kad visa ši išdaiga per ilgai užsitęsė. Jį ėmė graužti sąžinė. „Į kokią padėtį aš statau vargšą grafą Moską – juk jis policijos ministras! Jį palaikys mano bendru, savo pasirodymu čia aš kad kokioj sužlugdysiu visą jo karjerą! Bet jei atsisakysiu tikslo, kurio taip seniai siekiu, tai ką pasakys kunigaikštienė, kai imsiu pasakoti jai apie savo nuotykius meilės beieškant?"

Jis jau buvo beveik pasiryžęs mesti tą žaidimą ir vieną vakarą, bastydamasis po ūksmingais medžiais, skiriančiais Faustos rūmus nuo tvirtovės, sakė pats sau pamokslą; staiga pastebėjo, kad jį seka labai žemo ūgio šnipelis; norėdamas juo nusikratyti, perėjo kelias gatves, bet veltui; tas smulkutis padaras ėjo paskui jį lyg virvute pririštas. Netekęs kantrybės, Fabricijus įbėgo į nuošalią gatvelę, einančią pagal Parmos upę, kur tykojo pasislėpę jo vyrai; į šeimininko ženklą jie šoko ant vargšo šnipelio, tas puolė prieš juos ant kelių; tai buvo Betina, Faustos kambarinė; tris dienas išnuobodžiavusi uždaryta su ponia, ji, persirengusi vyriškai, kad netektų paragauti grafo M... durklo, – ir ji, ir jos ponia labai jo bijančios, – ir nutarusi pranešti Fabricijui, kad Fausta karštai jį mylinti ir degte deganti noru su juo pasimatyti; bet Šventojo Jono bažnyčioje rodytis esą nebegalima. „Sulaukiau! – pagalvojo Fabricijus. – Tegyvuoja ištvermė!"

Mažoji kambarinė buvo labai daili mergaitė, ir Fabricijui išgaravo visi dorovingi apmąstymai. Ji papasakojo, kad bulvaras ir visos kitos gatvės, kuriomis jis šiandien klaidžiojęs, nors ir nežymu, rūpestingai sekamos M... šnipų. Išsinuomoję kambarius pirmuose ir antruose namų aukštuose ir pasislėpę už langinių, jie tylutėliai stebi viską, kas dedasi gatvėje, iš pažiūros visai tuščioje, ir girdi visa, kas gatvėje sakoma.

– Jei tie šnipai būtų pažinę mano balsą, – pasakė mažoji Betina, – mane būtų be pasigailėjimo nužudę vos tiktai grįžusią namo, o gal ir mano vargšę ponią kartu.

Siaubo pilnomis akimis ji atrodė Fabricijui žavi.

– Grafas M... įsiuto, – pasakojo ji toliau, – ir ponia žino, kad jis gali nieko nebepaisyti... Ji liepė man pasakyti jums, kad norėtų būti su jumis už šimto mylių nuo čia!

Paskui ji apsakė, kas buvo Šventojo Stepono dieną, kaip įšėlęs grafas M...: jis matęs visus meilės žvilgsnius ir ženklus, kuriais kalbėjusis su Fabricijum Fausta, beprotiškai jį tą dieną įsimylėjusi. Grafas išsitraukęs durklą, nutvėręs Faustą už plaukų, ir jei ne jos sumanumas, ji būtų žuvusi.

Fabricijus nusivedė dailiąją Betiną į nedidelį butuką, kurį turėjo netoliese išsinuomojęs. Jis pasipasakojo jai esąs iš Turino, vieno įžymaus asmens sūnus, jo tėvas – šiuo metu Parmoje, štai kodėl jis turįs taip apdairiai elgtis. Betina nusijuokė ir atsakė, kad jis esąs daug didesnis ponas, negu norįs rodytis. Tik po kurio laiko mūsų didvyris atsigodėjo, kad žavutė mergaitė laiko jį ne kuo kitu kaip pačiu sosto įpėdiniu. Fausta pradėjo rimtai baimintis ir iš tikrųjų buvo jau pamilusi Fabricijų; tad nutarė neišduoti jo vardo net savo kambarinei ir surezgė jai pasakėlę apie princą. Fabricijus galiausiai prisipažino gražutei merginai, kad ji teisingai atspėjusi.

– Bet jei mano vardas iškils aikštėn, – pridūrė jis, – tai kad ir kaip karštai aš myliu jūsų ponią, kad ir daug jau kartų esu jai savo meilę įrodęs, būsiu priverstas daugiau su ja nesimatyti, o mano tėvo ministrai – tie pikti nenaudėliai, kuriuos aš kada nors išvaikysiu, – būtinai įsakys jai pasišalinti iš šalies, kurios puošmena iki šiol ji buvo.

Paryčiu Fabricijus ir mažoji kambarinė numatė keletą būdų pasimatyti su Fausta; jis liepė pakviesti Liudoviką ir dar vieną labai apsukrų savo vyruką; ir kol jis pats rašė pašėliausią laišką Faustai, tie susitarė su Betina dėl smulkmenų; susidariusioje padėtyje įmanomi buvo visokiausi dramatiški nenuosaikumai, ir Fabricijus nesivaržė jų pabrėžti. Su mažute kambarine jis atsisveikino tik auštant, ir ji išėjo didžiai patenkinta jaunojo princo elgsena.

Buvo tvirtai nuspręsta, jog dabar, kai Fausta susitarė su mylimuoju, šisai pasirodys po mažųjų rūmų langais tik tada, kai ji galės jį priimti, ir tam reikalui bus duotas ženklas. Tačiau Fabricijus, įsimylėjęs Betiną ir įsitikinęs, kad pagaliau laimės Faustą, negalėjo ištverti savo kaimelyje už dviejų mylių nuo Parmos. Kitą vakarą, apie vidunaktį, su patikima palyda jis atjojo sudainuoti po Faustos langais labai anuomet madingos arijos, tik savaip pakeitęs jos žodžius: „Rodos, šitaip elgiasi įsimylėjėliai!“ – galvojo jis.

Dabar, kai Fausta pareiškė norą susitikti, visas tas vaikymasis ėmė jam nugristi. „Ne, aš nemyliu, – galvojo jis, nelabai vykusiai dainuodamas po mažųjų rūmų langais, – Betina mane šimtąkart labiau vilioja negu Fausta, ir dabar aš norėčiau, kad mane įsileistų ji, o ne Fausta“. Fabricijui pasidarė nuobodu, ir jis jau pasuko atgal į kaimelį, tik staiga penki šimtai žingsnių nuo Faustos rūmų jį užpuolė penkiolika ar dvidešimt vyrų; keturi stvėrė arklį už pavadžio, du kiti sučiupo jį už rankų. Buvo užpulti ir Liudovikas, ir kiti Fabricijaus *bravi* (drąsuoliai), bet jie suskubo pabėgti, keliskart iššovę iš pistoletų. Visa tai įvyko vienu akies mirksniu. Ir staiga, lyg burtų lazdele mostelėjus, gatvėje pasirodė penkiasdešimt vyrų su liepsnojančiais deglais. Visi jie buvo gerai apsiginklavę. Fabricijus nušoko nuo arklio, nors jį stipriai laikė tie vyrai, ir stengėsi prasiveržti, net sužeidė vieną vyrų, kuris lyg replėmis laikė suspaudęs jo rankas, bet labai nustebo išgirdęs tą žmogų itin pagarbiai tariant:

– Jūsų didenybė paskirsite man gerą pensiją už šitą žaizdą, tas man geriau apsimokės, negu ištraukti špagą prieš savo valdovą ir tuo įžeisti majestotą.

„Štai bausmė už mano kvailumą, – pagalvojo Fabricijus, – pražudysiu save per nuodėmę, kuri manęs visiškai neviliojo“.

Vos tiktai baigėsi šitas trumputis susirėmimas, gatvėje pasirodė keletas tarnų su paradinėmis livrėjomis, nešinų paauksuotu ir keistai išdažytu portšezu, – tokiose groteskinėse kėdėse nešiojamos kaukės per karnavalą. Šeši vyrai su nuogais durklais rankose pakvietė jo didenybę sėstis į portšezą sakydami, kad nakties vėsa galinti pakenkti jo balsui; elgėsi šie žmonės pabrėžtinai mandagiai, tolydžio garsiai, beveik rėksmingai tituluodami jį princu. Eisena pajudėjo. Fabricijus suskaičiavo, kad jį lydi daugiau kaip penkiasdešimt vyrų su liepsnojančiais deglais rankose. Galėjo būti pirma valanda nakties, žmonės puolė prie langų žiūrėti: viskas vyko ne be iškilmės. „Aš bijojau, kad grafas M... nepaleistų į darbą durklo, – pagalvojo Fabricijus, – o jis tik pasijuokė iš manęs. Nemaniau, kad jo toks subtilus skonis. Bet ar jis iš tikrųjų mano turįs reikalą su princu? Jei sužinos, kad aš tik Fabricijus, tada – saugokis durklo!“

Tie penkiasdešimt vyrų su deglais ir tie kiti dvidešimt su ginklais, ilgokai pastovėję po Faustos langais, paradiniu žingsniu patraukė pro pačius gražiausius miesto rūmus. Mažordomai, žygiuoją iš abiejų portšezo šonų, protarpiais paklausdavo, ar neturįs jo didenybė jiems ko įsakyti. Fabricijus anaiptol nepametė galvos; deglų šviesoje jis pastebėjo, kad Liudovikas ir jo vyrai kiek išgalėdami seka eisenai pridurmais. Fabricijus svarstė: „Liudovikas turi aštuonetą ar dešimt vyrų ir pulti nedrįsta". Dairydamasis iš portšezo, Fabricijus puikiai matė, kad žmonės, kuriems pavesta krėsti šią piktą išdaigą, apsiginklavę iki dantų. Fabricijus stengėsi juokauti su mažordomais, kurie buvo pristatyti juo rūpintis. Jau daugiau kaip dvi valandas truko triumfinis žygis per miestą, ir staiga Fabricijus pastebėjo, kad eisena traukia link tos gatvės, kur stovi Sanseverinos rūmai.

Kai jie suko į gatvę, vedančią ton pusėn, Fabricijus greitai atidarė dureles portšezo priešakyje, peršoko per vieną jo rankeną, smogė durklu ir parvertė liokajų, kyštelėjusį jam prie veido deglą; kažkas jam dūrė į petį; antras liokajus nusvilino jam barzdą deglu, bet jis pagaliau prisibrovė prie Liudoviko ir sušuko:

– Mušk! Mušk visus, kur neša deglus!

Liudovikas kirto špaga ir išgelbėjo Fabricijų nuo dviejų vyrų, kurie jį atkakliai vijosi. Fabricijus tekinas pribėgo Sanseverinos rūmų vartus; sargas, iš smalsumo prasidaręs mažąsias trijų pėdų aukščio dureles vartuose, žiopsojo ir stebėjosi, iš kur tokia daugybė deglų. Fabricijus vienu šuoliu įšoko pro tas mažas dureles ir užšovė jas iš vidaus; pasileido per sodą ir išspruko pro užpakalinius vartelius į nuošalią gatvelę. Po valandos buvo jau už miesto ir prašvitus peržengė Modenos valstybės sieną, kur jam nebegrėsė joks pavojus. Vakare atvažiavo į Boloniją. „Tai bent nuotykis, – pagalvojo jis, – neteko net pasikalbėti su savo gražuole". Kuo skubiausiai parašė grafui ir kunigaikštienei laiškus su atsiprašinėjimais, labai atsargius laiškus, kuriuose buvo pasakojama, kas dedasi jo širdyje, tačiau iš kurių nieko negalėjo suprasti priešai. „Buvau įsimylėjęs meilę, – rašė jis kunigaikštienei, – dėjau visas žmogui įmanomas pastangas ją pažinti, bet gamta, matyt, pagailėjo mano širdies, kuri sugebėtų mylėti ir liūdėti, aukščiau vulgaraus pomėgio pakilti negaliu" ir t. t., ir t. t.

Sunku aprašyti, kiek triukšmo sukėlė Parmoje tas įvykis. Jį gaubianti paslaptis dilgino smalsumą. Deglus ir portšezą matė daugybė gyventojų. Bet kas buvo tasai pagrobtasis asmuo, su kuriuo buvo elgiamasi itin pagarbiai? Kitą dieną mieste nebuvo pasigesta nė vieno žymesnio vyro.

Paprasti žmonės, gyveną toje gatvėje, kurioje ištrūko belaisvis, tvirtino tikrai matę joje lavoną; bet prašvitus, kai gyventojai išdrįso išeiti iš namų, nors grindinys ir pasirodė aptaškytas kraujais, jokių kitų kovos pėdsakų nerasta. Per dieną tą gatvę aplankė daugiau kaip dvidešimt tūkstančių smalsuolių. Italijos miestai pripratę prie keistų reginių, bet jie visada žino, kodėl ir kaip kas įvyko. Šiuo atveju Parmą suerzino tas, kad net mėnesiui praėjus po šio įvykio, kai eisena su deglais jau nebuvo vienintelis kalbų šaltinis, labai atsargaus grafo Moskos elgesio dėka niekas negalėjo įspėti, kas toks buvo grafo M... konkurentas, norėjęs paveržti iš jo Faustą. O pats pavydusis ir kerštingasis meilužis spruko iš miesto vos tik prasidėjus eitynėms. Fausta grafo įsakymu buvo uždaryta tvirtovėje. Kunigaikštienei buvo gardaus juoko, kad grafas valdovo smalsumui numaldyti buvo priverstas įvykdyti tokią mažytę neteisybę, – antraip šiam būtų pavykę atsekti Fabricijaus vardą.

Parmoje tuo metu gyveno vienas mokslininkas, atkeliavęs iš šiaurės rašyti viduramžių istorijos. Jis ieškojo bibliotekose senovinių rankraščių ir buvo gavęs iš grafo visus reikalingus leidimus. Bet tas mokslininkas, dar labai jaunas žmogus, buvo labai irzlus; jis, pavyzdžiui, vaizdavosi, kad Parmoje visi taiko iš jo pasijuokti. Tiesa, gatvės berniūkščiai kartais bėgdavo jam iš paskos, rodydami pirštais į išdidžiai plevėsuojančią ryškiai raudoną jo ševeliūrą. Tasai mokslininkas buvo taip pat įsitikinęs, kad užeigos namuose iš jo už viską baisiai brangiai užsiprašo, ir todėl bet kurį niekniekį apmokėdavo tik tada, kai surasdavo jo kainą ponios Stark kelionių knygoje[77], išėjusioje jau dvidešimtu leidimu, – mat atsargūs anglai iš jos sužino, kiek iš tikrųjų kainuoja kalakutas, obuolys, pieno stiklinė ir t. t., ir t. t.

Tą vakarą, kai Fabricijus prieš savo norą iškilmingai keliavo Parmos gatvėmis, mokslininkas su raudonais karčiais, įniršęs savo užeigos namuose ant *cameriere*[78], kam tasai paprašė iš jo dviejų sū už nelabai

kokį persiką, išsitraukė porą mažų kišeninių pistoletų, grasindamas jį nubausiąs. Jis buvo suimtas, nes nešioti kišeninį pistoletą – didelis nusikaltimas!

Tas irzlusis mokslininkas buvo aukštas, liesas vyras, ir štai rytą grafui kilo mintis pasakyti kunigaikščiui, kad tai jis buvo tasai patrakėlis, kuris kėsinosi iš grafo M... paveržti Faustą ir pats buvo išjuoktas. Už kišeninių pistoletų nešiojimą Parmoje baudžiama trejais metais katorgos, bet toji bausmė niekada netaikoma. Mokslininkas dvi savaites išsėdėjo kalėjime, kur prie jo tebuvo prileidžiamas advokatas, baisiausiai įgąsdinęs jį žiauriais įstatymais, kuriais kovoja į valdžią patekę bailiai prieš slaptą ginklų laikymą; paskui pas jį užėjo antras advokatas ir papasakojo, kaip grafas M... užtaisęs priverstines vaikštynes po gatves savo varžovui; tačiau iki šiol niekas nežinąs, kas tasai varžovas. Policija nenorinti prisipažinti kunigaikščiui nesugebėjusi išaiškinti, kas jis yra.

– Prisipažinkite, kad norėjote laimėti Faustos palankumą, kad penkiasdešimt galvažudžių pačiupo jus bedainuojantį po langais ir ištisą valandą nešiojo jus portšezu po gatves, tačiau elgėsi itin pagarbiai. Šitas prisipažinimas nė kiek jūsų nežemina. Iš jūsų reikalaujama tik vieno žodžio. Ištarkite jį ir išgelbėsite policiją iš keblios padėties; o ji tuoj įsodins jus į pašto karietą, pavežins iki sienos ir palinkės jums laimingo kelio.

Mokslininkas priešinosi ištisą mėnesį; du ar tris kartus kunigaikštis jau buvo beįsakąs jį atvesti į vidaus reikalų ministeriją, norėjo pats dalyvauti jo tardyme. Galų gale kunigaikštis jau buvo jį ir pamiršęs, tik šit istorikas, kuriam įkyrėjo kalėjimas, nutarė visa kuo prisipažinti; jis buvo nugabentas prie sienos. Kunigaikštis taip ir liko įsitikinęs, kad grafo M... varžovas – su kupeta raudonų plaukų ant galvos.

Fabricijus, pasislėpęs Bolonijoje, kartu su savo ištikimuoju Liudoviku tarėsi, kaip surasti grafą M..., ir į ketvirtą dieną po anų vaikštynių sužinojo, jog ir tasai slapstosi kažkuriame kalnų kaimelyje netoli nuo kelio į Florenciją. Su juo esą tik trys jo *buli*; kitą dieną grafą, grįžtantį iš pasivaikščiojimo, nutvėrė aštuoni kaukėti vyrai, pasivadinę Parmos policijos agentais. Užrišę akis, jie nugabeno jį į smuklę dar už dviejų mylių toliau kalnuose, kur jis buvo sutiktas su didžiausia pagarba ir

gausiais valgiais. Per vakarienę jį vaišino geriausiais Italijos ir Ispanijos vynais.

– Vadinasi, aš suimtas kaip valstybinis nusikaltėlis? – paklausė jis.

– Anaiptol ne! – labai mandagiai atsakė jam kaukėtas Liudovikas. – Jūs įžeidėte paprastą privatų asmenį, liepdamas jį pasodinti į portšezą ir su iškilme nešti gatvėmis; rytoj rytą tas žmogus nori stoti su jumis į dvikovą. Jei nukausite jį, jūsų lauks du geri arkliai, pinigai ir iš anksto užsakyta vieta pašto karietoje į Genują.

– O kaip vadinasi tas pagyrų puodas? – piktai paklausė grafas.

– Bombačė. Pasirinkti ginklą galėsite jūs, liudytojai bus geri, dori žmonės; bet arba jūs, arba jūsų priešas turi mirti!

– Bet juk tai žmogžudystė! – išsigandęs šūktelėjo grafas M...

– Gink, Dieve! Tai paprasčiausia žūtbūtinė dvikova – gyventi ar mirti; jūs kausitės su tuo pačiu jaunuoliu, kurį gabenote iškilmingai vidunaktį Parmos gatvėmis; jis jaustųsi amžinai netekęs garbės, jeigu jūs liktumėte gyvas. Vieno iš judviejų šiame pasaulyje per daug, todėl stenkitės jį nukauti; gausite špagas, pistoletus, kardus – žodžiu, visus ginklus, kuriuos mums pavyko sumedžioti per tą keletą valandų, nes reikėjo skubėti; Bolonijos policija, kaip jums žinoma, labai budri; ir ji neturi sukliudyti šitai dvikovai: jaunuolis, kurį jūs apjuokėte, būtinai privalo apginti savo garbę.

– Bet jei tas jaunuolis yra princas...

– Ne, tai paprastas mirtingasis kaip ir jūs ir net toli gražu ne toks turtingas kaip jūs; bet jis reikalauja žūtbūtinės dvikovos ir privers jus stoti į ją, atsiminkite!

– Aš nieko nebijau! – šūktelėjo M...

– Šito jūsų priešas kaip tik karščiausiai ir trokšta, – atšovė Liudovikas. – Rytoj švintant būkite pasirengęs ginti savo gyvybę; į ją kėsinsis žmogus, kuris teisėtai pyksta ant jūsų; gailestingumo iš jo nelaukite; dar kartą primenu – ginklo rūšį pasirinksite jūs; beje, surašykite testamentą.

Apie šeštą valandą grafui M... buvo paduoti pusryčiai, paskui atidarytas kambarys, kuriame jis buvo laikomas, ir jis pakviestas išeiti į smuklės kiemą; aplinkui kiemą buvo žalitvorė ir aukštoka mūro siena, o vartai rūpestingai užtaisyti.

Viename kiemo kampe stovėjo stalas; grafą M... pakvietė prie jo prieiti; čia jis pamatė keletą vyno ir degtinės butelių, du pistoletus, dvi špagas, du kardus, popieriaus ir rašalo; pro smuklės langus į kiemo pusę žiūrėjo koks dvidešimt žmonių, kaimo vyrų. Grafas maldaujamai pažvelgė į juos ir sušuko:

– Mane nori nužudyti! Gelbėkit!

– Klystate ar norite kitus suklaidinti, – iš priešingo kiemo galo šūktelėjo Fabricijus, stovėdamas prie stalo su ginklais; jis buvo nusimetes surdutą, o ant veido užsidėjęs vielinę kaukę, kokias galima matyti fechtavimosi salėse.

– Siūlau užsidėti kaukę – ji guli šalia jūsų stalo, – pridūrė Fabricijus. – Paskui pasiimkite špagą ar pistoletus ir prieikite arčiau manęs; kaip vakar jums buvo sakyta, ginklą pasirenkate jūs.

Grafas M... rado aibę kliūčių ir aiškiai nenorėjo kautis; o Fabricijus prisibijojo, kad nepasirodytų policija, nors jie buvo kalnuose, geros penkios mylios nuo Bolonijos; jis ėmė žiauriausiai savo priešą užgaulioti; pagaliau jam pavyko grafą M... įpykinti; tasai stvėrė špagą ir žengė į Fabricijų; dvikova prasidėjo gana vangiai.

Po kelių minučių ją pertraukė didžiulis klegesys. Mūsų didvyris puikiai numanė, kad dėl šitos išmonės jis, ko gera, visą gyvenimą girdės priekaištus ar bent šmeižikiškus kaltinimus. Todėl išsiuntė Liudoviką į kaimą paieškoti liudytojų; Liudovikas pasamdė už pinigus gretimame miške dirbančius ateivius darbininkus; tie atbėgo su didžiausiu riksmu manydami, jog reikia užmušti priešininką to žmogaus, kuris davė jiems pinigų. Kai jie susirinko smuklėje, Liudovikas paprašė juos labai akylai sekti, ar katras iš jaunų vyrų, kurie kertasi dvikovoje, nesielgia klastingai ir ar nesinaudoja kokiomis neleistinomis pirmenybėmis.

Dėl grėsmingo kaimo vyrų šauksmo nutrūkusi dvikova vėl prasidėjo ne iš karto; Fabricijus dar kartą užgavo grafo savimeilę.

– Pone grafe, – šūktelėjo jis, – jei esate akiplėša, būkite ir drąsus. Jaučiu, kad šitokios aplinkybės jums per sunkios – jūs verčiau pasisamdote drąsuolių.

Grafas vėl įsižeidė ir ėmė šaukti, kad ilgą laiką mokęsis fechtavimo pas garsųjį Batistinį Neapolyje ir kad nubausiąs už tokį įžūlumą. Pagaliau įniršęs jis gana atkakliai puolė priešininką, tačiau Fabricijus vis dėlto jį sužeidė į krūtinę gražiu špagos smūgiu – šis jį keliems mėnesiams paguldė į lovą. Liudovikas, suteikęs pirmąją pagalbą sužeistajam, pasakė jam į ausį:

– Jei pranešite apie šią dvikovą policijai, aš pasirūpinsiu, kad jus durklu nusmeigtų lovoje.

Fabricijus pabėgo į Florenciją; kadangi Bolonijoje jis nuo visų slapstėsi, tai kunigaikštienės laiškus su priekaištais gavo tik Florencijoje; ji negalėjo jam atleisti, kad jis, įsigavęs į jos namus koncerto dieną, nepasistengė pasikalbėti su ja. Fabricijų sužavėjo grafo Moskos laiškai, dvelkią nuoširdžiu draugiškumu ir tauriausiais jausmais. Ji suprato, jog grafas buvo parašęs į Boloniją, kad nukreiptų nuo jo galimus įtarimus dėl dvikovos; policija reikalą išsprendė įstabiai teisingai: nustatė, kad du svetimšaliai kovėsi špagomis, iš jų žinomas tik vienas sužeistasis (grafas M...), dvikovą matė daugiau kaip trisdešimt kaimiečių, jos pabaigoje atsirado ir bažnytkaimio klebonas, tačiau jo pastangos išskirti besikaunančiuosius pasirodė esą veltui. Kadangi Džuzepės Bosio vardas paminėtas nebuvo, tai nepraėjus nė dviem mėnesiams Fabricijus išdrįso grįžti į Boloniją, labiau negu kada nors įsitikinęs, kad likimas jį pasmerkęs nepažinti kilnios ir dvasingos meilės. Su malonumu labai plačiai išdėstė šitą mintį kunigaikštienei: jam įkyrėjusi vienatvė, ir jis karštai svajojąs, kada gi pagaliau grįšią tie žavūs vakarai, kuriuos jis leisdavęs su grafu ir teta. Po išsiskyrimo su jais jam netekę pasidžiaugti gera draugija.

„Aš patyriau tiek nemalonumų dėl meilės, kurią stengiausi sau sužadinti, ir dėl Faustos, – rašė jis kunigaikštienei, – kad jeigu ji ir nepakeitė savo užgaidos ir vis dar man palanki, aš nesukarčiau nė dvidešimties mylių pareikalauti, kad ji tesėtų duotą pažadą; tad nebijok, kaip sakai, kad aš nusivysiu ją į Paryžių, kur jinai, kiek girdėjau, debiutuoja su nepaprastu pasisekimu. Priešingai, važiuočiau nors kažin kiek mylių, kad tik galėčiau praleisti bent vieną vakarą su tavimi ir su grafu, tokiu geru savo draugams."

ANTROJI DALIS

Savo nuolatiniu riksmu šita respublika neleis, ko gera, pasidžiaugti mums geriausiąja visų monarchijų.

„Parmos vienuolynas“ (XXIII sk.)

Keturioliktasis skyrius

Kol Fabricijus kaimelyje šalia Parmos medžiojo meilę, generalinis prokuroras Rasis, neįtardamas jį esant čia pat šalimais, toliau vedė bylą taip, lyg kaltinamasis būtų liberalas: dėjosi negalįs rasti liudytojų jo naudai, o tiksliau sakant – įgąsdino juos; pagaliau po labai išmaningo tyrimo, užtrukusio veik ištisus metus, praėjus maždaug dviem mėnesiams po paskutinio Fabricijaus pasirodymo Bolonijoje, vieną penktadienį markizė Raversi, pakvaišusi iš džiaugsmo, viešai savo salone pareiškė, kad prieš valandą tam geltonsnapiui del Dongui paskelbtas nuosprendis, kuris rytoj būsiąs pateiktas valdovui pasirašyti ir patvirtinti. Po kelių minučių tuos savo priešininkės žodžius žinojo ir kunigaikštienė.

„Matyt, grafo agentai prastai eina savo pareigas! – pagalvojo ji. – Dar šį rytą jis tvirtino, kad nuosprendis bus paskelbtas ne anksčiau kaip po savaitės. Jis gal per daug ir nenusimintų, jei mano jaunasis generalvikaras atsidurtų tolėliau nuo Parmos; bet, – užniūniavo ji, – jis dar grįš čionai, ir bus kada nors mūsų arkivyskupu“.

Kunigaikštienė paskambino.

– Sukvieskite į laukiamąją salę visus tarnus, – pasakė ji atėjusiam liokajui, – net ir virėjus. Paskui nueikite pas miesto komendantą ir gaukite leidimą pasisamdyti ketvertą pašto arklių; žiūrėkite, kad po pusvalandžio tie arkliai lauktų manęs, pakinkyti į mano fajetoną.

Visos rūmų moterys šoko krauti lagaminų, kunigaikštienė skubiai persirengė kelionės drabužiais, ir viskas vyko nieko grafui nepranešus; ji nesitvėrė džiaugsmu, kad pasitaikė proga truputį iš jo pasijuokti.

– Mano mieli, – kreipėsi ji į susirinkusius tarnus, – sužinojau, jog bus už akių nuteistas vargšas mano sūnėnas, kad išdrįso ginti savo gyvybę nuo padūkėlio; juk Džiletis norėjo jį nužudyti. Kiekvienas iš jūsų galėjo įsitikinti, kokio švelnaus ir romaus būdo yra Fabricijus. Aš teisėtai pasipiktinusi šiuo žiauriu akibrokštu ir išvažiuoju į Florenciją; jūs kiekvienas gausite algą dešimt metų; jei kas atsidursite varge, rašykite man, ir kol aš turėsiu bent vieną cekiną, dalysiuosi juo su jumis.

Kunigaikštienė sakė tai, ką iš tiesų galvojo; sulig jos paskutiniais žodžiais tarnai apsipylė ašaromis; sudrėko ir jos akys; ji pridūrė susijaudinusiu balsu:

– Melskitės už mane ir monsinjorą Fabricijų del Dongą, mūsų diecezijos generalvikarą, rytoj rytą jis bus nuteistas katorgai arba – tai būtų bent jau ne taip kvaila – myriop.

Pakilo dar didesnis verksmas, pamažu jis virto beveik maištaujančiu šauksmu; kunigaikštienė sėdo į karietą ir liepė važiuoti į valdovo rūmus. Nors laikas buvo netinkamas, ji paprašė audiencijos per budintį adjutantą, generolą Fontaną; buvo ji be iškilmių drabužių, ir adjutantas net apstulbo.

Valdovas dėl šito prašymo suteikti audienciją nemaž nenustebo, juo labiau neparodė nepasitenkinimo.

„Pamatysime, kaip iš gražių akių pasipils ašaros, – tarė jis sau, trindamasis iš džiaugsmo rankas. – Ji ateina prašyti malonės; išdidžioji gražuolė galų gale nusižemins! Tiesiog pakęsti nebuvo galima – tokia nepriklausoma dėjosi! Kiekvieną kartą, kai jai nepatikdavo koks menkniekis, jos iškalbingos akys tartum sakydavo man: „Neapolyje ir Milane būtų

kur kas maloniau negu toje jūsų mažutėje Parmoje“. Tiesa, aš nevaldau nei Neapolio, nei Milano; bet vis dėlto tai didžiai damai teks manęs prašyti to, kas priklauso grynai tik nuo mano valios ir ko ji karščiausiai trokšta; man visados nujautimas sakė, kad, pasirodžius tam sūnėnui, ir man šis tas nutrupės“.

Džiaugdamasis šitomis mintimis ir su pasimėgavimu spėliodamas, kaip čia bus, valdovas vaikščiojo po savo erdvų kabinetą, prie kurio durų išsitempęs it kareivis sargyboje tebestovėjo generolas Fontana. Pamatęs, kaip sublizgėjo valdovo akys, ir atsiminęs, kad kunigaikštienė apsitaisiusi kelioniniais drabužiais, jis pagalvojo, kad griūva monarchija. Jo nustebimas prašoko visas ribas, kai valdovas jam pasakė:

– Paprašykite kunigaikštienę luktelėti ketvirtį valandžiukės.

Generolas adjutantas apsigręžė kaip kareivis parade; valdovas vėl nusišypsojo. „Fontanai neįprasta, kad išdidžioji kunigaikštienė lauktų už durų, – tarė jis sau. – Nuostaba jo veide, kai jis praneš: „Prašom *luktelėti ketvirtį valandžiukės*“, parengs kelią jaudinančioms ašaroms, kurios netrukus pasipils šiame kabinete“.

Valdovui šitas ketvirtis valandžiukės suteikė didelį džiaugsmą. Jis vaikščiojo po kabinetą tvirtu, lygiu žingsniu; jis *viešpatavo*. „Dabar svarbu nepasakyti nė vieno neprideramo žodžio; kad ir kokie būtų mano jausmai kunigaikštienei, nereikia užmiršti, kad ji viena žymiausių mano dvaro damų. Įdomu, kaip kalbėdavo su savo dukterimis princesėmis Liudvikas XIV, kai būdavo jomis nepatenkintas?“ Ir jis įsmeigė akis į didžiojo karaliaus portretą.

Linksmiausia buvo tai, kad valdovui nė į galvą neatėjo susimąstyti, ar jis suteiks malonę Fabricijui ir kokia bus ta jo malonė. Pagaliau po dvidešimt minučių tarpduryje vėl pasirodė ištikimasis Fontana, bet netarė nė žodžio.

– Kunigaikštienė Sanseverina gali užeiti, – teatrališkai šūktelėjo valdovas. „Tuoj prasidės ašaros“, – pagalvojo jis ir, lyg ruošdamasis šitam reginiui, išsitraukė nosinę.

Niekados dar kunigaikštienė nebuvo tokia žvali ir tokia graži; nebūtum davęs jai nė dvidešimt penkerių metų. Žiūrėdamas, kaip jos mažu-

tė kojytė lengvai ir skubiai žengia kilimu, beveik neliesdama jo, vargšas adjutantas vos nepametė galvos.

– Labai prašau atleisti man, jūsų šviesioji didenybe, – linksmai ir laisvai prabilo kunigaikštienė, – aš leidau sau pasirodyti prieš jus ne visai tinkamu šiam reikalui drabužiu, bet jūsų didenybė labai išpaikinote mane savo prielankumu, tad aš drįstu tikėtis, jog neatsakysite man ir šitos malonės.

Kunigaikštienė kalbėjo gan lėtai, kad galėtų iki valios pasimėgauti valdovo mina; o ši buvo žavinga: nepaprasta nuostaba drauge su didystės likučiais galvos ir rankų pozoje. Valdovas stovėjo lyg perkūno trenktas, tik protarpiais nebalsiai iš susijaudinimo virpančiu gaižiu balsu šūkčiojo:

– Ką jūs! Ką jūs!

Kunigaikštienė, užbaigusi atsiprašinėjimus, tarytum iš pagarbos patylėjo laukdama, kol valdovas ras ką atsakyti, o paskui pridūrė:

– Drįstu tikėtis, kad jūsų šviesioji didenybė teiksis atleisti man už neprideramą apdarą.

Bet, tariant šiuos žodžius, jos pašaipios akys blizgėjo taip skaisčiai, jog valdovas nepakėlė jų žvilgsnio ir įspyrė akis į lubas: tai buvo tikriausias ženklas, kad jis be galo sumišęs.

– Ką jūs! Ką jūs! – šūktelėjo jis vėl; paskui jam pavyko suregzti sakinį. – Betgi sėskitės, kunigaikštiene.

Jis pats gana maloniai pastūmė jai krėslą. Šitas mandagus mostas paveikė kunigaikštienę, ir ji kiek aptramdė gyvai blykčiojančias savo akis.

– Ką jūs! Ką jūs! – vėl pakartojo valdovas ir pasimuistė krėsle, tartum neįstengdamas tvirtai jame įsitaisyti.

– Aš iškeliauju pašto arkliais, naudodamasi nakties vėsa, – pratarė kunigaikštienė, – o kad išvažiavusi galiu kiek ilgiau užtrukti, tai nenorėjau išvykti iš jūsų šviesiosios didenybės žemių nepadėkojusi jums už visą tą prielankumą, kurį teikėtės man rodyti per šiuos penkerius metus.

Tik dabar valdovui viskas galų gale paaiškėjo; jis išbalo: šitas žmogus labiau negu kas kitas kentėdavo, kai jo pramatymai pasirodydavo besą

klaidingi; paskui jis nutaisė didingą miną – tikrų tikriausias Liudvikas XIV iš to portreto, kuris kabėjo jam prieš akis. „Puiku! – pagalvojo kunigaikštienė. – Pagaliau atsiminė, kad jis vyras".

– O kokia jūsų staigaus išvykimo priežastis? – gana tvirtu balsu paklausė valdovas.

– Jau seniai buvau maniusi išvažiuoti, – atsakė kunigaikštienė, – o paskubėti mane verčia mažutė nuoskauda, padaryta monsinjorui del Dongui, kuris rytoj bus nuteistas myriop arba katorgos darbams.

– O į kurį miestą vykstate?

– į Neapolį turbūt, – ji pakilo ir pridūrė: – man lieka tik atsisveikinti su jūsų šviesiąja didenybe ir nuolankiausiai padėkoti už jūsų *ankstesnįjį* prielankumą.

Dabar ir ji kalbėjo taip tvirtai, jog valdovas suprato, kad dar viena kita akimirka – ir viskas bus baigta; jam aišku buvo, kad, žiniai apie išvykimą pasklidus, bet koks susitaikymas liks neįmanomas: kunigaikštienė ne iš tų moterų, kurios, kartą ką nusprendusios, keistų savo nusistatymą. Jis pasivijo ją.

– Betgi jūs puikiai žinote, kunigaikštiene, – tarė jis, paėmęs ją už rankos, – kad aš visada mylėjau jus kaip draugas, ir tik nuo jūsų priklausė – duoti šiam jausmui kitą vardą, ar ne. Padaryta žmogžudystė, šito paneigti negalima; bylą nagrinėti aš pavedžiau geriausiems savo teisėjams...

Sulig tais žodžiais kunigaikštienė išsitiesė visu ūgiu; vienu akies mirksniu dingo visa, kas galėjo panėšėti į pagarbą valdovui ir net į mandagumą; prieš valdovą stovėjo įžeista moteris, ir šita įžeista moteris buvo įsitikinusi, jog žmogus, su kuriuo ji kalba, – dviveidis. Su didžiausiu pykčiu, netgi su panieka, pabrėždama kiekvieną žodi, ji tarė jam:

– Aš visiškai išvykstu iš jūsų šviesiosios didenybės žemių, kad niekados nebetektų nieko girdėti apie prokurorą Rasį ir kitus niekšingus žudikus, kurie pasmerkė mirti mano sūnėną ir tiek kitų žmonių; jeigu jūsų šviesioji didenybė nenorite, kad aš su kartėliu minėčiau šitą paskutinę valandėlę, praleistą su valdovu, tokiu meiliu ir protingu, kai jo niekas neapgaudinėja, tai nuolankiausiai prašau jus nepriminti man šių niekšingų teisėjų, parsiduodančių už tūkstantį ekiu arba už ordiną.

Išgirdęs šiuos žodžius, pasakytus iškilniu, o svarbiausia – nuoširdžiu tonu, kunigaikštis suvirpėjo; akimirką jį apėmė baimė, kad jo orumas nenukentėtų nuo dar tiesesnio kaltinimo, bet apskritai jausmas, kurį jis patyrė, buvo veikiau malonus; jis gėrėjosi ponia Sanseverina; visa jos povyza šią valandėlę švytėjo nežemišku grožiu. „Dieve didis! Kokia ji graži! – pagalvojo kunigaikštis. – Reikia šį tą ir atleisti tokiai moteriai; antros tokios galbūt nėra visoje Italijoje... Ką gi! Truputis apsukrumo gal ir padėtų man pasidaryti ją kada nors savo meiluže. Koks begalinis skirtumas tarp šitokios būtybės ir tos lėlės Balbi, kuri, be viso kito, kiekvienais metais nuvagia nuo mano vargšų valdinių mažiausia tris šimtus tūkstančių frankų... Bet ar aš gerai nugirdau? – staiga toptelėjo jam į galvą. – Ji pasakė: „pasmerkė mirti mano sūnėną ir tiek kitų žmonių". Viršų dabar paėmė rūstybė, ir, valandėlę patylėjęs, kunigaikštis prabilo su didybe, pritinkančia valdovui:

– O ką reikėtų padaryti, kad jūs neišvyktumėte?

– Tą, ko jūs nesugebate, – atšovė ponia Sanseverina su karčiausia ironija ir atviriausia panieka balse.

Kunigaikštis nesitvėrė pykčiu; bet neaprėžto valdovo amatas per daugelį metų įgudrino jį nepasiduoti pirmam sukylančiam jausmui. „Pirmiausia reikia šitą moterį paimti, – pagalvojo jis, – to reikalauja mano savigarba, o paskui pribaigti ją panieka... Jeigu ji išeis dabar iš mano kabineto, aš niekad jos nebepamatysiu". Bet kaip galėjo jis, pakvaišęs šią valandėlę iš pykčio ir neapykantos, rasti žodžių, kurie patenkintų jo savigarbą ir kartu atgrasintų kunigaikštienę nuo pasiryžimo tuoj pat pabėgti iš dvaro. „Negalima nei pakartoti kurį nors gestą du kartus, nei padaryti jį juokingą", – pagalvojo jis ir atsistojo tarp kunigaikštienės ir kabineto durų. Tuo metu kažkas tyliai sukrebždeno į duris.

– Kas ten per vėpla! – ėmė plūstis kunigaikštis visu balsu. – Kas per vėpla lenda pas mane su savo kvailu vizitu?

Pasirodė išblyškusi ir visiškai suglumusi vargšo generolo Fontanos fizionomija; mirštančio žmogaus balsu jis pralemeno:

– Jo ekscelencija grafas Moska turi garbę prašyti priėmimo.

– Teįeina! – suriko kunigaikštis. – Na va, – kreipėsi jis į besisveikinantį Moską, – kunigaikštienė Sanseverina žada tuoj pat išvažiuoti iš Parmos ir įsikurti Neapolyje; maža to, ji dar atžarybes kalba!

– Kaip? – šūktelėjo Moska išbalęs.

– Ką? Jūs nežinojote, kad ji ketina išvažiuoti?

– Negirdėjau nė žodelio; šeštą valandą, kai atsisveikinau su kunigaikštiene, ji buvo linksma ir patenkinta.

Tas atsakymas padarė kunigaikščiui neįtikėtiną įspūdį. Pirmiausia jis įdėmiai pažiūrėjo į Moską: iš vis labiau bąlančio jo veido suprato, kad tasai sako tiesą ir nėra prisidėjęs prie kunigaikštienės vėjavaikiško sumanymo. „Jei taip, – pagalvojo jis, – tai netenku jos amžinai; malonumas ir kerštas – viskas eina vėjais: Neapolyje ji su savo sūnėnu Fabricijum ims leisti epigramas apie mažo Parmos valdovo didelį pyktį". Jis pasižiūrėjo į kunigaikštienę; jos širdyje kovojo didžiausia panieka ir pyktis; akis ji buvo įsmeigusi į grafą Moską, o švelnios gražių jos lūpų linijos reiškė gaižiausią panieką. Visas jos veidas bylojo: „Niekingas dvariškis!" „Taigi, – svarstė kunigaikštis, įdėmiai į ją pasižiūrėjęs, – aš netenku ir to tarpininko, kuris padėtų man susigrąžinti ją į savo šalį. Jeigu ji dabar išeis iš mano kabineto, ji žuvusi man, ir dar Dievas žino, ką ji prikalbės apie mano teisėjus Neapolyje... O su tokiu protu ir tokiu įstabiu sugebėjimu įtikinti, kuriais ją apdovanojo dangus, ji palenks visus savo pusėn. Apskelbs mane juokingu tironu, kuris, pašokęs naktį, lenda į palovį pasižiūrėti, ar nėra ten sąmokslininkų..." Padaręs vikrų manevrą, – tarytum pasivaikščiojimu norėdamas apmaldyti susijaudinimą, – kunigaikštis vėl atsistojo prieš kabineto duris; už trijų žingsnių nuo jo dešinėje stovėjo grafas, išbalęs, sugniužęs, ir taip visas tirtėjo, jog turėjo atsiremti į krėslą, kuriame audiencijos pradžioje sėdėjo ponia Sanseverina ir kurį kunigaikštis iš pykčio nustūmė tolyn. Grafas buvo įsimylėjęs. „Jei kunigaikštienė išvyksta, aš išvažiuoju paskui ją, – galvojo jis. – Bet ar ji benorės, kad būčiau kartu? Štai klausimas".

Kairėje nuo valdovo stovėjo kunigaikštienė ir, susinėrusi ant krūtinės rankas, su pasigėrėtinu įžūlumu žvelgė į jį; iškilnus jos veidas, iki tol švytėjęs skaisčiu raudoniu, mirtinai išbalo.

Valdovas, priešingai aniedviem, buvo įraudęs ir atrodė susirūpinęs; kairiąja ranka jis nervingai žaidė kryžiumi, kabančiu ant plataus kaspino, kurį jis visada nešiodavo po fraku; dešiniąja glostė smakrą.

– Ką gi daryti? – kreipėsi jis į grafą, beveik pats nesuvokdamas, ką sako; buvo įpratęs visur ir visada tartis su juo.

– Iš tikrųjų nežinau, jūsų šviesybe, – atsakė grafas, lyg iškvėpdamas paskutinį atodūsį. Jam mažne pritrūko jėgų šiems žodžiams ištarti. Jo balso tonas buvo pirmoji paguoda per šią audienciją įžeistai valdovo didybei, ir šis kuklus džiaugsmas įkvėpė jam sakinį, išganingą jo savimeilei.

– Na ką gi! – tarė jis. – Aš būsiu protingiausias iš visų trijų; sutinku visiškai užmiršti savo padėtį ir kalbėsiu *kaip draugas*, – ir jis pridūrė su maloninga šypsena, vykusiai pasiskolinta iš palaimingų Liudviko XIV laikų, – *kaip draugas su draugais*. Kunigaikštiene, – pridūrė jis, – ką reikia padaryti, kad jūs užmirštumėte savo sumanymą, taip ne laiku jums atėjusį į galvą?

– Nežinau, iš tikrųjų, – atsakė kunigaikštienė, giliai, atsidususi, – nežinau, iš tikrųjų, taip man atsipyko Parma.

Tuose žodžiuose nesuskambo jokio noro įgelti, aišku buvo, kad jos lūpose skamba nuoširdžiausia tiesa.

Grafas gyvai atsigręžė; jame sujudo pasipiktinusi dvariškio siela; paskui jis nukreipė į valdovą maldaujamą žvilgsnį. Šis labai oriai ir šaltakraujiškai palaukė valandėlę; paskui kreipėsi į grafą:

– Matau, jūsų žavioji draugė visai pametusi galvą; tai ir suprantama – ji *dievina* savo sūnėną, – jis pažiūrėjo į kunigaikštienę meiliausiomis akimis ir pridūrė tokia mina, lyg cituotų repliką iš kokios komedijos: – ką reikia padaryti, kad šitos gražios akys pralinksmėtų?

Kunigaikštienė jau spėjo apsigalvoti; tvirtai, iš lėto, tarsi diktuodama ultimatumą, atsakė:

– Jo didenybė parašysite man maloningą laišką, kaip jūs puikiai tą mokate; tame laiške pranešite, kad anaiptol nesate įsitikinęs, jog Fabricijus del Dongas, pirmasis arkivyskupo generalvikaras, yra kaltas, ir todėl nepasirašysite nuosprendžio, kai jį jums pateiks, ir kad toji neteisinga teismo procedūra neturės jokių padarinių ateičiai.

– Kaip neteisinga? – šūktelėjo kunigaikštis, išraudęs iki ausų, ir vėl supyko.

– Tai dar ne viskas! – atšovė ponia Sanseverina išdidžiai kaip romėnė. – *Dar šį vakarą* – o dabar jau ketvirtis dvyliktos, – pridūrė ji, žvilgtelėjusi į laikrodį, – taigi dar šį vakarą jūsų šviesioji didenybė įsakysite pranešti markizei Raversi, kad patarėte jai išvykti iš miesto į savo dvarą pailsėti po vargingo rūpinimosi viena byla, apie kurią ji kalbėjo savo salone vakarinio pobūvio pradžioje.

Kunigaikštis įširdęs žingsniavo po kabinetą.

– Ar matėte kas kada tokią moterį? – šūktelėjo jis. – Ji nė kiek nerodo man pagarbos.

Ponia Sanseverina kuo lipšniausiai atsakė:

– Niekad gyvenime man į galvą nebuvo atėję nerodyti pagarbos jūsų šviesiajai didenybei; jūsų didenybė juk teikėtės ką tik didžiai maloningai pastebėti, kad kalbate *kaip draugas su draugais*. Aš, beje, neturiu nė mažiausio noro pasilikti Parmoje, – pridūrė ji, žvilgtelėjusi į grafą su neapsakoma panieka.

Tas žvilgsnis paskatino kunigaikštį ryžtis; iki tol jis vis dar svyravo, nors žodžiais ir buvo kažką bepažadąs. Bet žodžiai jam nieko nereiškė.

Buvo pasikeista dar keliais sakiniais, ir galų gale grafas Moska gavo paliepimą surašyti maloningąjį laišką, kokio prašė kunigaikštienė. Žodžius „ta neteisinga teismo procedūra neturės padarinių ateičiai" jis praleido. „Užtenka, – galvojo grafas, – kad kunigaikštis pasižada nepasirašyti nuosprendžio". Padėjęs parašą, kunigaikštis žvilgsniu padėkojo jam.

Grafas smarkiai prašovė pro šalį: kunigaikštis buvo pavargęs ir būtų bet ką pasirašęs; jis tarėsi išsipainiojęs iš nemalonios padėties; o svarbiausia visoje toje istorijoje buvo, jo nuomone, štai kas: „Jei kunigaikštienė išvažiuos, po savaitės aš nebetversiu šiame dvare iš nuobodulio". Grafas pastebėjo, kad valdovas ištaisė datą – įrašė rytojaus dieną. Jis žvilgtelėjo į laikrodį: buvo beveik dvylika nakties. Ministras nutarė, kad datos pataisymas – tai tik smulkmeniškumas, noras pasididžiuoti savo tikslumu, pritinkančiu geram valdovui. O dėl markizės Raversi ištrėmimo kunigaikštis nė nemirktelėjo: jam buvo itin malonu siųsti žmones ištremtin.

– Generole Fontana! – šūktelėjo jis, pravėręs duris. Įėjusio generolo veidas reiškė tokią nuostabą ir tokį smalsumą, jog ponia Sanseverina ir grafas linksmai susižvalgė, ir šitas žvilgsnis juos sutaikė. – Generole Fontana, – tarė kunigaikštis, – sėskite į mano karietą, kuri laukia po kolonada, važiuokite pas markizę Raversi ir liepkite pranešti, kad atvykote; jei bus jau atsigulusi, pridurkite, kad atvykote mano siunčiamas, įeikite į jos miegamąjį ir pasakykite tiksliai šituos, o ne kitus žodžius: „Ponia markize Raversi, jo šviesioji didelybė jus įpareigoja rytoj iki aštuntos valandos ryto išvažiuoti į savo pilį Velejoje; jo didenybė praneš, kada galėsite grįžti į Parmą".

Valdovas gaudė kunigaikštienės žvilgsnį, tačiau toji, užuot padėkojusi, kaip jis tikėjosi, labai pagarbiai nusilenkė ir skubiai išėjo.

– Kas per moteris! – tarė kunigaikštis, atsigręžęs į grafą.

Moska, nepaprastai apsidžiaugęs markizės Raversi ištrėmimu, kuris palengvino visą jo, kaip vyriausybės galvos, veiklą, gerą pusvalandį kalbėjo su valdovu kaip tobulas dvariškis; jis stengėsi paguosti savo valdovo savimeilę ir išėjo tik tada, kai pamatė jį tvirtai įsitikinus, kad Liudviko XIV gyvenimo nuotykių aprašyme nėra gražesnio puslapio už tą, kurį jis ką tik davė progos parašyti savo būsimiesiems istorikams.

Grįžusi namo, kunigaikštienė liepė užrakinti duris ir nieko neleisti, net grafo. Ji norėjo pabūti viena ir apmąstyti, kokią išvadą turinti pasidaryti iš ką tik įvykusios scenos. Elgėsi ji aklai, žiūrėdama vien, kad pats veiksmas teiktų jai malonumo; tačiau kad ir kokį žingsnį žengusi, ji nepalenkiamai būtų ėjusi toliau. Net atgavusi šaltą protą, ji nebūtų sau priekaištavusi, o juo labiau gailėjusis, – toks jau buvo jos būdas, kurio dėka, sulaukusi trisdešimt šešerių metų, ji tebebuvo gražiausia Parmos dvaro moteris.

Dabar ji galvojo, ką galėtų rasti malonaus Parmoje, tarsi būtų grįžusi iš ilgos kelionės, – taip tvirtai ji buvo įsitikinusi tarp devintos ir vienuoliktos, kad visiškai išvyksta iš šio krašto.

„Juokingai ištįso vargšo grafo veidas, kai jis valdovo akivaizdoje sužinojo, kad aš išvažiuoju... Iš esmės jis labai malonus ir tikrai retos širdies žmogus! Jis būtų metęs savo ministerijas ir išvažiavęs paskui

mane... Bet reikia pasakyti, kad ir man per tuos penkerius metus jis neturėjo progos prikišti nė mažiausios neištikimybės. Ar daug moterų, sutuoktų prie altoriaus, galėtų tą pasakyti savo viešpačiui ir ponui? Reikia pripažinti, jis nei pasipūtėlis, nei pamokslautojas; ir nėra jokio noro jį apgaudinėti; prie manęs jis visada tartum gėdisi savo galingumo... Koks jis atrodė juokingas savo viešpaties ir pono akivaizdoje; jeigu būtų dabar čia, išbučiuočiau jį... Bet už nieką pasaulyje neapsiimčiau linksminti ministro, netekusio portfelio, – tai tokia liga, kurią išgydo tik mirtis, ir liga... mirtina. Kokia nelaimė būtų tapti ministru jaunam! Reikia jam parašyti – tegul jis aiškiai žino mano nuomonę apie šį dalyką, kol dar nesusipyko su savo valdovu... Betgi aš užmiršau savo geruosius tarnus".

Ji paskambino. Kambarinės tebekrovė lagaminus; karieta laukė po portiku, tarnai nešė daiktus; tie, kurie neturėjo, ko veikti, stoviniavo aplinkui karietą su ašaromis akyse. Visas šitas smulkmenas kunigaikštienei papasakojo Čekina, kuri viena teturėjo teisę įeiti į ponios kambarį svarbiais atvejais.

– Pašauk visus į viršų, – pasakė kunigaikštienė.

Po valandėlės ji įėjo į laukiamąjį.

– Man pažadėta, – pasakė ji tarnams, – kad nuosprendžio mano brolėnui nepasirašys *suverenas* (taip sakoma Italijoje); išvykimą aš atidedu; pasižiūrėsime, ar mūsų priešams užteks galios tą nutarimą pakeisti.

Valandėlę patylėję, tarnai sušuko: „Tegyvuoja mūsų kunigaikštienė!" ir ėmė griausmingai ploti. Kunigaikštienė jau buvo pasitraukusi į gretimą kambarį, tačiau vėl pasirodė nelyginant aktorė, kuriai ploja publika, ir, grakščiai nusilenkusi, pasakė:

– Dėkui jums, mano mieli.

Jai būtų užtekę ištarti tik vieną žodį, ir visi būtų nužygiavę pulti valdovo rūmų. Ji mostelėjo vienam savo vežėjui, buvusiam kontrabandininkui, labai patikimam žmogui, ir tas nusekė paskui ją.

– Persirenk pasiturinčiu kaimiečiu ir vienokiu ar kitokiu būdu išsidangink iš Parmos; pasisamdyk sediolą ir kuo greičiausiai lėk į Boloniją. Įeik į miestą pėsčias pro Florencijos vartus, susirask Pelegrino viešbutyje

Fabricijų ir įteik jam siuntinį, kurį tau perduos Čekina. Fabricijus ten slapstosi Džuzepės Bosio vardu; neišduok jo kokiu lengvapėdiškumu, nepasirodyk, kad pažįsti jį; mano priešai tavo pėdomis gali pasiųsti šnipus. Fabricijus išsiųs tave atgal po kelių valandų ar po kelių dienų; ir grįždamas turėsi būti dar atsargesnis, kad jo neišduotum.

– A! Markizės Raversi žmonės! – šūktelėjo vežėjas. – Tegu tik pasipainioja. Jei panorėtumėt, mes juos bemat sudorotume.

– Galbūt vėliau! Bet žiūrėkite, be mano įsakymo nieko nedarykite, jei galva jums brangi.

Ponia Sanseverina norėjo nusiųsti Fabricijui kunigaikščio laiško nuorašą; jai labai magėjo jį pralinksminti, ir ji pridėjo keletą žodelių apie sceną, kuri padėjo jai išgauti tą laišką; tie keli žodeliai virto dešimties puslapių laišku. Ji liepė dar kartą pašaukti vežėją.

– Iš miesto tu galėsi iškeliauti tik ketvirtą valandą ryto, kai atidaromi vartai, – pasakė ji.

– O aš norėjau išlįsti pro didįjį nutekamąjį vamzdį; vandens ten iki smakro, bet aš išbrisčiau.

– Ne, aš negaliu leisti, kad vienas mano ištikimiausių tarnų susigriebtų drugį, – pasipriešino kunigaikštienė. – Ar turi ką pažįstamą monsinjoro arkivyskupo rūmuose?

– Jaunesnysis vežėjas – mano draugas.

– Štai laiškas šventajam arkivyskupui; tylomis įsmuk į rūmus, paprašyk, kad tave nuvestų pas arkivyskupo liokajų; bet monsinjoro žadinti nevertėtų. Jeigu jis jau bus nuėjęs į miegamąjį, lik nakčiai rūmuose. Paprastai visi ten keliasi auštant, taigi rytą, ketvirtą valandą, liepk, kad praneštų arkivyskupui, jog atėjai; pasakyk, kad esi mano siunčiamas, paprašyk šventąjį arkivyskupą palaiminimo, įteik jam va šitą voką, o iš jo paimk laiškus, kuriuos jis galbūt paprašys tave nunešti į Boloniją.

Kunigaikštienė siuntė arkivyskupui patį valdovo laiško originalą; kadangi tame raštelyje liečiamas pirmasis generalvikaras, tai ji prašė jį padėti arkivyskupo archyvan, reikšdama viltį, kad jo sūnėno kolegos – kiti generalvikarai ir kanauninkai – teiksis su juo susipažinti; su sąlyga, žinoma, kad viskas liks griežčiausioje paslaptyje.

Kunigaikštienė rašė monsinjorui Landrianiui taip familiariai, jog tas geraširdis miestelėnas turėjo susižavėti; vienas parašas užėmė tris eilutes; labai draugiškas laiškas baigėsi taip: „Andželina Kornelija Izota Valsera del Dongo, kunigaikštienė Sanseverina".

„Seniai besu dėjusi kame nors tokį ilgą parašą, gal nebent jungtuvių dieną, kai su velioniu kunigaikščiu pasirašiau vedybų sutartį, – šypsodama pagalvojo ji, – bet šitiems žmonėms įspūdį galima padaryti tik tokiais dalykais, miestelėno akims karikatūra atrodo grožybė". Ir, norėdama tinkamai užbaigti tą vakarą, ji neatsispyrė pagundai parašyti grafui pašaipų laišką; sausu tonu pranešė jam, – idant jis turėtų *kuo vadovautis santykiuose su karūnuotaisiais*, kaip rašė jinai, – jog nesijaučianti sugebėsianti linksminti į nemalonę patekusį ministrą. „Jūs bijote valdovo; o kai negalėsite jo regėti, kas jus tada turės bauginti? Aš?" Ir liepė tuojau nunešti laišką.

Septintą valandą ryto kunigaikštis savo ruožtu pasikvietė vidaus reikalų ministrą, grafą Dzurlą.

– Dar kartą visiems savo podestoms[79] išsiuntinėkite griežčiausią įsakymą suimti poną Fabricijų del Dongą, – tarė jis. – Mus pasiekė žinia, kad jis gali išdrįsti pasirodyti mūsų žemėse. Tas bėglys slapstosi dabar Bolonijoje, ten jis, kaip atrodo, atvirai šaiposi iš mūsų teismų iškeltų kaltinimų, parinkite sbirus, kurie jį asmeniškai pažįsta, ir išstatykite juos: pirma, bažnytkaimiuose pagal visą kelią iš Bolonijos į Parmą; antra, aplink kunigaikštienės Sanseverinos pilį Sakoje ir aplink jos namus. Kastelnuove, trečia, aplink grafo Moskos rūmus. Žinau jūsų didžią išmintį, pone grafe, ir drįstu tikėti, kad sugebėsite nuslėpti nuo grafo Moskos įžvalgumo šiuos savo valdovo įsakymus. Atsiminkite: Fabricijus del Dongas turi būti suimtas – tokia yra mano valia.

Kai tik ministras išėjo, į kunigaikščio kabinetą pro slaptąsias duris įsmuko generalinis prokuroras Rasis; žengė jis dvilinkas ir kas žingsnis sveikindamasis. Šito niekšo fizionomija prašėsi portretuojama; ji visiškai atitiko šlykštų jo vaidmenį; žvitriai lakstančių akių žvilgsnis rodė, kad jis nutuokia, ko yra nusipelnęs, bet lūpas kreivinanti įžūli savim pasitikinčio žmogaus šypsena sakė, kad jis moka kovoti su panieka.

Kadangi nuo šio asmens labai daug priklausys tolesnis Fabricijaus likimas, tai ne pro šalį tarti apie jį porą žodžių. Buvo tai aukšto ūgio, gražiomis, labai protingomis akimis vyras, tik veidą gadino raupų žymės; išmonės jis turėjo, ir nemažai, ir itin aštrios; visi pripažino jį esant tobulą teisės mokslo žinovą, bet ypač garsėjo jis savo išradingumu. Kad ir painiausioje byloje jis lengvai ir vienu akies mirksniu surasdavo įstatymu pagrįstų priemonių nusikaltėliui pasmerkti ar išteisinti; prokuroriškomis gudrybėmis jo niekas pralenkti negalėjo.

Tasai žmogus, kurio Parmos kunigaikščiui būtų galėjusios pavydėti ir didžiosios monarchijos, teturėjo vieną aistrą: gauti intymiai pasikalbėti su aukštu asmeniu ir įsiteikti jam juokdario pokštais. Jam mažai terūpėjo, ar galingasis žmogus juokiasi iš to, ką jis sako, ar iš jo paties, ar net stačiokiškai šaiposi iš ponios Rasi, – jeigu tik jis juokiasi ir teikiasi familiariai su juo elgtis, Rasis ir patenkintas. Kartais kunigaikštis nebeišmanydamas, kaip labiau suniekinti šio vyriausiojo teisėjo orumą, spirdavo jam; jeigu skaudėdavo, Rasis imdavo verkti. Bet juokdariška jo prigimtis buvo tokia galinga, kad jis visada labiau vertino ministro saloną, kur šeimininkas iš jo juokus darėsi, negu savąjį, kur prieš jo despotizmą lankstėsi visos Parmos juodosios togos. Rasis turėjo išsikovojęs ypatingą padėtį tuo požiūriu, kad pats įžūliausias aristokratas nesugebėdavo jo pažeminti; už įžeidimus, patirtus per dieną, jis keršydavo tuo, kad išpasakodavo juos valdovui, naudodamasis jam suteikta privilegija sakyti viską; tiesa, dažnai atsakymas į tas pasakas būdavo skambus ir skaudus antausis, bet Rasis anaiptol dėl to neįsižeisdavo. Vyriausiojo teisėjo apsilankymai išblaškydavo valdovui blogą nuotaiką; jis pramogos dėlei užgauliodavo jį. Kaip matome, Rasis buvo beveik idealus dvariškis: nei savigarbos, nei savimeilės.

– Visų pirma – laikyti paslaptį! – šūktelėjo kunigaikštis, net nepasisveikinęs su Rasiu ir elgdamasis su juo kaip su pastumdėliu, nors šiaip būdavo itin visiems mandagus. – Kurios dienos data pažymėtas jūsų nuosprendis?

– Vakar ryto, šviesioji didenybe.

– Kiek teisėjų pasirašę?

– Visi penki.

– O bausmė?

– Dvidešimt metų tvirtovės, kaip jūsų šviesioji didenybė man sakėte.

– Mirties bausmė sukeltų nepasitenkinimą, – tartum pats su savimi kalbėdamas, pratarė valdovas. – Gaila! Koks įspūdis būtų tai moteriai! Bet jis – del Dongas, o šis vardas gerbiamas Parmoje, nes trys arkivyskupai, beveik paskui kits kitą... Taigi sakote – dvidešimt metų tvirtovės?

– Taip, jūsų šviesioji didenybe, – pakartojo prokuroras Rasis, vis dvilinkas, – o prieš tai – vieša atgaila prieš jūsų šviesiosios didenybės portretą; be to, kiekvieną penktadienį ir prieš didžiąsias šventes – sausas pasninkas, tai yra duona ir vanduo, kadangi nuteistasis yra viešai žinomas bedievis. Visa tai – dėl ateities ir kad būtų užkirstas kelias jo karjerai.

– Rašykite, – tarė valdovas: – „Jo Šviesioji Didenybė, maloningai išklausęs nusikaltėlio motinos markizės del Dongo ir jo tetos kunigaikštienės Sanseverinos nuolankių maldavimų, kurios nurodė, kad nusikalsdamas metu jų sūnus ir sūnėnas buvęs labai jaunas ir, be to, apakintas beprotiškos aistros nelaimingojo Džilečio žmonai, teikėsi, nors ir baisėdamasis tokia žmogžudyste, Fabricijui del Dongui priteistą bausmę sumažinti iki dvylikos metų tvirtovės". Duokite pasirašyti.

Valdovas pasirašė vakarykščia data; paskui atidavė nuosprendį Rasiui ir tarė:

– Tuoj pat po mano parašu prirašykite: „Kadangi kunigaikštienė Sanseverina antrąkart puolė Jo Didenybei į kojas, valdovas sutiko, kad nusikaltėlis kiekvieną ketvirtadienį būtų išvedamas pasivaikščioti vieną valandą po aikštelę keturkampiame bokšte, žmonių vadinamame Farnezių bokštu." Pasirašykite, – pridūrė kunigaikštis, – ir svarbiausia – laikykite liežuvį už dantų, nors ir kažkokios kalbos pasklistų po miestą. Praneškite tarėjui del Kapitaniui, kuris balsavo už dvejus metus tvirtovės ir dar net postringavo, gindamas savo juokingą nuomonę, kad aš siūlau jam iš naujo perskaityti įstatymus ir nuostatus. Dar kartą – tylėti, ir sudiev.

Rasis triskart iš lėto žemai nusilenkė, bet kunigaikštis nebepažiūrėjo į jį.

Visa tai įvyko septyniomis ryto. Po keleto valandų žinia apie markizės Raversi ištrėmimą pasklido po miestą ir po kavines, visi per kits

kitą pasakojo apie šį didelį įvykį. Markizės ištrėmimas kuriam laikui iš Parmos išbaidė negailestingąjį mažų miestelių ir mažų valdovų dvarų priešą – nuobodulį. Generolas Fabijus Kontis, jau laikęs save ministru, keliolika dienų visai neišėjo iš tvirtovės, teisindamasis podagra. Miestelėnai, o paskui juos ir paprasti žmonės iš to, ką matė ir girdėjo, pasidarė išvadą, kad kunigaikštis tikriausiai nusprendė pasodinti monsinjorą del Dongą į Parmos arkivyskupijos sostą. Gudragalviai politikai kavinėse įsismaginę net ėmė teigti, kad dabartiniam arkivyskupui, tėvui Landrianiui, pasiūlyta apsimesti sergančiam ir atsistatydinti; jam būsianti paskirta didžiulė pensija iš tabako mokesčio pajamų – taip, tai tikras dalykas. Tie gandai pasiekė arkivyskupą ir smarkiai jį nugąsdino, keletą dienų uolus jo rūpinimasis mūsų didvyriu gerokai atslūgo. Praėjus dviem mėnesiams, šita puiki naujiena pasirodė Paryžiaus laikraščiuose, ir tik su nedidele pataisa: arkivyskupu turėjęs būti paskirtas grafas Moska, kunigaikštienės Sanseverinos brolėnas.

Markizė Raversi nertėjo Velejos pilyje; bet nebuvo ji iš tų gležnų moterėlių, kurios mano, kad priešui atsikeršyti užtenka prapliupti ant jo užgauliais žodžiais. Kavaljeras Riskara ir trys kiti jo bičiuliai prisistatė, jos įsakyti, pas valdovą jau rytojaus dieną po markizę ištikusios nemalonės ir paprašė leidimo aplankyti tremtinę jos pilyje. Jo didenybė priėmė tuos ponus itin maloningai, o jų atvykimas į Veleją buvo didelė paguoda markizei. Į antros savaitės pabaigą jos pilyje jau buvo susirinkę trisdešimt asmenų – visi tie, kuriuos liberalų ministrų kabinetas turėjo aprūpinti postais. Kiekvieną vakarą markizė kviesdavosi į tikrus posėdžius geriausiai informuotus savo draugus. Kartą, gavusi daug laiškų iš Parmos ir iš Bolonijos, ji anksti pasišalino į savo apartamentus; numylėtinė kambarinė pirmiausia įvedė pas ją vyriausiąjį meilužį, grafą Baldį, nuostabiai dailų, tačiau šiaip visai blankų jaunuolį, paskui – kavaljerą Riskarą, jo pirmtaką, mažą tamsaus gymio ir tamsios sielos žmogelį, kuris, pradėjęs savo karjerą geometrijos repetitorium Parmos bajorų kolegijoje, dabar jau buvo valstybės patarėjas ir kelių ordinų kavalierius.

– Turiu vieną gerą įprotį, – tarė markizė tiedviem vyrams, – niekada nenaikinu jokio popierėlio, ir tas man dabar išėjo į naudą; štai devyni

laiškai, kuriuos man rašė Sanseverina įvairiomis progomis. Judu nuvažiuosite į Genują, susirasite ten tarp katorgininkų buvusį notarą, jis vadinasi Buratis, kaip ir didysis Venecijos poetas, o gal Duratis. Grafe Baldi, sėskitės prie rašomojo stalo ir rašykite, ką diktuosiu:

„Į galvą man atėjo gera mintis, todėl rašau tau keletą žodžių. Važiuoju į savo lūšną prie Kastelnuovo; jei sutiksi ten atvažiuoti ir praleisti su manimi pusdienį, būsiu labai laiminga; man rodos, po to, kas įvyko, didelio pavojaus nėra; dangus giedrėja. Vis dėlto tiesiai į Kastelnuovą nevažiuok, sustok kelyje; ten tavęs lauks vienas mano tarnų, jie visi pašėlusiai tave myli. Šią nedidelę iškylą atlik, žinoma, Bosio vardu. Sako, tu užsiauginęs barzdą kaip žaviausias kapucinas, o Parmos žmonės tave matė tik kukliu generalvikaro veidu". Supratai, Riskara?

– Puikiausiai, bet kelionė į Genują yra, mano nuomone, nereikalinga prabanga. Pažįstu Parmoje žmogų, kuris, tiesa, dar nenuteistas katorgai, bet netruks ten atsidurti. Jis puikiai padirbs Sanseverinos rašyseną.

Išgirdęs tuos žodžius, grafas Baldis plačiai išplėtė savo gražiąsias akis: tik dabar jis suprato.

– Bet jei tu pažįsti tą garbingą Parmos gyventoją, kurio, kaip tu tikiesi, laukia toks išaukštinimas, – tarė markizė Riskarai, – tai, matyt, ir jis tave pažįsta; Sanseverina gali būti papirkusi jo meilužę, nuodėmklausį ar bičiulį; aš geriau linkusi atidėti šį nekaltą pokštelį kelias dienas ir būti tikra, kad nesulauksiu netikėtumų. Iškeliaukite po poros valandų kaip nieko dėti, Genujoje su niekuo nesusieikite ir tuojau grįžkite.

Kavaljeras Riskara susijuokė ir išbėgo iš kambario, sniaukrodamas kaip Polišinelis[80]: „Reikia susikrauti mantą", – kartojo jis, juokingai žirgliodamas. Jis norėjo palikti Baldį vieną su dama.

Po penkių dienų Riskara pargabeno markizei jos brangiausiąjį grafą Baldį numaukta oda: trumpindamas kelią šešiomis myliomis, jis privertė jį ant mulo perjoti kalną; Baldis dievagojosi, kad niekas daugiau nebesuvilios jo leistis į „ilgas keliones". Baldis įteikė markizei tris jos padiktuoto laiško egzempliorius ir dar penkis ar šešis tuo pačiu braižu rašytus laiškus, sukurtus Riskaros, kurie galėjo vėliau praversti. Viename jų buvo labai sąmojingai šaipomasi iš baimės, kuri apninkanti valdovą

naktimis, ir iš markizės Balbi, jo meilužės, kuri esanti taip apgailėtinai liesa, jog paliekanti ant pagalvėlės lyg žnyplėmis įspaustas žymes, jei pasėdinti bent minutę fotelyje. Galima buvo galvą guldyti, kad visus tuos laiškus rašė pati ponia Sanseverina.

– Dabar žinau visai tikrai, – pasakė markizė, – kad jos širdies išrinktasis, tasai Fabricijus, yra Bolonijoje ar kur netoliese...

– Aš visiškas ligonis, – sušuko, ją pertardamas, Baldis. – Dėl Dievo meilės, atleiskite mane nuo šitos antros kelionės arba duokite bent keletą dienų pasilsėti ir pasigydyti.

– Aš tuoj už jus žodelį tarsiu, – pasakė Riskara. Jis pakilo ir kažką šnabžtelėjo markizei.

– Na, gerai, sutinku, – nusišypsojo ji. – Nusiraminkite, jūs niekur nevažiuosite, – pasakė markizė grafui Baldžiui beveik su panieka.

– Ačiū! – iš visos širdies padėkojo tasai.

Iš tiesų, Riskara vienas išvažiavo pašto karieta. Vos dvi dienas pasibastęs po Boloniją, jis sutiko Fabricijų, fajetonu važiuojantį su Marjeta. „Po velnių! – pagalvojo jis. – Atrodo, kad mūsų būsimasis arkivyskupas nė kiek nesivaržo; reikės visa tai papasakoti kunigaikštienei, tai bus džiaugsmo jai!“ Riskara nusekė paskui Fabricijų ir be vargo sužinojo, kur tasai gyvena; kitą rytą Fabricijus gavo paštu laišką, sufabrikuotą Genujoje; jis pasirodė jam kiek trumpokas, bet šiaip nesukėlė jokio įtarimo. Pagalvojęs, kad gaus pasimatyti su kunigaikštiene ir grafu, jis paklaiko iš džiaugsmo; veltui jį atkalbinėjo Liudovikas, – pasisamdęs pašto stotyje arklį, jis šuoliais išdūmė į pasimatymą. Jam nė galvon neatėjo, kad iš paskos jį seka Riskara. Šisai, atvykęs į artimiausią stotį prieš Kastelnuovą, šešios mylios ligi Parmos, su pasitenkinimu pastebėjo aikštėje prieš kalėjimą susibūrusią didelę minią žmonių; ten ką tik buvo įvestas mūsų didvyris: pašto stotyje, kur jis keitė arklį, jį atpažino du grafo Dzurlos parinkti ir atsiųsti sbirai.

Mažose kavaljero Riskaros akyse sužibo džiaugsmo žiburėlis; jis su pavyzdinga kantrybe išsiteiravo apie visa, kas įvyko šiame miestelyje, ir išsiuntė pas markizę Raversi žygūną su naujiena. Paskui leidosi bastytis po gatves, tarsi norėdamas pasižiūrėti labai įdomios miestelio bažnyčios

ir ieškodamas Parmedžanino[81] paveikslo, kurį girdėjo čia esant, ir sutiko pagaliau podestą; tasai pasiskubino žemai nusilenkti valstybės patarėjui. Riskara išreiškė nusistebėjimą, kad podesta, kuriam atiteko laimė suimti sąmokslininką, tuoj pat neišsiuntė jo į Parmos tvirtovę.

– Yra pavojus, – pridūrė Riskara, dėdamasis šaltas, – kad žandarus gali pulti visas būrys jo draugų, kurie jau užvakar jo ieškojo, norėdami padėti jam persigauti per jo šviesiosios didenybės žemes; maištininkų buvo dvylika ar penkiolika, ir visi raiti.

– *Intelligenti pauca* [82] – šūktelėjo podesta su gudria mina.

Penkioliktasis skyrius

Po dviejų valandų vargšas Fabricijus, sukaustytomis rankomis, ilga grandine prirakintas prie sediolos, į kurią jį įsodino, išvažiavo į Parmos tvirtovę su aštuonių žandarų palyda. Šiems buvo įsakyta surinkti visus kitus žandarus, išstatytus kaimuose, per kuriuos turėjo važiuoti vilkstinė; svarbųjį kalinį lydėjo pats podesta. Apie septintą valandą vakaro sediola, lydima visų Parmos gatvės vaikėzų ir trijų dešimčių žandarų, perkirto gražųjį bulvarą, pravažiavo pro mažuosius rūmus, kuriuose prieš kelis mėnesius gyveno Fausta, ir sustojo pagaliau prie tvirtovės laukujų vartų kaip tik tuo metu, kai pro juos buvo beišvažiuojąs generolas Fabijus Kontis su dukteria. Kalėjimo komendanto karieta stabtelėjo prieš pakeliamąjį tiltą, perleisdama sediolą su prirakintu Fabricijumi; generolas riktelėjo, kad uždarytų tvirtovės vartus, ir, išlipęs iš karietos, nuskubėjo į raštinę sužinoti, kas yra atvežtas; jis gerokai nustebo, pažinęs kalinį, kuris, visą ilgą kelią neatleistas nuo grandinės, buvo visas sustiręs; keturi žandarai iškėlė jį iš vežimo ir nešte įnešė į kalėjimo raštinę. „Vadinasi, – pagalvojo garbėtroška komendantas, – mano valdžioje atsidūrė tas garsusis Fabricijus del Dongas, kuris vienas, atrodo, ir terūpi beveik ištisi metai aukštajai Parmos visuomenei!“

Daug kartų generolas jį buvo sutikęs valdovo rūmuose, pas kunigaikštienę ir kitur, bet dabar neišsidavė jį pažįstąs – bijojo susigadinti gerą vardą.

– Surašykite protokolą, – riktelėjo jis kalėjimo raštininkui, – ir smulkiai nurodykite aplinkybes, kuriomis garbusis Kastelnuovo podesta pristatė man kalinį.

Raštininkas Barbonė, asmenybė, kiekvienam galinti įvaryti siaubą savo gauruota barzda ir karinga povyza, pasipūtė dar labiau negu paprastai, lyg būtų vokiečių kalėjimo prižiūrėtojas. Manydamas, kad jo viršininkui, kalėjimo komendantui, tapti karo ministru sukliudė visų pirma kunigaikštienė Sanseverina, jis elgėsi su kaliniu dar įžūliau negu visada, sakė jam *voi*, kaip Italijoje kreipiamasi tik į tarnus.[83]

– Esu Šventosios Romos Bažnyčios dignitorius, – tvirtai pasakė Fabricijus, – ir šios diecezijos generalvikaras; jau vien dėl mano kilmės jūs privalote pagarbiai su manimi elgtis.

– Nieko nežinau! – akiplėšiškai atšovė raštininkas. – Pateikite liudijimus ir raštus, kurie patvirtintų jūsų teises į tuos garbingus titulus.

Tokių liudijimų Fabricijus neturėjo ir nieko neatsakė. Generolas Fabijus Kontis stovėjo šalia raštininko ir žiūrėjo, kaip tas rašo protokolą, tačiau akių į kalinį nepakėlė, kad neprireiktų pasakyti, jog tai iš tikrųjų Fabricijus del Dongas.

Klelija Konti, laukianti tėvo karietoje, staiga išgirdo baisų triukšmą kordegardijoje. Raštininkas Barbonė, įžūliai ir smulkiai aprašinėjantis suimtojo asmens žymes, liepė jam atsisagstyti drabužius, kad galėtų patikrinti ir nustatyti, kiek kartų ir kaip jis buvo sužeistas per kautynes su Džilečiu.

– Negaliu, – su karčia šypsena atsakė Fabricijus. – Neįstengiu paklusti jūsų įsakymams, pone raštininke, man rankos surakintos!

– Kaip? – apsimetęs naivuoliu, sušuko generolas. – Kaliniui vis dar surakintos rankos! Tvirtovės viduje? Tai prieštarauja nuostatams, tam reikia įsakymo *ad hoc* [84]; nuimkite grandines.

Fabricijus žvilgtelėjo į jį. „Juokingas jėzuitas! – pagalvojo. – Gerą valandą mato, kad man uždėtos grandinės, kad jos mane baisiai kamuoja, ir vaidina nustebusį!“

Žandarai nuėmė grandines; sužinoję, kad kunigaikštienė Sanseverina Fabricijui teta, jie stengėsi dabar būti saldžiai mandagūs, dar labiau išryškindami raštininko stačiokiškumą; tasai, matyt, dėl to užsigavęs, riktelėjo Fabricijui, kuris tebestovėjo nejudėdamas:

– Na, greičiau! Parodyk man, kur tave apdraskė vargšas Džiletis, kai tu pjovei jį!

Vienu šuoliu Fabricijus prišoko prie raštininko ir skėlė jam tokį antausį, jog Barbonė nuvirto nuo kėdės generolui po kojų. Žandarai griebė Fabricijų už rankų, nors jis nejudėjo; pats generolas ir du šalia jo stovintys žandarai skubiai pastatė raštininką ant kojų; jo veidas sruvo krauju. Du atokiau stovintys žandarai puolė daryti durų manydami, kad kalinys nori pabėgti. Žandarų vachmistras pagalvojo, kad jaunasis del Dongas negali juk rimtai kėsintis bėgti, būdamas tvirtovės viduje; vis dėlto, paklusdamas žandaro instinktui, kad nekiltų sąmyšis, atsitraukė prie atviro lango. Priešais tą langą už poros šimtų žingsnių stovėjo generolo karieta; Klelija sėdėjo susigūžusi karietos kamputyje, kad nematytų raštinėje vykstančios liūdnos scenos; išgirdusi visą tą triukšmą, ji pasižiūrėjo pro karietos langelį.

– Kas ten darosi? – paklausė ji vachmistrą.

– Tai jaunasis Fabricijus del Dongas dėjo šaunų antausį tam akiplėšai Barbonei, panele!

– Kaip? Tai poną del Dongą atvežė į kalėjimą?

– Na taip, jį patį, – atsakė žandaras. – Tas vargšas jaunuolis aukštos kilmės, dėl to ten tiek ir čiupinėjasi; aš maniau, panele, kad jūs žinote.

Klelija nebesitraukė nuo karietos langelio; kai žandarai, stovį aplink stalą, paeidavo kiek į šalį, ji pamatydavo suimtąjį. „Kas būtų galėjęs pamanyti, kai mes susitikome vieškelyje prie Komo ežero, kad kitą sykį pamatysiu jį čia, tokiomis liūdnomis aplinkybėmis?.. Jis padavė man ranką ir padėjo įlipti į motinos karietą... Jau tuomet jis buvo su kunigaikštiene! Gal nuo tada ir prasidėjo jų meilė?“

Reikia skaitytojui pasakyti, jog liberalų partijoje, vadovaujamoje markizės Raversi ir generolo Končio, buvo laikomasi nuomonės, kad tarp Fabricijaus ir kunigaikštienės esama meilės ryšių. Grafas Moska,

kurio liberalai neapkentė, buvo amžinas jų pajuokos taikinys dėl to, kad leidžiasi apgaudinėjamas.

„Štai jis dabar kalinys, – pagalvojo Klelija, – ir kalinys priešų rankose! Juk iš esmės ir grafas Moska, net jei mes jį įsivaizduotume esant angelą, širdyje apsidžiaugs dėl šito suėmimo".

Kordegardijoje nuaidėjo storžieviškas juokas.

– Džakopai, – paklausė ji drebančiu balsu vachmistrą, – kas gi ten darosi?

– Generolas griežtai paklausė suimtąjį, už ką jis mušė Barbonę. Monsinjoras Fabricijus šaltai atsakė: „Jis pavadino mane žmogžudžiu, tegul parodo dokumentus ir raštus, kurie duoda jam teisę mane šitaip tituluoti". Na, visi ir susijuokė.

Vienas kalėjimo prižiūrėtojas, mokantis rašyti, sėdo į Barbonės vietą; Klelija matė, kaip raštininkas išėjo lauk, nosine šluostydamasis šlykščią kraujais paplūdusią fizionomiją ir siaubingai keikdamasis:

– Tas r... Fabricijus, – rėkė jis visa gerkle, – mirs tik nuo mano rankos, neatiduosiu jo budeliui, ir t. t., ir t. t.

Jis sustojo tarp raštinės lango ir karietos, pažvelgė į Fabricijų ir prapliupo dar baisesniais keiksmais.

– Eikit sau, – pasakė vachmistras. – Kas gi šitaip keikiasi panelei girdint!

Barbonė kilstelėjo galvą ir pažiūrėjo į karietos vidų; jo žvilgsnis susidūrė su Klelijos žvilgsniu, ir ta šūktelėjo iš pasibaisėjimo. Dar niekados iš taip arti ji nebuvo mačiusi tokio nuožmaus veido. „Jis nužudys Fabricijų! – dingtelėjo jai. – Reikia įspėti doną Čezarę". Donas Čezarė buvo jos dėdė, vienas iš gerbiamiausių kunigų mieste; jo brolis, generolas Kontis, išrūpino jam vyriausiojo kalėjimo kapeliono ir ekonomo vietą.

Generolas įlipo į karietą.

– Ar nori grįžti namo, – paklausė jis dukters, – ar palauksi manęs rūmų kieme? Bet galiu ilgai užtrukti. Turiu apie visa pranešti valdovui.

Tuo tarpu iš raštinės išėjo trijų žandarų lydimas Fabricijus; jį vedė į paskirtą kamerą. Klelija žiūrėjo pro karietos langelį ir, kai kalinys ėjo visai pro šalį, ji atsakė tėvui: „Aš lydėsiu jus". Fabricijus, išgirdęs šiuos žodžius,

nuskambėjusius jam prie pat ausies, pakėlė akis ir susidūrė su Klelijos žvilgsniu. Jam ypač didelį įspūdį padarė liūdna jos veido išraiška. „Kaip ji pagražėjo po mūsų susitikimo prie Komo! – pagalvojo jis. – Kokia gili mintis jos bruožuose!.. Visai teisingai ji lyginama su kunigaikštiene. Koks angeliškas veidas!" Barbonė, sukruvintasis raštininkas, ne veltui sukinėjosi apie karietą; jis ranka sustabdė tris Fabricijų vežančius žandarus ir, apėjęs karietą iš galo, pribėgo prie durelių, kur sėdėjo generolas.

– Kalinys griebėsi smurto tvirtovės viduje, – tarė jis. – Ar nereikėtų jam pagal 157-ąjį straipsnį trims dienoms uždėti grandines ant rankų?

– Eik po velnių! – riktelėjo generolas, kuriam šitas suėmimas uždavė rimtą rūpestį. Reikėjo nesupykinti galutinai nei kunigaikštienės, nei grafo Moskos; o be to, kaip dar pažiūrės grafas į visą šį dalyką? Tiesą sakant, kažkokio Džilečio nužudymas – menkniekis, tik intrigantams pasisekė jį išpūsti.

Kol vyko šis trumpas pokalbis, Fabricijus iškilniai stovėjo tarp žandarų ir buvo iš tikrųjų didystės ir taurumo įsikūnijimas; švelnūs ir dailūs jo bruožai, paniekos šypsena lūpose sudarė žavią priešingybę su jį lydinčių žandarų storžieviškomis fizionomijomis. Bet visa tai buvo, taip sakant, tik išorinė povyzos dalis; jis pasijuto užburtas dangiško Klelijos grožio, ir jo žvilgsnis reiškė didžiausią nuostabą. Paskendusi mintyse, ji vis žiūrėjo pro karietos langelį; jis nusilenkė jai su lengva šypsena, labai pagarbiai; paskui, kiek luktelėjęs, tarė:

– Man atrodo, panele, kad kitados prie vieno ežero aš jau turėjau garbės susitikti jus taip pat su žandarų palyda.

Klelija paraudo ir taip sumišo, jog nesumetė, ką atsakyti. „Koks prakilnumas, palyginti su tais storžieviais!" – galvojo ji tuo metu, kai Fabricijus ją užkalbino. Nuoširdi užuojauta, pasakysime tiesiai, beveik graudulys, suspaudęs jai širdį, sutrikdė ją, ir ji nesurado reikiamo žodžio; supratusi, kad turėtų atsakyti, o tyli, Klelija dar labiau išraudo. Tuo tarpu su trenksmu buvo atstumta didžiųjų vartų velkė: juk jo ekscelencijos karieta laukė jau gerą minutę! Čia po skliautais šitas trenksmas nuaidėjo taip skardžiai, jog Fabricijus nieko nebūtų girdėjęs, jei Klelija ir būtų radusi ką atsakyti.

Pervažiavus pakeliamąjį tiltą, arkliai pasileido šuoliais. Klelija tarė sau: „Turbūt pasirodžiau jam labai juokinga! – paskui staiga pridūrė: – Ir ne tik juokinga; jis tikriausiai pamanė, jog aš žemas padaras ir į jo pasveikinimą neatsakiau, nes jis kalinys, o aš – tvirtovės komendanto duktė".

Tokia mintis šitai iškilnios sielos mergaitei buvo nepakeliama. „Pasielgiau iš tiesų bjauriai, – galvojo ji toliau, – juo labiau kad tada, kai mes pirmąsyk susitikome, taip pat, pasak jo žodžių, *su žandarų palyda*, suimta buvau aš, ir jis pasitarnavo man, išgelbėjo iš labai keblios padėties... Taip, reikia prisipažinti, pasielgiau tiesiog nežmoniškai – pasirodžiau ir šiurkšti, ir nedėkinga. Ak, vargšas vaikinas! Dabar, kai jį ištiko nelaimė, jis iš visų sulauks tik nedėkingumo. O tada jis man pasakė: „Ar prisiminsite mano vardą Parmoje?" Kaip jis dabar mane niekina! O buvo taip lengva surasti kokį mandagų žodį! Iš tiesų, reikia prisipažinti, pasielgiau beširdiškai. Jei tuomet jo motina nebūtų kilniai pasiūliusi man sėstis į savo karietą, būčiau turėjusi pėsčia eiti dulkėtu keliu paskui žandarus arba – dar blogiau – sėstis ant arklio vienam kuriam tų vyrų už nugaros; tėvas tuomet buvo suimtas, o aš be jokios globos! Taip, pasielgiau tikrai nežmoniškai. Ir kaip skaudžiai turėjo tai pajusti toks žmogus kaip jis! Koks skirtumas tarp jo kilnumo ir mano pasielgimo! Koks taurumas! Kokia rimtis! Didvyris, apsuptas niekšingų priešų! Dabar man suprantama kunigaikštienės aistra! Jei toks jis yra, kai jį ištiko neganda, gresianti jam baisiais padariniais, tai koks jis turi atrodyti tada, kai esti laimingas!"

Kalėjimo komendanto karieta išstovėjo daugiau kaip pusantros valandos valdovo rūmų kieme, tačiau kai generolas grįžo, Klelijai neatrodė, kad ji būtų ilgai laukusi.

– Kokia jo didenybės valia? – paklausė Klelija.

– Jo lūpos tarė: „Kalėjimas", o žvilgsnis: „Mirtis!"

– Mirtis! Dieve mano! – šūktelėjo Klelija.

– Ša, tylėk! – piktai burbtelėjo generolas. – Koks aš kvailys – kam atsakinėti vaikui!

Tuo tarpu Fabricijus lipo trijų šimtų aštuoniasdešimties pakopų laiptais į Farnezių bokštą, tą naująjį kalėjimą, pastatytą ant didžiojo bokšto aikštelės milžiniškame aukštyje. Jis nė karto nepagalvojo, bent jau aiškiai,

kokia didelė permaina įvyko jo gyvenime. „Koks jos žvilgsnis! – mąstė jis. – Kiek daug jame prasmės! Kiek nuoširdžios užuojautos! Ji tarytum sakė: „Visas gyvenimas – tik negandų virtinė! Nenusiminkite dėl to, kas jus ištinka! Visiems šioje žemėje lemta kentėti". Ir kaip įdėmiai žiūrėjo ji į mane savo nuostabiomis akimis net tada, kai karieta su tokiu bildesiu važiavo po vartų skliautais!"

Savo nelaimę Fabricijus visiškai užmiršo.

Klelija kartu su tėvu apsilankė keliuose salonuose; iš pradžių dar niekas nežinojo naujienos, kad suimtas *didysis nusikaltėlis*, – šitaip po poros valandų pavadino dvariškiai vargšą neatsargų jaunuolį.

Tą vakarą visi pastebėjo, kad Klelijos veide daugiau gyvumo negu paprastai; o gyvumo, domėjimosi aplinka labiausiai ir trūko tai gražiai mergaitei. Kai jos grožis būdavo lyginamas su kunigaikštienės, tai kaip tik tas tariamas Klelijos abejingumas, tas skrajojimas virš visų šios žemės dalykų nusverdavo svarstykles jos varžovės naudai. Anglijoje ar Prancūzijoje, tuštybės kraštuose, nuomonė būtų buvusi, galimas daiktas, visiškai priešinga. Klelija Konti tebebuvo pernelyg liekna ir priminė puikiąsias Gvido[85] paveikslų figūras; neslėpsime, kad sprendžiant pagal graikiško grožio dėsnius jos bruožai buvo truputį per ryškūs: lūpos, pavyzdžiui, nors jaudinamai žavios, kiek per storos.

Veidas, švytintis naiviu žavesiu ir dangišku tauriausios sielos atspindžiu, buvo įstabiai savitas tuo, kad rečiausiu ir savotiškiausiu savo grožiu anaiptol nepanėšėjo į graikų statulų veidus. Kunigaikštienė, priešingai, net per daug atitiko visuotinai pripažinto grožio idealą: iš tiesų lombardiškame jos veide kiekvienas galėjo įžiūrėti Leonardo da Vinčio gražiųjų Erodiadų goslią šypseną ir svajingą liūdesį. Kiek kunigaikštienė pasižymėjo judrumu, žybčiojo vyliumi ir sąmoju, aistringai puldavo, jei taip galima sakyti, prie visko, kas per pokalbį iškildavo prieš jos dvasios žvilgsnį, tiek Klelija atrodė rami ir sunkiai įjaudinama – ar iš paniekos aplinkai, ar iš pasiilgimo kažkokios nepasiekiamos chimeros. Ilgą laiką daugelis manė, kad Klelija galų gale užsidarys vienuolyne. Dvidešimties metų būdama, ji labai nenoriai lankydavosi pobūviuose, o jei ir pasirodydavo su tėvu, tai tik iš klusnumo, nenorėdama kenkti jo garbėtroš-

kos siekimams. „Dangus apdovanojo mane dukteria, kuri yra gražiausia ir dorybingiausia mergina visose mūsų valdovo žemėse, tačiau mano karjerai iš to nebus jokios naudos! – dažnai mąstydavo generolas, labai diržios sielos žmogus. – Gyvenu per daug atsiskyręs, turiu tik ją šiame pasaulyje, man žūtbūt reikalinga šeima, kuri paremtų mane aukštuomenės sluoksniuose ir atvertų man įtakingų salonų duris, kur mano nuopelnai, o ypač sugebėjimas būti ministru būtų pripažįstami bet kokio politinio požiūrio nepajudinamais pamatais. Na ir ką! Mano gražioji, mano išmintingoji, mano dievobaimingoji dukrelė apsiniaukia kiekvieną kartą, kai koks jaunas, gerą vardą valdovo dvare turįs vyras mėgina jai asistuoti. Nuvijusi šalin jaunikį, ji vėl pragiedrėja, darosi netgi linksma, kol atsiranda naujas. Jai piršosi gražiausias dvare vyras – grafas Baldis, bet nepatiko; paskui laimę bandė turtingiausias jo didenybės žemėse žmogus – markizas Krešencis, o ji tvirtina, kad būtų nelaiminga su juo".

„Iš tikrųjų, – galvojo kitais kartais generolas, – mano dukters akys gražesnės už kunigaikštienės akis, ypač kai jos gali retkarčiais atspindėti gilesnį jausmą; bet kada pasirodo jose šita įstabi išraiška? Niekados salone, kur ji galėtų pasididžiuoti ja, bet per pasivaikščiojimą, kai ji viena su manimi; susigraudena pamačiusi, pavyzdžiui, kokį nelaimingą, šlykštų driskių. „Išlaikyk, sakau aš jai kartais, nors mažutėlį šio dieviško žvilgsnio atšvaitą vakarui, kai pasirodysime salonuose". Kur tau: jeigu ir teikiasi nuvažiuoti su manimi į draugiją, tai jos kilnus ir tyras veidas tereiškia pusėtinai išdidų, atgrasų, abejingą klusnumą". Kaip matome, generolas nesigailėjo pastangų susirasti tinkamą žentą, bet jis sakė tiesą.

Dvariškiai, kuriems nėra ko matyti savo pačių sieloje, įdėmiai seka kitus: jie pastebėjo, kad kunigaikštienė mėgsta stabtelėti prie Klelijos ir įtraukti ją į pokalbį, ypač tomis dienomis, kai mergaitė negali atsiplėšti nuo savo mielų godų ir dėtis kuo nors susidomėjusi. Klelijos plaukai buvo šviesūs, peleninio atspalvio, ir juos labai maloniai ryškino švelni, paprastai kiek per blyški skruostų spalvà. Vien tik iš kaktos formos atidus stebėtojas būtų supratęs, kad ta kilni laikysena, ta eigastis, toli pralenkianti banalų grakštumą, randasi iš didžio jos abejingumo viskam, kas kasdieniška. Tai buvo nesidomėjimas aplinka, o ne nesugebėjimas

ja domėtis. Kai tėvas tapo tvirtovės komendantu, aukštai įrengtuose savo apartamentuose Klelija jautėsi laiminga ar bent saugi nuo sielvarto. Norint patekti į komendanto rūmus didžiojo bokšto aikštelėje, reikėjo užlipti pasibaisėtinai daug pakopų, kurios atbaidydavo ne vieną įkyrų lankytoją, ir grynai dėl šitos priežasties Klelija galėjo mėgautis vienuolyno laisve; beveik toks ir buvo jos laimės idealas, kurį ji vienu tarpu svajojo rasti vienuolyne. Ją apnikdavo pasibaisėjimas vien tik pagalvojus, kad į savo brangią vienatvę ir į savo brangias mintis ji turės įsileisti jaunuolį, kuriam vyro vardas suteiks teisę drumsti vidinį jos gyvenimą. Jeigu jai ir nedavė laimės vienatvė, tai bent gelbėjo ją nuo itin skaudžių išgyvenimų.

Tą dieną, kai Fabricijus buvo atvežtas į tvirtovę, kunigaikštienė ir Klelija susitiko per pobūvį pas vidaus reikalų ministrą grafą Dzurlą; jas ratu buvo apstojusi visa draugė; tą dieną savo grožiu Klelija temdė kunigaikštienę. Jaunosios merginos akys spindėjo tokia savotiška ir tokia prasminga išraiška, jog atrodė beveik nekuklios: jos žvilgsnis reiškė ir užuojautą, ir pasipiktinimą, ir rūstybę. Atrodė, kad kunigaikštienės linksmumas, jos šmaikštus sąmojis tarpais skaudžiai veria jai širdį, beveik siaubą kelia. „Kaip šauks ir aimanuos šita vargšė moteris, – galvojo ji, – kai sužinos, kad jos mylimasis, tokios didžios širdies ir tokios taurios povyzos jaunuolis, yra įmestas į kalėjimą! Ir tas valdovo žvilgsnis, kuris pasmerkė jį mirčiai! Ak absoliutizme, kada Italija nusikratys tavo jungo? Ak parsidavėlės niekšingos sielos! Na, o aš pati? Kalėjimo prižiūrėtojo duktė! Šitą kilnų titulą užsitarnavau tada, kai nesiteikiau atsakyti Fabricijui! O juk kadaise jis padarė man gera! Ką galvoja jis apie mane šią valandą, vienas sėdėdamas savo kameroje prie spingsulės?“ Sukrėsta šios minties, Klelija su pasibaisėjimu žiūrėjo į prabangiai apšviestus vidaus reikalų ministro salonus.

– Dar niekados, – šnabždėjosi dvariškiai, susispietę aplink abi madingąsias gražuoles su viltimi įsiterpti į jų pokalbį, – dar niekados jos nesišnekėjo taip gyvai ir taip draugiškai. Ar tik nesugalvojo kunigaikštienė, visuomet siekianti numaldyti neapykantą, kurią užsitraukia ministras pirmininkas, išpiršti Kleliją kokiam žymiam asmeniui?

Šitie spėliojimai rėmėsi viena aplinkybe, kurios ligi šiolei dvariškiams dar nebuvo tekę pastebėti: Klelijos akyse buvo daugiau ugnies ir netgi, jei galima taip pasakyti, daugiau aistros nei gražuolės kunigaikštienės akyse. Pati kunigaikštienė taip pat stebėjosi ir, reikia pasakyti jos garbei, žavėjosi naujomis grožybėmis, kuriomis pražydo jaunoji atsiskyrėlė; jau visą valandą ji žiūrėjo į Kleliją su tokiu malonumu, kokį retai kada tesuteikia moteriai varžovės grožis. „Bet kas atsitiko? – galvojo kunigaikštienė. – Dar niekada Klelija nebuvo tokia graži, galima sakyti, tokia jaudinanti: bene prabilo jos širdis?.. Jei taip, tai meilė tikriausiai nelaiminga, nes po šituo neįprastu gyvumu slypi niūrus sielvartas... Tačiau nelaiminga meilė paprastai nebyli! O gal pasisekimu draugijoje Klelija siekia susigrąžinti neištikimą garbintoją?“ Ir kunigaikštienė atsidėjusi pervedė akimis susibūrusius aplinkui jaunus vyrus. Bet nė viename veide ji nepastebėjo ypatingesnės išraiškos – visuose atsimušė didesnis ar mažesnis tuščias pasitenkinimas savimi. „Čia kažkoks stebuklas, – svarstė kunigaikštienė pyktelėjusi, kad negali įspėti paslapties. – Kurgi įžvalgusis grafas Moska? Ne, aš neklystu, Klelija žiūri į mane labai atidžiai, tartum pamačiusi manyje kažką naujo ir įdomaus. Nejau jai bus ką įsakęs atlikti jos tėvas, tas niekšingas dvariškis? Tikrai nemaniau, kad šita jauna tauri siela galėtų žemintis dėl piniginių sumetimų. Ar tik neketina generolas Fabricijus Kontis kreiptis į grafą su kokiu svarbiu prašymu?“

Apie dešimtą valandą prie kunigaikštienės priėjo vienas jos bičiulis ir tyliai pažką pasakė į ausį; ji mirtinai išbalo; Klelija paėmė jos ranką ir išdrįso ją paspausti.

– Ačiū jums, dabar aš jus supratau... Jūs nuostabios sielos mergaitė! – sunkiai besivaldydama, pasakė kunigaikštienė; ji vos įstengė ištarti tuos kelis žodžius.

Ji nešykštėjo šypsenų namų šeimininkei, kuri pakilusi nulydėjo ją prie paskutiniojo salono durų, o juk tokia pagarba tebuvo teikiama karališkojo kraujo princesėms ir, kaip rodėsi kunigaikštienei, žiauriai prieštaravo dabartinei jos būklei. Ji be perstojo šypsojosi grafienei Dzurlai, bet kad ir stengėsi iš paskutiniųjų, nepajėgė nė žodžio pratarti.

Klelijos akys pasruvo ašaromis, kai ji pamatė kunigaikštienę, žengiančią per salonus, kur tą valandą spietėsi prašmatniausioji draugija. „Ką darys toji vargšė moteris, – galvojo ji, – atsidūrusi viena karietoje? Siūlytis palydėti ją? Ne, tai būtų nekuklu! Nedrįstu... O kokia paguoda būtų vargšui kaliniui, sėdinčiam bjaurioje kameroje prie spingsulės, jei jis žinotų, kad yra mylimas! Ak, kokiai baisiai vienatvei jis pasmerktas! O mes leidžiame laiką tviskančiuose salonuose! Ak, koks siaubas! Ar negalima būtų kaip nors perduoti jam laiškelio? Dieve brangus, bet juk tai reikštų išduoti tėvą! Jo padėtis tarp šitų dviejų partijų tokia kebli! Kas jam bus, jei užsitrauks įsikarščiavusios kunigaikštienės neapykantą: juk jos rankose ministras pirmininkas! Grafas Moska tvarko tris ketvirčius visų valstybės reikalų! Kita vertus, kunigaikštis be paliovos teiraujasi, kas vyksta tvirtovėje, ir šiuo klausimu juokauti nemėgsta; baimė daro žmogų nuožmų... Šiaip ar taip, Fabricijaus (Klelija jau nebevadino jo ponu del Dongu) reikia už visus labiau gailėti!.. Jam grėsmė daug baisesnė už pavojų netekti pelningos vietos... O kunigaikštienė!.. Kokia baisi aistra yra meilė!.. Kodėl visi pasaulio melagiai kalba apie ją kaip apie laimės šaltinį? Visi gaili pagyvenusių moterų, kad jos nebegali nei jausti, nei sužadinti meilės!.. Niekad neužmiršiu to, ką dabar mačiau: koks staigus pasikeitimas! Kaip apsiblausė ir užgeso gražios, spindulingos kunigaikštienės akys, kai priėjo markizas N... ir pasakė jai tą pražūtingą žodį!.. Matyt, iš tikrųjų yra už ką Fabricijų mylėti!..“

Užgriūta šių labai rimtų minčių, pasinėrusi į jas visa siela, Klelija pajuto, kad dar labiau negu paprastai ją erzina tos nuolatinės meilikaujamos kalbos. Gelbėdamasi nuo jų, ji nuėjo prie atviro lango, pusiau užskleisto šilkine užuolaida; tikėjosi, kad niekas nedrįs trukdyti jos šiame nuošaliame kampelyje. Langas žiūrėjo į apelsinų sodelį, kur medžiai buvo susodinti tiesiai į žemę; tiesą sakant, žiemą juos reikėdavo pridengti stogu. Klelija su pasimėgavimu traukė kvapnų jų žiedų dvelksmą, ir su šiuo malonumu į jos sielą pamažu tarsi grįžo ramybė. „Jis iš tikrųjų labai kilnios povyzos, – pagalvojo ji. – Bet sužadinti tokią meilę šitokiai nepaprastai moteriai!.. Juk ji gali didžiuotis atsisakiusi valdovo meilinimosi, o tereikėjo jai sutikti – ir būtų tapusi jo žemių valdove... Tėvas sako, kad kunigaikštį buvo pagavusi tokia aistra, jog jis buvo pasiryžęs

vesti ją, jei tik kada taptų laisvas:.. Ir kaip seniai ji myli Fabricijų! Juk jau greit penkeri metai, kai mes susitikom prie Komo ežero!.. Taip, penkeri metai, – pakartojo ji, akimirką pagalvojusi. – Jau tada aš atkreipiau į tai dėmesį, nors tiek daug ko galėjo nepastebėti mano vaikiškos akys! Su kokiu susižavėjimu tos dvi moterys žiūrėjo į Fabricijų!.."

Klelija džiaugėsi matydama, kad nė vienas iš tų jaunų vyrų, kurie taip uoliai stengėsi palaikyti su ja pokalbį, neišdrįsta prieiti prie lango. Vienas jų, markizas Krešencis, žengė porą žingsnių į tą pusę, bet sustojo prie vieno lošėjų stalo. „Jei po tuo mano langu, kuris vienintelis tvirtovės rūmuose gauna pavėsio, – mąstė ji, – bent augtų tokie gražūs apelsinų medžiai kaip šitie, tai mano mintys gal nebūtų tokios liūdnos! O dabar visas reginys – milžiniški tašyti Farnezių bokšto akmenys... Ak! – sudejavo ji krūptelėjusi. – Jį greičiausiai ir bus ten uždarę! Kaip man rūpi kuo veikiau pasikalbėti su donu Čezare! Jis bus ne toks griežtas kaip generolas. Kai grįšime į tvirtovę, tėvas tikriausiai nieko man nepasakys, bet aš viską sužinosiu iš dono Čezarės... Pinigų turiu; galėčiau nusipirkti keletą apelsinų medelių; pastatyti rėčkose po mano voljeros langu, jie užstotų nuo manęs storą Farnezių bokšto mūrą. Dabar jis bus man dar bjauresnis, nes aš pažįstu vieną tų, nuo kurių jis slepia saulės šviesą! Taip, šiandien Fabricijų aš mačiau trečią kartą; vieną kartą valdovo rūmuose, per pokylį Parmos kunigaikštienės gimimo dieną; šiandien, kai jį vedė trys žandarai ir tas bjaurusis Barbonė reikalavo surakinti jam rankas; ir pagaliau – prie Komo ežero... prieš penkerius metus; koks jis tada atrodė nutrūktgalvis! Kaip atžariai žiūrėjo jis į žandarus ir kokiom keistom akim žvilgčiojo į jį motina ir teta! Tikriausiai buvo kažkas ypatinga jiems tą dieną nutikę, juos siejo kažkokia paslaptis; tada man dingtelėjo, kad ir jis bijo žandarų... – Klelija suvirpėjo. – Bet kokia aš buvau neišmanėlė! Be abejo, jau tada kunigaikštienė domėjosi juo... Kiek jis mus prijuokino, kai tos ponios, nors ir aiškiai susirūpinusios, netrukus apsiprato su nepažįstama bendrakelione!.. Ir kaip aš galėjau šį vakarą, kai jis mane užkalbino, nieko neatsakyti!.. Ak neišmanyme ir drovume! Kaip dažnai jūs nesiskiriate nuo juodžiausios niekšybės! Štai kokia aš, nors man jau visi dvidešimt metų!.. Ne be reikalo ketinau stoti į vienuolyną; man iš tikrųjų tik atsi-

skyrėle būti! „Kitokia ir negali būti kalėjimo prižiūrėtojo duktė!“ – štai ką jis turėjo apie mane pamanyti. Jis mane niekina ir, kai tik jam pavyks persiųsti laišką kunigaikštienei, būtinai papasakos jai, kokia aš buvau nejautri, ir kunigaikštienė mane palaikys veidmaine mergiote – juk, šiaip ar taip, šįvakar aš galėjau jai pasirodyti atjaučianti jos nelaimę...“

Klelija išgirdo, jog kažkas eina artyn – matyt, ketina stotis šalia jos prie geležinės lango baliustrados; jai pasidarė apmaudu, nors ji ir stengėsi save sudrausti; bet juk godos, iš kurių ją pažadino, nebuvo visiškai nemalonios! „Kas per įžūlėlis! Na, gražiai aš jį pasitiksiu!“ – pagalvojo ji. Atsigręžusi metė išdidų žvilgsnį ir pamatė arkivyskupą – tas droviais, smulkiais, negirdimais žingsneliais artinosi prie lango. „Šitas šventas žmogus visai neturi takto, – pagalvojo Klelija. – Ko gi jam trikdyti tokią vargšę mergaitę kaip aš? Juk ramybė – visas mano džiaugsmas“. Ji pasveikino jį pagarbiai, bet ir išdidžiai; arkivyskupas tarė jai:

– Ar žinote baisią naujieną, panele?

Jaunosios merginos akių išraiška pasikeitė; bet, atsiminusi šimtą kartų iš tėvo girdėtus pamokymus, atsakė taip, lyg iš tikrųjų nieko nežinotų, nors akys aiškiai bylojo ką kita.

– Nieko nežinau, monsinjore.

– Suimtas mano pirmasis generalvikaras, vargšas Fabricijus del Dongas, kuris dėl to bandito Džilečio mirties kaltas tiek, kiek ir aš, suimtas Bolonijoj, kur gyveno Džuzepės Bosio pavarde; jį uždarė jūsų tvirtovėje; o atvežė čia *grandine prirakintą* prie vežimo. Kažkoks kalėjimo prižiūrėtojas, pavarde Barbonė, savo brolio žudikas, kuriam bausmė buvo dovanota, mėgino pavartoti smurtą prieš Fabricijų; tačiau mano jaunasis draugas ne toks, kad pakęstų įžeidinėjimus. Jis partrenkė niekšą priešininką sau po kojom, bet už tai jį įmetė į požemius, dvidešimt pėdų po žeme, ir rankas grandinėmis surakino.

– Rankų nesurakino.

– Ak, jūs šį tą žinote! – šūktelėjo arkivyskupas, ir didžios nevilties išraiška senuko veide šiek tiek sušvelnėjo. – Bet visų pirma, – čia prie lango gali kas prieiti ir pertraukti mūsų kalbą, – būkite tokia gailestinga ir pati perduokite donui Čezarei šitą mano ganytojišką žiedą.

Mergaitė paėmė žiedą, bet nežinojo, kur jį dėti, kad nepamestų.

– Užsimaukite ant nykščio, – tarė arkivyskupas ir pats užmovė jai žiedą. – Ar galiu aš būti tikras, kad jūs žiedą perduosite?

– Taip, monsinjore.

– Ar prižadate man išlaikyti paslaptyje tai, ką dabar pasakysiu, net jeigu jums pasirodys neįmanoma įvykdyti mano prašymą?

– Prižadu, monsinjore, – atsakė mergina ir sudrebėjo visa pamačiusi, koks niūrus ir rimtas pasidarė staiga arkivyskupo veidas. – Iš savo garbiojo arkivyskupo aš negaliu sulaukti įsakymų, kurie žemintų jį ir mane, – pridūrė ji.

– Pasakykite donui Čezarei, kad aš pavedu jo globai savo įsūnį; žinau, kad suėmę jį sbirai nedavė jam laiko pasiimti brevijoriaus, tad prašau doną Čezarę paskolinti jam savąjį, o jei gerbiamasis jūsų dėdė teiksis atsiųsti rytoj ką nors pas mane, aš duosiu jam kitą brevijorių vietoj to, kurį jis atiduos Fabricijui. Prašau taip pat doną Čezarę įteikti ponui del Dongui žiedą, kurį dabar mūvi šita gražutė rankutė.

Arkivyskupą pertraukė generolas Fabijus Kontis, atėjęs vestis dukters važiuoti namo; per trumputį pokalbį su generolu arkivyskupas pasirodė besąs neblogas diplomatas. Nė žodžiu neužsimindamas apie naująjį kalinį tvirtovėje, jis pakreipė kalbą taip, kad savaime įterpė į ją tam tikras moralines ir politines sentencijas, pavyzdžiui: „Esti valdovų rūmų gyvenime kritiškų momentų, ilgam nulemiančių aukštų asmenų likimą.“ „Būtų itin neatsargu paversti *asmenine neapykanta* grynai politinio pobūdžio nesutarimą, kuris dažnai esti paprasčiausias padėčių priešingumo rezultatas.“ Negalėdamas nuslopinti širdgėlos dėl šito netikėto suėmimo, įsikarščiavęs arkivyskupas netgi pareiškė, kad savo turima padėtimi rūpintis, žinoma, reikią, bet kad būtų nepagrįstai neatsargu užsitraukti ateičiai niršią neapykantą nuolaidžiavimu tam tikruose dalykuose, kurie neužmirštami.

Karietoje generolas pasakė dukteriai:

– Juk tai tiesiog grasinimai... grasinimai tokiam žmogui kaip aš!

Daugiau tėvas ir duktė nepratarė vienas kitam nė žodžio dvidešimt minučių.

Priėmusi ganytojišką arkivyskupo žiedą, Klelija buvo nusprendusi papasakoti tėvui, kai jie bus karietoje, apie tą nedidelę paslaugą, kurios prašė tas Bažnyčios vyras. Bet išgirdusi, su kokiu pykčiu jis ištarė žodį „grasinimai“, ji jau neabejojo, kad tėvas atims iš jos žiedą; ji pridengė jį kairiąja ranka ir karštai jį suspaudė. Visą kelią nuo vidaus reikalų ministerijos iki tvirtovės ji svarstė, ar bus nusikaltimas nieko nepasakyti tėvui. Klelija buvo labai pamaldi, labai drovi, ir jos širdis, visuomet tokia rami, plakė neįprastai smarkiai; sargybinis nuo pylimo viršum tvirtovės vartų, karietai privažiavus, sušuko: „Kas eina?“, bet Klelija vis dar nebuvo sugalvojusi, kokiais žodžiais galėtų palankiai nuteikti tėvą, – taip ji bijojo išgirsti neigiamą atsakymą! Nieko nesugalvojo Klelija ir kopdama tuos tris šimtus šešiasdešimt pakopų į komendanto rūmus.

Ji nuskubėjo pas dėdę, bet tas išbarė ją ir nenorėjo nieko girdėti apie tarpininkavimą.

Šešioliktasis skyrius

– Na štai! – šūktelėjo generolas, pamatęs savo brolį doną Čezarę. – Dabar kunigaikštienė nepasigailės ir šimto tūkstančių ekiu, kad tik gautų pasišaipyti iš manęs ir padėtų kaliniui išsigelbėti!

Bet kol kas mes privalome palikti Fabricijų kalėjime, pačiame Parmos tvirtovės viršuje; jį ten rūpestingai saugo, ir mes rasime jį grįžę, nors gal kiek pasikeitusį. Dabar visų pirma pasidomėsime valdovo dvaru, kur jo likimą spręs painios intrigos, o ypač nelaimingos moters aistros. Kai lipo tris šimtus devyniasdešimt pakopų į Farnezių bokštą po komendanto akių, Fabricijus, su tokia baime laukęs šios akimirkos, pastebėjo, kad jam nėra kada galvoti apie ištikusią nelaimę.

Grįžusi iš pobūvio pas grafą Dzurlą, kunigaikštienė rankos mostu atleido kambarines, paskui nenusirengusi krito ant lovos ir garsiai sušuko: „Fabricijus priešų rankose, ir jie, keršydami man, gali jį nunuodyti!“

Kaip atvaizduoti sielvartą, į kurį įpuolė, įvertinusi dabartinę padėtį, šita šaltai protauti nesugebanti moteris, akimirkos įspūdžių vergė, beprotiškai įsimylėjusi jaunąjį kalinį, nors ligi šiol dar to nė pati sau neprisipažino? Ji padrikai šūkalojo, baisingai šėlo, mėšlungiškai trūkčiojo, bet nepraliejo nė vienos ašaros. Tarnaites ji išsiuntė, kad nebūtų kas mato jos ašaras; ji manė, kad pradės raudoti vos tik likusi viena; bet ašaros, ta pirmoji paguoda dideliame skausme, sekte išseko. Šią išdidžią sielą per daug stipriai buvo suėmęs nirtulys, pasipiktinimas ir nusimanymas apie savo bejėgiškumą prieš valdovą.

– Ak, koks pažeminimas! – šūkčiojo ji tolydžio. – Toks įžeidimas man! Maža to, Fabricijaus gyvybė pavojuje! Ir kad aš nekeršyčiau! Palaukit, kunigaikšti! Jūs mane žudote – gerai, turite galią; bet palaukit, užmokėsite paskui man savo gyvybe. Deja, vargše Fabricijau, ką tas tau bepadės? Kokia nepanaši šioji diena į aną, kada norėjau išvažiuoti iš Parmos! O tačiau ir tada man rodėsi, kad esu nelaiminga... Koks apakimas! Aš ketinau tada tik suardyti įprastą malonų gyvenimą. Deja! Visai to nenutuokdama, aš priartėjau prie įvykio, kuris amžinai turėjo nulemti mano likimą. Jei grafas nebūtų pasidavęs tam niekingam įpročiui šunuodegiauti ir nebūtų praleidęs žodžių „neteisinga teismo procedūra“ tame lemtingame laiške, kurį kunigaikštis teikėsi parašyti man iš tuštybės, šiandien mes būtume išgelbėti. Man, reikia pasakyti, greičiau padėjo laimė negu apsukrumas, kad aš sužadinau kunigaikščio savimeilę pasiryžimu išvažiuoti iš jo brangiosios Parmos. Tada aš grasinau išvykti, tada aš buvau laisva! Dieve aukščiausias! Ar aš ne vergė! Dabar štai aš įklimpusi į tą šlykštų liūną, o Fabricijus – sukaustytas grandinėmis tvirtovėje, toje tvirtovėje, kuri tokiai daugybei žmonių buvo mirties prieangis! Ir dabar jau nebegaliu tramdyti šito tigro gąsdinimu, kad pabėgsiu iš jo urvo!

Jis ganėtinai protingas ir supras, kad aš jokiu būdu nesiryšiu gyventi toli nuo to šlykštaus bokšto, prie kurio prirakinta mano širdis. Įgelta puikybė gali pakuždėti dabar tam žmogui keisčiausių išmonių; o jų aikštingas žiaurumas tiktai dar labiau sudilgins jo neįtikėtiną puikybę. O jeigu jis vėl ims kokčiai meilintis ir pasakys man: „Priimkite savo ištikimo vergo pagarbos pareiškimą, arba Fabricijus žuvęs“ – ką gi, sena Juditos[86]

istorija... Taip, bet jei man ji baigsis tik savižudybe, tai Fabricijui – nužudymu; tas pusgalvis įpėdinis, mūsų karalaitis, ir niekšingasis budelis Rasis pakars Fabricijų kaip mano bendrininką.

Kunigaikštienė garsiai aikčiojo; šita alternatyva, iš kurios išsigelbėti ji nematė priemonių, draskyte draskė nelaimingą jos širdį. Susidrumstęs protas nematė ateity jokios kitos išeities. Dešimt minučių ji blaškėsi kaip išprotėjusi; pagaliau keletą akimirkų iš šitos siaubingos būsenos ją išgelbėjo slogus miegas: išseko gyvybinės jėgos. Po kelių minučių ji pašoko ir pasijuto besėdinti lovoje; jai prisisapnavo, kad kunigaikštis nori jos akivaizdoje nukirsti Fabricijui galvą. Kokiomis paklaikusiomis akimis žvalgėsi kunigaikštienė aplinkui! Įsitikinusi galų gale, kad šalia nėra nei kunigaikščio, nei Fabricijaus, ji vėl sukrito į lovą ir vos neapalpo. Buvo tiek nusilpusi fiziškai, jog nebepajėgė nė pajudėti. „Viešpatie aukščiausias! Kad bent galėčiau numirti! – šnabždėjo ji. – Bet juk tai niekšybė! Palikti Fabricijų nelaimėje! Aš kliedžiu... Turiu atsikvošėti ir grįžti į tikrovę; šaltai apsvarstykime tą kraupią padėtį, į kurią aš pati lyg ir savo noru įsipainiojau. Ak, koks pražūtingas lengvapėdiškumas! Eiti gyventi į absoliutaus valdovo dvarą! Pas tironą, kuris pažįsta visas savo aukas! Jam atrodo, kad kiekvienas jų žvilgsnis – tai iššūkis jo valdžiai! Deja! Šito nenumatėme nei grafas, nei aš, važiuodama iš Milano: aš svajojau apie pramogas maloniame dvare, ne tokiame prašmatniame kaip gražiaisiais princo Eugenijaus laikais, bet visgi panašiame. Iš šalies mes negalime įsivaizduoti, kas yra despoto valdžia, kai jis pažįsta iš veido visus savo valdinius. Išorine savo forma despotizmas tarytum labai panašus į kiekvieną kitą santvarką: turi jis, pavyzdžiui, teisėjus, bet tokius kaip Rasis; šitam pabaisai nieko nereikštų pakarti savo tikrą tėvą, jei tik valdovas lieptų... jis pasakytų, kad tai jo pareiga... Papirkti Rasį? Ak nelaimingoji, bet juk aš neturiu tam priemonių. Ką galiu jam pasiūlyti? Nebent šimtą tūkstančių frankų. O žmonės kalba, kad po paskutinio pasikėsinimo, kai užsirūstinęs ant šios šalies dangus nukreipė nuo jo durklo smūgį, kunigaikštis nusiuntęs Rasiui dėžutę su dešimt tūkstančių aukso cekinų! Kokia pinigų suma galėtų jį suvilioti? Šita purvina siela, iki šiol žmonių žvilgsniuose temačiusi panieką sau, mėgaujasi dabar, kad į jį daugelis žiū-

ri su baime ir net su pagarba; jis gali pasidaryti policijos ministru – kodėl ne? Tada trys ketvirtadaliai šios šalies gyventojų niekšingai jam padlaižiaus ir drebės prieš jį taip vergiškai, kaip jis pats dreba prieš valdovą.

Kadangi aš negaliu pabėgti iš šitos nepakenčiamos Parmos, tai privalau bent kuo padėti Fabricijui. Gyventi vienai, atsiskirti nuo visų, pasiduoti nevilčiai? Bet kuo aš tada galėčiau pasitarnauti Fabricijui? Tad *pirmyn, nelaimingoji.* Vykdyk savo pareigą; žmonėkis salonuose, dėkis nebegalvojanti apie Fabricijų... Apsimesti, kad užmiršau tave, brangusis angele!"

Sulig tais žodžiais kunigaikštienė apsipylė ašaromis; pagaliau ji galėjo verkti. Atidavusi duoklę žmogiškajai silpnybei, ji po valandos su šiokiu tokiu palengvėjimu pajuto, kad mintys ima šviesėti. „Ak, gauti stebuklingą skrajojantį kilimą, – galvojo ji, – išgrobti Fabricijų iš tvirtovės ir pabėgti su juo į kurį nors laimingą kraštą, kur mūsų niekas negalėtų persekioti, pavyzdžiui, į Paryžių. Iš pradžių pragyventume iš tų dvylikos šimtų frankų, kuriuos taip juokingai tiksliai siunčia man jo tėvo reikalų valdytojas. Iš savo turto likučių tikriausiai surinkčiau dar kokį šimtą tūkstančių frankų!" Prieš kunigaikštienės akis praslinko visos šio gyvenimo už trijų šimtų mylių nuo Parmos smulkmenos, suteikusios jai keletą neapsakomos palaimos akimirkų. „Ten jis galėtų pramanyta pavarde stoti į kariuomenę... Kuriame nors narsiųjų prancūzų pulke jaunasis Valsera netruktų užsitarnauti gerą vardą ir pagaliau būtų laimingas".

Tie džiugūs vaizdai antrąsyk išspaudė jai ašaras, bet šį sykį jos buvo saldžios. Vadinasi, kažkur vis dėlto dar esama laimės! Tokia jos būsena truko ilgai; vargšė moteris baisėjosi vėl pažvelgti į šiurpią tikrovę. Pagaliau, kai ėmė brėkšti ir pabalusiame danguje išryškėjo sodo medžių viršūnės, ji nugalėjo save. „Po kelių valandų aš turiu būti kovos lauke, – pagalvojo ji. – Reikės veikti, ir jei mane ištiks koks nemalonumas, jei kunigaikščiui ateis į galvą užsiminti apie Fabricijų, nesu tikra, kad įstengsiu išlaikyti savitvardą. Vadinasi, reikia neatidėliojant, dabar pat apsispręsti.

Jei mane paskelbs valstybine nusikaltėle, tai Rasis įsakys konfiskuoti visa, ką ras rūmuose; šio mėnesio pirmąją mudu su grafu, kaip paprastai, sudeginome visus popierius, kuriuos galėtų piktam panaudoti policija.

O juk jis policijos ministras, štai kas gražiausia! Turiu tris gana vertingus briliantus; rytoj pat mano buvęs luotininkas Griantoje Fuldžencijus išvyks į Ženevą ir padės juos ten saugioje vietoje. Jei Fabricijui kada pavyks pabėgti (Dieve didis, būk maloningas! – ir ji persižegnojo), markizas del Dongas, spiriamas savo neišmatuojamo niekšiškumo, nuspręs, kad nuodėmė maitinti žmogų, kurį persekioja teisėtas valdovas; tada Fabricijus turės bent tuos briliantus ir nestokos duonos kąsnio.

Nutraukti ryšius su grafu... Likti su juo akis į akį vienai po to, kas įvyko, – tiesiog neįmanoma. Vargšelis, jis anaiptol nėra blogas žmogus, priešingai; jis tik silpnas. Šitai paprastai sielai niekad nepavyks pakilti iki mūsų lygio. Vargše Fabricijau, kodėl tu negali atsirasti čia nors valandėlę ir pasitarti su manimi dėl mudviem gresiančių pavojų!

Smulkmeniškai atsargus grafas vien kliudytų visiems mano sumanymams, be to, kam jį traukti į pražūtį kartu su savimi?.. Kas uždraus tam tuščiagarbiui tironui įmesti mane į kalėjimą? Apskelbs mane dalyvavus sąmoksle... kaip lengva šitai įrodyti! Jeigu jis uždarytų mane tvirtovėje ir aš gaučiau, auksu papirkusi prižiūrėtojus, pasikalbėti su Fabricijum, kad ir trumpą valandėlę, – kaip drąsiai mudu su juo žengtume į mirtį! Bet meskime šias kvailystes; ištikimasis Rasis gali patarti kunigaikščiui nugalabyti mane nuodais; juk pamatę mane vežamą myriop pasmerktųjų vežime Parmos gatvėse jo brangūs parmiečiai dar, ko gera, susigraudintų... Bet kas čia? Vėl romanas! Ak, reikia atleisti šitas beprotiškas mintis vargšei moteriai, kai jos dalia tokia liūdna! Tikras dalykas šioje istorijoje yra tas, kad kunigaikštis manęs nesiųs mirti; bet jam vieni juokai įmesti mane į kalėjimą ir ten kurį metą palaikyti; šiam reikalui jis lieps kuriame nors mano rūmų kambaryje pakišti įtartinų popierių, kaip tai buvo padaryta vargšui L... O tada užteks trijų teisėjų, netgi ne pačių didžiausių nevidonų, ir kokio tuzino melagingų liudytojų, nes jiems bus pateikti vadinamieji *daiktiniai įrodymai.* Taip, aš galiu būti pasmerkta mirti už dalyvavimą sąmoksle; o kunigaikštis iš savo begalinio gailestingumo, atsižvelgdamas į tai, kad kadaise aš turėjau garbės priklausyti jo dvarui, pakeis mirties bausmę dešimčia metų tvirtovės. Bet aš, ištikima savo ūmiam būdui, apie kurį tiek kvailysčių prikalbėjo markizė Raversi ir

kiti mano priešai, narsiai nusinuodysiu. Šitaip bent maloningai teiksis manyti visuomenė; bet kertu lažybų, kad į mano kamerą ateis Rasis ir meiliai įteiks kunigaikščio vardu mažą strichnino buteliuką ar Perudžos opiumo flakonėlį.

Taip, reikia visai viešai nutraukti santykius su grafu, nes kam žudyti jį kartu su savim – tai būtų niekšinga; vargšelis juk taip nuoširdžiai mane mylėjo! Kvailystė buvo iš mano pusės tikėti, jog tikro dvariškio sieloje liks vietos meilei. Kunigaikštis, labai galimas daiktas, suras dingstį įmesti mane į kalėjimą; jis pabijos, kad aš nepalenkčiau viešosios nuomonės Fabricijaus naudai. Grafas – garbės žmogus, ir jis bemat žengs žingsnį, kurį šio dvaro bukagalviai apstulbę pavadins beprotybe, – mes dvarą. Aną vakarą, kada išgavau iš kunigaikščio tą laišką, įžeidžiau jo orumą, ir iš jo užgautos puikybės galiu dabar tikėtis visko: argi žmogus, gimęs valdovu, bepamirš kada, ką jis išgyveno tą vakarą? Be to, grafas, nutrūkus mūsų ryšiams, galės geriau padėti Fabricijui. Bet jei mano sprendimas įstums grafą į neviltį ir jis sumanys keršyti?.. Ne, šitokia mintis niekada neateis jam į galvą; jis nėra taip galutinai smukęs, kaip mūsų valdovas; grafas gali dūsaudamas patvirtinti savo parašu kokį niekšingą dekretą, bet jo garbės jausmas nėra užgesęs. O be to, už ką gi jis turėtų man keršyti? Už tai, kad, penkerius metus mylėjusi jį, nė karto nesulaužiusi ištikimybės, dabar pasakysiu: „Mielasis grafe! Man buvo skirta laimė mylėti jus; na va, toji liepsna gęsta; aš jūsų nebemyliu! Bet pažįstu jūsų širdį ir vis taip pat didžiai gerbiu jus, jūs liksite visuomet geriausias mano draugas".

Ką gali atsakyti taurus žmogus į tokį nuoširdų prisipažinimą?

Aš pasirinksiu kitą meilužį – taip bent manys aukštoji draugija. Tam meilužiui pasakysiu: „Tikrai sakant, kunigaikštis teisingai nubaudė Fabricijų už lengvapėdiškumą; bet savo vardinių proga maloningasis valdovas tikriausiai grąžins jam laisvę". Taip aš laimėsiu pusę metų. Naujasis meilužis, kurį pasirinkti liepia man protas, turėtų būti tasai parsidavėlis teisėjas, tasai šlykštus budelis, tasai Rasis... Jis būtų lyg ir pakeltas į bajorus, ir aš iš tikrųjų atverčiau jam duris į aukštuomenę. Atleisk, brangusis Fabricijau! Toks ryžtas viršija mano jėgas! Kaip? Tasai pabaisa, dar visas

apsitaškęs grafo P. ir D. krauju! Jei jis tik žingsnį žengtų į mane, aš nualpčiau iš pasibaisėjimo. Ne, geriau griebčiau peilį ir smeigčiau į niekingą jo širdį. Nereikalauk iš manęs neįmanomo dalyko!

Taip, svarbiausia užmiršti Fabricijų! Šiukštu neišsiduoti, kad pykstu ant kunigaikščio, atgauti įprastą linksmumą, šioms purvinoms sieloms jis bus malonesnis negu kada lig šiol, pirma, dėl to, kad jie palaikys jį geravališku nuolankumu jo valdovui, antra, dėl to, kad aš nesijuoksiu iš jų, o priešingai, stengsiuosi iškelti aikštėn jų mielus smulkius nuopelnus; pavyzdžiui, pagirsiu grafui Dzurlai baltą jo skrybėlės plunksną, kurios pargabenti jis specialiai siuntė žmogų į Lioną ir dabar nepaprastai ja didžiuojasi.

O gal pasirinkti meilužį iš markizės Raversi šalininkų?.. Jei grafas atsistatydins, ta partija taps vyriausybine, jos rankose bus valdžia. Tvirtovės šeimininku taps koks nors markizės Raversi draugas, nes Fabijus Kontis iškils i ministrus. Kaip galės kunigaikštis, gerai išauklėtas, gyvo proto žmogus, įpratęs prie tokio žavaus patarėjo kaip grafas, spręsti reikalus su tuo jaučiu, su tuo kvailių karalium, kuriam visą gyvenimą terūpėjo viena svarbi problema – ar septynios, ar devynios sagos turi būti jo didenybės kareivių mundure iš priekio? Visi tie galvijai neraliuoti pavydi man – štai kas pavojinga tau, mielasis Fabricijau! Ir jie, tie galvijai neraliuoti, spręs mano ir tavo likimą! Tad jokiu būdu neleisti, kad grafas atsistatydintų! Telieka jis savo vietoje, net jeigu jam tektų kęsti pažeminimus! Jis vaizduojasi, kad atsistatydinti yra didžiausia auka, kokią gali padaryti ministras pirmininkas, ir kiekvieną kartą, kai veidrodis parodo jam, kad jis sensta, jis siūlo man šitą auką. Tad visiškai nutraukti ryšius! Taip, ir susitaikyti vien tuo atveju, jei nebus kitos priemonės neleisti jam pasitraukti. Žinoma, išsiskirsiu su juo kuo draugiškiau; bet po to, kai jis taip įteikliai praleido žodžius „neteisinga teismo procedūra“, aš privalau kelis mėnesius jo nematyti, kitaip imsiu jo neapkęsti. Kam man buvo reikalingas jo protas tą lemtingą vakarą? Jis teturėjo rašyti, ką aš diktavau, parašyti tą, ką *aš išsikovojau* savo būdo tvirtumu; bet viršų paėmė žemas įprotis pataikauti. Rytojaus dieną jis aiškinosi man, kad tiesiog negalėjęs duoti kunigaikščiui pasirašyti kvailo popieriaus, kad

tam būtų reikėję *malonės rašto.* Ak Dieve gerasis, iš tokių žmonių kaip šitie tuščiagarbiai ir pagiežingi pabaisos, kurie vadinasi Farnezės, reikia imti tai, kas galima".

Sulig šia mintimi vėl įsiliepsnojo visas kunigaikštienės pyktis. „Valdovas apgavo mane, – galvojo ji, – ir niekšingai apgavo!.. Šito žmogaus niekas negali pateisinti, jis turi proto, akylumo, sveikos nuovokos; tik aistros jo žemos. Kiek kartų mes su grafu pastebėjome – jis darosi šiurkštus tik tada, kai įsivaizduoja, kad jį kas norėjo įžeisti. Bet juk Fabricijaus nusikaltimas neturi nieko bendra su politika, tai paprasčiausias nužudymas, kokių šimtais priskaičiuojama laimingoje šio monarcho žemėje; grafas, be to, prisiekė man, kad surinko tiksliausias žinias ir kad Fabricijus nekaltas. Tas Džiletis anaiptol nestokojo drąsos: atsidūręs per porą žingsnių nuo sienos, jis staiga pasidavė pagundai nusikratyti varžovo, kuris sugebėjo patikti jo širdies damai".

Kunigaikštienė ilgai svarstė, ar įmanoma būtų tikėti Fabricijaus kaltumu; ji, žinoma, nelaikė sunkia nuodėme, kad toks aristokratas kaip jos brolėnas atsikratė kažkokio akiplėšos komedianto; bet, nusiminimo apimta, ėmė miglotai suvokti, kad jai teks kovoti, norint įrodyti tą Fabricijaus nekaltumą. „Ne, – nusprendė ji pagaliau mintyse, – štai nesugriaunamas įrodymas: kaip ir mano vargšas Pjetranera, jis visada kišenėse turi ginklų, o tą dieną teturėjo prastą vienvamzdį šautuvą, ir tą patį pasiskolintą iš vieno darbininko.

Aš neapkenčiu kunigaikščio dėl to, kad jis mane apgavo, niekšingiausiai apgavo: parašė raštelį dėl malonės suteikimo, o paskui įsakė pagrobti vargšą vaikiną iš Bolonijos ir t. t. Bet mes dar suvesime sąskaitas!"

Apie penktą ryto kunigaikštienė, visiškai palaužta to ilgo nevilties priepuolio, paskambino savo kambarinėms; tos suriko, ją pamačiusios: ji gulėjo ant lovos nenusirengusi, su visais savo briliantais, balta kaip drobė, užmerktomis akimis, lyg iškilmingai pašarvota numirėlė. Būtų pamaniusios, kad ponia tikrai be sąmonės, bet atsiminė, kad ji ką tik joms skambino. Protarpiais per jos sustingusius skruostus nuriedėdavo viena kita ašara; moterys iš nebylaus jos rankų mosto suprato, kad turi padėti jai atsigulti.

Po pobūvio pas ministrą Dzurlą grafas du kartus buvo atvažiavęs pas kunigaikštienę; abu kartus neįleistas parašė, kad nori pasitarti su ja savo paties reikalu: ar likti jam savo vietoje po akibrokšto, kurį jam drįso padaryti? Grafas rašė: „Jaunuolis nekaltas; bet net jei jis būtų nusikaltęs, ar derėjo suimti jį neįspėjus manęs, jo visų pripažinto globėjo?“ Kunigaikštienė šį laišką atplėšė tik rytojaus dieną.

Grafas nebuvo dorybingas; galima netgi pridurti, kad tai, ką liberalai vadina žodžiu *dorybė* (daugumos laimės siekimas), atrodė jam akių muilinimas; savo pareiga jis laikė visų pirma siekti laimės grafui Moskai dela Roverei; bet apie savo atsistatydinimą jis kalbėjo visiškai garbingai ir tikrai nuoširdžiai. Kaip gyvas jis nebuvo sumelavęs kunigaikštienei; pastaroji, beje, nėmaž neatkreipė dėmesio į jo laišką; ji buvo jau nusistačiusi, ir tas nusistatymas, reikia pasakyti, buvo skaudus: *dėtis užmiršus Fabricijų*; po šitokių pastangų visa kita jos nebejaudino.

Grafas, bent dešimt sykių užėjęs kitą rytą į Sanseverinos rūmus, buvo pagaliau apie vidudienį priimtas; pamatęs kunigaikštienę, jis apstulbo... „Jai keturiasdešimt metų! – pagalvojo jis. – O dar vakar ji švitėte švitėjo, buvo tokia jauna!.. Visi man sakė, kad kai ji šnekėjosi su Klelija Konti, atrodė tokia pat jauna kaip toji mergaitė, tik daug žavesnė“.

Kunigaikštienės balsas, jo skambesys buvo taip pat keistai pasikeitęs, kaip ir visa jos išvaizda. Išgirdęs šitą balsą, likusį be jokios aistros, be jokio žmogiško domesio, be jokios pykčio gaidelės, grafas išblyško; jis prisiminė vieną savo draugą, kuris prieš kelis mėnesius, jau vaduodamasis mirtimi, aprūpintas visais sakramentais, dar panoro su juo pasikalbėti.

Po keleto minučių kunigaikštienė atgavo žadą. Ji pažiūrėjo užgesusiomis akimis.

– Skirkimės, mano mielas grafe, – pratarė ji silpnu, bet labai raiškiu balsu stengdamasi, kad jis lipšniai nuskambėtų, – skirkimės, taip reikia! Dangus mato, per tuos penkerius metus mano elgesys santykiuose su jumis buvo be priekaišto. Jūs man parūpinote prašmatnų gyvenimą, jei ne jūs, aš būčiau visą tą laiką nuobodžiavusi Griantos pilyje, kaip man buvo skyrusi liūdna mano dalia; jei ne jūs, senatvė būtų atėjusi keleriais metais anksčiau... Bet ir aš savo ruožtu tegalvojau, kaip jus padaryti

laimingą. Kaip tik dėl to, kad myliu jus, siūlau išsiskirti gražiuoju – *à l'amiable*, kaip sako prancūzai.

Grafas nesuprato; jai teko kelis sykius tą patį pakartoti. Jis mirtinai išblyško ir, parpuolęs ant kelių prie jos lovos, išsakė visa, ką gali protingam, karštai įsimylėjusiam vyrui įkvėpti didi nuostaba ir juodžiausia neviltis. Jis tolydžio siūlėsi savo draugei atsistatydinti ir išvažiuoti drauge su ja į kokį tylų kampelį už tūkstančio mylių nuo Parmos.

– Jūs drįstate kalbėti man apie išvykimą, kai Fabricijus čia! – sušuko ji pagaliau, pasikėlusi lovoje. Bet pastebėjusi, kad Fabricijaus vardas padarė slogų įspūdį grafui, valandėlę patylėjo, paskui lengvai paspaudė jam ranką ir pridūrė: – Ne, mielas bičiuli, nesiimsiu įtikinėti jūsų, kad mylėjau jus karštai ir su pakilimu, taip, man rodos, niekas nesugeba mylėti po trisdešimties metų, o aš jau seniai peržengiau tą amžių. Jums tikriausiai sakė, kad aš myliu Fabricijų, žinau, tokie gandai buvo pasklidę šitame *piktame dvare*. (Tariant žodį *piktame*, pirmą kartą per šį pokalbį sužibo jos akys.) Prisiekiu jums prieš Dievą, prisiekiu Fabricijaus gyvybe, kad niekada tarp jo ir manęs neįvyko nė krislelio nieko tokio, ko būtų turėjusi nematyti trečiojo asmens akis. Tačiau nepasakysiu jums, kad myliu jį kaip sesuo; myliu jį, taip sakant, instinktyviai. Myliu jo drąsą, tokią natūralią ir tokią tobulą, jog jis, galima sakyti, pats jos nepastebi; prisimenu, kad žavėtis juo ėmiau tada, kai jis grįžo iš Vaterlo kautynių. Jis tebebuvo dar vaikas, nors turėjo jau septyniolika metų; didžiausias jo rūpestis buvo išsiaiškinti, ar jis iš tikrųjų dalyvavo kautynėse, ir jei *taip* – ar gali sakyti, kad kovėsi, nors nešturmavo nė vienos priešo baterijos ar kolonos. Mudu visai rimtai nagrinėjome šią svarbią temą, ir tada aš pastebėjau, kad jis tobulai žavus. Man prieš akis atsiskleidė didinga jo siela; kokių įmantrių melagysčių būtų man pripasakojęs jo vietoje gerai išauklėtas aukštuomenės jaunuolis! Žodžiu, jei jis nelaimingas, negaliu būti laiminga nė aš. Šitaip bus geriausiai nusakyta tai, ką jaučia mano širdis; gal tai nėra teisybė, bet taip būtent aš suprantu savo širdį.

Grafas, padrąsintas atviro ir nuoširdaus jos kalbos tono, norėjo pabučiuoti jai ranką, bet ji su kažkokiu pasibaisėjimu atitraukė ją.

– Pasibaigė tie laikai, – pratarė ji. – Man trisdešimt septyneri metai, aš stoviu ant senatvės slenksčio ir jaučiu jau visą jos liūdnumą, gal net esu netoli kapo. Sako, tai baisi akimirka, o tačiau man atrodo, kad aš jos trokštu. Jaučiu blogiausią senatvės požymį: nuo šitos baisios nelaimės užgeso mano širdis, aš nebegaliu mylėti. Jūs, brangusis grafe, dabar esate man tik šešėlis to žmogaus, kuris buvo man kadaise brangus. Pasakysiu net daugiau: aš kalbu su jumis apie visa tai tik iš dėkingumo.

– Ką aš darysiu? – kartojo grafas. – Jaučiu, kad myliu jus dar karščiau negu pirmosiomis dienomis, kai susitikdavome La Skaloje!

– Prisipažinsiu jums, brangusis bičiuli, kad kalbėti apie meilę man grasu ir netgi, sakyčiau, nepadoru. Na, – pridūrė ji, veltui stengdamasi nusišypsoti, – drąsos! Būkite protingas, blaivus žmogus, būkite žmogus, kuris sugeba rasti išeitį bet kuriomis aplinkybėmis. Būkite man toks, kokį jus iš tikrųjų mato pašalaičiai – apsukriausias ir sumaniausias iš visų politikų, per daugelį amžių buvusių Italijoje.

Grafas atsikėlė ir valandėlę tylomis žingsniavo po kambarį.

– Neįmanoma, brangioji, – tarė jis pagaliau, – mane drasko pašėlusi aistra, o jūs reikalaujate, kad klausyčiau proto balso! Protas man nebeegzistuoja!

– Nekalbėkime apie aistrą, meldžiamasis, – sausai atsakė ji; ir pirmą kartą po dviejų valandų pokalbio jos balsas įgijo išraišką.

Grafas, pats didžiai susisielojęs, mėgino ją guosti.

– Jis apgavo mane! – šūktelėjo ji, nė žodžiu neatsiliepusi į grafo įrodinėjimus, kuriais jis stengėsi sužadinti jai viltį. – Jis niekšingai apgavo mane!

Ir mirtinai išblyškęs jos veidas valandėlę atgavo spalvas; bet grafas pastebėjo, kad net šitą stipraus susijaudinimo akimirką ji neturi jėgų kilstelėti rankos.

„Dieve brangus! – pagalvojo jis. – Gal ji tik serga? Bet jei taip, tai būtų kokios labai sunkios ligos pradžia“. Ir, smarkiai sunerimęs, pasiūlė atsikviesti garsųjį Razorį[87], geriausią gydytoją Parmoje ir visoje Italijoje.

– Jūs, matyt, norite suteikti pašaliniam žmogui malonumą sužinoti, koks neaprėpiamas mano nusiminimas?.. Ar tai išdaviko, ar draugo patarimas?

Ir ji pažvelgė į jį keistu žvilgsniu.

„Baigta! – pagalvojo jis nusiminęs. – Ji nebemyli manęs! Maža to, ji netgi nelaiko manęs paprastu garbingu žmogumi“.

– Turiu jums pasakyti, – skubiai ėmė aiškinti grafas, – kad visų pirma aš norėjau gauti smulkesnių žinių apie tą suėmimą, dėl kurio mes taip sielojamės, ir, keistas dalykas, dar nieko tikro nesužinojau; liepiau apklausinėti žandarus artimiausioje stotelėje; jie matė, kad kalinys buvo atvežtas keliu nuo Kastelnuovo, ir gavo įsakymą lydėti sediolą. Paskui aš tučtuojau išsiunčiau Bruną – jūs žinote, koks jis uolus ir atsidavęs; jam buvo liepta važiuoti nuo stoties iki stoties ir išsiaiškinti, kur ir kaip buvo suimtas Fabricijus.

Išgirdusi Fabricijaus vardą, kunigaikštienė mėšlungiškai krūptelėjo.

– Atleiskite, brangusis bičiuli, – tarė ji grafui, kai vėl pajėgė kalbėti, – tos smulkmenos labai mane domina, papasakokite man viską, atskleiskite menkiausias aplinkybes.

– Tai štai, ponia, – prabilo grafas, stengdamasis kalbėti bent kiek juokaujamu tonu ir mažumėlę ją prablaivyti, – noriu išsiųsti patikimą žmogų ir per jį įsakyti Brunui nuvažiuoti iki Bolonijos: gal ten ir buvo sučiuptas mūsų jaunasis bičiulis. Kada rašytas paskutinis jo laiškas?

– Antradienį, prieš penkias dienas.

– Ar laiškas buvęs atplėštas pašte?

– Ne, jokių atplėšimo žymių nematyti. Laiškas, turiu jums pasakyti, rašytas bjauriausiame popieriuje; užadresuotas moteriška ranka vienai senutei skalbėjai, mano kambarinės giminaitei. Skalbėja mano, kad tai kokia meilės intriga, o Čekina grąžina jai išlaidas už laiškų pristatymą, nieko daugiau neaiškindama.

Grafas, prakalbęs grynai dalykišku tonu, kartu su kunigaikštiene stengėsi išsiaiškinti, kurią dieną galėjo būti sugautas Fabricijus Bolonijoje. Tik dabar jis pastebėjo, nors elgsenos nuovokos jam paprastai netrūkdavo, kad šitokio būtent tono ir reikėjo imtis iš pat pradžių. Šios smulkmenos sudomino ir tarytum kiek išblaškė nelaimingąją moterį. Jei grafas nebūtų buvęs taip įsimylėjęs, ši paprasta mintis būtų atėjusi jam į galvą iš karto, kai tik įžengė į kambarį. Kunigaikštienė pavedė jam

kuo veikiau išsiųsti ištikimajam Brunui naujus įsakymus. Kai jie užkliudė klausimą, ar jau buvo padarytas nuosprendis tada, kai kunigaikštis pasirašė aną laišką poniai Sanseverinai, ji, su savotiška skuba pagavusi progą, pasakė grafui:

– Nenoriu jums priekaištauti, kad laiške, kurį jūs rašėte, o kunigaikštis pasirašė, praleidote žodžius „neteisinga teismo procedūra“, – prabilo jūsų, dvariškio, instinktas; savo šeimininko interesus jūs visai nesąmoningai iškėlėte aukščiau už savo draugės interesus. Savo veiksmus jūs jau seniai pajungėte mano valiai, brangusis grafe, bet ne jums pakeisti savo prigimtį. Jūs turite ne tik didelių sugebėjimų, reikalingų ministrui, – jūs turite ir šio amato instinktą. Praleidęs žodį „neteisinga“, pražudėte mane; bet aš toli gražu neketinu jums priekaištauti: čia kaltas instinktas, o ne valia. Įsidėmėkite, – pridūrė ji visai kitu tonu, itin valdingai, – kad Fabricijaus suėmimas manęs nė kiek neprislėgė, kad aš niekada nenorėjau išvažiuoti iš Parmos ir kad esu kupina pagarbos valdovui. Štai kaip privalote kalbėti jūs, o štai ką pasakysiu jums aš: ateityje ketinu pati viena spręsti, kaip man elgtis, ir todėl noriu išsiskirti su jumis gražiuoju, tai yra kaip sena gera bičiulė. Galvokite, kad man šešiasdešimt metų; jauna moteris manyje mirė, šiame pasaulyje aš niekuo nebegaliu susivilioti, nebegaliu mylėti. Bet aš būčiau dar nelaimingesnė, negu esu, jei dėl manęs nukentėtų jūsų karjera. Mano užsibrėžti planai vers galbūt mane apsimesti turint jauną meilužį, bet aš nenoriu, kad jūs dėtumėtės tai į širdį. Galiu prisiekti Fabricijaus laime, – ištarusi šį vardą, ji kiek patylėjo, – kad nė karto per visus tuos penkerius metus nesulaužiau jums ištikimybės. Tai ilgas laikas, – pridūrė ji ir mėgino nusišypsoti; jos išblyškę skruostai suvirpėjo, bet lūpos liko sučiauptos. – Ir net prisiekiu, kad niekados neturėjau nė tokio ketinimo, nė noro. Na, tai sutarta; palikite mane.

Grafas išėjo iš Sanseverinos rūmų labai susisielojęs; matė, kad kunigaikštienė tvirtai pasiryžusi su juo išsiskirti, o dar niekados nebuvo taip beprotiškai jos įsimylėjęs. Šitą dalyką aš privalau dažnai pabrėžti, nes už Italijos ribų tokios keistenybės atrodo neįsivaizduojamos. Parėjęs namo, jis išsiuntė net šešis žmones su laiškais į įvairias vietoves Kastel-

nuovo ir Bolonijos keliu. „Bet tai ne viskas, – pagalvojo nelaimingasis grafas, – valdovui gali šauti į galvą nubausti tą vargšą vaikiną mirtimi ir tuo atkeršyti kunigaikštienei už jos toną aną vakarą, kai ji išgavo tą lemtingą raštelį. Aš jaučiau, kad kunigaikštienė žengia per ribą, kurios nevalia peržengti; norėdamas atitaisyti jos išsišokimą, ir padariau tą negirdėtą kvailystę: praleidau žodžius „neteisinga teismo procedūra" – vieninteliu, kurie galėjo susaistyti valdovą... Bet ką aš kalbu! Argi šituos žmones kas nors saisto? Tai tikriausiai didžiausia mano gyvenimo klaida, aš pastačiau ant kortos viską, kuo gyvenimas man brangus; dabar privalau energinga veikla ir sumanumu atitaisyti šį lengvapėdiškumą; pagaliau jei matysiu, kad net ir paaukojęs kiek savo orumo nieko nelaimėsiu, mesiu tą despotą; pažiūrėsime, ką jis veiks be manęs su savo svajonėmis apie aukštą politiką ir su savo užmačiomis tapti konstituciniu Lombardijos karaliumi... Fabijus Kontis – kvailys, o Rasio sugebėjimo viso labo tėra tiek, kad, laikydamasis visų įstatymų, jis moka pasiųsti į kartuves žmogų, neparankų valdžiai.

Tvirtai nusprendęs atsistatydinti iš vyriausybės, jei Fabricijaus atžvilgiu būtų peržengtos paprasto įkalinimo ribos, grafas galvojo: „Jei per šito neatsargiai suerzinto tuščiagarbio užgaidą aš prarasiu laimę, tai man pasiliks bent garbė... Beje, kadangi į ministro postą aš numojau ranka, galiu dabar griebtis šimteriopai įvairesnių priemonių, kurios dar šį rytą man atrodė neįmanomos. Po šimts, išmėginsiu visa, kas įmanoma žmogaus jėgoms, ir padėsiu Fabricijui pabėgti..."

– Dieve brangus! – balsu šūktelėjo grafas, pertraukęs savo apmąstymus; jis plačiai išplėtė akis, tarytum netikėtai išvydęs laimę, – kunigaikštienė man neužsiminė apie pabėgimą, nejaugi pirmą kartą gyvenime ji buvo nenuoširdi? Ar tik šitas nutraukimas ryšių su manim nebus noras priversti mane išsižadėti valdovo? Dievaži, tai jau įvyko!

Grafo žvilgsnis vėl sublizgo savo įprastu pašaipiu gudrumu. „Mūsų mielasis prokuroras Rasis gauna iš savo pono užmokestį už visus savo nuosprendžius, kurie daro mums gėdą prieš visą Europą, bet jis ne toks žmogus, kad atsisakytų ir iš manęs priimti pinigus už tai, kad išduos savo pono paslaptis. Tas galvijas turi meilužę ir nuodėmklausį, bet jo meilu-

žė – per daug nevalyvas padaras, ir aš negaliu su ja tartis: jau rytojaus dieną ji išplepėtų apie pasimatymą su manimi visoms kaimynėms krautuvininkėms“. Šito vilties pragiedrulio sugrąžintas į gyvenimą, grafas jau žengė katedros link; nustebęs dėl savo eisenos lengvumo, jis nusišypsojo pro savo liūdesį. „Štai ką reiškia nebebūti ministru!“ – pagalvojo jis. Per šią katedrą, kaip ir per daugelį bažnyčių Italijoje, galima pereiti iš vienos gatvės į kitą; grafas iš tolo pamatė nava einantį vieną arkivyskupo generalvikarą.

– Kad jau jus sutikau, – tarė grafas, – būkite toks geras, pasigailėkite mano podagros – man mirtinai sunku užsiropšti iki arkivyskupo. Būčiau jam be galo dėkingas, jei jis teiktųsi nusileisti į zakristiją.

Arkivyskupas labai apsidžiaugė šituo iškvietimu, jam rūpėjo itin daug ką pasakyti ministrui dėl Fabricijaus. Bet ministras atspėjęs, kad tas daug kas bus tik tuščiažodžiavimas, nieko nenorėjo klausytis.

– Kas per žmogus yra Dunjanis, Šventojo Povilo bažnyčios vikaras?

– Nedidelis protas ir didelės užmačios, – atsakė arkivyskupas, – nejautri sąžinė ir visiškas nusigyvenimas, nes nuodėmių mums nestinga!

– Dievaži, monsinjore, – šūktelėjo ministras, – jūs piešiate žmogų kaip Tacitas, – ir nusijuokęs atsisveikino su arkivyskupu.

Vos grįžęs į ministeriją, jis tuoj liepė pakviesti kunigą Dunjanį.

– Jūs esate mano brangaus draugo generalinio prokuroro Rasio nuodėmklausys. Ar neturėtų jis man ko pasakyti? – ir, nieko daugiau nepridūręs, be ceremonijų atleido Dunjanį.

Septynioliktasis skyrius

Grafas jau nebelaikė savęs ministru. „Na, pažiūrėsim – mąstė jis, – kiek mes galėsime išlaikyti arklių, kai mane ištiks nemalonė, nes šitaip bus vadinamas mano atsistatydinimas“. Ir jis mintyse apskaičiavo savo turtą. Į vyriausybę jis atėjo su aštuoniasdešimt tūkstančių frankų, o šiandien, kaip jis išsiaiškino su didžia nuostaba, viską sudė-

jus, neturi nė penkių šimtų tūkstančių frankų. „Juk tai sudarytų daugių daugiausia dvidešimt tūkstančių livrų metinių pajamų! – pagalvojo jis. – Reikia prisipažinti, kad esu gerokas lengvapėdis! Kiekvienas miesčionis Parmoje tiki, kad aš turiu šimtą penkiasdešimt tūkstančių livrų metinių pajamų; o kunigaikštis šiuo klausimu yra miesčioniškesnis už bet kurį miesčionį. Pamatę mane skurstantį, visi manys, kad aš gudriai mokąs slėpti savo turtus. Po perkūnų! – šūktelėjo jis balsu. – Jei aš paministeriausiu dar tris mėnesius, tai mano turtas užaugs antra tiek". Nusprendęs, kad ši mintis – gera proga parašyti kunigaikštienei, grafas godžiai jos nusitvėrė, bet, atsižvelgdamas į dabartinius jų santykius, idant ji nesupyktų už laišką, išmargino jį skaitmenimis ir apskaičiavimais. „Visiems trims – Fabricijui, jums ir man – reikės gyventi Neapolyje iš dvidešimt tūkstančių metinių pajamų, – rašė jis. – Mudu su Fabricijum turėsime tenkintis vienu jojamu arkliu."

Ministras buvo ką tik išsiuntęs laišką, kai jam pranešė, kad atėjo generalinis prokuroras Rasis; jis priėmė jį išdidžiai, beveik įžūliai.

– Kaip čia yra, gerbiamasis? – tarė jis. – Jūs įsakėte pagrobti iš Bolonijos sąmokslininką, kurį aš globoju, maža to – norite nukirsti jam galvą ir nieko man nesakote! Gal žinote jau, kas bus mano įpėdinis? Generolas Kontis ar jūs pats?

Rasis apstulbo; jam taip retai tekdavo būti aukštuomenės draugijoje, kad jis negalėjo suprasti, ar grafas rimtai kalba; jis smarkiai paraudo, neaiškiai kažką sumekeno; grafas nenuleido nuo jo akių ir mėgavosi jo suglumusia fizionomija. Staiga Rasis susipurtė ir visiškai nesivaržydamas sušuko it Figaras, kai jį nusikaltimo vietoje sučiumpa Almaviva:

– Dievaži, grafe, su jūsų ekscelencija aš negudrausiu. Ką duosite, jei į visus jūsų klausimus atsakysiu taip, kaip atsakyčiau savo nuodėmklausiui?

– Šventojo Povilo kryžių (tai Parmos ordinas) arba pinigų, jei sugalvosite, kokia dingstimi galėčiau jums jų duoti.

– Geriau Šventojo Povilo kryžių: tas ordinas suteikia bajorystę.

– Kaip, brangusis prokurore, jūs dar skiriate kokią reikšmę mūsų vargšei bajorystei?

– Jei aš būčiau gimęs bajoru, – atsakė Rasis su begėdišku įžūlumu, vertu jo amato, – tai giminės tų, kuriuos aš pakoriau, manęs neapkęstų, bet nedrįstų niekinti.

– Gerai, aš išgelbėsiu jus nuo tos paniekos, – tarė grafas, – o jūs išvaduokite mane iš nežinojimo. Ką jūs manote daryti su Fabricijum?

– Dievaži, valdovas pats jaučiasi gana kebliai: jis bijo, kad, susiviliojęs gražiosiomis Armidos[88] akimis, – atleiskite man šią laisvoką frazę, bet taip žodis į žodį pasakė pats valdovas, – taigi jis bijo, kad, susiviliojęs šitomis tikrai gražiomis akimis, kurios yra suvirpinusios širdį ir jam pačiam, jūs nepamestumėte jo, nes Lombardijos reikalus sutvarkyti galite tik jūs. Pasakysiu netgi, – pridūrė Rasis, nuleidęs balsą, – kad jums taikosi puiki proga, ir ji verta to Šventojo Povilo kryžiaus, kurį jūs man duodate. Kunigaikštis ketina paskirti jums, kaip tėvynės atsidėkojimą, gražų dvarą šešių šimtų tūkstančių frankų vertės, kurį atidalytų nuo savo paties valdų, arba piniginę dovaną – tris šimtus tūkstančių ekiu, jei sutiktumėte nesirūpinti Fabricijaus del Dongo likimu arba bent kalbėti apie jį su valdovu tik prie liudytojų.

– Tikėjausi ko nors geresnio, – tarė grafas. – Nesirūpinti Fabricijum! Bet juk tai reiškia susipykti su kunigaikštiene.

– Taigi, ir valdovas taip sako. Tarp mūsų kalbant, jis baisiai ant kunigaikštienės įširdęs; tik bijo, kad dabar, kai jūs štai našlys, galite sumanyti savo išsiskyrimo su ta meilia dama nuostolius išlyginti – pasipiršti jo pusseserei, senajai kunigaikštytei Izotai, kuriai dar tik penkiasdešimt metų.

– Įspėjo! – šūktelėjo grafas. – Mūsų valdovas – pramaniausias žmogus visoje savo valstybėje.

Niekada grafui nebuvo atėjusi į galvą ekstravagantiška mintis vesti tą seną princesę; blogesnio daikto išgalvoti nebuvo galima žmogui, kuriam dvaro etiketas buvo iki gyvo kaulo įkyrėjęs.

Jis ėmė žaisti tabokine ant marmurinio staliuko, stovinčio gretimais jo krėslo, – buvo aiškiai suglumęs. Iš to Rasis pasidarė išvadą, kad galima tikėtis grobio; jo akys sužibo.

– Dėl Dievo meilės, grafe, – šūktelėjo jis, – jei jūsų ekscelencija teiksitės priimti ar tą šešių šimtų tūkstančių frankų vertės dvarą, ar piniginę

dovaną, tai prašom pasirinkti tarpininku tik mane. O aš išrūpinsiu, – pridūrė jisr prislopinęs balsą, – kad toji pinigų suma būtų padidinta arba prie tos dvaro žemės būtų dar prirėžtas nemažas miško gabalas. O jei jūsų ekscelencija malonėtumėte bent kiek lipšniau ir nuolaidžiau kalbėti su valdovu apie tą snarglių, kurį mes įkišome už grotų, tai gal pavyktų, be to dvaro, iš dėkingos tėvynės gauti ir kunigaikščio titulą. Dar kartą sakau jūsų ekscelencijai: šiuo metu valdovas neapkenčia kunigaikštienės, bet pats toks suglumęs, jog man kartais atrodo, kad čia esama kažkokios slaptos aplinkybės, kurios jis nedrįsta man pasakyti. Iš esmės visa ši istorija gali virsti mums aukso kasyklomis: aš pardavinėsiu jums didžiausias valdovo paslaptis be jokios baimės, juk visi laiko mane prisiekusiu jūsų priešu. Pagaliau, jei valdovas ir įtūžęs ant kunigaikštienės, jis, kaip ir mes visi, tiki, kad tik jūs vienas galite sėkmingai vesti slaptas derybas dėl Milano srities. Ar leisite man, jūsų ekscelencija, žodis į žodį pakartoti valdovo žodžius? – paklausė Rasis jau karščiuodamasis. – Žodžių sudėstymas kartais turi tiek išraiškos, kad jokiu atpasakojimu jos neperteiksi, ir jūs galbūt įžvelgsite juose tai, ko aš nematau.

– Viską leidžiu, – tarė grafas, vis dar neatsitokėdamas ir barškindamas aukso tabokine į marmurinį staliuką, – viską leidžiu ir būsiu dėkingas.

– Duokite man, be kryžiaus, dar paveldimosios bajorystės ryšius, ir aš būsiu daugiau negu patenkintas. Kai valdovui užsimenu apie tą pakėlimą į bajorus, jis atkerta man: „Tokį niekšą kaip tu padaryti bajoru! Rytojaus dieną jau tektų uždaryti krautuvėlę: niekas daugiau Parmoje nesiprašytų į bajorus“. Bet grįžkime prie Milano reikalų; valdovas prieš tris dienas taip man pasakė: „Niekas kitas, be šito sukčiaus, nesugebės toliau mūsų intrigas regzti; jeigu jį išvysiu arba jis pats išvažiuos paskui kunigaikštienę, turėsiu atsižadėti vilties kada nors tapti liberaliu ir mylimu visos Italijos vadu“.

Išgirdęs tuos žodžius, grafas lengviau atsikvėpė: „Fabricijus liks gyvas“, – pagalvojo jis.

Rasis niekad kaip gyvas nebuvo gavęs įsileisti į tokį atvirą pašnekesį su ministru pirmininku; jis nebesižinojo, kur dėtis iš laimės: gal jau nebetoli ta diena, kai jis pagaliau atsikratys Rasio pavardės, tapusios šioje

šalyje sinonimu visko, kas niekšinga ir bjauru. Prastuomenė Rasio vardu vadina pasiutusius šunis; neseniai kažkokie oreiviai susikirto dvikovoje dėl to, kad vienas jų draugų pavadino juos „Rasiais“. Pagaliau kone kiekvieną sakaitę šį nelemtą vardą įdeda kas nors į kokį piktą sonetą. Jo sūnus, niekuo dėtas šešiolikmetis mokinys, vejamas iš kavinių vien dėl savo pavardės.

Aitrus šių malonumų prisiminimas pastūmėjo Rasį žengti neatsargų žingsnį.

– Turiu dvarą, – tarė jis grafui, prisistūmęs su kėde prie ministro krėslo, – jis vadinasi Riva, ir aš norėčiau būti baronu Riva.

– Kodėl ne? – atsakė ministras.

Rasis neberimo savam kaily.

– Na, gerai, pone grafe, leisiu sau būti nekukliam ir išdrįsiu įspėti jūsų troškimų tikslą: jūs norite gauti princezės Izotos ranką. Kilnus siekimas. Susigiminiavęs su valdovu, apsidrausite nuo nemalonės, taip sakant, *pažabosite žmogyną*. Neslėpsiu nuo jūsų, kad šitų vedybų su princese Izota jis labai bijo; bet jei jūs pavesite šias piršlybas apsukriam žmogui ir *gerai užmokėsite*, tai galite neprarasti vilties.

– O aš, mielas barone, neturėjau jokios vilties; iš anksto paneigiu visa, ką jūs galėtumėte pasakyti mano vardu; bet tą dieną, kai per šitas šlovingas vedybas pagaliau įsikūnys mano troškimai ir aš užsitikrinsiu tokią aukštą padėtį valstybėje, tą dieną jūs gausite asmeniškai iš manęs tris šimtus tūkstančių frankų, arba aš patarsiu valdovui, kad apdovanotų jus tokia malone, kokios jūs pageidautumėte labiau už šitą pinigų sumą.

Skaitytojui šis pašnekesys atrodo nuobodus; o tačiau mes jį varginame tik mažesne jo dalimi. Jis truko dar dvi valandas. Rasis išėjo iš grafo kabineto paklaikęs iš džiaugsmo; grafas liko pilnas vilties, kad išgelbės Fabricijų, ir tvirčiau negu lig tol pasiryžęs atsistatydinti. Jis nusprendė, kad reikia pakelti savo vertę pasodinant į valdžią tokius žmones kaip Rasis ar generolas Kontis; ir pasigardžiuodamas mąstė, kad štai gauna progą atsikeršyti valdovui. „Jis gali išginti kunigaikštienę, – šūktelėjo jis, – bet, po galais, tegul atsisveikina tada su viltimi tapti konstituciniu Lombardijos karaliumi“. (Šita užmačia buvo beprasmiška chimera, bet

kunigaikštis, šiaip labai protingas žmogus, taip ilgai ja gyveno, jog dabar galvą dėl jos pametė.)

Nesitverdamas džiaugsmu, grafas nuskubėjo pas kunigaikštienę pranešti apie savo pokalbį su prokuroru. Bet jo neįsileido; durininkas beveik nedrįso pakartoti įsakymo, kurį buvo gavęs tiesiai iš kunigaikštienės lūpų. Grafas nusiminęs grįžo į ministrų kabineto rūmus; šitas naujas smūgis visiškai užtemdė džiaugsmą, kurį jam buvo suteikęs pasikalbėjimas su valdovo patikėtiniu. Neturėdamas ūpo sėsti prie darbo, jis liūdnai slankiojo po savo paveikslų galeriją. Staiga po kokio ketvirčio valandos tarnas įteikė jam tokį laiškelį:

„Kadangi mudu dabar iš tikrųjų esame tik draugai, brangusis ir gerasis bičiuli, prašau jus lankytis pas mane ne dažniau kaip tris kartus per savaitę. Praėjus porai savaičių, mes praretinsime šituos pasimatymus, vis dar tokius brangius mano širdžiai, ligi dviejų kartų per mėnesį. Jei norite man padaryti malonumą, viešai paskleiskite žinią apie mūsų santykių nutrūkimą; o jei norite atsilyginti už visą meilę, kurią kadaise jaučiau jums, susiraskite naują draugę. Aš pati esu numačiusi labai plačiai linksmintis: dažnai lankytis draugijoje, galbūt net susirasti protingą žmogų, kuris padės man užmiršti visas negandas. Be abejo, kaip draugui, mano širdyje pirmoji vieta visados priklausys jums; bet aš nenoriu, kad žmonės kalbėtų, jog mano elgesiui vadovauja jūsų išmintis; svarbiausia, tegul visi įsitikina, jog ir aš praradau bet kokią įtaką jūsų sprendimams. Žodžiu, mielas grafe, tikėkite, kad visados liksite brangiausias visų mano draugų, bet niekas daugiau. Prašau nepuoselėti jokios vilties apie sugrįžimą, viskas galutinai baigta. Visada pasikliaukite mano draugiškais jausmais jums."

Tasai paskutinis smūgis buvo per daug stiprus, grafo ištvermė palūžo; jis parašė valdovui gražų laišką, kuriame prašė atleisti jį iš visų pareigų, ir nusiuntė jį kunigaikštienei, prašydamas persiųsti į rūmus. Tuo pačiu kurjeriu kunigaikštienė atsiuntė jam šį prašymą atgal, perplėštą į keturias dalis; vienoje tuščioje vietoje kunigaikštienė teikėsi užrašyti: „Ne, tūkstantį kartų ne!"

Sunku būtų apsakyti, kaip susisielojo vargšas ministras. „Jos tiesa, prisipažįstu, – kartojo jis tolydžio, – mano praleisti žodžiai „neteisinga teis-

mo procedūra“ – baisi nelaimė! Dabar gali žūti Fabricijus, o paskui – ir aš“. Nenorėdamas rodytis valdovo rūmuose, kol nebus pakviestas, grafas su didžiausia širdies gėla pats savo ranka parašė *motu proprio*[89] dėl Rasio apdovanojimo Šventojo Povilo ordinu ir paveldimosios bajorystės suteikimo; prie šio rašto grafas pridėjo dar pusės puslapio paaiškinimą, kuriame išdėstė valdovui, kokiais valstybinio pobūdžio sumetimais reikėtų suteikti šį apdovanojimą. Su savotišku niauriu pasimėgavimu jis padarė tikslius šių dviejų dokumentų nuorašus ir nusiuntė juos kunigaikštienei.

Jį kamavo įvairiausi spėliojimai; jis bandė numatyti, ką toliau ketina veikti jo mylima moteris. „Ji nė pati nežino, – svarstė jis. – Viena yra tikra: ji pranešė man apie savo sprendimą ir nieku gyvu jo neatsisakys“. Grafo kančią didino ir tas, kad kunigaikštienės elgesiui jis nieko negalėjo prikišti. „Ji suteikė man malonę, kad pamilo mane, dabar nebemyli dėl tos klaidos, kurią aš padariau, tiesa, nenoromis, bet kuri gali turėti baisių padarinių; argi aš turiu teisę skųstis?“ Kitą rytą grafas sužinojo, kad kunigaikštienė vėl pasirodė draugijoje; vakar vakare ji lankėsi visuose namuose, kur buvo priėmimo diena. Ką jis būtų daręs, jei būtų susitikęs su ja tame pačiame salone? Kaip būtų su ja kalbėjęs? Kokiu tonu kreipęsis į ją? Ar būtų galėjęs neužkalbinti jos?

Rytojaus diena buvo gedulinga: plačiausiai pasklido gandas, kad Fabricijui būsianti įvykdyta mirties bausmė, miestas susijaudino. Pasakojo dar, kad kunigaikštis, atsižvelgdamas į aukštą nuteistojo kilmę, teikėsi nutarti, kad jis būtų nukirsdintas. „Tai aš jį nužudžiau! – pagalvojo grafas. – Dabar nė svajoti nebegaliu kada nors pamatyti kunigaikštienę“. Kad ir kaip nuosekliai samprotavo grafas, bet nesusivaldė ir tris kartus pasirodė prie kunigaikštienės rūmų durų; tiesa, kad nepatrauktų dėmesio, atėjo pas ją pėsčiomis. Iš nusiminimo net įsidrąsino jai parašyti. Du kartus kvietėsi Rasį, tačiau prokuroras neprisistatė. „Tasai niekšas išdavė mane“, – pagalvojo grafas.

Kitą rytą Parmos aukštuomenę ir net miestelėnus sujaudino trys didelės naujienos. Mirties nuosprendžio įvykdymas Fabricijui esąs tikresnis dalykas negu kada lig šiol; o kunigaikštienė – itin keista šitos naujienos priešė – toli gražu neatrodanti per daug nusiminusi. Iš pažiūros net ne-

labai gailaujanti savo jauno meilužio; užtat be galo išmaniai gebanti pasinaudoti išblyškimu, atsiradusiu po gana rimto negalavimo, kuris sutapo su Fabricijaus suėmimo diena. Iš šitų smulkmenų miestelėnai, žinoma, dar kartą įsitikino aukštos valdovo rūmų damos kietaširdiškumu. Tačiau iš padorumo, tarytum aukodama auką jaunojo Fabricijaus vėlei, ji nutraukusi ryšius su grafu Moska. „Kas per sugedimas!" – piktinosi Parmos jansenistai[90]. O kunigaikštienė – neįtikėtinas dalykas! – jau palankia ausimi klausėsi jaunų dvaro dabitų komplimentų. Buvo pastebėta, be kitų keistenybių, kad kartą ji labai linksmai šnekučiavosi su grafu Baldžiu, dabartiniu markizės Raversi meilužiu, ir gerokai pasijuokė iš jo dažnų išvykų į Veleją. Smulkieji miestelėnai ir prastuomenė piktinosi Fabricijaus pasmerkimu myriop, tie šaunūs žmogeliai dėl visko vertė kaltę grafo Moskos pavydui. Dvaro draugija taip pat labai domėjosi grafu, bet tik tam, kad pasijuoktų iš jo. Trečioji iš didelių naujienų, apie kurias užsiminėme, buvo iš tikrųjų ne kas kita kaip grafo atsistatydinimas: visi šaipėsi iš sumulkinto meilužio, kuris, sulaukęs garbingo penkiasdešimt šešerių metų amžiaus, aukoja savo puikią padėtį iš sielvarto, kad jį pametė beširdė moteris, jau seniai atidavusi pirmenybę jaunam vyrui. Tik vienam arkivyskupui užteko proto ar, teisingiau pasakius, širdies jautrumo įspėti, kad garbė neleidžianti grafui pasilikti ministru pirmininku šalyje, kur, nepasitarus su juo, rengiamasi nukirsdinti galvą jo globojamam jaunuoliui. Naujiena, jog grafas atsistatydina, išgydė generolą Fabijų Kontį nuo podagros; bet apie tai mes kalbėsime kita proga, kai apsakinėsime, kaip leido laiką tvirtovėje vargšas Fabricijus, visam miestui besiteiraujant jo mirties bausmės valandos.

Rytojaus dieną pas grafą prisistatė Brunas, ištikimasis jo tarnas, kurį jis buvo išsiuntęs į Boloniją; kai šitas žmogus pasirodė duryse, grafas akimirką susigraudino; jis prisiminė, koks laimingas buvo tada, kai jį siuntė į Boloniją beveik su kunigaikštienės pritarimu. Brunas grįžo tiesiai iš Bolonijos nieko nesužinojęs; su Liudoviku pasimatyti jam nepavyko, nes Kastelnuovo podesta laiko jį uždaręs savo kalėjime.

– Aš vėl siųsiu jus į Boloniją, – tarė grafas Brunui. – Kunigaikštienė būtinai norės patirti liūdną malonumą sužinoti smulkiai viską apie nelaimę, ištikusią Fabricijų. Kreipkitės į žandarmerijos vachmistrą, Kas-

telnuovo posto viršininką... Bet ne! – pertarė grafas pats save. – Geriau tuoj pat vykite į Lombardiją ir nepagailėkite pinigų mūsų ryšininkams. Mano tikslas – gauti iš tų žmonių kuo labiau drąsinančių žinių.

Brunas puikiai suprato šito pavedimo tikslą ir sėdosi rašyti sau įgaliojimų; grafui beduodant paskutiniuosius nurodymus, tarnas įteikė jam laišką, kiaurai veidmainišką, bet labai skaudžiai surašytą; sakytum, draugas kreipėsi į draugą paslaugos. Tas draugas buvo ne kas kitas kaip kunigaikštis. Išgirdęs gandus apie ketinimą atsistatydinti, jis maldaująs savo draugą, grafą Moską, likti vadovauti ministrų kabinetui; prašąs jį padaryti tai dėl draugystės ir dėl „pavojų, gresiančių tėvynei", pagaliau įsakąs jam kaip valdovas. Dar pridūrė, kad *** karalius tik ką paskyręs jo žiniai du karališkus ordinus: vieną jis pasiliekąs sau, kitą siunčiąs savo brangiajam draugui grafui Moskai.

– Tas galvijas – mano nelaimė! – įtūžęs šūktelėjo grafas, apstulbindamas Bruną. – O dar tikisi prisimasinsiąs mane tomis pačiomis veidmainingomis frazėmis, kurias mes tiek sykių kartu su juo kūrėme kokiam kvailiui ant meškerės pagauti.

Nuo siūlomo ordino jis atsisakė ir nurodė, kad pašlijusi sveikata neteikianti jam vilties dar ilgai eiti sunkias ministro pirmininko pareigas. Grafas niršo. Netrukus prisistatė prokuroras Rasis. Grafas sutiko jį kaip paskutinį iš paskutinių:

– Kas gi dedasi? Už tai, kad padariau jus bajoru, jūs imate įžūlauti! Kodėl neatėjote vakar man padėkoti – juk tai buvo pirmoji jūsų pareiga, pone juodnugari!

Įžeidinėjimai Rasio nebejaudino: šitokiu tonu kasdien jį sutikdavo kunigaikštis; bet jam magėjo tapti baronu ir jis išmoningai pasiteisino. Nieko nebuvo jam lengvesnio:

– Vakar kunigaikštis visą dieną išlaikė mane prie rašomojo stalo; jokiu būdu negalėjau iš rūmų pasprukti. Nors mano bjauri rašysena, jo didenybė liepė man perrašyti visą šūsnį diplomatinių aktų, tokių paikų ir tokių plepių, jog iš tiesų, man rodos, vienintelis jo tikslas buvo – laikyti mane nelaisvėje. Kai pagaliau apie penktą valandą vakaro aš pasisakiau mirtinai išalkęs, valdovas išleido mane, bet įsakė važiuoti tiesiai namo

ir niekur visą vakarą neišeiti. Iš tiesų, mačiau, kad iki vidurnakčio gatve vaikštinėjo du jo asmeniniai sekliai, man gerai žinomi. Šį rytą, kai tik galėjau, liepiau pašaukti karietą ir atvažiavau iki katedros. Išlipau neskubėdamas, paskui tekinas perbėgau bažnyčią, ir štai aš čia. Jūsų ekscelencijai trokštu šiuo metu įtikti labiau negu kam kitam.

– O aš, gerbiamasis sukčiau, nesileisiu už nosies vedžiojamas tomis pasakomis, nors jūs daugiau ar mažiau išmaniai jas rezgate! Užvakar jūs nepanorote kalbėti su manimi apie Fabricijų; pagerbiau jūsų skrupulingumą ir jūsų priesaiką išlaikyti paslaptį, nors tokiam padarui kaip jūs priesaika – ne kas kita kaip priemonė išsisukinėti. Šiandien aš noriu žinoti tiesą: ką reiškia tos kvailos paskalos, kad tas jaunuolis pasmerktas mirti už komedianto Džilečio nužudymą?

– Niekas geriau už mane neišaiškins jums šitų paskalų, jūsų ekscelencija, nes aš pats, valdovo įsakytas, jas paskleidžiau; ir štai kada aš supratau: valdovas, matyt, tam ir išturėjo mane vakar visą dieną uždaręs, kad negalėčiau jums apie tą dalyką papasakoti. Valdovas nelaiko manęs bepročiu, tad neabejojo, kad aš atsinešiu kryžių pas jus ir prašysiu savo ranka įsegti jį man į kilpą.

– Prie reikalo! – riktelėjo ministras. – Ir be frazių.

– Kunigaikštis, žinoma, labai norėtų turėti rankose mirties nuosprendį ponui del Dongui, bet jis, kaip žinote, buvo nuteistas dvidešimčiai metų katorgos. Šitą nuosprendį jau rytojaus dieną pats valdovas pakeitė į dvylika metų tvirtovės su sausa duona ir vandeniu penktadieniais ir kitokiomis Bažnyčios išmonėmis.

– Aš žinojau, kad jis nuteistas tiktai kalėti, todėl mane ir išgąsdino gandai apie gresiančią mirties bausmę; aš dar prisimenu, kaip mitriai jūs nudaigojote grafą Palancą.

– Štai kada aš turėjau gauti kryžių! – nė kiek nesutrikęs, šūktelėjo Rasis. – Reikėjo spustelėti mygtuką, kol jis buvo mano rankose ir tasai asmuo troško jo mirties. Bet tada aš buvau paskutinis kvailys; dabar, apsiginklavęs tokia patirtimi, drįstu patarti jums nesekti mano pavyzdžiu. (Šitas palyginimas jo pašnekovui pasirodė baisiai neskanus, ir jis vos susivaldė neįspyręs Rasiui.)

– Visų pirma, – prašneko vėl Rasis, dėstydamas mintis logiškai, kaip teisininkas, ir visiškai ramiai, kaip žmogus, kurio nejaudina jokia užgaulė, – visų pirma, negali būti nė kalbos apie minimo del Dongo nubaudimą mirtimi; kunigaikštis nedrįs žengti šio žingsnio! Pasikeitė laikai! Dabar aš bajoras, be to, tikiuosi iš jūsų malonės pasidaryti baronu, todėl nenoriu teptis rankų. Kaip žinote, jūsų ekscelencija, budelis gali gauti atitinkamą įsakymą tiktai iš manęs, o aš prisiekiu jums – kavaljeras Rasis niekada neduos įsakymo nužudyti poną del Dongą.

– Ir protingai darysite, – pasakė grafas, peržvelgęs jį griežtu žvilgsniu.

– Bet kad neįvyktų nesusipratimų! – pratarė Rasis nusišypsojęs. – Aš atsakau tik už oficialią mirtį, bet jei ponas del Dongas staiga numirs nuo dieglių viduriuose, nebandykite kaltinti dėl to manęs! Valdovas kažkodėl labai įtūžęs ant Sanseverinos (prieš tris dienas Rasis būtų pasakęs „kunigaikštienės", bet dabar jis, kaip ir visas miestas, žinojo, kad ji nutraukė ryšius su ministru pirmininku).

Grafas apstulbo, išgirdęs iš šių lūpų kunigaikštienės pavardę be titulo, ir galima įsivaizduoti, koks tai jam buvo malonumas; jis sviedė į Rasį baisiausios neapykantos pilną žvilgsnį. „Brangioji mano, angele mano, – pagalvojo jis, – aš galiu įrodyti tau savo meilę tik aklai paklusdamas tavo valiai".

– Prisipažinsiu, – pasakė jis Rasiui, – kad mane nelabai tejaudina visokios ponios kunigaikštienės užgaidos; vis dėlto, kadangi kaip tiktai ji pristatė man tą pramuštgalvį Fabricijų, kuris, tiesą sakant, būtų geriau sau sėdėjęs Neapolyje ir nevažiavęs čia drumsti vandens, aš nenoriu, kad jis būtų nužudytas, kol aš tebesu ministras pirmininkas, ir duodu jums žodį, kad tapsite baronu savaitė po tos dienos, kai jis išeis iš kalėjimo.

– Jeigu taip, grafe, tai baronu aš tapsiu tik lygiai po dvylikos metų, nes valdovas įsiutęs ir jo neapykanta kunigaikštienei tokia baisi, jog jis stengiasi ją slėpti.

– Jo didenybė per daug maloningas! Koks jam reikalas slėpti savo neapykantą, jei jo ministras pirmininkas nebegloboja kunigaikštienės? Tačiau aš vis dėlto nenoriu, kad mane kas kaltintų niekšiškumu, o svarbiausia – pavydu: juk aš pats prikalbėjau kunigaikštienę persikelti čia, ir

jei Fabricijus kalėjime mirs, tai jūs nebūsite baronu, bet galimas daiktas, gausite peiliu į pašonę. Tačiau meskime šalin tuos niekus; reikalas toks, kad mano turima vos dvidešimt tūkstančių metinių pajamų, todėl ketinu labai nuolankiai pateikti valdovui savo atsistatydinimą. Turiu vilties stoti tarnauti Neapolio karaliui; tame dideliame mieste atsiras pramogų, kurių man šiuo metu taip reikia, o tokioje skylėje kaip Parma jų nėra kur ieškoti; čia likčiausi nebent tuo atveju, jei supirštumėte mane su princese Izota, ir t. t., ir t. t.

Pokalbis šia tema tęsėsi be galo. Rasiui pakilus eiti, grafas visai abejingai tarė:

– Žinote, sako, Fabricijus apgaudinėjęs mane ir buvęs vienu iš kunigaikštienės meilužių; aš anaiptol netikiu tom paskalom ir noriu jas paneigti, todėl prašau jus perduoti Fabricijui šią piniginę.

– Bet, grafe, – atšoko Rasis išsigandęs ir pažiūrėjęs į piniginę, – juk čia didžiulė suma, o pagal nuostatus...

– Jums, mielasis, ji gal ir atrodo didžiulė, – atsakė grafas su didinga panieka balse. – Toks miestelėnas kaip jūs vaizduojasi nusigyvensiąs, jei pasiunčia į kalėjimą draugui dešimt cekinų, o *aš noriu*, kad šitie šeši tūkstančiai frankų būtų įteikti Fabricijui ir, svarbiausia, kad valdovo rūmuose apie šiuos pinigus nieko nebūtų sužinota.

Kai persigandęs Rasis dar bandė kažką atsakyti, grafas nekantriai užtrenkė paskui jį duris. „Tokiems žmonėms, – tarė jis pats sau, – galią parodysi tik įžūlumu“. Šitaip taręs, didysis ministras pasielgė tiek juokingai, jog mums net nepatogu pasakoti: jis pribėgo prie rašomojo stalo, pasiėmė mažytį kunigaikštienės portretėlį ir ėmė karštai jį bučiuoti.

– Atleisk, angele mano, – sušuko jis, – kad pats savo rankomis neišmečiau pro langą to juodnugario, kai jis išdrįso nepagarbiai apie tave atsiliepti; jei aš pasirodžiau toks nežmoniškai kantrus, tai tik norėdamas būti paklusnus tau! Jis atsiims savo!

Po ilgo pokalbio su portretu grafui, nors ir kaip skaudėjo širdį, šovė į galvą linksmas sumanymas, ir jis nekantriai kaip vaikas suskato jį vykdyti. Liepė paduoti savo mundurą su visais ordinais ir nuvyko su vizitu pas senąją princesę Izotą, pas kurią lig šiol tesilankydavo Naujųjų metų pro-

ga. Princesė Izota priėmė jį apspista aibės šuniukų, iškilmingai pasipuošusi ir net su briliantais, tartum pasirengusi važiuoti į rūmus. Kai grafas išreiškė būgštavimą, kad sutrukdysiąs jos didenybę, pasirengusią, matyt, kažkur važiuoti, jos didenybė ministrui atsakė, kad Parmos princesė iš pagarbos sau turinti visada šitaip atrodyti. Pirmą kartą po jį ištikusios nelaimės grafas pralinksmėjo. „Gerai, kad atėjau, – pagalvojo jis, – dar šiandien reikia jai prisipažinti meilę". Princesė buvo didžiai laiminga, kad pas ją apsilankė žmogus, taip išgarsėjęs savo protu, ministras pirmininkas; vargšė senmergė nelabai buvo pratusi prie tokių vizitų. Grafas pradėjo savo kalbą išmoninga įžanga apie tai, koks milžiniškas nuotolis skirstąs visuomet paprastą bajorą nuo valdančiosios šeimos narių.

– Yra skirtumas, – pasakė princesė. – Prancūzijos karaliaus duktė, pavyzdžiui, neturi jokios vilties paveldėti karūną; bet Parmos dinastijoje visai kas kita. Štai kodėl mes, Farnezių giminės damos, privalome visada ir visur išlaikyti tam tikrą orumą savo išore; ir aš, tik vargšė princesė, kaip matote, vis dėlto negaliu tvirtinti, kad jūs kada nors nebūsite mano ministras pirmininkas.

Šita mintis savo netikėtu komizmu antrąkart labai maloniai pralinksmino vargšą grafą.

Išėjęs iš princesės Izotos, kuri išklausė ministro pirmininko meilės prisipažinimą skaisčiai nuraudusi, jis sutiko vieną rūmų tarnybos puskarininkį: jį skubiausiai kviečiąs valdovas.

– Aš sergu, – atsakė ministras, apsidžiaugęs proga atžariai pasielgti su valdovu. „Ak taip, – pagalvojo jis įtūžęs, – jūs mane privarote prie paskutiniosios, o paskui norite, kad jums tarnaučiau! Žinokite, mano valdove, kad šiais laikais nebeužtenka gauti valdžią iš Apvaizdos malonės; reikia dar didelio proto ir stipraus būdo, jei nori būti despotu".

Atleidęs dvaro puskarininkį, labai pasipiktinusį sveikiausia šio ligonio išvaizda, grafas nutarė iškrėsti dar vieną pokštą – apsilankyti pas du dvariškius, turinčius ypač didelę įtaką generolui Fabijui Končiui. Labiausiai ministrą gąsdino ir trikdė vienas dalykas: tvirtovės komendantas buvo kaltinamas kadaise naudojęs *aquetta di Perugia*[91], kai norėjo atsikratyti vieno kapitono, asmeninio savo priešo.

Grafas žinojo, kad per paskutinę savaitę kunigaikštienė išleido pašėlusiai daug pinigų, stengdamasi įgyti pažinčių tvirtovėje; bet, jo manymu, maža tebuvo vilties, kad jai pasisektų, – visų akys dar buvo per plačiai atvertos. Nepasakosime skaitytojui apie visus nelaimingosios moters bandymus papirkti tvirtovės žmones. Ji buvo jau visai netekusi vilties. Jai padėjo įvairiausi nuoširdžiai jai atsidavę tarpininkai. Tačiau smulkiųjų despotų dvaruose gal tik vienas dalykas esti suorganizuotas nuostabiai tobulai: politinių kalinių apsauga. Savo auksu kunigaikštienė tepasiekė tiek, kad iš tvirtovės buvo atleista aštuonetas ar dešimt visokių laipsnių tarnautojų.

Aštuonioliktasis skyrius

Taigi nei kunigaikštienė, nei ministras pirmininkas, nors ir labiausiai atsidavę kaliniui, beveik niekuo negalėjo jam padėti. Valdovas buvo užsirūstinęs, dvaras ir plačioji visuomenė nusistatę prieš Fabricijų ir džiaugėsi jo nelaime: iki šiol jam per daug sekėsi gyvenime. Nors kunigaikštienė žėrė auksą rieškučiomis, tvirtovės apgulimas nepasistūmėjo pirmyn nė per žingsnį; nebuvo nė vienos dienos, kad markizė Raversi ir kavaljeras Riskara nesugalvotų ko nors naujo patarti generolui Fabijui Končiui. Reikėjo palaikyti šitą silpnabūdį.

Kaip jau sakėme, tą dieną, kai Fabricijus atsidūrė kalėjime, iš pradžių jį nuvedė į *komendanto rūmus* – nedidelį dailų trobesį, pastatytą pereitame šimtmetyje pagal Vanvitelio[92] brėžinius didžiulio apvaliojo bokšto aikštėje, šimto aštuoniasdešimt pėdų aukštyje. Uždarytas šituose mažuose rūmuose, stūksančiuose ant didžiojo bokšto nugaros nelyginant kupra ant kupranugario, Fabricijus matė pro langus lygumą ir ten, tolybėje, Alpes; jo žvilgsnis sekė tekančią tvirtovės papėdėje Parmą, sraunų upokšnį, kuris už keturių mylių nuo miesto, pasukęs į dešinę, įteka į Po. Šita upė didžiulėmis dėmėmis bolavo tarp žaliuojančių laukų, o toliau, už jos kairiojo kranto, jo sužavėta akis aiškiai regėjo Alpių keterą it milžinišką

sieną Italijos šiaurėje, skirdama kiekvieną jos viršūnę. Tos kalnų viršūnės, užklotos amžinu sniegu, netgi dabar, rugpjūčio mėnesį, įkaitusių laukų plotuose žadino malonų vėsos prisiminimą; akis galėjo įžvelgti net mažiausią tų keterų išlinkį, nors kalnai nuo Parmos tvirtovės yra daugiau kaip už trisdešimties mylių. Tą platų reginį, atsiveriantį iš komendanto rūmų, tik pietiniame kampe užstojo Farnezių bokštas, kuriame paskubomis buvo taisoma vienutė Fabricijui. Tasai antrasis bokštas, kaip galbūt atsimena skaitytojas, buvo pastatytas didžiojo bokšto aikštelėje vieno sosto įpėdinio garbei, kai tas, priešingai negu Tesėjo sūnus Ipolitas[93], neatstūmė savo jaunos pamotės meilinimosi. Kunigaikštienė numirė staiga, per kelias valandas; jaunasis princas atgavo laisvę tik po septyniolikos metų, kai, tėvui mirus, įžengė į sostą. Farnezių bokštas, į kurį po trijų ketvirčių valandos buvo užvestas Fabricijus, labai negražus iš lauko pusės; jis iškilęs virš didžiojo bokšto aikštelės penkiasdešimt pėdų ir nusmaigstytas daugybe perkūnsargių. Savo žmonos elgesiu nepatenkintas valdovas, pastatydinęs šitą kalėjimą, matomą iš visų pusių, įsikalė į galvą keistą mintį – įtikinti savo valdinius, kad bokštas stovįs nuo seno; todėl ir pavadino jį Farnezių bokštu. Apie šią statybą buvo draudžiama kalbėti, o tačiau iš visų Parmos miesto pusių ir aplinkinių lygumų aiškiausiai buvo matyti, kaip mūrininkai deda akmenį ant akmens tam penkiakampiam statiniui. O įrodymui, kad bokštas senas, virš dviejų pėdų pločio ir keturių pėdų aukščio durų, pro kurias einama į vidų, buvo įmūrytas puikus bareljefas, vaizduojantis, kaip Aleksandras Farnezė[94], garsusis karvedys, veja Henriką IV nuo Paryžiaus sienų. Tasai Farnezių bokštas, pastatytas tokioje gražioje vietoje, turi pirmajame aukšte salę mažiausia keturiasdešimt žingsnių ilgio ir atitinkamo pločio; ji visa užgriozdinta labai kresnomis kolonomis, nes, būdama be saiko didelė, aukščio turi tik penkiolika pėdų. Ji skirta kordegardijai; pačiame jos viduryje aplink vieną koloną eina nedideli geležiniai laipteliai, labai lengvi, ažūriniai, vos dviejų pėdų pločio. Šiais laipteliais, drebančiais nuo sunkių palydos žingsnių, Fabricijus užkopė į antrąjį aukštą, kuriame yra puikūs, erdvūs, daugiau kaip dvidešimt pėdų aukščio kambariai. Kadaise jie buvo įrengti su didžiausia prabanga jaunajam princui, ir jis praleido

čia septyniolika gražiausių savo gyvenimo metų. Viename šių patalpų sparne naujajam kaliniui buvo parodyta be galo puošniai įrengta koplyčia; sienos ir skliautai buvo ištisai apdailinti juodu marmuru; pagal juodas sienas, atokiau nuo jų, stovėjo eilėmis kilniausių proporcijų kolonos, o pačios sienos buvo papuoštos daugybe labai didelių kaukolių, dailiai iškaltų iš baltojo marmuro, su dviem sukryžiuotais kaulais apačioje. „Šitokias išmones gali sugalvoti tik neapykanta, kai ji negali žudyti, – mąstė Fabricijus. – Ir kokia velniška užgaida rodyti visa tai man!"

Geležiniai ažūriniai laiptai, taip pat apsiviję aplink vieną koloną, vedė į trečiąjį šio kalėjimo aukštą; čia, maždaug penkiolikos pėdų aukščio kambariuose, jau visus metus generolas Fabijus Kontis rodė savo išmanumą. Pirmiausia, jam pačiam vadovaujant, visuose kambariuose, kur kadaise gyveno ano princo tarnai, tvirtais geležiniais virbais buvo užpinti langai, nors jie yra daugiau kaip trisdešimt pėdų aukščiau akmeninės didžiojo apskrito bokšto aikštelės. Į tuos kambarius, kurių kiekvienas turi po du langus, patenkama iš tamsaus koridoriaus, kertančio pastatą pusiau; šitame labai siaurame koridoriuje Fabricijus pastebėjo vienas už kitų trejas geležines duris iš didžiulių virbų, siekiančių net iki skliautų. Visų šitų nuostabių išradimų planai, pjūviai ir vertikalinės projekcijos davė generolui progą ištisus dvejus metus kas savaitę gauti audiencijas pas valdovą. Uždarytas į vieną šių kamerų, sąmokslininkas nebūtų galėjęs pasiskųsti viešajai nuomonei, kad elgesys su juo nežmoniškas, o tačiau nebūtų įstengęs nei susisiekti su jokia gyva būtybe pasaulyje, nei pajudėti taip, kad jo neišgirstų. Kiekvienoje kameroje generolas įsakė pakloti storas ąžuolines sijas, lyg ir kokius suolus trijų pėdų aukščio, – tai buvo didžiausias jo išradimas, teikęs jam teisę į policijos ministro vietą. Ant šių suolų kiekvienoje kameroje buvo įrengtas lentinis, labai aidus narvas dešimties pėdų aukščio. Jis siekėsi su bokšto siena tik nuo lango pusės. Iš kitų trijų šonų tarp kalėjimo sienų, išmūrytų iš milžiniškų akmens luitų, ir medinių šių narvų pertvarų buvo paliktas nedidelis keturių pėdų pločio perėjimas. Pertvaros buvo sukaltos iš keturių dvigubų riešutinių, ąžuolinių, eglinių lentų ir tvirtai sujungtos geležiniais varžtais ir begaline daugybe vinių.

Į vieną tokių kamerų, sukaltų prieš metus, įstabiausią generolo Fabijaus Končio kūrinį žaviu pavadinimu „Aklas paklusnumas“, ir buvo įvestas Fabricijus. Jis puolė prie langų; pro tuos virbais užpintus langus jam atsivėrė nuostabus reginys, ir tik mažą dangaus kampelį šiaurės vakaruose užstojo dailių komendanto rūmų stogas su galerija; rūmai teturėjo tris aukštus; pirmajame buvo kalėjimo įgulos raštinė; Fabricijaus žvilgsnį iš karto patraukė vienas trečiojo aukšto langas, kur jis pamatė kabančius gražius narvelius, o juose – daugybę įvairiausių paukščių. Kol kalėjimo sargai triūsė aplinkui, Fabricijus su malonumu klausėsi paukščių giedojimo – jų atsisveikinimo su paskutiniais vakaro žaros spinduliais. Langas su paukščių narveliais buvo ne daugiau kaip už dvidešimt penkių pėdų nuo vieno jo lango ir penkiom ar šešiom pėdom žemiau, todėl jis matė paukščius iš viršaus.

Tą vakarą buvo mėnesiena, ir kai Fabricijus įžengė į savo vienutę, mėnulis didingai kilo dešinėje iš už Alpių kalnagūbrio, Trevizos pusėje. Buvo dar tik pusė devynių, ir kitoje horizonto pusėje, vakaruose, tebežėrėjo raudoni oranžiniai gaisai, ryškiai pabrėždami aštrias Monte Vizo ir kitas Alpių viršūnes, kurios traukiasi nuo Nicos link Mon Seniso ir Turimo; Fabricijus, per daug negalvodamas apie savo nelaimę, susijaudino ir susižavėjo, išvydęs tą iškilnų reginį. „Tad štai kokiame stebuklingame pasaulyje gyvena Klelija Konti! Tokios mąslios ir rimties kupinos sielos mergina tikriausiai moka žavėtis šiuo vaizdu geriau negu kas kitas; čia žmogus pasijunti kaip kalnų dykynėje, už šimto mylių nuo Parmos“. Daugiau kaip dvi valandas išstovėjęs prie lango gėrėdamasis reginiu, taip artimu jo sielai, ir ne kartą nukreipdamas žvilgsnį į dailius komendanto rūmus, Fabricijus staiga sušuko: „Bet argi tai kalėjimas?! Ar tai šito kalėjimo aš taip bijojau?“ Užuot matęs tik nemalonumus ir dingstis apmaudauti, mūsų didvyris leidosi užburiamas kalėjimo saldybių.

Staiga kažkoks baisus triukšmas atplėšė jį nuo svajonių ir grąžino į tikrovę: smarkiai sudrebėjo panaši į narvą ir labai aidi medinė jo kamera. Šį itin keistą triukšmą lydėjo šuns lojimas ir aštrus cypimas. „Kas čia? Nejaugi man jau taikosi proga pabėgti!“ – dingtelėjo Fabricijui. Po valandėlės jis juokėsi taip linksmai, kaip dar niekada turbūt niekas nebu-

vo juokęsis kalėjime. Generolo įsakymu kartu su prižiūrėtojais į trečiąjį aukštą ypač svarbių kalinių sergėti buvo atvedamas ir labai piktas anglų veislės šuo, kuris naktį turėjo būti perėjime, taip išradingai įtaisytame aplink Fabricijaus narvą. Šuniui ir prižiūrėtojui miegoti buvo skirta trijų pėdų aukščio ertmė tarp akmeninio kameros grindinio ir lentinio narvo grindų, taigi jie girdėjo kiekvieną kalinio žingsnį.

Paaiškėjo, kad „Aklo paklusnumo" kameroje, iki atvedant Fabricijų, šeimininkavo koks šimtas didžiųjų žiurkių, kurios dabar spruko į visas puses. Šuo, spanielio ir anglų foksterjero mišinys, nebuvo gražus, bet užtat labai vikrus. Jis buvo pririštas prie akmeninių plokščių po kameros grindimis, o kai pajuto šmižinėjančias čia pat aplinkui žiurkes, ėmė taip smarkiai muistytis, jog pagaliau išniro iš savo antkaklio; tada ir prasidėjo tas žavusis mūšis, kurio triukšmas pažadino Fabricijų iš visai neliūdnų svajonių. Žiurkės, kurioms dar buvo pavykę gyvoms pasprukti nuo šuns dantų po pirmojo puolimo, smuko į medinį narvą; šuo nusivijo paskui – užbėgo šešiomis pakopomis nuo akmeninių grindų į Fabricijaus kamerą. Kilo dar baisesnis bildesys: narvas drebėjo iš pat pamatų. Fabricijus kaip pakvaišęs kvatojo iki ašarų; prižiūrėtojas Grilas, ne mažiau įsilinksminęs, uždarė duris; šuniui niekas netrukdė gainiotis žiurkių, nes kamera buvo visai tuščia: žiurkių medžiotojui šokinėti tekliudė geležinė krosnis, stovinti viename narvo kampe. Kai šuo išguldė visus savo priešus, Fabricijus pasivadino jį, paglostė ir jam įsiteikė: „Jei šitas šuo pamatys mane kada šokantį per sieną, – pagalvojo jis, – tai tikrai nelos". Bet šitoks rafinuotas gudravimas terodė jo pretenzingumą: pažaisti su šuniu jam tiesiog buvo malonu, nes tokia buvo dvasinė jo būsena. Dėl kažkokios nesuprantamos priežasties, į kurią jis nė nesigilino, jo sielos gelmėse tvyrojo slaptas džiaugsmas.

– Kaip jūs vadinatės? – paklausė Fabricijus prižiūrėtoją, kai pailso bėgiodamas su šuniu.

– Grilas, pasirengęs tarnauti jūsų ekscelencijai, kiek leidžia nuostatai.

– Na štai, mielas Grilai, toks Džiletis kėsinosi mane papjauti vidury kelio, aš gyniausi ir nukoviau jį; jei to reikėtų, aš ir vėl jį nukaučiau; bet kol aš jūsų svečias, man vis dėlto nesinori liūdėti. Paprašykite savo

viršininkus leisti jums nueiti į Sanseverinos rūmus ir atnešti man baltinių; be to, nupirkite keletą butelių *astinebbiolo.*

Tai neblogas putojantis vynas, gaminamas Pjemonte, Alfjerio gimtinėje; jį ypač vertina ta vynų mėgėjų klasė, kuriai priklauso kalėjimų prižiūrėtojai. Aštuonetas ar dešimt tokių mėgėjų nešiojo į Fabricijaus medinį narvą iš buvusių princo kambarių antrajame aukšte kai kuriuos senovinius gausiai paauksuotus baldus; visi jie pamaldžiai įsidėjo galvon užuominą apie Asti vyną. Nepaisant visų jų pastangų, pirmajai nakčiai Fabricijus įsikūrė apgailėtinai; bet nepatenkintas jis atrodė tik todėl, kad stigo gero *nebbiolo* butelio.

– Atrodo geras berniokas... – nutarė prižiūrėtojai išeidami. – Lieka pageidauti tik vieno – kad mūsų ponai leistų jam perduoti pinigų.

Likęs vienas ir šiek tiek atsipeikėjęs po viso to triukšmo, Fabricijus vėl pagalvojo: „Ar gali būti, kad toks yra kalėjimas?“ – ir apmetė žvilgsniu platų horizontą nuo Trevizo iki Monte Vizo, ilgą Alpių kalnagūbrį, amžino sniego dengiamas viršūnes, žvaigždes ir t. t., ir t. t. „Ir tai pirmoji mano naktis kalėjime! Dar suprantu, kodėl Klelijai Konti patinka šita vienatvė ore; čia žmogus jautiesi pakilęs visą tūkstantį mylių virš visokių smulkių nemalonumų ir niekšybių, kurie mus ten, žemai, kankina. Jei tie paukščiai po mano langu yra jos, tai aš ją pamatysiu... Ar ji nuraus, pastebėjusi mane?“ Šitą svarbų klausimą spręsdamas, kalinys užmigo labai vėlai.

Kitą dieną po šitos nakties, pirmosios, praleistos kalėjime, reikia pasakyti, visiškai ramiai, be jokio nekantravimo, Fabricijui teko pasitenkinti pokalbiu su anglų veislės šuniu Foksu; prižiūrėtojas Grilas tebežiūrėjo į jį labai meiliai, bet, gavęs naują įsakymą, nepratarė nė žodžio; neatnešė jis nei baltinių, nei *nebbiolo.*

„Ar pamatysiu aš Kleliją? – pagalvojo Fabricijus, pravėręs akis. – Bet kažin ar šie paukščiai jos?“ Tuo tarpu paukščiai jau pradėjo cypsėti ir ulbėti, ir šitoje aukštybėje orą teskardeno šitie garsai. Didinga aukštybių tyla sukėlė Fabricijui visiškai naują ir labai malonų pojūtį; jis susižavėjęs klausėsi lengvo, nevientiso, bet žvitraus čirenimo, kuriuo jo kaimynai paukščiai sveikino auštančią dieną. „Jei paukščiai jos, tai ji nors akimir-

ką užeis į tą kambarį po mano langu“. Įsižiūrėjęs į milžiniškus Alpių kalnagūbrius, prieš kurių žemutines pakopas stūksanti Parmos tvirtovė atrodė lyg koks bastionas, jis tačiau kas valandėlę žvilgčiojo į puikius citrinmedžio ir raudonmedžio narvelius, išpintus auksuotos vielos virbeliais, kabančius labai šviesiame, erdviame kambaryje, paverstame voljera. Fabricijus tik vėliau sužinojo, kad tai buvo vienintelis trečiojo rūmų aukšto kambarys, kuriame tarp vienuoliktos ir ketvirtos valandos būdavo pavėsis: nuo saulės jį užstodavo Farnezių bokštas.

„Koks man bus širdies skausmas, – mąstė Fabricijus, – jei vietoj laukiamo dieviško mąslaus veidelio, kuris galbūt truputį paraus, jei pastebės mane, kambaryje pasirodys apskritaveidė netašyta kambarinė, prižiūrinti paukščius! Bet jei aš pamatysiu Kleliją, ar teiksis ji mane pastebėti? Dievaži, teks mesti šalin kuklumą – kitaip nepatrauksi jos dėmesio; juk mano padėtis tikriausiai teikia man kokių pirmenybių; be to, mudu čia visai vieni ir taip toli nuo pasaulio! Esu kalinys, atseit žmogus, kurį generolas Kontis ir kiti panašūs į jį niekšai vadina savo valdiniu... Bet ji tokia protinga, arba, tikriau pasakius, tokia kilniadvasė, kaip spėja grafas, kad galbūt, jo žodžiais tariant, bjaurisi tėvo profesija; turbūt dėl to ji tokia ir liūdna! Tauri priežastis liūdėti! Pagaliau, tiesą sakant, nesu jai ir visiškai svetimas. Kaip meiliai ir kukliai pasveikino ji mane vakar vakare! Puikiai prisimenu, kaip per susitikimą prie Komo ežero pasakiau jai: „Kada nors aš atvyksiu į Parmą pasižiūrėti jūsų gražiųjų paveikslų; ar prisiminsite tada šį vardą: Fabricijus del Dongas?“ Ar nebus ji pamiršusi jo? Tuomet ji buvo dar tokia jaunutė!

Bet aš, beje, – nusistebėjo Fabricijus, pertraukęs staiga savo minčių eigą, – užmirštu, kad reikia pykti! Nejaugi aš būsiu vienas tų didžiadvasių, kurių kelis pavyzdžius pasauliui paliko senieji graikai ir romėnai? Gal, pats to nenumanydamas, esu didvyris? Kaip čia yra? Aš taip bijojau kalėjimo, o dabar, atsidūręs jame, net užmirštu, kad reikia sielotis! Iš tikrųjų galiu pasakyti, kad baimė buvo dešimt kartų baisesnė už pačią bėdą. Tik pamanykit, aš privalau save įtikinėti, kad turiu liūdėti dėl šito įkalinimo; juk, kaip sakė Blanesas, jis gali trukti ir dešimt metų, lygiai kaip ir dešimt mėnesių? O gal visa šita stulbinama aplinka išblaško šird-

gėlą, kuri turėtų mane čia kamuoti? Gal toji gera nuotaika, nuo mano valios nepriklausanti ir vargu ar turinti pamatą, staiga išsisklaidys? Gal mane, kaip ir turėtų būti, vienu akies mirksniu apniks gūdus sielvartas?

Šiaip ar taip, labai keista, kad, atsidūrus kalėjime, reikėtų įsikalbėti liūdesį! Garbės žodis, man ir vėl peršasi prielaida, kad gal aš – tvirtabūdis žmogus".

Fabricijaus mintis nutraukė tvirtovės stalius, atėjęs išmatuoti langų, kuriems turėjo būti pritaisyti dengiamieji skydai; tąja kamera buvo naudojamasi pirmą kartą ir todėl užmiršta papildyti ją šiuo esminiu įrenginiu.

„Na štai, – pagalvojo Fabricijus, – aš daugiau negalėsiu gėrėtis tuo stebuklingu reginiu", – ir jis pamėgino dėl to nuliūsti.

– Kaip? – kreipėsi jis staiga į stalių. – Aš nebematysiu tų gražių paukščiukų?

– A, mūsų panelės paukštyčių! Ji taip juos myli! – geraširdiškai atsakė žmogelis. – Ir jie, kaip ir viskas čia, bus paslėpti, pridengti, žuvę jums.

Kalbėti su kaliniais staliui buvo taip pat griežtai uždrausta, kaip ir prižiūrėtojams, bet tam žmogui pagailo Fabricijaus jaunystės; jis paaiškino, kad šie didžiuliai skydai turi būti pritvirtinti iš oro prie lango atbrailų ir stovėti įžambiai atsiknoję, kad kaliniams būtų matyti tik dangus.

– Daroma tai kalinių sielų labui, – pasakė jis, – kad į širdį jums įsismelktų išganingas liūdesys ir sustiprintų troškimą pasitaisyti; generolas, – pridūrė stalius, – sugalvojo, be to, išimti iš langų stiklus ir pakeisti juos alyvuotu popierium.

Fabricijui labai patiko kandus jo pašnekovo tonas – didelė retenybė Italijoje.

– Labai norėčiau turėti čia paukštelį, aš baisiai myliu paukščius, man nebūtų taip nuobodu; nupirkite man kokį iš panelės Klelijos Konti kambarinės.

– Ką aš girdžiu! – šūktelėjo stalius. – Jūs ją pažįstate, kad net vardą žinote?

– Kas nėra girdėjęs apie tą garsią gražuolę? Bet man teko garbė pačiam keletą kartų sutikti ją kunigaikščio rūmuose.

– Vargšė panelė labai čia nuobodžiauja, – kalbėjo stalius, – ištisas dienas ji su paukšteliais. Šį rytą liepė nupirkti gražių apelsinmedžių ir pastatyti juos prie bokšto durų po jūsų langu; jei ne atbraila, jūs matytumėte juos.

Šiame atsakyme buvo labai brangių Fabricijui žodžių; jis surado mandagų būdą įduoti staliui kiek pinigų.

– Aš darau dvigubą nusikaltimą, – pasakė tasai, – kalbu su jūsų ekscelencija ir priimu pinigus. Poryt, kai ateisiu uždėti skydų, atsinešiu kišenėje paukščiuką; jei būsiu ne vienas, apsimesiu, kad jis netyčia man išspruko; jei galėsiu, atnešiu jums ir maldaknygę; jums turbūt labai sunku, kad negalite kalbėti savo maldų.

„Taigi, – pagalvojo Fabricijus, likęs vienas, – šitie paukščiai jos, bet po dviejų dienų aš jų nebematysiu!“

Juo šios minties jo žvilgsnis apsitraukė liūdesiu. Pagaliau, neapsakomam jo džiaugsmui, ilgai laukus ir žiūrėjus, apie vidudienį Klelija atėjo palesinti savo paukštelių, Fabricijus stovėjo apmiręs, užgniaužęs kvapą, prigludęs prie didžiulių lango virbų. Ji nepakėlė akių, bet jis pastebėjo, kad jos judesiai suvaržyti, lyg jinai jaustų, kad į ją kas žiūri. Nė norėdama vargšė mergina nebūtų įstengusi užmiršti to lengvo šypsnio, kuris klaidžiojo kalinio lūpose vakar, kai žandarai jį vedė iš kordegardijos.

Nors, kaip iš visko buvo matyti, Klelija rūpestingiausiai sekė kiekvieną savo judesį, tačiau, priėjusi prie voljeros lango, labai pastebimai nuraudo. Fabricijui pirmiausia į galvą atėjo vaikiška mintis – pabelsti į geležines grotas, prie kurių jis stovėjo prisispaudęs; lengvas garsas būtų patraukęs jos dėmesį; paskui jis pasibaisėjo vien tik mintimi apie tokį netaktą. „Tikrai nusipelnyčiau, kad ji visą savaitę paukščius prižiūrėti pavestų savo kambarinei“. Tokia delikati mintis nebūtų jam į galvą atėjusi nei Neapolyje, nei Novaroje.

Jis godžiai sekė ją akimis. „Ji tikriausiai išeis, – galvojo jis, – net nesiteikusi žvilgtelėti į šį menką langelį, nors jis yra kaip tik priešais ją“. Bet, grįždama iš gilumos kambario, kurį Fabricijus puikiai matė iš aukščiau, Klelija vis dėlto vogčiomis kilstelėjo į jį akis, nors ir nesustojo; bet šito užteko, kad Fabricijus tartųsi turįs teisę ją pasveikinti. „Argi mudu čia

ne vienu du pasaulyje?“ – mąstė jis, drąsindamas pats save. Pastebėjusi jo sveikinimą, mergaitė sustojo ir nudelbė akis; paskui Fabricijus matė, kaip ji labai iš lėto vėl pakėlė jas į viršų ir, aiškiai prisivertusi, pasveikino kalinį labai rimtu ir labai *šaltu* galvos linktelėjimu; bet akims ji neįstengė įsakyti tylėti: matyt, nė jai pačiai nežinant, valandėlę jose sužvilgo gailiausia užuojauta. Fabricijus pastebėjo, kad ji smarkiai nukaito, o raudonis, nuplieskęs veidą, išsiliejo net į pečius, nuo kurių, įėjusi į voljerą, dėl šilumos ji buvo nusimetusi juodų nėrinių skarą. Fabricijaus žvilgsnis, kuriuo jis nejučiomis atsakė į jos pasveikinimą, visiškai sutrikdė merginą. „Kokia laiminga būtų ta vargšė moteris, – galvojo ji apie kunigaikštienę, – jei nors valandėlę galėtų matyti jį taip, kaip aš dabar matau!“

Fabricijus turėjo šiek tiek vilties atsisveikindamas dar kartą jai nusilenkti; bet, vengdama šio antro mandagaus mosto, Klelija išmaniai, eidama nuo narvelio prie narvelio, po truputį traukėsi durų link, tartum priedurėje esančiais paukščiais būtų reikėję pasirūpinti paskiausiai. Pagaliau ji išėjo; Fabricijus sustingo prie lango ir žiūrėjo į duris, už kurių ji išnyko; jis tapo kitu žmogumi.

Nuo tos valandos jo mintys sukosi vien apie tai, kaip jis galėtų ją matyti ir tada, kai ant lango, žiūrinčio į komendanto rūmų pusę, bus uždėtas tas baisusis skydas.

Vakar vakare, prieš guldamas, jis prisivertė imtis labai nuobodaus ir ilgo darbo – suslėpė didžiulę dalį auksinių pinigų, kuriuos turėjo prie savęs, į žiurkių olas, puošiančias jo medinę kamerą. „Šiandien vakare turiu paslėpti ir laikrodį. Girdėjau kalbant, kad, turint kantrybės, su išdantyta laikrodžio spyruokle galima perpjauti medį ir net geležį. Vadinasi, aš galėsiu perpjauti tą skydą“. Laikrodžiui paslėpti prireikė poros gerų valandų, bet šitas darbas nė kiek jam neprailgo; jis svarstė, kuriomis priemonėmis galėtų pasiekti savo tikslą, ir prisiminė, kokius staliaus darbus moka. „Mitriai padirbėjęs, tiesiog išpjausiu langelį ąžuolinėje skydo lentoje, ten, kur ji remsis į lango atbrailą; tą lentos gabalą pagal reikalą galėsiu išsiimti ir vėl įstatyti; atiduosiu Grilui visa, ką turiu, kad jis teiktųsi nepastebėti tos mano gudrybės“. Dabar visa Fabricijaus laimė priklausė nuo to, ar pasiseks jam atlikti šį darbą, ir apie nieką kita jis negalvojo. „Jei tik aš ją

matysiu, būsiu laimingas... Ne, ne, – mąstė jis, – ir ji turi matyti, kad aš ją matau". Visą naktį jam galvoje sukosi įvairiausios stalių išmonės, ir jis turbūt nė sykio neprisiminė Parmos dvaro, valdovo rūstybės ir t. t., ir t. t. Prisipažinsime, kad lygiai taip pat jis nepagalvojo, kaip turi sielotis kunigaikštienė. Jis nekantriai laukė rytdienos, bet stalius nepasirodė: matyt, kalėjime jis buvo laikomas liberalu; vietoj jo buvo pasirūpinta atsiųsti kitą; tasai grasios išvaizdos žmogus atsakinėjo nieko gera nežadančiu niurnėjimu į visus lipšnius žodžius, kuriais tik Fabricijus kreipėsi į jį. Kai kuriuos iš kunigaikštienės bandymų susižinoti su Fabricijum susekė markizės Raversi agentai, kurių ji daug turėjo; ji kasdien įspėjinėjo, gąsdino Fabijų Kontį, dilgino jo savimeilę. Kas aštuonios valandos šeši sargybos kareiviai buvo keičiami apatinio aukšto salėje su daugybe kolonų; negana to, komendantas išstatė po prižiūrėtoją prie kiekvienų iš trejų geležinių durų koridoriuje, o vargšui Grilui, vieninteliam žmogui, kuris matėsi su kaliniu, tik sykį savaitėje buvo leidžiama išeiti iš Farnezių bokšto, ir dėl to jis smarkiai apmaudavo. Savo nepasitenkinimą jis leido pajusti Fabricijui, bet šis susiprato tik taip atsakyti:

– Kuo daugiau *astinebbiolo*, drauguži.

Ir įbruko jam pinigų.

– Tai va, net šitos paguodos nuo visų skausmų mes neturime teisės imti, – sušuko Grilas pasipiktinęs, bet tokiu garsumu, kad kalinys vos teišgirdo, – turėčiau atsisakyti, bet imu; beje, į balą išmesti pinigai; negaliu jums ničnieko pasakyti. Matyt, gražių darbelių esat pridaręs, kad dėl jūsų visa tvirtovė aukštyn kojom apversta; o per ponios kunigaikštienės visokias išmones trys mūsiškiai jau ir vietų neteko.

„Ar spės uždėti skydą iki pietų?" – štai koks buvo klausimas, dėl kurio visą tą ilgą rytą drebėjo Fabricijui širdis; jis skaičiavo kiekvieną ketvirtį valandos, kurį mušė tvirtovės bokšto laikrodis. Pagaliau laikrodis išmušė tris ketvirčius dvyliktos, bet skydo vis dar neatnešė; voljeroje prie narvelių pasirodė Klelija. Žiauri būtinybė įkvėpė Fabricijui negirdėtos drąsos, o pavojus nematyti Klelijos taip nustelbė visa kita, jog jis išdrįso, žiūrėdamas į ją, pirštu parodyti pjaunąs skydą; tiesa, vos pastebėjusi šį ženklą, tokį maištingą kalėjime, Klelija tuoj pasišalino, nežymiai jam linktelėjusi.

„Kaip? – nustebo Fabricijus. – Nejaugi ji būtų tokia neprotinga, jog manytų, kad šitas ženklas, kurį man padiktavo įsakmiausia būtinybė, reiškia juokingą nepagarbumą? Aš tik norėjau paprašyti ją, kad ji, lesindama paukštelius, kartkartėmis teiktųsi žvilgtelėti į kalėjimo langą, net kai jis bus uždengtas didžiule medine langine; norėjau duoti jai suprasti, jog padarysiu visa, kas įmanoma žmogaus jėgoms, kad galėčiau ją matyti. Dieve didis! Nejaugi dėl to neprideramo mano mosto ji rytoj neateis?“ Šita baimė, įvariusi Fabricijui nemigą, visiškai pasitvirtino: kitą dieną Klelija nepasirodė, o iki trečios valandos Fabricijaus langai buvo užkalti dviem didžiuliais mediniais skydais; atskiras jų dalis nuo didžiojo bokšto aikštelės užtraukė aukštyn virvėmis per skridinius, pritvirtintus iš lauko prie geležinių langų virbų. Tiesa, pasislėpusi už savo kambario langinės, Klelija baimingai sekė kiekvieną darbininkų judesį ir puikiai matė, kaip mirtinai sunerimęs Fabricijus, bet vis dėlto jai užteko drąsos išlaikyti sau duotąjį žodį.

Klelija buvo karšta ir naivi liberalizmo šalininkė; ankstyvoje jaunystėje ji labai dėjosi į širdį visas liberalų kalbas, kurių prisiklausydavo tėvo aplinkoje, tačiau tėvui rūpėjo tik karjera; iš to ir atsirado jos širdyje panieka, beveik bjaurėjimasis pataikūnišku dvariškio charakteriu; iš čia – ir jos nenoras tekėti. Fabricijų uždarius tvirtovėje, ją ėmė kankinti sąžinė. „Štai, – galvojo ji, – mano niekingoji širdis linksta į žmones, kurie siekia pražudyti tėvą! Jis drįsta man rodyti prasipjausiąs duris!.. Bet juk visas miestas kalba, kad jis tuoj mirs! – prieštaravo ji sau suspausta širdimi. – Gal rytoj ir bus ta lemtingoji diena. Juk visko galima tikėtis iš pabaisų, kurie mus valdo! Kiek švelnumo, kiek didvyriškos giedros tose akyse, kurios galbūt amžinai užsimerks! Viešpatie! Kokį nerimą turi išgyventi kunigaikštienė! Sako, ji visai į nevilį puolusi. Jos vietoj aš eičiau ir durklu nusmeigčiau valdovą, kaip didvyriškoji Šarlotė Kordė“.[95]

Visą trečiąją kalėjimo naktį Fabricijus virė pykčiu, bet tik dėl to, kad neatėjo Klelija. „Kad pyksta, nieko nepaveiksi, bet nors būčiau pasakęs, kad myliu ją, – galvojo jis, nes jau buvo spėjęs prieiti šią išvadą. – Ne, ne iš didžiadvasiškumo aš nekvaršinu sau galvos kalėjimu ir ne dėl to neigiu Blaneso pranašystę – tokios garbės nenusipelniau. Man neišeina iš galvos

kupinas švelnios užuojautos Klelijos žvilgsnis, kuriuo ji pažvelgė į mane, kai žandarai vedė mane iš kordegardijos; tas žvilgsnis išdildė visą mano praeitį. Kas man galėjo pasakyti, kad tokioje vietoje aš rasiu tokias meilias akis, ir dar tada, kai mano žvilgsnį suteršė Barbonės ir pono komendanto fizionomijos. Tarp tų šlykščių padarų man nušvito dangus. Kaip nemylėti grožio ir nesistengti vėl jį išvysti? Ne, tikrai ne iš didžiadvasiškumo aš esu abejingas visiems šitiems smulkiems kalėjimo nemalonumams". Fabricijaus vaizduotė perbėgo visas galimybes ir sustojo ties mintimi apie išėjimą į laisvę. „Be abejo, kunigaikštienės prielankumas padarys dėl manęs stebuklus. Ir ką gi, už laisvę aš tepadėkosiu jai puse lūpų; į šitokias vietas niekas nesugrįžta! O išėjęs iš kalėjimo aš vargiai bepamatysiu Kleliją, nes mudu priklausome skirtingiems visuomenės sluoksniams. Tiesą sakant, kuo man bloga kalėjime? Jei Klelija būtų maloni ir neslogintų manęs savo pykčiu, ko aš daugiau galėčiau iš dangaus prašyti?"

Tą dieną, kai negavo pamatyti savo gražiosios kaimynės, pavakare į galvą jam atėjo geniali mintis: geležiniu rožinio kryželiu, – rožinį gauna visi kaliniai, vos patekę į kalėjimą, – jis ėmė lango skyde gręžti skylutę, ir tas darbas jam sekėsi. „Gal tai ir neatsargu, – pagalvojo jis dar prieš pasiryždamas, – juk staliai aiškiai kalbėjo, man girdint, kad jų vieton rytoj čia ateis dažytojai. Ką jie sakys, pamatę, kad skydas pragręžtas? Bet jei aš nesiryšiu, tai rytoj Klelijos nepamatysiu. Kaip? Dėl savo kaltės nematyti Klelijos ištisą dieną! Ir dar po to, kai ji nuėjo supykusi!" Po keliolikos darbo valandų Fabricijaus drąsa sulaukė atlygio: jis pamatė Kleliją. Ir laimė buvo neįtikėtinai dosni: nenujausdama, kad Fabricijus ją mato, ji ilgai stovėjo prie lango, įsmeigusi akis į tą didžiulį skydą; jis puikiai spėjo per tą laiką įžiūrėti jos akyse švelniausią užuojautą. O į pabaigą, aiškiai užmiršusi net paukštelius, ji keletą minučių ištisai stovėjo nejudėdama ir neatitraukdama žvilgsnio nuo lango. Jos siela buvo giliai sukrėsta: ji galvojo apie kunigaikštienę, kurios nepaprasta kančia ją taip graudino, o tačiau ėmė ir neapkęsti jos. Negalėjo suprasti, kodėl ją apniko toks niaurus liūdesys, ir pyko pati ant savęs. Du ar tris kartus tą rytą Fabricijus iš nekantrumo buvo bemėginąs krestelėti skydą; jam rodėsi, kad jis nebus visiškai laimingas, jei neparodys Klelijai, jog mato ją. „Tačiau, – galvojo

jis, – jeigu ji žinotų, kaip man lengva ją matyti, iš santūrumo ir drovumo tikriausiai pasislėptų nuo mano žvilgsnių".

Rytojaus dieną jis pasijuto daug laimingesnis (kokiuose niekniekiuose meilė suranda laimę!): kai Klelija liūdnai žiūrėjo į didžiulį skydą, Fabricijus sėkmingai iškišo pro geležiniu kryželiu prakrapštytą plyšį trumpą vielelę ir ėmė ja mojuoti, o jinai šitą jo ženklą, žinoma, suprato, bent jau ta prasme, kokia jis ir norėjo: „Aš esu čia ir matau jus".

Kitomis dienomis Fabricijui nesisekė. Jis stengėsi iš milžiniško skydo išpjauti plaštakos dydžio lentelę, kurią galėtų įdėti kada norėdamas; pro ją jis matytų Kleliją, o jinai – jį, tad bent ženklais galėtų apsakyti jai, kas dedasi jo sieloje; bet mažytis, labai netobulas pjūklelis, kurį jis šiaip taip pasidirbo iš laikrodžio spyruoklės, išdantijęs ją kryželiu, savo girgždėjimu patraukė Grilo dėmesį, ir tasai sunerimęs ėmė ištisom valandom sėdėti Fabricijaus kameroje. Tiesa, Fabricijui pasirodė, kad juo daugiau išorinių kliūčių bendrauti, juo mažesnis Klelijos griežtumas; jis, pavyzdžiui, aiškiai matė, kad ji nebenuleidžia akių ar nebesideda žiūrinti į paukščius, kai jis savo menkute vielele primena jai apie save; jis su malonumu pastebėjo, kad voljeroje ji pasirodo lygiai tada, kai laikrodis muša tris ketvirčius dvyliktos, ir jam beveik magėjo didžiuotis, kad pats jisai yra šito nepaprasto punktualumo priežastis. Kodėl? Tokia mintis tarytum nebuvo pagrįsta; bet meilė pastebi mažiausias smulkmenas, kurių neįžiūri abejinga akis, ir pasidaro iš jų begalę išvadų. Pavyzdžiui, dabar, kai Klelija nematė kalinio, beveik tuoj pat, tik įėjusi pas paukščius, ji pakeldavo akis į langą. Tai įvyko tomis kraupiomis dienomis, kai niekas Parmoje neabejojo, kad Fabricijus greitai būsiąs nužudytas; tik jis vienas to nežinojo; bet Klelija tos baisios minties negalėjo atsikratyti, tad kaip ji būtų galėjusi priekaištauti sau už per didelį domėjimąsi Fabricijum? Juk jis turi netrukus žūti! Ir žūti kaip laisvės kovotojas! Juk per daug kvaila bausti mirtimi del Dongo giminės atstovą už tai, kad jis persmeigė špaga kažkokį juokdarį. Tiesa, tas meilus jaunuolis myli kitą moterį! Klelija jautėsi labai nelaiminga ir, aiškiai sau neprisipažindama, kodėl jai taip rūpi jo likimas, galvojo: „Jeigu jį nužudys, aš, žinoma, užsidarysiu vienuolyne ir niekada nebepasirodysiu dvaro draugijoje – ji man baisi. Mandagūs žmogžudžiai!"

Aštuntąją dieną po Fabricijaus įkalinimo jai teko išgyventi iš tikrųjų didelę gėdą: pasinėrusi liūdnose mintyse, ji atidžiai žiūrėjo į skydą, dengiantį kalinio langą; tą dieną jis dar nebuvo jai davęs jokio ženklo; staiga lango skyde atsivėrė už plaštaką didesnė anga, ir ji pamatė Fabricijų: jis linksmai žiūrėjo į ją ir žvilgsniu ją sveikino. Ji nepakėlė šito netikėto bandymo, skubiai nusisuko į paukščius ir ėmė juos lesinti; bet taip drebėjo, kad vanduo, kurį jiems pylė, liejosi pro šalį, ir Fabricijus puikiai matė tą susijaudinimą; ji nebeištvėrė ir tekina išbėgo.

Tai buvo gražiausia, su niekuo nepalyginama Fabricijaus gyvenimo valandėlė. Jei tą akimirką jam būtų pasiūlę laisvę, su kokiu dvasios pakilimu jis būtų jos atsisakęs!

Rytojaus diena buvo kunigaikštienei beviltiško nusiminimo diena. Mieste visi buvo įsitikinę, kad Fabricijui priėjo galas; Klelijai pritrūko liūdnos drąsos – rodyti atšiaurumą, kurio nejautė širdyje; pusantros valandos ji išbuvo voljeroje, akimis sekė visus Fabricijaus rodomus ženklus ir ne kartą atsakė į juos bent žvilgsniu, kupinu šilčiausio ir nuoširdžiausio prielankumo; kartkartėmis pasitraukdavo į šalį, slėpdama nuo jo ašaras. Moteriškas koketiškumas aiškiai sakė jai, kad ši mostų kalba labai netobula: jeigu jie būtų galėję pasikalbėti žodžiu, ji visokiausiais būdais būtų pasistengusi įspėti, kokie iš tikrųjų Fabricijaus jausmai kunigaikštienei! Klelija beveik jau neapgaudinėjo savęs – ji nekentė ponios Sanseverinos.

Vieną naktį Fabricijus rimčiau pamąstė apie savo tetą; jis nustebo, kad jam sunku ją įsivaizduoti – taip neatpažįstamai buvo pasikeitęs jo atmintyje jos paveikslas: jam šiuo metu ji buvo penkių dešimčių metų moteris.

– Dieve didis! – džiaugsmingai šūktelėjo Fabricijus. – Kokia laimė, kad neprasitariau jai apie meilę!

Dabar jam buvo beveik nesuprantama, kaip jis galėjo ją tokia gražia laikyti. Šiuo atžvilgiu mažoji Marjeta atrodė jam daug mažiau pasikeitusi: mat jam niekados nebuvo atėjusi mintis, kad į meilę Marjetai jis būtų įdėjęs bent kiek sielos, tuo tarpu dažnai vaizdavosi, kad visa jo siela priklausanti kunigaikštienei. Kunigaikštienė d'A... ir Marjeta buvo jam

dabar tarsi dvi jaunutės balandėlės, kurių visas žavesys – jų silpnumas ir naivumas, tuo tarpu iškilnus Klelijos paveikslas, užvaldęs visą jo sielą, beveik siaubą jam kėlė. Jis per daug aiškiai jautė, kad nuo šiol visa jo gyvenimo laimė pareina nuo komendanto dukters, kad ji turi galią padaryti ją nelaimingiausiu žmogumi pasaulyje. Kiekvieną dieną jį kankino mirtina baimė, kad staiga dėl kokio jos įnorio, nepriklausančio nuo jo valios, nutrūks šitas savotiškas, magus gyvenimas šalia jos; šiaip ar taip, ji jau užpildė palaima šituos pirmuosius du kalėjimo mėnesius. Tai dėjosi tuo pat metu, kai dukart per savaitę generolas Fabijus Kontis pranešinėjo valdovui: „Galiu duoti garbės žodį jūsų didenybei, kad kalinys del Dongas su ničniekuo nesikalba ir kamuojasi neviltyje arba miega".

Klelija du ar tris kartus per dieną užeidavo į voljerą, kartais tik kelioms minutėms; jei Fabricijus nebūtų taip jos mylėjęs, tikriausiai būtų supratęs, kad yra mylimas; bet dėl šito jį kankino mirtinos abejonės. Klelija liepė pastatyti voljeroje fortepijoną. Kol jos pirštai bėgiojo instrumento klavišais, kurio garsai turėjo duoti žinią apie ją Fabricijui ir atitraukti vaikščiojančių po langais sargybinių dėmesį, ji pati žvilgsniais atsakinėjo į Fabricijaus klausimus. Tik vienos jų pokalbio temos ji visada vengdavo, o ypatingais atvejais net pabėgdavo ir jau visą dieną nepasirodydavo; taip būdavo tada, kai Fabricijus ženklais išreikšdavo savo jausmus ir per daug sunku būdavo apsimesti nesupratus to prisipažinimo, – čia ji buvo nepermaldaujama.

Taigi, kad ir įspraustas į gana ankštą kamerą, Fabricijus gyveno labai veiklų gyvenimą – visą laiką sprendė itin svarbų klausimą: „Ar ji mane myli?" Per dienas tolydžio ją stebėdamas ir tolydžio abejodamas savo stebėjimais, jis pagaliau priėjo tokią išvadą: „Visi valingi jos judesiai sako „ne", bet žvilgsniu, kai jis nepriklauso nuo jos valios, ji lyg ir prisipažįsta, kad ima palankiai į mane žiūrėti".

Klelija tvirtai tikėjosi, kad jie niekad neatvers vienas kitam savo jausmų; šito pavojaus vengdama, ji ir atmetė su didžiausiu pykčiu vieną Fabricijaus prašymą, su kuriuo jis ne kartą buvo kreipęsis. Atrodo, kad skurdžios bendravimo priemonės, kuriomis naudojosi vargšas kalinys, būtų turėjusios sužadinti Klelijai daugiau užuojautos. Jis norėjo susikalbėti su

ja raidėmis, kurias rašytų ant delno anglimi – šitą brangų radinį buvo aptikęs krosnyje: galėtų raidė po raidės sudarinėti žodžius. Ta išmonė būtų praturtinusi jų susižinojimo priemones ir leidusi jiems tiksliau išreikšti savo mintis. Jo langas buvo už kokių dvidešimt penkių pėdų nuo Klelijos lango, tad per daug pavojinga būtų buvę kalbėtis balsu per vaikščiojančių priešais komendanto rūmus sargybinių galvas. Fabricijus abejojo, ar Klelija myli jį; jeigu būtų turėjęs nors kiek patyrimo meilės srityje, jokių abejonių jam nebūtų kilę; bet jokia moteris iki šiol dar nebuvo užvaldžiusi jo širdies; be to, jis visai nenuvokė vienos paslapties, kuri jį būtų į neviltį įstūmusi, jeigu jis būtų ją žinojęs: visai rimtai buvo kalbama apie Klelijos Konti vedybas su markizu Krešenciu, turtingiausiu žmogumi Parmos valdovo dvare.

Devynioliktasis skyrius

Kliūtys, stojusios skersai kelią ministrui pirmininkui Moskai ir tarytum pranašavusios artimą jo karjeros galą, taip pašėlusiai įkaitino generolo Fabijaus Končio garbėtrošką, jog jis ėmė kelti dukteriai audringas scenas; tolydžio jai kartojo su didžiausiu piktumu, kad ji sužlugdysianti jam ateitį, jei pagaliau nesiryšianti išsirinkti jaunikį; kad merginai, peržengusiai dvidešimtuosius metus, laikas apsispręsti; kad pagaliau turįs ateiti galas šitai žiauriai vienatvei, kurioje jis priverstas gyventi dėl neprotingo dukters užsispyrimo, ir t. t., ir t. t.

Noras pasislėpti nuo šitų tolydinių blogos nuotaikos priepuolių ir buvo pirmoji priežastis, pastūmėjusi Kleliją ieškoti prieglobsčio voljeroje: į ją patekti galima buvo tik siaurais, labai nepatogiais mediniais laipteliais, kurie komendanto podagrai buvo rimta kliūtis.

Paskutines kelias savaites Klelijos siela buvo taip įsiaudrinusi, ji pati taip menkai tesuvokė, ko jai norėti, jog beveik nusileido tėvui, nors aiškaus žodžio nedavė. Kartą įpykęs generolas riktelėjo, kad be ceremonijų

uždarysiąs ją į patį niūriausią Parmos vienuolyną ir kad ten ji galėsianti kamuotis, kol malonėsianti galų gale pasirinkti.

– Tu žinai, mes, kad ir labai senos giminės, nesurenkame nė šešių tūkstančių livrų metinių pajamų, o markizo Krešencio turtas duoda daugiau kaip šimtą tūkstančių ekiu per metus. Visas dvaras vienu balsu pripažįsta, kad jis maloniausio būdo žmogus; niekados niekas neturėjo progos nusiskųsti juo; jis gražus, jaunas, valdovas apie jį labai geros nuomonės; ir iš tiesų, tik visiška beprotė gali atstumti šitokį jaunikį. Jei toks atsisakymas būtų pirmas, aš jį gal ir pakęsčiau; bet štai tau peršasi penktas ar šeštas, o tu kaip kvaišelė atstumi visus jaunikius, ir tai pačius geriausius dvare. Kas laukia tavęs, klausiu aš, jei mane paleistų į atsargą? Koks džiaugsmas mano priešams, jei apsigyvenčiau kur nors trečiame aukšte! Aš, tiek sykių numatytas į ministrus! Ne, velniai rautų, per daug ilgai aš dėl savo geraširdiškumo vaidinu Kasandro[96] vaidmenį. Tu bandysi vėl pateikti man kokį svarbų argumentą prieš tą vargšą markizą Krešencį, kuris malonėjo įsimylėti ir nori vesti tave be jokios dalies, ir užrašyti tau vedybų sutartyje trisdešimt tūkstančių livrų rentą, iš kurių aš galėsiu bent padorų butą nusisamdyti; arba pasakyk man ką nors protinga, arba, velniai rautų, po dviejų mėnesių tu būsi markizo žmona!..

Iš visos šitos kalbos Klelijai atmintin įstrigo vienas dalykas – tėvo grasinimas uždaryti ją vienuolyne, vadinasi, atitolinti nuo tvirtovės, – ir tai tada, kai Fabricijaus gyvybė kabojo ant plauko: mieste ir dvare kas mėnesį vis iš naujo pasklisdavo gandas, kad greitai jis mirs. Kad ir kažin kaip save įtikinėdama, Klelija jokiu būdu negalėjo pasiryžti skirtis su Fabricijum kaip tik tokiu momentu, kai jos širdis drebėjo dėl jo gyvybės! Jos akyse tai buvo visų didžiausia blogybė, bent jau artimiausia.

Tai nereiškia, kad, likdama šalia Fabricijaus, ji tikėjosi savo širdžiai džiaugsmo; buvo įsikalbėjusi, kad jį myli kunigaikštienė, ir jos širdį draskė mirtinas pavydas. Ji be paliovos galvojo, kaip daug ją viršija toji moteris, kuria visi taip visuotinai žavisi. Jos nepaprastas santūrumas santykiuose su Fabricijum, ženklų kalba, kuria ji apribojo jų bendravimą iš baimės, kad nebūtų peržengtas saikas, – viskas, regis, veikė išvien, kad ji negalėtų išsiaiškinti, kokio pobūdžio yra jo santykiai su kunigaikštiene.

Ir taip diena iš dienos ją vis žiauriau kankino mintis, kad Fabricijaus širdyje ji turi varžovę, ir diena iš dienos blėso jos drąsa surizikuoti ir suteikti Fabricijui progą pasakyti, kas iš tikrųjų dedasi jo širdyje. O tačiau kaip žavu būtų buvę išgirsti jį prisipažįstant tikruosius savo jausmus! Kokia laiminga būtų buvusi Klelija, jeigu būtų galėjusi išsklaidyti abejones, kurios nuodijo jai gyvenimą!

Fabricijus buvo lengvabūdis; Neapolyje visi manė, kad jis lengva ranka keičia meilužes. Po to, kai buvo pakelta į kanoneses ir pristatyta rūmuose, Klelija, neprasižengdama kuklumui, kuris privalomas mergaitei, niekada nieko neklausinėdama, tik atidžiai klausydamasi, sužinojo, kokį vardą turi kiekvienas iš jai pasipiršusių jaunų vyrų. Ir ką gi, palyginti su visais šitais jaunuoliais, Fabricijus pasirodė besąs didžiausias lengvabūdis širdies reikaluose. Dabar jis kalėjime, nuobodžiauja ir meiliomis akimis žvilgčioja į vienintelę čia matomą moterį, – paprasčiausias, netgi *banaliausias* dalykas! Štai dėl ko taip baisiai liūdėjo Klelija. Net jei Fabricijus būtų viską atvirai pasisakęs ir ji būtų sužinojusi, kad jis nebemyli kunigaikštienės, kiek ji galėjo tikėti jo žodžiais? O jeigu ir būtų tikėjusi jo kalbos nuoširdumu, ar galėjo pasikliauti jo jausmų patvarumu? Galiausiai – paskutinis sielvarto smūgis jos širdžiai! – ar Fabricijus nėra jau gerai pažengęs dvasininko karjeros keliu? Ar neturi jis netrukus susirišti amžinais įžadais? Ar nelaukia jo šiame kelyje aukščiausios bažnytinės vietos? „Jei man liko bent mažiausias sveiko proto krislelis, – įtikinėjo save nelaimingoji Klelija, – tai aš turėčiau pasišalinti; turėčiau maldauti tėvą uždaryti mane tolimiausiame vienuolyne. Bet didžiausia mano nelaimė ir yra ta, kad šita baimė atsidurti toli nuo tvirtovės ir patekti į vienuolyną lemia visą mano elgesį! Šita baimė ir verčia mane veidmainiauti, negarbingai, šlykščiai meluoti, apsimetinėti, kad priimu markizo Krešencio viešą prielankumą".

Klelija buvo didžiai išmintinga mergina; nė karto per visą gyvenimą jai nebuvo tekę gailestauti dėl skubotai žengto žingsnio, o šiuo atveju jos elgesys buvo beprotybės viršūnė. Lengva tad įsivaizduoti, kaip ji dėl to kankinosi!.. Ir kankinosi juo žiauriau, kad jokiomis viltimis savęs neapgaudinėjo. Ji pajuto prieraišumą žmogui, kurį beprotiškai mylėjo

pirmoji valdovo rūmų gražuolė, moteris, daugybe atžvilgių pranašesnė už ją, Kleliją! Ir tas žmogus, net jei ir būtų buvęs laisvas, vis tiek negalėjo rimtai prisirišti, o jinai puikiai jautė, kad pati galės mylėti tik vieną kartą gyvenime.

Tad Klelija kasdien eidavo į voljerą baisiausių sąžinės priekaištų graužiama širdimi, bet ją čionai tarytum stūmė nesuprantama jėga; jos nerimas nukrypdavo kita linkme ir jos taip nekamuodavo, sąžinės graužimas valandėlę aprimdavo; smarkiai plakančia širdimi ji laukdavo akimirkos, kol Fabricijus galės atidaryti tą savotišką langiuką, kurį buvo išsipjovęs didžiuliame lango skyde. Dažnai atsitikdavo, kad kameroje užsisėdėjęs prižiūrėtojas Grilas sukliudydavo kaliniui ženklais pasikalbėti su savo bičiule.

Vieną vakarą, apie vienuoliktą valandą, Fabricijus išgirdo kažkokius ypatingus, visai neįprastus garsus tvirtovėje: naktį, atsigulęs ant palangės ir iškišęs galvą pro savo langiuką, jis girdėdavo, kai bent kiek garsiau susibelsdavo didžiuosiuose laiptuose, vadinamuose „trimis šimtais pakopų" ir vedančiuose iš apvaliojo bokšto vidinio kiemo į akmeninę aikštelę, ant kurios pastatyti komendanto rūmai ir Farnezių kalėjimas, kur jis dabar buvo. Pasiekę pusę aukščio, maždaug ties šimtas aštuoniasdešimtąja pakopa, šitie laiptai suko iš pietinės erdvaus kiemo pusės į šiaurę; ten buvo labai lengvas, labai siauras geležinis tiltelis, ir jo viduryje visada budėjo sargas, keičiamas kas šešios valandos. Jei kam reikėdavo pereiti šiuo tilteliu, sargas turėdavo atsistoti ir prisišlieti prie turėklų; kito kelio į komendanto rūmus ir Farnezių bokštą nebuvo. Pakako tam tikroje spynoje pasukti du kartus raktą, kurį komendantas nešiojosi prie savęs, kad geležinis tiltelis nugarmėtų į kiemą iš daugiau nei šimto pėdų aukščio. Dėl šitos paprastos apsauginės priemonės komendantas savo rūmuose buvo niekam neprieinamas, lygiai taip pat niekas negalėjo patekti ir į Farnezių bokštą: kitų laiptų tvirtovėje nebuvo, be to, kas naktį, dvyliktą valandą, kuris nors adjutantas sunešdavo virves, nuraišiotas nuo visų šulinių, į kambariuką, kur patekti galima buvo tik per komendanto miegamąjį. Fabricijus puikiai viską įsidėmėjo tą dieną, kai buvo atvestas į tvirtovę; be to, daug sykių jam apie tai pasakojo ir Grilas, kuris, kaip

visi kalėjimų prižiūrėtojai, mėgo savo kalėjimu pasigirti; taigi pabėgti vilties buvo nedaug. Tačiau jam galvoje sukosi viena kunigo Blaneso sentencija: „Meilužis dažniau galvoja, kaip patekti pas mylimąją, negu vyras – kaip išsaugoti žmoną; kalinys dažniau galvoja apie pabėgimą, negu sargas – apie durų užrakinimą; vadinas, nors ir kažin kokios būtų kliūtys, meilužiui ir kaliniui turi pasisekti."

Tą vakarą Fabricijus aiškiai girdėjo daugybę žmonių žengiant geležiniu tilteliu, vadinamu „vergo tilteliu", nes kadaise vienas dalmatas vergas juo pabėgo iš tvirtovės, nustūmęs sargybinį į kiemą.

„Ateina ko nors paimti, gal mane išves pakarti; o gal kilo sąmyšis, reikėtų tuo pasinaudoti". Fabricijus griebė savo ginklus ir jau buvo bekrapštąs savo paslėptą auksą, bet staiga sustojo.

– Žmogus, reikia prisipažinti, juokingas padaras! – šūktelėjo jis. – Ką pasakytų koks neregimas stebėtojas, pamatęs mano pasiruošimus? Ar nesirengiu aš kartais bėgti? O ką aš veikčiau jau rytdieną po sugrįžimo į Parmą? Ar nesistengčiau iš paskutiniųjų grįžti pas Kleliją? Jei čia koks sąmyšis, tai pasinaudokime juo ir įsigaukime į komendanto rūmus; gal man pavyks pasikalbėti su Klelija ir per šitą sąmyšį aš net išdrįsiu pabučiuoti jai ranką? Tiesa, generolas Kontis, iš prigimties labai įtarus ir ne mažesnis tuščiagarbis, savo rūmų apsaugai paskyrė penkis sargybinius, po vieną prie kiekvieno kampo ir penktą prie didžiųjų durų, bet, laimė, naktis labai tamsi.

Fabricijus pirštų galais nusėlino pasižiūrėti, ką veikia prižiūrėtojas Grilas ir šuo Foksas; prižiūrėtojas gardžiai miegojo jaučio odoje, pakabintoje už keturių virvių prie narvo grindų ir apipintoje storu tinklu; šuo prasimerkė, atsistojo, priėjo prie Fabricijaus ir palaižė jam ranką.

Mūsų kalinys vėl tyliai užkopė šešiom pakopom atgal į savo medinį narvą. Farnezių bokšto papėdėje, kaip tik prieš jo vartus, pakilo dar didesnis triukšmas. Fabricijus išsigando, kad nepabustų Grilas. Jis susirinko visus savo ginklus ir pasiruošė veikti įsitikinęs, kad ši naktis skirta dideliems nuotykiams; staiga jo ausį pasiekė pirmieji nepaprastai gražios simfonijos garsai: kažkas groja serenadą generolo ar jo dukters garbei. Jis pratrūko juoktis it pakvaišęs. „O aš jau ketinau su durklu pasišvais-

tyti! Juk serenada – kur kas paprastesnis daiktas negu maištas ar kalinio išvogimas, dėl kurio į kalėjimą turėtų įsibrauti bent aštuoniasdešimt vyrų!“ Muzika buvo puiki. Fabricijui ji pasirodė žavinga: tiek savaičių jo siela nebuvo turėjusi jokios pramogos; ji išspaudė jam tikrai saldžias ašaras; pagautas ekstazės, jis mintyse kreipėsi į gražiąją Kleliją įstabiausiais žodžiais. Bet rytojaus dieną, kai Klelija vidudienį atėjo į voljerą, ji atrodė tokio niauraus liūdesio prislėgta, buvo tokia išbalusi, tarpais į jį nukreiptame žvilgsnyje jis įžvelgdavo tokią rūstybę, jog nesiryžo paklausti ją apie serenadą: bijojo pasirodyti nemandagus.

Klelija tikrai turėjo ko liūdėti: tą serenadą jos garbei atliko markizo Krešencio pasamdyti muzikantai; šitas viešas aktas buvo tam tikru požiūriu oficialus būsimų vedybų apskelbimas. Net tą dieną, kai buvo atliekama serenada, iki devintos valandos vakaro Klelija dar atkakliausiai priešinosi; bet nusileido, kai tėvas pagrasino tuojau ją išsiųsiąs į vienuolyną.

„Nejau aš jo nebematysiu! – galvojo ji verkdama. Veltui protas pridūrė: – Nebematysiu žmogaus, kuris, šiaip ar taip, atneš man nelaimę, nebematysiu kunigaikštienės meilužio, nebematysiu to lengvabūdžio, kuris viešai turėjo dešimt meilužių Neapolyje ir nė vienai nebuvo ištikimas; nebematysiu to jauno garbėtroškos, kuris priims šventimus, jei tik išvengs jam gresiančio mirties nuosprendžio! Kai jis išeis iš šitos tvirtovės, man bus net nusikaltimas į jį žiūrėti. Bet įgimtas jo nepastovumas išgelbės mane nuo tos pagundos. Juk kas aš jam esu? Proga kalėjime praleisti porą ne tokių nuobodžių valandėlių per dieną“. Šitaip jį užgauliodama, Klelija staiga prisiminė, su kokia šypsena lūpose jis žiūrėjo į žandarus, kai jų lydimas išėjo iš raštinės ir ėmė kopti į Farnezių bokštą. Akys jai pasruvo ašaromis: „Mielas bičiuli, ko aš dėl tavęs nepadaryčiau! Žinau, tu mane pražudysi, toks mano likimas; aš ir pati žiauriai žudau save – juk sutikau išklausyti šį vakarą tą baisią serenadą; bet užtat rytoj vidudienį aš vėl pamatysiu tavo akis!“

Rytojaus dieną, po to, kai ji padarė tokią didelę auką jaunajam kaliniui, kurį taip aistringai mylėjo, ir kai, matydama visas jo ydas, dėl jo paaukojo savo gyvenimą, – kaip tik rytojaus dieną Fabricijų visiškai pri-

bloškė jos abejingumas. Jeigu jis net ir netobula ženklų kalba būtų bent kiek pabandęs įsiskverbti į Klelijos sielą, ji veikiausiai būtų neįstengusi sulaikyti ašarų ir prisipažinusi Fabricijui, ką jaučia jam; bet jam stigo drąsos, jis mirtinai bijojo įžeisti Kleliją – juk ji galėjo žiauriai jį nubausti, Kitais žodžiais tariant, Fabricijus neturėjo supratimo apie jausmus, kuriuos patiria vyras, mylėdamas moterį; tokio jausmo, net menkiausio jo atspalvio, jis dar niekada nebuvo išgyvenęs. Praėjo ištisa įsavaitė po serenados, kol jis vėl atgavo įprastą draugišką toną santykiuose su Klelija. Vargšė mergaitė, mirtinai bijodama išsiduoti, apsiginklavo atšiaurumu, o Fabricijui atrodė, kad jis kasdien tolsta nuo jos.

Vieną rytą, kai Fabricijus jau beveik tris mėnesius buvo iškalėjęs tvirtovėje be jokio ryšio su išoriniu pasauliu, nors ir nesijausdamas nelaimingas, Grilas ilgai užtruko Fabricijaus kameroje; šis nežinojo, kaip juo atsikratyti, ir nusiminė; buvo jau išmušę pusę pirmos, kai jis pagaliau galėjo išimti du mažyčius pėdos aukščio langelius, kuriuos buvo išsipjovęs nelemtame skyde.

Klelija stovėjo prie voljeros lango, įsmeigusi akis į Fabricijaus langelį; jos sudirgęs veidas reiškė didžiausią nusiminimą. Vos pamačiusi Fabricijų, ji ženklais parodė, kad viskas žuvę; paskui puolė prie fortepijono ir, lyg dainuodama rečitatyvą iš madingos anuo metu operos, viską jam apsakė. Jos balsas trūkinėjo tai iš nevilties, tai iš baimės, kad jos žodžių nesuprastų sargybiniai, kurie vaikščiojo po langais.

– Dieve didis, jūs dar gyvas? Kokia aš dėkinga dangui. Barbonė, kalėjimo prižiūrėtojas, kurį jūs nubaudėte už įžūlumą tą dieną, kai čia patekote, buvo dingęs, ir jo ilgai nebuvo tvirtovėje; užvakar jis grįžo, ir nuo vakar dienos turiu pagrindo manyti, kad jis stengiasi jus nunuodyti. Jis vis šlaistosi po tą rūmų virtuvę, kur gaminamas jums valgis. Nieko tikro nežinau, bet mano kambarinė įtaria, kad šita šiurpi žmogysta į rūmų virtuvę ateina tik tuo vienu tikslu: atimti jums gyvybę. Nematydama jūsų, ar mirtinai nerimavau; maniau, kad jūsų nebėra gyvo. Susilaikykite nuo valgio iki naujo įspėjimo, iš paskutiniųjų stengsiuosi perduoti jums truputį šokolado. Šiaip ar taip, devyniomis vakaro, jei iš dangaus malonės turite kokią vielelę arba jei galėtumėte pasidaryti kaspiną iš baltinių, nu-

leiskite jį pro langą ant apelsinmedžių, aš pririšiu virvę, jūs ją įsitrauksite, o paskui jums įduosiu ja duonos ir šokolado.

Fabricijus kaip didžiausią brangenybę laikė pasidėjęs angliuką, kurį buvo aptikęs savo kameros krosnyje; jis nedelsdamas pasinaudojo Klelijos susijaudinimu ir ėmė ant delno rašyti vieną po kitos raides, iš kurių susidarė šie žodžiai:

„Myliu jus, ir gyvenimas man brangus tik dėl to, kad matau jus; svarbiausia, atsiųskite popieriaus ir pieštuką."

Kaip ir tikėjosi Fabricijus, begalinis siaubas, atsispindėjęs Klelijos veide, neleido jai nutraukti pokalbio net po to pernelyg drąsaus prisipažinimo: „Myliu jus"; ji tik stengėsi pasirodyti didžiai nepatenkinta. Fabricijus susiprato dar pridurti: „Šiandien smarkus vėjas, ir man labai neaiškiai tebuvo girdėti tie perspėjimai, kur teikėtės man išdainuoti, fortepijono garsai stelbė jūsų balsą. Ką, pavyzdžiui, reiškia tie nuodai, apie kuriuos užsiminėte?"

Sulig šiais žodžiais merginos širdyje vėl sukilo visas ankstesnysis siaubas; ji ėmė plėšyti iš kažkokios knygos lapus ir greitomis ant jų rašyti rašalu dideles raides; Fabricijus nesitvėrė džiaugsmu, kad pagaliau, po trijų mėnesių pastangų, atsirado bendravimo priemonė, kurios jis bergždžiai tiek laiko siekė. Jis nė nemanė atsisakyti šios taip gerai jam pavykusios nekaltos gudrybės; jis geidė susirašinėti ir vis dėjosi gerai nesuprantąs žodžių, kuriuos jam paraidžiui dėliojo Klelija.

Pagaliau Klelija turėjo pasišalinti ir skubėti pas tėvą; ji visų labiausiai bijojo, kad generolas pats neužeitų čia jos ieškoti; jo prigimtam įtarumui nelabai būtų patikusi ta artima kaimynystė tarp voljeros lango ir skydo, dengiančio kalinio langą; valandėlę prieš pasirodant Fabricijui, kai Klelija kankino mirtinas nerimas, jai pačiai į galvą buvo atėjusi mintis, kad galima būtų įmesti popierių, apvyniotą ant akmenėlio, pro to skydo viršų; ir jei kartais tuo metu prižiūrėtojo nebūtų kameroje, tokia susižinojimo priemonė galėtų būti visų patikimiausia.

Mūsų kalinys skubiai pasidarė juostą iš baltinių; vakare, truputį po devynių, jis aiškiai išgirdo lengvą stuksenimą į apelsinmedžio rėčką po langu; jis nuleido juostą ir įsitraukė iš apačios ploną, labai ilgą virvutę;

ta virvute jis visų pirma užsikėlė šokolado, o paskui, neapsakomam savo džiaugsmui, gavo tūtele susukto popieriaus ir pieštuką. Jis vėl nuleido virvutę, bet veltui – daugiau nieko nebegavo; matyt, prie apelsinmedžių priėjo sargybiniai. Bet jam ir taip galva svaigo iš džiaugsmo. Jis beregint sėdo rašyti ilgiausio laiško Klelijai; baigęs tuoj pririšo jį prie virvutės ir nuleido pro langą. Daugiau kaip tris valandas veltui išlaukė, kad ji ateitų pasiimti; kelis kartus užtraukė jį atgal, taisė. „Jei Klelija neperskaitys mano laiško šįvakar, – galvojo jis, – kol ją dar jaudrina mintis apie nunuodijimą, tai rytoj rytą ji galbūt nė girdėti nebenorės apie laiško gavimą".

O iš tikrųjų buvo štai kaip: Klelija būtinai turėjo važiuoti su tėvu į miestą; Fabricijus beveik tai suprato, kai pusę pirmos naktį į tvirtovės kiemą įvažiavo komendanto karieta; jis jau atpažindavo generolo arklius iš kanopų bildesio. Paskui išgirdo, kaip generolas perėjo bokšto aikštelę, kaip sargybiniai ginklu atidavė jam pagarbą. Koks buvo jo džiaugsmas, kai po kelių minučių pajuto, kad trūkčioja virvutė, kurią jis vis tebelaikė apsivyniojęs aplink ranką! Prie virvutės kažkas rišo sunkų daiktą ir dviem trumpais timptelėjimais davė ženklą kelti aukštyn. Teko padėti nemaža vargo, kol krovinys buvo užtrauktas per smarkiai išsikišusią atbrailą po langu.

Tas daiktas, kurį jis su tokiu vargu užsikėlė į viršų, buvo grafinas vandens, įvyniotas į skarą. Vargšas jaunuolis, taip ilgai išbuvęs visiškoje vienatvėje, išbučiavo tą skarą su pakiliausiu džiaugsmu! Beveik neįmanoma apsakyti jo susijaudinimo, kai pagaliau, tiek dienų veltui laukęs, jis rado prie skaros prisegtą mažytę popieriaus skiautelę.

„Gerkite tik šitą vandenį, maitinkitės šokoladu; rytoj žūtbūt pasistengsiu perduoti jums duonos, rašalu paženklinsiu ją iš visų pusių mažais kryželiais. Baisu apie tai kalbėti, bet vis tiek turite žinoti, kad Barbonei galbūt pavesta jus nunuodyti. Kaip jūs nejaučiate, kad dalykas, apie kurį rašote savo laiške pieštuku, man nemalonus? Visai jums nerašyčiau, jeigu jums negrėstų toks baisus pavojus. Ką tik mačiau kunigaikštienę, ji ir grafas jaučiasi gerai, tik kunigaikštienė labai sulysusi; nelieskite daugiau tos temos: nejau jūs norėtumėte, kad aš supykčiau?"

Priešpaskutiniam laiško sakiniui parašyti Klelija turėjo sukaupti visas dorovines savo jėgas. Dvare visi teigė, kad ponia Sanseverina ima reikšti prielankumą tam gražuoliui grafui Baldžiui, buvusiam markizės Raversi meilužiui. Tikras buvo vienas dalykas – jis skandalingiausiai nutraukė santykius su markize, nors ta šešerius metus buvo jam tikra motina ir sutvirtino jo padėtį aukštuomenėje.

Klelijai teko antrą sykį perrašyti tą skubomis pabrėžtą trumpą laiškelį, nes į pirmąjį tekstą lyg ir buvo prasiskverbusi užuomina apie naują meilės intrigą, kuria kaltino kunigaikštienę pikti aukštuomenės liežuviai.

– Kaip niekšinga iš mano pusės! – sušuko ji. – Apkalbėti Fabricijui moterį, kurią jis myli!..

Kitą rytą, dar gerokai prieš auštant, į Fabricijaus vienutę įėjo Grilas, padėjo sunkų ryšulį ir nė žodžio netaręs pasišalino. Ryšulyje pasirodė besąs nemažas kepalas duonos, iš visų pusių išmargintas kryželiais. Fabricijus išbučiavo kiekvieną kryželį: jis buvo įsimylėjęs. Ryšulyje dar rado rūpestingai keliskart į popierių įvyniotą ritinėlį, kuriame buvo šeši tūkstančiai frankų cekinais, ir pagaliau visai naują gražų brevijorių; jau pažįstamu braižu paraštėje buvo įrašyti šie žodžiai:

„*Nuodai*! Saugotis vandens, vyno, visko; maitintis šokoladu, pietų neliesti, pasistengti sušerti juos šuniui; neišsiduoti, kad įtariate ką, kitaip priešas ims ieškoti kitų priemonių. Jokio paikiojimo, dėl Dievo meilės, jokio lengvabūdiškumo!“

Fabricijus skubiai ištrynė šias brangias eilutes, nes jos galėjo pakenkti Klelijai; paskui išplėšė iš brevijoriaus pluoštą lapų ir pasidarė iš jų kelis raidynus; rūpestingai išpiešė kiekvieną raidę, pasidirbęs rašalo iš sugrūstos ir vynu atskiestos anglies. Kai be penkiolikos minučių dvyliktą pasirodė Klelija voljeroje už poros žingsnių nuo jo lango, visos raidės buvo jau išdžiūvusios. „Dabar visų svarbiausia, – galvojo Fabricijus, – kad ji sutiktų šitais raidynais naudotis“. Bet, laimė, pasirodė, kad ir ji pati daug ką turi papasakoti jaunajam kaliniui apie bandymą jį nunuodyti: nustipo vienos tarnaitės šuo, kuris suėdė patiekalą, skirtą Fabricijui. Klelija ne tik nepasipriešino naudoti raidynus, bet ir pati rašalu buvo išsipiešusi puikų raidyną. Pokalbis su raidėmis, iš pradžių gana nesklandus, užtruko ne

mažiau kaip pusantros valandos, tai yra lygiai tiek, kiek Klelijai galima buvo užtrukti pas paukščius. Du ar tris kartus, kai Fabricijus palietė uždraustą temą, ji nieko neatsakė ir valandėlę rūpinosi vien paukščiais.

Fabricijus išsiprašė, kad vakare su vandeniu ji atsiųstų jam vieną rašalu pieštą savo raidyną, nes jį lengviau iš tolo įžiūrėti. Jis, žinoma, parašė jai labai ilgą laišką, bet pasistengė neužsiminti apie jokius švelnesnius jausmus, bent jau tokius, kurie galėjo įžeisti. Jam pasisekė – laiškas liko priimtas.

Kitą dieną, jiedviem besikalbant raidynais, Klelija jokių priekaištų jam nepadarė; pranešė, kad nunuodijimo pavojus sumažėjęs: Barbonę užpuolę ir beveik negyvai primušę vaikinai, kurie sukasi apie komendanto rūmų virtuvės indų plovėjas; jis greičiausiai dabar nebedrįsiąs pasirodyti virtuvėje. Klelija prisipažino, kad ryžusis dėl jo nuvogti iš tėvo priešnuodžių ir juos siunčianti jam; svarbiausia šiuo metu – atsisakyti bet kurio patiekalo, jei tik pasirodytų keistesnio skonio.

Klelija ilgai klausinėjo doną Čezarę, tačiau jai nepavyko išsiaiškinti, kas atsiuntė tuos šešis šimtus cekinų Fabricijui; šiaip ar taip, tai buvo geras ženklas: griežtumas ėmė silpnėti.

Šita istorija su nuodais itin smarkiai pastūmėjo mūsų kalinio širdies reikalus pirmyn; tiesa, jam nepavyko išgauti nė menkiausio žodelio, nors kiek panašaus į meilės prisipažinimą; bet jis buvo laimingas, kad gali taip artimai bendrauti su ja. Rytais, o dažnai ir vakarais, jie ilgai kalbėdavosi raidynais; kiekvieną vakarą devyniomis Klelija priimdavo iš jo ilgą laišką ir kartais trumpai jam atsakydavo; perduodavo jam laikraštį, knygų; pagaliau jie taip prisigerino Grilui, kad tas dabar kasdien atnešdavo Fabricijui vyno ir duonos, kuriuos jam įteikdavo Klelijos kambarinė. Kalėjimo prižiūrėtojas iš to pasidarė išvadą, kad tvirtovės komendantas nepritaria tiems, kurie pavedė Barbonei nunuodyti jaunąjį monsinjorą, ir buvo tuo labai patenkintas, lygiai kaip ir visi jo draugai, nes kalėjime buvo jau prigijęs toks priežodis: „Žvilgtelėk monsinjorui del Dongui į akis, ir jis tau duos pinigų."

Fabricijus per tą laiką labai išblyško; visiškas nejudėjimas kenkė jo sveikatai; bet šiaip jis dar niekuomet nesijautė toks laimingas. Kalbėjosi

juodu su Klelija labai draugiškai, tarpais net juokaudavo. Ir tai buvo vienintelės Klelijos gyvenimo valandėlės, kai jos nekankino nykūs ateities vaizdai ir sąžinės priekaištai. Vieną kartą ji neatsargiai prasitarė:

– Gėriuosi jūsų delikatumu: aš kalėjimo komendanto duktė, bet jūs niekuomet neužsimenate, jog norėtumėte atgauti laisvę.

– Betgi man nė į galvą neateina toks beprasmiškas noras, – atsakė Fabricijus. – Jei grįžčiau į Parmą, kaip aš bepamatyčiau jus? Nuo šiol gyvenimas man būtų nepakenčiamas, jei negalėčiau papasakoti jums visko, ką galvoju... ne, ne visiškai visko, nes jūs įvedėte griežtą tvarką; šiaip ar taip, kad ir kokia jūs negera, gyventi ir nematyti jūsų kasdien būtų man daug didesnė kankynė negu šitas kalėjimas! Dar niekad gyvenime aš nebuvau toks laimingas!.. Argi ne juokinga, kad laimė manęs laukė kalėjime?

– Galima daug ką šia tema pasakyti, – atsakė Klelija, staiga nepaprastai surimtėjusi, beveik niauriai.

– Kaip? – sušuko nusigandęs Fabricijus. – Nejau man gresia pavojus netekti jūsų širdyje tos menkos vietelės, kurią įstengiau ten laimėti, – juk tai vienintelis mano džiaugsmas šiame pasaulyje!

– Taip, – atsakė ji, – aš turiu pagrindo manyti, kad santykiuose su manimi jums stinga tiesumo, nors šiaip visi jus laiko labai padoriu žmogumi; bet nenoriu šiandien leistis į šitą kalbą.

Tas keistas atvirumas labai sutrikdė jų pokalbį, ir dažnai vienam bei kitam akyse pasirodydavo ašaros.

Generalinis prokuroras Rasis vis tebesvajojo pakeisti pavardę; jis labai bodėjosi turimuoju vardu ir norėjo tapti baronu Riva. Grafas Moska savo ruožtu visu savo išmanumu stengėsi palaikyti šito parsidavėlio teisdario aistrą gauti barono titulą, lygiai kaip ir įkurstyti kunigaikščiui dar beprotiškesnę viltį tapti konstituciniu Lombardijos karaliumi. Kitokių priemonių Fabricijaus mirčiai uždelsti jis neturėjo.

Kunigaikštis pasakė Rasiui:

– Dvi savaitės nevilties, dvi savaitės vilties... tik kantriai laikydamiesi tokio režimo mes palenksime tos išdidėlės būdą; šitokiu švelnumo ir kietumo kaitaliojimu sutramdomi ir smarkiausi arkliai. Taikykite tvirtai šį kaustiką.

Iš tiesų kas dvi savaitės Parmoje vis iš naujo pasklisdavo gandas, kad Fabricijus greit būsiąs nužudytas. Šitos paskalos stūmė nelaimingąją kunigaikštienę į didžiausią nusiminimą. Ji tvirtai laikėsi savo pasiryžimo netraukti su savimi į pražūtį grafo ir matydavosi su juo tik du kartus per mėnesį; bet už savo žiaurumą tam vargšui ji buvo baudžiama šitais tiksliai pasikartojančiais juodos nevilties priepuoliais, kurie ir sudarė dabar visą jos gyvenimą. Veltui grafas Moska, įveikęs žiaurų pavydą, kurį žadino jam gražuolio grafo Baldžio meilinimasis kunigaikštienei, rašydavo jai, kai negalėdavo jos pamatyti, ir perteikdavo visas žinias, gautas iš uoliai jam tarnaujančio būsimojo barono Rivos; kunigaikštienė būtų galėjusi pakelti baisius gandus, be perstojo sklindančius apie Fabricijų, tik tuo atveju, jei būtų turėjusi šalia savęs tokį protingą ir didžios širdies žmogų kaip Moska; Baldis buvo menkysta ir nenukreipdavo į šalį jos minčių, pavertusių gyvenimą kankyne, o grafas neturėjo kaip jai pranešti, kad turi pagrindą neprarasti vilties.

Įvairiomis gana išradingai sugalvotomis dingstimis ministras buvo prikalbėjęs kunigaikštį išgabenti į vieno prielankaus asmens pilį pačiame Lombardijos centre, netoli Sarono, visus archyvus, susijusius su tomis labai painiomis intrigomis, kurias regzdamas Ranucijus Ernestas IV puoselėjo beprotiškiausią viltį – tapti konstituciniu šios puikios šalies karaliumi.

Daugiau kaip dvi dešimtys tų dokumentų, labai nemalonių kunigaikščiui, buvo rašyti jo paties ranka ar jo pasirašyti. Grafas buvo nusprendęs, jei Fabricijaus gyvybei grėstų rimtas pavojus, pareikšti jo didenybei, kad perduos šituos dokumentus vienai didžiųjų valstybių, kuri vienu žodžiu galėjo nušluoti Parmos valdovą nuo žemės paviršiaus.

Grafas Moska tarėsi galįs visiškai pasikliauti būsimuoju baronu Riva ir baiminosi tik nuodų; Barbonės pasikėsinimas taip jį nugąsdino, jog jis ryžosi žengti vieną iš pažiūros labai neprotingą žingsnį. Vieną rytą jis atvyko prie tvirtovės vartų ir liepė atkviesti generolą Fabijų Kontį; tas nulipo ligi bastiono virš vartų; čia draugiškai su generolu bevaikštinėdamas, grafas po mandagios saldrūgštės įžangėlės ryžtingai pareiškė:

– Jei Fabricijus žus įtartinomis aplinkybėmis, dėl jo mirties galiu likti apkaltintas aš: mane apšauktų pavyduoliu; šitos bjaurios pajuokos aš nelinkęs prisileisti. Taigi noriu likti švarus, ir jeigu jis mirs kokia liga, aš *savo ranka nužudysiu jus*, galite tuo neabejoti.

Generolas Fabijus Kontis atsakė labai didingai, užsiminė apie savo drąsą, bet grafo žvilgsnis jam giliai įstrigo atmintyje.

Beveik tuo pačiu laiku, lyg susimokęs su grafu, prokuroras Rasis taip pat ryžosi padaryti kvailystę, labai keistą tokiam žmogui kaip jis. Visuotinė panieka jo pavardei, virtusiai valkatų pertaru, padarė iš jo ligonį nuo to laiko, kai jam pagrįstai sutvirtėjo viltis ja atsikratyti. Jis nusiuntė generolui Fabijui Končiui oficialią kopiją nuosprendžio, kuriuo Fabricijus buvo pasmerktas dvylika metų kalėti. Pagal įstatymus tai turėjo būti padaryta kitą dieną po Fabricijaus pristatymo į tvirtovę; bet kad Parmoje, toje šalyje, kur viskas daroma slapčia, teisingumo institucijos išdrįstų šitaip pasielgti be specialaus valdovo įsakymo – tai buvo negirdėtas daiktas. Iš tikrųjų, ar galima buvo tikėtis kas dvi savaitės iš naujo įgąsdinti kunigaikštienę ir sutramdyti jos išdidų būdą, kaip sakė valdovas, dabar, kai iš teisingumo ministerijos kanceliarijos buvo išsiųsta oficiali nuosprendžio kopija? Iš vakaro, prieš gaudamas oficialų raštą iš prokuroro Rasio, generolas Fabijus Kontis sužinojo, kad raštininkas Barbonė buvo apkultas lazdomis, kai sykį bent kiek vėliau grįžo į tvirtovę; komendantas padarė išvadą, kad tam tikriems sluoksniams jau neberūpi atsikratyti Fabricijumi, ir iš atsargumo per pirmą audienciją pas kunigaikštį nieko neužsiminė apie atsiųstą jam oficialią nuosprendžio kopiją. Tai išgelbėjo Rasį nuo tiesioginių jo padarytos kvailystės padarinių. Laimė, grafas išsiaiškino, tuo nuramindamas ir vargšę kunigaikštienę, kad negrabus Barbonės mėginimas nunuodyti Fabricijų tebuvo asmeninis kerštas, ir jis įsakė pamokyti šitą raštininkėlį ką tik minėtu būdu.

Fabricijus maloniai nustebo, kai po šimto trisdešimt penkių dienų, praleistų ankštame kalėjimo narve, vieną ketvirtadienį pas jį užėjo šaunusis kalėjimo kapelionas donas Čezarė ir išsivedė jį pasivaikščioti po Farnezių bokšto aikštelę; nepraėjo nė dešimt minučių, ir Fabricijui, atpratusiam nuo gryno oro, pasidarė silpna.

Donas Čezarė, pasinaudojęs tuo, išrūpino jam leidimą pasivaikščioti pusę valandos kiekvieną dieną. Tai buvo neprotingas pasielgimas; šitie dažni pasivaikščiojimai sugrąžino mūsų didvyriui jėgas, kurias jis vėliau panaudojo piktam.

Serenados tvirtovėje buvo traukiamos dar keliolika kartų; tvarkingasis komendantas pakentė jas vien dėl to, kad jos vis tvirčiau siejo su markizu Krešenciu jo dukterį Kleliją, kurios būdas jį gąsdino; jis neaiškiai jautė, kad tarp jo ir dukters nėra nieko bendra, ir nuolat baiminosi kokio jos išsišokimo. Ji galėjo, pavyzdžiui, pabėgti į vienuolyną, ir jis būtų likęs bejėgis. Kita vertus, generolas bijojo, kad visa ta muzika, kurios garsai skverbėsi į giliausius požemius, skirtus itin aršiems liberalams, nebūtų kokie sutarti ženklai. Kėlė jam įtarimą ir patys muzikantai; todėl vos tik pasibaigus serenadai jos atlikėjai būdavo užrakinami komendanto rūmų pirmajame aukšte, didžiosiose salėse, kur dienos metu veikė vyriausiojo štabo įstaigos; juos išleisdavo tik kitą rytą, jau visai išaušus. Jų kratoje dalyvaudavo pats komendantas, stovėdamas ant „vergo tiltelio", ir išlaisvindavo juos tik primygtinai po kelis sykius pakartojęs, kad įsakys vietoje pakarti tą, kuris išdrįs bent ką perduoti kuriam nors kaliniui. Visi žinojo, kad, bijodamas netekti valdovo malonės, tasai žmogus gali ištesėti žodį; todėl markizas Krešencis turėjo trigubai brangiau mokėti muzikantams, labai nepatenkintiems tomis nakvynėmis kalėjime.

Kunigaikštienė tik su dideliu vargu įprašė vieną šitų bailių žmonių, kad paimtų iš jos laišką ir perduotų jį tvirtovės komendantui. Laiškas buvo adresuotas Fabricijui; jame kunigaikštienė skundėsi nelemtu likimu: jau daugiau kaip penki mėnesiai, kai jis kalėjime, bet jo draugams dar nepavykę užmegzti su juo nė menkiausio ryšio.

Įžengęs į tvirtovės vidų, papirktasis muzikantas puolė generolui Fabijui Končiui į kojas ir prisipažino, kad kažkoks jam nepažįstamas kunigas taip primygtinai prašęs perduoti laišką sinjorui del Dongui, jog jis nesiryžęs atsisakyti; bet, negalėdamas nusižengti savo priedermei, skubąs jį įteikti į jo ekscelencijos rankas.

Jo ekscelencija buvo didžiai patenkintas; jis žinojo, kokių priemonių turi savo žinioje kunigaikštienė, ir labai nuogąstavo, kad jo neap-

gautų. Apsidžiaugęs net nunešė parodyti laišką valdovui; tas tiesiog susižavėjo.

– Vadinasi, kieta mano administracijos ranka atkeršijo už mane! Išdidžioji moteris kankinasi jau penki mėnesiai! Bet šiomis dienomis mes liepsime pastatyti ešafotą, ir jos paklaikusiai vaizduotei tikriausiai pasirodys, kad jis skirtas jaunajam del Dongui.

Dvidešimtasis skyrius

Vieną naktį, apie pirmą valandą, Fabricijus, atsigulęs ant palangės ir iškišęs galvą pro skyde pasidarytą langelį, žiūrėjo į žvaigždes ir neaprėpiamus tolius, kurie atsiskleidžia nuo Farnezių bokšto viršaus. Vedžiodamas žvilgsniu po lygumą, kuri traukiasi link Po žemupio ir Feraros, jis akimis užkliuvo už labai mažyčio, bet gana ryškaus žiburėlio, švysčiojančio tarytum nuo kokio bokšto viršaus. „Šito žiburio tikriausiai iš lygumos nematyti, – dingtelėjo Fabricijui, – iš apačios jį užstoja storos bokšto sienos; turbūt juo perduodami ženklai kokiai tolimai vietovei". Staiga jis pastebėjo, kad tas žiburėlis čia pasirodo, čia užgęsta lygiais ir labai trumpais tarpais. „Tikriausiai kokia mergaitė ženklais kalbasi su savo mylimuoju gretimame sodžiuje". Žiburys sublykčiojo paeiliui devynis kartus. „Čia raidė I, – nusprendė jis. – Iš tiesų, I – juk devintoji raidyno raidė". Paskui, kiek luktelėjęs, žiburys sublykčiojo keturiolika kartų. „Čia raidė N". Tada, vėl luktelėjus, vieną kartą. „Čia A; išeina žodis *Ina.*"

Koks buvo jo džiaugsmas ir nustebimas, kai iš nuoseklios eilės žiburėlio švystelėjimų, vis su trumpomis pertraukomis, susidėjo šie žodžiai:

Ina pensa a te.

Aišku: „Džina galvoja apie tave." Jis tuoj pat atsakė, prikišęs savo lempelę prie skyde pasidarytojo langelio:

Fabricijus myli tave!

Pokalbis truko iki aušros. Tai atsitiko šimtas septyniasdešimt trečiąją kalinimo naktį. Jis sužinojo, kad jau keturi mėnesiai šie ženklai duodami kasnakt. Bet juos galėjo bet kas iš šalies pamatyti ir suprasti; todėl tą pačią naktį buvo nutarta naudotis sutrumpinimais: trys greiti blykstelėjimai turėjo reikšti „kunigaikštienė“, keturi – „valdovas“, du – „grafas Moska“; du greiti blykstelėjimai su paskui einančiais dviem lėtais turėjo reikšti „pabėgimas“. Susitarta ateityje naudotis senoviniu *alla Monaca* raidynu, kai raidės žymimos ne įprastu raidės skaitmeniu, bet šiaip kuriuo sutartu skaitmeniu, kad nesuprastų pašaliniai: raidei A, pavyzdžiui, skirtas skaitmuo 10, raidei B – 3; vadinasi, trys pagret žiburėlio mirktelėjimai reiškia B, dešimt – A ir t. t.; ilgesnis užtemimas skiria žodžius. Susitarta kalbėtis kitą naktį vėl pirmą valandą; šį kartą kunigaikštienė pati atvyko į bokštą, esantį už ketvirčio mylios nuo miesto. Jos akys pasruvo ašaromis, kai ji pamatė Fabricijaus siunčiamus ženklus: kiek sykių ji jau galvojo, kad jo nebėra gyvo. Ji pati pasakė jam, švysčiodama žiburiu: „Myliu tave! Būk drąsus, saugok sveikatą, nepamesk vilties! Lavink raumenis kameroje, tau prireiks rankų jėgos“. „Nemačiau jo nuo to vakaro, – galvojo kunigaikštienė, – kai pas mane dainavo Fausta; jis pasirodė prie salono durų su jėgerio livrėja. Kas man būtų galėjęs tada pasakyti, kad mūsų laukia toks likimas!“

Kunigaikštienė liepė ženklais pranešti Fabricijui, kad jis netrukus atgausiąs laisvę *valdovo malonės dėka* (šitie ženklai galėjo būti suprasti); paskui vėl ėmė sakyti jam meilius žodžius ir niekaip negalėjo su juo persiskirti! Tik visai auštant Liudovikas, kuris tapo jos dešiniąja ranka už tai, kad tiek daug pasitarnavo Fabricijui, prikalbėjo ją nutraukti signalus, galinčius kristi į akis kuriam blogam žmogui. Keletą sykių pakartota žinia apie greitą išsivadavimą Fabricijų didžiai nuliūdino. Rytojaus dieną Klelija, pastebėjusi, kad jis nusiminęs, neatsargiai pasiteiravo, kokia to priežastis.

– Man, matyt, reikės labai įskaudinti kunigaikštienę.

– O ko ji gali iš jūsų reikalauti, ką jūs atsakytumėte? – paklausė Klelija, degte užsidegusi smalsumu.

– Ji nori, kad aš išeičiau iš čia, – atsakė Fabricijus, – o su tuo aš niekad nesutiksiu.

Klelijai pritrūko jėgų atsakyti, ji tik tylomis žvilgtelėjo į jį ir apsipylė ašaromis. Jei jis būtų galėjęs pasikalbėti su ja iš arti, gal ji ir būtų atvėrusi jam savo jausmus, kuriais abejodamas jis dažnai įpuldavo į didžiausią nusiminimą; jis aiškiai jautė, kad gyvenimas be Klelijos meilės tebūtų jam nesibaigiantis kartus sielvartas ir nepakeliamas maudulys. Jam rodėsi, jog nėra prasmės gyventi dėl tos laimės, kuri atrodė jam verta dėmesio, kai jis dar nebuvo pažinęs meilės; ir nors savižudybė Italijoje dar nebuvo madinga, jis pagalvojo, kad tai būtų gera išeitis, jei likimas atskirtų jį nuo Klelijos.

Rytojaus dieną jis gavo iš jos labai ilgą laišką.

„Jūs turite sužinoti teisybę, brangusis bičiuli; nuo to laiko, kai esate kalėjime, Parmoje jau ne vieną sykį buvo manyta, kad atėjo jūsų paskutinioji valanda. Tiesa, jūs nuteistas tik dvylikai metų tvirtovės; deja, nėra jokios abejonės, kad jus atkakliai persekioja visagalė vieno asmens neapykanta, ir aš gal dvidešimt kartų drebėjau, kad nuodai nepadarytų galo jūsų gyvenimui; naudokitės tad *visomis galimomis priemonėmis* iš čia ištrūkti. Kaip matote, dėl jūsų aš laužau savo švenčiausias pareigas; spręskite, koks begalinis jums gresia pavojus, jei aš ryžtuosi pasakyti tai, ko mano lūpoms nederėtų tarti. Jei tas būtina ir jei nėra kito išsigelbėjimo būdo, bėkite. Kiekvieną akimirką šioje tvirtovėje jūsų gyvybė gali atsidurti didžiausiame pavojuje; atsiminkite, kad mūsų valdovo dvare yra partija, kuri, savo tikslų siekdama, niekad nesibaimino nusikalstamų darbų. Ar nežinote, kad tik neprilygstamas grafo Moskos sumanumas tolydžio vertė niekais tų susimokėlių kėslus? Bet dabar jie surado tikrą priemonę jam išvyti iš Parmos – tai kunigaikštienės neviltis; ir jie įsitikinę, kad jie sukels tą nevilčių nužudydami vieną jauną kalinį. Vien šie žodžiai neužginčijamai turi jums įrodyti, kokia pavojinga jūsų padėtis. Sakotės jaučiąs man draugiškumą; bet atsiminkite visų pirma, kad nenugalimos kliūtys stoja skersai kelio šitam jausmui, ir jis niekada negalės įsigyventi tarp mūsų. Susitikome jaunystėje, ištiesėme vienas kitam pagalbos ranką nelaimėje; likimas man skyrė būti šioje niaurioje vietoje, kad bent kiek sušvel-

ninčiau jūsų kančias; bet mane amžinai graužtų sąžinė, jei dėl svajonių, kurių niekas negali pateisinti ir niekados nepateisins, jūs nepasinaudotumėte visomis galimomis progomis apsaugoti savo gyvybę nuo tokio baisaus pavojaus. Aš praradau sielos ramybę nuo to laiko, kai per savo nelemtą neapdairumą pasikeičiau su jumis keliais draugiškais ženklais. Jei mūsų vaikiškas žaidimas su raidynais sukels jums niekuo nepagrįstų svajonių, kurios gali tapti pražūtingos, tai nieko nepadės prisiminimas, kad Barbonė kėsinosi jus nunuodyti, – savęs pateisinti aš neįstengsiu. Tardama, kad gelbsčiu jus iš gresiančio šią akimirką pavojaus, aš įstumsiu jus į pražūtį, daug baisesnę ir daug tikresnę, ir mano neatsargus elgesys niekada nebus man atleistas, jeigu jis sužadino jausmus, dėl kurių jūs norite priešintis kunigaikštienės patarimams. Matote, ką jūs verčiate mane kartoti: bėkite, aš įsakau..."

Laiškas buvo labai ilgas; kai kurios jo vietos, pavyzdžiui, frazė: „aš įsakau", kurią mes ką tik nurašėme, teikė įsimylėjusiam Fabricijui palaimingos vilties akimirkų. Jam rodėsi, kad Klelijos jausmai iš esmės gana švelnūs, nors jų išraiškos forma labai atsargi. Kitomis akimirkomis jis daug prarasdavo dėl visiško šios rūšies kovos neišmanymo: Klelijos laiške jis įžiūrėjo tik paprastą draugiškumą ar net įprastinę atjautą.

Beje, tai, ką jis sužinojo, nė valandėlę nepakeitė jo nusistatymo: net jeigu jos vaizduojami pavojai tikri, argi nėra verta tomis keliomis pavojaus akimirkomis sumokėti už laimę ją kasdien matyti? O koks bus jo gyvenimas, kai jis vėl slapstysis Bolonijoje ar Florencijoje? Juk pabėgęs iš tvirtovės jis negali nė tikėtis, kad jam leistų apsigyventi Parmoje. Jei kunigaikščio nusistatymas net ir tiek pasikeistų, kad jis grąžintų jam laisvę (beveik neįmanomas dalykas, nes jis, Fabricijus, tapo galingai grupuotei priemone grafui Moskai nuversti, tai koks jo lauktų gyvenimas Parmoje, kai jį nuo Klelijos skirs neapykanta, statanti vieną prieš kitą abi partijas? Juodu kartą ar gal du per mėnesį netyčiomis susitiktų tame pačiame salone; tačiau net ir tada – apie ką gi jis galėtų su ja kalbėtis? Kaip susigrąžins tą tikrą nuoširdumą, kuriuo jis dabar mėgaujasi po keletą valandų kasdien? Ar prilygs pokalbiai salone jų pokalbiams raidynais? „Kas čia bloga, jei šitą palaimingą gyvenimą ir šitą vienintelę man pa-

sitaikiusią galimybę pažinti laimę aš turėčiau išpirkti keliais menkučiais pavojais? Ar tai ne laimė, jei man randasi kad ir menka proga įrodyti jai savo meilę?“

Klelijos laiškas tebuvo Fabricijui proga paprašyti pasimatymo; tai buvo vienintelis ir nuolatinis visų jo troškimų tikslas; su ja jis buvo kalbėjęs vieną kartą, ir tik trumpą akimirką, kai jį atvežė į kalėjimą; o nuo to laiko praėjo daugiau kaip du šimtai dienų.

Pasimatymui su Klelija atsirado patogi aplinkybė: puikusis kunigas donas Čezarė leisdavo Fabricijui kiekvieną ketvirtadienį pusvalandį pasivaikščioti dienos metu Farnezių bokšto terasoje; bet kitomis dienomis šitas pasivaikščiojimas visų Parmos ir apylinkių gyventojų akyse galėjo smarkiai pakenkti kalėjimo komendantui, ir todėl jį išleisdavo tik sutemus. Užlipti į Farnezių bokšto terasą galima buvo tik laiptais, vedančiais į mažąją varpinę per kalėjimo koplyčią, taip niūriai išdabintą juodu ir baltu marmuru, kurią skaitytojas gal dar prisimena. Grilas nuvesdavo Fabricijų į koplyčią, atrakindavo duris į varpinės laiptelius; jo pareiga būtų buvusi lydėti jį, bet vakarai jau stojo vėsūs ir prižiūrėtojas leisdavo kaliniui užkopti vienam į terasą, paskui užrakindavo jį toje varpinėje, susisiekiančioje su terasa, o pats grįždavo šildytis į savo kambarį. Ar negalėtų Klelija ateiti kurį vakarą su savo kambarine į juodojo marmuro koplyčią?

Visas ilgas Fabricijaus laiškas, kuriuo jis atsakė į Klelijos laišką, turėjo vieną tikslą – gauti tokį pasimatymą. Be kita ko, jis visai nuoširdžiai, tarytum kalbėdamas apie kokį pašalinį asmenį, išdėstė jai visa, kas jį skatina likti tvirtovėje.

„Niekis man būtų kasdien tūkstančiai mirties pavojų dėl laimės kalbėtis su jumis šitais raidynais, kuriuos mes taip gerai išmokome vartoti, o jūs norite, kad aš kvailai pasmerkčiau save tremčiai į Parmą ar gal į Boloniją, ar net į Florenciją! Norite, kad savo valia atsiskirčiau nuo jūsų! Žinokite, kad tokios pastangos viršija mano jėgas; veltui duočiau jums žodį, vis tiek jo neištesėčiau.“

Šito prašymo padariniai buvo tokie, kad Klelija nesirodė lygiai penkias dienas; per tas penkias dienas ji ateidavo į savo voljerą tik tada, kai

žinodavo, kad Fabricijus negali žiūrėti pro skydo angą. Fabricijų apėmė neviltis; iš jos dingimo jis pasidarė išvadą, kad niekados nesužadino Klelijai kitokio jausmo kaip tik paprastą draugiškumą, nors kai kurie jos žvilgsniai buvo įkurstę jam paikiausią viltį. „Jei taip, – galvojo jis, – tai ką man bereiškia gyvybė? Tegul valdovas ją man atima, aš būsiu jam tik dėkingas; štai dar viena dingstis likti tvirtovėje". Ir į mažojo žiburėlio švysčiojimą jis kasnakt atsakydavo su didžiausiu nenoru. Kunigaikštienė pamanė, kad jis stačiai išprotėjo, kai signalų užraše, kurį jai kas rytas parnešdavo Liudovikas, ji perskaitė šiuos keistus žodžius: „Aš nenoriu bėgti; aš noriu čia numirti!"

Per šias penkias dienas, tokias žiaurias Fabricijui, Klelija kankinosi labiau už jį; jai atėjo į galvą skaudi kilniai sielai mintis: „Mano pareiga – pabėgti į vienuolyną, kuo toliau nuo tvirtovės; kai Fabricijus sužinos, kad manęs čia nebėra, – o pranešiu aš jam apie tai per Grilą ir kitus prižiūrėtojus, – jis ryšis bėgti". Bet užsidaryti vienuolyne – tai amžinai išsižadėti pasimatymų su Fabricijum; ir išsižadėti tada, kai jis taip akivaizdžiai įrodė, kad jame jau žuvę jausmai, kurie kitados gal ir siejo jį su kunigaikštiene! Kokį dar labiau jaudinantį meilės įrodymą gali duoti jaunas vyras? Po septynių ilgų kalėjimo mėnesių, rimtai pakirtusių jo sveikatą, jis atsisako laisvės. Toks lengvapėdis, kokį Klelijai vaizdavo Fabricijų dvariškių kalbos, būtų paaukojęs dvidešimt meilužių, kad nors dieną anksčiau ištrūktų iš tvirtovės; ko nebūtų padaręs toks žmogus, kad pabėgtų iš kalėjimo, kur jis kiekvieną dieną gali mirti nuo nuodų!

Klelijai pristigo drąsos, ji padarė neatitaisomą klaidą, kad nepabėgo į vienuolyną ieškoti prieglobsčio: juk tada savaime būtų nutrūkę ryšiai ir su markizu Krešenciu. O kai šita klaida jau padaryta, kaip atsispirti tokiam maloniam, tokiam nuoširdžiam, tokiam švelniam jaunuoliui, kuris nebijo statyti gyvybės į baisiausius pavojus vien dėl kuklios laimės matyti ją pro langą? Po baisios, penkias dienas trukusios vidinės kovos, tarpais niekindama pati save, Klelija ryžosi atsakyti į Fabricijaus laišką, kuriuo jis prašė pasimatymo juodojo marmuro koplyčioje. Tiesa, susitikti ji atsisakė, ir gana griežtai; bet nuo tos pat valandos visiškai prarado ramybę ir tolydžio vaizdavosi Fabricijų mirštantį, nunuodytą kalėjime;

šešetą aštuonetą kartų per dieną ji eidavo į voljerą, aistringai trokšdama savo akimis įsitikinti, kad Fabricijus dar gyvas.

„Jeigu jis dar tvirtovėje, – mąstė ji, – jeigu jam gresia visos baisybės, kurias, matyt, rengia jam Raversi šalininkai, taikydamiesi priversti grafą Moską atsistatydinti, tai vien dėl to, kad aš buvau bailė ir nepabėgau į vienuolyną! Ko jam čia belikti, jei tikrai žinotų, kad aš pasitraukiau iš čionai amžinai?"

Toji mergaitė, tokia drovi ir kartu tokia išdidi, net ryžosi kreiptis į kalėjimo prižiūrėtoją Grilą, nors žinojo, kad tas gali ir atsakyti; maža to – ji netgi nepaisė, kaip šitas žmogus gali išsiaiškinti keistą jos elgesį. Ji tiek nusižemino, jog pasikvietė jį ir drebančiu balsu, aiškiausiai išduodančiu jos paslaptį, pasakė, kad po kelių dienų Fabricijus būsiąs išleistas į laisvę, kad kunigaikštienė Sanseverina, kupina vilties, gyvai tuo besirūpina, kad dažnai prireiks gauti iš kalinio tiesioginį atsakymą į kai kuriuos jam daromus pasiūlymus, žodžiu, ji prašanti jį, Grilą, leisti Fabricijui išsipjauti kiaurymę skyde, dengiančiame jo langą, nes ji turinti ženklais perduoti jam nurodymus, kuriuos kelis kartus per dieną gaunanti iš ponios Sanseverinos.

Grilas šyptelėjo ir patvirtino savo pagarbą jai ir paklusnumą. Klelija liko jam nepaprastai dėkinga, kad jis nepasakė nė vieno nereikalingo žodžio; buvo aišku, kad jis puikiai žino, kas vyksta jau keletas mėnesių.

Prižiūrėtojui išėjus, Klelija tuoj davė sutartą ženklą, kuriuo šaukdavo Fabricijų svarbiais atvejais, ir prisipažino, ką padariusi. „Jūs norite žūti nuo nuodų, – pridūrė ji. – Tikiuosi, kad man užteks drąsos netrukus išsiskirti su tėvu ir pabėgti į kokį tolimą vienuolyną, – štai kokią paslaugą jūs man padarysite; tada, tikiuosi, nebesipriešinsite pasiūlymams, kurie gali padėti jums iš čia ištrūkti; kol esate čia, kartais mane apima siaubas, temsta protas; per visą savo gyvenimą nesu buvusi niekieno nelaimės priežastimi, o dabar man rodosi, kad dėl jūsų mirties būsiu kalta aš. Jeigu jūsų vietoj būtų net visiškai man nepažįstamas asmuo, tokia mintis įvarytų man nevilties; tad spręskite, ką aš turiu išgyventi, kai imu vaizduotis, kad šią valandėlę mirties agonijoje kankinasi draugas, kurį, šiaip ar taip, pripratau kasdien matyti, nors ir labai rimtai

galiu nusiskųsti jo neprotingumu. Tarpais jaučiu reikalą sužinoti iš jūsų paties, kad jūs dar tebesate gyvas.

Gelbėdamasi nuo šitos baisios kančios, aš jau nusižeminau tiek, jog paprašiau savo valdinio malonės: juk jis galėjo man atsakyti ir dar gali išduoti mane. Beje, gal net apsidžiaugčiau, jeigu jis įskųstų mane tėvui; tada tuoj pat išvykčiau į vienuolyną ir netapčiau, tikrai prieš savo norą, jūsų skaudžių kvailysčių bendrininke. Bet tikėkite manimi, šitaip toliau būti negali, jūs privalote paklausyti kunigaikštienės. Ar dabar esate patenkintas, žiaurusis bičiuli? Aš pati prašau jus apgauti mano tėvą! Pasikvieskite Grilą ir duokite jam pinigų."

Fabricijus buvo taip įsimylėjęs, mažiausias Klelijos valios apreiškimas jį taip įbaugindavo, jog net šis keistas prisipažinimas neįtikino jo, kad ji myli jį. Jis pasišaukė Grilą ir dosniai jam atsilygino už ligšiolinį jo atlaidumą, o ateityje pažadėjo mokėti po cekiną už kiekvieną dieną, kai Grilas leis jam naudotis skyde pasidaryta kiauryme. Grilas liko didžiai patenkintas tokiomis sąlygomis.

– Aš viską jums atvirai išdėsiu, monsinjore: ar sutiksite valgyti kasdien šaltus pietus? Yra labai paprastas būdas išsisaugoti nuodų. Tik prašom niekam neprasitarti, kalėjimo prižiūrėtojas turi viską matyti, bet nieko nenumanyti, ir t. t., ir t. t. Aš įsitaisysiu daugiau šunų, ir jūs, prieš valgydamas kurį patiekalą, duosite pirma paragauti šunims; vyną patieksiu jums savo, gersite tik iš tų butelių, kuriuos aš būsiu pradėjęs. Tačiau jei jūsų ekscelencija norite amžinai mane pražudyti, tai užtektų apie šias smulkmenas nors ir puse žodžio prasitarti panelei Klelijai; moteris lieka moterimi; jei rytoj ji susipyks su jumis, poryt iš kerštо papasakos apie šią išmonę tėvui, o tam didžiausias džiaugsmas būtų rasti priekabę ir pakarti kalėjimo prižiūrėtoją. Po Barbonės tai turbūt pats pikčiausias žmogus tvirtovėje – štai kodėl iš tikrųjų taip jums pavojinga šioje tvirtovėje; apie nuodus jis, patikėkit, nusimano, ir niekada nedovanos man, kad aš susigalvojau įsitaisyti kelis šuniukus.

Vieną naktį vėl buvo traukiama serenada. Dabar Grilas atsakinėjo į visus Fabricijaus klausimus; tačiau davė sau žodį elgtis atsargiai ir neišduoti panelės Klelijos, kuri, pasak jo, kad ir rengiasi tekėti už mar-

kizo Krešencio, turtingiausio Parmos valstybėje žmogaus, tačiau, kiek leidžia kalėjimo sienos, žaidžia meile su maloninguoju monsinjoru del Dongo. Bet, atsakinėdamas į Fabricijaus klausimus apie serenadą, jis neatsargiai prasižiojo:

– Sako, jis turįs netrukus ją vesti.

Lengva įsivaizduoti, kokį įspūdį padarė Fabricijui tie paprasti žodžiai. Naktį į visus šviesos signalus jis teatsakė, kad sergąs, ir daugiau nieko. Apie dešimtą valandą ryto, kai Klelija pasirodė voljeroje, jis paklausė ją iškilmingai mandagiu, visai neįprastu tonu, kodėl ji tiesiai jam nepasakiusi, kad mylinti markizą Krešencį ir besirengianti už jo tekėti.

– Nes visa tai netiesa, – nekantriai atsakė Klelija.

Tačiau negalima paneigti, kad tolesnis jos atsakymas nebuvo toks aiškus; Fabricijus jai nurodė tai ir, pasinaudojęs proga, vėl paprašė pasimatymo. Klelija pamačiusi, kad jis abejoja gera jos valia, veik tuojau pat sutiko, nors pridūrė, kad šitas pasimatymas amžinai ją sukompromituosiąs Grilo akyse. Vakare, kai visiškai sutemo, ji kartu su kambarine atėjo į juodojo marmuro koplyčią ir sustojo viduryje, prie lempelės su amžinąja ugnimi; kambarinė ir Grilas pasitraukė per trisdešimt žingsnių, į priedurį. Kleliją krėtė drebulys; ji buvo paruošusi gražią kalbą; jos tikslas buvo neišsiduoti ir nepakenkti sau, bet aistros logika nepermaldaujama; troškimas išsiaiškinti teisybę verčia nepaisyti bergdžio santūrumo, o beribis atsidavimas mylimam asmeniui nustelbia baimę įskaudinti. Fabricijų apakino Klelijos grožis – beveik aštuonis mėnesius iš taip arti jis tebuvo matęs vien prižiūrėtojus. Bet sulig markizo Krešencio pavarde visas jo įniršis vėl sukilo ir įsiliepsnojo dar labiau, kai jis aiškiai pastebėjo, kad Klelija atsakinėja atsargiai ir apdairiai; Klelija ir pati suprato, kad užuot išsklaidžiusi įtarimus tik didina juos. Tai buvo jai per daug skaudu.

– Ar labai būsite laimingas, – paklausė ji lyg ir supykusi, su ašaromis akyse, – kai aš paminsiu visas savo priedermes sau? Iki pereitų metų rugpjūčio trečiosios labai nepalankiai žiūrėjau į vyrus, kurie stengėsi man patikti. Jaučiau begalinę, gal net perdėtą panieką dvariškių būdui, nemėgau visų tų, kurie buvo laimingi šiame dvare. Ir štai man pasirodė,

kad nepaprastų savybių turi kalinys, kuris rugpjūčio trečiąją atsidūrė šioje tvirtovėje. Pirmiausia, pati to nesuvokdama, aš iškenčiau visas pavydo kančias. Vienos žavingos, gerai pažįstamos moters grožis buvo nelyginant aštrus peilis mano širdyje, nes aš tikėjau, – ir dar iš dalies dabar tikiu, – kad tas kalinys prie jas prisirišęs. Netrukus markizas Krešencis, kuris buvo prašęs mano rankos, ėmė dar atkakliau mane persekioti; jis labai turtingas, o mes be jokio turto; tačiau aš lengva širdimi atstūmiau jo ranką; tada tėvas ištarė lemtingą žodį – vienuolynas; supratau, kad išvykusi iš tvirtovės nebegalėsiu sergėti kalinio gyvybės, o jo likimas man taip rūpėjo. Didžiausias mano atsargumo nuopelnas buvo tas, kad jis lig pat šiol nenumano, kokie baisūs pavojai buvo pakibę ties jo galva. Buvau sau davusi žodį niekada neišduoti nei tėvo, nei savo paslapties; bet šito kalinio globėja, ana įstabios energijos, itin didelio proto ir pasibaisėtinos valios moteris, pasiūlė jam, kaip spėju, kažkokiu būdu pabėgti iš kalėjimo; jis atsisakė ir panoro mane įtikinti nesutinkąs bėgti iš tvirtovės dėl to, kad nenorįs skirtis su manimi. Tuomet aš padariau baisią klaidą – kovojau su savimi penkias dienas, nors privalėjau tuoj pat užsidaryti vienuolyne, pasišalinti iš tvirtovės: tai buvo paprasčiausias būdas nutraukti ryšius su markizu Krešenciu. Bet man neužteko drąsos išvykti iš tvirtovės, ir dabar aš – žuvusi mergina. Prisirišau prie lengvabūdžio žmogaus; žinau, kaip jis elgėsi Neapolyje; kodėl aš turėčiau tikėti, kad dabar jo būdas pasikeitė? Griežtai laikomas kalėjime, jis iš nuobodulio ėmė meilintis vienintelei moteriai, kurią galėjo čia matyti, – ji tapo jam pramoga. O kadangi bendravimas su ja neapsiėjo be kliūčių, tai šita pramoga per klaidą jam pasirodė panaši į aistrą. Tas kalinys, pagarsėjęs aukštuomenėje savo drąsa, stato save į didelius pavojus, kad tik gautų pamatyti asmenį, kurį manosi mylįs, ir vaizduojasi tuo būdu įrodysiąs, kad jo meilė – kažkas daugiau negu paprastas, laikinas potraukis. Bet kai tik atsidurs didmiestyje, tarp aukštosios visuomenės vilionių, jis ir vėl taps toks, koks buvo visuomet: diduomenės žmogus, vaikąsis pramogų, meilės nuotykių, o vargšė mergina, jo kalėjimo draugė, užmiršta šito lengvapėdžio, baigs gyvenimo dienas vienuolyne, mirtinai grauždamasi dėl to, kad atskleidė jam savo jausmus.

Šitą istorinę kalbą, kurią mes perteikėme tik pagrindiniais bruožais, Fabricijus, savaime aišku, pertraukė daugel kartų. Jis buvo beprotiškai įsimylėjęs ir todėl šventai tikėjo, kad iki pažinties su Klelija dar nieko nebuvo mylėjęs ir kad jo likimas – gyventi vien dėl jos.

Skaitytojas, be abejo, įsivaizduoja, kokius gražius žodžius jis kalbėjo, kai kambarinė įspėjo panelę, kad jau išmušė pusę dvyliktos ir kas akimirką gali grįžti generolas; atsiskyrimas buvo žiaurus.

– Matau jus gal paskutinį kartą, – pasakė Klelija kaliniui. – Vienas aktas, kuriuo neabejotinai suinteresuota Raversi klika, gali suteikti jums žiaurią progą įrodyti savo pastovumą.

Klelija išsiskyrė su Fabricijumi smaugiama raudos, leisgyvė iš gėdos, kad negali nuslėpti jos nuo kambarinės, o ypač nuo prižiūrėtojo Grilo. Antrąkart pasimatyti buvo įmanoma tik tuo atveju, jei generolas iš anksto pasisakytų išvyksiąs visam vakarui į svečius; bet kad Fabricijaus įkalinimas smarkiai sudilgino dvariškių smalsumą, tai generolas nutarė būsiant atsargiau teisintis beveik nuolatiniais podagros priepuoliais, o jei politinės machinacijos ir priversdavo jį išvykti į miestą, tai tas paaiškėdavo dažnai tik sėdant jam į karietą.

Po susitikimo su Klelija marmurinėje koplyčioje Fabricijaus gyvenimas buvo tolydinis džiaugsmo svaigulys. Tiesa, kelią į laimę jam dar buvo pastojusios didelės kliūtys; bet, šiaip ar taip, koks begalinis, beveik jau nesitikėtas džiaugsmas buvo jam žinoti, kad jį myli dieviška būtybė, užvaldžiusi visas jo mintis.

Į trečią dieną po ano pasimatymo šviesos signalai liovėsi labai anksti, maždaug apie vidurnaktį; jiems pasibaigus, tą pačią akimirką Fabricijui vos nepataikė į galvą stambi švino kulka, kuri, perlėkusi viršum lango skydo, pramušė įklijuotą lange popierių ir nukrito kameroje.

Šita stambi kulka visai nebuvo tokia sunki, kaip galėjai spręsti iš jos didumo; Fabricijus lengvai ją atvožė ir rado viduje kunigaikštienės laišką. Tarpininkaujama arkivyskupo, kuriam ji atsidėjusi darė įtaką, ji sugebėjo papirkti vieną tvirtovės kareivį. Tas vyras, puikiai valdąs svaidyklę, apgaudinėjo kareivius, stovinčius sargyboje prie komendanto rūmų kampų ir durų, o gal veikė išvien su jais.

„Tu turėsi bėgti virvėmis: aš visa drebu duodama tau šį keistą patarimą, daugiau kaip du mėnesius dvejojau, kol ryžausi tau parašyti šiuos žodžius; oficialiuose sluoksniuose tvenkiasi vis juodesni debesys, reikia tikėtis blogiausių dalykų. Beje, tučtuojau duok lempele signalą, kad mes žinotume, ar gavai šį pavojingą laišką; signalizuok P, B ir G *alla Monaca*, tai yra keturiais, dvylika ir dviem švystelėjimais; tik tada laisvai atsikvėpsiu, kai pamatysiu šiuos signalus; esu bokšte, tau bus atsakyta N ir O, tai yra septyniais ir penkiais švystelėjimais. Gavęs atsakymą, daugiau jokio signalo neduok ir tik stenkis įsiskaityti į mano laišką."

Fabricijus skubiai įvykdė, kas buvo liepta, – davė sutartus ženklus; gavęs nurodytą atsakymą, skaitė toliau: „Reikia tikėtis blogiausių dalykų; taip man pareiškė tie trys vyrai, kuriais aš visiškai pasitikiu, nes prisaikdinau juos Evangelija, kad sakys man tiesą, nors ir žiauriausią. Pirmasis iš tų trijų vyrų yra tas, kuris grasino Feraroje išdavikui chirurgui pulsiąs ant jo su atlenktu peiliu rankoje; antrasis pasakė tau, kai grįžai iš Beldžirato, kad būtų buvę kur kas protingiau nušauti liokajų, kuris atjojo iš miško dainuodamas ir vesdamasis už pavadžio dailų apyliesį žirgą; trečiojo tu nepažįsti – tai pakelės plėšikas, mano draugas, žmogus ryžtingas ir toks pats drąsus kaip tu; štai kodėl aš visų pirma atsiklausiau jo, ką tau daryti. Kiekvienas iš jų nežinodamas, kad aš kreipiuosi į kitus du, pareiškė, jog geriau ryžtis nusisukti sprandą, negu sėdėti dar vienuolika metų ir keturis mėnesius tvirtovėje, nuolat baiminantis labai galimo nunuodijimo.

Mėnesį laiko tu privalai mankštintis kameroje – sliuogti aukštyn ir žemyn sumazgyta virve. Paskui, kai tvirtovės įgulai per kurią nors šventę bus gausiai išdalyta vyno, tu leisies į didįjį žygį. Gausi tris virves iš šilko ir kanapių, gulbės plunksnos stemblio storumo; pirmoji bus aštuoniasdešimt pėdų ilgio; ja tu nusileisi trisdešimt penkias pėdas nuo savo lango iki apelsinų medelių; antroji – trijų šimtų pėdų, jos svoris ir yra visas keblumas; ja turėsi nusileisti šimtą aštuoniasdešimt pėdų per visą didžiojo bokšto aukštį; trečioji – trisdešimt pėdų, ja nusileisi nuo pylimo. Aš dabar ištisom dienom tyrinėju didžiąją rytinę sieną, tai yra nuo Feraros pusės; ten po žemės drebėjimo atsirado plyšys, kurį paskui užtaisė kon-

traforsu, ir jis dabar sudaro *nuožulnią plokštumą*. Mano plėšikas tvirtina, kad jis be didelio vargo nusileistų iš tos pusės gaudamas gal kelis įbrėžimus, reikia tik šliaužti tuo kontraforsu. Iki pat apačios tėra dvidešimt aštuonios pėdos; iš to šono tvirtovė kaip tik mažiausiai saugoma.

Tačiau, viską apsvarstęs, mano plėšikas, kuris yra tris kartus pabėgęs iš kalėjimo ir greičiausiai tau patiktų, jei pažinotum jį, nors jis ir neapkenčia tavo luomo žmonių, taigi tas plėšikas, sakau, vikrus ir lengvas kaip tu, pareiškė, kad jis geriau leistųsi vakarine siena tiesiog prieš puikiai tau žinomus rūmus, kuriuose kitados gyveno Fausta. Tą pusę jis pasirinktų todėl, kad siena čia, nors nelabai nuolaidi, bet užtat beveik ištisai apžėlusi brūzgais; į šakeles, ne storesnes kaip mažasis pirštelis, jei nepasisaugosi, galima lengvai nusibraižyti; bet, kita vertus, už jų galima puikiausiai prisilaikyti. Dar šį rytą aš apžiūrėjau tą vakarinę sieną pro labai gerus žiūronus; nusileisti patogiausia vieta būtų po nauju akmeniu, kuris buvo įmūrytas į viršutinę baliustradą prieš porą metų. Statmenai po šiuo akmeniu bus iš pradžių tuščias kokių dvidešimties pėdų tarpas; čia reikia sliuogti labai lėtai (gali įsivaizduoti, kaip dreba mano širdis, duodant tau šiuos baisius nurodymus, bet juk drąsos esmė ir yra ta, kad reikia mokėti pasirinkti mažesnį blogį, net jeigu ir tas labai šiurpus); po to tuščio tarpo, už kokių aštuoniasdešimt ar devyniasdešimt pėdų, eis siena, tankiai apaugusi brūzgynais, ten pilna paukščių; paskui tarpas kokių trisdešimties pėdų, kur želia tik žolės – smalkos ir sienažolės. Pagaliau, artėjant prie žemės, – vėl dvidešimties pėdų tarpas, apaugęs brūzgais, ir galiausiai naujai tinkuotas plotas kokių dvidešimt penkių ar trisdešimties pėdų.

Pasirinkti šią pusę siūlyčiau dėl to, kad čia, lygiai po naujuoju baliustrados akmeniu, yra medinė pašiūrė, kurią savo darže pasistatė vienas kareivis ir kurią inžinerijos kapitonas, tarnaująs tvirtovėje, nori nugriauti; ji yra septyniolikos pėdų aukščio, jos šiaudinis stogas šliejasi prie didžiosios tvirtovės sienos. Šitas stogas labiausiai ir vilioja mane: jeigu – baisus dalykas! – įvyktų nelaimė, tai jis susilpnintų kritimą. Nusliuogęs iki čia, tu jau atsidursi prie tvirtovės pylimo, nelabai rūpestingai saugomo; jei tave čia sulaikytų, šauk iš pistoleto ir ginkis porą minučių. Tavo draugas

iš Feraros ir tas kitas drąsuolis, kurį vadinu pakelės plėšiku, lauks apačioje su kopėčiom; jie bemat užlips ant pylimo, kuris, beje, nelabai aukštas, ir atskubės tau į pagalbą.

Pylimas tėra dvidešimt trijų pėdų aukščio ir labai nuožulnus. Po šia paskutine siena aš pati lauksiu tavęs su nemažu būreliu ginkluotų vyrų.

Turiu vilties persiųsti tau dar kokius penkis ar šešis laiškus tuo pačiu keliu. Kiekviename jų kartosiu vis tą patį, tik kitais žodžiais, nes turime gerai dėl visko susitarti. Tu, žinoma, supranti, su kokiu jausmu širdyje aš tau pranešu, jog tas, kuris kalbėjo apie liokajaus nušovimą, – jis, beje, geriausias žmogus pasaulyje ir baisiai graužiasi dėl savo klaidos, – mano, kad daugių daugiausia tu nusilauši ranką. Plėšikas, kuris turi daugiau patirties šitokiuose žygiuose, yra tos nuomonės, kad jei pasistengsi leistis lėtai ir, svarbiausia, nesikarščiuodamas, tai už laisvę užsimokėsi tik keliais įbrėžimais. Dabar didžiausias sunkumas – gauti virvių; aš apie tai ir tegalvoju jau dvi savaitės – nuo to laiko, kai kiekvieną savo gyvenimo akimirką skiriu šiam didžiam sumanymui.

Nieko neatsakysiu į tą paikystę, į vienintelį tavo gyvenime nesąmojingą pokštą, kai tu pasakei: „Nenoriu bėgti!“ Žmogus, kuris kalbėjo apie liokajaus nušovimą, šūktelėjo, kad iš nuobodulio tu, matyt, išprotėjai. Neslėpsiu nuo tavęs, kad ties mumis labai greitu laiku pakibs didelis pavojus, turbūt reikės paskubinti ir tavo bėgimą. Pranešdami apie pavojų, mes signalizuosime tau lempele:

Gaisras pilyje!

Tu atsakysi:

Ar mano knygos nesudegė?

To laiško buvo dar penketas ar šešetas puslapių su įvairiomis smulkmenomis; laiškas buvo parašytas smulkutėlėmis raidėmis ant labai plono popieriaus.

„Visa tai labai puiku ir labai gerai sumanyta, – pagalvojo Fabricijus. – Amžinai turiu būti dėkingas grafui ir kunigaikštienei; gal jie manys, kad išsigandau, bet aš vis dėlto nebėgsiu. Ar bėgo kada žmogus

iš tokios vietos, kur jautėsi visiškai laimingas, kad atsidurtų tremtyje, kur jam trūks visko, net oro kvėpuoti? Ką aš veiksiu, mėnesį pabuvęs Florencijoje? Sugrįšiu čia ir persirengęs slankinėsiu apie šios tvirtovės vartus, tikėdamasis sugauti vieną žvilgsnį!"

Rytojaus dieną Fabricijui teko persigąsti: vienuoliktą valandą jis stovėjo prie lango ir, gėrėdamasis įstabiu reginiu, laukė tos palaimingos valandėlės, kada galės pamatyti Kleliją; tik staiga į kamerą įbėgo užduseęs Grilas.

– Greičiau, greičiau, monsinjore, pulkite į lovą ir apsimeskite sergąs; laiptais lipa trys teisėjai! Jie jus tardys; prieš atsakydamas gerai pagalvokite: jie norės jus *supainioti.*

Taip kalbėdamas, Grilas skubiai užvožė skylę lango skyde, pastūmė Fabricijų į lovą ir užmetė ant jo porą apsiaustų.

– Sakykit, kad jums labai bloga, kalbėkit kuo mažiau, o svarbiausia – prašykit pakartoti klausimus ir tuo tarpu galvokit, kaip atsakyti.

Įėjo trys teisėjai. „Trys ištrūkę katorgininkai, o ne trys teisėjai", – pagalvojo Fabricijus, pamatęs niekšingas jų fizionomijas. Oriai nusilenkę, nė žodžio netarę, atsisėdo ant stovinčių kameroje trijų kėdžių.

– Sinjore Fabricijau del Dongai, – prabilo seniausiasis jų, – didžiai apgailestaujame dėl tos liūdnos pareigos, kuri mums pavesta atlikti. Atėjome pranešti jums, kad mirė jūsų tėvas, jo šviesybė markizas del Dongas, Lombardijos-Venecijos Karalystės antrasis, didysis mažordomas, didžiųjų ordinų kavalierius ir t. t., ir t. t.

Fabricijus apsipylė ašaromis; teisėjas kalbėjo toliau:

– Markizė del Dongo, jūsų motina, praneša jums šią žinią asmeniniu laišku; bet kadangi į tą savo pranešimą ji įterpė nepageidautinų samprotavimų, tai teismas apsvarstęs vakar nusprendė pateikti jums tik atskiras jos laiško ištraukas, kurias ir perskaitys jums teismo sekretorius Bona.

Kai tos ištraukos buvo perskaitytos, teisėjas priėjo prie lovoje tebegulinčio Fabricijaus ir parodė jam motinos laiške tas vietas, kurios buvo perskaitytos iš nuorašo. Fabricijus motinos laiške pastebėjo šiuos žodžius: „neteisingas įkalinimas", „žiauri bausmė už nusikaltimą, kuris nėra nusikaltimas", ir suprato, kas čia atvedė teisėjus. Beje, niekindamas nesąžiningus teisingumo valdininkus, jis tiek tepasakė:

– Aš sergu, ponai, esu mirtinai nusilpęs, atleiskite, kad negaliu atsikelti.

Teisėjams išėjus, Fabricijus dar ilgai verkė, paskui pagalvojo: „Nejau aš veidmainis? Man atrodė, kad aš jo nemyliu".

Tą dieną, taip pat ir kitomis dienomis Klelija buvo labai nusiminusi; buvo keletą kartų jį išsikvietusi, bet vos išdrįso pasakyti vieną kitą žodelį. Į penktą dieną po pirmojo pasimatymo ji iš ryto pasakė jam, kad vakare ateis į marmurinę koplyčią.

– Tegaliu pasakyti jums keletą žodelių, – tarė ji įėjusi. Ji taip drebėjo, kad turėjo atsiremti į kambarinę. Paskui liepė jai pasitraukti prie koplyčios durų. – Duokite garbės žodį, – pridūrė vos girdimu balsu, – duokite garbės žodį, kad klausysite kunigaikštienės ir stengsitės pabėgti tą dieną, kai ji lieps, ir taip, kaip ji nurodys, jei ne – rytoj rytą išvyksiu į vienuolyną ir prisiekiu jums šitoje vietoje, kad niekada daugiau gyvenime nepratarsiu į jus nė žodžio.

Fabricijus tylėjo.

– Pasižadėkite, – tarė Klelija su ašaromis akyse, lyg netekusi savitvardos, – arba mudu kalbamės čia paskutinį kartą. Gyvenimas per jus virto man kančia. Jūs pasiliekate čia dėl manęs, o kiekviena diena gali būti paskutinė jūsų gyvenime.

Tai ištarus, Klelijai pasidarė taip silpna, jog ji turėjo atsiremti į didžiulį krėslą koplyčios viduryje, pastatytą kadaise karališko kraujo kaliniui; ji vos neapalpo.

– Ką turiu pasižadėti? – paklausė Fabricijus priblokštas.

– Jūs žinote.

– Prisiekiu, kad sąmoningai pulsiu į baisią nelaimę ir pasmerksiu save gyventi toli nuo brangiausios man būtybės.

– Kalbėkite tiksliau.

– Prisiekiu, kad klausysiu kunigaikštienės ir bėgsiu iš čia tą dieną, kurią ji paskirs, ir taip, kaip ji nurodys. Bet kas laukia manęs toli nuo jūsų?

– Prisiekite, kad bėgsite, nors ir kažin kas įvyktų.

– Kaip? Jūs nusprendėte ištekėti už markizo Krešencio, kai tik manęs čia nebebus?

– O Viešpatie! Kokią jūs mane vaizduojatės?.. Bet prisiekite, kitaip mano siela nežinos ramybės.

– Gerai! Prisiekiu, bėgsiu iš čia tą dieną, kai lieps kunigaikštienė Sanseverina, nors ir kažin kas per tą laiką įvyktų.

Išgavusi tą priesaiką, Klelija taip nusilpo, jog, padėkojusi Fabricijui, turėjo pasišalinti.

– Viskas jau buvo parengta, rytoj rytą turėjau išvykti į vienuolyną, – pasakė ji, – jeigu jūs būtumėte užsispyręs likti. Tai būtų buvęs paskutinis mudviejų pasimatymas – tokius apžadus aš buvau padariusi madonai. Dabar, kai tik galėsiu išeiti iš kambario, nueisiu apžiūrėti tos baisiosios sienos po naujuoju akmeniu baliustradoje.

Rytojaus dieną ji buvo tokia išbalusi, jog Fabricijui suspaudė širdį. Priėjusi prie voljeros lango, pasakė jam:

– Neapgaudinėkime savęs, mielas bičiuli: mūsų draugystė nuodėminga, ir aš esu tikra, kad mus ištiks nelaimė. Jie suseks, kad jūs ketinate bėgti, ir tada būsit amžinai žuvęs, o gali nutikti ir blogiau; bet vis dėlto reikia klausyti proto balso, jis liepia mums išmėginti viską. Kad galėtumėte nusileisti išorine didžiojo bokšto siena, jums reikia tvirtos virvės daugiau negu dviejų šimtų pėdų ilgio. Kad ir kiek aš stengiausi nuo to laiko, kai sužinojau kunigaikštienės sumanymą, man pavyko gauti tik keletą virvių, kurias sumazgiojus gal susidarys koks penkiasdešimt pėdų. Kalėjimo komendanto potvarkiu yra deginamos visos virvės, randamos tvirtovėje, o vakarais ir nuo visų šulinių nurišamos virvės, kurios, beje, tokios netvirtos, jog dažnai trūksta, bekeldamos net savo lengvą krovinį. Bet melskite Dievą, kad atleistų man; aš išduodu tėvą, aš – duktė išsigimėlė, nes tai, ko aš siekiu, suteiks jam mirtiną sielvartą. Melskitės už mane ir, jei išsigelbėsite, padarykite apžadus, kad kiekvieną savo gyvenimo minutę paskirsite Viešpaties garbei.

Štai kas man atėjo į galvą: po savaitės išvažiuosiu iš tvirtovės – dalyvausiu vienos markizo Krešencio sesers vestuvėse. Grįšiu vakare, kaip ir pridera, bet padarysiu viską, kad grįžčiau kuo vėliausiai, ir gal Barbonė nedrįs per daug iš arti manęs apžiūrinėti. Į markizo sesers vestuves pakviestos visos žymiausios dvaro damos; bus ten, žinoma,

ir ponia Sanseverina. Dėl Dievo meilės, pasirūpinkite, kad kuri iš tų damų įduotų man virvių ryšulį. Virvės turi būti ne per storos, bet tvirtai suvyniotos, kad ryšulys užimtų kuo mažiausiai vietos. Jei turėčiau ir tūkstantį kartų susidurti su mirtimi, nebijosiu net didžiausių pavojų, kad tik tą ryšulį įneščiau į tvirtovę, prasilenkdama, deja, su visomis savo priedermėmis! Jei tai sužinos tėvas, daugiau niekada jūsų nepamatysiu; kad ir kažin koks likimas manęs lauktų, būsiu laiminga kaip sesuo, kaip draugė, jei prisidėsiu prie jūsų išgelbėjimo.

Dar tą patį vakarą per naktinį pokalbį šviesos signalais Fabricijus pranešė kunigaikštienei apie pasitaikančią vienintelę progą įsigabenti į tvirtovę ganėtiną kiekį virvių. Bet maldavo ją neišduoti paslapties net grafui, ir tai nustebino kunigaikštienę. „Jis iš proto išėjo, – pagalvojo kunigaikštienė, – kalėjime jis pasikeitė, žiūri į viską tragiškomis akimis". Kitą dieną švininė kulka, paleista iš svaidyklės, atnešė kaliniui žinią apie didžiausią, koks tik gali būti, pavojų: asmuo, kuris sutiko perduoti jam virves, buvo rašoma laiške, gelbsti jam gyvybę tikrąja žodžių prasme. Fabricijus tuoj pat pasidalijo šia žinia su Klelija. Toje švininėje kulkoje Fabricijus rado ir labai tikslų vakarinės sienos piešinį. Ta siena jis nusileis nuo didžiojo bokšto viršaus į tarpą tarp dviejų bastionų, o iš ten paskui gana lengvai pabėgs, nes pylimas šioje vietoje tėra dvidešimt trijų pėdų aukščio ir nelabai rūpestingai saugomas. Antroje plano pusėje smulkiu, gražiu braižu buvo parašyta nuostabus sonetas: kažkokia kilni širdis ragino Fabricijų bėgti, nes per tuos vienuolika metų, kuriuos dar jam rūpėjo išbūti nelaisvėje, sumenkėsianti jo dvasia ir nusilpsiąs kūnas.

Čia mes privalome trumpam pertraukti pasakojimą apie tą drąsų žygį ir įterpti vieną smulkmeną, kuri iš dalies paaiškins, kodėl kunigaikštienė ryžosi siūlyti Fabricijui tokį rizikingą pabėgimo planą.

Kaip ir visos nevaldančios partijos, Raversi partija nebuvo labai vieninga. Kavaljeras Riskara nekentė prokuroro Rasio, laikydamas jį kaltu dėl jo, Riskaros, pralaimėjimo vienoje svarbioje byloje, nors jis iš tiesų ėjo prieš įstatymą. Riskaros pastangomis kunigaikštis gavo anoniminį laišką su įspėjimu, kad tvirtovės komendantui buvo nusiųstas oficialus pranešimas apie Fabricijaus bylos nuosprendį. Markizė Raversi, apsuk-

rioji partijos vadovė, labai įširdo dėl šio nevykusio žingsnio ir tuoj davė žinią savo draugui, generaliniam prokurorui; jai atrodė visai paprastas dalykas, kad Rasis nori pasipelnyti iš Moskos, kol tas dar turi valdžią. Rasis drąsiai atvyko į rūmus įsitikinęs, kad porą spyrių jis kaip nors ištvers: juk valdovas negali apsieiti be sumanaus juristo, o Rasis pasirūpino ištremti, apkaltinęs liberalizmu, vieną teisėją ir vieną advokatą – vienintelius žmones šalyje, kurie galėjo užimti jo vietą.

Kunigaikštis, nebesivaldydamas pykčiu, sutiko jį keiksmais ir puolė mušti.

– Na va, taip atsitiko dėl raštvedžio išsiblaškymo, – šalčiausiai atsakė Rasis. – Pranešti nuosprendį reikalauja įstatymas, šis formalumas turėjo būti atliktas rytojaus dieną po pono del Dongo įkalinimo tvirtovėje. Pernelyg uolus raštvedys pamanė užmiršęs tai padaryti ir bus pakišęs man pasirašyti lydraštį.

– Ir tu manai, kad aš patikėsiu šitais tavo nevykusiai suregztais melais? – suriko kunigaikštis įpykęs. – Geriau sakyk, kad parsidavei tam sukčiui Moskai ir už tai jis tau kryžių išrūpino. Bet šį kartą, po šimts, gausi ne vien pylos: pasodinsiu tave į kaltinamųjų suolą ir gėdingai išmesiu iš tarnybos.

– Tik pabandykite įsodinti mane į kaltinamųjų suolą! – atšovė Rasis tvirtai; jis žinojo, kad tai yra patikimiausia priemonė valdovui numaldyti. – Įstatymas yra už mane, o jūs neturite antro Rasio, kuris jį apeitų. Iš tarnybos jūs manęs neišmesite, nes kartais darotės žiaurus ir tada trokštate kraujo, tačiau jums rūpi ir tas, kad nenustotų jūsų gerbti protingesnieji italai; toji pagarba yra *conditio sine qua non*[97] jūsų garbėtroškai. Žodžiu, jūs pasikviesite mane atgal, kai panorėsite įvykdyti pirmą žiaurybę, kaip to reikalauja jūsų būdas, o aš, kaip visuomet, parūpinsiu jums visiškai įstatymus atitinkantį nuosprendį, kurį surašys pusėtinai dori, bet bailūs teisėjai, ir kuris numaldys jūsų aistras. Raskite savo valstybėje kitą tokį naudingą žmogų kaip aš!

Tai taręs, Rasis išbėgo; pylos tegavo smagų liniuotės pliaukštelėjimą ir penkis ar šešis spyrius. Išėjęs iš rūmų, Rasis tuoj išvažiavo į savąjį Rivos dvarą – prisibijojo durklo, kol kunigaikščiui apmalš pirmasis

pyktis, tačiau nė kiek neabejojo, kad nepraeis nė dvi savaitės, ir pas jį bus atsiųstas kurjeris šaukti į sostinę. Laiko kaime jis veltui neleido: atrado saugią priemonę susižinoti su grafu Moska; jis pašėlusiai troško barono titulo, bet suprato, kad valdovas per daug brangina bajorystę, kadaise tokį prakilnų dalyką, ir todėl niekada jos jam nesuteiks; tuo tarpu grafas, labai didžiuodamasis savo kilme, vertina tik tokią bajorystę, kurią galima įrodyti dokumentais iš ankstesnių negu 1400 metų.

Generalinis prokuroras neapsiriko šitaip spėliodamas. Dvare jis pagyveno vos savaitę: lyg atsitiktinai pas jį užklydęs vienas kunigaikščiui artimas asmuo patarė jam nedelsiant grįžti į Parmą; kunigaikštis sutiko jį linksmu juoku, paskui surimtėjo ir liepė prisiekti Evangelija, kad išlaikys paslaptyje tai, kas jam bus patikėta; Rasis rimčiausiai prisiekė, o kunigaikštis žaibuojančiomis iš neapykantos akimis sušuko, kad jis nesijausiąs šeimininku savo žemėse tol, kol būsiąs gyvas Fabricijus del Dongas.

– Negaliu, – pridūrė jis, – nei išvaryti kunigaikštienės, nei pakęsti jos ilgiau Parmoje; jos akys meta man iššūkį ir neduoda gyventi.

Leidęs valdovui išsikalbėti, Rasis apsimetė nepaprastai sumišęs ir pagaliau sušuko:

– Jūsų didenybės valia bus, žinoma, įvykdyta, bet dalykas baisingai sunkus: nuteisti del Dongą mirti už kažkokio Džilečio nužudymą – stačiai nėra kaip; jau ir dabar tik stebukladaris galėjo išspausti už tai dvylika metų tvirtovės. Be to, įtariu, kad kunigaikštienė surado tris kaimiečius, kurie dirbo tada prie kasinėjimų Sanginijoje ir kaip tik buvo išlipę iš griovio, kai tas banditas Džiletis užpuolė del Dongą.

– O kur tie liudytojai yra? – paklausė kunigaikštis suirzęs.

– Spėju, kad paslėpti kur Pjemonte. Reikėtų išgalvoti pasikėsinimą į jūsų didenybės gyvybę...

– Tam tikru atžvilgiu tai pavojinga, – atsakė kunigaikštis, – gali kam nors pikta mintis į galvą ateiti.

– O daugiau jokių teisėtų priemonių mano arsenale nėra... – atsakė Rasis su apsimestu naivumu.

– Belieka nuodai...

– Bet kas juos įduos? Negi tas vėpla Kontis?..

– Hm, jei tikėsime, ką sako žmonės, tai jam būtų nebe pirmiena...

– Reikėtų jį gerai įpykinti, – tarė Rasis. – Beje, kai išsiuntė į aną pasaulį tą kapitoną, jis dar neturėjo nė trisdešimties metų, buvo įsimylėjęs ir nepalyginti mažesnis bailys negu šiandien. Viskas, žinoma, turi nusilenkti valstybinės svarbos reikalui; bet jūs užklupote mane taip netikėtai, jog iš karto nenumatau, kas galėtų įvykdyti valdovo įsakymą, nebent toks Barbonė, kalėjimo tarnautojas, raštvedys, kurį ponas del Dongas partrenkė antausiu žemėn tą dieną, kai buvo atvežtas į kalėjimą.

Kunigaikščio nuotaika pasitaisė, ir pokalbis užsitęsė, pagaliau jis davė savo generaliniam prokurorui mėnesį laiko; Rasis prašė dviejų. Rytojaus dieną jis slaptai gavo tūkstantį cekinų atlyginimo. Tris dienas jis svarstė, ketvirtąją grįžo prie savo ankstesnio samprotavimo, nutaręs jį esant neabejotiną. „Tik grafui Moskai pakaks ištvermės išlaikyti man duotąjį žodį ir padaryti mane bajoru, nes jis nevertina to, ką man suteikia; antra, jį įspėjęs, greičiausiai išvengsiu nusikaltimo, už kurį man jau maždaug iš anksto atlyginta; trečia, atkeršysiu už pirmesnius pažeminimus, patirtus kavaljero Rasio". Kitą naktį jis atpasakojo grafui Moskai visą savo pokalbį su kunigaikščiu.

Grafas slaptomis asistavo kunigaikštienei, tiesa, jis vis dar lankydavosi pas ją tik kartą ar du per mėnesį, bet kone kiekvieną savaitę, o kartais ir dažniau, kai sugebėdavo rasti progą pakalbėti apie Fabricijų, kunigaikštienė vėlai vakare, lydima Čekinos, užvažiuodavo pas jį ir praleisdavo kelias minutes jo sode. Ji sumaniai prigaudavo net savo vežėją, atsidavusį jai žmogų: tasai manydavo, kad kunigaikštienė svečiuojasi gretimame name.

Nesunku įsivaizduoti, kad sužinojęs iš prokuroro baisiąją paslaptį grafas tučtuojau davė kunigaikštienei sutartą ženklą. Nors jau buvo vidurnaktis, ji per Čekiną paprašė, kad jis tuoj pat atvyktų. Grafą nudžiugino šitas tariamas suartėjimas lyg įsimylėjusį jaunuolį, tik jis dvejojo, ar pasakyti kunigaikštienei visą tiesą, – bijojo, kad ji neišprotėtų iš skausmo.

Iš pradžių užuolankomis stengėsi sušvelninti lemtingąją žinią, bet pagaliau pasakė viską; buvo bejėgis išlaikyti paslaptį, kurią ji meldė iš-

duoti. Bet per tuos devynis mėnesius skaudžioji nelaimė smarkiai paveikė šitą ugningą sielą, užgrūdino ją, ir kunigaikštienė neprapliupo nei verksmu, nei aimanomis.

Kitą vakarą ji liepė šviesos signalais pranešti Fabricijui apie didįjį pavojų:

Gaisras pilyje!

Jis tučtuojau atsakė:

Ar mano knygos nesudegė?

Tą pačią naktį ji laimingai persiuntė jam laišką švinine kulka. Tai buvo savaitei praėjus po markizo Krešencio sesers vestuvių, kuriose kunigaikštienė pasielgė baisiai neatsargiai, bet apie tai mes papasakosime, kai ateis laikas.

Dvidešimt pirmasis skyrius

Beveik metai prieš šias nelaimes kunigaikštienė susidūrė su keistu žmogumi: kartą, kai jai užėjo *luna*[98], kaip sako vietos žmonės, ji pavakare staiga išvyko į Sakos pilį, esančią už Kolorno, ant kalvoto Po kranto. Ji su pamėgimu puošė tą dvarą; jai patiko didelis miškas, vainikuojantis kalvą ir prieinantis iki pilies; ji įsakė išvedžioti takus į vaizdingesnes jo vietas.

– Jus dar pagrobs plėšikai, žavioji kunigaikštiene, – tarė jai kartą valdovas. – Negalimas daiktas, kad miškas, kur visi žino jus vaikščiojant, būtų be žmonių.

Ir valdovas žvilgtelėjo į grafą, taikydamasis sužadinti jo pavydą.

– Man nėra ko bijoti, jūsų šviesioji didenybe, – atviraširdiškai atsakė kunigaikštienė, – kai vaikščioju po savo miškus, drąsos man įkvepia tokia mintis: niekam nesu nieko bloga padariusi, tad kas galėtų manęs neapkęsti?

Šitas atsakymas buvo palaikytas per drąsiu, panašiai užgauliojo valdovą vietiniai liberalai, itin įžūlūs žmonės.

Taigi minėtojo susitikimo dieną kunigaikštienė Sanseverina prisiminė valdovo žodžius, kai pastebėjo kažkokį apdriskėlį, iš tolo mišku sekantį ją. Eidama toliau, ji netikėtai pasuko į šoną, ir nepažįstamasis atsidūrė taip arti jos, kad ji išsigando. Persigandusi šūktelėjo eigulį, kurį buvo palikusi gėlyne už kokio tūkstančio žingsnių prie pat pilies. Tuo tarpu nepažįstamasis spėjo pribėgti ir puolė jai į kojas. Tai buvo jaunas, labai gražus vyras, tik pasibaisėtinai nuplyšęs; kai kurios skylės drabužiuose buvo per pėdą ilgio, bet akyse žėrėjo liepsninga siela.

– Esu nuteistas mirti gydytojas Ferantė Pala, mano penki vaikai ir aš mirštame badu.

Kunigaikštienė pastebėjo, kad jis labai liesas; bet jo akys buvo tokios gražios ir spindėjo tokiu švelniu susižavėjimu, jog ji nuvijo šalin mintį, kad tai būtų piktadarys. „Štai tokiomis akimis Paladžis[99] turėjo apdovanoti savo šventąjį Joną dykumoje, kurį neseniai nutapė katedroje“, – pagalvojo. Mintį apie šventąjį Joną jai sukėlė neįtikėtinas Ferantės liesumas. Kunigaikštienė davė jam tris cekinus – tiek teturėjo piniginėje – ir atsiprašė, kad taip mažai duodanti, nes ką tik užmokėjusi daržininkui. Ferantė karštai jai padėkojo.

– Deja, – tarė jis, – kadaise aš gyvenau miestuose, mačiau žavingų moterų. Bet, vykdydamas piliečio pareigą, buvau pasmerktas mirti ir nuo to laiko lindžiu miškuose. Juk aš sekiau ne prašyti išmaldos ar apgrobti, bet kaip laukinis, užburtas angeliško grožio. Aš taip seniai nemačiau baltų gražių rankų!

– Kelkitės gi! – tarė kunigaikštienė, nes jis vis tebeklūpėjo.

– Leiskite man taip pabūti, – tarė Ferantė. – Šita poza man pačiam rodo, kad nesu šiuo metu vagis, ir man ramiau širdyje; žinokite, jog aš gyvenu iš plėšikavimo nuo to laiko, kai man nebeleidžia verstis savo profesija. Bet šitą akimirką aš – tik paprastas mirtingasis, garbinąs įstabiausią grožį.

Kunigaikštienė suprato, kad jis truputį pamišęs, bet neišsigando; iš to žmogaus akių ji matė, kad jo siela liepsninga ir gera, be to, ji mėgo nepaprastus veidus.

– Taigi esu gydytojas. Aš merginausi vaistininko Sarazinės žmonai Parmoje; jis mus užklupo ir išvarė ją su trim vaikais, kuriuos pagrįstai įtaria esant ne jo, bet mano. Paskui mes susilaukėme dar dviejų. Motina su penkiais vaikais nežmoniškai skursta trobelėje, kurią paties savo rankomis surenčiau už mylios nuo čia, miške. Aš juk turiu saugotis žandarų, o ta vargšė moteris nenori skirtis nuo manęs. Buvau pasmerktas mirti – ir visiškai teisingai: dalyvavau sąmoksle. Neapkenčiu Parmos kunigaikščio, nes jis tironas. Pabėgti į užsienį negalėjau, nes neturėjau pinigų. Bet mane ištiko dar kita, daug didesnė nelaimė, ir aš būčiau turėjęs jau tūkstantį kartų nusižudyti: aš nebemyliu tos nelaimingosios moters, kuri pagimdė man penketą vaikų ir pražudė save dėl manęs; aš myliu kitą. Bet jei nusižudysiu, tai motina ir penki vaikai mirs badu tikra tų žodžių prasme.

Žmogus, matyt, kalbėjo nuoširdžiai.

– Bet iš ko jūs gyvenate? – paklausė kunigaikštienė susigraudinusi.

– Motina verpia; vyriausiąją dukterį išlaiko viena liberalų šeima savo ūkyje, ten ji gano avis; o aš plėšikauju vieškelyje tarp Pjačencos ir Genujos.

– Kaipgi jūs suderinate plėšikavimą su liberalų principais?

– Užsirašinėju, ką ir kiek esu apiplėšęs, ir jei kada bent kiek prasigyvensiu, grąžinsiu visus atimtus pinigus. Mano nuomone, toks liaudies tribūnas kaip aš dirba tam tikrą darbą, dėl savo pavojingumo tikrai vertą šimto frankų per mėnesį; todėl aš neimu daugiau kaip tūkstantį du šimtus frankų per metus. Beje, klystu, kartais paimu ir šiek tiek daugiau – iš to apmoku savo veikalų spausdinimo išlaidas.

– Kokių veikalų?

– Pavyzdžiui: „Ar turės kada... parlamentą ir biudžetą?“

– Kaip? – nustebusi šūktelėjo kunigaikštienė. – Tai jūs – garsusis Ferantė Pala, vienas didžiausių mūsų šimtmečio poetų?!

– Garsus – galbūt, bet kad labai nelaimingas, tai tikrai.

– Ir žmogus su tokiu talentu kaip jūsų turi gyventi iš plėšikavimo!

– Gal dėl to aš ir turiu šiokį tokį talentą. Iki šiol visus mūsų geresniuosius rašytojus apmokėdavo valdžia ar Bažnyčia, kurias jie stengėsi sugriauti. O aš, pirma, statau į pavojų savo gyvybę; antra, pagalvoki-

te, kunigaikštiene, kokios mintys neduoda man ramybės, kai einu plėšikauti! Ar aš teisus, galvoju aš. Ar iš tikrųjų tribūno paslaugos visuomet vertos šimto frankų per mėnesį? Turiu porą marškinių, štai šį drabužį, kurį matote, šiokių tokių ginklų ir esu tikras, kad baigsiu gyvenimą kartuvėse; drįstu manyti, kad nesu savanaudis. Jausčiausi laimingas, jei ne ta pražūtinga meilė, kuri nuodija man gyvenimą šalia penkių vaikų motinos. Skurdas slegia mane savo bjaurumu: man patinka gražūs apdarai, baltos rankos...

Jis žiūrėjo į kunigaikštienės rankas taip, kad ją apėmė baimė.

– Sudiev, pone, – tarė ji, – ar galėčiau būti jums kuo nors naudinga Parmoje?

– Pagalvokite kartais štai apie ką: jo paskirtis žadinti širdis, neleisti joms apsnūsti toje netikroje, grynai materialinėje laimėje, kurią teikia monarchinė santvarka. Ar vertos jo paslaugos savo tautiečiams šimto frankų per mėnesį?.. Didžiausia mano nelaimė, – tarė jis labai švelniai, – yra ta, kad aš myliu; beveik dveji metai mano siela gyvena tik jumis, bet iki šiol aš tik iš tolo žiūrėjau į jus, negąsdindamas jūsų.

Ir jis pasileido bėgti tokiu greičiu, jog kunigaikštienė nustebo, bet kartu ir nurimo. „Žandarams sunku būtų jį prisivyti, – pagalvojo ji; – bet jis iš tiesų pamišęs".

– Taip, jis pamišęs, – patvirtino jai tarnai, – mes visi seniai žinome, kad tas vargšelis įsimylėjęs ponią; kai ponia čia atvykstate, jis klaidžioja po mišką, vis pačiomis aukštumomis, o kai tik išvykstate, būtinai ateina pasėdėti tose vietose, kur ponia buvote sustojusi; atidžiai renka gėlytes, kurios galėjo būti iškritusios iš jūsų puokštės, ir ilgai nešioja jas prisiseges prie savo nušiurusios skrybėlės.

– Ir jūs niekada nieko nepapasakojote man apie šitas beprotystes? – pasakė kunigaikštienė beveik su priekaištu.

– Bijojome, kad ponia nepersakytumėte ministrui Moskai. Vargšas Ferantė toks šaunus žmogus! Niekad niekam nepadarė blogo, o mirti jį nuteisė tik už tai, kad myli mūsų Napoleoną.

Ji nė puse žodžio neužsiminė apie šį susitikimą ministrui; o kadangi per tuos ketverius draugystės metus tai buvo pirmoji jos paslaptis, ji

bent dešimt sykių užsikirto sakinio vidury. Į Saką ji sugrįžo pasiėmusi aukso, bet šį sykį Ferantė nepasirodė. Po dviejų savaičių ji vėl atvažiavo; kurį laiką Ferantė sekė paskui ją, šokčiodamas tarp medžių, per kokį šimtą žingsnių nuo jos, paskui staigiai, nelyginant vanagas, puolė prieš ją ant kelių, kaip ir pirmą kartą.

– Kur jūs buvote dingęs prieš dvi savaites?

– Kalnuose, anapus Novio, apiplėšiau mulų varovus, kai jie grįžo iš Milano, pardavę alyvą.

– Priimkite šitą piniginę.

Ferantė atsegė piniginę, išsiėmė vieną cekiną, pabučiavo jį ir, įsikišęs į užantį, piniginę grąžino kunigaikštienei.

– Grąžinate man šią piniginę, o pats plėšikaujate!

– Žinoma, toks mano principas: neprivalau turėti daugiau kaip šimtą frankų; o dabar mano vaikų motina turi aštuoniasdešimt ir aš dvidešimt penkis, vadinasi, penkiais frankais per daug, ir jei šiuo metu mane vestų į kartuves, tai užgraužtų sąžinė. Šitą cekiną paėmiau todėl, kad jį davėte jūs ir kad aš jus myliu.

Jis ištarė tuos žodžius taip paprastai ir taip įstabiai, jog kunigaikštienė pagalvojo: „Jis iš tikrųjų myli".

Tą dieną jis atrodė visai paklaikęs. Papasakojo, kad Parmoje jam kažkas skolingas šešis šimtus frankų, kad už tuos pinigus jis galėtų pasitaisyti savo lūšną, kur dabar jo vargšai vaikai nuolat persišaldę.

– Aš duosiu jums tuos šešis šimtus frankų avansu, – tarė labai susijaudinusi kunigaikštienė.

– Bet aš juk žmogus, tarnaująs visuomenei. Priešingoji partija tada galėtų šmeižti mane, sakyti, kad aš parsiduodąs.

Kunigaikštienė susigraudino, ji pasiūlė jam Parmoje slėptuvę, jeigu jis prisieksiąs jai, kad tuo tarpu neisiąs liaudies tribūno pareigų tame mieste ir, svarbiausia, nevykdysiąs nė vieno tų mirties nuosprendžių, kuriuos, pasak jo, nešiojąsis *in petto*[100].

– O jei mane dėl neatsargumo pakabins kartuvėse, – rimtai tarė Ferantė, – tai visi tie nenaudėliai, tokie žalingi liaudžiai, gyvens ilgus metus, ir kas bus kaltas? Ką pasakys mano tėvas, sutikęs mane ten aukštai, danguje?

Kunigaikštienė ilgai įtikinėjo jį, kalbėjo, kad drėgnoje trobelėje maži jo vaikai gali susirgti ir mirti; galų gale jis sutiko pasinaudoti pasiūlytąja slėptuve Parmoje.

Kunigaikštis Sanseverina per pusdienį, vienintelį po vedybų praleistą Parmoje, parodė žmonai vieną labai savotišką slėptuvę, įrengtą pietiniame jo vardu vadinamų rūmų kampe. Fasadinė siena, išlikusi dar iš viduramžių, yra aštuonių pėdų storio; ji viduje išduobta, ten ir yra slėptuvė, dvidešimties pėdų aukščio, bet tik dviejų pločio. Čia pat greta galima pasigėrėti vandens telkiniu, kuris minimas visuose kelionių aprašymuose; tas garsus rezervuaras buvo įrengtas XVII amžiuje ir naudotas tuo metu, kai Parmą buvo apgulęs imperatorius Zigmantas, vėliau jis atsidūrė Sanseverinos rūmų aptvare.

Norint patekti į slėptuvę, reikėjo pasukti didžiulį akmenį ant geležinės ašies, pritvirtintos prie luito viduryje. Kunigaikštienę taip sukrėtė Ferantės pamišimas, jo vaikų likimas ir jo atkaklus priešinimasis priimti bet kokią brangesnę dovaną jiems, kad ji leido jam naudotis šia slėptuve gana ilgą laiką. Sutiko jį po mėnesio vėl Sakos miškuose; tą dieną jis buvo kiek ramesnis ir padeklamavo jai vieną savo sonetą, šis pasirodė jai prilygstąs, o gal net pranešąs visa, kas buvo gražiausio sukurta Italijoje per paskutinius du šimtmečius. Paskui ji sutiko pasimatyti su juo dar keletą kartų; bet jo įsiliepsnojusi meilė sujžūlėjo, ir kunigaikštienė pastebėjo, kad ši aistra plėtojasi pagal tuos pačius dėsnius kaip ir kiekviena meilė, kada jai duodama nors truputėlis vilties. Tada ji liepė jam grįžti į savo miškus ir uždraudė kalbėtis su ja; jis bemat kuo romiausiai pakluso. Štai kokie buvo jų santykiai, kai buvo suimtas Fabricijus. Į ketvirtą dieną po šio įvykio, temstant, prie Sanseverinos rūmų priėjo kažkoks vienuolis kapucinas ir pasisakė turįs pranešti namų šeimininkei vieną svarbią paslaptį. Ji jautėsi tokia nelaiminga, kad liepė jį įleisti; tai buvo Ferantė.

– Čia vyksta nauja neteisybė, ir liaudies tribūnas privalo su ja susipažinti, – pasakė tas vyras, pamišęs iš meilės. – Kita vertus, kaip paprastas privatus asmuo, – pridūrė jis, – aš galiu pasiūlyti kunigaikštienei Sanseverinai tik savo gyvybę, ir aš atiduodu ją į jos rankas.

Tas nuoširdus plėšiko ir bepročio atsidavimas didžiai sujaudino kunigaikštienę. Ji ilgai šnekėjo su žmogumi, kuris garsėjo kaip didžiausias šiaurinės Italijos poetas, ir graudžiai verkė. „Šitas žmogus supranta, kas dedasi mano širdyje“, – galvojo ji.

Rytojaus dieną, sutemus, kai varpai skambino *Ave Maria*, jis vėl pasirodė, persirengęs liokajum, su livrėja.

– Aš neišvykau iš Parmos; išgirdau tokį baisų dalyką, jog mano lūpos nedrįsta jo nė pakartoti; bet štai aš prie jūsų kojų. Pagalvokite, kunigaikštiene, ko jūs atsisakote! Prieš jus stovi ne kokia rūmų lėlė, o vyras!

Tarė jis šiuos žodžius klūpodamas prieš ją ant kelių, o jo veido išraiška darė juos dar įtaigesnius. Paskui pridūrė:

– Vakar aš pagalvojau: ji verkė mano akivaizdoje, vadinasi, ji ne tokia nelaiminga!

– Bet atsiminkite, pone, kokie pavojai jums gresia šitam mieste, juk jus suims!

– Tribūnas atsakys jums: „Kunigaikštiene, ką reiškia gyvybė, kai prabyla pareigos balsas?“ O nelaimingasis, kuris, didžiai savo širdgėlai, nebegarbina dorybės nuo to laiko, kai dega meile, pridurs: „Kunigaikštiene, drąsuolis Fabricijus gali žūti, tad neatstumkite kito drąsuolio, kuris atsiduoda jūsų valiai! Mano kūnas geležinis, o siela bijo tik vieno daikto šiame pasaulyje – nepatikti jums“.

– Jei dar kartą prabilsite apie savo jausmus, mano namų durys liks jums amžinai užrakintos.

Kunigaikštienė buvo ketinusi tą vakarą pasakyti Ferantei, kad paskirsianti jo vaikams nedidelę pensiją, bet pabijojo, kad ši naujiena nepastūmėtų jo į savižudybę.

Vos tik jam išėjus, kunigaikštienę nusmelkė negera nuojauta, ir ji pagalvojo: „Aš taip pat galiu numirti, ir duok, Dieve, kad tai įvyktų kuo greičiau! Kad rasčiau žmogų, vertą žmogaus vardo, kurio globai galėčiau pavesti savo vargšą Fabricijų!“

Į galvą jai staiga šovė viena mintis: paėmusi lakštą popieriaus ir prisiminusi vieną kitą juridinį terminą, ji surašė aktą, kad gavusi iš pono Ferantės Palos dvidešimt penkis tūkstančius frankų ir įsipareigojanti

mokėti poniai Sarazinei ir jos penkiems vaikams iki jų gyvos galvos kasmet po tūkstantį penkis šimtus frankų rentos. Paskui dar prirašė: „Be to, užrašau testamentu kiekvienam iš penkių minėtų vaikų iki jų gyvos galvos trijų šimtų frankų rentą su sąlyga, kad gydytojas Ferantė Pala suteiks medicinos pagalbą mano brolėnui Fabricijui del Dongui ir bus jam brolis. Aš jį šito prašau." Ji pasirašė, pažymėjo dokumentą praėjusių metų data ir paslėpė jį.

Po dviejų dienų Ferantė vėl atėjo. Tą dieną visą miestą buvo sujaudinęs gandas, kad Fabricijus greit bus nužudytas. Kur bus atlikta toji liūdna pareiga – tvirtovėje ar bulvare po medžiais? Tą vakarą daug prastuolių nuėjo pavaikščioti prie tvirtovės, norėjo pamatyti, ar nerengiamas ten ešafotas; tas reginys sujaudino Ferantę. Kunigaikštienė sutiko jį paplūdusi ašaromis ir neįstengė nė žodžio pratarti; rankos mostu pasisveikino su juo ir parodė krėslą; Ferantė, persirengęs tą dieną kapucinu, buvo įstabus: nesisėdo, o puolė ant kelių ir pusbalsiu ėmė karštai melstis. Nutaikęs akimirką, kai kunigaikštienė kiek nurimo, vis dar tebeklūpodamas valandėlę nutraukė maldą ir pasakė: „Jis vėl siūlo savo gyvybę".

– Pagalvokite, ką sakote, – šūktelėjo kunigaikštienė paklaikusiu žvilgsniu: po ašarų toks žvilgsnis reiškia, kad graudulį ima stelbti pyktis.

– Jis siūlo savo gyvybę, kad būtų užkirstas kelias Fabricijų persekiojančiam likimui ar bent atkeršyta už jį.

– Padėtis tokia, – atsakė kunigaikštienė, – kad aš galiu sutikti ir priimti jūsų gyvybės auką.

Ji žiūrėjo į jį įdėmiai ir griežtai. Jo akys nušvito džiaugsmu; jis skubiai pakilo ir ištiesė rankas į dangų. Kunigaikštienė priėjo prie didelės riešutmedžio spintos ir išėmė iš slapto stalčiaus popierių.

– Skaitykite, – tarė ji Ferantei.

Tai buvo jau minėtas jo vaikų apdovanojimo aktas. Ašaros ir rauda neleido Ferantei perskaityti iki galo; jis puolė ant kelių.

– Grąžinkite man tą popierių, – tarė kunigaikštienė ir jo akivaizdoje prikišo jį prie žvakės liepsnos ir sudegino. – Jeigu jus suims ir nužudys, mano vardas neturi būti įveltas, – pridūrė ji, – nes jūs rizikuojate savo galva.

– Su džiaugsmu mirsiu, jei tuo galėsiu pakenkti tironui; o dar su didesniu džiaugsmu mirsiu už jus. Supraskite tai, ir prašau daugiau neužsiminti apie kažkokius pinigus. Tai smulkmena. Tokį nepasitikėjimą manimi aš palaikysiu užgaule.

– Jei įkliūsite, jūs pražudysite ir mane, – atsakė kunigaikštienė, – o paskui ir Fabricijų; ir tik dėl to, o ne kad abejočiau jūsų drąsa, reikalauju, kad žmogus, pervėręs man širdį, būtų nunuodytas, o ne nukautas. Dėl tos pačios svarbios man priežasties įsakau jums žūtbūt stengtis išsigelbėti.

– Įvykdysiu jūsų valią ištikimai, tiksliai ir atsargiai. Numatau, kunigaikštiene, kad mano kerštas bus kartu ir jūsų kerštas; net jei būtų ir kitaip, vis tiek atlikčiau viską ištikimai, tiksliai ir atsargiai. Mane gali ištikti nesėkmė, bet aš padarysiu visa, kas įmanoma žmogui.

– Jūs turėsite nunuodyti Fabricijaus žudiką.

– Įspėjau, per tuos dvidešimt septynis baisaus klajūniško gyvenimo mėnesius man ne kartą į galvą buvo atėjusi mintis apie šitą žygį dėl savęs paties.

– Jei viskas iškils aikštėn ir aš būsiu nuteista kaip bendrininkė, – tarė kunigaikštienė išdidžiai, – nenoriu, kad mane apkaltintų jus suviliojus. Įsakau jums: tol neieškoti daugiau progų pasimatyti su manimi, kol nebus išmušusi mūsų kerštо valanda; laukite iš manęs ženklo, iki tol jo žudyti negalima. Šiuo metu jo mirtis, pavyzdžiui, anaiptol nebūtų man naudinga, ji būtų stačiai pražūtinga. Jo mirtį reikės turbūt atidėti kelis mėnesius, bet jis mirs. Reikalauju, kad jis būtų nunuodytas, geriau tegul lieka gyvas, negu kad žūtų nuo kulkos. Tam tikrais sumetimais, kurių nenoriu jums aiškinti, reikalauju, kad jūs stengtumėtės išlikti gyvas.

Ferantę sužavėjo valdingas tonas, kuriuo kalbėjo kunigaikštienė; jo akys spindėjo džiaugsmu. Kaip jau sakėme, jis buvo pasibaisėtinai liesas; bet ankstyvoje jaunystėje jo, matyt, būta gražaus; ir jam pačiam rodėsi, kad jis vis tebėra toks kaip anksčiau. „Ar man protas maišosi, – galvojo jis, – ar iš tikrųjų kunigaikštienė ketina tą dieną, kai įrodysiu jai savo atsidavimą, padaryti mane laimingiausiu žmogumi? Ir – tiesą

sakant, kodėl gi ne? Bene aš blogesnis už tą lėlę Moską, kuris nieko nesugebėjo šiuo atveju dėl jos padaryti, net padėti monsinjorui Fabricijui pabėgti iš tvirtovės?“

– Aš galiu jau rytoj panorėti jo mirties, – kalbėjo kunigaikštienė toliau vis taip pat valdingai. – Jūs žinote, kad rūmų kampe, prie pat slėptuvės, kuria jūs kartais naudodavotės, yra didžiulis vandens telkinys; esąs vienas slaptas būdas visą tą vandenį paleisti į gatvę; tai ir bus ženklas mano kerštui! Jei būsite Parmoje, pamatysite pats, jei gyvensite miške, išgirsite iš kitų, kad prasiveržė vanduo iš didžiojo telkinio Sanseverinos rūmuose. Tuoj pat imkitės veikti, bet naudokitės tik nuodais ir, svarbiausia, stenkitės kuo mažiau statyti į pavojų savo gyvybę. Tegul niekas niekada nesužino, kad aš buvau įsivėlusi į šį sąmokslą.

– Žodžiai čia nereikalingi, – atsakė Ferantė su vos sulaikomu džiaugsmu. – Jau nusprendžiau, kokių imsiuos priemonių. To žmogaus gyvybė man dabar dar nepakenčiamesnė kaip anksčiau: juk aš nedrįsiu susitikti su jumis tol, kol jis bus gyvas. Lauksiu žinios, kad prasiveržęs vanduo iš telkinio aptvindė gatvę.

Jis staiga atsisveikino ir išėjo. Kunigaikštienė žiūrėjo jam įkandin. Kai jis buvo jau kitame kambaryje, pašaukė jį:

– Ferante! Kilnusis žmogau!

Jis grįžo lyg nekantraudamas, kad jį sulaiko; jo veidas šią akimirką buvo įstabus.

– O jūsų vaikai?

– Jie bus turtingesni už mane, kunigaikštiene; jūs gal malonėsite paskirti jiems kokią nedidelę pensiją.

– Imkite, – tarė kunigaikštienė ir padavė jam didoką alyvmedžio dėžutę. – Čia visi mano briliantai, tiek man jų liko; jie verti penkiasdešimt tūkstančių frankų.

– Ak ponia, jūs žeminate mane!.. – tarė Ferantė, atšokęs su pasibaisėjimu, ir jo veidas visiškai pasikeitė.

– Mes daugiau nesimatysime, iki ateis laikas veikti; imkite, tokia mano valia, – pridūrė kunigaikštienė su tokia didinga veido išraiška, jog Ferantė apstulbo. Jis įsidėjo dėžutę į kišenę ir išėjo.

Vos tik durys užsidarė, kunigaikštienė vėl jį pašaukė; jis grįžo sunerimęs; kunigaikštienė stovėjo salono viduryje; ji puolė jam į glėbį. Dar minutėlė, ir Ferantė vos neapalpo iš laimės; kunigaikštienė išsivadavo iš jo glamonių ir akimis parodė duris.

„Štai vienintelis žmogus, kuris suprato mane, – pagalvojo ji, – šitaip būtų pasielgęs ir Fabricijus, jei būtų galėjęs mane išgirsti".

Kunigaikštienės būdas pasižymėjo dviem ypatybėm: jeigu jau ko užsigeisdavo, niekada nekeisdavo savo noro, ir jeigu ką nuspręsdavo, niekada nepersvarstydavo savo sprendimo. Šitokiais atvejais ji dažnai prisimindavo savo pirmojo vyro, mielojo generolo Pjetraneros žodžius: „Koks įžūlus negerbimas paties savęs! – sakydavo jis. – Kodėl turėčiau manyti esąs šiandien protingesnis negu tada, kai nusprendžiau taip daryti?"

Nuo tos valandos kunigaikštienė vėl savotiškai pralinksmėjo. Ligi to lemtingojo sprendimo kiekviena naujai kilusi mintis, kiekvienas naujai patirtas dalykas jai primindavo, kad ji priklauso nuo valdovo, kad ji silpna ir lengvatikė; valdovas, jos nuomone, niekšingai ją apgavo, o grafas Moska, kiaurai persiėmęs dvariškio dvasia, kad ir nesąmoningai, padėjo valdovui. Nutarusi keršyti, ji vėl pajuto savo jėgą, kiekvienas naujas minties švystelėjimas teikė jai džiaugsmo. Esu beveik linkęs manyti, kad tas nedoras džiaugsmas, kurį patiria italai keršydami, yra susijęs su šios tautos vaizduotės galia; kitų kraštų žmonės, tikrai sakant, ne atleidžia, o užmiršta.

Su Pala kunigaikštienė tepasimatė jau į Fabricijaus kalėjimo pabaigą. Skaitytojas turbūt įspėjo, kad jis ir iškėlė pabėgimo mintį. Už dviejų mylių nuo Sakos miške stovėjo apgriuvęs viduramžių bokštas daugiau kaip šimto pėdų aukščio; prieš antrą kartą kalbėdamas su kunigaikštiene apie pabėgimą, Ferantė įprašė ją atsiųsti į mišką Liudoviką ir kelis patikimus vyrus su kopėčiomis, kurias jis turėjo atremti į to bokšto sienas. Kunigaikštienės akyse jis tomis kopėčiomis užlipo į viršų ir nusileido žemyn paprasta sumazgiota virve; tris kartus pakartojęs bandymą, jis vėl išdėstė savo mintį. Po savaitės Liudovikas savo noru taip pat nusileido nuo to senovinio bokšto sumazgiota virve; tik tada kunigaikštienė pateikė tą mintį Fabricijui.

Paskutinėmis dienomis prieš bėgimą, kuris dėl įvairiausių priežasčių galėjo baigtis kalinio mirtimi, kunigaikštienė nebeturėjo nė valandėlės ramybės; nurimdavo tik tada, kai šalia jos būdavo Ferantė: to žmogaus drąsa kaitino jos drąsą; bet skaitytojas pats supras, kad nuo grafo šią keistą draugystę ji turėjo slėpti. Jai nebuvo baisu, kad jis pasipiktins, bet jo abejonės būtų ją prislėgusios ir padidinusios jos nerimastį. „Kaip? Pasirinkti artimiausiu patarėju žmogų, visų pripažintą pamišėliu ir dar pasmerktą myriop! Be to, tas žmogus, – samprotavo toliau kunigaikštienė pati viena, – vėliau gali pridaryti keisčiausių dalykų!" Kai grafas atvažiavo pas kunigaikštienę pranešti apie valdovo pokalbį su Rasiu, Ferantė buvo jos salone; ir kai grafas išėjo, kunigaikštienė daug turėjo vargo, kol atkalbėjo Ferantę imtis tuoj pat vykdyti baisųjį sumanymą!

– Dabar aš galingas! – sušuko beprotis. – Dabar aš neabejoju, kad šitas žygis teisėtas!

– Taip, bet šitoks žygis neišvengiamai sukels įtūžį, ir Fabricijus bus nubaustas mirtimi!

– Užtat jis išvengs kito pavojaus – leistis virvėmis žemyn. Toks nusileidimas įmanomas ir netgi nesunkus, – pridūrė jis, – bet tam jaunuoliui trūksta įgudimo.

Atėjo markizo Krešencio sesers vestuvių diena; per šia proga iškeltą puotą kunigaikštienė susitiko su Klelija ir galėjo su ja pasikalbėti, nebijodama sukelti kilmingosios draugijos smalsuolių įtarimo. Kunigaikštienė pati įteikė Klelijai ryšulį virvių, kai jos išėjo valandėlę pakvėpuoti grynu oru į sodą. Šitos virvės, rūpestingiausiai nuvytos pusiau iš kanapių, pusiau iš šilko ir suraišiotos mazgais, buvo labai plonos ir pusėtinai liaunos; Liudovikas buvo išbandęs jų tvirtumą; jos galėjo per visą savo ilgį išlaikyti aštuonių centnerių svorį. Virvės buvo sudėtos į keletą ryšulių ir suslėgtos taip, kad atrodė nelyginant kokie *in quarto* tomai; Klelija jas pasiėmė ir prižadėjo kunigaikštienei padarysianti visa, kas įmanoma žmogaus jėgoms, kad tos virvės būtų paduotos į Farnezių bokštą.

– Bet man neramu dėl jūsų įgimto baikštumo; o be to, – mandagiai pridūrė kunigaikštienė, – kodėl jums turėtų rūpėti nepažįstamo žmogaus likimas?

– Ponas del Dongas yra nelaimingas, ir *aš duodu jums žodį, kad išgelbėsiu jį!*

Bet kunigaikštienė, ne per daug tepasitikėdama dvidešimtmetės merginos nuovokumu, ėmėsi dar kitų atsargos priemonių, apie kurias tačiau nė žodžiu neprasitarė komendanto dukteriai. Kaip ir galima buvo laukti, komendantas taip pat dalyvavo markizo Krešencio sesers vestuvių iškilmėse. Kunigaikštienė nusprendė, kad įdavus stiprių migdomųjų vaistų iš pradžių turėtų atrodyti, jog generolą ištikusi apopleksija; tada bus galima, bent kiek sumaniau apsisukus, įkalbėti jį pargabenti į tvirtovę ne karieta, bet lektika, kuri atsitiktinai atsiras po ranka namuose, kur vyksta puota. Čia pasipainios ir apsukrių vyrų, persirengusių darbininkais, pasamdytais prie šventės ruošos; per visuotinę suirutę jie paslaugiai pasisiūlys parnešti ligonį į jo rūmus toje aukštybėje. Tie vyrai, kuriems vadovavo Liudovikas, po drabužiais turėjo sumaniai pasislėpę nemaža virvių. Kaip matyti, kunigaikštienei, ėmusiai rimtai galvoti apie Fabricijaus pabėgimą, iš tikrųjų aptemo protas. Pavojus, gresiąs mylimam žmogui, buvo per daug sunkus; o svarbiausia – per daug ilgas išbandymas jos sielai. Iš pernelyg didelio atsargumo ji vos nesužlugdė šito pabėgimo, kaip mes tuoj matysime. Viskas įvyko taip, kaip ji numatė, vienas tik buvo skirtumas – migdomieji vaistai paveikė per daug stipriai; visi, net gydytojai, pamanė, kad generolą ištikęs apopleksijos priepuolis.

Laimė, nusiminimo apimta Klelija visiškai neįtarė kunigaikštienę dalyvavus šitame nusikalstamame darbe. Kai prie tvirtovės vartų pasirodė lektika su leisgyviu generolu, kilo toks didelis sąmyšis, jog Liudovikas ir jo žmonės įėjo be jokių kliūčių; juos tik formaliai pakratė ant „vergo tiltelio“. Kai jie nunešė generolą į miegamąjį ir paguldė ant lovos, tarnai juos nusivedė į šeimyninę ir gerai pavaišino; bet po vaišių, kurios užsibaigė beveik paryčiu, jiems buvo paaiškinta, kad pagal kalėjimo nuostatus jie iki ryto būsią uždaryti apatinio aukšto salėse, o prašvitus komendanto adjutantas juos išleisiąs laisvėn.

Tie vyrai surado progą atiduoti Liudovikui virves, kurias buvo įnešę, bet Liudovikui tik su dideliu vargu pavyko valandėlę patraukti Klelijos dėmesį. Nusitaikęs, kai ji ėjo iš vieno kambario į kitą, ženklais parodė

jai, kad padėjo virves tamsiame vienos antrojo aukšto svetainės kampe. Kleliją šita keista aplinkybė priblokšė, ją apniko baisus įtarimas.

– Kas jūs toks? – paklausė ji Liudoviką. Į labai netiesų jo atsakymą ji sušuko: – Turėčiau įsakyti jus suimti; tai jūs ar jūsų bendrai nunuodijote mano tėvą!.. Tuoj pat prisipažinkite, kokių įdavėte jam nuodų, tada tvirtovės gydytojas paskirs atitinkamus priešnuodžius; tuoj pat prisipažinkite, kitaip nė vienas niekada neišeisite iš šios tvirtovės!

– Panelė be reikalo jaudinatės, – atsakė Liudovikas labai maloniai ir labai mandagiai. – Apie jokius nuodus čia nė kalbos negali būti; buvo neatsargiai sugalvota įduoti gerokai laudanumo; tarnas, kuriam buvo pavesta atlikti šį nusikalstamą darbą, bus, matyt, įlašinęs į taurę keletą lašų viršaus; mus amžinai dėl to grauš sąžinė; bet patikėkite, panele, pavojaus, dėkui Dievui, jokio nėra! Poną komendantą ir reikia gydyti tiktai nuo išgertos per klaidą didesnės laudanumo dozės; turiu garbę pakartoti panelei, kad tarnas, kuriam buvo pavesta atlikti šį nusikalstamą darbą, anaiptol nevartojo tikrų nuodų kaip Barbonė, kai kėsinosi nunuodyti monsinjorą Fabricijų. Mes visiškai neketinome keršyti už pavojų, į kurį buvo patekęs monsinjoras Fabricijus; tam negrabiam liokajui buvo duotas tik buteliukas su laudanumu – prisiekiu jums, panele! Bet jei mane ims oficialiai tardyti, aš, savaime aišku, nieko neprisipažinsiu. Bet, jei panelė kam nors, kad ir gerajam donui Čezarei, prasitarsite apie laudanumą ir apnuodijimą, tai savo rankomis nužudysite Fabricijų. Jūs amžinai užkirsite kelią bet kokiam bandymui pabėgti; o panelė žinote geriau negu aš, kad ne paprasto laudanumo norima užduoti monsinjorui; jums taip pat žinoma, kad kai kas yra numatęs tik mėnesį laiko šiam nusikaltimui padaryti ir kad praėjo jau daugiau kaip savaitė, kai duotas šis pražūtingas įsakymas. Taigi jei liepsite mane suimti ar bent puse žodžio prasitarsite donui Čezarei arba kam kitam, tai užvilkinsite visus mūsų sumanymus daugiau kaip mėnesį, todėl aš turiu teisę sakyti, kad panelė savo rankomis žudote monsinjorą Fabricijų.

Stebinantis Liudoviko ramumas sukėlė Klelijai siaubą.

„Štai aš lyg niekur nieko kalbuosi su savo tėvo nuodytoju, – galvojo ji, – ir jis kalba su manimi mandagiausiais žodžiais! O kas mane atvedė į visus tuos nusikaltimus? Meilė!..“

Sąžinės graužiama, ji vos bepajėgė kalbėti; pagaliau pasakė:

– Užrakinsiu jus šiame salone. Bėgu pranešti gydytojui, kad gydyti reikia tik nuo laudanumo; bet, Dieve brangus, kaip aš jam pasakysiu, kad pati tai sužinojau? Paskui grįšiu jūsų paleisti.

Staiga ji tekina grįžo nuo durų ir paklausė:

– Ar žinojo Fabricijus ką nors apie laudanumą?

– Gink, Dieve, panele, jis niekada nebūtų sutikęs. Be to, kam be reikalo išdavinėti paslaptis? Mes veikiame ypač atsargiai. Mums reikia išgelbėti monsinjorui gyvybę, nes po trijų savaičių jis bus nunuodytas; įsakymą davė tas, kieno valiai paprastai kliūčių nėra, nieko neslėpsiu nuo panelės – žmonės kalba, kad šitas uždavinys pavestas atlikti baisiajam Rasiui, generaliniam prokurorui.

Klelija išbėgo siaubo apimta; ji taip tvirtai pasikliovė pavyzdingu dono Čezarės dorumu, jog išdrįso pasakyti jam, tiesa, atsargiai parinkusi žodžius, kad generolui įduota tik laudanumo, o ne ko kito. Nieko neatsakęs, nieko nepaklausęs, donas Čezarė tekinas nubėgo pas gydytoją.

Klelija grįžo į saloną, kuriame buvo užrakintas Liudovikas, nutarusi jį dar smulkiau patardyti dėl laudanumo. Tačiau jo neberado: jam pasisekė ištrūkti. Ant stalo gulėjo piniginė, pilna cekinų, ir dėžutė su visokiais nuodais. Pamačiusi nuodus, Klelija suvirpėjo. „Kas laiduos man, – pagalvojo ji, – kad tėvui įduota tik laudanumo? O jeigu kunigaikštienė panoro atkeršyti už Barbonės pasikėsinimą?“

– Dieve brangus! – šūktelėjo ji. – Aš susidėjau su savo tėvo nuodytojais! Ir dar leidžiu jiems pabėgti! O gal tas žmogus tardomas būtų prisipažinęs, kad ten buvo ne tik laudanumo!..

Klelija puolė ant kelių ir, apsipylusi ašaromis, karštai ėmė melstis madonai.

Tuo tarpu tvirtovės gydytojas, be galo nustebintas to, ką jam pasakė donas Čezarė ir kad gydyti reikia tik nuo laudanumo, davė atitinkamų vaistų, ir netrukus dingo patys grėsmingiausi reiškiniai. Pradėjo švisti, generolas šiek tiek atsigavo. Pirmas grįžusios sąmonės ženklas buvo tas, kad jis pagavo plūsti savo pavaduotoją pulkininką, kam tasai, gulint jam be sąmonės, išdrįsęs duoti kelis įprastinius patvarkymus.

Paskui generolas labai perpyko ant vienos tarnaitės, kuri, atnešusi sultinį, drįso ištarti žodį „apopleksija“.

– Ar mano amžiaus žmones ištinka apopleksija? – suriko jis. – Tik aršiausiems mano priešams gali būti malonu skleisti tokius gandus! Ar man reikėjo nuleisti kraują, kad šmeižikai drįsta kalbėti apie apopleksiją?

Fabricijus, su atsidėjimu rengdamasis bėgti, niekaip negalėjo suprasti, ką reiškia keistas triukšmas, kilęs tvirtovėje tą valandą, kai buvo pargabentas leisgyvis komendantas. Iš pradžių jam dingtelėjo mintis, kad pakeistas nuosprendis ir kad jau ateina jo žudyti. Tačiau matydamas, kad niekas pas jį nesirodo, pagalvojo, kad Klelija išduota, kad, grįžtant į tvirtovę, iš jos atėmę virves, kurias ji tikriausiai nešusis, ir taip niekais nuėję visi pabėgimo planai. Kitą dieną brėkštant į jo vienutę įėjo kažkoks nepažįstamas žmogus ir, nė žodžio netaręs, pastatė ant grindų pintinę su vaisiais; po vaisiais buvo paslėptas tokio turinio laiškas:

„Kankinama baisiausio sąžinės graužimo dėl viso to, kas atsitiko, – tiesa, ačiū Dievui, be mano pritarimo, bet vis dėlto tai susiję su viena mintimi, kuri man atėjo į galvą, – padariau apžadus Švenčiausiajai Mergelei niekados daugiau nesipriešinti tėvo valiai, jei švento jos užtarimo dėka jis išliks gyvas; ištekėsiu už markizo Krešencio, kai tik jis pasipirš, ir niekados daugiau nematysiu jūsų. Vis dėlto laikau savo pareiga užbaigti tai, kas pradėta. Ateinantį sekmadienį po mišių, į kurias aš pati paprašysiu jus nuvesti, – nepamirškite paruošti savo sielos atgailai, juk galite užsimušti per tą sunkų bandymą, – taigi po mišių, sakau, stenkitės kuo lėčiausiai kopti į savo kamerą; joje rasite visa, ko reikia sumanytajam žygiui atlikti. Jei žūsite, man verks širdis! Nejau aš būsiu kalta dėl jūsų mirties? Bet juk pati kunigaikštienė tiek sykių kartojo man, kad markizės Raversi klika ima viršų. Valdovą nori susaistyti žiauriu poelgiu, kuris jį amžinai atskirtų nuo grafo Moskos. Apsipylusi ašaromis, kunigaikštienė prisiekė man, kad kito būdo išsigelbėti nėra, kad žūsite, jei nebandysite. Man daugiau į jus negalima žiūrėti, aš padariau apžadus; bet jei sekmadienį vakarop pamatysite mane įprastoje vietoje prie lango juodais drabužiais, tai bus ženklas, kad ateinančią naktį, kiek mano silpnos išgalės leis, viskas bus parengta jūsų bėgimui. Po vienuolikos, o gal tik

vidurnaktį ar pirmą valandą, mano lange sužibs mažas žiburėlis, tai bus lemiamoji valanda; paveskite tada savo likimą šventajam savo globėjui, skubiai pasiimkite kunigiškus drabužius, kuriuos turite, ir bėkite.

Sudiev, Fabricijau! Tikėkite manimi, aš melsiuosi ir liesiu graudžiausias ašaras, kol jūsų tykos tokie dideli pavojai. Jei žūsite, ir aš nebegyvensiu; Dieve brangus, ką aš sakau? Bet jeigu jums pasiseks, niekados daugiau jūsų nematysiu. Sekmadienį po mišių rasite savo vienutėje pinigus, nuodus, virves; viską siunčia jums ta siaubinga moteris, kuri taip karštai myli jus; ji net tris kartus sakė man, kad kito kelio nėra. Tesaugo jus Dievas ir švenčiausioji madona!"

Fabijus Kontis buvo iš tų žandarų, kurie niekad neranda ramybės ir visada jaučiasi nelaimingi; jam nuolat sapnuodavosi, kad kuris nors jo kalinys pabėga iš kalėjimo. Jo neapkentė kas tik gyvas tvirtovėje; bet nelaimė įkvepia visiems vienodas mintis, ir vargšai kaliniai, net ir tie, kurie, grandinėmis prirakinti, kalėjo trijų pėdų aukščio, trijų pėdų pločio ir aštuonių pėdų ilgio požemio kamerose, kur negalėjo nei atsistoti, nei atsisėsti, – kartoju, visi kaliniai, net ir tie nelaimingieji, sumanė savo lėšomis užpirkti *Te Deum*, kai sužinojo, kad jų komendantui nebegresia pavojus. Du ar trys tų nelaimingųjų sukūrė sonetus Fabijaus Končio garbei. Štai kaip veikia nelaimė tokius žmones! Tegul tą, kuris juos smerkia, likimas priverčia bent metus išbūti trijų pėdų aukščio kameroje, gauti tik aštuonias uncijas duonos per dieną ir dar pasninkauti penktadieniais.

Klelija, kuri beveik nesitraukdavo nuo tėvo ir iš jo kambario pasišalindavo tik tada, kai eidavo melstis į koplyčią, pranešė, kad komendantas nusprendęs savo pasveikinimo šventę nukelti į sekmadienį. Tą rytą Fabricijus išklausė mišias ir *Te Deum*; vakare buvo fejerverkas, ir apatinėse komendanto rūmų salėse kareiviams buvo išdalyta vyno keturis kartus daugiau, nei buvo skyręs komendantas; kažkas atsiuntė net keletą statinaičių degtinės, ir kareiviai jas ištuštino iki dugno. Išgėrę jie iš kilniaširdiškumo negalėjo leisti, kad penki jų draugai, einantys tą dieną sargybą aplink rūmus, liktų nuskriausti; kai jie prieidavo prie savo būdelės, į sąmokslą įtrauktas tarnas įpildavo jiems vyno; ir nežinia kieno ranka įdavė taip pat po stiklinę degtinės kareiviams, stojusiems sargybon

nuo vidurnakčio ir vėliau; be to, kiekvieną kartą prie būdelės būdavo užmirštamas butelis (kaip paaiškėjo vėliau per tardymą).

Šurmulys užtruko ilgiau, negu Klelija buvo numačiusi, ir Fabricijus tik apie pirmą valandą nakties ėmė ardyti dengiamąjį skydą; du virbus lange – ne tame, kur ties voljera, o kitame – jis buvo jau prieš savaitę perpjovęs; darbavosi beveik virš galvų sargybiniams, einantiems sargybą prie komendanto rūmų, bet jie nieko negirdėjo. Ilgojoje virvėje, kuria reikėjo nusileisti iš baisaus šimto aštuoniasdešimt pėdų aukščio, jis užmezgė tik keletą naujų mazgų. Tą virvę apsivyniojo aplink save įstrižai per petį ir pažastį; bet ji gerokai jam kliudė, nes labai jau didelis buvo gniutulas; mazgai neleido glaudžiai apsivynioti, ir ji pūpsojo daugiau kaip per aštuoniolika colių nuo kūno. „Tai didelė kliūtis“, – pagalvojo Fabricijus.

Šiaip taip sutvarkęs tą virvę, Fabricijus pasiėmė kitą, kuria turėjo nusileisti trisdešimt penkias pėdas nuo savo lango ligi aikštelės, kur stovėjo komendanto rūmai. Nors kareiviai ir buvo smarkiai išgėrę, vis dėlto jis negalėjo leistis jiems tiesiai ant galvų; todėl sumanė, kaip jau sakėme, išlįsti pro antrąjį savo vienutės langą, tą, kuris buvo ties kažkokios didelės kordegardijos stogu. Vos tik atgavęs žadą, generolas Fabijus Kontis, užgaidus kaip visi ligoniai, liepė toje senoje kordegardijoje, į kurią jau šimtas metų niekas nebuvo įkėlęs kojos, patalpinti du šimtus kareivių. Sakė, kad tie, kurie jį apnuodiję, dabar mėginsią nužudyti jį lovoje, taigi tie du šimtai kareivių turi jį saugoti. Galima įsivaizduoti, kaip sukrėtė šita nenumatyta priemonė Kleliją; dievobaimingoji mergaitė puikiai suprato, jog išduoda tėvą, kuris, maža to, vos nebuvo nunuodytas dėl jos mylimo kalinio. Šitas netikėtas dviejų šimtų kareivių atvykimas pasirodė jai nelyginant Apvaizdos ištarmė, draudžianti imtis tolesnių žygių Fabricijui vaduoti.

Bet visa Parma kalbėjo, kad kalinys veikiai mirs. Ta liūdna naujiena buvo svarstoma net ir per panelės Džulijos Krešenci vestuves. Jei dėl tokio menkniekio, dėl nevykusios špagos dūrio komediantui, tokios aukštos kilmės žmogus kaip Fabricijus, išsėdėjęs devynis mėnesius kalėjime, vis dar nepaleidžiamas į laisvę, nors jį globoja ministras pirmininkas, tai,

vadinasi, jis įpainiotas į politiką. „Tad nebėra ko juo domėtis, – kalbėjo žmonės. – Jei vyriausybei atrodo nepatogu žudyti jį viešoje aikštėje, jis netrukus mirs nuo ligos“. Vienas šaltkalvis, pakviestas dirbti į generolo Fabijaus Končio rūmus, pareiškė, kad Fabricijus jau esąs seniai išsiųstas į aną pasaulį, o jo mirtis nutylima politiniais sumetimais. To žmogaus žodžiai privertė Kleliją ryžtis.

Dvidešimt antrasis skyrius

Dieną Fabricijų buvo užgulusios rimtos ir nemalonios mintys, bet klausydamasis, kaip laikrodis vieną po kitos muša valandas, artinančias žygio akimirką, jis pasijuto linksmas ir žvalus. Kunigaikštienė buvo jam rašiusi, kad vos atsidūręs gryname ore jis apsvaigsiąs ir nepaeisiąs; tokiu atveju verčiau vėl patekti priešams į nagus, negu pulti stačia galva iš šimto aštuoniasdešimt pėdų aukščio. „Jei mane ištiks tokia nelaimė, – svarstė Fabricijus, – prigulsiu prie parapeto ir nusnūsiu valandėlę, o paskui pradėsiu iš naujo; juk prisiekiau Klelijai; ir geriau nukristi nuo aukščiausios tvirtovės sienos, negu amžinai svarstyti, koks gi mano valgomos duonos skonis. Kokius baisius skausmus turi iškentėti žmogus, iki pagaliau jį pribaigia nuodai! Fabijus Kontis nesivaržys; lieps įduoti man arseno, kuriuo tvirtovėje nuodijamos žiurkės“.

Apie vidunaktį tirštas balkšvas rūkas, koks dažnai pasklinda Po upės pakrantėse, apklojo iš pradžių miestą, o paskui pakilo iki terasos ir bastionų, tarp kurių stūkso didysis tvirtovės bokštas. Fabricijus pastebėjo, kad nuo aikštelės parapeto jau nebegalima įžiūrėti akacijų krūmų, kuriais apsodinti kareivių daržai šimto aštuoniasdešimt pėdų aukštumo sienos papėdėje. „Puiku“, – pagalvojo jis.

Išmušė pusę pirmos, netrukus voljeros lange pasirodė sutartas žiburėlis. Fabricijus jau buvo pasirengęs bėgti; jis persižegnojo, paskui pririšo prie lovos trumpąją virvę, kuria turėjo nusileisti trisdešimt pen-

kias pėdas iki komendanto rūmų aikštelės. Be kliūčių pasiekė kordegardijos stogą, kur nuo vakar dienos, kaip jau minėjome, buvo patalpintas dviejų šimtų kareivių sustiprinimas. Buvo jau trys ketvirčiai pirmos, bet, nelaimė, kareiviai dar nemiegojo. Atsargiai sėlindamas didžiulėmis gaubtomis stogo čerpėmis, Fabricijus girdėjo kareivius kalbant, kad stogu vaikščiojąs velnias ir kad reikią pamėginti jį nušauti. Keletas balsų tvirtino, kad toks noras – nuodėmė; kiti vėl teigė, kad jei šausi ir nieko nenudėsi, tai komendantas sukiš visus į kalėjimą, kam be reikalo pakėlė įgulą ant kojų. Tas žavingas pokalbis paakino Fabricijų kuo greičiau žengti stogu, ir jis sukėlė tik dar didesnį bruzdesį. Ir iš tiesų, kai jis pakibo ant virvės ore ir leidosi pro kordegardijos langus, laimė, per keturias ar penkias pėdas atstumo, nes šitiek buvo čia prasikišęs stogo kraštas, iš langų ištisai styrojo durtuvai. Vėliau kai kas teigė, kad Fabricijus, kaip visuomet nutrūktgalvis, panūdęs tikrai suvaidinti velnią ir pažėręs kareiviams į langą saują cekinų. Tikras yra vienas dalykas – kad jis pribarstė cekinų ant grindų savo vienutėje, o paskui ir aikštelėje – visu keliu nuo Farnezių bokšto ligi parapeto, tikėdamasis nukreipti kareivių dėmesį, jei imtų jį vytis.

Nusileidęs į aikštelę tarp sargybinių, kurie paprastai kas ketvirtis valandos sušukdavo ištisą frazę: „Viskas gerai aplink mano postą“, jis nužingsniavo prie vakarinio parapeto ir ėmė ieškoti čia naujojo akmens.

Jei šito įvykio padarinių nebūtų galėjęs paliudyti visas miestas, atrodytų neįtikima ir galėtų kelti abejonių štai kas: kaip sargybiniai, stovėję pagal parapetą, nė vienas nematė ir nesulaikė Fabricijaus; iš tiesų, rūkas, kurį minėjome, buvo tuo metu jau pradėjęs kilti aukštyn ir, kaip vėliau pasakojo Fabricijus, jam esant aikštelėje, jau buvo bene apgobęs Farnezių bokštą iki pusės. Bet jis visai nebuvo tirštas, ir Fabricijus aiškiai įžiūrėjo sargybinius, matė, kaip vienas kitas jų vaikštinėja šen ir ten. Vėliau jis dar pasakojo, kad, lyg kokios antgamtinės jėgos pastūmėtas, drąsiai atsistojo ant parapeto tarp dviejų sargybinių, esančių gana arti vienas kito. Neskubėdamas nusirišo ilgąją virvę, kuria buvo apsivyniojęs, du kartus ji susipainiojo ir praėjo nemaža laiko, kol atnarpliojo ir pasiklojo ją ant parapeto. Iš visų pusių girdėjo kareivių balsus ir buvo tvirtai pasi-

ryžęs nudurti pirmąjį, kuris tik prieis artyn. „Aš nė kiek nesijaudinau, – pasakojo jis, – man atrodė, kad atlieku kažkokias apeigas".

Pagaliau atnarpliojo virvę ir pririšo ją prie parapeto, kur buvo padaryta kiaurymė vandeniui nutekėti, paskui pasilypėjo ant to parapeto ir karštai pasimeldė; tada, nelyginant riterių laikų karžygys, valandėlę mintimis nukrypo į Kleliją. „Kaip aš nepanašus į tą nerimtą lengvabūdį Fabricijų, kuris prieš devynis mėnesius įžengė į šią tvirtovę!" – pagalvojo. Pagaliau ėmė leistis iš tos stulbinamos aukštumos žemyn. Veikė visai automatiškai, kaip pasakojo jis vėliau, taip, lyg leistųsi vidury dienos, draugų akivaizdoje, sukirtęs su jais lažybų. Maždaug pusiaukelėje staiga pajuto, kad silpsta rankos; kaip jam paskui atrodė, akimirką paleido virvę, bet tuoj ir vėl jos įsitvėrė; galimas daiktas, sakė jis, kad tada susilaikęs už brūzgų, kuriais slinkdamas nusidraskęs odą. Tarpais pajusdavo tarpumentėje aštrų skausmą, kuris jam tiesiog kvapą gniaužda vo. Virvė labai nemaloniai siūbavo ir visą laiką mėtė jį prie krūmokšnių ir atgal. Jį sparnais užkliudė kažkokie stamboki paukščiai, kuriuos jis išbaidė iš miegų ir kurie, lėkdami šalin, atsitrenkė į jį. Iš pradžių jam pasirodė, kad jį čiumpą žmonės, leisdamiesi tuo pačiu keliu iš tvirtovės paskui jį, ir pasirengė gintis. Galų gale pasiekė didžiojo bokšto apačią, per daug nenukentėjęs, tik rankas susikruvinęs. Vėliau pasakojo, kad nuo bokšto vidurio jam labai pravertęs sienos nuožulnumas; leisdamasis jis lietėsis mūro, ir jį labai prilaikę augalai akmenų plyšiuose. Pasiekęs apačioje kareivių daržus, jis nukrito nuo akacijos; iš viršaus ji atrodė kokių keturių ar penkių pėdų, bet iš tikrųjų buvo penkiolikos ar dvidešimt pėdų aukščio. Kažkoks girtuoklis, kuris miegojo po akacija, palaikė jį vagimi. Krisdamas iš medžio, Fabricijus vos neišsinarino kairiojo peties. Atsikėlė ir pasileido bėgti į pylimą, bet, kaip vėliau sakė, jam linko kojos, jis visiškai neteko jėgų. Nepaisydamas pavojaus, atsisėdo ir išgėrė dar likusį gurkšnį degtinės. Užsnūdo ir, kai po kelių minučių pabudo, nebežinojo kur esąs; atvėręs akis, niekaip negalėjo suprasti, kaip savo kameroje matąs medžius. Pagaliau baisi tikrovė dingtelėjo jam atmintin. Jis tuoj pat nuėjo prie pylimo ir užlipo ant jo dideliais laiptais. Čia pat būdelėje knarkė sargybinis. Jis pastebėjo žolėje patranką; pririšo prie

jos savo trečiąją virvę; ji pasirodė besanti per trumpa, ir jis žlegtelėjo į dumbliną griovį, kuriame galėjo būti per pėdą vandens. Jam besikeliant ir besistengiant susivokti, kur atsidūrė, staiga jį nutvėrė du vyrai: akimirką jis išsigando, bet netrukus prie ausies išgirdo kažką tyliai sakant: „O monsinjore, monsinjore!" Jis neaiškiai suvokė, kad tai kunigaikštienės žmonės, ir tuoj pat apalpo. Po kurio laiko pajuto, kad jį kažkas neša; žmonės žengė tylomis ir labai skubiai; paskui jie kažkodėl sustojo, ir jis labai sunerimo. Bet neturėjo jėgų nei kalbėti, nei atsimerkti, tik pajuto, kad jį kažkas spaudžia; staiga pažino kunigaikštienės drabužių kvepalus. Tas kvapas jį atgaivino; jis pravėrė akis ir teištarė: „Ak, brangioji!", paskui vėl apalpo.

Atsargoje už dviejų šimtų žingsnių stovėjo ištikimasis Brunas su saujele grafui atsidavusių policininkų; namelyje, netoli tos vietos, kur laukė kunigaikštienė, buvo pasislėpęs pats grafas. Prireikus jis nesvyruodamas būtų išsitraukęs špagą, jam būtų padėję keli dimisijos karininkai, artimi jo draugai; jis jautė pareigą gelbėti Fabricijų, kuriam, kaip jam rodėsi, grėsė rimtas pavojus ir kuriam anuokart valdovas būtų dovanojęs, jeigu jis, Moska, iš kvailumo nebūtų panoręs neleisti valdovui pasirašyti kvailystės.

Jau nuo vidunakčio kunigaikštienė, lydima iki dantų ginkluotų vyrų, tylutėliai vaikštinėjo priešais tvirtovės pylimus; ji nenustygo vietoje ir vis galvojo, kad teks ginklu išplėšti Fabricijų iš tų, kurie jį vysis. Jos karšta vaizduotė buvo numačiusi šimtą atsargumo priemonių, apie kurias būtų per ilga čia pasakoti; visos jos, beje, buvo neįtikėtinai neatsargios. Vėliau kažkas apskaičiavo, kad tą naktį buvo sukelta ant kojų daugiau kaip aštuoniasdešimt jos žmonių ir parengta kovai dėl kažkokio nepaprasto tikslo. Laimė, viskam vadovavo Ferantė ir Liudovikas, o policijos ministras nekliudė veikti; bet ir grafas pastebėjo, kad kunigaikštienės niekas neišdavė ir kad jam, policijos ministrui, nieko nebuvo pranešta.

Pamačiusi Fabricijų, kunigaikštienė visai neteko galvos; ji mėšlungiškai prispaudė jį prie krūtinės; paskui didžiai nusiminė pastebėjusi, kad susikruvino į jį drabužius: kraujas sunkėsi Fabricijui iš delnų, o jai pasirodė, kad jis sunkiai sužeistas. Vieno savo tarno padedama, ji ėmė

nuo jo vilkti drabužius, ketindama aptvarstyti jam žaizdas; bet, laimė, čia pat buvęs Liudovikas prievarta įsodino ją ir Fabricijų į vieną iš brikelių, kurios laukė paslėptos sode prie miesto vartų, ir arkliai pasileido kiek kojos neša link Sakos, kur buvo nuspręsta persikelti per Po. Ferantė su dvidešimčia gerai ginkluotų vyrų sudarė ariergardą: jis savo galva prisiekė sulaikysiąs, jeigu kas vysiąsi. Grafas vienas dar dvi valandas pravaikščiojo aplink tvirtovę ir pasitraukė pėsčiomis tik tada, kai įsitikino, kad visur viskas ramu. „Štai aš – valstybės išdavikas!" – galvojo jis, apsvaigęs iš džiaugsmo.

Liudovikui atėjo į galvą puiki mintis: į vieną karietą jis įsodino jauną kunigaikštienės rūmų chirurgą, savo povyza labai panašų į Fabricijų.

– Bėkite Bolonijos kryptimi, – pasakė jis. – Elkitės kuo nemitriausiai, pasistenkite, kad jus suimtų; atsakinėdamas prieštaraukite pats sau ir pagaliau prisipažinkite, kad esate Fabricijus del Dongas; svarbiausia – laimėti laiko. Kuo sumaniausiai stenkitės būti nesumanus, išsisuksite mėnesiu kalėjimo, o iš kunigaikštienės gausite penkiasdešimt cekinų.

– Kas galvoja apie pinigus, tarnaudamas kunigaikštienei?

Jaunasis chirurgas iškeliavo, ir po kelių valandų jį suėmė; šitas suėmimas juokingai nudžiugino Fabijų Kontį ir Rasį, kuris jaudinosi, kad sykiu su pavojumi, grėsusiu Fabricijui, vėjais nueis ir jo bajorystė.

Apie pabėgimą tvirtovėje sužinota tik apie šeštą valandą ryto ir tik dešimtą išdrįsta pranešti apie tai valdovui. Nors kunigaikštienė, kietą Fabricijaus miegą palaikiusi mirtinu alpuliu, pati triskart buvo sustabdžiusi brikelę, bet turėjo tokius atsidavusius tarnus, jog, mušant ketvirtą valandą, jau kėlėsi laiveliu per Po. Kairiajame upės krante laukė parengta pastotė; bėgliai lėkte nulėkė dar dvi mylias, paskui daugiau kaip valandą sugaišo pasų tikrinimo punkte. Kunigaikštienė turėjo visokių pasų ir sau, ir Fabricijui; bet tą dieną ji buvo netekusi galvos, tad austrų policijos valdininkui susimanė duoti dešimt napoleonų ir sugriebė jam už rankos, apsipylusi ašaromis. Valdininkas persigandęs pradėjo iš naujo tikrinti pasus. Toliau važiavo pašto arkliais; kunigaikštienė už viską pašėlusiai daug mokėjo ir tuo visur kėlė įtarimą: šiame krašte įtariamas kiekvienas svetimšalis. Ir vėl ją išgelbėjo Liudovikas; jis paaiškino, kad kunigaikštienė

netekusi proto iš sielvarto: Parmos ministro pirmininko sūnų, jaunąjį grafą Moską, be paliovos krečiąs drugys ir ji vežanti jį Pavijon pasitarti su tenykščiais gydytojais.

Tik už dešimt mylių anapus Po kalinys galutinai atsigavo; jis buvo išsinarinęs petį ir smarkiai apsidraskęs. Kunigaikštienė vis dar elgėsi taip keistai, jog vienos kaimo smuklės šeimininkas, pas kurį jie sustojo papietauti, tarėsi turįs reikalo su imperatoriško kraujo princese ir buvo benorįs pareikšti jai prideramą pagarbą, bet Liudovikas įspėjo tą žmogų, kad princesė būtinai įsakysianti įmesti jį į kalėjimą, jeigu jis išdrįsiąs „skambinti varpais".

Šešiomis vakaro jie pagaliau įvažiavo į Pjemonto teritoriją. Tik čia Fabricijui nebegrėsė joks pavojus; jį nugabeno į nedidelį kaimelį atokiau nuo vieškelio ir aptvarstė rankas; čia jis dar kelias valandas pamiegojo.

Tame kaimelyje kunigaikštienė ryžosi žengti žingsnį, ne tik baisų dorovės požiūriu, bet ir pražūtingai sutrikdžiusį jai sielos ramybę iki pat gyvenimo pabaigos. Keletas savaičių prieš Fabricijaus pabėgimą, vieną dieną, kai visa Parma buvo sugužėjusi prie tvirtovės vartų pažiūrėti jo garbei kieme statomo ešafoto, kunigaikštienė parodė Liudovikui, tapusiam jos dešiniąja ranka, kad garsiajame Sanseverinos rūmų vandens telkinyje, įrengtame, kaip jau esame pasakoję, XII amžiuje, galima išimti iš dugno, iš labai gerai paslėpto rėmelio vieną akmenį. Kol Fabricijus miegojo šio nedidelio bažnytkaimio tratorijoje, kunigaikštienė liepė pašaukti Liudoviką; šis pamanė, kad ji išprotėjo, – tokiomis keistomis akimis ji žiūrėjo į jį.

– Jūs tikriausiai laukiate, – prabilo ji, – kad duosiu jums keletą tūkstančių frankų; bet ne! Aš jus pažįstu: jūs – poetas ir tuoj tuos pinigus iššvaistysite. Dovanoju jums nedidelį Ričardos dvarelį už vienos mylios nuo Kazal Madžorės.

Liudovikas, papaikęs iš laimės, puolė jai po kojų ir iš visos širdies ėmė tikinti, kad monsinjorą Fabricijų padėjęs gelbėti anaiptol ne dėl pinigo; kad labai prisirišęs prie jo nuo to karto, kai, būdamas trečiuoju kunigaikštienės vežėju, turėjęs sykį garbę jį pavėžėti. Paskui tas žmogus,

iš tikrųjų kilniaširdis, pagalvojęs, kad jau ganėtinai bus sugaišinęs tokią aukštą ponią, nusilenkė atsisveikindamas; bet kunigaikštienė žėruojančiomis akimis pasakė:

– Palaukite.

Ji tylėdama vaikščiojo po užeigos namų kambarį; tik retkarčiais pažiūrėdavo į Liudoviką kažkokiomis ypatingomis akimis. Pagaliau tas žmogus matydamas, kad šitam keistam ponios vaikščiojimui nėra galo, nusprendė pats turįs į ją prabilti.

– Ponia per daug dosniai mane apdovanojote, šita dovana prašoka visas tokio kaip aš vargdienio svajones, o svarbiausia – visas mano menkutes paslaugas, kurias turėjau garbę jums suteikti, tad iš tikrųjų sąžinė neleidžia man priimti iš jūsų Ričardos dvarą. Turiu garbę grąžinti dvarą poniai ir vietoj jo prašau skirti man keturių šimtų frankų pensiją.

– Kiek kartų savo gyvenime, – tarė ji išdidžiai, bet labai niūriai, – kiek kartų, klausiu, teko jums girdėti, kad aš būčiau atsisakiusi nuo savo sumanymo, jau sykį paskelbto?

Tai tarusi, kunigaikštienė pavaikščiojo dar keletą minučių, paskui, staiga sustojusi, šūktelėjo:

– Taigi Fabricijus išsigelbėjo visiškai atsitiktinai ir tik dėl to, kad sugebėjo patikti tai mergaitei! Jei ne maloni jo išorė, būtų žuvęs. Ar galite tai paneigti? – pridūrė ir žengė prie Liudoviko, o jos akyse žaibavo niūriausias pyktis.

Liudovikas pasitraukė kelis žingsnius atatupstas ir pamanė, kad ji tikrai iš proto išėjo; todėl jį suėmė didelis nerimas dėl Ričardos dvaro likimo.

– Klausykite! – prabilo kunigaikštienė visiškai pasikeitusi, kuo lipšniausiu ir linksmiausiu balsu. – Aš noriu iškelti savo geriausiems sakiečiams tokią pašėlusią puotą, kad jie ilgai ją minėtų. Jums reikės tuoj grįžti į Saką – ar turite ką prieš? Kaip manote, gal jums pavojinga ten rodytis?

– Smulkmena, kunigaikštiene; nė vienas žmogus Sakoje niekada neišduos, kad aš lydėjau monsinjorą Fabricijų. Be to, drįstu prisipažinti, aš netveriu noru kuo greičiau pamatyti *savo* Ričardą; man taip juokinga, kad aš – dvarininkas!

– Tavo linksma nuotaika man patinka. Nuomininkas Ričardoje, kiek atsimenu, skolingas man už trejus ar ketverius metus nuomą; pusę skolos aš jam dovanoju, o kitą pusę atiduodu tau, bet tokia sąlyga: nuvyksi į Saką ir pasakysi, kad poryt vienos mano šventosios globėjos diena, paskui pasirūpinsi, kad kitą vakarą po tavo atvykimo mano pilis būtų kuo prašmatniausiai apšviesta. Nesigailėk nei pinigų, nei triūso: atsimink, kad noriu atšvęsti didžiausią savo gyvenime džiaugsmą. Aš jau seniai ruošiausi tai iliuminacijai; mano pilies rūsiuose daugiau kaip trys mėnesiai guli visa, ko reikia šiai didžiai šventei; pas sodininką padėjau saugoti visas raketas, reikalingas puikiam fejerverkui. Tu liepsi jas paleisti nuo terasos į Po pusę. Rūsiuose turiu aštuoniasdešimt devynias didžiules statines vyno, tad liepk įrengti parke aštuoniasdešimt devynis vyno fontanus. Jei rytojaus dieną po šventės liks bent vienas neišgertas vyno butelis, aš spręsiu, kad tu nemyli Fabricijaus. Kai pradės mušti vyno fontanai, suliepsnos iliuminacijos ir fejerverkai, atsargiai pasišalink, nes labai galimas dalykas, – to aš ir tikiuosi, – kad Parmoje visos tos grožybės bus palaikytos įžūlybe.

– Ne tik galimas, bet visai tikras dalykas; lygiai taip pat neabejotina, kad prokuroras Rasis, kuris pasirašė monsinjorui nuosprendį, sprogs iš pykčio. Ir netgi... – pridūrė Liudovikas neryžtingai, – jei ponia sutiks padaryti savo vargšui tarnui dar didesnį malonumą negu ta pusė nuomos už Ričardą, leiskite iškrėsti tam Rasiui nedidelį pokštą...

– Tu šaunus vyras! – pakiliai sušuko kunigaikštienė. – Bet aš griežtai draudžiu: nieko nedaryk Rasiui; esu numačiusi, kad jis bus vėliau viešai pakartas. O pats žiūrėk, kad tavęs nepačiuptų Sakoje žandarai: jei prarasčiau tave, viskas būtų sugadinta.

– Manęs, ponia? Jeigu jau pasakysiu, kad rengiu šventę vienos kunigaikštienės globėjos garbei, tai būkite rami – policija gali atsiųsti kad ir trisdešimt žandarų linksmybių sukliudyti: nebus jie dar prijoję nė to Raudonojo Kryžiaus, kur stovi kaimo viduryje, ir nė vienas jau nebesėdės ant arklio. Sakoje žmonės nepėsti! Visi jie prisiekę kontrabandininkai ir galvą guldo už ponią.

– Pagaliau, – tarė kunigaikštienė savotiškai atsainiu tonu, – jei savo šauniuosius sakiečius aš pavaišinsiu vynu, tai parmiečius paskandinsiu

vandenyje; tą patį vakarą, kai pilyje sužibs iliuminacijos, pasiimk iš arklidės geriausią mano žirgą, nujok į Parmą ir atidaryk mano rūmuose vandens telkinį.

– Puiku! Nuostabi mintis, ponia! – sušuko Liudovikas ir nusikvatojo it patrakęs, – šauniuosius sakiečius pavaišinsime vynu, o Parmos miestelėnus vandeniu, – tie nedorėliai juk buvo šventai įsitikinę, kad monsinjorą Fabricijų nunuodys kalėjime, kaip tą vargšą L...

Liudoviko džiaugsmui nebuvo galo; kunigaikštienė atlaidžiai žiūrėjo į jo kvatojimą; jis vis kartojo:

– Šauniuosius sakiečius vynu, o parmiečius vandeniu! Ponia, be abejo, žinote geriau už mane, kad prieš dvidešimt metų, kai per neapsižiūrėjimą kažkas paleido vandenį iš rezervuaro, daugelį Parmos gatvių vanduo buvo apsėmęs per visą pėdą.

– O parmiečius – vandeniu! – pakartojo juokdamasi kunigaikštienė. – Bulvaras prieš tvirtovę būtų buvęs pilnas žioplių, jei būtų kirsdinamas Fabricijus... Visi vadina jį „didžiuoju nusikaltėliu“... Bet, svarbiausia, apsisuk mitriai, tegu niekas gyvas nesužino, kad šitas aptvindymas – tavo rankų darbas ir mano įsakytas. Nei Fabricijus, nei pats grafas neturi nieko žinoti apie šį beprotišką pokštą... Bet palauk, aš užmiršau Sakos pavargėlius; eik parašyk laišką mano ūkvedžiui, aš pasirašysiu; pasakyk jam, kad mano globėjos šventės proga išdalytų šimtą cekinų Sakos pavargėliams, ir tegul daro visa, ką įsakysi dėl iliuminacijos, fejerverko ir vyno; svarbiausia, žiūrėk, kad mano rūsiuose neliktų nė vieno neišgerto butelio.

– Ponios ūkvedžiui bus keblu įvykdyti tik vieną dalyką: per tuos penkerius metus, kai pilis priklauso poniai, Sakoje neliko nė dešimties pavargėlių.

– O parmiečius – vandeniu! – uždainavo kunigaikštienė. – Bet kaip tu atliksi tą išdaigą?

– Mano viskas apgalvota: iš Sakos aš išjosiu devyniomis vakaro, pusę vienuoliktos sustosiu „Trijų mulkių“ smuklėje, prie kelio į Kazal Madžorę ir į *mano* dvarą Ričardoje; vienuoliktą jau būsiu rūmuose, savo kambaryje, o penkiolika minučių dvyliktos – parmiečiai gaus vandens,

net daugiau, negu norės, tegu išgeria į didžiojo nusikaltėlio sveikatą. Po dešimties minučių aš išsidanginsiu iš miesto Bolonijos keliu. Jodamas pro šalį, žemai nusilenksiu tvirtovei, kuriai tokią nešlovę užtraukė monsinjoro drąsa ir ponios sumanumas; ten jau pasuksiu gerai man žinomu keliu į laukus ir netrukus iškilmingai įžengsiu į Ričardą.

Liudovikas pakėlė akis į kunigaikštienę ir išsigando: ji žiūrėjo įsmeigusi akis į pliką sieną už šešių žingsnių nuo savęs, ir, reikia pasakyti, jos žvilgsnis buvo nuožmus. „Sudiev, mano vargšas dvareli! – pagalvojo Liudovikas. – Ji tikrai pamišo!"

Kunigaikštienė žvilgtelėjo į jį ir atspėjo jo mintį.

– Aha, pone Liudovikai, didysis poete, jūs norite raštiško dovanojimo akto; bėkite ir atneškite man popieriaus lapą.

Liudovikui antrą sykį sakyti nereikėjo, ir kunigaikštienė savo ranka parašė smulkų pakvitavimą, pažymėtą praėjusių metų data, kad iš Liudoviko San Mikelio gavusi aštuoniasdešimt tūkstančių frankų sumą, įkeisdama Ričardos dvarą. Jei, praėjus vieneriems metams, kunigaikštienė nebūsianti grąžinusi Liudovikui minėtųjų aštuoniasdešimt tūkstančių frankų, Ričardos dvaras pereinąs jo nuosavybėn.

„Kaip gražu atiduoti ištikimam tarnui beveik trečdalį to, kas beliko man pačiai", – pagalvojo ji.

– A, tiesa! – pasakė ji garsiai Liudovikui. – Po išdaigos su vandens telkiniu duodu tau tik dvi dienas laiko pasilinksminti Kazal Madžorėje. Kad įkeitimo aktas galiotų, sakyk, jog tas sandėris sudarytas daugiau kaip prieš metus. Į Beldžiratą grįžk tuoj pat, nė valandėlės neatidėliodamas. Fabricijus, galimas daiktas, važiuos į Angliją ir pasiims tave.

Rytojaus dieną, anksti rytą, kunigaikštienė ir Fabricijus buvo jau Beldžirate.

Jie ir įsikūrė tame žaviame kaimelyje; bet prie puikiojo Madžorės ežero kunigaikštienės laukė mirtinas sielvartas. Fabricijaus negalima buvo atpažinti; kai po pabėgimo jis galiausiai nubudo iš kieto miego, panašaus į letargą, kunigaikštienė pastebėjo, kad jo būsena kažkokia ypatinga. Stiprus jausmas, kurį jis rūpestingai slėpė, buvo tikrai keistas, ir tai buvo ne kas kita kaip nusivylimas, kad jis nebe kalėjime. Jis, ži-

noma, vengė prisipažinti, kokia jo liūdesio priežastis, bijodamas klausimų, į kuriuos nenorėjo atsakinėti.

– Kaip čia yra? – sakė nustebusi kunigaikštienė. – Nejau tas baisus jausmas, kai tau atnešdavo iš kalėjimo virtuvės kokią šlykštynę ir tu valgydavai bado verčiamas, vos laikydamasis ant kojų, tas jausmas, kai galvodavai, ar ne keistas šito valgio skonis, gal aš tuojau nusinuodysiu, – nejau tas jausmas tau nekelia siaubo?

– Apie mirtį aš galvojau taip, kaip turbūt galvoja kareiviai, – atsakydavo Fabricijus. – Maniau, kad ji gali ištikti, bet tikėjausi išvengti jos sumanumu.

Koks tad buvo nerimastis, koks širdies skausmas kunigaikštienei! Jos akyse liūdi paskendęs svajonėse jos dievinamas, įstabus, gyvas, su niekuo nesulyginamas žmogus; jo nevilioja net malonumas atvirai pasišnekučiuoti su geriausiąja savo drauge, jis labiau vertina vienatvę. Vis tebėra lipšnus, paslaugus, dėkingas kunigaikštienei; kaip ir anksčiau, jis šimtą kartų gyvybę už ją paaukotų, bet jo širdis kitur. Jie dažnai nusiirdavo keturias penkias mylias tuo nuostabiu ežeru nepratarę vienas kitam nė žodžio. Jie galėjo dabar tik šaltai pasikeisti mintimis. Toks pokalbis gal ir būtų atrodęs malonus iš šalies; bet jie, ypač kunigaikštienė, dar prisiminė, kokie buvo jų pašnekesiai ligi tos nelemtos dvikovos su Džilečiu, kuri juos išskyrė. Fabricijus dar turėjo papasakoti kunigaikštienei apie tuos devynis mėnesius, praleistus šiurpiame kalėjime, bet pasirodė, kad apie tą savo gyvenimo laikotarpį jis teturi pasakyti porą palaidų, trumpų sakinių.

„Anksčiau ar vėliau taip ir turėjo įvykti, – galvojo kunigaikštienė, apimta niūraus liūdesio. – Sielvartas mane pasendino, o gal jis iš tikrųjų myli kitą, ir man jo širdyje priklauso tik antroji vieta“. Pažeminta, priblokšta didžiausio, koks beįmanomas žmogui, sielvarto, kunigaikštienė kartais tardavo sau: „Jei dangus lemtų, kad Ferantė visiškai pamištų arba pritrūktų drąsos, man rodos, aš nebūčiau tokia nelaiminga“. Nuo tol ji pradėjo beveik krimstis dėl savo pasielgimo ir prarado gerą nuomonę apie savo charakterį. „Štai aš gailiuosi savo padaryto sprendimo, – galvojo ji su kartėliu, – vadinasi, nebesu del Dongų dukra!“

„Tokia buvo dangaus valia, – svarstė ji toliau, – Fabricijus įsimylėjęs, o kokią teisę turėčiau aš norėti, kad jis nebūtų įsimylėjęs? Ar pasakėme mudu vienas kitam nors vieną tikros meilės žodį?“

Ta mintis, tokia protinga, įvarė jai nemigą, ir pagaliau – o tai reiškė, kad būsimo šlovingo kerštо perspektyva ją pasendino ir nusilpnino jos dvasią. Beldžirate ji pasijuto šimtą kartų nelaimingesnė negu Parmoje. O dėl asmens, kuris yra keisto Fabricijaus susisvajojimo priežastis, rimtų abejonių nė būti negalėjo. Klelija Konti, ta pamaldi mergaitė, išdavė tėvą, sutikdama nugirdyti tvirtovės įgulą! Ir Fabricijus niekada neminėjo Klelijos! „Bet jei nebūtų buvusi nugirdyta įgula, – pridurdavo kunigaikštienė sau mintyse, desperatiškai mušdamasi į krūtinę, – tai visos mano išmonės, visos mano pastangos būtų nuėjusios niekais; vadinasi, ji išgelbėjo jį!“

Tik su didžiausiu vargu išklausinėjo ji smulkiau Fabricijų apie anos nakties įvykius. „Kitados, – galvojo kunigaikštienė, – šitie įvykiai būtų buvę neišsemiama tema vis naujoms šnekoms! Anais laimingaisiais laikais jis būtų ištisą dieną su neišsenkančiu užsidegimu ir linksmybe pasakojęs apie kiekvieną menkiausią smulkmeną, ko tik man būtų atėję į galvą paklausti“.

Kunigaikštienė įkurdino Fabricijų Lokarno uoste, Šveicarijos mieste, kitame Madžorės ežero gale, nes reikėjo būti viskam pasirengus. Ji kiekvieną dieną atplaukdavo, ir juodu ilgai irstydavosi laiveliu po ežerą. Bet kartą jai atėjo į galvą pažiūrėti, kaip jis gyvena, ir ji pamatė, kad visos jo miegamojo sienos nukabinėtos Parmos miesto vaizdais, kuriuos jis buvo parsisiųsdinęs iš Milano ar net iš pačios Parmos, nors turėjo, rodos, šito krašto kęste neapkęsti. Nedidelė svetainėlė, paversta dailininko dirbtuve, buvo užgriozdinta akvarelininko reikmenimis; jis baigė lieti trečią iš eilės Farnezių bokšto ir komendanto rūmų etiudą.

– Betrūksta, – tarė ji įsižeidusio žmogaus tonu, – kad tu iš atminties nutapytum tą mieląjį komendantą, kuris norėjo tave tik nunuodyti. Beje, – pridūrė kunigaikštienė, – turėtum parašyti jam laišką ir atsiprašyti, kad drįsai pabėgti ir apjuokti jo tvirtovę.

Vargšė moteris nė nenumanė, kiek tiesos buvo jos žodžiuose. Vos atsidūręs saugioje vietoje, Fabricijus visų pirma parašė generolui Fabi-

jui Končiui itin mandagų ir tam tikru požiūriu labai juokingą laišką; jis atsiprašė už pabėgimą ir teisinosi tuo, kad turėjęs pagrindo manyti, jog vienam žemesniajam kalėjimo valdininkui buvę pavesta jį nunuodyti. Nelabai ir svarbu buvo Fabricijui, ką jis rašo: jis tik vylėsi, kad šitą laišką matys Klelijos akys, ir rašant jo veidu riedėjo ašaros. Užbaigė laišką labai komiška mintimi: drįstąs tvirtinti, kad dabar, laisvėje, dažnai pasigendąs savo mažytės vienutės Farnezių bokšte. Tokia ir buvo pagrindinė jo laiško mintis; jis tikėjosi, kad Klelija perpras ją. Įsismaginęs rašyti ir vis puoselėdamas viltį, kad jo laišką skaitys tam tikras asmuo, Fabricijus parašė padėkos laišką ir donui Čezarei, tam šauniajam kapelionui, kuris aprūpindavo jį kalėjime teologijos veikalais. Po kelių dienų jis prikalbėjo mažučio Lokarno knygyno savininką nuvažiuoti į Milaną, ir čia tas knygininkas, garsiojo bibliofilo Reinos[101] draugas, nupirko prašmatniausius, kokius tik pavyko rasti, dono Čezarės skolintųjų knygų leidimus. Šaunusis kapelionas gavo knygas ir kartu gražų laišką, kuriame buvo rašoma, kad nekantrumo valandėlėmis, dėl kurių galbūt nereikėtų smerkti vargšo kalinio, jis primarginęs jo knygų paraštes beprasmiškomis pastabomis. Taigi jis prašąs doną Čezarę pakeisti tas knygas savo bibliotekoje šiais leidiniais, kuriuos drįstąs jam dovanoti kaip nuoširdžiausios savo padėkos ženklą.

Fabricijus labai kukliai pavadino tik pastabomis tuos begalinius užrašus, kurių buvo primargintos šventojo Jeronimo raštų folianto paraštės. Tikėdamasis, kad tą knygą bus galima grąžinti šauniajam kapelionui atgal ir gauti mainais kitą, jis diena po dienos tiksliai užrašinėjo paraštėse visa, kas jį ištikdavo kalėjime; tie dideli įvykiai buvo ne kas kita kaip *dieviškos meilės* protrūkiai (epitetas *dieviška* jam pavadavo kitą žodį, kurio jis nedrįso rašyti). Kartais ta dieviška meilė įstumdavo kalinį į juodžiausią neviltį, kartais, kai ore pasigirsdavo brangus jam balsas, sugrąžindavo viltį ir suteikdavo pakilios palaimos valandėlių. Visa tai, jo laimė, buvo parašyta tuo rašalu, kurį jis gaminosi kalėjime iš vyno, šokolado ir suodžių, ir donas Čezarė, tik prabėgomis užmetęs akį į tas kriputes, padėjo šventojo Jeronimo raštų tomą į senąją vietą lentynoje. Atidžiau peržiūrėjęs paraštes, kapelionas būtų sužinojęs, kad sykį kalinys, pamanęs, jog

jis užnuodytas, džiaugėsi mirštąs už keliasdešimt žingsnių nuo to, ką visų labiausiai šioje žemėje mylėjęs. Bet po jo pabėgimo tą puslapį perskaitė kažkieno kito, o ne šauniojo kapeliono akys. Po šitos įstabios minties: „Mirti šalia to, ką myli!“, išreikštos šimtais įvairiausių būdų, ėjo sonetas, kuriame buvo sakoma, kad siela, po žiaurių kančių atsiskyrusi nuo trapaus kūno, kuriame išglūdėjo dvidešimt trejus metus, trokšdama laimės, kaip tai būdinga kiekvienam šios žemės keleiviui, neskrisianti į dangų ir neįsijungsianti į angelų chorą, kai išsivaduosianti, žinoma, jei baisusis teisėjas atleisiąs jos nuodėmes; ne, po mirties ji surasianti laimę, kurios nepatyrusi gyvenime, – grįšianti prie kalėjimo, kur taip ilgai vaitojusi, ir susijungsianti su tuo, ką visų labiausiai šiame pasaulyje mylėjusi. „Ir taip, – skelbė paskutinis soneto posmas, – aš žemėje surasiu rojų.“

Nors Parmos tvirtovėje apie Fabricijų buvo kalbama tik kaip apie šlykštų išdaviką, pažeidusį savo švenčiausias pareigas, šaunusis kunigas donas Čezarė vis dėlto nepaprastai nudžiugo gavęs gražias knygas, kurias jam siuntė kažkoks nepažįstamas asmuo; mat laišką Fabricijus parašė tik į kelintą dieną po knygų išsiuntimo, baimindamasis, kad dėl jo pavardės siuntinys su pasipiktinimu nebūtų grąžintas atgal. Broliui apie šitą Fabricijaus parodytą atidumą donas Čezarė nieko nepasakė, nes tasai įsiusdavo vien tik paminėjus Fabricijaus vardą; bet po kalinio pabėgimo donas Čezarė vėl tapo artimu savo mielosios seserėčios bičiuliu; o kadangi kitados buvo kiek mokęs ją lotyniškai, parodė jai dabar gautuosius puikius leidinius. To ir tikėjosi mūsų bėglys. Staiga Klelija skaisčiai nuraudo, pažinusi Fabricijaus rašyseną. Knygoje kai kuriose vietose lyg pasižymėti buvo įdėtos ilgos siauros pageltusio popieriaus juostelės. O kadangi visai pagrįstai galima pasakyti, kad tarp banalių piniginių reikalų ir blankių, šaltų kasdieninių minčių, užpildančių mūsų gyvenimą, tikrosios aistros įkvėpti veiksmai retai kada nepasiekia tikslo, tarsi kokia palanki dievybė nukreiptų juos kur reikia savo rūpestinga ranka, Klelija, vedama šio instinkto ir minties apie vienintelį pasauly ją dominantį dalyką, paprašė dėdę leisti jai palyginti senąjį šventojo Jeronimo raštų tomą su tuo, kurį jis neseniai gavo. Kas apsakys džiaugsmą, kuris apėmė Kleliją, po išsiskyrimo su Fabricijum apgultą niauraus liūdesio, kai senojo

tomo paraštėse ji rado mūsų minėtąjį sonetą ir diena po dienos vestus užrašus apie meilę jai?

Pačią pirmąją dieną ji išmoko sonetą atmintinai ir dainuodavo jį, atsirėmusi į palangę priešais tuščios dabar kameros langą, kurio skyde taip dažnai matydavo atsiveriant mažytę angelę. Skydas buvo nuimtas ir pateiktas teismui kaip daiktinis įrodymas toje beprasmiškoje byloje, kurią Rasis iškėlė Fabricijui, kaltindamas jį nusikalstamu pabėgimu, arba, kaip sakė prokuroras šaipydamasis, „nusišalinimu nuo kilniaširdžio valdovo gailestingumo"!

Dėl visko, ką buvo padariusi, Klelija skaudžiai graužėsi, ypač dabar, kai pasijuto nelaiminga. Stengdamasi bent kiek tuos sąžinės priekaištus apmaldyti, ji prisimindavo savo įžadą „niekada nebematyti Fabricijaus", kurį buvo davusi madonai tada, kai vos nebuvo nunuodytas jos tėvas, ir kurį kasdien vis iš naujo kartojo.

Fabricijaus pabėgimas įvarė jos tėvui ligą; maža to, jis vos neprarado vietos, kai kunigaikštis užsirūstinęs įsakė atleisti visus Farnezių bokšto prižiūrėtojus ir susodinti juos į miesto kalėjimą. Generolą iš dalies savo užtarimu išgelbėjo grafas Moska, kuriam buvo parankiau, kad generolas lindėtų savo tvirtovės bokšte, negu taptų veikliu jo varžovu ir regztų intrigas dvariškių rateliuose.

Per tas dvi savaites, kol buvo sprendžiamas iš tikrųjų sergančio generolo Fabijaus Končio nemalonės klausimas, Klelija tvirtai pasiryžo padaryti tą auką, apie kurią buvo kalbėjusi Fabricijui. Visuotinės linksmybės tvirtovėje dieną, kuri, kaip skaitytojas gal prisimena, buvo ir Fabricijaus pabėgimo diena, ji susiprato apsimesti serganti; sirgo ji taip pat ir rytojaus dieną, žodžiu, sugebėjo taip gudriai elgtis, jog niekam, išskyrus prižiūrėtoją Grilą, priskirtą saugoti Fabricijaus, nė į galvą neatėjo įtarti ją talkininkavus pabėgimui; o Grilas tylėjo.

Bet kai Klelijai nebuvo ko bijoti, ją dar žiauriau ėmė kamuoti visai teisingi sąžinės priekaištai: „Ar gali kas pateisinti nusikaltimą dukters, kuri išdavė tėvą?"

Vieną vakarą, beveik visą dieną prasimeldusi ir išverkusi koplyčioje, Klelija paprašė savo dėdę doną Čezarę nueiti kartu su ja pas tėvą, nes

bijojo jį ištinkančių pykčio priepuolių, ypač kad tada jis kiekviena proga prakeiksmais svaidė tą šlykštų išdaviką Fabricijų.

Stojusi prieš tėvą, Klelija išdrįso pasakyti, jog iki šiol atsisakinėjusi tekėti už markizo Krešencio tik dėl to, kad nejaučianti jam nė mažiausio palankumo ir esanti tikra nerasianti šioje santuokoje laimės. Šitie žodžiai taip įsiutino generolą, jog Klelijai tik vargais negalais pavyko vėl prabilti. Ji pridūrė, kad jei tėvas, susiviliojęs dideliais markizo turtais, manąs, jog turįs teisę griežtai įsakyti jai tekėti už markizo, tai ji sutinkanti paklusti. Generolas, visai nelaukęs tokios išvados, iš pradžių labai nustebo, paskui nudžiugo.

– Taigi, – kreipėsi jis į brolį, – man nebereikės skursti kur nors trečiajame aukšte, jei dėl to pramuštgalvio Fabricijaus ir jo bjauraus pasielgimo netekčiau vietos.

Grafas Moska, žinoma, didžiai piktinosi to nenaudėlio Fabricijaus pabėgimu ir, progai pasitaikius, kartojo Rasio sugalvotą frazę apie negudrią to, beje, visai eilinio jaunuolio išmonę, kuria jis nusišalino nuo valdovo gailestingumo. Tas sąmojingas posakis, labai patikęs diduomenei, liaudyje visiškai neprigijo. Vadovaudamasi sveiku protu, liaudis gėrėjosi Fabricijaus ryžtu stačia galva pulti nuo tokios aukštos sienos žemyn, nors ir laikė jį dideliu nusikaltėliu. Dvare šia drąsa niekas nesusižavėjo. Policija, pažeminta šio savo nepasisekimo, oficialiai paskelbė susekusi, kad kunigaikštienė – toji pasibaisėtinai nedėkinga moteris, kurios vardą tardamas dabar kiekvienas atsidūsta, – pinigais papirkusi dvidešimt kareivių, ir tie pristatę Fabricijui ketverias surištas kopėčias, kurių kiekvienos buvusios keturiasdešimt penkių pėdų ilgio; Fabricijus nuleidęs virvę ir užsitraukęs jas į viršų, taigi jo nuopelnas menkas. Keletas liberalų, pagarsėjusių savo neatsargumu, tarp jų ir gydytojas Č..., paties kunigaikščio tiesiogiai apmokamas agentas, dar pridurdavo, smarkiai sau pakenkdami, kad beširdė policija barbariškai sušaudžiusi aštuonis tų nelaimingųjų kareivių, kurie padėjo nedėkingajam Fabricijui pabėgti. Tada Fabricijų ėmė smerkti net ir tikrieji liberalai, kad savo neapdairiu elgesiu jis pražudęs aštuonis vargšus kareivius. Štai kokiu būdu smulkieji despotai susidoroja su viešąja nuomone.

Dvidešimt trečiasis skyrius

Tame visuotiniame šėlime tik arkivyskupas Landrianis liko ištikimas savo jaunajam draugui; jis drįso kartoti, net ir valdovo žmonos dvare, tą teisės principą, pagal kurį kiekvienoje byloje reikią saugotis bet kokio išankstinio nusistatymo, kol nesąs išklausytas ir nesančiojo pasiteisinimas.

Rytojaus dieną po Fabricijaus pabėgimo daug kas Parmoje gavo gana prastą sonetą, kuriame tas pabėgimas buvo apdainuojamas kaip vienas gražiausių mūsų amžiaus žygdarbių, o Fabricijus lyginamas su angelu, kuris, išskleidęs sparnus, nusileidžia ant žemės. Trečią vakarą visa Parma kartojo kitą nuostabų sonetą, parašytą monologo forma. Jame, leisdamasis virve žemyn, Fabricijus pervertina įvairius savo gyvenimo įvykius. Tas sonetas iškėlė jį visuomenės akyse dviem įstabiom eilutėm, visi žinovai atpažino Ferantės Palos stilių.

Dabar man reikėtų pasitelkti epinį stilių: kur kitur aš galėčiau rasti ganėtinai spalvų atvaizduoti tiems pasipiktinimo srautams, kurie staiga užliejo visų lojalių piliečių širdis, kai pasklido žinia apie neįtikėtiną akiplėšiškumą – Sakos pilies iliuminaciją? Visi vienu balsu piktinosi kunigaikštiene; netgi tikrieji liberalai buvo tos nuomonės, kad šitoks elgesys šiurkščiai kenkia vargšams įtariamiesiems, sėdintiems įvairiuose kalėjimuose, ir be reikalo kiršina valdovą. Grafas Moska pareiškė, kad buvusiems kunigaikštienės draugams telikę viena – užmiršti ją. Taigi koneveikėjų choras buvo vienbalsis; miestan patekusį svetimšalį būtų nustebinęs šitoks viešosios nuomonės agnumas. Bet toje šalyje, kur žmonės geba vertinti kerštо džiaugsmą, iliuminacija Sakoje ir puiki šventė, surengta parke daugiau negu šešiems tūkstančiams kaimiečių, susilaukė audringo pasisekimo. Visi Parmoje kalbėjo, kad kunigaikštienė liepusi savo kaimiečiams išdalyti tūkstantį cekinų; tuo buvo išsiaiškintas šiurkštokas kaimiečių elgesys su trimis dešimtimis žandarų, kuriuos policija iš kvailumo nusiuntė į tą kaimelį, praėjus trisdešimt šešioms valandoms po įstabių iškilmių ir visuotinio girtavimo po jų.

Sutikti akmenimis, žandarai spruko šalin, du iš jų, nukritę nuo arklių, buvo įmesti į Po.

O vandens prasiveržimas iš didžiojo telkinio Sanseverinos rūmuose praėjo beveik nepastebėtas; naktį daugiau ar mažiau aptvino keletas gatvių, o rytą tik atrodė, kad naktį smarkiai palyta. Liudovikas buvo tiek apdairus, kad išmušė vieną rūmų langą, todėl viskas buvo išsiaiškinta vagių įsibrovimu.

Buvo netgi rastos nedidelės kopėčios. Tik grafas Moska atpažino savo bičiulės ranką ir protą.

Fabricijus buvo tvirtai pasiryžęs, kai tik galės, grįžti į Parmą; jis nusiuntė Liudoviką su ilgu laišku pas arkivyskupą; paskui ištikimasis tarnas grįžo į Sanadzarą, pirmutinį Pjemonto bažnytkaimį į vakarus nuo Pavijos, ir įmetė į paštą garbiojo Bažnyčios vyro lotynų kalba rašytą epistolą savo jaunajam globotiniui. Pridursime vieną smulkmeną, kuri, aišku, kaip ir daugelis kitų, atrodys nereikalinga tose šalyse, kur jau nebėra reikalo būti tokiems atsargiems. Laiškuose niekada nebuvo minima Fabricijaus del Dongo pavardė; visi jam skirti laiškai buvo adresuojami Liudovikui San Mikeliui į Lokarną Šveicarijoje arba į Beldžiratą Pjemonte. Vokas buvo prasto popieriaus, antspaudas blogai užspaustas, adresas sunkiai įskaitomas, kartais su prierašais, tinkančiais nebent virėjai; visi laiškai buvo datuojami iš Neapolio šešetu dienų anksčiau tikrosios datos.

Iš Sanadzaro bažnytkaimio šalia Pavijos Liudovikas vėl skubiai grįžo į Parmą, nes buvo gavęs vieną pavedimą, kuriam Fabricijus teikė didžiausią reikšmę: Liudovikas žūtbūt turėjo paduoti Klelijai Konti šilkinę nosinaitę su išspausdintu Petrarkos sonetu; tiesa, vienas žodis sonete buvo pakeistas. Nosinę Klelija rado ant stalo savo kambaryje dvi dienos po to, kai markizas Krešencis pareiškė jai padėką ir pavadino save laimingiausiu žmogumi šioje žemėje; nėra reikalo nė minėti, kokį įspūdį Klelijos širdžiai padarė tasai atminimo ir pastovumo ženklas.

Liudovikui buvo pavesta kiek galint smulkiau sužinoti, kas vyksta tvirtovėje. Jis ir atnešė Fabricijui tą liūdną žinią, kad markizo Krešencio vedybos atrodo jau išspręstas dalykas; beveik kiekvieną dieną jis keliąs

tvirtovės viduje kokią šventę Klelijos garbei. Įtikimiausias vedybų įrodymas buvo tas, kad šitas markizas, be galo turtingas, taigi ir labai šykštus, kokie paprastai esti Šiaurės Italijos turtuoliai, leido didžiausius pinigus savo rūmams puošti, nors ėmė merginą *be kraičio*. Tiesa, generolas Fabijus Kontis, kurio puikybė labai kentėjo dėl šių žodžių, pirmiausia ateinančių į galvą kiekvienam jo tautiečiui, nusipirko neseniai dvarą už gerus tris šimtus tūkstančių frankų ir, niekada jokio turto neturėjęs, sumokėjo už jį grynais – matyt, iš markizo piniginės. Generolas paskelbė duodąs tą dvarą dukteriai kraičio. Tačiau pirkimo akto surašymas ir kitos išlaidos, prašokančios dvylika tūkstančių frankų, pasirodė markizui Krešenciui, itin nuosekliai galvojančiam žmogui, tikrai beprasmiškas pinigų eikvojimas. Tuo tarpu pats jisai užsakė Lione puošnius apmušalus, džiuginančius akį nuostabiai darniomis spalvomis, parinktomis garsiojo Bolonijos dailininko Paladžio. Kiekvienas šitų audinių vaizdavo kokią dalį Krešencių šeimos herbo – šeimos, kuri, kaip žinoma visam pasauliui, kilusi iš garsiojo Krescencijaus[102], 985 metais buvusio Romos konsulu; jais turėjo būti išmušta septyniolika markizo rūmų pirmojo aukšto salonų. Apmušalai, laikrodžiai ir sietynai su pristatymu į Parmą atsiėjo daugiau kaip tris šimtus penkiasdešimt tūkstančių frankų; naujai įsigyti veidrodžiai, neskaitant tų, kurie jau buvo rūmuose, kainavo du šimtus tūkstančių frankų. Išskyrus du salonus, dekoruotus Parmedžanino, didžiausio Parmos dailininko, kurį viršija tik dieviškasis Koredžas, visus antrojo ir trečiojo aukšto kambarius dabar puošė freskomis garsūs Florencijos, Romos ir Milano dailininkai; jau visus metus darbavosi prie dešimties bareljefų Fokelbergas[103], didysis švedų skulptorius, Teneranis[104] iš Romos ir Markezis iš Milano; bareljefai vaizdavo Krescencijaus, to tikrai didelio vyro, žygdarbius. Dauguma lubų freskų buvo taip pat užuominos į kokius nors jo gyvenimo įvykius. Visuotinį susižavėjimą kėlė tos lubos, kur Ajecas[105], Milano dailininkas, pavaizdavo, kaip Krescencijų Eliziejaus laukuose pasitinka Frančeskas Sforca, Lorencas Įstabusis, karalius Robertas, tribūnas Kola di Riencis[106], Makiavelis, Dantė ir kiti didieji viduramžių vyrai. Žavėjimasis tais rinktiniais protais buvo laikomas lyg ir pasišaipymu iš nūdienių valdžios žmonių.

Visos šitos smulkmenos apie rūmų prašmatnybę, taip dominusios tuo metu Parmos diduomenę ir miestelėnus, skaudžiai pažeidė Fabricijaus širdį, kai jis perskaitė apie jas naiviu susižavėjimu dvelkiančiame ilgame, daugiau kaip dvidešimties puslapių Liudoviko laiške, kurį tasai buvo padiktavęs vienam Kazal Madžorės muitinės tarnautojui.

„O aš toks neturtingas, – galvojo Fabricijus. – Viso labo vos keturi tūkstančiai livrų metinių pajamų! Iš tikrųjų, koks įžūlumas įsimylėti Kleliją Konti, kurios garbei daromi visi šitie stebuklai".

Tik viename ilgojo laiško skyriuje, parašytame negrabiu jo paties braižu, Liudovikas pranešė savo ponui, kad kartą vakare sutikęs buvusį jo prižiūrėtoją vargšą Grilą, matyt, besislapstantį; jis buvo pasodintas į kalėjimą, paskui išleistas. Tas žmogelis paprašęs jį išmaldos – vieno cekino, bet Liudovikas kunigaikštienės vardu davęs jam keturis. Buvusieji kalėjimo prižiūrėtojai, neseniai išleisti į laisvę, iš viso dvylika vyrų, ketiną pavaišinti peiliais (*trattamento di cortellate*) naujai pasamdytus prižiūrėtojus, savo įpėdinius, jeigu jiems kada pavyksią užklupti juos už tvirtovės sienų. Grilas papasakojęs, kad tvirtovėje beveik kasdien traukiamos serenados, kad panelė Klelija Konti labai išblyškusi, dažnai sirguliuojanti, ir „kitų panašių dalykų". Dėl tokių paikų žodžių Liudovikas atgaliniu paštu gavo įsakymą grįžti į Lokarną. Liudovikas parvažiavo, bet smulkmenos, kurias jis pats išsakė, dar labiau nuliūdino Fabricijų.

Lengva įsivaizduoti, kiek meilumo jis turėjo vargšei kunigaikštienei; jis geriau būtų sutikęs tūkstantį kartų mirti, negu prie jos ištarti Klelijos vardą. Kunigaikštienė neapkentė Parmos, o Fabricijui visa, kas priminė šitą miestą, atrodė ir prakilnu, ir jaudinama.

Kunigaikštienė dažniau negu kada nors minėjo savo kerštą; kokia laiminga ji buvo prieš tą nelemtą įvykį, kuris baigėsi Džilečio mirtimi! O koks jos likimas dabar? Ji laukė baisaus įvykio, tačiau nė žodžio nebūtų išdrįsusi apie jį prasitarti Fabricijui, o juk anuomet, tardamasi su Ferante, vaizdavosi, kaip nudžiugs Fabricijus, jei sužinos, kad ateisianti diena, kai už jį būsią atkeršyta.

Dabar skaitytojas gali bent iš dalies įsivaizduoti, kokie malonūs buvo Fabricijaus ir kunigaikštienės pokalbiai: juodu beveik visą laiką niūriai

tylėjo. Tarytum stengdamasi tuos malonumus padidinti, kunigaikštienė neatsispyrė pagundai iškrėsti vieną piktą išdaigą brangiausiajam savo sūnėnui. Grafas jai rašė beveik kasdien; jis, matyt, siuntė savo laiškus per kurjerius, kaip tais laikais, kai juodu mylėjosi, nes vokai buvo visados antspauduoti kurio nedidelio Šveicarijos miestelio pašte. Vargšelis suko galvą, kad tik per daug atvirai neprasitartų apie jausmus ir kad laiškai išeitų smagūs, o ji vos permesdavo juos išsiblaškiusiu žvilgsniu. Deja, ką reiškia moteriai pagarbaus meilužio ištikimybė, kai jos širdį drasko kito, daug jai mielesnio, abejingumas?

Per tuos du mėnesius kunigaikštienė teatsakė grafui vieną kartą, ir tai vien tada, kai nusprendė paprašyti jį ištirti nuotaikas valdovo žmonos aplinkoje ir sužinoti, ar, nepaisant ano akiplėšiško fejerverko, jos, kunigaikštienės, laiškas būtų palankiai sutiktas. Tame laiške, kurį grafas turėjo įteikti valdovo žmonai, jei matys, kad pritinka jį įteikti, kunigaikštienė prašė į neseniai vakuojančią garbės kavalieriaus vietą paskirti markizą Krešencį ir pageidavo, kad ši garbė jam būtų suteikta jo vedybų proga. Kunigaikštienės laiškas buvo tikras dvariškių stiliaus šedevras: jame buvo reiškiama švelniausia pagarba žaviausia forma; šitame laiške ji nepavartojo nė menkiausio žodžio, kurio interpretacija, kad ir tolimiausia prasme, būtų galėjusi pasirodyti nemaloni valdovo žmonai. Todėl atsakymas dvelkė nuoširdžiu draugiškumu, kenčiančiu dėl išsiskyrimo.

„Nei mano sūnus, nei aš neturėjome nė vieno bent kiek malonesnio vakaro po jūsų staigaus išvykimo, – rašė Klara Paolina. – Mano brangioji kunigaikštienė, matyt, jau užmiršo, kad tik jos dėka man buvo grąžintas patariamasis balsas mano rūmų pareigūnų skyrime? Jūs manotės privalanti išdėstyti, kokie motyvai verčia jus prašyti markizui tos vietos, tarsi jūsų pageidavimas nebūtų man svarbiausias motyvas. Jei mano balsas ką nors reiškia, markizas tą vietą gaus, o mano širdyje, mieloji kunigaikštiene, pirmoji vieta visada priklauso jums. Mano sūnus sako tą pat ir tais pačiais žodžiais, nors jie gal kiek drąsokai skamba dvidešimt vienerių metų vyro lūpose, ir prašo jus atsiųsti jam mineralų pavyzdžių iš Ortos slėnio, kuris yra netoli Beldžirato. Tikiuosi, kad dažnai man rašysite; savo laiškus galite siųsti per grafą, kuris vis dar neap-

kenčia jūsų ir kurį aš labiausiai už tai myliu. Arkivyskupas taip pat liko jums ištikimas. Mes visi tikimės greitai jus pamatyti; atsiminkite, kad tai būtina. Mano vyriausioji rūmininkė markizė Gisleri rengiasi kraustytis į kitą, geresnį pasaulį; ta vargšė moteris pridarė man daug blogo, ir net dabar ji erzina mane, mirdama ne laiku; jos liga primena man, kieno vardą aš kitu metu su džiaugsmu būčiau įrašiusi į jos vietą, žinoma, jei ta neprilygstamoji moteris, kuri pabėgo iš mūsų, išsinešdama visą mano mažyčio dvaro džiaugsmą, būtų sutikusi paaukoti savo nepriklausomumą", ir t. t., ir t. t.

Tad kunigaikštienė kasdien susitikinėjo su Fabricijumi žinodama, kad pasistengė kiek tik galima pagreitinti vedybas, kurios atneš jam didžiausią sielvartą. Keturias penkias valandas juodu pasiirstydavo ežere laiveliu, nepratardami vienas antram nė žodžio. Fabricijus buvo kupinas nuoširdžiausiu prielankumo tetai; bet visos jo mintys krypo kitur, ir jo paprasta bei tiesi siela nesurasdavo ko pasakyti kunigaikštienei. Ji matė tai ir žiauriai kankinosi.

Užmiršome papasakoti, kad kunigaikštienė buvo išsinuomojusi namą Beldžirate, žaviame kaimelyje, kuris ne veltui turi tokį vardą („gražus ežero vingis"). Iš stiklinių savo salono durų ji galėdavo tiesiai sėsti į valtį. Valtį ji pasirinko labai paprastą, ir jai būtų užtekę keturių irkluotojų, bet ji pasiėmė dvylika, po vieną iš kiekvieno apylinkės kaimelio. Trečią ar ketvirtą kartą išplaukusi su šitais rūpestingai parinktais žmonėmis į ežero vidurį, ji liepė jiems sustoti.

– Laikau visus jus savo draugais, – tarė ji, – ir noriu patikėti jums vieną paslaptį. Mano sūnėnas Fabricijus yra pabėgęs iš kalėjimo, ir gal kai kas bandys apgaule jį sučiupti, nors jis gyvena ant jūsų ežero kranto, laisvoje šalyje. Tad būkite budrūs ir įspėkite mane, jei ką sužinosite. Leidžiu įeiti jums į mano kambarį ir dieną, ir naktį.

Irkluotojai džiaugsmingai sutiko: ji mokėdavo laimėti žmonių meilę. Bet ji nė nemanė, kad Fabricijų kas stengtųsi sučiupti; visų šitų atsargumo priemonių ji ėmėsi dėl pačios savęs; kol nebuvo duotas anas kraupus įsakymas paleisti vandenį iš rezervuaro Sanseverinos rūmuose, ji apie jas nebūtų nė pagalvojusi.

Tais pačiais atsargumo sumetimais ji išnuomojo Fabricijui butą Lokarno uoste; jis lankydavosi pas ją kasdien, arba ji nuvykdavo pas jį į Šveicariją. Apie tai, kokie malonūs būdavo šie nuolatiniai jų pasimatymai, galima spręsti kad ir iš tokios smulkmenos: du kartus juodu aplankė markizė su dukterimis, ir jiems smagu buvo su tais svetimais žmonėmis, – juk galima pavadinti svetimu žmogų, su kuriuo jus sieja kad ir kraujo giminystė, jei jis nieko nežino apie tai, kas jums brangiausia, ir jei matote jį kartą per metus.

Vieną vakarą kunigaikštienė kartu su markize ir jos abiem dukterimis svečiavosi Lokarne pas Fabricijų. Pagarbos šioms ponioms pareikšti atėjo tenykštis dekanas ir klebonas; dekanas, kuris turėjo įdėjęs pinigų į vieną firmą ir visada žinojo paskutines naujienas, staiga pasakė:

– Mirė Parmos kunigaikštis!

Ponia Sanseverina baisiai išbalo; ji vos bepajėgė paklausti:

– Ar yra smulkesnių žinių?

– Ne, – atsakė dekanas. – Žinoma tik tiek, kad mirė. Tai visiškai tikras dalykas.

Ponia Sanseverina žvilgtelėjo į Fabricijų. „Aš tai padariau dėl jo, – pagalvojo ji. – Būčiau padariusi ir tūkstantį kartų blogiau, o jis štai sėdi čia su manimi abejingas ir galvoja apie kitą!“ Šita baisi mintis viršijo ponios Sanseverinos jėgas, ir ji apalpo. Visi per kits kitą puolė jai padėti; bet ji, atgavusi sąmonę, pastebėjo, kad Fabricijus susirūpinęs mažiau negu dekanas ir klebonas; jis, kaip ir paprastai, svajojo.

„Mano grįžti į Parmą, – pagalvojo ponia Sanseverina, – ir greičiausiai tikisi suardyti Klelijos vedybas su markizu; bet aš sugebėsiu jam sukliudyti“. Paskui, atsiminusi kunigus, skubiai pasakė:

– Didis buvo valdovas, labai jį žmonės šmeižė. Koks milžiniškas nuostolis mums!

Kunigai atsisveikino ir išėjo, o ponia Sanseverina, norėdama likti viena, pareiškė eisianti gulti.

„Atsargiausia, žinoma, – svarstė ji, – palaukti ir grįžti į Parmą po kokio mėnesio ar dviejų; bet jaučiu, kad neužteksiu kantrybės; per daug čia aš kenčiu. Tas nuolatinis Fabricijaus svajojimas, tas jo tylėjimas –

nepakeliamas mano širdžiai reginys! Kas būtų galėjęs pasakyti, kad aš nuobodžiausiu besiirstydama su juo valtele po šitą žavų ežerą, ir dar tokiom dienom, kada, keršydama už jį, padariau daugiau, nei galiu jam prisipažinti! Po viso šito man nebaisi mirtis. Štai kada aš užmoku už laimę ir tą vaikišką džiaugsmą, kurį patyriau savo rūmuose, Parmoje, kai iš Neapolio į juos grįžo Fabricijus. Tereikėjo man tada ištarti vieną žodį, ir viskas būtų buvę baigta: susirišęs su manimi, jis gal nebūtų nė pagalvojęs apie tą Kleliją; bet aš šlykštėjausi tuo žodžiu. O dabar ji mane nugalėjo. Kas gali būti paprastesnio! Jai dvidešimt metų, o aš priveikta rūpesčių, ligota ir dukart už ją senesnė!.. Reikia mirti, reikia viską baigti! Keturių dešimčių metų moterimi tegali domėtis vyrai, kurie ją mylėjo jaunystėje! Dabar džiaugsmo man besuteiktų vien tuščia garbė; bet ar verta dėl to gyventi? Tad juo labiau reikia grįžti į Parmą ir linksmintis. Jeigu reikalai pakryps blogojon pusėn, mane pasmerks mirti. Na, ir kas tokio? Mirčiau įstabiai, bet prieš galą, ir tik tada, pasakyčiau Fabricijui: „Nedėkingasis! Visa tai aš padariau dėl tavęs!..“ Taip, tik Parmoje aš rasiu ką veikti likusį man gyventi nebeilgą laiką; ten aš pavaidinsiu aukštą damą. Kokia būtų laimė, jei mane dabar galėtų jaudinti visos tos malonės, kurios kitados taip liūdindavo markizę Raversi! Anais laikais, kad pamatyčiau savo laimę, turėdavau žvilgtelėti į akis pavydui... Mano savimeilei teliko viena paguoda: niekas, išskyrus gal tik grafą, negali įspėti, koks įvykis padarė galą mano širdies gyvenimui... Mylėsiu Fabricijų, aukosiuosi jo laimei; bet neleisiu, kad jis suardytų Klelijos vedybas ir ją vestų... Ne, šito nebus!“

Liūdną kunigaikštienės monologą šitoje vietoje nutraukė kilęs namuose didelis triukšmas.

„Puiku! – dingtelėjo jai. – Ateina manęs suimti; jie, matyt, pagavo Ferantę, ir tas išdavė paslaptį. Na ką gi, taip ir geriau! Bent turėsiu ką veikti – pakovosiu su jais dėl savo galvos. Bet visų pirma nesiduosiu paimama“.

Pusiau teapsirengusi, kunigaikštienė puolė į sodą; jau norėjo lipti per žemą tvorą ir bėgti į laukus, bet pamatė, kad į miegamąjį kažkas įėjo. Pažino Bruną, grafo patikėtinį; su juo buvo tik jos kambarinė. Kunigaikštienė prisėlino prie stiklinių durų. Brunas pasakojo kamba-

rinei, kad jis susižeidęs. Kunigaikštienė grįžo į miegamąjį, Brunas beveik pulte puolė jai į kojas, maldaudamas nepasakyti grafui, kokiu netikusiu laiku jis pas ją atvykęs.

– Tuoj po kunigaikščio mirties, – pridūrė jis, – ponas grafas davė įsakymą visoms pašto stotims nenuomoti arklių Parmos piliečiams. Tad iki Po aš važiavau paties grafo arkliais; bet važiuojant nuo kelto karieta apvirto, sulūžo, sugriuvo, ir aš pats taip susidaužiau, jog nepajėgiau joti raitas, kaip turėjau daryti.

– Gerai! – pasakė kunigaikštienė. – Dabar trečia valanda ryto; pasakysiu, kad atvykote vidudienį; tik žiūrėkite, neprasitarkite pats.

– Atpažįstu gerą jūsų širdį.

Politika grožinės literatūros kūrinyje yra lyg pistoleto šūvis koncerte: dalykas šiurkštus, o tačiau negalima nekreipti į jį dėmesio.

Dabar papasakosime skaitytojui apie labai bjaurius dalykus, kuriuos dėl daugelio sumetimų mielai nutylėtume; bet norom nenorom turime pereiti prie įvykių, kurie yra jau mūsų sritis, nes vyksta mūsų veikėjų širdyse.

– Bet, Dieve brangus, nuo ko gi mirė didysis valdovas? – paklausė kunigaikštienė Bruną.

– Medžiodamas paukščius keliauninkus pelkėse, Po pakrantėse, dvi mylios nuo Sakos, jis įkrito į duobę, pridengtą glėbiu žolių; buvo išprakaitavęs, todėl peršalo; nugabeno jį į kažkokią nuošalią trobą, ten po kelių valandų jis ir pasimirė. Kiti sako, kad mirę dar ponas Katena ir ponas Boronė ir kad dėl visos šitos nelaimės esą kalti variniai prikaistuviai pas tą ūkininką, kur jie buvo apsistoję; jie valgę pas tą žmogų pusryčius, o prikaistuviai buvę pažaliavę. Žodžiu, karštagalviai, jakobinai, kurie pasakoja visada tai, ko jiems norėtųsi, tie kalba apie nuodus. Aš tik žinau, kad mano draugas Totas, vienas iš kunigaikščio dvaro furjerių, taip pat būtų miręs, bet jį išgelbėjo kažkoks geraširdis kaimo žmogynas, kuris pasirodė puikiai mokąs gydyti ir davė jam gerti kažkokių nematytų vaistų. Bet apie kunigaikščio mirtį niekas jau ir nebekalba: tiesą sakant, žiaurus buvo žmogus. Kai važiavau, gatvėse būriavosi žmonės, grasino nugalabysią generalinį prokurorą Rasį; jie rengėsi eiti prie tvirtovės, norėjo, sako, jos vartus uždegti ir kalinius paleisti. Bet kažkas pasakė, kad

Fabijus Kontis liepęs šaudyti iš patrankų. Kiti vėl tvirtino, jog tvirtovės kanonieriai sudrėkinę paraką, kad nereikėtų žudyti savo žmonių. Bet štai dar įdomesnis dalykas: kol chirurgas iš Sandolaro tvarstė mano vargšę ranką, iš Parmos atvykęs žmogus papasakojo, kad minia sučiupusi gatvėje Barbonę, tą liūdnai pagarsėjusį tvirtovės raštininką, primušusi jį, o paskui nutempusi ir pakorusi alėjoje ant medžio prie pat tvirtovės. Minia jau žygiavusi į rūmų sodus daužyti tos gražiosios kunigaikščio statulos. Bet ponas grafas paėmęs batalioną gvardiečių, išrikiavęs priešais statulą ir liepęs pasakyti miniai, kad nė vienas iš tų, kurie įsiveršią į parką, neišeisiąs iš jo gyvas, ir žmonės nusigandę. Bet štai dar keistesnis dalykas – jį man kelissyk pakartojo žmogus, atėjęs iš Parmos, buvęs žandaras: grafas apspardęs generolą P..., kunigaikščio gvardijos viršininką, nuplėšęs jam antpečius ir dviem šauliams liepęs išvesti jį iš parko.

– Taip gali padaryti tik grafas! – šūktelėjo kunigaikštienė su tokiu pakiliu džiaugsmu, kokio prieš valandėlę nebūtų pati iš savęs tikėjusis. – Jis nepakęs, kad būtų įžeista mūsų valdovo našlė. Tas generolas P... iš atsidavimo savos teisėtiems valdovams nesutiko tarnauti uzurpatoriui, o grafas, ne toks opus, dalyvavo visuose žygiuose į Ispaniją ir dėl to ne kartą sulaukė priekaištų dvare.

Kunigaikštienė atplėšė grafo laišką, bet, pertraukdama skaitymą, vis klausinėjo Bruno.

Laiškas buvo labai linksmas; įvykius grafas dėstė niūriausiais žodžiais, tačiau iš kiekvienos frazės tryško aiškiausias džiaugsmas; apie kunigaikščio mirtį jis vengė smulkiau kalbėti, o laišką baigė šiais žodžiais:

„Tu tikriausiai tuojau grįši, brangusis mano angele, bet patarčiau dar palaukti dieną kitą žygūno, kurį, tikiuosi, šiandien ar rytoj atsiųs pas tave Parmos kunigaikštienė; reikia, kad tavo sugrįžimas būtų didingas, kaip tavo pabėgimas buvo drąsus. O didįjį nusikaltėlį, kuris slapstosi šalia tavęs, aš ketinu atiduoti į teismą, kur jį teis dvylika teisėjų, sukviestų iš visų mūsų valstybės žemių. Bet kad būtų galima nubausti šią pabaisą taip, kaip jis nusipelnė, turiu visų pirma iš pirmojo nuosprendžio, jei dar jis tebėra, susukti papiliotes."

Čia grafas dar prirašė, atplėšęs savo laišką:

„O štai dar kitas įvykis: ką tik liepiau išdalyti šovinius dviem gvardiečių batalionams; žadu kautis ir sąžiningai užsitarnauti pravardę „Žiaurusis“, kuria jau seniai apdovanojo mane liberalai. Generolas P..., ta sena mumija, išdrįso pareikšti kareivinėse, kad reikėtų pradėti derybas su pusiau maištaujančia liaudimi. Rašau tau tiesiai gatvėje, einu į rūmus, minia įsibraus į juos tik per mano lavoną. Sudiev! Jei man skirta mirti, mirsiu vis tiek garbindamas tave – taip, kaip gyvenau! Neužmiršk išsiimti trijų šimtų tūkstančių frankų, kuriuos įdėjau tavo vardu į D... banką Lione.

Štai pasirodė vargšelis Rasis, išbalęs kaip negyvėlis ir be peruko; tau ir įsivaizduoti sunku, kas per fizionomija! Minia žūtbūt nori jį pakarti; bet tai būtų didelė neteisybė, nes iš tikro reikėtų jį arkliais į keturias dalis suplėšyti. Jis slapstėsi mano rūmuose, o dabar bėgioja paskui mane gatvėmis; iš tiesų, nė nežinau, ką su juo daryti... Į kunigaikščio rūmus vesti jo nenoriu, tada riaušės persimestų į ten. F... galės įsitikinti, koks jis man brangus; pirmiausia Rasiui aš pasakiau: „Atiduokite man pono del Dongo bylos nuosprendį ir visus nuorašus, kiek tik jų gali būti. Ir pasakykite visiems tiems nedoriems teisėjams, šio maišto kaltininkams, kad visus, taip pat ir jus, mielas bičiuli, liepsiu pakarti, jei kuris nors bent prasižioti išdrįsite apie niekad nebuvusį nuosprendį“. Fabricijaus vardu siunčiu grenadierių kuopą arkivyskupijos saugoti. Sudiev, brangusis angele! Mano rūmus minia sudegins, ir žus tavo žavingi portretai. Skubu į rūmus, reikia pašalinti tą šlykštų generolą P..., kuris ten gražių dalykų pridarė; dabar jis niekšingai pataikauja liaudžiai, kaip kitados pataikavo velioniui valdovui. Visi mūsų generolai velniškai bijo; atrodo, reikės pasidaryti vyriausiuoju kariuomenės vadu.“

Kunigaikštienė, jausdama piktdžiugą, neliepė žadinti Fabricijaus; ją sužavėjo grafas, ir šitas susižavėjimas buvo labai panašus į meilę. „Viską apsvarsčius, – mąstė ji, – reikia už jo ištekėti“. Ji tuoj parašė jam ir išsiuntė laišką per vieną savo tarną. Tą naktį kunigaikštienei nebuvo kada galvoti, kad ji nelaiminga.

Rytojaus dieną, apie pusiaudienį, ji pamatė valtį, kuri, iriama dešimties irklininkų, visu greičiu skrodė ežero paviršių; netrukus ir ji, ir Fabricijus įžiūrėjo valtyje žmogų su Parmos kunigaikščio tarnų livrėja; buvo

tai iš tikrųjų vienas jo kurjerių; nespėjęs iššokti į krantą, jis sušuko poniai Sanseverinai: „Maištas numalšintas!“ Kurjeris įteikė jai keletą laiškų nuo grafo, žavingą laišką nuo kunigaikštienės Klaros Paolinos ir pergamente surašytą princo Ranucijaus Ernesto V dekretą, kuriuo jai suteikiamas San Džovanio kunigaikštienės titulas ir ji pati skiriama našlės kunigaikštienės vyriausiąja rūmininke. Jaunasis Parmos kunigaikštis, mineralogijos žinovas, kurį ji laikė apykvailiu vaikinu, parašė jai visai protingą neilgą laišką; tik pabaigoje beveik prisipažino meilę. Laiškas prasidėjo taip:

„Grafas sako, ponia Sanseverina, kad jis patenkintas manimi; iš tikrųjų, pro mane švilptelėjo kelios kulkos, kai mudu kovėmės kartu, ir mano arklys buvo sužeistas; pamatęs, kiek triukšmo sukelta dėl tokio menkniekio, aš dabar labai trokštu dalyvauti tikrame mūšyje, bet tik ne prieš savo valdinius. Už viską turiu būti dėkingas grafui; visi mano generolai, kurie nėra uostę parako, išsigando kaip kiškiai; du ar trys, atrodo, pabėgo net į Boloniją. Kai po didžiojo apgailėtino įvykio man atiteko valdžia, nė vieno savo įstatymo aš nepasirašiau su tokiu malonumu kaip tą, kuriuo paskyriau jus savo motinos vyriausiąja rūmininke. Mudu su motina prisiminėme, kad jūs kažkada žavėjotės reginiu iš San Džovanio *palazzeto*, kuris kadaise priklausęs Petrarkai – taip bent sakoma; motina nusprendė tą dvarelį padovanoti jums; o aš nežinodamas, ką jums padovanoti, ir nedrįsdamas siūlyti to, kas jau jums priklauso, suteikiau jums savo šalies kunigaikštienės titulą; nežinau, ar jūs esate informuota, kad Sanseverinų titulas – romėniškas. Suteikiau savo ordino didįjį kryžių mūsų garbiajam arkivyskupui. Jis parodė tokią dvasios tvirtybę, kokios nelabai galima laukti iš septyniasdešimties metų žmogaus. Tikiuosi, nepyksite ant manęs, kad leidžiu grįžti visoms ištremtoms savo dvaro damoms. Mane moko, kad nuo šiol, prieš pasirašydamas laišką, turiu pridėti: „nuoširdžiai jums atsidavęs“; man nesmagu, kad esu verčiamas visur švaistytis šiais žodžiais, nes tikrąją savo prasmę jie turi vien tada, kai rašau jums.

Nuoširdžiai jums atsidavęs

Ranucijus Ernestas.“

Kas nebūtų pasakęs, spręsdamas iš tokios kalbos, kad ponios Sanseverinos laukia didžiausios malonės? Vis dėlto labai keisti jai pasirodė kiti grafo laiškai, kuriuos ji gavo po dviejų valandų. Nieko smulkiau neaiškindamas, jis tik patarė jai grįžimą į Parmą atidėti kelias dienas, o našlei kunigaikštienei pranešti, kad negaluojanti. Tačiau ponia Sanseverina ir Fabricijus tuojau po pietų vis tiek išvyko į Parmą. Ponios Sanseverinos tikslas, nors ji nė pati sau to neprisipažino, buvo paspartinti markizo Krešencio vedybas; Fabricijus savo ruožtu taip beprotiškai džiūgavo, jog pasirodė tetai net juokingas. Jis tikėjosi tuoj pamatyti Kleliją; ketino pagrobti ją, net ir prieš jos valią, jei nebūtų kaip kitaip suardyti jungtuves.

Kelionė praėjo labai linksmai. Paskutinėje pašto stotyje prieš Parmą jie sustojo valandėlę, ir Fabricijus persirengė kunigiškai; šiaip jis vilkėjo kaip pasaulietis, nešiojąs gedulą. Kai jis vėl įėjo į ponios Sanseverinos kambarį, toji tarė:

– Man atrodo, kad grafo laiškuose esama kažko įtartino ir neaiškaus. Paklausyk manęs ir pabūk čia dar keletą valandų; pasimačiusi su tuo didžiu ministru, tuoj atsiųsiu tau žinią.

Fabricijus labai nenorom priėmė tą protingą patarimą. Grafas pasitiko ponią Sanseveriną, kurią vadino jau savo žmona, su nesuvaldomu džiaugsmu lyg penkiolikos metų jaunuolis ir ilgai nenorėjo kalbėti apie politiką; kai pagaliau vėl teko paklusti liūdnam proto balsui, jis taip pasakė:

– Labai gerai padarei, kad neleidai Fabricijui viešai grįžti į Parmą; dabar čia vyrauja reakcija. Pabandyk atspėti, kurį kolegą paskyrė man kunigaikštis teisingumo ministru? Rasį, mieloji, tą patį Rasį, su kuriuo aš elgiausi kaip su paskutiniu niekšu – toks jis ir yra – mūsų didžiųjų įvykių dienomis. Bet, įspėju tave, kad mes pasistengėme užtrinti visa, kas tada čia dėjosi. Mūsų laikraštyje tu perskaitysi, kad vienas tvirtovės raštininkas, pavarde Barbonė, negyvai užsimušė krisdamas iš vežimo, o tie šešiasdešimt ir keli nenaudėliai, kuriuos aš įsakiau iššaudyti, kai jie norėjo nugriauti kunigaikščio statulą rūmų parke, yra gyvi ir sveiki, tik šiuo metu išvykę. Vidaus reikalų ministras grafas Dzurla pats apsilankė kiekvieno tų nelaimingų didvyrių bute ir įteikė po penkiolika cekinų jų šeimoms ar draugams, paliepė sakyti, kad velionis esąs išvykęs, ir įsak-

miai pagrasino kalėjimu, jei kas sumanytų prasižioti, kad jis nušautas. Iš mano paties užsienio reikalų ministerijos buvo nusiųstas žmogus į Milaną ir Turiną susitarti su žurnalistais, kad jie nieko nerašytų apie *apgailėtiną* įvykį – taip dabar pas mus priimta sakyti; tas pats žmogus turi nuvykti į Paryžių ir Londoną ir visuose tenykščiuose laikraščiuose beveik oficialiai paneigti visa, kas būtų parašyta apie čia vykusius neramumus. Antras įgaliotinis iškeliavo į Boloniją ir Florenciją. Aš tik pečiais gūžtelėjau.

Bet linksmiausia tai, kad, tokio amžiaus sulaukęs, aš dar patyriau entuziazmo akimirką, kai kreipiausi į gvardiečius ir plėšiau antpečius tam bailiui generolui P... Tuo metu nesvyruodamas būčiau paaukojęs gyvybę už valdovą; prisipažįstu dabar, kad tai būtų buvę pernelyg kvailas galas. Šiandien jaunasis kunigaikštis, nors ir labai geras vaikinas, nepasigailėtų šimto ekiu, kad tik aš susirgčiau ir numirčiau; jis dar nedrįsta siūlyti man atsistatydinti, bet mudu stengiamės kuo rečiausiai susitikti, ir aš siunčiu jam pluoštus pranešimų raštu, kaip siųsdavau velioniui kunigaikščiui po Fabricijaus suėmimo. Beje, iš teismo nuosprendžio aš dar nesusukau papiločių, ir dėl tos paprastos priežasties, kad tasai niekšas Rasis lig šiolei man jo negrąžino. Todėl jūs labai gerai pasielgėte, kad neleidote Fabricijui viešai čia sugrįžti. Sprendimas dar tebegalioja; tačiau nemanau, kad Rasis drįstų suimti mūsų sūnėną šiandien, nors labai galimas daiktas, kad po dviejų savaičių išdrįs. Jei Fabricijus būtinai nori grįžti į miestą, tegu apsigyvena pas mane.

– Bet kuo visa tai paaiškinti? – nustebusi šūktelėjo ponia Sanseverina.

– Kažkas įkalbėjo kunigaikščiui, kad aš vaidinąs diktatorių ir tėvynės išgelbėtoją ir ketinąs jam kaip vaikui įsakinėti; maža to, kalbėdamas apie jį, aš esą ištaręs lemtingą žodį: tas *vaikas*. Gal tai ir tiesa, juk buvau tą dieną įsiaudrinęs; jis pasirodė man, pavyzdžiui, didvyris, kadangi per daug neišsigando šautuvų šūvių, girdėdamas juos pirmąsyk gyvenime. Proto jam nestinga, ir laikosi jis net geriau už tėvą; žodžiu, reikia sakyti ir pabrėžti, kad iš esmės širdis jo gera ir dora; bet ta atvira jauna širdis susigniaužia, kai jam kas pasakoja apie kokią niekšybę, ir tada jis mano, kad žmogus ir pats turi būti juodos sielos, jei pastebi tokius dalykus: prisiminkite, kaip jis buvo auklėjamas!..

– Jūsų ekscelencijai reikėjo pagalvoti, kad jis kada nors taps valdovu, ir paskirti jam mokytoju kokį išmintingą žmogų.

– Visų pirma turime šit kokį pavyzdį: mano pirmtakas markizas de Felino buvo pakvietęs abatą de Kondijaką[107], ir tasai padarė iš savo auklėtinio mulkių mulkį. Jam terūpėjo bažnytinės procesijos, o 1796 metais jis nesugebėjo tinkamai susitarti su generolu Bonapartu – tasai juk būtų trigubai praplėtęs jo valdas. Kita vertus, aš niekados nemaniau, kad teks dešimt metų iš eilės išbūti vyriausybėje. Dabar, kai viskuo nusivyliau, ypač per paskutinį mėnesį, tenoriu susikalti milijoną, o paskui palikti likimo valiai tą balaganą, kurį išgelbėjau. Jei ne aš, Parma per dvejetą mėnesių būtų tapusi respublika, o poetas Ferantė Pala – jos diktatorium.

Išgirdusi šiuos žodžius, kunigaikštienė paraudo; grafas nieko nežinojo.

– Mes grįšime į eilinę aštuoniolikto amžiaus monarchiją – mus valdys nuodėmklausys ir meilužė. Iš esmės kunigaikštis jaučia aistrą tik mineralogijai ir galbūt jums, ponia. Kai jis pradėjo valdyti, jo kamerdineris, kurio brolį po devynių mėnesių tarnybos aš pakėliau į kapitonus, taigi tas kamerdineris, sakau, įkalė kunigaikščiui į galvą, kad jis turįs jaustis laimingesnis negu bet kuris kitas mirtingasis, nes jo paveikslas būsiąs atmuštas piniguose. Po tos nuostabios minties jį apsėdo nuobodulys.

Dabar jam reikalingas adjutantas, taip sakant, vaistas nuo nuobodulio. Tai va, net jeigu jis man pasiūlytų tą išsivajotą milijoną, kuris mums reikalingas, kad galėtume gerai gyventi Neapolyje ar Paryžiuje, aš nesutikčiau būti tuo vaistu nuo nuobodulio ir kasdien po kokias keturias ar penkias valandas išbūti su jo didenybe. Be to, aš protingesnis už jį, ir po mėnesio jis imtų laikyti mane pabaisa.

Velionis kunigaikštis buvo piktas ir pavydus, bet savo metu jis kariavo, vadovavo armijai ir tuo įgijo orumo; jis iš prigimties buvo valdovas, ir aš galėjau būti jam geru ar blogu ministru. O prie jo sūnaus, padoraus ir iš tiesų geraširdžio žmogaus, norom nenorom turiu būti intrigantu. Dabar aš turiu varžytis su menkiausia moteriškaite jo rūmuose ir būsiu menkas varžovas, nes man bus per žema leistis į aibes reikalingų smulkmenų. Prieš tris dienas, pavyzdžiui, viena moteris, kuri kas rytas

išnešioja švarius rankšluosčius po dvaro kambarius, nei iš šio, nei iš to pametė raktą nuo vieno iš angliškų valdovo rašomųjų stalų. Ir jo didenybė atsisakė tą dieną svarstyti reikalus, kurių bylos buvo užrakintos tame stale; tiesą sakant, už dvidešimt frankų galima buvo atplėšti dugne lentas arba pritaikyti visraktį; bet Ranucijus Ernestas V pareiškė man, kad tai reikštų pratinti prie blogio rūmų šaltkalvį.

Iki šiol jis jokiu būdu neįstengė tris dienas iš eilės laikytis to paties nusistatymo. Jeigu jaunasis valdovas būtų gimęs markizu, ir dar turtingu, tai būtų buvęs vienas garbiausių savo dvaro žmonių, savotišku Liudviku XVI; bet kaip jam su savo dievobaimingu naivumu atsilaikyti prieš visas gudrias pinkles, kurios aplink jį raizgomos? Todėl ir jūsų priešininkės Raversi salonas dar niekada nebuvo toks įtakingas kaip dabar; ten jie išrado, kad aš esąs patrakęs liberalas, kad norėjęs įvesti konstituciją, ir daugybę panašių nesąmonių, nors ne kas kitas, o aš įsakiau šaudyti į minią ir buvau pasiryžęs, jei reikės, iššudyti tris tūkstančius žmonių, bet neleisti jiems išniekinti savo buvusio valdovo statulos. Šitokiomis savo respublikoniškomis kalbomis tie bepročiai neleis, ko gera, pasidžiaugti mums geriausiąja visų monarchijų... Žodžiu, ponia, jūs esate vienintelis žmogus dabartinėje liberalų partijoje (o į jos vadus mano priešai kelia mane), apie kurį kunigaikštis dar nesąs pasakęs nieko nemalonaus; arkivyskupas – kaip ir visados, nepriekaištingai padorus žmogus – pateko į visišką nemalonę už tai, kad kartą atsargiai priminė, ką aš aną *nelemtą dieną* esu padaręs.

Kitą rytą po tos dienos, kuri tada dar nesivadino *nelemta*, nes dar buvo nepaneigta, kad sukilimo tikrai būta, valdovas pareiškė arkivyskupui pakelsiąs mane į kunigaikščius, kad jums, tekant už manęs, nereikėtų atsisakyti aukštesnio titulo. O šiandien man atrodo, kad bus pakeltas į grafus Rasis, kurį aš padariau bajoru tada, kai jis man pardavinėjo velionio valdovo paslaptis. Šito pakėlimo akivaizdoj aš paliksiu kvailio vietoj.

– O vargšas valdovas įklimps į balą.

– Žinoma: bet jis, šiaip ar taip, *yra viešpats*, ir po dviejų savaičių niekas nebedrįs juoktis iš to, kas dabar atrodo juokinga. Taigi, brangioji kunigaikštiene, padarykime kaip triktrako žaidime: *supasuokime*.

– Bet mes būsime nelabai turtingi.

– Tiesą sakant, nei jums, nei man prabangos nereikia. Jeigu jūs leisite man, kai būsime Neapolyje, turėti vietą ložėje San Karlo teatre ir arklį pasijodinėti, tai aš būsiu daugiau negu patenkintas; padėtį draugijoje jums ir man užtikrins ne didesnė ar mažesnė prabanga, o tas, kad vietos protingieji žmonės galbūt su malonumu ateis pas jus išgerti puodelio arbatos.

– Bet kas būtų atsitikę aną *nelemtą dieną*, – paklausė ponia Sanseverina, – jeigu jūs būtumėte laikęsis nuošalyje, kaip kad, tikiuosi, laikysitės ateityje?

– Kareiviai būtų susibroliavę su liaudimi, tris dienas būtų vykusios skerdynės ir siautę gaisrai (nes tik po šimto metų šioje šalyje respublika nebebus nesąmonė), paskui dvi savaites – plėšimai, kol du ar trys kariuomenės pulkai, siunčiami užsienio, būtų atėję ir padarę tvarką. Su liaudimi ėjo Ferantė Pala, kaip visada narsus ir įnirtęs. Jis, be abejo, turėjo kokį tuziną draugų, kurie veikė su juo išvien. Rasiui tai bus puiki proga sulipdyti sąmokslą. Tikras yra vienas dalykas: neįtikėtinai nuskarmaliavęs Ferantė rieškučiomis dalijo auksą.

Apstulbinta išgirstų naujienų, ponia Sanseverina nuskubėjo pareikšti padėkos našlei kunigaikštienei.

Kai tik ji įžengė į rūmus, artimiausioji kunigaikštienės palydos dama įteikė jai auksinį raktelį, kuris nešiojamas prie juostos ir yra aukščiausias valdžios ženklas valdovo žmonai priklausančioje rūmų dalyje. Klara Paolina skubiai liepė visiems pasišalinti; likusi viena su savo bičiule, ji kurį laiką kalbėjo tik užuominomis. Ponia Sanseverina mažai tesuprato, ką visa tai turėtų reikšti, ir atsakinėjo labai santūriai. Pagaliau našlė kunigaikštienė pravirko ir, puldama viešniai į glėbį, sušuko:

– Vėl ateina man nelaimių dienos: sūnus elgsis su manimi dar blogiau negu tėvas!

– Šito aš neleisiu, – karštai atšovė ponia Sanseverina. – Bet visų pirma teikitės, jūsų šviesioji didenybe, priimti mano padėkos ir aukščiausios pagarbos pareiškimą.

– Ką norite tuo pasakyti? – šūktelėjo valdovo našlė, sunerimusi ir išsigandusi, kad gal ponia Sanseverina nori atsistatydinti.

– Noriu paprašyti, kad kiekvieną kartą, kai jūsų šviesioji didenybė leis man šitai ant židinio stovinčiai mandarino figūrėlei pasukti judamą galvutę į dešinę, man būtų leista daiktus vadinti tikraisiais vardais.

– Tik tiek, brangioji kunigaikštiene? – šūktelėjo Klara Paolina stodamasi ir, pribėgusi prie mandarino, pati nukreipė jo galvutę į dešinę. – Kalbėkite visai laisvai, ponia vyriausioji rūmininke, – pridūrė ji žaviu tonu.

– Jūsų didenybė, – pradėjo ponia Sanseverina, – puikiai suprantate padėtį; ir jums, ir man gresia didžiausi pavojai; nuosprendis Fabricijaus byloj dar neatšauktas; vadinasi, kai tik bus panorėta atsikratyti manimi ir įžeisti jus, jį vėl pasodins į kalėjimą. Mūsų padėtis nė kiek nepagerėjo. Aš pati išteku už grafo ir apsigyvensiu su juo Neapolyje ar Paryžiuje. Paskutinis nedėkingumas, kurio auka šiuo metu yra grafas, galutinai atgrėsė jį nuo valstybės reikalų ir, jei ne jūsų šviesioji didenybė, aš patarčiau jam likti šioje makalynėje tik tokiu atveju, jei kunigaikštis jam pasiūlytų labai didelius pinigus. Leiskite man, jūsų didenybe, paaiškinti, kad grafas, stojęs rūpintis valstybės reikalais, turėjo šimtą trisdešimt tūkstančių frankų, o šiandien jam vargiai tesusidaro dvidešimt tūkstančių livrų metinių pajamų. Aš jau seniai raginau jį pasirūpinti savo turto reikalais, bet veltui. Kol manęs nebuvo, grafas pasistengė susikivirčyti su kunigaikštijos mokesčių atpirkėjais, dideliais sukčiais; paskyrė į jų vietas kitus sukčius ir gavo už tai aštuonis šimtus tūkstančių frankų.

– Kaip? – nustebo kunigaikštienė. – Viešpatie, kaip man nemalonu!

– Jūsų didenybe, – šalčiausiai paklausė ponia Sanseverina, – gal įsakysite atsukti mandarino nosį į kairę?

– Dieve mano, ne! – šūktelėjo kunigaikštienė. – Bet man apmaudu, kad toks žmogus kaip grafas ryžosi šitokiu būdu pasipelnyti.

– Jei ne ši vagystė, jį būtų niekinę visi padorūs žmonės.

– Dieve didis, ar gali taip būti?

– Jūsų didenybe, – atsakė ponia Sanseverina, – išskyrus mano draugą markizą Krešencį, kuris turi tris ar keturis šimtus tūkstančių livrų

metinių pajamų, čia visi vagia. O kaip nevogti tokiame krašte, kur ir didžiausios paslaugos užmirštamos per mėnesį laiko? Todėl lieka tik vienas tikras dalykas, kuris pergyvena visokią nemalonę, – pinigai. Dabar leisiu sau pasakyti jūsų didenybei baisių tiesų.

– Sakykite, leidžiu, – tarė Parmos kunigaikštienė giliai atsidususi, – nors tos tiesos man žiauriai užduoda širdį.

– Tai štai, jūsų didenybe, jūsų sūnus – labai padorus žmogus, bet gali padaryti jus nelaimingesnę negu jo tėvas; velionis Parmos kunigaikštis turėjo savą charakterį, maždaug kaip visi žmonės. Mūsų dabartinis valdovas nėra tikras, ar jo kuris noras ištvers nepasikeitęs tris dienas iš eilės; vadinasi, kad galima būtų juo pasikliauti, reikia nuolatos būti šalia jo ir neleisti jam su niekuo kalbėtis. Kadangi šitą tiesą įžvelgti nesunku, tai naujoji ultramonarchistų partija, kuriai vadovauja dvi gudrios galvos – Rasis ir markizė Raversi, pasistengs įtaisyti kunigaikščiui meilužę. Tai meilužei bus leista lobti ir dalyti kai kurias antraeilės svarbos vietas, bet ji turės atsakyti partijai už savo valdovo valios pastovumą.

Kad aš tvirtai jausčiausi jūsų didenybės rūmuose, turi būti ištremtas ir viešai apgėdintas Rasis; be to, aš noriu, kad Fabricijaus byla būtų atiduota svarstyti doriausiems teisėjams, kokius tik galima bus rasti; jei šitie ponai, kaip aš tikiuosi, jį išteisins, tada arkivyskupui, savaime aišku, bus duota teisė paskirti jį savo koadjutoriumi su įpėdinystės teise. Jei man nepasiseks, mudu su grafu išvažiuosime; atsisveikindama aš duosiu jūsų šviesiajai didenybei tokį patarimą: niekad neatleisti niekšybių nedorėliui Rasiui ir niekad neišvykti iš sūnaus valstybės. Čia pat gyvenant, tasai geras sūnus neskriaus jūsų per daug.

– Aš atidžiai išklausiau jūsų išvedžiojimų, – šypsodamasi atsakė kunigaikštienė. – Kaip tad, nejaugi man pačiai reikės rūpintis įtaisyti sūnui meilužę?

– Ne, jūsų didenybe, bet padarykite pirmiausia taip, kad jūsų salonas būtų vienintelis, kuriame jis linksmintųsi.

Pasikalbėjimui šia tema nebuvo galo; atviraširdei, bet protingai velionio valdovo žmonai atsivėrė akys.

Ponia Sanseverina nusiuntė per kurjerį Fabricijui žinią, kad galįs atvykti į miestą, bet tik slaptai. Jo beveik niekas nepastebėjo: jis slapstėsi mieste persirengęs kaimiečiu ir ištisom dienom sėdėjo lentinėje kaštonų pardavėjo būdelėje priešais tvirtovės vartus, po alėjos medžiais.

Dvidešimt ketvirtasis skyrius

Ponia Sanseverina ėmėsi organizuoti žavingus vakarus valdovo rūmuose, kurie dar niekad nebuvo matę tiek linksmybės; ir ji pati dar niekad neatrodė tokia meili kaip šią žiemą, nors virš jos galvos kabojo didžiausi pavojai; bet užtat tuo sunkiu laikotarpiu jai nebuvo kada nė pagalvoti apie keistą Fabricijaus pasikeitimą ir pasijusti tam tikru požiūriu nelaimingai. Jaunasis valdovas į maloniuosius vakarus pas savo motiną ateidavo labai anksti, ir ši jam visada sakydavo:

– Eikite gi prie valdymo reikalų; galėčiau lažintis, kad ant jūsų rašomojo stalo guli daugiau kaip dvidešimt raštų, kurie laukia jūsų rezoliucijų. Nenoriu, kad Europa apkaltintų mane, jog pratinu jus dykinėti ir noriu pati jūsų vietoj valdyti.

Tik šitos pastabos būdavo daromos pačiu netinkamiausiu metu, tada, kai jo didenybė, nugalėjęs savo drovumą, su dideliu malonumu ryždavosi dalyvauti kuriame nors draugijos žaidime. Du kartus per savaitę būdavo rengiamos iškylos už miesto, į kurias našlė kunigaikštienė kviesdavo gražiausias miestelėnų luomo moteris ta dingstimi, kad valdovui reikią laimėti liaudies palankumą. Ponia Sanseverina, šio linksmo dvaro įkvėpėja, tikėjosi, kad tos gražuolės miestelėnės, mirtinai pavydinčios miestelėnui Rasiui jo iškilimo, papasakos valdovui bent po vieną iš nesuskaičiuojamų teisingumo ministro suktybių. Mat valdovas, šalia kitų vaikiškų įsitikinimų, manė turįs *dorus* ministrus.

Rasis, be galo nuovokus žmogus, negalėjo nepajusti, kokie pavojingi jam tie prašmatnūs vakarai našlės kunigaikštienės dvare, rengiami

jo priešininkės. Jis nesiteikė atiduoti grafui visiškai legalaus Fabricijaus bylos nuosprendžio; taigi arba jis, arba ponia Sanseverina turėjo iš rūmų pasitraukti.

Tą dieną, kai kilo liaudies sąjūdis, kurį neigti dabar buvo laikoma geru tonu, miniai kažkas dalijo pinigus. Nuo to Rasis ir pradėjo savo tyrimus. Apsirengęs dar prasčiau negu visados, jis ėmė lankytis vargingiausiuose Parmos namuose ir ištisom valandom šnekučiavo su skurdžiais jų gyventojais. Šitos jo pastangos netruko sulaukti atlygio: po dviejų savaičių tokios veiklos išaiškėjo, kad slaptu sukilimo vadu buvo Ferantė Pala; negana to – šitas žmogus, visą gyvenimą skurdęs, kaip visi dideli poetai, pardavė Genujoje aštuonis ar dešimt briliantų.

Žmonės kalbėjo ir apie kitus penkis stambius brangakmenius, iš tikrųjų vertus daugiau kaip keturiasdešimt tūkstančių frankų, bet *dešimt dienų prieš valdovo mirtį* atiduotus už trisdešimt penkis tūkstančius frankų ta dingstimi, kad šiuo metu jų savininkui esą labai *reikalingi pinigai.*

Kas aprašys tesingumo ministro džiaugsmą po šito atradimo? Jis matė, kad našlės kunigaikštienės dvare jį kasdien išjuokia; ne kartą kunigaikštis, kalbėdamas su juo valstybės reikalais, su visu jaunatvišku atvirumu nusijuokė jam tiesiai į veidą. Rasis, reikia pasakyti, turėjo itin prasčiokiškų įpročių: pavyzdžiui, įsitraukęs į pokalbį, jis užsimesdavo koją ant kojos ir ranka apsikabindavo batą; dar labiau įkaitęs, pasiskleisdavo ant kelių raudoną medvilninę nosinę ir t. t. Kunigaikštis gardžiai juokėsi, kai sykį viena dailiausių miestelėnių, nusimananti, beje, kad jos kojytė graži, ėmėsi mėgdžioti šitą žavų teisingumo ministro gestą.

Kartą Rasis paprašė kunigaikštį neeilinės audiencijos ir įėjęs pareiškė:

– Ar jūsų didenybė sutiktų duoti šimtą tūkstančių frankų, jei būtų galima tikrai sužinoti, kokia mirtimi mirė jūsų šviesiausiasis tėvas? Turėdamos šitą pinigų sumą, teisingumo institucijos galėtų sugauti nusikaltėlius, jei pasirodytų, kad tokių esama.

Visiškai aišku, ką atsakė kunigaikštis.

Praėjus kuriam laikui, Čekina prisipažino poniai Sanseverinai, jog jai buvę pasiūlyti dideli pinigai už tai, kad leistų vienam juvelyrui apžiūrėti savo ponios briliantus; ji su pasipiktinimu atsisakiusi. Ponia apibarė ją,

kam atsisakiusi; po savaitės Čekina jau turėjo tuos briliantus. Tą dieną, kai buvo sutarta juos parodyti, grafas Moska prie kiekvieno Parmos juvelyro pastatė po du patikimus žmones ir apie vidurnaktį atėjo pranešti poniai Sanseverinai, kad smalsusis juvelyras pasirodė besąs Rasio brolis. Tą vakarą ponia Sanseverina buvo labai linksma, rūmuose buvo vaidinama komedija *dell'arte*, tokia pjesė, kur dialogą turi kurti pats veikėjas per vaidinimą, o iš anksto iškabinamas užkulisyje tik pjesės planas; ponia Sanseverina taip pat vaidino komedijoje, jos mylimuoju buvo grafas Baldis, buvęs markizės Raversi meilužis. Markizė Raversi taip pat buvo vakare. Kunigaikštis Ranucijus Ernestas, droviausias vyras savo valstybėje, bet labai gražus ir karštos širdies vaikinas, atidžiai stebėjo grafo Baldžio vaidmenį ir panoro jį atlikti per antrąjį vaidinimą.

– Aš labai mažai turiu laiko, – pasakė ponia Sanseverina grafui, – vaidinu antrojo veiksmo pirmojoje scenoje; užeikime į sargybos salę.

Čia, šitoje salėje, kur dvidešimt leibgvardiečių ištempę ausis sukluso, ką pasakys vienas kitam ministras pirmininkas ir vyriausioji rūmininkė, ponia Sanseverina juokdamasi tarė savo bičiuliui:

– Jūs visada barate mane, kai aš be reikalo pasakoju savo paslaptis. Žinokite: tai man turi padėkoti Ernestas V už savo įžengimą į sostą. Reikėjo atkeršyti už Fabricijų, kurį mylėjau tada daug labiau negu šiandien, nors vis taip pat nekaltai. Žinau, jūs nelabai tikite to mano jausmo nekaltumu, bet argi tai svarbu – vis tiek mylite mane, nors aš ir nusikaltėlė. Bet štai tikrasis mano nusikaltimas: atidaviau visus savo briliantus vienam labai įdomiam pamišėliui, Ferantei Palai. Net pabučiavau jį, kad nugalabytų žmogų, kuris norėjo nunuodyti Fabricijų. Kas čia bloga?

– Ak, štai iš kur Ferantė gavo pinigų maištui kelti! – kiek apstulbęs tarė grafas. – Ir visa tai jūs pasakojate man sargybos salėje!

– Bet aš labai skubu, o Rasis jau aptiko nusikaltimo pėdsakus. Žinoma, dėl sukilimo tai aš nieko nesakiau, nes jakobinų pakęsti negaliu. Apgalvokite visa tai ir po vaidinimo pasakykite, kokia jūsų nuomonė.

– Galiu ir tuojau jums pasakyti: kunigaikštis turi jus įsimylėti... Bet, savaime aišku, su saiku!

Ponia Sanseverina buvo pašaukta į sceną ir greitai išlėkė.

Po kelių dienų ji gavo paštu ilgą keistą laišką, pasirašytą vienos jos buvusios kambarinės; toji moteris prašė vietos dvare, bet ponia Sanseverina iš pirmo žvilgsnio suprato, kad čia nei jos stilius, nei jos rašysena. Kai ji pervertė laiško lapą, norėdama paskaityti antrąją pusę, jai po kojų nukrito nedidelis stebuklingosios madonos paveikslėlis, įvyniotas į kažkokį senos knygos lapą. Metusi akis į paveikslėlį, kunigaikštienė perskaitė porą eilučių to seno spausdinto lakšto, ir jos akys sužibo. Štai kas ten buvo išspausdinta:

„Tribūnas ėmė tik po šimtą frankų per mėnesį, ne daugiau; kitais jis norėjo vėl įžiebti šventąją ugnį žmonių širdyse, tačiau rado jas sukaustytas egoizmo ledų. Lapė užtiko mano pėdas, štai kodėl aš neieškojau progos paskutinį kartą pasimatyti su dievinamąja būtybe. Tariau sau: „Ji nemyli respublikos, ji, kuri viršija mane protu, lygiai kaip žavumu ir grožiu". Be to, kaip kurti respubliką, kai nėra respublikonų? Nejau aš būsiu apsirikęs? Po pusės metų pėsčiomis apkeliausiu Amerikos miestelius ir per mikroskopą ištyrinėsiu juos, tada pamatysiu, ar man dar verta mylėti tą vienintelę jūsų varžovę mano širdyje. Jei šitas laiškas pasieks jus, ponia baroniene, ir jei niekieno šventvagiška akis nebus jo pirma jūsų skaičiusi, tai liepkite nulaužti vieną kurį iš jaunųjų uosiukų, pasodintų už dvidešimt žingsnių nuo tos vietos, kur drįsau pirmąkart į jus prabilti. Tada sode po didžiuoju buku, į kurį jūs kartą atkreipėte dėmesį mano laimės dienomis, aš liepsiu užkasti dėžutę; dėžutėje jūs rasite tai, kuo mano pažiūrų žmonės užsitraukia šmeižtą. Aš, žinoma, nebūčiau drįsęs rašyti, jei lapė nebūtų užtikusi mano pėdų ir jei negalėtų prisikasti iki dievinamosios būtybės; buką aplankyti po dviejų savaičių."

„Jau jeigu jis turi savo žinioje spaustuvę, – pagalvojo kunigaikštienė, – tai netrukus susilauksime sonetų rinkinio. Vienas Dievas težino, kokiais vardais jis mane juose apdovanos!"

Iš koketiškumo kunigaikštienė susimanė padaryti tokį bandymą: ištisą savaitę ji sirguliavo, ir žavingieji vakarai dvare nutrūko. Našlė kunigaikštienė, labai nesmagiai jausdamasi dėl to visko, ką pirmosiomis našlystės dienomis, bijodama sūnaus, buvo priversta daryti, išvyko visai savaitei į vienuolyną, prie tos bažnyčios, kur buvo palaidotas velionis

Parmos kunigaikštis. Nutrūkus pasilinksminimams, kunigaikštį užgriuvo begalė laisvo laiko, ir smarkiai pašlijo teisingumo ministro autoritetas. Ernestas V suprato, koks nuobodulys jam grėstų, jei ponia Sanseverina iš dvaro pasišalintų ar bent liautųsi čia spinduliavusi savo linksmybe. Kai vakarai vėl atsinaujino, kunigaikštis vis labiau ėmė domėtis komedijomis *dell'arte*. Jam labai norėjosi ir pačiam imtis kokio vaidmens, bet jis nedrįso to prisipažinti. Vienąsyk jis tarė poniai Sanseverinai, visas išraudęs:

– O kodėl ir man nepamėginus suvaidinti?

– Mes visi čia esame tam, kad vykdytume jūsų didenybės valią; jei jūsų didenybė teiksis įsakyti, liepsiu sudaryti naujos komedijos planą, visos gražiausios jūsų didenybės vaidmens scenos bus su manimi; bet pirmosiomis dienomis visi nauji aktoriai jaučiasi kiek netvirtai, tad jeigu jūsų didenybė teiksitės kiek atidžiau į mane pažiūrėti, aš pasufleruosiu jums reikalingus atsakymus.

Viskas buvo parengta nepaprastai sumaniai. Kunigaikštis buvo labai drovus ir gėdijosi savo drovumo; užtat ponios Sanseverinos pastangos, kad jis nesikankintų dėl savo įgimto drovumo, padarė jaunajam valdovui didelį įspūdį.

Debiuto vakarą vaidinimas prasidėjo pusvalandžiu anksčiau negu paprastai; kai svečius pakvietė į vaidinimų salę, svetainėje tebuvo aštuonetas ar dešimtis senyvų ponių. Šitos personos kunigaikščio nevaržė, o kita vertus, būdamos išauklėtos Miunchene pagal tikrus monarchistinius principus, jos plojo visada. Pasinaudojusi vyriausiosios rūmininkės teisėmis, ponia Sanseverina užrakino duris, pro kurias į vaidinimų salę įeidavo dvariškiai. Kunigaikštis, turėdamas literatūrinę nuovoką ir būdamas gražus vaikinas, visai gerai suvaidino pirmąsias scenas; jis atsakinėjo labai sumaniai, išskaitęs replikas iš savo partnerės akių arba kartodamas žodžius, kuriuos ji jam pašnibždėdavo. Kai negausūs žiūrovai sujudo iš peties ploti, ponia Sanseverina davė ženklą, atsidarė didžiosios durys, ir vaidinimo salė viena akimirka prigužėjo dvaro gražuolių; pamačiusios, koks žavus ir laimingas kunigaikštis, jos taip pat suskato ploti; kunigaikštis nuraudo iš laimės. Jis vaidino ponios Sanseverinos mylimąjį. Greit jai ne tik nebereikėjo pasakinėti, bet, priešingai, teko trumpinti

scenas; jis kalbėjo apie meilę su tokiu užsidegimu, kad jo partnerė neretai suglumdavo; jo replikos užtrukdavo penkias minutes. Ponia Sanseverina jau nebebuvo tokia akinamai graži kaip prieš metus; Fabricijaus įkalinimas, o dar labiau tas laikas, kurį ji praleido prie Madžorės ežero su paniurusiu ir nekalbiu Fabricijum, dešimčia metų pasendino gražuolę Džiną. Jos veido bruožai išryškėjo, juose buvo daugiau minties, bet mažiau jaunatvės.

Tik labai retai juose tvykstelėdavo jaunų dienų žaismingumas; bet scenoje, pasitelkusi į pagalbą raudylus ir visas kitas aktorėms žinomas priemones, ji vis dar buvo gražiausioji moteris valdovo dvare. Girdėdami aistringas kunigaikščio tiradas, dvariškiai sukluso; kiekvienas jų tą vakarą galvojo: „Štai naujojo režimo Balbi". Grafas širdyje pasipiktino. Po vaidinimo ponia Sanseverina, visam dvarui girdint, tarė kunigaikščiui:

– Jūsų didenybė vaidinate net per daug gerai; pasklis kalbos, kad jūs įsimylėjote trisdešimt aštuonerių metų moterį, ir gali suirti mano jungtuvės su grafu. Daugiau su jūsų didenybe aš nevaidinsiu, nebent prisiektumėte, kad kalbėsite su manimi kaip su bet kuria pagyvenusia moterimi, pavyzdžiui, su markize Raversi.

Pjesė buvo pakartota dar tris sykius; kunigaikštis apdujo iš laimės; bet vieną vakarą jis atėjo labai susirūpinęs.

– Jeigu neklystu, – pasakė senajai kunigaikštienei jos vyriausioji rūmininkė, – Rasis ketina iškrėsti mums kokį pokštą; patariu jūsų didenybei paskirti rytojaus dieną vaidinimą; kunigaikštis vaidins blogai ir iš nusiminimo jums ką nors prasitars.

Kunigaikštis iš tikrųjų vaidino labai blogai; kalbėjo vos girdimai, nesugebėjo užbaigti replikų. Pirmo veiksmo gale vos nepravirko; ponia Sanseverina buvo šalia jo, bet šalta ir nejautri. Kai valandėlę jie liko vieni aktorių kambaryje, kunigaikštis uždarė duris ir pasakė:

– Jokiu būdu neįstengsiu suvaidinti antro ir trečio veiksmo. Nenoriu, kad man plotų iš mandagumo; šio vakaro aplodismentai draskė man širdį. Patarkite, ką daryti?

– Išeisiu į sceną, vieną kartą žemai nusilenksiu jūsų didenybei, kitą kartą publikai, kaip tikras trupės direktorius, ir paskelbsiu, kad aktorius, vaidi-

nęs Lelijų, staiga sunegalavo, todėl spektakliui užbaigti bus pagrotos kelios muzikinės pjesės. Grafas Ruska ir jaunoji Gizolfi su didžiausiu malonumu pademonstruos tokiai prašmatniai draugijai savo skystus balselius.

Kunigaikštis pakėlė savo partnerės ranką prie lūpų ir karštai ją pabučiavo.

– Kodėl jūs ne vyras! – tarė jis. – Duotumėte man protingą patarimą: Rasis ką tik įteikė man šimto aštuoniasdešimt dviejų liudytojų parodymus prieš tariamus mano tėvo žudikus. Be parodymų, ten dar guli daugiau kaip dviejų šimtų puslapių kaltinamasis aktas; turiu tą viską perskaityti; be to, daviau žodį nieko apie tuos dalykus nesakyti grafui. Visa turi užsibaigti mirties bausmėmis, Rasis jau dabar nori, kad liepčiau pagrobti Ferantę Palą, didįjį poetą, kuriuo aš taip žaviuosi. Jis dabar slapstosi Prancūzijoje, netoli Antibų, Ponsė pavarde.

– Tą dieną, kai jūsų didenybė įsakysite pakarti bent vieną liberalą, Rasis bus geležinėmis grandinėmis pritvirtintas prie vyriausybės, o to jis labiausiai ir trokšta; bet tada jūsų didenybė jau nebegalėsite prieš dvi valandas paskelbti, kad eisite pasivaikščioti. Nepasakysiu nei kunigaikštienei, nei grafui, koks skausmas išsiveržė jums iš lūpų; bet aš daviau priesaiką nieko neslėpti nuo kunigaikštienės, todėl būsiu laiminga, jeigu jūsų didenybė teiksitės ir savo motinai pasakyti tą pat, ką nejučiomis prasitarėte man.

Šitas sumanymas nukreipė valdovo mintis nuo širdgėlos, kurią jaučia *nušvilptas* aktorius.

– Gerai, praneškite motinai. Aš einu į jos didįjį kabinetą.

Kunigaikštis perėjo iš užkulisių į saloną šalia vaidinimų salės ir didžiajam šambelionui bei budinčiam adjutantui, žengiantiems paskui jį, piktai įsakė pasilikti salėje; senoji kunigaikštienė savo ruožtu staiga pasišalino iš vaidinimų salės; atlydėjusi ją į kabinetą, vyriausioji rūmininkė žemai nusilenkė motinai bei sūnui ir paliko juos vienudu. Nesunku įsivaizduoti, kaip sujudo dvariškiai – šitokie dalykai ir sudaro visą dvaro gyvenimo įdomumą. Po valandos pats kunigaikštis atidarė kabineto duris ir pakvietė ponią Sanseveriną įeiti; senoji kunigaikštienė buvo apsiverkusi, kunigaikščio veidas persimainęs.

„Šit blogai nusiteikę silpni žmonės, jie dabar ieško, ant ko pyktį išlieti“, – pagalvojo ji.

Iš pradžių motina ir sūnus per kits kitą kuo smulkiausiai išpasakojo viską poniai Sanseverinai; šioji atsakinėjo labai santūriai, stengdamasi nepareikšti jokios savo nuomonės. Ištisas dvi valandas trys šitos mirtinai nuobodžios scenos aktoriai vaidino vis tuos pačius mūsų nurodytus vaidmenis. Kunigaikštis pats nuėjo atsinešti tų dviejų storų bylų, kurias Rasis buvo palikęs ant jo rašomojo stalo; išėjęs iš motinos kabineto, pamatė, kad jo laukia susirinkęs visas dvaras.

– Eikit sau! Duokit man ramybę! – šūktelėjo jis labai nemandagiai, kaip niekad.

Kunigaikštis nenorėjo, kad jie matytų jį nešantis tas dvi bylas, – valdovas nieko neprivalo nešti pats. Dvariškiai vienu akies mirksniu išnyko. Grįžęs jis terado liokajus, gesinančius žvakes; piktai išvarė ir juos, taip pat ir vargšą Fontaną, budintį adjutantą, kuris iš stropumo dar stypsojo.

– Visi šį vakarą lyg susitarę stengiasi išvesti mane iš kantrybės, – apmaudžiai pasakė jis vyriausiajai rūmininkei, grįžęs į kabinetą. Jis laikė ją labai protinga moterimi ir širdo, kad ji aiškiai užsispyrusi nereiškė savo nuomonės. O ponia Sanseverina tvirtai buvo pasiryžusi tol nieko nesakyti, kol *tiesiogiai* nebus paklausta jos nuomonės. Praėjo dar gerokas pusvalandis, kol kunigaikštis, žmogus, jaučiantis savo didybę, pagaliau ryžosi kreiptis į ją:

– Bet, ponia, kodėl jūs tylite?

– Mano pareiga – tarnauti jos didenybei kunigaikštienei ir kiek galint greičiau užmiršti tai, kas sakoma mano akivaizdoje.

– Gerai, ponia, – tarė valdovas, smarkiai išrausdamas. – Įsakau jums pareikšti savo nuomonę.

– Nusikaltimai baudžiami tam, kad nesikartotų. Ar buvo nunuodytas velionis valdovas? Labai abejotina. Kas jį nunuodijo – jakobinai? Štai ką norėtų įrodyti Rasis, nes tada jis taptų jūsų didenybei amžinai būtinu įrankiu. Bet tokiu atveju jūsų didenybė, vos pradėjęs valdyti, galite tikėtis ne vieno tokio vakaro kaip šis. Visi jūsų valdiniai sako, – ir tai tikriausiai tiesa, – kad jūsų didenybė esate gero būdo; kol jūs nebūsite įsakęs pa-

karti kokio liberalo, šita nuomonė apie jus ir laikysis, ir tikriausiai niekam neateis į galvą nuodyti jus.

– Jūsų išvada visiškai aiški, – susierzinusi šūktelėjo našlė kunigaikštienė. – Jūs nenorite, kad būtų nubausti mano vyro žudikai!

– Matyt, su jais, jūsų didenybe, mane sieja švelni draugystė.

Iš kunigaikščio akių ponia Sanseverina suprato, kad jis įsitikinęs, jog jinai, susitarusi su jo motina, įsakmiai nurodys, kaip jam toliau elgtis. Bet abi moterys gana aštriai susikirto; tada ponia Sanseverina pareiškė neprasitarsianti daugiau nė žodžio ir tvirtai laikėsi to nusistatymo; bet kunigaikštis po ilgoko ginčo su motina vėl pareikalavo, kad ji pasakytų savo nuomonę.

– Prisiekiu jūsų didenybėms, kad to nepadarysiu!

– Betgi jūs elgiatės kaip mažas vaikas! – sušuko kunigaikštis.

– Prašau kalbėti, ponia, – oriai tarė senoji kunigaikštienė.

– Kaip tik nuo šios pareigos aš ir maldauju atleisti mane. Bet jūsų didenybė, – kreipėsi ponia Sanseverina į kunigaikštį, – puikiai skaitote prancūziškai; kad nurimtų mūsų susijaudinę protai, gal malonėtumėte paskaityti *mums* vieną Lafonteno pasakėčią?

Senajai kunigaikštienei šitas *mums* pasirodė itin įžūlus, bet jos veide radosi nuostabos ir sykiu susidomėjimo išraiška, kai jos vyriausioji rūmininkė nuėjo ir ramiausiai atidarė knygų spintą; išėmusi vieną Lafonteno „Pasakėčių" tomą, valandėlę sklaidė jį, paskui įteikė knygą kunigaikščiui ir tarė:

– Nuolankiai prašau jūsų didenybę perskaityti visą šitą pasakėčią.

DARŽININKAS IR JO PONAS

Vienas žmogelis, daržo mėgėjas,
Lopinį žemės susiakėjęs
Ir ten daržiuką sau įsitaisęs,
Džiaugės pelnytai jo gražiais vaisiais.
Čia už tvarkingos, dailios tvorelės
Augo svogūnai, salotos žalios,
Pupos, kopūstai, kvapnūs mairūnai,

O patvorėliais – jazminų krūmai.
Bet netikėtai bėda nutiko –
Kiškis nelabas daržan įniko!
Vargšas žmogelis dejuoja, plūstas,
Eina galiausiai pas poną skųstis:
„Tas prakeiktasis man jau nugriso –
Mano daržiuką nusiaubė visą.
Ropes apgraužė, krapus surijo,
Kilpas apeina, lazdos nebijo.
Gal jis užburtas?" – „Ak, nevidonas!
Kokie čia burtai! – tarė jam ponas. –
Na, mes tam žvairiui iškelsim puotą –
Nebeišneš jis kailio pūkuoto".
Ir kitą rytą kelias padulko –
Pono medžioklių atjoja pulkas.
„Štai ir atvykom! – ponas sušuko. –
Dėk šen ant stalo kokį gaidžiuką!
Duosi užkąsti mano dvariškiams –
Tuoj pareis galas kenkėjams kiškiams!"
Valgė ir gėrė, smagiai dainavo,
Paskui, užšokę ant žirgų savo,
Tiesiai per daržą šuoliais nukūrė!
Vargšas žmogelis stovi ir žiūri:
Morkų, rūgštynių, porų, ridikų,
Pupų, kopūstų – nieko neliko!
Ištryptos lysvės kvapnių mairūnų...
Še tau linksmybės ponų dykūnų:
Tiek nesugraužtų tūkstantis kiškių,
Kiek sunaikino pulkas dvariškių.
Kunigaikštukai, skųstis karaliui
Tik paskutinis kvailys tegali.
Nepatikėkit jam savo vaidų,
Trypti neleiskite savo valdų.

Perskaičius stojo ilga tyla. Kunigaikštis vaikščiojo po kabinetą, pats nunešęs ir padėjęs į vietą knygą.

– Na ką gi, ponia, – prabilo senoji kunigaikštienė, – gal teiksitės pasisakyti?

– Ne, tikrai nieko nesakysiu, jūsų didenybe, kol šviesiausiasis valdovas nebus paskyręs manęs ministre; pareikšdama čia savo nuomonę, aš galiu netekti vyriausiosios rūmininkės vietos.

Vėl gerą ketvirtį valandos visi tylėjo; pagaliau senoji kunigaikštienė atsiminė, kokį vaidmenį kadaise vaidino Liudviko XIII motina, Marija de Mediči: mat paskutinėmis dienomis, vyriausiosios rūmininkės pavesta, skaitovė jai kasdien skaitė puikų Bazeno veikalą „Liudviko XIII istorija". Nors ir labai įsižeidusi, našlė kunigaikštienė pagalvojo, kad ponia Sanseverina gali išvažiuoti iš Parmos, o tada Rasis, kurio ji neapsakomai bijojo, gali, pasekęs Rišeljė pavyzdžiu, prikalbėti sūnų ištremti motiną. Šią valandėlę kunigaikštienė būtų viską atidavusi, kad galėtų pažeminti savo vyriausiąją rūmininkę, bet nebuvo kaip; ji pakilo, priėjo prie ponios Sanseverinos su truputį dirbtine šypsena ir, paėmusi už rankos, tarė:

– Na, ponia, įrodykite, kad esate mano draugė, – kalbėkite.

– Ką gi! Štai mano patarimas dviem žodžiais: sudeginkite čia židinyje visus to gyvatės Rasio surinktus popierius, ir niekad nesakykite jam, kad jie sudeginti.

Ir ji familiariai šnabžtelėjo našlei kunigaikštienei į ausį:

– Rasis gali tapti Rišeljė!

– Bet, po velnių, šitie popieriai man atsiėjo daugiau kaip aštuoniasdešimt tūkstančių frankų! – piktai sušuko kunigaikštis.

– Jūsų didenybe, – ryžtingai atšovė ponia Sanseverina, – matote, kiek atsieina žemos kilmės nedorėlių paslaugos. Dieve, duok jums verčiau prarasti visą milijoną, bet niekados daugiau nepasitikėti žemos kilmės niekšais, dėl kurių jūsų tėvas negalėjo ramiai miegoti paskutinius šešerius savo viešpatavimo metus.

Žodžiai *žemos kilmės* be galo patiko senajai kunigaikštienei, – anksčiau jai rodėsi, kad grafas ir jo bičiulė per daug garbina protą, kuris visada šiek tiek giminiuojasi su jakobinizmu.

Kunigaikštienei giliai susimąsčius, valandėlę visi tylėjo, tuo tarpu pilies laikrodis išmušė tris. Kunigaikštienė pakilo, žemai nusilenkė sūnui ir pasakė:

– Sveikata neleidžia man ilgiau tęsti šį pasitarimą. Varykite šalin žemos kilmės ministrus; niekas manęs neįtikins, kad jūsų Rasis nepasisavino pusės tų pinigų, kuriuos gavo šnipinėjimui.

Senoji kunigaikštienė ištraukė iš žvakidžių dvi žvakes ir atsargiai, kad neužgesintų, įstatė jas į židinį; paskui, priėjusi prie sūnaus, tarė:

– Lafonteno pasakėčia nugalėjo mano teisėtą norą keršyti už vyrą. Ar jūsų didenybė malonės leisti man sudeginti šitą *rašliavą*?

Kunigaikštis nė nepajudėjo.

„Jo veidas iš tikrųjų kvailas, – pagalvojo ponia Sanseverina. – Grafo tiesa: velionis kunigaikštis nebūtų taip ilgai dvejojęs ir laikęs mus be miego iki trečios valandos ryto".

Vis tebestovėdama, senoji kunigaikštienė pridūrė:

– Kaip didžiuotųsi tas prokurorėlis, jei sužinotų, kad dėl jo melagingų popiergalių, kurie turėjo užtikrinti jam karjerą, visą naktį nemiegojo du aukščiausi šios valstybės asmenys.

Kunigaikštis lyg padūkęs stvėrė vieną bylą ir visą ją sužėrė į židinį. Popierių krūva kone užgesino abi žvakes; kambarys prirūko dūmų. Iš sūnaus akių senoji kunigaikštienė suprato, kad jam pagunda čiupti ropinę ir gelbėti popierius, kurie jam atsiėjo aštuoniasdešimt tūkstančių frankų.

– Atidarykite gi langą! – sudirgusi riktelėjo ji vyriausiajai rūmininkei.

Ponia Sanseverina skubiai įvykdė paliepimą; popieriai visi tučtuojau įsiliepsnojo: židinys baisiai suūžė, buvo aišku, kad jame užsidegė suodžiai.

Kunigaikštis būdavo labai smulkmeniškas, kai iškildavo koks piniginis reikalas; jam pasivaideno, kad liepsnoja visi rūmai ir žūsta juose sukrauti turtai; prišokęs prie lango, jis nesavu balsu pašaukė sargybą. Į valdovo balsą galvotrūkčiais suvirto į kiemą kareiviai; jis vėl pribėgo prie židinio; oro srovė pro atvirą langą veržėsi į židinį, ir židinys tikrai siaubingai ūžė; kunigaikštis neteko kantrybės, nusikeikė, pametęs savitvardą du ar tris kartus apibėgo kabinetą ir tekinas šoko pro duris.

Kunigaikštienė ir jos vyriausioji rūmininkė stovėjo viena prieš kitą nė žodžio netardamos.

„Ar užeis jam pyktis iš naujo? – pagalvojo ponia Sanseverina. – Bet man vis tiek, mano byla laimėta“.

Ir ji ketino kuo įžūliausiai atsikirtinėti, bet staiga jai šovė į galvą: antrasis popierių aplankas dar nepaliestas.

„Ne, mano byla tik pusiau laimėta“, – pagalvojo ji.

Ir šaltokai paklausė senąją kunigaikštienę:

– Ar liepsite, jūsų didenybe, sudeginti ir šituos popierius?

– O kur juos deginsite? – irzliai paklausė kunigaikštienė.

– Salono židinyje. Kai mesiu lapą po lapo, jokio pavojaus nebus.

Ponia Sanseverina pasikišo po pažasčia popierių prikimštą aplanką ir, išsitraukusi iš žvakidės vieną žvakę, nuėjo į gretimą saloną. Ji neskubėdama apžiūrėjo: čia sudėti liudytojų parodymai. Penkis ar šešis popierių pluoštus susivyniojo į skarą, kitus rūpestingai sudegino ir pasišalino, neatsisveikinusi su kunigaikštiene.

„Elgiuosi tikrai įžūliai, – širdyje nusijuokė ji. – Bet per tą nepaguodžiamos našlės maivymąsi aš vos nepalydėjau galvos ant ešafoto“.

Išgirdusi, kaip sutrinko išvažiuojanti karieta, senoji kunigaikštienė ne juokais perpyko ant savo vyriausiosios rūmininkės.

Nors laikas buvo netinkamas, ponia Sanseverina nusiuntė tarną pakviesti grafo; jis buvo nuvykęs į rūmus žiūrėti gaisro, bet netrukus atvažiavo su žinia, kad viskas baigėsi laimingai.

– Mūsų jaunasis valdovas iš tikrųjų parodė daug drąsos, ir aš iš visos širdies jį pagyriau.

– Skubiai peržiūrėkite šiuos parodymus, o paskui meskime juos kuo greičiausiai į ugnį.

Grafas perskaitė ir išbalo.

– Dievaži, jie buvo prisikasę visai arti tiesos; kvota vedama labai sumaniai, jie užtiko Ferantės Palos pėdas; o jeigu šis prasitars, mūsų padėtis bus kebli.

– Bet jis neprasitars, – šūktelėjo ponia Sanseverina. – Tai garbingas žmogus. Deginkime, kuo greičiau deginkime viską.

– Dar palaukite. Leiskite pasižymėti kokios dvylikos ar penkiolikos pavojingiausių liudytojų pavardes. Jei Rasiui ateis kada į galvą viską iš naujo pradėti, aš leisiu sau juos kur nors nudanginti.

– Primenu jūsų ekscelencijai, kad valdovas davė žodį nieko nesakyti savo teisingumo ministrui apie mūsų naktinį nuotykį.

– Ir žodį jis išlaikys – iš dvasios silpnumo ir iš baimės, kad nebūtų skandalo.

– O dabar pasakysiu štai ką, drauguži: ši naktis smarkiai pastūmė į priekį mūsų vedybas; nenorėjau jums kraičio atnešti kriminalinę bylą, ir dar už nusikaltimą, kurį padariau dėl kito.

Grafas buvo įsimylėjęs, jis paėmė jos ranką ir garsiai išreiškė savo jausmus; akyse jam žvilgėjo ašaros.

– Palaukite, dar neikite, pasakykite, kaip man toliau elgtis su senąja kunigaikštiene; aš neapsakomai išvargusi; vieną valandą vaidinau komediją scenoje, o penkias – kabinete.

– Savo įžūliu pasišalinimu jūs ganėtinai atkeršijote kunigaikštienei už jos gaižius žodžius, kurie terodė jos silpnybę. Kalbėkite rytoj su ja tokiu tonu, kokiu kalbėjote šį rytą: Rasis dar nesuimtas ir neištremtas, o mes dar nesuplėšėme Fabricijaus bylos nuosprendžio.

Jūs pareikalavote, kad kunigaikštienė apsispręstų, o šitai visada nemalonu monarchams ir net ministrams pirmininkams; šiaip ar taip, jūs esate jos vyriausioji rūmininkė, atseit menka jos tarnaitė. Po trijų dienų nuotaika pasikeis, kaip visada atsitinka silpnabūdžiams, ir ant Rasio pasipils malonės, kokių jis dar nematė; jis, žinoma, stengsis ką nors pakarti, nes tvirtai nesijaus tol, kol nebus sukompromitavęs kunigaikščio.

Šią naktį per gaisrą buvo sužeistas vienas žmogus, kažkoks siuvėjas, kuris parodė, dievaži, neįtikėtiną drąsą. Rytoj pasiūlysiu kunigaikščiui paimti mane už parankės ir aplankyti tą siuvėją; būsiu iki dantų apsiginklavęs ir akylai viską stebėsiu; beje, jaunasis valdovas dar nespėjo užsitraukti neapykantos. Noriu įpratinti jį pėsčią vaikščioti po gatves; šitą pokštą ketinu užtaisyti Rasiui, kuris tikriausiai užims mano vietą: jis gi jokiu būdu negalės leisti kunigaikščiui taip neatsargiai elgtis. Kai grįšim iš siuvėjo, pravesiu kunigaikštį pro jo velionio tėvo paminklą;

jis pastebės, kad romėniška tunika, kuria jį aptaisė kvailys skulptorius, apdaužyta akmenimis; kunigaikštis iš tikrųjų būtų ne per daug protingas, jeigu jam pačiam nepasipirštų tokia išvada: „Štai ko susilaukia, kas karia jakobinus“. Aš į jo pastabą atsakysiu: „Reikia pakarti arba dešimt tūkstančių, arba nė vieno. Baltramiejaus naktis išnaikino protestantus Prancūzijoje“.

Rytoj, mieloji, prieš tą pasivaikščiojimą paprašykite kunigaikštį audiencijos ir pasakykite jam: „Vakar aš ėjau jūsų ministro pareigas, buvau jūsų patarėja, bet, vykdydama jūsų įsakymus, užsitraukiau kunigaikštienės nemalonę; turite man už tai atsilyginti“. Jis, žinoma, susirauks, manys, kad prašysite pinigų; pasistenkite kuo ilgiausiai neišsklaidyti šitos jo nevykusios minties, o paskui tarkite: „Prašau jūsų didenybę įsakyti, kad Fabricijų teistų *akivaizdine tvarka* (tai yra jam pačiam dalyvaujant) dvylika garbingiausių jūsų valstybės teisėjų.“ Ir tuoj pat, negaišdama laiko, duokite jam pasirašyti nedidelį įsakymą, surašytą jūsų dailia rankute, – aš pats jums jį tuoj padiktuosiu; savaime aišku, įrašysiu punktą, kad turi būti panaikintas pirmesnysis nuosprendis. Čia gali atsirasti tik viena kliūtis, bet jei vikriai apsisuksite, kunigaikštis nesusiprotės. Jis gali jums pasakyti: „Fabricijus turi vėl kaip kalinys grįžti į tvirtovę“. O jūs į tai atsakykite: „Jis grįš kaip kalinys į miesto kalėjimą“ (jūs žinote, kad ten šeimininkas esu aš, ir jūsų sūnėnas galės kas vakarą pas jus ateiti). Jei kunigaikštis pasakys: „Ne, savo pabėgimu jis užtraukė gėdą mano tvirtovei, ir aš noriu, kad jis bent dėl žmonių akių grįžtų į savo buvusią kamerą“, tai jūs savo ruožtu atkirskite: „Ne, ten jis priklausys nuo mano priešo Rasio malonės“. Ir kokia nors moteriška užuomina, kurias jūs taip mitriai mokate svaidyti, duosite jam suprasti, kad Rasiui į savo pusę palenkti galite papasakoti jam apie šios nakties „autodafė“; o jei kunigaikštis nenorės nusileisti, pareikškite, kad išvažiuojate dviem savaitėms į Saką.

Pasikvieskite Fabricijų ir atsiklauskite jo nuomonės. Šitas žingsnis gali jį vėl nuvesti į kalėjimą. Reikia viską numatyti: jei per tą laiką, kol Fabricijus sėdės už grotų, Rasis, išėjęs iš kantrybės, nunuodys mane, tai Fabricijui iškils didelis pavojus. Tik vargiai jam tai pasiseks: kaip žinote, virėją aš parsisiųsdinau iš Prancūzijos; tai baisiai linksmas vyrukas, lai-

do kalambūrus; o kalambūrai ir žmogžudystė – du nesutaikomi dalykai. Jau sakiau mūsų mielajam Fabricijui, kad esu surinkęs visus liudytojus, mačiusius, kaip garbingai ir drąsiai jis elgėsi dvikovoje; visiškai tikras dalykas, kad Džiletis kėsinosi jį nužudyti. Jums apie tuos liudytojus aš iki šiol nieko nesakiau, nes norėjau padaryti staigmeną, bet mano sumanymas nepavyko: kunigaikštis atsisakė pasirašyti dekretą. Pasakiau tada Fabricijui, kad, žinoma, išrūpinsiu jam aukštą bažnytinę vietą; tačiau pažadą įvykdyti bus sunku, jei jo priešai Romos kurijoje galės apkaltinti jį žmogžudyste.

Jūs turbūt nujaučiate, ponia, jog tuo atveju, jei mes nepasirūpinsime, kad jis būtų kuo iškilmingiausiai teisiamas, Džilečio vardas visą gyvenimą darys jam nemalonumų? Kai žmogus žino, kad jis nekaltas, vengti teismo būtų didžiausias silpnadvasiškumas. Net jei Fabricijus būtų kaltas, aš vis tiek padaryčiau, kad jį išteisintų. Kai ėmiau su juo apie tai kalbėti, mūsų karštuolis jaunikaitis nedavė man nė užbaigti, paėmė oficialų žinyną, ir mudu išsirinkome dvylika doriausių ir išmaniausių teisėjų. Sudarę sąrašą, išbraukėme iš jo šešias pavardes ir jų vietoje norėjome įrašyti šešis teisės žinovus, asmeninius mano priešus; bet kai tokių atsirado tik du, pridėjau dar keturis niekšus, Rasio pakalikus.

Grafo pasiūlymas sukėlė mirtiną nerimą kunigaikštienei, ir ne be pagrindo; pagaliau ji pakluso proto balsui ir, ministro diktuojama, parašė įsakymą dėl teisėjų paskyrimo.

Grafas išėjo tik šešiomis ryto; ponia Sanseverina bandė užmigti, bet negalėjo. Devyniomis ji papusryčiavo su Fabricijum ir pamatė, kad jis netveria noru stoti prieš teismą; dešimtą ji buvo jau pas našlę kunigaikštienę, bet toji nepriėmė jos; vienuoliktą pasimatė su kunigaikščiu per rytinę jo audienciją, ir tas be jokio prieštaravimo pasirašė įsakymą. Įsakymą ponia Sanseverina nusiuntė grafui, o pati atsigulė.

Būtų gal smagu papasakoti, kaip įtūžo Rasis, kai grafas kunigaikščio akivaizdoje privertė jį savo parašu patvirtinti įsakymą, kurį kunigaikštis buvo pasirašęs rytą; bet įvykiai veda mus pirmyn.

Grafas apsvarstė kiekvieno teisėjo nuopelnus ir pasiūlė įrašyti kitas pavardes. Bet skaitytojui greičiausiai jau truputį nusibodo visos šitos

teismo procedūros smulkmenos, kaip ir visos šitos valdovo rūmų intrigos. Iš viso to išplaukia štai koks pamokymas: artimiau susigyvenęs su monarcho dvaru, žmogus rizikuoja prarasti savo laimę, jei yra laimingas, ir jo ateitis kiekvienu atveju pasidaro priklausoma nuo kokios nors kambarinės intrigų.

Kita vertus, Amerikoje, respublikoje, reikia dienų dienas gaišti nuobodžiam dalykui – rimtai stengtis įsiteikti krautuvininkui ir rodytis tokiu pat kvailiu kaip jis; be to, tenai nėra Operos.

Vakare atsikėlusi, ponia Sanseverina didžiai išsigando: niekur nebuvo Fabricijaus; tiktai apie vidurnaktį, per vaidinimą rūmuose, jai buvo įteiktas jo laiškelis. Užuot atėjęs į *miesto kalėjimą*, kuris buvo grafo žinioje, ir paprašęs jį ten priimti kaliniu, jis grįžo į savo senąją vienutę tvirtovėje, be galo laimingas, kad vėl galės būti už kelių žingsnių nuo Klelijos.

Šitas įvykis galėjo turėti rimčiausių padarinių: tvirtovėje dabar jį galėjo nunuodyti greičiau negu kada anksčiau. Dėl tokio beprotiško poelgio ponia Sanseverina iš tiesų nusiminė; bet ji atleido jo priežastį, beprotišką meilę Klelijai, nes po kelių dienų komendanto duktė tikrai turėjo ištekėti už turtuolio markizo Krešencio. Šita beprotyste Fabricijus vėl atgavo visą ankstesniąją įtaką kunigaikštienei.

„Ir štai jis žus dėl to, kad aš daviau valdovui pasirašyti tą prakeiktą raštą! Koks beprotiškas tų vyrų garbės supratimas! Lyg būtų galima galvoti apie garbę absoliutinėse monarchijose, šalyse, kur teisingumo ministrai – tokie kaip Rasis! Reikėjo paprasčiausiai priimti malonę, kurią kunigaikštis būtų pasirašęs tokia pat lengva ranka kaip ir šito ypatingo teismo sušaukimą. Argi svarbu galų gale, kad toks kilmingas žmogus kaip Fabricijus daugiau ar mažiau teisingai kaltinamas su špaga rankoje nužudęs tokį komediantą kaip Džiletis!“

Perskaičiusi Fabricijaus laiškelį, ponia Sanseverina tuoj nuskubėjo pas grafą; tas buvo išbalęs kaip drobė.

– Dieve brangus! Nesiseka man, brangioji, su tuo vaikinu, ir jūs vėl pyksite ant manęs. Galiu įrodyti, kad vakar vakare buvau atsikvietęs miesto kalėjimo prižiūrėtoją; jūsų sūnėnas būtų galėjęs kiekvieną vakarą ateiti pas jus išgerti puodelio arbatos. Baisiausia yra tai, kad nei jūs, nei

aš negalime pasakyti kunigaikščiui, jog mes bijome nuodų, ir tai nuodų, kuriuos pakiš Rasis; šitoks įtarimas pasirodytų kunigaikščiui didžiausias nedorovingumas. Tačiau jei reikalausite, aš sutinku vykti į rūmus, nors aiškiai žinau, kokį atsakymą išgirsiu. Pasakysiu dar daugiau: siūlau jums vieną priemonę, kurios aš nesigriebčiau dėl savęs paties. Nuo to laiko, kai turiu valdžią šioje šalyje, aš nepasiunčiau mirti nė vieno žmogaus; ir jūs žinote, šiuo atžvilgiu aš toks paikas, jog kartais temstant vis dar prisimenu du šnipus, kuriuos kiek lengvabūdiškai įsakiau sušaudyti Ispanijoje. Žodžiu, jei norite, išvaduosiu jus nuo Rasio. Ties Fabricijum kabos didžiausias pavojus, kol jis gyvas, nes Rasiui tai užtikrinta priemonė priversti mane išsikraustyti.

Tas pasiūlymas poniai Sanseverinai buvo labai prie širdies; bet ji atmetė jį.

– Ne, nenoriu, – tarė ji grafui, – kad po gražiuoju Neapolio dangumi jus kankintų vakarais juodos mintys, kai mes būsime vienudu.

– Bet man atrodo, mieloji, kad mums lieka tik apsispręsti, katras juodas mintis mes pasirinksime. Kas laukia jūsų, kas laukia manęs paties, jei Fabricijus mirs nuo ligos?

Užkliudžius šią temą, diskusija vėl įsiliepsnojo, ir kunigaikštienė ją užbaigė tokia fraze:

– Rasis liks gyvas dėl to, kad myliu jus labiau negu Fabricijų; ne, aš nenoriu, kad senatvėje, kurią mes praleisime kartu, būtų apnuodyti visi mūsų vakarai.

Ponia Sanseverina nuskubėjo į tvirtovę; generolas Fabijus Kontis jautėsi nepaprastai laimingas, kad gali jai pateikti formalų karinių nuostatų tekstą: niekas neturi teisės įžengti į valstybinį kalėjimą be specialaus leidimo, pasirašyto paties valdovo.

– Betgi markizas Krešencis ir jo muzikantai kasdien lankosi tvirtovėje?

– Todėl, kad išrūpinau jiems kunigaikščio leidimą.

Vargšė ponia Sanseverina dar nesuvokė visos savo nelaimės. Generolas Fabijus Kontis jautėsi pats asmeniškai įžeistas Fabricijaus pabėgimo. Kai Fabricijus grįžo į tvirtovę, generolas neturėjo teisės jį priimti,

nes nebuvo gavęs įsakymo. „Betgi man jį siunčia pats dangus, – pagalvojo jis: – aš susigrąžinsiu savo garbę ir išsigelbėsiu nuo pašaipų, kurios gali pražudyti mano karinę karjerą. Negaliu praleisti tokios progos; Fabricijų, žinoma, išteisins, ir kerštui man belieka kelios dienos".

Dvidešimt penktasis skyrius

Sužinojusi apie mūsų didvyrio sugrįžimą į tvirtovę, Klelija įpuolė į nevilтį: vargšė dievobaiminga mergaitė, nemokanti apgaudinėti savęs, gerai žinojo, kad toli nuo Fabricijaus ji niekada nebus laiminga; bet tą dieną, kai buvo apnuodytas generolas, ji padarė apžadus madonai pasiaukoti dėl tėvo ir ištekėti už markizo Krešencio. Ji taip pat padarė apžadus niekada nebematyti Fabricijaus, ir dabar ją žiauriai kankino sąžinė, kad savo laiške, kurį parašė Fabricijui prieš jo pabėgimą, ji nejučiomis išpažino savo jausmus. Kaip aprašyti, ką patyrė toji liūdna širdis, kai, ilgesingai žiūrėdama į savo paukštelius narveliuose, iš įpratimo ji kilstelėjo akis ir meiliai pažvelgė į langą, pro kurį kadaise žiūrėdavo į ją Fabricijus, ir vėl jį ten išvydo? Jis meiliai ir pagarbiai nusilenkė jai.

Iš pradžių ji pamanė, kad dangus siunčia jai šį vaiduoklį kaip bausmę; paskui staiga suprato, kadgi tai žiauri tikrovė. „Jie pagavo jį, – pagalvojo, – jis žuvęs!" Prisiminė, kas buvo kalbėta tvirtovėje po kalinio pabėgimo; patys menkiausi prižiūrėtojai jautėsi mirtinai įžeisti. Klelija pažiūrėjo į Fabricijų, ir jos žvilgsnyje prieš jos pačios valią atsispindėjo visa jos aistra, stumianti ją į nevilтį.

„Nejau jūs manote, – tarytum sakė jos akys, – kad aš rasiu laimę tuose prabangiuose rūmuose, kurie man ruošiami? Tėvas įkyriai man kartoja, kad jūs toks pat beturtis kaip ir mes; bet, Dieve brangus, koks man būtų džiaugsmas dalytis tuo neturtu su jumis! Tik, deja, mes niekada daugiau neprivalome matytis!"

Klelijai neužteko jėgų pasinaudoti raidynu: bežiūrėdama į Fabricijų, ji staiga nusilpo ir be sąmonės susmuko į kėdę prie lango. Jos galva nusviro ant palangės, bet veidas liko atgręžtas į Fabricijų, nes iki paskutinės akimirkos ji nenorėjo atitraukti nuo jos akių, ir jis galėjo aiškiai ją matyti. Kai po valandėlės ji pravėrė akis, jos žvilgsnis pirmiausia nukrypo į Fabricijų; ji pamatė jo akyse ašaras; bet jis verkė iš didžiulės laimės, supratęs, kad ji jo nepamiršo. Nelaimingieji jaunuoliai kurį laiką tartum užburti žiūrėjo vienas į kitą. Fabricijus išdrįso uždainuoti ir, lyg pritardamas sau gitara, improvizavo tokius žodžius: „Į kalėjimą aš sugrįžau tik *tam, kad galėčiau vėl jus pamatyti; mane netrukus teis*".

Šie žodžiai tarytum pažadino visą Klelijos dorybę; ji pašoko nuo kėdės, užsidengė akis ir, skubiai mosikuodama, stengėsi išaiškinti jam, kad niekados daugiau neprivalo jo matyti – taip yra įsižadėjusi madonai, – ir pažiūrėjo į jį tik užsimiršusi. Kai Fabricijus ir vėl išdrįso ženklais parodyti ją mylįs, Klelija pasipiktinusi išbėgo ir pati sau davė žodį niekada jo nebematyti, nes jos apžadas madonai buvo išreikštas tiksliai šiais žodžiais: „*Mano akys niekada jo neregės*". Ji užrašė šiuos žodžius ant lapelio, ir donas Čezarė, jos dėdė, leido jai sudeginti jį ant altoriaus per aukojimą, kai laikė mišias.

Bet nieko nepadėjo visos priesaikos: kai Fabricijus pasirodė Farnezių bokšte, Klelija vėl ėmė elgtis taip, kaip anksčiau. Paprastai ji dienų dienom išsėdėdavo viena savo kambaryje. Vos tik atsigavusi po netikėto susijaudinimo, kuris apėmė ją pamačius Fabricijų, ji tuoj apėjo rūmus ir, taip sakant, atnaujino pažintis su visais draugiškai jai nusiteikusiais tarnais. Viena labai plepi senutė, indų plovėja, paslaptingai tarė jai:

– Šį kartą ponas Fabricijus nebeišeis iš tvirtovės.

– Jis, žinoma, nebedarys tos pačios klaidos, nelips žemyn sienomis, – atsakė Klelija. – Bet jis išeis pro vartus, kai jį išteisins.

– Aš žinau, ką sakau, jūsų ekscelencija, iš tvirtovės jis pats neišeis, jį nešte išneš, kojomis į priekį.

Klelija baisiai išbalo; senutė tai pastebėjo ir tuoj liovėsi gražbyliauti. Ji tarė sau, jog pasielgė labai neapdairiai, kad šitaip pasakė komendanto dukteriai, kuriai juk reikės vėliau visus įtikinėti, kad Fabricijus miręs nuo

ligos. Lipdama į savo kambarius, Klelija sutiko kalėjimo gydytoją. Tas padorus, bet baikštus žmogelis persigandęs pasakė jai, kad Fabricijus sunkiai sergąs. Klelija vos laikėsi ant kojų; ji nubėgo ieškoti savo dėdės, šauniojo kunigo dono Čezarės, ir surado jį pagaliau koplyčioje karštai besimeldžiantį; jo veidas buvo sutrikęs. Paskambino pietų. Prie stalo broliai nepratarė vienas kitam nė žodžio; tik į pietų pabaigą generolas pasakė keletą labai įgilių žodžių broliui. Kunigas donas Čezarė žvilgtelėjo į tarnus, ir tie pasišalino. Tada jis pasakė:

– Generole, turiu garbės įspėti jus, kad aš iš tvirtovės išvykstu: atsistatydinu.

– Bravo! *Bravissimo!* Kad būčiau įtariamas aš!.. O kodėl jūs taip darote, leiskite paklausti?

– Turiu sąžinę.

– Et, ilgaskvernis, ir tiek! Jokio supratimo apie garbę.

„Fabricijus jau mirė, – dingtelėjo Klelijai. – Jį nunuodijo per pietus arba nunuodys rytoj". Ji nubėgo į voljerą, tvirtai nusprendusi sėsti prie fortepijono ir dainuoti. „Prieisiu išpažinties, – pagalvojo ji, – ir man bus atleista už apžado sulaužymą, nes gelbsčiu žmogaus gyvybę". Koks buvo jos apstulbimas, kai, atskubėjusi į voljerą, pamatė, kad Fabricijaus langai užtaisyti jau ne skydais, o lentomis, pritaisytomis prie geležinių virbų! Pametusi galvą, ji mėgino įspėti kalinį keliais žodžiais, dainuodama, arba, tikriau sakant, rėkte rėkdama. Atsakymo nebuvo; Farnezių bokšte jau tvyrojo kapų tyla. „Viskas baigta", – pagalvojo Klelija. Kaip nesava ji nubėgo laiptais žemyn, paskui vėl grįžo, pasiėmė truputį pinigų, kiek turėjo, ir savo mažyčius briliantinius auskarus; eidama pro indaują, įsidėjo likusią nuo pietų duoną. „Jei jis dar gyvas, mano pareiga išgelbėti jį". Išdidžiai priėjo prie žemų bokšto durelių; jos buvo atviros, bet viduje, pirmojo aukšto salėje su kolonomis, stovėjo aštuonių kareivių sargyba. Klelija drąsiai pažiūrėjo į sargybinius; ji buvo numačiusi kreiptis į jų vyresnįjį, seržantą, bet šio nebuvo salėje. Tada ji šoko prie geležinių laiptelių, kylančių įvijai aplink vieną koloną; kareiviai apstulbę žiūrėjo į ją, bet nedrįso nieko sakyti, matyt, dėl to, kad ji buvo su mezginių šaliku ir su skrybėle ant galvos. Antrajame

aukšte nesutiko nė gyvos dvasios; bet trečiajame aukšte, ties įėjimu į koridorių, uždarytą trejomis geležinių virbų durimis (jei skaitytojas prisimena) ir vedantį į Fabricijaus vienutę, ji pamatė nepažįstamą sargą; tas burbtelėjo sutrikęs:

– Jis dar nepietavo.

– Aš ir pati žinau, – išdidžiai atsakė Klelija.

Sargas nedrįso jos sustabdyti. Bet už dvidešimt žingsnių, ant pirmos iš šešių medinių pakopų, priešais Fabricijaus kamerą, sėdėjo kitas sargas, senyvas raudono veido žmogus; tas ją griežtai paklausė:

– Ar turite, panele, komendanto leidimą?

– Jūs manęs nepažįstate?

Kleliją tuo metu valdė antgamtinė jėga, ji buvo lyg nesava. „Einu gelbėti savo vyro“, – kartojo ji pati sau.

Seniui bešaukiant: „Pareiga neleidžia man...“, Klelija užbėgo šešias pakopas aukštyn ir puolė prie durų; spynoje kyšojo didžiulis raktas; sukaupusi visas jėgas, ji sunkiai pasuko jį. Tą akimirką pusgirtis senis sargas nutvėrė ją už suknelės; ji išoko į kamerą ir užtrenkė duris, susiplėšiusi suknelę, o kai senis mėgino įsiveržti į vidų, ji apčiuopė skląstį ir užstūmė jį. Apsidairiusi pamatė Fabricijų, sėdintį prie mažyčio stalelio, apvertė jį ir, stvėrusi Fabricijui už rankos, riktelėjo:

– Tu jau valgei?

Šitas *tu* sužavėjo Fabricijų. Susijaudinusi Klelija pirmą kartą užmiršo moterišką santūrumą ir nebeslėpė savo meilės.

Fabricijus buvo jau bepradedąs lemtinguosius pietus. Dabar jis sugriebė Kleliją į glėbį ir ėmė ją bučiuoti. „Pietūs buvo užnuodyti, – pagalvojo jis. – Jei pasakysiu, kad dar neliečiau jų, tikėjimas vėl paims viršų, ir Klelija pabėgs. O jeigu ji manys, kad aš jau turiu mirti, man pavyks prikalbėti ją likti su manimi. Ji ir pati trokšta kaip nors nutraukti tas nepakenčiamas vedybas; atsitiktinumas siūlo mums tokią galimybę: tuoj subėgs prižiūrėtojai, išlauš duris, kils toks skandalas, jog markizas Krešencis tikriausiai išsigąs ir vedybos suirs“.

Fabricijus tylėjo ir mąstė tik trumpą valandėlę, bet pajuto, kad Klelija jau bando išsivaduoti iš jo glamonių.

– Skausmų aš dar nejaučiu, – pasakė jis, – bet jie netrukus prasidės, ir aš sukrisiu prie tavo kojų; padėk man numirti.

– O mano mielas, mano vienintelis! – sušuko ji. – Aš mirsiu kartu su tavim.

Ji kone mėšlungiškai spaudė jį savo glėbyje.

Buvo ji tokia graži, pusiau apnuoginta ir taip degė aistra, jog Fabricijus nebeįstengė atsispirti beveik nevalingai sukilusiam jausmui. Jokio pasipriešinimo jis nesutiko.

Aistros ir kilniadvasiškumo įkarštyje, kuris lydi begalinę palaimą, jis neapdairiai tarė:

– Nenoriu pirmųjų mūsų laimės akimirkų sutepti šlykščiu melu; jei ne tavo drąsa, aš jau būčiau lavonas arba blaškyčiausi žiauriuose skausmuose; bet kai tu įėjai, aš tik ruošiausi pietauti, dar nebuvau palietęs tų valgių.

Fabricijus smulkiai ėmė piešti tuos šiurpius vaizdus, tikėdamasis nuramdyti pasipiktinimą, kuris jau žybtelėjo Klelijos akyse. Ji valandėlę žiūrėjo į jį, plėšoma dviejų priešingų stiprių jausmų, paskui puolė jam į glėbį. Koridoriuje pasigirdo didelis triukšmas, kažkas su trenksmu darinėjo tas trejas geležines duris, rėkavo.

– Ak, jei aš turėčiau ginklus! – šūktelėjo Fabricijus. – Bet juos man atėmė, kai įleido į tvirtovę. Tikriausiai ateina manęs pribaigti! Sudiev, mano Klelija, tebūnie palaiminta mirtis, nes ji leido man pažinti laimę.

Klelija pabučiavo jį ir padavė jam nedidelį durklą su dramblio kaulo rankena, su geležte, ne ilgesne už lenktinio peiliuko.

– Nesiduok nužudomas, – tarė ji, – ginkis iki paskutinės akimirkos; jei mano dėdė kunigas išgirs triukšmą, išgelbės tave – jis drąsus ir doras žmogus; einu pasikalbėti su juo.

Tarusi šiuos žodžius, puolė prie durų.

– Jei tavęs nenužudys, – pakiliai tarė ji, uždėjusi ranką ant durų skląsčio ir atsigręžusi į jį, – geriau mirk badu, bet neprisiliesk jokio valgio. Imk štai šitą duoną ir turėk prie savęs.

Triukšmas artėjo, Fabricijus patraukė Kleliją į šalį, pats atsistojo į jos vietą prie durų ir, įnirtingai jas atidaręs, puolė mediniais laiptais že-

myn. Rankoje jis laikė atstatęs durklą su dramblio kaulo rankena ir vos nepradūrė juo liemenės kunigaikščio adjutantui generolui Fontanai; tas skubiai atšoko ir persigandęs sušuko:

– Bet juk aš ateinu jūsų išlaisvinti, pone del Dongai!

Fabricijus užbėgo šešiomis pakopomis aukštyn ir šūktelėjo pro duris:

– Atėjo Fontana manęs išlaisvinti!

Paskui vėl grįžo į apačią, kur stovėjo generolas, ir šaltai ėmė aiškintis su juo, ilgai atsiprašinėjo už pasikarščiavimą.

– Mane norėjo nunuodyti; tie pietūs, kur ten stovi, užnuodyti; man užteko nuovokos nepaliesti valgio, bet prisipažinsiu, kad toks elgesys mane papiktino. Išgirdęs jus kopiant į viršų, pagalvojau, kad ateina durklu manęs pribaigti... Pone generole, prašau įsakyti, kad į mano vienutę niekas neįeitų: gali išnešti apnuodytą maistą, o mūsų gerasis valdovas turi viską sužinoti.

Generolas Fontana, išbalęs ir labai sumišęs, perdavė Fabricijaus prašomus įsakymus vyresniesiems prižiūrėtojams, kurie buvo jį atlydėję; šie suglumę, kad pasikėsinimas nunuodyti susektas, skubiai nusileido žemyn, tartum norėdami nekliudyti adjutantui nulipti siaurais laipteliais, o iš tikrųjų – skubėdami išnykti iš akių. Didžiam generolo Fontanos nustebimui, Fabricijus gerą ketvirtį valandos prastoviniavo su juo pirmajame aukšte ant geležinių laiptelių, besirangančių aplink koloną, kad Klelija suspėtų pasislėpti antrajame aukšte.

Tai ponia Sanseverina po kelių pašėlusių mėginimų pasiekė, kad generolas Fontana būtų išsiųstas į tvirtovę; ir tas jai pavyko tik atsitiktinumo dėka. Persiskyrusi su grafu Moska, nusigandusiu ne mažiau už ją, ponia Sanseverina nubėgo į rūmus. Senoji kunigaikštienė, kuri aiškiai bjaurėjosi visokia energinga veikla kaip vulgariu dalyku, pagalvojo, kad ji iš proto išėjo, ir neparodė nė mažiausio noro leistis dėl jos į kokį neįprastą žygį. Ponia Sanseverina, visai pametusi galvą, graudžiai verkė ir tolydžio kartojo:

– Bet, jūsų didenybe, po ketvirčio valandos Fabricijus mirs nunuodytas!

Pamačiusi, kad kunigaikštienė į šį dalyką žiūri visai šaltai, ponia Sanseverina paklaiko iš sielvarto. Jai nė į galvą neatėjo pamokoma mintis,

kuri neabejotinai būtų kilusi moteriai, išauklėtai kurios nors šiaurinių kraštų religijos, liepiančios žmogui kreiptis į savo sąžinę: „Aš pirmoji pavartojau nuodus ir dabar žūstu nuo jų“. Italijoje šitoks samprotavimas aistros akimirką atrodo lėkštas, kaip Paryžiuje panašiomis aplinkybėmis atrodytų lėkštas kalambūras.

Ponia Sanseverina iš nevilties ryžosi nueiti į svetainę, kur tą dieną budėjo markizas Krešencis. Kai ponia Sanseverina grįžo į Parmą, jis karštai padėkojo jai už išrūpintą garbės kavalieriaus vietą, kurios, jei ne ji, niekada nebūtų drįsęs tikėtis. Ta proga jis, žinoma, nepamiršo patikinti ją, kad jo atsidavimas jai beribis. Dabar ponia Sanseverina kreipėsi į jį šiais žodžiais:

– Fabricijus vėl tvirtovėje, ir Rasis norės jį nunuodyti. Duosiu jums šokolado ir vandens butelį, įsidėkite juos į kišenę. Grąžinkite man gyvybę: važiuokite į tvirtovę ir pareikškite generolui Fabijui Končiui, kad nevesite jo dukters, jeigu jis neleis jums pačiam įduoti Fabricijui tą vandenį ir šokoladą.

Markizas išbalo, ponia Sanseverina savo žodžiais toli gražu nepadrąsino jo; priešingai, jo veidas reiškė banaliausią suglumimą; jis sakėsi negalįs patikėti, kad tokiame dorovingame mieste kaip Parma, kur viešpatauja toks didis valdovas, galėtų įvykti toks baisus nusikaltimas; negana to, visas tas banalybes jis dėstė labai iš lėto. Žodžiu, ponia Sanseverina susidūrė su žmogumi doru, bet neįtikėtinai silpnabūdžiu ir neryžtingu. Po keliolikos šitokių sakinių, kuriuos tolydžio nekantriai pertraukinėjo ponia Sanseverina, jam į galvą šovė puiki mintis: garbės kavalieriaus priesaika neleidžianti jam prisidėti prie bet kurių žygių, nukreiptų prieš vyresnybę.

Kas įsivaizduos ponios Sanseverinos nerimą ir nusiminimą: ji jautė, kaip laikas bėga!

– Bent jau pakalbėkite su komendantu, pasakykite, kad Fabricijaus žudikus aš rasiu ir pragare...

Neviltis kurstė įgimtą ponios Sanseverinos gražbylystę, bet jos įkarštis tik dar labiau gąsdino markizą, ir jo neryžtingumas augo: po valandos jis buvo dar mažiau linkęs veikti negu pradžioje.

Nelaimingoji moteris, priėjusi paskutinę nevilties ribą, bet aiškiai jausdama, kad komendantas patenkins kiekvieną tokio turtingo žento prašymą, puolė prieš markizą ant kelių: tada markizo Krešencio bailumas dar padidėjo: tokioj keistoj padėty atsidūręs, jis pabūgo nejučia susikompromituoti; bet kartu įvyko kažkas nesuprantama: markizas, iš esmės geras žmogus, susigraudino, kad prieš jį suklupusi rauda tokia graži, o svarbiausia – tokia įtakinga moteris.

„Gali atsitikti, kad ir aš pats, nors labai aukštos kilmės ir labai turtingas, – pagalvojo jis, – klūposiu kada nors prieš kokį respublikoną ant kelių!“ Markizas apsiašarojo, ir pagaliau buvo susitarta, kad ponia Sanseverina, kaip vyriausioji rūmininkė, pristatysianti jį kunigaikštienei, ir toji duosianti jam leidimą įteikti Fabricijui nedidelę pintinėlę; o jis pareikšiąs, jog nežinąs, kas joje yra.

Praeitą vakarą, kol ponia Sanseverina dar nieko nežinojo apie Fabricijaus padarytą beprotystę – jo grįžimą į tvirtovę, valdovo rūmuose buvo vaidinama komedija *dell'arte*; valdovas, kuris visada imdavo ponios Sanseverinos mylimojo vaidmenis, taip karštai kalbėjo jai apie savo meilę, jog būtų pasirodęs juokingas, jei Italijoje apskritai galėtų atrodyti juokingas aistros apimtas žmogus ar valdovas!

Ir štai kunigaikštis, labai drovus jaunuolis, bet visada labai rimtai žiūrįs į meilės dalykus, susitiko viename rūmų koridoriuje su ponia Sanseverina, kai toji tempėsi už rankos pas senąją kunigaikštienę visai sumišusį markizą Krešencį. Kunigaikštį taip nustebino ir apakino jos grožis, – nevilties apimta vyriausioji rūmininkė buvo jaudinamai graži, – jog pirmą kartą gyvenime jis parodė valios tvirtybę. Valdingu mostu įsakė markizui pasišalinti ir pradėjo pagal visas taisykles meilės prisipažinimą. Matyt, kunigaikštis buvo iš anksto prisirengęs, nes jo kalboje buvo ir visai protingų dalykų.

– Mano aukštas rangas neleidžia man tapti jūsų vyru ir pasidžiaugti visų didžiausia laime, bet prisiekiu jums švenčiausiu sakramentu niekados nevesti be raštiško jūsų sutikimo. Gerai žinau, – pridūrė jis, – kad dėl manęs gali suirti jūsų vedybos su ministru pirmininku, protingu ir labai maloniu žmogumi; bet jam, šiaip ar taip, penkiasdešimt šešeri metai, o aš

neturiu nė dvidešimt dvejų. Manau, įžeisčiau jus ir tikrai nusipelnyčiau neigiamą atsakymą, jei užsiminčiau apie kitus pranašumus, neturinčius nieko bendra su meile; bet visi, kas iš mano dvariškių vertina pinigą, su pasigėrėjimu kalba apie grafą, kuris savo meilei įrodyti atidavė į jūsų rankas visą savo turtą. Man bus didžiausia laimė pasekti jo pavyzdžiu. Jūs geriau panaudosite mano turtus negu aš pats, jūsų žiniai aš pavesiu ir visas tas lėšas, kurias mano ministrai kiekvienais metais įneša karūnos generaliniam intendantui; jūs, kunigaikštiene, nuspręsite, kiek man bus galima išleisti kas mėnesį.

Poniai Sanseverinai labai prailgo visų tų smulkmenų dėstymas: pavojus, gresiąs Fabricijui, varstė jai širdį.

– Bet jūs nežinote, valdove, – šūktelėjo ji, – kad šiuo metu jūsų tvirtovėje nuodijamas Fabricijus! Gelbėkite jį! Aš tikiu viskuo.

Pasakymas išėjo visiškai nevykęs. Vieno žodžio *nuodijamas* užteko, kad vargšas dorasis kunigaikštis akies mirksniu prarastų visą savo nuoširdumą, visą gerą valią, kurią buvo sudėjęs į šį pokalbį; savo klaidą kunigaikštienė pastebėjo tik tada, kai jau buvo per vėlu ją atitaisyti, ir jos nusiminimas, jai pačiai jau atrodęs begalinis, dar padidėjo. „Jei nebūčiau prasitarusi apie nuodus, – pagalvojo ji, – kunigaikštis būtų pažadėjęs grąžinti Fabricijui laisvę. O brangusis Fabricijau! – pridūrė ji pati sau mintyse. – Matyt, likimo man skirta savo kvailystėmis perverti tau širdį!“

Poniai Sanseverinai ilgai teko gaišti ir ilgai koketuoti, kol iš kunigaikščio lūpų vėl išgirdo aistringus meilės žodžius; bet jis taip ir liko įsigąsdinęs. Kalbėjo tik jo protas; sielą jo šalčiu sukaustė visų pirma mintis apie nuodus, paskui – ta kita mintis, tiek pat apmaudi, kiek pirmoji buvo siaubinga: „Mano valstybėje nuodijami žmonės, ir niekas manęs apie tai neįspėja! Rasis, vadinasi, nori užtraukti man nešlovę prieš visą Europą! Vienas Dievas težino, ką aš ateinantį mėnesį perskaitysiu Paryžiaus laikraščiuose!“

Staiga, drovaus jaunuolio sielai nutilus, į galvą jam atėjo viena mintis.

– Brangioji ponia! – tarė jis. – Jūs žinote, kaip aš prie jūsų prisirišęs. Leiskite man tikėti, kad jūsų baisios mintys apie nuodus niekuo nepagrįstos; bet, šiaip ar taip, jos verčia mane susimąstyti ir trumpą laiką be-

veik užmiršti savo meilę jums – vienintelę mano gyvenimo meilę. Jaučiu, kad negaliu patikti; esu tik įsimylėjęs vaikas; bet – išbandykite mane.

Bekalbėdamas kunigaikštis įkaito.

– Išgelbėkite Fabricijų, ir aš viskuo patikėsiu! Mane tikriausiai pernelyg kursto neprotinga motiniškos širdies baimė, bet tuoj pat siųskite ką nors į tvirtovę, tegul atveda Fabricijų, aš turiu jį pamatyti. Jei jis dar gyvas, nusiųskite jį tiesiai iš rūmų į miesto kalėjimą, tesėdi ten kad ir ištisus mėnesius, jei tokia bus jūsų didenybės valia, – ligi savo teismo.

Ponia Sanseverina nusiminė pamačiusi, kad kunigaikštis, užuot vienu žodžiu suteikęs jai tokią paprastą malonę, visas apniuko; išraudęs jis žiūrėjo į ją, paskui nuleido akis ir išbalo. Ne laiku iškelta mintis apie nuodus pakišo jam kitą mintį, galėjusią ateiti į galvą nebent jo tėvui ar Pilypui II, tik jis nedrįso išreikšti jos žodžiais.

– Klausykite, ponia, – pratarė jis pagaliau, lyg prisiversdamas ir nelabai mandagiai, – jūs niekinate mane. Aš jums tik vaikas, be to, neturiu jokio patrauklumo; tai štai, pasakysiu jums baisų dalyką, bet šitą mintį man šią akimirką įkvėpė karšta ir nuoširdi meilė jums. Jei aš nors truputį tikėčiau tuo nuodijimu, būčiau jau veikęs, pareiga būtų man tai įsakiusi; bet jūsų prašymą aš laikau tik aistringos vaizduotės padaru, ir – leiskite man tai pasakyti – galbūt nepakankamai jį vertinu. Jūs norite, kad spręsčiau reikalus nepasitaręs su savo ministrais, bet juk aš valdau dar vos tik trys mėnesiai! Prašote, kad aš smarkiai pažeisčiau savo įprastą veikimo tvarką, kuri, turiu prisipažinti, man atrodo visai protinga. Ne aš, o jūs, ponia, esate čia šiuo metu absoliuti valdovė, jūs teikiate man vilčių pasiekti tai, ko aš visų labiausiai geidžiu šiame pasaulyje; bet po valandos, kai ta fantastiška mintis apie nuodus, tas slogutis išsisklaidys, jūs, ponia, imsite bodėtis manimi, aš prarasiu jūsų malonę. Tai va, man reikalinga priesaika: prisiekite, ponia, kad jei Fabricijus grįš gyvas ir sveikas pas jus, aš sulauksiu iš jūsų po trijų mėnesių to, ko labiausiai trokšta mano meilė; jūs padarysite mane laimingą visam gyvenimui, jei paskirsite man tik vieną savo gyvenimo valandėlę ir visiškai priklausysite man.

Tuo metu pilies laikrodis išmušė dvi. „Ak, gal jau vėlu!“ – nusmelkė širdį poniai Sanseverinai.

– Prisiekiu! – sušuko ji, žvilgtelėjusi paklaikusiomis akimis.

Kunigaikštis iš karto virto kitu žmogumi; nubėgo į galerijos galą, kur buvo adjutantų salė.

– Generole Fontana, jokite kiek arklys neša į tvirtovę, užlėkite kuo greičiau į viršų, į kamerą, kur laikomas ponas del Dongas; man reikia su juo pasikalbėti po dvidešimt, o jei galima – po penkiolikos minučių.

– Ak generole, – šūktelėjo ponia Sanseverina, atbėgusi paskui kunigaikštį, – viena minutė gali nulemti mano gyvenimą! Pranešimas, tikriausiai klaidingas, verčia mane baimintis, kad Fabricijus gali būti nunuodytas; surikite, kai tik jis galės jus girdėti, kad neliestų valgio. O jei valgė, pravimdykite jį, pasakykite, kad aš taip liepiau; pavartokite net jėgą, jei reikės; sakykite, kad važiuoju paskui jus, ir, tikėkite, liksiu jums dėkinga visą gyvenimą.

– Ponia, mano žirgas pabalnotas, aš laikomas neblogu raiteliu, lėksiu kiek arklys neša ir tvirtovėje būsiu aštuoniom minutėm anksčiau negu jūs.

– O aš, ponia, – šūktelėjo kunigaikštis, – prašau jus iš tų aštuonių minučių keturias paskirti man.

Adjutantas dingo, vienintelė girtina jo savybė ir buvo ta, kad gerai mokėjo joti. Vos jam uždarius duris, jaunasis valdovas, kuris, kaip atrodė, tvirtai laikėsi savo nusistatymo, sugriebė kunigaikštienę už rankos.

– Teikitės, ponia, – aistringai tarė jis, – nueiti su manim į koplyčią.

Pirmą kartą gyvenime suglumusi, ponia Sanseverina tylėdama nusekė paskui. Juodu tekini perbėgo didžiąją rūmų galeriją, nes koplyčia buvo jos gale. Įėjęs kunigaikštis atsiklaupė – beveik tiek pat prieš ponią Sanseveriną kaip ir prieš altorių.

– Pakartokite priesaiką, – aistringai tarė jis. – Jei jūs būtumėte buvusi teisinga, jei man nebūtų kenkęs tas nelemtas valdančiojo kunigaikščio titulas, vien iš užuojautos mano meilei būtumėte suteikusi man tai, ką dabar privalote suteikti dėl to, kad prisiekėte.

– Jei pamatysiu Fabricijų sveiką, jeigu jis dar ir po savaitės bus gyvas, jei jūsų didenybė paskirsite jį koadjutoriumi ir būsimuoju arkivyskupo Landrianio įpėdiniu, tada paminsiu savo garbę, moters orumą ir priklausysiu jūsų didenybei.

– Bet, *mano miela*, – tarė kunigaikštis, ir jo balse nuskambėjo drovus nerimas, sumišęs su švelniu meilės jausmu, – bijau, kad mano laimės nesugriautų koks vylius, kurio aš nepajėgiau pramatyti; šito aš nepergyvenčiau. Jei arkivyskupas iškels kokią bažnytinio pobūdžio kliūtį, dėl kurių tokios bylos tęsiasi metų metus, kas laukia tada manęs? Matote, esu visiškai nuoširdus; nejau pasielgsite su manimi jėzuitiškai?

– Ne, sakau visai nuoširdžiai: jei Fabricijus bus išgelbėtas, jei panaudosite visą savo galią, kad jis būtų paskirtas koadjutoriumi ir būsimu arkivyskupu, aš paminu po kojom savo garbę ir priklausau jums. O jūsų didenybė įsipareigojate užrašyti „tvirtinu" ant prašymo, kurį po savaitės įteiks jums monsinjoras arkivyskupas.

– Iš anksto pasirašysiu tuščiame lape. Būkite mano ir mano žemių valdovė! – sušuko kunigaikštis, nuraudęs iš laimės ir iš tikrųjų pametęs galvą.

Jis dar sykį pareikalavo, kad ji prisiektų. Buvo toks susijaudinęs, jog užmiršo visą savo įgimtą drovumą, ir čia, rūmų koplyčioje, kur jie buvo vienudu, kuždėjo poniai Sanseverinai tokius dalykus, jog ji būtų visiškai pakeitusi nuomonę apie jį, jei būtų išgirdusi juos prieš tris dienas. O jos nusiminimas, sukeltas Fabricijui gresiančio pavojaus, virto siaubu dėl valdovo išplėšto pažado.

Ponia Sanseverina buvo sukrėsta to, ką padarė. Jeigu ji dar ne visiškai įsisąmonino savo ištartosios priesaikos baisumą, tai dėl to, kad jos dėmesys buvo sukauptas į tai, ar suspės generolas Fontana laiku nuvykti į tvirtovę.

Gelbėdamasi nuo beprotiškai meilingos šito vaiko kalbos ir norėdama nukreipti ją kitur, ji pagyrė garsų Parmedžanino paveikslą didžiajame koplyčios altoriuje.

– Būkite tokia gera – leiskite jį nusiųsti jums, – tarė kunigaikštis.

– Gerai, – atsakė ponia Sanseverina, – bet leiskite man važiuoti pasitikti Fabricijaus.

Kone paklaikusi, ji liepė vežėjui šuoliu varyti arklius. Ant tilto per tvirtovės griovį sutiko generolą Fontaną ir Fabricijų pėsčius išeinančius iš tvirtovės.

– Ar tu valgei?

– Per stebuklą – ne.

Ponia Sanseverina puolė Fabricijui ant kaklo ir apalpo; ji išgulėjo be sąmonės visą valandą, imta net baimintis iš pradžių dėl jos gyvybės, o paskui dėl proto.

Pamatęs atjojant generolą Fontaną, komendantas Fabijus Kontis perbalo iš pykčio; valdovo įsakymą jis vykdė taip lėtai, jog adjutantas, spėliojęs, kad ponia Sanseverina tapsianti dabar visagale favorite, pagaliau net supyko. Komendantas buvo numatęs pratęsti Fabricijaus ligą dvi ar tris dienas. „O štai dabar, – galvojo jis, – generolas, valdovo rūmų žmogus, ras tą akiplėšą besiraičiojantį skausmuose, kuriais atkeršijau jam už pabėgimą".

Fabijus Kontis susimąstęs stabtelėjo kordegardijoje, pirmajame Farnezių bokšto aukšte, ir skubiai išsiuntė lauk visus kareivius; jis nenorėjo turėti būsimos scenos liudytojų. Bet po penkių minučių jis suakmenėjo iš nuostabos, išgirdęs Fabricijaus balsą ir pamatęs jį patį guvų ir smagų, pasakojantį generolui Fontanai apie kalėjimą. Komendantas dingo.

Per pasimatymą su kunigaikščiu Fabricijus elgėsi kaip tikriausias džentelmenas. Visų pirma jis nenorėjo pasirodyti vaiku, išsigąstančiu dėl kiekvieno menkniekio. Kunigaikštis maloningai pasiteiravo, kaip jis jaučiasi.

– Kaip žmogus, jūsų didenybe, mirštąs badu – nevalgęs, savo laimei, nei pusryčių, nei pietų.

Pasinaudojęs suteikta garbe asmeniškai pareikšti padėką valdovui, Fabricijus paprašė, kad jam būtų leista prieš vykstant į miesto kalėjimą pasimatyti su arkivyskupu. Valdovas nežmoniškai išbalo, kai jo vaikišką protą galų gale pasiekė mintis, kad nuodai anaiptol nebuvo tik ponios Sanseverinos vaizduotės padaras. Persiėmęs šita baisia mintimi, jis iš karto nieko neatsakė į Fabricijaus prašymą leisti pasimatyti su arkivyskupu, paskui pajuto pareigą tą išsiblaškymą atitaisyti kokia nors didele malone.

– Eikite vienas, pone. Galite vaikščioti mano sostinės gatvėmis be jokios sargybos. Vakare apie dešimtą ar vienuoliktą prisistatykite į kalėjimą; tikiuosi, kad jums neteks jame ilgai būti.

Rytojaus dieną po tos didžios dienos, pačios reikšmingiausios jo gyvenime, kunigaikštis tarėsi esąs mažas Napoleonas; jis buvo skaitęs, kad tam didžiam žmogui rodžiusi palankumą ne viena jo rūmų gražuolė. Pasijutęs Napoleonu meilės dalykuose, jis prisiminė buvęs panašus į jį ir kulkoms švilpiant. Jo širdis dar džiūgavo dėl savo tvirto elgesio su ponia Sanseverina. Nusimanydamas atlikęs sunkų žygį, dvi savaites jis buvo visai kitas žmogus; jį ėmė jaudinti aukštesnės mintys, bent kiek sutvirtėjo būdas.

Tą dieną pirmasis jo darbas buvo sudeginti raštą, kuriuo Rasiui buvo suteikiamas grafo titulas; tas raštas jau visą mėnesį gulėjo ant jo rašomojo stalo. Atleido Fabijų Kontį ir įsakė pulkininkui Langei, paskirtam į jo vietą, ištirti visą tiesą apie nuodus. Langė, šaunus lenkų kilmės karininkas, įgąsdino kalėjimo prižiūrėtojus ir pranešė Parmos kunigaikščiui, kad buvo norėta užnuodyti jau pusryčius, skirtus ponui del Dongui; bet į tą sąmokslą būtų reikėję įtraukti per daug žmonių. Kur kas apsukriau buvo viskas parengta pietums, ir jei ne generolo Fontanos pasirodymas tvirtovėje, ponas del Dongas būtų žuvęs. Kunigaikštis nustėro, bet kadangi buvo iš tikrųjų smarkiai įsimylėjęs, pasiguodė mintimi: „Vadinasi, aš iš tiesų išgelbėjau ponui del Dongui gyvybę, ir ponia Sanseverina nedrįs sulaužyti man duotojo žodžio“. Paskui jam į galvą atėjo kita mintis: „Mano amatas sunkesnis, negu aš vaizdavausi: visi yra tos nuomonės, kad ponia Sanseverina labai išmintinga, vadinasi, politika šį sykį sutaria su širdies reikalais. Jeigu ji sutiktų tapti mano ministre pirmininke, iš tikrųjų būtų nuostabu“.

Kunigaikštis taip susierzino dėl tų visų aikštėn iškilusių baisybių, jog vakare atsisakė dalyvauti vaidinime.

– Būčiau neapsakomai laimingas, – kreipėsi jis į ponią Sanseverinę, – jei jūs sutiktumėte viešpatauti mano valstybėje, kaip viešpataujate mano širdyje. Pradžiai papasakosiu jums, ką esu šiandien nuveikęs.

Ir jis smulkiai jai viską papasakojo: kaip sudegino raštą, kuriuo Rasis turėjo būti pakeltas į grafus, kaip paskyrė tvirtovės komendantu Langę, kaip gavo iš jo raportą apie mėginimą nunuodyti ir t. t., ir t. t.

– Jaučiu, man labai trūksta patyrimo valdyti. Grafas žemina mane savo juokavimais, jis krečia juokus net tarnybos posėdžiuose, o aukštosios

draugijos pobūviuose pasakoja dalykus, kuriuos jūs, manau, paneigsite; sako, kad aš esąs vaikas ir kad jis daręs su manimi, kas jam patinką. Valdovas, ponia, vis tiek lieka žmogumi, ir tokie dalykai pykina. Kad visos šitos pono Moskos pasakos nepasitvirtintų, mane prikalbėjo paskirti ministru tą pavojingą nenaudėlį Rasį; ir štai dabar generolas Kontis dar taip tebetiki jo galia, jog nedrįsta prisipažinti, kad jūsų sūnėną numarinti jį sugundę Rasis arba markizė Raversi; man labai maga atiduoti generolą Fabijų Kontį teismui; teisėjai išaiškins, ar jis kaltas dėl pasikėsinimo nunuodyti.

– Bet, valdove, argi jūs turite teisėjų?

– Kaipgi? – nustebo kunigaikštis.

– Jūs turite mokytų teisės žinovų, kurie oriai vaikščioja gatvėmis; bet teisti jie visada teis taip, kaip pageidaus vyraujanti jūsų dvare partija.

Kol jaunasis valdovas pasipiktinęs dėstė aukštu stilium savo mintis, liudijančias veikiau jo širdies tyrumą negu proto įžvalgumą, kunigaikštienė galvojo: „Ar verta man leisti apjuodinti Kontį? Žinoma, ne. Juk tuomet pasidarys neįmanomos jo dukters vedybos su tuo garbingu lėkštapročiu markizu Krešenciu".

Ponia Sanseverina ir kunigaikštis įsileido į ilgą kalbą šia tema. Kunigaikščiui širdis salo iš susižavėjimo. Dėl būsimų Klelijos Konti vedybų su markizu Krešenciu, ir tik šita ypatinga sąlyga, kaip piktai pabrėžė buvusiam tvirtovės komendantui kunigaikštis, jis atleidžia jam kėsinimąsi nunuodyti Fabricijų; bet, ponios Sanseverinos patartas, ištrėmė jį ligi dukters vestuvių dienos. Ponia Sanseverina manė Fabricijaus jau nebemylinti, bet vis dar, kaip ir anksčiau, karštai troško, kad Klelija Konti ištekėtų už markizo Krešencio; ji slapta guodėsi miglota viltimi: gal tuomet Fabricijaus jausmas Klelijai išblėsiąs.

Apsvaigęs nuo laimės, kunigaikštis norėjo dar tą patį vakarą su skandalu atleisti ministrą Rasį. Ponia Sanseverina nusijuokė:

– Ar žinote, ką yra pasakęs Napoleonas? „Žmogus, kuris stovi aukštoj vietoj ir į kurį visi žiūri, turi stengtis nedaryti ūmių judesių." Bet šį vakarą jau ir per vėlu, atidėkime reikalus rytdienai.

Ji norėjo laimėti laiko, pasitarti su grafu ir jam smulkiausiai atpasakojo visą to vakaro pokalbį su kunigaikščiu, tik nutylėjo dažnas kunigaikščio

užuominas į pažadą, nuodijantį jai gyvenimą. Ponia Sanseverina guodėsi viltimi, kad sugebės pasidaryti kunigaikščiui tokia reikalinga, jog įstengs prikalbėti jį atidėti to pažado tesėjimą neribotam laikui sakydama: „Jei būsite toks žiaurus, jog priversite mane patirti šį pažeminimą, aš niekada jums to neatleisiu ir kitą dieną amžinai išvyksiu iš jūsų valdomų žemių".

Kai ponia Sanseverina paklausė grafą, kokį likimą skirti Rasiui, tasai pažiūrėjo į dalyką labai filosofiškai. Generolas Fabijus Kontis ir Rasis išvyko pakeliauti po Pjemontą.

Fabricijaus byloje iškilo savotiška kliūtis: teisėjai norėjo vienu balsu išteisinti jį jau per pirmąjį teismo posėdį. Grafui teko net griebtis grasinimų, kad byla užtruktų nors savaitę ir kad teisėjai teiktųsi išklausyti visus liudytojus. „Tie žmonės nepataisomi", – pagalvojo jis.

Rytojaus dieną po išteisinimo Fabricijus del Dongas užėmė pagaliau šauniojo arkivyskupo Landrianio generalvikaro vietą. Tą pačią dieną kunigaikštis pasirašė ir išsiuntė skubius raštus dėl Fabricijaus paskyrimo koadjutorium su įpėdinystės teise; nepraėjus nė dviem mėnesiams, Fabricijus tą vietą gavo.

Visi sveikino kunigaikštienę, kad jos sūnėnas toks rimtas; bet iš tikrųjų jis buvo nusiminęs. Rytojaus dieną po jo išlaisvinimo, po to, kai buvo atleistas bei ištremtas generolas Fabijus Kontis ir ypač išaukštinta ponia Sanseverina, Kleliją priglaudė jos teta grafienė Kontarini, turtinga sena moteris, tesirūpinanti savo sveikata. Klelija būtų galėjusi dabar su Fabricijum matytis; tačiau jei kas būtų žinojęs ankstesnius jų santykius ir pamatęs dabartinį jos elgesį, tikrai būtų galėjęs pamanyti, jog kartu su pavojais, grėsusiais jos mylimajam, dingo ir jos meilė jam. Fabricijus dažnai, kiek tai leido padorumas, eidavo pro Kontarinių rūmus, maža to, per didžiausią vargą jis pasisamdė butuką prieš tų rūmų antrojo aukšto langus. Kartą Klelija neatsargiai sustojo ties langu pasižiūrėti einančios pro šalį procesijos, bet staiga, siaubo pagauta, atšoko atgal: ji pažino Fabricijų; apsirengęs kaip vargingas darbininkas juodais drabužiais, jis žiūrėjo į ją pro langą iš skurdaus namelio, kur vietoj stiklų buvo užtrauktas alyvuotas popierius, kaip ir jo kameroj Farnezių bokšte. Fabricijus labai būtų norėjęs įtikinti save, kad Klelija šalinasi jo vien dėl nemalonės, ištikusios jos tėvą, kurią

gandai aiškino ponios Sanseverinos įsikišimu; bet jis per daug gerai žinojo kitą to šalinimosi priežastį, ir niekas negalėjo išblaškyti jo liūdesio.

Jo nesujaudino nei išteisinimas, nei paskyrimas į tokias aukštas pareigas, pirmas jo gyvenime, nei puiki padėtis aukštuomenėje, nei pagaliau tai, kad jam kaip įmanydami įtaikavo visi diecezijos dvasininkai ir visi dievmeldžiai. Puikus butas, kurį jis turėjo Sanseverinos rūmuose, pasidarė jam per ankštas. Kunigaikštienė su didžiausiu malonumu užleido jam visą trečiąjį savo rūmų aukštą ir du gražius salonus antrajame aukšte, kur visuomet buvo pilna žmonių, laukiančių progos pasigerinti jaunajam koadjutoriui. Išlyga dėl būsimosios įpėdinystės padarė negirdėtą įspūdį krašte; dabar visi tvirti Fabricijaus būdo bruožai, kuriais kadaise taip piktinosi plikšiai siauraprotiai dvariškiai, buvo laikomi dorybėmis.

Fabricijus gavo didelę filosofijos pamoką: jis nė kiek nesidėjo į širdį visos šitos pagarbos ir prabangiuose kambariuose su dešimčia liokajų, vilkinčių jo livrėja, jautėsi nelaimingesnis negu lentiniame narve Farnezių bokšte, kur jį supo šlykštūs prižiūrėtojai ir kur jis turėjo amžinai drebėti dėl savo gyvybės. Jo motiną ir seserį, kunigaikštienę V..., atvykusias į Parmą pasidžiaugti jo šlove, labai sujaudino jo gilus liūdesys. Markizė del Dongo, dabar proziškiausia visų moterų, taip dėl to susirūpino, jog nutarė, kad Farnezių bokšte jam buvę įduota kokių lėto veikimo nuodų. Nors ir nepaprastai santūri, ji laikė savo pareiga pakalbėti su juo apie tokį nesuprantamą jo liūdesį, bet Fabricijus, nieko neatsakęs, tik apsipylė ašaromis.

Daugybė privilegijų, kurias teikė jo aukšta padėtis, jį tik erzino. Jo brolis, tasai garbėtroška, ėdamas žemiausio egoizmo, atsiuntė jam beveik oficialų sveikinimo laišką ir pridėjo prie jo penkiasdešimt tūkstančių frankų čekį, kad Fabricijus, kaip rašė naujai iškeptasis markizas, galėtų nusipirkti jo titului pritinkančius arklius ir karietą. Fabricijus nusiuntė tuos pinigus jaunėlei seseriai, prastai nutekėjusiai.

Grafo Moskos užsakymu buvo puikiai išversta į italų kalbą Valserų del Dongų giminės genealogijos knyga, kurią kadaise lotyniškai buvo parašęs Parmos arkivyskupas Fabricijus. Vertimas buvo išleistas prabangiu leidiniu su lygiagrečiu lotynišku tekstu; graviūros buvo pakeistos nuostabiomis litografijomis, pagamintomis Paryžiuje. Ponia Sanseveri-

na panoro, kad šalia pirmojo arkivyskupo portreto būtų įdėtas gražus Fabricijaus portretas. Knyga buvo išleista kaip Fabricijaus vertimas, tariamai jo atliktas pirmojo kalinimo valandomis. Bet viskas buvo užgesę mūsų didvyrio širdyje, net ir garbėtroška, tokia būdinga žmogui, jis nesiteikė perskaityti nė vieno šio veikalo puslapio, nors buvo skelbiama, kad tai esąs jo darbas. Jo visuomeninė padėtis reikalavo vieną šio vertimo egzempliorių, prabangiai įrištą, įteikti kunigaikščiui, o kunigaikštis, jausdamas pareigą atsimokėti už žiaurios mirties pavojų, kurio Fabricijus tik per plauką išvengė, suteikė jam privilegiją įeiti į savo miegamąjį – malonė, teikianti *ekscelencijos* titulą.

Dvidešimt šeštasis skyrius

Fabricijus savo niauraus liūdesio pajėgdavo atsikratyti vien tomis akimirkomis, kai tūnodavo butuke priešais Kontarinių rūmus, kur, kaip žinoma, rado prieglobstį Klelija, pasislėpęs už lango, kuriame vietoj alyvuoto popieriaus liepė įstatyti stiklą; nuo to laiko, kai išėjo iš tvirtovės, jis matė Kleliją tik kelis kartus, ir jį baisiai prislėgė akivaizdus jos pasikeitimas, kurį jis laikė blogiausia pranašyste. Po to, kai ji nusidėjo, jos veide atsirado kilni ir rimta, iš tikrųjų nuostabi išraiška; ji atrodė turinti trisdešimt metų. Fabricijus jautė, kad šitas nepaprastas pokytis yra kažkokio tvirto pasiryžimo atspindys. „Ji kas valandėlę prisiekinėja sau, – galvojo jis, – kad ištikimai laikysis apžado, kurį padarė madonai, – niekados nematyti manęs".

Fabricijus tik iš dalies atspėjo Klelijos kančias; ji žinojo, kad jos tėvas, patekęs į didžiausią nemalonę, gali grįžti į Parmą ir pasirodyti dvare (o be šito jis gyventi negalėjo) tik jos jungtuvių su markizu Krešenciu dieną; ji parašė tėvui, kad sutinkanti tekėti už markizo. Generolas gyveno tada Turine ir iš sielvarto sirgo. Nenuostabu, kad šitas sunkus sprendimas ir pasendino ją dešimčia metų.

Ji puikiai suprato, kad Fabricijus turi nusisamdęs butuką su langu priešais Kontarinių rūmus, bet tik vieną kartą turėjo nelaimę pamatyti jį; kai tik lange šmėkštelėdavo žmogus, galvos forma ar povyza bent kiek primenantis Fabricijų, ji tuoj pat užsimerkdavo. Vienintelė jos paguoda buvo dabar didis maldingumas ir pasitikėjimas madona. Jai labai skaudėjo širdį, kad prarado pagarbą tėvui; jos būsimasis vyras jai atrodė lėkščiausio būdo žmogus, savo jausena nė kiek neprašokantis aukštuomenės lygio; be to, ji dievino žmogų, kurio neprivalėjo niekada regėti, nors jis vis dėlto turėjo teisę į ją. Ši paini situacija atrodė jai absoliuti nelaimė, ir, turime pripažinti, ji buvo teisi. Ištekėjus jai būtų reikėję apsigyventi kur nors už poros šimtų mylių nuo Parmos.

Fabricijus žinojo, kad Klelija nepaprastai kukli, numanė, kad jai turi nepatikti kiekvienas neįprastas žygis, kuris gali, jei iškiltų aikštėn, užtraukti apkalbas. Ir vis dėlto, nebesitverdamas begaliniu liūdesiu ir nepajėgdamas žiūrėti, kaip ji kiekvieną kartą nusigręžia nuo jo, jis ryžosi papirkti du ponios Kontarini, jos tetos, tarnus. Sykį temstant, persirengęs pasiturinčiu kaimiečiu, Fabricijus atėjo prie rūmų vartų, kur jo laukė vienas papirktųjų tarnų; pasisakė atvykęs iš Turino ir turįs Klelijai laiškų nuo tėvo. Tarnas nuėjo su tuo pranešimu pas Kleliją, užvedęs Fabricijų į didelį prieškambarį antrajame rūmų aukšte. Čia Fabricijus praleido turbūt nerimastingiausią savo gyvenime ketvirtį valandos. Jei Klelija atstums jį, jam nebeliks vilties rasti dvasios ramybę. „Tada iš karto atsikratysiu tų nemalonių rūpesčių, kuriuos krauna man ant pečių naujosios mano pareigos; Bažnyčią aš išvaduosiu nuo netikusio kunigo, o pats prasimanytu vardu prisiglausiu kuriame kartūziečių vienuolyne“. Pagaliau tarnas grįžęs pranešė, kad panelė Klelija Konti sutinkanti jį priimti. Mūsų didvyris visai prarado drąsą; lipdamas laiptais į trečiąjį aukštą, jis iš baimės vos laikėsi ant kojų.

Klelija sėdėjo prie mažo staliuko, ant kurio degė tik viena žvakė. Kai atpažino persirengusį Fabricijų, ji tuoj atšoko ir pasislėpė tolimiausiame salono kamputyje.

– Štai kaip jums rūpi mano sielos išganymas! – šūktelėjo ji, įkniaubusi veidą į rankas. – Jūs vis dėlto žinote, kad tada, kai mano tėvas vos

nemirė nuo nuodų, aš padariau apžadus madonai niekados jūsų nebematyti. Tuos apžadus sulaužiau tik tą nelaimingiausią savo gyvenimo dieną, kai gryniausia širdimi buvau įsitikinusi, kad turiu gelbėti jus nuo mirties. Gana jau ir to, kad, savavališkai ir tikriausiai nusikalstamai išsiaiškinusi savo apžadus, sutikau išklausyti jus.

Šitas paskutinis sakinys taip nustebino Fabricijų, jog nudžiugti jis susiprato tik po kelių akimirkų. Jis laukė, kad Klelija labai supyks ir pabėgs; pagaliau jis atgavo nuovoką ir užpūtė tą vienintelę žvakę. Nors jis manėsi teisingai supratęs Klelijos valią, bet visas drebėjo, žengdamas į tą salono kampelį, kur ji glūdojo už sofos; nežinojo, ar neįžeis jos, pabučiuodamas jai ranką, bet ji, visa virpėdama iš meilės, puolė jam į glėbį.

– Fabricijau, brangusis! – tarė ji. – Kaip ilgai tu neatėjai! Aš galiu kalbėti su tavim tik trumpą valandėlę, nes tai tikriausiai sunki nuodėmė; kai įsižadėjau niekados tavęs nebematyti, tikriausiai turėjau galvoje, kad ir nebekalbėsiu niekada su tavim. Bet kaip tu galėjai taip žiauriai persekioti mano vargšą tėvą už jo sumanymą keršyti tau? Juk ir jo paties prieš tai vos nenunuodijo, kad tau būtų lengviau pabėgti. Ar neprivalėjai tu padaryti ko nors dėl manęs? Juk aš nepaisiau, kad galiu prarasti gerą vardą gelbėdama tave. Beje, tu štai dabar amžinai susisaistęs kunigo šventimais ir negalėtum vesti manęs, net jei aš sugalvočiau, kaip nušalinti koktųjį markizą. Be to, kaip tu drįsai tą vakarą, kai ėjo procesija, stengtis pamatyti mane ryškioje šviesoje ir įžūliausiai pažeisti mano šventus apžadus madonai?

Fabricijus spaudė ją glėbyje, netekęs galvos iš nuostabos ir laimės.

Pokalbis, prasidėjęs tokia daugybe klausimų, negalėjo greitai užsibaigti. Fabricijus papasakojo jai visą tiesą apie jos tėvo ištrėmimą; ponia Sanseverina esanti čia niekuo dėta dėl visai paprastos priežasties: jai nė mintis nekilusi, kad nunuodyti Fabricijų sumanęs generolas Kontis; ji visados buvusi tos nuomonės, kad toks pokštas įmanomas tik Raversi klikai, kurios tikslas – pašalinti grafą Moską. Šita smulkiai išdėstyta istorinė tiesa labai pradžiugino Kleliją; jai buvo skaudu neapkęsti artimų Fabricijui žmonių. Dabar ji nebežiūrėjo į kunigaikštienę su pavydu.

To vakaro atnešta laimė truko vos kelias dienas.

Iš Turino parvyko gerasis donas Čezarė; pasisėmęs drąsos iš nepriekaištingo savo širdies tyrumo, jis išdrįso pasirodyti pas našlę kunigaikštienę. Gavęs iš jos žodį, kad ji nepiktnaudžiausianti paslaptim, kurią jis atskleisiąs jai, pripažino, kad jo brolis, suvedžiotas klaidingo garbės supratimo ir tardamasis esąs apjuoktas bei praradęs gerą vardą visuomenės akyse dėl Fabricijaus pabėgimo, laikė savo pareiga atsikeršyti.

Nepakalbėjęs nė dviejų minučių, donas Čezarė savo bylą laimėjo: kunigaikštienę sujaudino krištolinis jo dorumas, ji nebuvo pratusi matyti tokių žmonių. Donas Čezarė patiko jai kaip naujovė.

– Paspartinkite generolo dukters jungtuves su markizu Krešenciu, ir aš, duodu jums žodį, padarysiu visa, ką galiu, kad generolas būtų priimtas taip, lyg grįžęs iš kelionės. Pasikviesiu jį pietų. Jūs patenkintas? Žinoma, pradžioje elgesys su juo bus šaltokas, ir tegul jis neskuba prašytis vėl paskiriamas tvirtovės komendantu. Bet jūs žinote, kad aš esu draugiškai nusiteikusi markizo atžvilgiu ir nejausiu pagiežos jo uošviui.

Apsiginklavęs tokiais pažadais, donas Čezarė atėjo pas seserėčią ir pareiškė, kad jos tėvas sergąs iš nusiminimo ir jo gyvybė esanti jos rankose. Jau keletą mėnesių jis negavęs pasirodyti jokiame dvare.

Klelija nutarė pasimatyti su tėvu, kuris slapstėsi svetima pavarde kaimelyje netoli Turino, įsivaizdavęs, kad Parmos dvaras spiriąs Turino valdžią išduoti nusikaltėlį ir norįs jį nuteisti. Klelija pamatė, kad jis iš tikrųjų serga ir beveik išprotėjęs. Tą patį vakarą ji parašė Fabricijui laišką, kuriuo amžinai atsisveikino su juo. Gavęs laišką, Fabricijus, savo būdu tapęs visiškai panašus į mylimąją, pasitraukė į kalnus už dvidešimt mylių nuo Parmos, į Velejos vienuolyną. Klelijos laiškas buvo dešimties puslapių; kadaise ji buvo prisiekusi jam netekėti už markizo be jo sutikimo, todėl dabar prašė tą sutikimą duoti; iš Velejos vienuolyno Fabricijus atsakė jai laišku, kupinu tyriausio draugiškumo, ir sutikimą davė.

Gavusi tą laišką, kurio draugiškas tonas ją, reikia pasakyti, suerzino, Klelija pati paskyrė savo vestuvių dieną; vestuvių iškilmės suteikė dar daugiau tviskesio Parmos dvaro gyvenimui, ir taip jau labai prašmatniam tą žiemą.

Ranucijus Ernestas V, nors apskritai ir šykštus, tačiau beprotiškai įsimylėjęs, tikėjosi pririšti ponią Sanseveriną prie savo dvaro, tad prašė savo motiną paimti didžiulę pinigų sumą ir rengti pramogas. Vyriausioji rūmininkė mokėjo puikiai panaudoti šias pridėtines lėšas: pramogos Parmos dvare tą žiemą priminė gražiausius Milano dvaro laikus ir malonųjį princą Eugenijų, Italijos karaliaus vietininką, kurio gera širdis taip ilgai išliko gyva žmonių atmintyje.

Dėl koadjutoriaus pareigų Fabricijus turėjo grįžti į Parmą, bet ir čia jis pareiškė, kad pamaldumo sumetimais ir toliau gyvens kaip atsiskyrėlis nedideliuose apartamentuose, kuriuos monsinjoras Landrianis, jo globėjas, įsiūlė jam arkivyskupo kurijoje, ir užsidarė juose tik su vienu tarnu. Taigi jis nesirodė nė vienoje iš prašmatniausių dvaro pramogų, ir tas jam pelnė Parmoje ir būsimojoje diecezijoje didžio šventumo garsą. Nors atsiskirti nuo pasaulio Fabricijų paskatino tik gilus ir beviltiškas liūdesys, šitas atsiskyrimas padarė visai nelauktą įspūdį: šaunusis arkivyskupas Landrianis, kuris visada jį taip mėgo ir iš tikrųjų pats sumanė padaryti savo koadjutoriumi, ėmė jam po truputį pavydėti. Arkivyskupas visai pagrįstai buvo įsitikinęs turįs pareigą lankytis visose dvaro iškilmėse, kaip tatai įprasta Italijoje. Tomis progomis jis vilkėdavo iškilmingus apeiginius drabužius, beveik niekuo nesiskiriančius nuo tų, su kuriais jį matydavo prie altoriaus katedroje. Šimtai tarnų, susirinkusių kolonomis papuoštame rūmų vestibiulyje, visados atsistodavo ir paprašydavo monsinjorą palaiminimo, o šis maloningai stabtelėdavo ir palaimindavo juos. Ir kartą tokią iškilmingos tylos akimirką monsinjoras Landrianis išgirdo kažką sakant:

– Mūsų arkivyskupas važinėja po pokylius, o monsinjoras del Dongas neišeina iš savo kambario!

Tą akimirką baigėsi ta begalinė malonė, kurią buvo įgijęs arkivyskupo rūmuose Fabricijus; bet dabar jo paties sparnai jau buvo sutvirtėję. Nors šitaip elgtis jį vertė tik neviltis, apėmusi dėl Klelijos vedybų, žmonės tokį jo elgesį laikė kuklaus ir įstabaus dievobaimingumo apraiška, ir davatkos skaitė kaip dorovinių pamokymų šaltinį jo šeimos kilmės knygą, persunktą beprotiškiausios tuštybės. Knygininkai išleido litografinį

Fabricijaus portretą, ir jis buvo išgraibstytas per kelias dienas, o ypač pirko jį prastuomenė; graveris per savo neišmanymą papuošė Fabricijaus portretą keliais ornamentais, kurie gali būti vien vyskupo portrete, bet į kuriuos negali pretenduoti koadjutorius. Vienas toks portretas pateko į rankas arkivyskupui, ir tada jo rūstybė tapo begalinė; jis pasikvietė Fabricijų, labai griežtai išbarė jį ir įsikarščiavęs pavartojo keletą itin šiurkščių žodžių. Fabricijui, kaip ir galima numanyti, nereikėjo ypatingų pastangų pasielgti taip, kaip tokiu atveju būtų pasielgęs Fenelonas[108]; jis išklausė arkivyskupo su didžiausiu, koks tik įmanomas, nusižeminimu ir pagarba, ir kai pagaliau šis dignitorius baigė kalbėti, Fabricijus išdėstė jam visą tos genealogijos knygos istoriją: grafas Moska užsakęs išversti šią knygą jam pirmąkart bekalint tvirtovėje; vertimas buvęs išspausdintas pasaulietiškais tikslais, kurie jam visados atrodę nelabai suderinami su jo luomu; o dėl portreto, tai jis neturėjęs nieko bendra nei su pirmąja, nei su antrąja laida; kai knygininkas atsiuntęs jam į arkivyskupiją per rekolekcijas dvidešimt keturis šios antros laidos egzempliorius, jis paliepęs tarnui knygyne nupirkti dvidešimt penktąjį; šitaip sužinojęs, kad jo atvaizdas pardavinėjamas po trisdešimt su, jis nusiuntęs šimtą frankų kaip mokestį už anuos dvidešimt keturis jam padovanotus egzempliorius.

Nors visi šie argumentai buvo dėstomi šalčiausiu tonu, kokiu gali kalbėti žmogus, kuriam širdį slegia visai kiti rūpesčiai, arkivyskupo rūstybė virto įdūkiu; jis net apkaltino Fabricijų veidmainyste.

„Šit kokie yra žmonės, iš prasčiokų kilę, – pagalvojo Fabricijus, – net jeigu jie apdovanoti protu!“

Tuo metu jis turėjo daug rimtesnį rūpestį: teta laiškais jį spyrė grįžti į savo butą Sanseverinos rūmuose ar bent retkarčiais aplankyti ją. Bet Fabricijus žinojo, kad ten jis būtinai išgirs kalbant apie prašmatnias iškilmes, kurias markizas Krešencis surengė savo vestuvių proga, o jis nebuvo tikras, kad įstengs ramiai, neparodydamas savo jausmų, šias kalbas pakelti.

Prieš jungtuvių apeigas Fabricijus prisiėmė ištisai savaitei visiško tylėjimo apžadus, įsakęs savo tarnui ir arkivyskupijos žmonėms, su kuriais turėjo reikalų, visai į jį nesikreipti.

Sužinojęs apie šią naują Fabricijaus išmonę, monsinjoras Landrianis dažniau negu pirma ėmė jį kviestis pas save ir leistis su juo į ilgiausius pokalbius; jis net įpareigojo Fabricijų kalbėtis su kai kuriais periferijos kanauninkais, nusiskundžiančiais, kad arkivyskupo kurija pažeidusi jų privilegijas. Fabricijus žiūrėjo į visus šituos dalykus visai abejingai, kaip žmogus, kurį vargina kitos mintys. „Geriau man būtų tapti kartūziečiu, – galvojo jis. – Aš mažiau kankinčiausi tarp Velejos skardžių".

Jis apsilankė pas tetą ir, apkabinęs ją, neįstengė sulaikyti ašarų. Buvo smarkiai pasikeitęs, jo akys nepaprastai sulysusiame veide atrodė tokios didelės, jog, regisi, virto iš kaktos, o jis pats buvo toks geibus ir nelaimingas su savo ankšta, juoda, apšepusia paprasto kunigo sutana, jog kunigaikštienė, pirmo įspūdžio paveikta, taip pat apsiverkė; bet kai po valandėlės prisiminė, kad dėl šito jauno gražaus vyro išvaizdos pasikeitimo kaltos Klelijos vedybos, ją apėmė pyktis, mažne toks pat stiprus kaip arkivyskupo, tik ji sumaniau mokėjo jį tvardyti. Ji pasirodė tokia žiauri, jog nuodugniai išdėstė kai kurias vaizdžias smulkmenas, pagarsinusias žavius pokylius, iškeltus markizo Krešencio. Fabricijus tylėjo, tiktai kone mėšlungiškai merkė akis ir išbalo dar labiau, nors tat jau rodėsi nebeįmanoma. Šitokiomis aštraus skausmo akimirkomis jo išbalęs veidas pasidarydavo žalsvas.

Užėjo grafas Moska; tai, kas atsivėrė prieš jo akis, pasirodė jam neįtikėtina ir galutinai išgydė jį nuo pavydo, kurį jis vis dar jautė Fabricijui. Šitas išmanus žmogus ėmė labai atsargiai ir labai gudriai kalbinti Fabricijų, bandydamas sužadinti jo susidomėjimą šio pasaulio reikalais. Grafas jam visada jautė didelę pagarbą ir nestokojo draugiškumo; tas draugiškumas virto beveik atsidavimu, kai jam nebekliudė pavydas. „Iš tikrųjų brangiai jis užmokėjo už savo prašmatnią karjerą", – galvojo jis, perbėgęs mintimis visas Fabricijaus negandas. Dėdamasis norįs parodyti jam Parmedžanino paveikslą, kurį valdovas padovanojo kunigaikštienei, grafas pasivedėjo Fabricijų į šalį.

– Klausykite, bičiuli, pasikalbėkime kaip vyras su vyru: ar negalėčiau jums kuo nors padėti? Nebijokite, aš jūsų nekamantinėsiu, bet gal jums reikia pinigų? Gal mano įtaka praverstų? Sakykite, aš mielai jums padėsiu; jei jums patogiau išsipasakoti laišku – rašykite.

Fabricijus jautriai pabučiavo grafą ir pradėjo kalbą apie paveikslą.

– Jūsų elgesys, – subtiliausios diplomatijos pavyzdys, – tarė grafas, vėl grįžęs prie žaismingo pokalbio tono. – Jūs rengiate sau labai malonią ateitį: valdovas jus gerbia, žmonės garbina, dėl jūsų juodos nudryžusios sutanos monsinjoras Landrianis negali naktimis ramiai miegoti. Apie šiuos reikalus aš šiek tiek nusimanau, bet, dievaži, nieko geresnio patarti negalėčiau. Jūs žengiate pirmuosius žingsnius, jums vos dvidešimt penkeri metai, bet pasiekėte beveik tobulybę. Valdovo rūmuose daug kalbama apie jus; ar žinote, kas padėjo jums laimėti tą neįprastą jūsų amžiuje pagarbą? Jūsų juoda nudryžusi sutana. Kaip žinote, mudu su kunigaikštiene įsigijome buvusius Petrarkos rūmus ant gražios kalvos miško tankmėje, prie Po; kai jums kada įkyrės smulkios piktos intrigos ir pavydas, kodėl jums nepasidaryti Petrarkos įpėdiniu? Jo garbė dar labiau iškels jūsiškę.

Grafas iš kailio nėrėsi besistengdamas, kad atsiskyrėlio veidas nušvistų šypsena, bet veltui. Fabricijaus pasikeitimas stulbino juo labiau, kad anksčiau jo veidui buvo galima prikišti nebent vieną dalyką – kartais jis visai be jokios priežasties reikšdavo palaimą ir linksmybę.

Prieš atsisveikindamas grafas vis dėlto pasakė, kad, nepaisant atsiskyrėliško gyvenimo, Fabricijaus rimtumas galėtų pasirodyti nenuoširdus, jeigu jis neatvyktų į dvarą ateinantį šeštadienį – senosios kunigaikštienės gimimo dieną. Šie žodžiai buvo Fabricijui lyg durklo smūgis. „Dieve brangus! – pagalvojo jis. – Ir ko aš atėjau į šiuos rūmus!" Jis negalėjo be virpulio pagalvoti, koks susitikimas jo laukia dvare. Toji mintis nustelbė visas kitas; jis nusprendė, kad vienintelė išeitis jam būtų atvažiuoti į rūmus, kai tik bus atidarytos salonų durys.

Iš tiesų monsinjorą del Dongą vieną iš pirmųjų tarnai paskelbė atvykus į didžiąsias iškilmes, ir senoji kunigaikštienė priėmė jį itin maloniai. Fabricijus įsmeigė akis į laikrodį sienoje ir, kai praėjo lygiai dvidešimt minučių nuo jo įžengimo į saloną, pakilo atsisveikinti; bet tuo pat metu pas motiną įėjo valdovas. Kelias minutes pagarbiai su juo pašnekėjęs, Fabricijus ėmė gudriai trauktis durų link; bet čia, nelaimei, jį sulaikė vienas tų nežymių dvaro gyvenimo įvykių, kuriuos taip sumaniai mokėjo parengti

vyriausioji rūmininkė: jį prisivijo budįs šambelionas ir pasakė, kad jis paskirtas lošti visto su valdovu. Parmoje tatai laikoma neapsakoma garbe, toli viršijančia koadjutoriaus rangą. Lošti vistą su valdovu ypatinga garbė buvo net pačiam arkivyskupui. Šambeliono žodžiai pervėrė Fabricijui širdį, ir nors jis mirtinai neapkentė viešo skandalo, buvo besakąs, kad jam staiga pasidarę silpna; bet pagalvojo, kad jį užpuls klausinėti ir reikšti užuojautą, – dar nepakenčiamesnis daiktas negu lošimas. Tą dieną jam baisu buvo leistis į kalbas.

Laimė, tarp aukštųjų asmenų, atvykusių pareikšti pagarbos senajai kunigaikštienei, buvo ir brolių minoritų[109] generolas. Šitas vienuolis, didžiai mokytas žmogus, garbingas varžovas Fontanai ir Diuvuazenui [110], buvo pasirinkęs vietą atokesniame salono kampe; Fabricijus atsistojo priešais jį taip, kad pats nematytų salono durų, ir pradėjo kalbą apie teologiją. Bet jo ausį vis tiek pasiekė tarno balsas, skelbiantis markizo ir markizės Krešencių vardus. Fabricijus, pats to nesitikėdamas, pajuto, kaip jį suėmė baisus pyktis.

„Jei aš būčiau Borisas Valsera, – pagalvojo jis (tai, buvo vienas pirmojo Sforcos generolų), – persmeigčiau tą nerangųjį markizą kaip tik va šituo mažyčiu durklu su dramblio kaulo rankena, kurį man padovanojo Klelija tą palaimingą dieną, ir pamokyčiau jį už įžūlumą rodytis su savo markize ten, kur aš esu!“

Jo veidas taip persimainė, jog brolių minoritų generolas net pasiteiravo:

– Jūsų ekscelencija blogai jaučiatės?

– Baisiai skauda galvą... nuo tų visų šviesų man bloga... turiu likti čia tik todėl, kad esu pakviestas lošti visto su valdovu.

Išgirdęs šiuos žodžius, brolių minoritų generolas, kilimo miestietis, taip suglumo, jog, nieko geresnio nesumanydamas, ėmė linkčioti prieš Fabricijų; tasai, savo ruožtu dar labiau sutrikęs už minoritų generolą, ėmė kalbėti keistai karščiuodamasis; jis juto, kad už jo nugaros įsivyravo didi tyla, bet nesiryžo atsigręžti. Staiga kažkas pastukseno griežikliu į gaidų pultą; pasigirdo riturnelės garsai, ir grasioji ponia P... uždainavo garsią anais laikais Čimarozos ariją:

Quelle pupille tenere! [111]

Fabricijus ištvėrė porą pirmųjų taktų, bet netrukus visas jo pyktis dingo, ir jį apėmė nesutvardomas noras verkti. „Dieve brangus! – pagalvojo jis. – Kokia juokinga scena! Ir aš dar su šituo drabužiu!" Jis nusprendė, kad protingiau bus pasiaiškinti.

– Tie nepaprasti galvos skausmai, jei tik aš juos, kaip šį vakarą, stengiuosi nuslopinti, – tarė jis brolių minoritų generolui, – užsibaigia ašaromis, o jos gali sukelti piktus liežuvius prieš mūsų luomo žmogų; todėl prašau jūsų, garbusis tėve, leisti man verkti atsigręžus į jus ir nekreipti į mane dėmesio.

– Mūsų tėvas provinciolas Katandzaroje skundžiasi tokia pat negalia, – tarė minoritų generolas ir pusbalsiu ėmė pasakoti be galo ilgą istoriją.

Juokinga tėvo provinciolo istorija su detaliu jo vakarienių apsakinėjimu privertė Fabricijų nusišypsoti, o tai jam buvo seniai nebepasitaikę; bet netrukus jis nustojo klausytis, ką pasakoja minoritų generolas. Ponia P... nuostabiai dainavo Pergolezės ariją (kunigaikštienė mėgo senamadišką muziką). Už trijų žingsnių nuo Fabricijaus kažkas lengvai subraždėjo; pirmą kartą šį vakarą Fabricijus atsigręžė. Krėsle, po kuriuo ką tik sugirgždo parketas, sėdėjo markizė Krešenci, jos akys, pasruvusios ašarom, susidūrė tiesiai su Fabricijaus akimis, kurios taip pat ne ką geriau atrodė. Markizė nuleido galvą; valandėlę Fabricijus dar žiūrėjo į ją, tarytum pirmą kartą pamatęs šitą briliantais papuoštą galvutę; bet jo žvilgsnis reiškė pyktį ir panieką. Paskui, pakartojęs mintyse: „Bet mano akys niekada į tave nepažiūrės", jis atsigręžė į generolą tardamas:

– Jaučiu, kad mano negalia darosi visai nepakenčiama!

Iš tiesų – daugiau kaip pusvalandį Fabricijus verkė graudžiomis ašaromis. Laimė, jį išgelbėjo Mocarto simfonija, kurią, kaip paprastai Italijoje, orkestras bjauriai išdarkė: Fabricijui išdžiūvo ašaros.

Jis didvyriškai laikėsi ir nebeatgręžė akių į markizę Krešenci; bet štai ponia P... vėl uždainavo, ir Fabricijaus sieloje, palengvėjusioje nuo ašarų, stojo tyriausia rimtis. Gyvenimas pasirodė jam naujoje šviesoje. „Nejau aš tariuosi galėsiąs ją taip greit ir visiškai užmiršti? – galvojo jis. – Argi

tai įmanoma? Paskui jis pasidarė tokią išvadą: „Ar galiu aš būti dar nelaimingesnis, negu buvau per tuos du mėnesius? O jei mano kančios jau niekas nebegali padidinti, kam tada besipriešinti malonumui žiūrėti į ją? Ji užmiršo savo priesaikas; ji lengvabūdė; argi ne visos moterys tokios? Bet kas gali užginčyti jos dangišką grožį? Jos akių žvilgsnis keri mane, nors į kitas moteris, visų išgirtas gražuoles, aš tik prisivertęs galiu pažiūrėti. Tad kam spirtis tiems kerams? Turėsiu bent valandėlę poilsio".

Žmones Fabricijus šiek tiek pažinojo, bet aistrų srityje neturėjo jokios patirties, kitaip jis būtų įspėjęs save, kad tas akimirkos malonumas niekais pavers visas jo dviejų mėnesių pastangas užmiršti Kleliją.

Vargšė markizė į šias iškilmes atvyko tik vyro priversta; po pusvalandžio ji norėjo pasišalinti, skųsdamasi bloga savijauta, bet markizas jai pareiškė, kad būtų tiesiog nepadoru pasišaukti karietą ir išvažiuoti, kai daugelis karietų dar tik atvažiuoja, o daug kas tai net išsiaiškintų kaip netiesioginę valdovo motinos surengtų iškilmių kritiką.

– Aš, kaip rūmų garbės kavalierius, turiu būti salone šalia kunigaikštienės, – pridūrė markizas, – ir negaliu pasitraukti, kol svečiai nebus išsiskirstę. Gali tekti ir tikriausiai teks duoti tarnams visokių patvarkymų – juk jie tokie nerūpestingi! Nejau norite, kad šitą garbę aš perleisčiau paprastam kunigaikštienės stalininkui?

Klelija nebesipriešino; ji dar nebuvo pastebėjusi Fabricijaus ir vis tikėjosi, kad jis neateis į šią šventę. Bet prieš pat koncerto pradžią, kai kunigaikštienė leido damoms sėstis, Klelija, labai neapsukri tokiais atvejais, pasijuto atstumta nuo geriausių vietų šalia kunigaikštienės, ir gavo pasiieškoti krėslo pačiame salės gale, kaip tik tame atokiame kampe, kur buvo radęs priebėgą Fabricijus. Kai ji priėjo prie krėslo, jos žvilgsnį patraukė neįprastas tokioje vietoje minoritų generolo apdaras, ir iš pradžių ji nepastebėjo su juo kalbančio liekno vyro kukliu juodu drabužiu; ir vis dėlto kažkokia slaptinga jėga traukė jos akis prie to žmogaus. „Visi čia su uniformomis arba turtingai siuvinėtais frakais – kas gi šitas jaunas vyras, vilkintis kukliai juodai?" Ji atsidėjusi žvelgė į jį, ir tuo tarpu viena dama, taisydamasi sėstis, pajudino jos krėslą. Fabricijus grįžtelėjo, bet ji nepažino jo – toks jis buvo pasikeitęs. Iš pradžių Klelija pagalvojo: „Kaip šitas

žmogus panašus į jį, turbūt tai jo vyresnysis brolis; bet aš maniau, kad jis tik keleriais metais už jį tevyresnis, o šitam kokios keturios dešimtys". Staiga ji atpažino jį iš lūpų kryptelėjimo.

„Vargšelis! Kiek jis iškentėjo! – pagalvojo ji ir nuleido galvą, bet nuleido iš sielvarto, o visai ne tam, kad liktų ištikima savo apžadams. Širdį jai draskė gailesys. – Šitaip jis neatrodė net devynis mėnesius išsėdėjęs tvirtovėje!" Ji daugiau nežiūrėjo į jį, bet nors ir nekreipė akių į tą pusę, regėjo kiekvieną jo judesį.

Po koncerto Klelija matė, kaip jis priėjo prie kunigaikščio lošiamojo stalo, už keleto žingsnių nuo sosto; ji lengviau atsiduso, kai Fabricijus atsidūrė toli nuo jos.

Bet markizas Krešencis jautėsi įžeistas, kad jo žmona sėdi kamputyje toli nuo sosto; jis visą vakarą įtikinėjo vieną damą, kurios vyras buvo jam skolingas pinigų, sėdinčią trečiame krėsle nuo kunigaikštienės, kad jai derėtų pasikeisti su markize vietomis. Kadangi vargšė moteris, savaime suprantama, spyrėsi, jis susirado jos vyrą, savo skolininką, ir tasai privertė savo antrąją pusę paklusti nelinksmam proto balsui; taip markizui pagaliau laimingai pavyko užbaigti derybas dėl pasikeitimo vietomis, ir jis nuėjo atsivesti žmonos.

– Jūs visada pernelyg kukli, – tarė jis jai. – Kodėl einate nuleidusi akis? Jus dar palaikys miestiete, kuri pati stebisi atsidūrusi tokioje vietoje ir į kurią kiti žiūri su nuostaba. Ta patrakėlė vyriausioji rūmininkė visada ką nors ištaisys! Ir dar sako, kad reikią kovoti su plintančiu jakobinizmu! Atsiminkite, kad jūsų vyras turi pirmą vietą tarp vyrų dvariškių našlės kunigaikštienės rūmuose; o jei respublikonams ir pavyktų kada nors panaikinti valdovų dvarus ir net aristokratiją, tai jūsų vyras vis tiek dar liktų turtingiausiu žmogumi šioje valstybėje. Va šito jūs niekaip negalite įsidėti į galvą!

Krėslas, kuriame markizas turėjo malonumą įkurdinti žmoną, tebuvo už šešių žingsnių nuo valdovo lošiamojo stalo; ji matė Fabricijų tik iš profilio, ir jis pasirodė jai toks sulysęs, o svarbiausia – tiek pakilęs nuo šios žemės reikalų, – o juk anksčiau jis reaguodavo į menkiausią įvykį, – kad ji padarė šią pasibaisėtiną išvadą: Fabricijus visiškai pasikeitęs, jis

užmiršo ją; o toks sulysęs jis todėl, kad griežtai laikosi pasninkų, kuriuos sau užsidavė iš pamaldumo. Liūdnas Klelijos mintis patvirtino kaimynų kalbos; koadjutoriaus vardas buvo visų lūpose, dvariškiai bandė aiškintis, iš kur jam tokia nepaprasta malonė: toks jaunas, o pakviestas lošti visto su valdovu! Visi gėrėjosi jo mandagiu abejingumu ir didingais gestais, kai jis mėtė kortas; net kai kirto jo didenybę.

– Tiesiog neįtikėtina! – šūkčiojo seni dvariškiai. – Valdovas maloningas tetai, ir tai jam visiškai apsuko galvą... Bet, dėkui Dievui, ilgai šitaip nebus; mūsų valdovas nemėgsta, kad žmogus prieš jį taip nosį riestų.

Prie kunigaikščio priėjo ponia Sanseverina; dvariškiai, stovėję pagarbiu atstumu nuo lošiamojo stalo ir įstengę nugirsti iš jos pasikalbėjimo su kunigaikščiu tik nuotrupas, pastebėjo, kad Fabricijus smarkiai rausta. „Teta, matyt, padarė jam pastabą, – sakė jie, – dėl jo abejingos, išdidžios laikysenos“. O iš tikrųjų Fabricijus nugirdo Klelijos balsą: ji kažką atsakė senajai kunigaikštienei, kai ta, eidama apie salę, malonėjo prakalbinti ir savo garbės kavalieriaus žmoną. Atėjo laikas pasikeisti vietomis prie visto stalo; Fabricijus gavo atsisėsti tiesiai priešais Kleliją ir keletą kartų neatsispyrė džiaugsmui pažiūrėti į ją. Vargšė markizė, pajutusi jo žvilgsnį, visiškai neteko savitvardos. Užmiršusi savo apžadus, ji irgi įsmeigė į Fabricijų akis, trokšdama įminti, kas dedasi jo širdyje.

Kai kunigaikštis baigė lošti, damos pakilo, ir svečiai perėjo į vaišių salę. Tvarka šiek tiek suiro. Fabricijus atsidūrė visai šalia Klelijos; jis vis dar buvo kupinas pasiryžimo, bet į jį padvelkė lengvučiai Klelijos kvepalai, ir šitas pojūtis sugriovė visus jo ketinimus. Jis priėjo prie jos ir pusbalsiu, tarytum kalbėdamasis pats su savimi, padeklamavo dvi eilutes iš Petrarkos soneto, to paties, kurį buvo davęs atspausdinti ant šilkinės nosinaitės ir pasiuntęs Klelijai nuo Madžorės ežero krantų: „Koks laimingas aš buvau tada, kai žmonės laikė mane nelaimingu, o kaip didžiai pasikeitė mano likimas dabar!“ „Ne, jis neužmiršo manęs, – pagalvojo Klelija džiūgaudama. – Tai kilniai sielai svetimas nepastovumas!“

Ne, jūs nematysite manęs kitokio,
O mielos akys, kur mylėt mane išmokėt.

Klelija išdrįso mintyse pakartoti šias dvi Petrarkos soneto eilutes.

Kunigaikštienė pasišalino tuoj po vakarienės; kunigaikštis ją palydėjo iki jos kambarių ir daugiau iškilmių salėje nebepasirodė. Pasklidus žiniai, kad jis nebegrįš, visi iš karto sujudo eiti; vestibiuliuose kilo didžiausia netvarka; Klelija atsirado šalia Fabricijaus; didi širdgėla Fabricijaus veide sužadino jai gailestį.

– Užmirškime praeitį, – sušnibždėjo ji, – ir priimkite štai šį daiktelį *draugystės* prisiminimui.

Ir ji padėjo savo vėduoklę taip, kad jis galėtų ją paimti.

Viskas pasikeitė Fabricijaus akyse; jis iš karto tapo kitu žmogumi; jau rytojaus dieną pareiškė, kad jo susitelkimo laikas pasibaigęs, ir persikraustė į savo prabangų butą Sanseverinos rūmuose. Arkivyskupas sakė ir pats tikėjo, kad valdovo malonė ir pakvietimas lošti su juo visto visai sumaišę šitam naujai iškeptam šventajam galvą; ponia Sanseverina numanė, kad jis susitaikė su Klelija. Šita mintis, dar labiau sugildžiusi jai širdį, kankinamą prisiminimo apie lemtingąjį pažadą, galutinai paskatino ją išvykti. Dvariškiai atsistebėti negalėjo tokia jos beprotyste. Kaip? Pasišalinti iš dvaro tada, kai jai rodoma malonė – tiesiog begalinė! Grafas, jausdamasis absoliučiai laimingas dabar, kai pamatė, kad tarp Fabricijaus ir kunigaikštienės nebėra jokios meilės, pasakė savo bičiulei:

– Jaunasis valdovas yra įsikūnijusi dorybė, bet aš pavadinau jį vaiku; ar atleis jis man kada nors? Matau tik vieną būdą susitaikinti – turi pasišalinti. Būsiu jam kuo meiliausias ir kuo pagarbiausias, o paskui apsiskelbsiu sergąs ir paprašysiu atleidžiamas. Dabar, kai Fabricijaus ateitis užtikrinta, jūs nesipriešinsite. Bet ar aš galiu reikalauti iš jūsų didžiulės aukos – pakeisti aukštą kunigaikštienės titulą kitu, kur kas menkesniu? Visus valstybinius reikalus pramogos dėlei paliksiu neįmanomai supainiotus: savo ministerijose turėjau keturis ar penkis darbščius, supratingus valdininkus, prieš porą mėnesių atleidau juos į pensiją už tai, kad skaito prancūziškus laikraščius, o į jų vietą paskyriau neįtikėtinus mulkius. Po mūsų išvykimo valdovą užgrius tokie rūpesčiai, jog jis tikriausiai turės atšaukti Rasį, nors ir kokį pasibaisėjimą jam

kelia jo būdas. O aš, sulaukęs įsakymo iš tirono, kurio rankose mano likimas, parašysiu meilų, draugišką laišką savo draugui Rasiui ir pranešiu jam turįs tvirtą pagrindą tikėtis, kad jo nuopelnai netrukus būsią deramai įvertinti.

Dvidešimt septintasis skyrius

Tasai rimtas pokalbis įvyko rytojaus dieną po Fabricijaus sugrįžimo į Sanseverinos rūmus; ponia Sanseverina vis dar negalėjo atsitokėti – tokį įspūdį padarė jai džiaugsmas, trykštantis iš kiekvieno Fabricijaus judesio. „Vadinasi, – galvojo ji, – ta šventuolėlė apgavo mane! Neįstengė priešintis savo mylimajam nė trijų mėnesių!" Jaunajam valdovui, iš prigimties silpnadvasiui, įtikėjimas sėkminga atomazga įkvėpė drąsos toliau siekti meilės; jis nugirdo apie vykstančius Sanseverinos rūmuose pasirengimus iškeliauti, o jo kamerdineris prancūzas, skeptiškai žiūrįs į aukštųjų damų dorą, paskatino jį nedaryti nuolaidų vyriausiajai rūmininkei. Ernestas V ryžosi žengti tokį žingsnį, kad jį griežtai išpeikė ir jo motina, ir visi sveikai galvojantieji dvaro žmonės; o gyventojų akyse šiuo savo poelgiu jis tarytum užtvirtino nuostabų savo palankumą poniai Sanseverinai. Valdovas ją aplankė jos rūmuose.

– Jūs išvažiuojate, – tarė jis rimtu tonu, kuris pasirodė bjaurus poniai Sanseverinai, – taip, išvažiuojate; ketinate apgauti mane ir sulaužyti savo priesaiką! O tačiau jei aš nors dešimt minučių būčiau uždelsęs tą malonę, kurios jūs prašėte Fabricijui, jo nebebūtų tarp gyvųjų. Ir štai jūs norite padaryti mane nelaimingą! Jei ne jūsų priesaika, aš niekada nebūčiau drįsęs jūsų pamilti! Jums, matyt, svetimas garbės pojūtis!

– Blaiviai pasvarstykite, valdove! Ar per visą savo gyvenimą jūs buvote kada nors toks laimingas kaip per šituos keturis paskutinius mėnesius? Jūsų, kaip valdovo, šlovė ir – drįstu manyti – jūsų, kaip simpatingo vyro, laimė niekada nebuvo pasiekusi tokių viršūnių. Štai

kokį sandėrį aš jums siūlau: jei teiksitės jį priimti, aš tapsiu ne jūsų meiluže trumpai akimirkai ir ne dėl to, kad baimės valandėlę išplėšėte iš manęs priesaiką, bet kiekvieną savo gyvenimo valandėlę paskirsiu jūsų laimei; visada būsiu tokia, kokia buvau tuos keturis mėnesius, o galbūt ilgainiui mūsų draugystę apvainikuos ir meilė. Neprisiekčiau, kad tai neįmanoma.

– Jei taip, – džiaugsmingai sušuko kunigaikštis, – imkite kitą, didesnį vaidmenį. Būkite mano ir mano žemių valdove, būkite mano ministre pirmininke; siūlau jums vedybas tokias, kokias man leidžia apmaudžios mano rango elgsenos normos; pavyzdžio toli ieškoti nereikia: Neapolio karalius neseniai vedė Partanos kunigaikštienę. Siūlau jums tai, ką galiu: tokias pat vedybas. Kad įsitikintumėte, jog aš nebe vaikas ir viską apgalvojau, priminsiu jums dar vieną liūdną politinę perspektyvą. Nėmaž nesipuikausiu prieš jus su sąlyga, kurią prisiimu gera valia: būti paskutiniu savo giminės valdovu ir su širdgėla žiūrėti, kaip man esant gyvam didžiosios valstybės dalysis mano palikimą; tebūnie palaiminti šie itin realūs malonumai, nes jie suteikia man dar vieną progą įrodyti jums savo pagarbą ir meilę.

Ponia Sanseverina nedvejojo nė akimirką; kunigaikštis jai buvo nuobodus, o grafas – visais atžvilgiais malonus; pasaulyje buvo tik vienas žmogus, kurį ji būtų pasirinkusi mieliau už grafą. Be to, grafui ji įsakinėja, o kunigaikštis, spiriamas savo rango reikalavimų, daugiau ar mažiau jai įsakinėtų. Jis gali pasidaryti ir neištikimas, įsitaisyti meilužių; po keleto metų amžiaus skirtumas, ko gera, duos jam teisę taip elgtis.

Mintis apie laukiantį jos nuobodulį iš karto nulėmė viską; tačiau ponia Sanseverina, norėdama likti meili, paprašė valdovą leisti jai apsigalvoti.

Per ilga būtų čia kartoti tuos beveik jausmingus ir be galo delikačius žodžius, kuriais ji sugebėjo užmaskuoti savo atsisakymą. Valdovas supyko; jis suprato, kad laimė slysta jam iš rankų. Ką daryti, kai ji išvažiuos iš jo dvaro? Be to, koks pažeminimas, jeigu ji šitaip jį atstums! „Galų gale, ką pasakys prancūzas mano kamerdineris, kai papasakosiu jam apie savo pralaimėjimą?“

Ponia Sanseverina sugebėjo numaldyti kunigaikštį ir pamažu nukreipti derybas į deramas vėžes.

– Jei jūsų didenybė teiksis neskubėti pasinaudoti nelemtu pažadu, siaubingu mano akimis, verčiančiu mane niekinti save pačią, tai aš visą gyvenimą praleisiu jūsų dvare, ir tas dvaras bus visą laiką toks, koks buvo šią žiemą; kiekvieną savo gyvenimo akimirką aš skirsiu tam, kad jūs būtumėte laimingas kaip žmogus ir šlovinamas kaip valdovas. O jei jūsų didenybė reikalausite, kad ištesėčiau tą priesaiką, tai visas likusis mano gyvenimas bus suteptas, ir tučtuojau, kai tik tas įvyks, aš amžinai išvyksiu iš jūsų žemių. Tą dieną, kai neteksiu garbės, jūs matysite mane paskutinį kartą.

Bet kunigaikštis, kaip ir visi silpnadvasiai, buvo užsispyręs. Be to, jo, kaip vyro ir valdovo, išdidumas kentėjo, kad jo pasipiršimas atmestas; jis galvojo apie visas kliūtis, kurias jam būtų reikėję nugalėti, kad aukštoji visuomenė pripažintų šias vedybas ir kurias vis dėlto buvo tvirtai pasiryžęs įveikti.

Tris valandas viena ir kita pusė kartojo vis tuos pačius argumentus, dažnai pasikeisdamas itin aštriais žodžiais. Pagaliau kunigaikštis šūktelėjo:

– Taigi, ponia, jūs norite mane įtikinti, kad neturite garbės pojūčio! Jei tą dieną, kai generolas Fabijus Kontis buvo sugalvojęs nunuodyti Fabricijų, aš būčiau taip ilgai dvejojęs, tai šiandien jūs statydintumėte antkapį savo brolėnui kurioje Parmos bažnyčioje.

– Tik jau ne Parmoje, šitoje nuodytojų šalyje.

– Na ką gi, važiuokite, ponia, – pasakė piktai valdovas, – ir telydi jus mano panieka.

Jis žengė durų link. Tada ponia Sanseverina nusilpusiu balsu pratarė:

– Na, gerai. Ateikite čia dešimtą valandą vakaro, visiškai slaptai, bet jūs skaudžiai apsigausite! Matysite mane paskutinį kartą, o juk aš būčiau visą savo gyvenimą jums paaukojusi, kad būtumėte laimingas, kiek tik gali būti laimingas absoliutus monarchas jakobinų amžiuje. Ir pagalvokite, koks bus jūsų dvaras, kai nebebus manęs: kas jį tada išplėš iš jam įprastos banalybės ir neapykantos?

– O jūs taip pat pagalvokite, kad atsisakote Parmos karūnos, ir daugiau negu karūnos, nes jūs būtumėte buvusi ne šiaip sau Parmos kunigaikštienė, vesta politiniais sumetimais ir nemylima; mano širdis priklauso jums, ir jūs visą gyvenimą būtumėte buvusi absoliuti mano veiksmų ir mano krašto valdovė.

– Taip, bet jos didenybė jūsų motina būtų turėjusi teisę niekinti mane kaip bjaurią intrigantę.

– Na ir kas! Aš būčiau paskyręs jai išlaikymą ir ištrėmęs iš Parmos.

Dar tris ketvirčius valandos tęsėsi tas dagus atsikirtinėjimas. Kunigaikštis, delikatus žmogus, negalėjo ryžtis nei pasinaudoti savo teise, nei leisti poniai Sanseverinai išvažiuoti. Jis buvo girdėjęs, kad reikia vis tiek kokiomis priemonėmis laimėti pirmąją pergalę, o paskui moteris prisirišanti.

Ponia Sanseverina pasipiktinusi išvijo jį, tačiau be trijų minučių dešimtą jis išdrįso vėl pasirodyti, visas drebantis ir didžiai nelaimingas. Pusę vienuoliktos ponia Sanseverina sėdo į karietą ir išvyko į Boloniją. Išvažiavusi iš kunigaikščio valdų, ji tuoj parašė grafui:

„Auka padaryta. Mėnesį laiko nenorėkite, kad būčiau linksma. Fabricijaus aš nebematysiu; laukiu jūsų Bolonijoj ir, kada panorėsite, tapsiu grafiene Moska. Prašau jus tik tiek – neprikalbinėkite manęs grįžti į tą šalį, iš kurios išvažiavau, ir atsiminkite, kad vietoj šimto penkiasdešimt tūkstančių livrų metinių pajamų turėsite daugių daugiausia trisdešimt ar keturiasdešimt tūkstančių. Iki šiol visi mulkiai išsižioję stebėjosi jumis, dabar gerbs jus tik tiek, kiek sugebėsite nusileisti iki jų menkystės. Tu to norėjai, Žoržai Dandenai![112]“

Sutuoktuvės įvyko po savaitės Perudžoje, toje bažnyčioje, kur palaidoti grafo proseniai. Parmos valdovas labai nusiminė. Jis tris ar keturis kartus siuntė pas kunigaikštienę kurjerį, bet ji grąžindavo jo laiškus neatplėštus, įdėjusi į kitą voką; Ernestas V dosniai apdovanojo grafą, o Fabricijui suteikė savo ordino didįjį kryžių.

– Tuo man visų labiausiai ir patiko jo atsisveikinimas. Mes išsiskyrėme kaip geriausi pasaulyje draugai, – pasakojo grafas naujajai grafienei

Moskai dela Roverei. – Jis apdovanojo mane ispanų ordino didžiuoju kryžiumi ir deimantais ne mažesnės vertės kaip tas kryžius. Sakė, būtų padaręs mane kunigaikščiu, bet norįs pasilaikyti šią priemonę atsargai, kad turėtų kuo jus susigrąžinti į savo kraštą. Taigi man pavesta pranešti jums (maloni pareiga vyrui), kad jeigu teiksitės grįžti į Parmą, nors tik vienam mėnesiui, tai aš gausiu kunigaikščio titulą ir tokią pavardę, kokią jūs pasirinksite, o jūs – gražų dvarą.

Bet kunigaikštienė su pasibjaurėjimu atmetė tuos pasiūlymus.

Po susitikimo su Fabricijumi per iškilmes rūmuose, kaip atrodė, gana lemtingo, Klelija tarytum užmiršo meilę, į kurią lyg ir buvo atsiliepusi trumpą valandėlę; jos tyrą ir tikinčią sielą apniko pikčiausi sąžinės priekaištai. Fabricijus puikiai ją suprato, ir nors stengėsi guostis visokiomis viltimis, jį vis tiek užgulė niaurus liūdesys. Tačiau šį kartą liūdesys nenuvedė jo į atsiskyrėlio celę kaip tada, kai tekėjo Klelija.

Grafas įprašė savo *sūnėną* tiksliai pranešinėti jam visa, kas dedasi kunigaikščio rūmuose, ir Fabricijus, ėmęs pagaliau suprasti, kiek daug gero jam yra padaręs grafas, pasižadėjo sąžiningai šią pareigą vykdyti.

Fabricijus, lygiai kaip ir visas miestas bei dvaras, neabejojo, kad jo bičiulis ketina vėl perimti vadovavimą vyriausybei ir įgyti dar didesnę valdžią negu anksčiau. Grafo spėliojimai netruko pasitvirtinti: nepraėjus nė pusantro mėnesio po jo išvykimo, Rasis tapo ministru pirmininku, Fabijus Kontis – karo ministru, ir kalėjimai, kurie grafo laikais buvo beveik ištuštėję, vėl prisipildė. Pakvietęs šiuos žmones i valdžią, kunigaikštis tarėsi atkeršysiąs grafienei; jis šėlo iš meilės ir neapkentė grafo Moskos labiausiai kaip varžovo.

Fabricijus turėjo daugybę reikalų; monsinjoras Landrianis, kuriam jau buvo septyniasdešimt dveji metai, labai nusilpo, beveik niekur nėjo iš rūmų, todėl kone visas jo pareigas turėjo vykdyti koadjutorius.

Markizė Krešenci, graužiama sąžinės ir gąsdinama savo nuodėmklausio, rado puikią dingstį išnykti Fabricijui iš akių. Teisindamasi tuo, kad einąs į pabaigą pirmasis jos nėštumas, ji užsidarė savo pačios rūmuose lyg kalėjime; bet prie rūmų buvo didžiulis sodas. Fabricijus sugebėjo ten patekti ir jos mėgstamiausioje alėjoje išdėlioti puokštes; gėles jis parinko

ir surišo taip, kad jos kalbėtų, panašiai kaip tos puokštės, kurias kitados siųsdavo jinai jam kiekvieną vakarą į Farnezių bokštą paskutinėmis jo kalinimo dienomis.

Šitas mėginimas suartėti labai suerzino markizę: čia sielą jai draskė sąžinės priekaištai, čia audrino aistra. Keletą mėnesių ji nė karto neleido sau išeiti į sodą ir laikė net nuodėme pažvelgti į jį.

Fabricijus pradėjo manyti, kad likimas amžinai išskyręs juos, ir į jo sielą taip pat ėmė smelktis neviltis. Jis mirtinai neapkentė draugijos, su kuria jam reikėjo visą laiką bendrauti, ir jei ne įsitikinimas, einąs iš širdies gilumos, kad grafas neturės dvasinės ramybės, kai nevadovaus vyriausybei, jis būtų atsiskyręs nuo pasaulio ir užsidaręs mažuose savo apartamentuose arkivyskupijos rūmuose. Kaip mielai jis būtų gyvenęs su savo mintimis ir girdėjęs žmonių balsą tik eidamas tarnybos pareigas!

„Bet aš turiu rūpintis grafo Moskos ir grafienės reikalais, – galvojo jis, – ir čia manęs niekas negali pakeisti". Kunigaikštis vis tebereiškė jam ypatingą pagarbą, todėl dvare Fabricijus turėjo vieną pirmųjų vietų, ir šita malonė daugiausia buvo pelnyta jo paties. Nepaprastas Fabricijaus santūrumas, kilęs iš abejingumo, beveik net bjaurėjimosi visu tuo nenuoširdumu ir tomis smulkiomis aistromis, kurios žmonėms sudaro gyvenimo turinį, suerzino jaunojo valdovo didystę, ir jis dažnai išsitardavo, kad Fabricijus toks pat protingas kaip jo teta. Tyra savo širdimi kunigaikštis pusiau tenuvokė tą tiesą, kad aplink jį nėra žmonių su tokiu kaip Fabricijaus dvasiniu nusiteikimu. Net ir pats pilkiausias dvariškis negalėjo nepastebėti, kad Fabricijus gerbiamas ne taip, kaip paprastas koadjutorius, kad su juo valdovas skaitosi net labiau negu su arkivyskupu. Fabricijus rašė grafui: jei kunigaikštis kada susiprotėsiąs ir pamatysiąs, kaip supainiojo visus valstybės reikalus Rasis, Fabijus Kontis, Dzurla ir kiti panašūs gudruoliai, tai jis, Fabricijus, būsiąs natūralus tarpininkas, per kurį kunigaikštis, per daug sau nepažeisdamas savimeilės, galėsiąs pateikti tam tikrą pasiūlymą.

„Jei ne tas pražūtingas žodis *vaikas*, – rašė jis grafienei Moskai, – kurį pavartojo vienas genialus vyras, apibūdindamas vieną aukštą asmenį, tąs aukštas asmuo būtų jau sušukęs: „Grįžkite kuo greičiau atgal ir vykite

šalin visus tuos valkatas!“ Grafas jau šiandien su džiaugsmu būtų pakviestas atgal, jei genialiojo vyro žmona teiktųsi žengti šiam tikslui kad ir visai nereikšmingą žingsnį; bet jis įeis pro kur kas platesnes paradines duris, jei palauks, kol vaisius prinoks. Beje, senosios kunigaikštienės salonuose tvyro įstabus nuobodulys, vienintelė pramoga – pamišėlis Rasis, kuris, tapęs grafu, apsirgo aristokratizmo manija. Neseniai paskelbtas griežtas potvarkis, kad asmuo, negalįs įrodyti bent aštuonių kartų bajorystės, nebedrįstų pasirodyti kunigaikštienės rengiamuose pobūviuose (taip ir parašyta potvarkyje). Asmenys, turį teisę įeiti rytą į didžiąją galeriją ir pasveikinti čia valdovą, kai jis eina į bažnyčią klausyti mišių, ir toliau galėsią naudotis šia privilegija, bet kiekvienas naujas žmogus turėsiąs įrodyti aštuonių kartų bajorystę. Žmonės ta proga šneka, kad aiškiai matyti, jog Rasiui tų kartų trūksta.“

Lengva numanyti, kad šitokių laiškų paštui patikėti nebuvo galima. Grafienė Moska iš Neapolio atrašė:

„Pas mus ketvirtadieniais esti koncertai, o sekmadieniais svečiai suvažiuoja šiaip sau pasišnekučiuoti; mūsų salonuose nebūna kur pasisukti. Grafas labai patenkintas savo kasinėjimais ir skiria jiems po tūkstantį frankų per mėnesį; jis parsigabeno darbininkų iš Abrucų kalnų, nes tie ima tik po dvidešimt tris su už dieną. Galėtum mus aplankyti. Jau ne vieną dešimtį kartų kviečiau tave, nedėkingasis.“

Fabricijui visai ne tas buvo galvoje: net ir laiškai, kuriuos jis kasdien rašė grafui ir grafienei, atrodė jam beveik nepakeliama našta. Skaitytojas atleis jam sužinojęs, kad praėjo ištisi metai, o jam dar nebuvo pavykę nė žodelio pratarti markizei. Visi jo mėginimai užmegzti su ja kokį nors ryšį buvo su pasibaisėjimu atmesti. Bodėdamasis gyvenimu, Fabricijus nepraverdavo burnos niekur kitur kaip tik tarnyboje ir per priėmimus valdovo dvare; už tą nuolatinį jo tylėjimą ir už nepriekaištingai tyrą gyvenimo būdą jį ėmė taip neapsakomai kelti į padanges, jog jis pagaliau ryžosi paklausyti tetos patarimų.

„Kunigaikštis rodo tau tokią pagarbą, – rašė ji Fabricijui, – kad reikia netrukus laukti nemalonės; jis taps tau pabrėžtinai neatidus, dvariškiai, sekdami valdovo pavyzdžiu, taip pat ims žiauriai tave niekinti. Tie smul-

kūs despotai, kad ir kokie dori, yra permainingi kaip mada. O priežastis ta pati – nuobodulys. Atsispirti valdovo užgaidoms tu beturi vieną priemonę – pamokslus. Tu taip nuostabiai improvizuoji eiles! Pabandyk kokį pusvalandį pakalbėti apie tikėjimo dalykus; iš pradžių prišnekėsi erezijų; bet pasisamdyk kokį teologą, mokytą ir diskretišką, tegu pasiklauso jis tavo pamokslų ir nurodo klaidas, tu jas kitą dieną atitaisysi."

Kai žmogaus sielą drasko nelaimingos meilės kančios, žiauria našta jam tampa visa, kas reikalauja dėmesio ir pastangų. Bet Fabricijus pagalvojo, kad jo įtaka žmonėms, jeigu jam pavyktų ją įgyti, galėtų kada nors praversiti tetai ir grafui, kurį jis kasdien vis labiau gerbė, kai eidamas savo pareigas pažino žmonių piktybę. Jis ryžosi sakyti pamokslus ir sulaukė negirdėto pasisekimo, kuriam dirvą parengė jo liesumas ir nušiurusi sutana. Iš jo pamokslų dvelkė didis liūdesys, kuris kartu su pamokslininko grožiu ir žmonių pasakojimais apie pavydėtiną palankumą, rodomą jam valdovo dvare, pavergė visų moterų širdis. Jos išgalvojo istoriją, kad jis buvęs vienas narsiausių karvedžių Napoleono kariaunoje. Netrukus ši nesąmonė jau nekėlė niekam abejonių. Bažnyčiose, kur jis numatydavo sakyti pamokslą, žmonės iš anksto užsisakydavo vietas; beturčiai pelno sumetimais įsitaisydavo bažnyčioje jau nuo penktos valandos ryto.

Pasisekimas buvo toks, jog pagaliau Fabricijui dingtelėjo mintis, iki pat gelmių sukrėtusi jo sielą: pasiklausyti jo pamokslo, kad ir vien iš smalsumo, galėtų ateiti ir markizė Krešenci. Susižavėję klausytojai ūmiai pastebėjo, kad jo talentas dar labiau skleidžiasi; įsijausminęs jis griebdavosi tokių drąsių vaizdų, kurių būtų išsigandę net labiausiai įgudę pamokslininkai. Kartais, viską užmiršęs, atsiduodavo ugningam įkvėpimui, ir visa auditorija apsipildavo ašaromis. Bet veltui rūstybe žaibuojančios jo akys tarp daugybės atsigręžusių į sakyklą veidų ieškodavo tos, kurios pasirodymas būtų jam buvęs toks didelis įvykis.

„Bet jei mane ištiks kada tokia laimė, – galvojo jis, – tai aš arba apalpsiu, arba visai prarasiu žadą". Norėdamas apsidrausti nuo šio antrojo nemalonumo, jis susirašė tokią maldelę, jausmingą ir karštą, ir ją visados pasidėdavo ant kėdutės sakykloje: jei pamatęs markizę pristigs žodžių, tuoj perskaitys ją.

Vieną kartą iš tų markizo tarnų, kuriuos buvo papirkęs, jis sužinojo, kad duotas įsakymas parengti rytdienai *casa Crescenzi* ložę didžiajame teatre. Jau visi metai markizė nebuvo atsilankiusi nė į vieną vaidinimą; šį savo įprotį ji sulaužė panorusi pasiklausyti vieno tenoro, dėl kurio publika iš galvos kraustėsi ir kuris kiekvieną vakarą sutraukdavo pilnutėlę salę žiūrovų. Iš pradžių Fabricijų užplūdo neapsakomas džiaugsmas. „Pagaliau galėsiu matyti ją visą vakarą! Sako, labai išblyškusi". Ir jis bandė įsivaizduoti, kaip atrodo tas žavus veidelis, kurio spalvos apiblanko nuo vidinės kovos.

Jo bičiulis Liudovikas nustėro, išgirdęs apie tokią, pasak jo, savo pono beprotybę, bet išnuomojo, kad ir su dideliu vargu, ložę ketvirtajame aukšte, beveik lygiai priešais markizės ložę. Fabricijui kilo tokia mintis: „O gal aš sužadinsiu jai norą ateiti pasiklausyti pamokslo; pasirinksiu labai mažą bažnytėlę, kad galėčiau geriau ją matyti". Pamokslus Fabricijus paprastai sakydavo trečią valandą. Tą dieną, kai markizė ruošėsi eiti į teatrą, jis anksti rytą paskelbė, kad tarnybinės pareigos užlaikysiančios jį kurijoje visą dieną, todėl daraš išimtį – sakysiąs pamokslą pusę devynių vakaro mažoje vizitiečių bažnyčioje, kaip tik priešais vieną Krešencių rūmų flygelį. Liudovikas Fabricijaus vardu įteikė daugybę žvakių vienuolėms vizitietėms ir paprašė pasirūpinti, kad bažnyčioje būtų šviesu kaip dieną. Tvarkos palaikyti atvyko visa kuopa grenadierių, ir prieš kiekvieną koplyčią buvo išstatyta po sargybinį su durtuvu ant šautuvo, kad nebūtų vagysčių.

Pamokslas turėjo prasidėti tik pusę devynių, bet antrą valandą bažnyčioje jau buvo spūstis; galima įsivaizduoti, koks klegesys kilo toje nuošalioje gatvėje, kur dunksojo didingi Krešencių rūmai. Fabricijus buvo liepęs paskelbti, kad pamokslą *gailestingosios Švenčiausios Panelės* garbei jis sakysiąs apie gailestingumą, kurį kiekviena tauri siela turinti jausti nelaimės ištiktam žmogui, net jei jis būtų nusidėjėlis.

Rūpestingiausiai persirengęs, Fabricijus atėjo į savo ložę, kai tik atidarė teatrą ir dar nebuvo uždegtos šviesos. Vaidinimas prasidėjo apie aštuntą valandą, o po kelių minučių jis patyrė džiaugsmą, kurį gali suprasti tik tas, kas yra pats išgyvenęs panašių akimirkų: atsidarė markizo Krešencio ložės durys, ir netrukus pasirodė markizė; iš taip arti jis nebu-

vo jos matęs nuo tos dienos, kai ji padovanojo jam vėduoklę. Fabricijui atrodė, kad uždus iš džiaugsmo; širdis taip šokinėjo, kad jis pagalvojo: „Galbūt aš tuoj mirsiu! Kokia žavi tokio liūdno gyvenimo pabaiga! Galbūt susmuksiu šitoje ložėje; tikintieji, susirinkę vizitiečių bažnyčioje, nesulauks manęs, o rytoj sužinos, kad jų būsimąjį arkivyskupą rado be sąmonės Operos teatro ložėje, ir dar persirengusį liokajaus livrėja! Ir mano gero vardo – kaip nebūta! O kam gi man tas geras vardas!"

Šiaip ar taip, buvo jau beveik be penkiolikos devynios, kai Fabricijus prisivertė pajudėti; jis išėjo iš savo ložės ketvirtajame aukšte, bet jam vos užteko jėgų pasiekti tą vietą, kur turėjo nusimesti livrėją ir užsivilkti tinkamesnį drabužį. Vizitiečių bažnyčioje jis pasirodė tik apie devynias ir buvo toks išblyškęs, toks nusilpęs, jog tarp tikinčiųjų pasklido gandas, kad koadjutorius šį vakarą pamokslo sakyti negalėsiąs. Galima įsivaizduoti, kaip sujudo aplink jį vienuolės prie svečių kambario grotelių, kur jis buvo užėjęs pailsėti. Tos moterys buvo labai plepios; Fabricijus paprašė palikti jį valandėlei vieną, paskui nuskubėjo į sakyklą. Dar apie trečią valandą vienas jo padėjėjas buvo jam pranešęs, kad vizitiečių bažnyčia sausakimša žmonių, bet tik žemesniojo luomo, matyt, primasintų iškilmingo apšvietimo. Įlipęs į sakyklą, Fabricijus maloniai nustebo pamatęs, kad visos kėdės užimtos puošniai apsirengusių jaunuolių ir pačių įžymiausių asmenų. Jis pradėjo savo pamokslą atsiprašymu, šį klausytojai sutiko prislopintais susižavėjimo šūksniais. Paskui ugningais žodžiais pavaizdavo nelaimingą žmogų, kurio reikia gailėti, norint prideramai pagerbti Madoną, nelaimingųjų užtarėją, kuri pati tiek daug šioje žemėje iškentėjo. Pamokslininkas labai jaudinosi; tarpais jis vos pajėgė kalbėti taip, kad būtų girdimas kiekviename net ir šitos mažos bažnyčios kampelyje. Visoms moterims, o ir daugeliui vyrų jis pats atrodė tas nelaimingasis, kurio reikia gailėti, – taip baisiai jis buvo išblyškęs. Tuoj po to atsiprašymo, kuriuo jis pradėjo pamokslą, klausytojai pastebėjo, kad koadjutorius šį vakarą ne toks kaip visada, kad jo liūdesys dar didesnis ir dar jausmingesnis negu paprastai. Vienu tarpu jo akyse sublizgėjo ašaros; bematant bažnyčioje kilo toks visuotinis ir toks garsus kūkčiojimas, jog pamokslą teko visiškai pertraukti.

Po šito pirmo karto pamokslininkas buvo pertrauktas dar bent dešimt kartų susižavėjimo šūksniais, garsiu verksmu; kas valandėlė buvo girdėti: „O Šventoji Madona! O Dieve didis!“ Šita kilminga publika taip visuotinai ir nesuvaldomai įsijausmino, jog niekas nesigėdijo savo šūkčiojimo ir kaimynai nesistebėjo tais, kurie taip entuziastingai reiškė savo jausmus.

Per pertrauką, paprastai daromą pamokslo viduryje, Fabricijui kažkas pasakė, kad teatre nieko nelikę; besėdinti ložėje tik viena ponia – markizė Krešenci. Kažkurią pertraukos akimirką staiga bažnyčioje kilo klegesys: tikintieji balsavo už pasiūlymą pastatyti ponui koadjutoriui paminklą. Antroji pamokslo dalis sulaukė tokio pašėlusio, grynai pasaulietiško pasisekimo, krikščioniško gailesio polėkį nustelbė tokie visai žemiško susižavėjimo šauksmai, kad prieš lipdamas iš sakyklos Fabricijus nutarė būsiant reikalinga lyg ir papeikti savo klausytojus. Tada visi kartu savotiškai sutartinai pajudėjo durų link, o gatvėje ėmė audringai ploti, šaukdami: „*Evviva del Dongo*!“

Fabricijus skubiai žvilgtelėjo į laikrodį ir pribėgo prie mažo grotuoto langelio, kuris švietė siaurą perėjimą nuo vargonų į vidines vienuolyno patalpas. Iš pagarbos neįtikėtinai didelei ir neįprastai šioje vietoje miniai, užplūdusiai gatvę, Krešencių rūmų durininkas įkaišiojo kokį tuziną deglų į geležinius žiedus, kokius matome styrančius viduramžių pastatų fasaduose. Po keleto minučių, dar tebeaidint šauksmams, įvyko tai, ko taip nerimastingai laukė Fabricijus: gatvėje pasirodė iš teatro grįžtančios markizės karieta; vežėjas turėjo norom nenorom sustoti; tik visai žingine ir pavyko karietai pro minią, praskirtą šūkčiojimais, privažiuoti prie vartų.

Markizės širdį, kaip visas nelaimingas širdis, sujaudino iškilni muzika, bet dar labiau ji susijaudino sužinojusi, kodėl visiškai ištuštėjo teatro salė. Įpusėjus antrajam veiksmui, kai scenoje tebedainavo įstabusis tenoras, žiūrovai ėmė bėgti net iš parterio, ryždamiesi išbandyti laimę: gal pateks į vizitiečių bažnyčią. Kai kelią į rūmus markizei pastojo minia, ji apsipylė ašaromis. „Mano pasirinkimas vertas pagyrimo!“ – pagalvojo ji.

Bet kaip tik dėl šios trumputės susijaudinimo akimirkos ji atkakliai priešinosi markizui ir visiems draugams, kurie ją įkalbinėjo, niekaip nesuprasdami, kaip ji gali nenueiti pasiklausyti tokio nuostabaus pamokslininko. „Šiaip ar taip, – sakė jie, – savo pasisekimu jis viršija net geriausią Italijos tenorą!" „Jei pamatysiu jį, aš žuvusi!" – mąstė markizė.

Nors Fabricijaus talentas, kaip atrodė, diena iš dienos vis labiau tobulėjo, veltui jis dar keletą kartų sakė pamokslus toje pat nedidelėje bažnyčioje greta Krešencių rūmų – taip ir negavo nė sykio pamatyti Klelijos. Ją pagaliau net ėmė erzinti toksai užsispyrimas: išbaidęs ją iš sodo, dabar štai ateina drumsti jai ramybės jos nuošalioje gatvėje.

Leisdamas akimis klausančių moterų veidus, Fabricijus jau senokai pastebėjo tarp jų gražų, smulkų juodbruvą veidelį liepsningomis akimis. Tos nuostabiai gražios akys paprastai po aštunto ar dešimto pamokslininko sakinio pasrūdavo ašaromis. Kai Fabricijui tekdavo dėstyti ilgus ir jam pačiam nuobodžius dalykus, jo žvilgsnis mielai sustodavo ties šituo veideliu, kuris patiko jam savo jaunatviškumu. Jis sužinojo, kad jaunoji mergina vadinasi Aneta Marini ir kad ji – prieš kelis mėnesius mirusio turtingiausio Parmos gelumbių pirklio vienturtė duktė, paveldėjusi visą jo turtą.

Netrukus gelumbių pirklio dukters Anetos Marini vardas buvo visų lūpose; ji beprotiškai įsimylėjo Fabricijų. Kai Fabricijus pradėjo sakyti savo garsiuosius pamokslus, ji buvo susižadėjusi su vyresniuoju teisingumo ministro sūnumi Džakomu Rasiu, ir, reikia pasakyti, jis netgi jai patiko; bet vos du kartus pasiklausiusi monsinjoro Fabricijaus ji pareiškė nebenorinti tekėti: o kai buvo paklausta, kodėl taip netikėtai pasikeitęs jos nusistatymas, atsakė, kad dorai mergaitei sąžinė neleidžianti tekėti už vieno, kai ji beprotiškai įsimylėjusi kitą. Iš pradžių jos šeima veltui stengėsi išsiaiškinti, kas yra tas kitas.

Bet karštos ašaros, kurias Aneta liedavo per pamokslus, užvedė motiną ir dėdes ant teisingo kelio; į jų klausimą, ar neįsimylėjusi ji monsinjoro Fabricijaus, Aneta drąsiai atsakė, kad jie įspėję ir todėl ji nenorinti žeminti savęs melu; ir dar pridūrė, jog, neturėdama vilties ištekėti už dievinamo žmogaus, ji bent norinti, kad jos akių nežeistų juokinga *grafiuko*

Rasio fizionomija. Po dviejų dienų jau visas miestas kalbėjo, kaip apjuoktas sūnus to žmogaus, kuriam miestelėnai nebežinojo nė kaip pavydėti. Anetos Marini atsakymas atrodė vertas susižavėjimo, ir visi jį kartojo. Kaip visur, taip ir Krešencių rūmuose apie tai irgi buvo kalbama.

Salone Klelija šia tema nepasakė nė žodelio; bet ji pakamantinėjo kambarinę, ir kitą sekmadienį, išklausiusi ankstyvųjų mišių savo rūmų koplyčioje, įsisodino kambarinę į karietą ir nuvažiavo klausyti antrųjų mišių į tą parapiją, kuriai priklausė panelė Marini. Bažnyčioje buvo susirinkę visi miesto dabitos, atvilioti čia to paties masalo; tie ponaičiai stoviniavo prie bažnyčios durų. Netrukus iš susijaudinimo, kilusio tarp jų, markizė suprato, kad panelė Marini įėjo į bažnyčią; iš savo vietos ji puikiai matė ją; nors ir labai pamaldi būdama, mišių ji beveik nesiklausė. Klelijai krito į akis, kad ši gražuolės miestelėnės veidelio išraiška kažkokia ryžtinga, pritinkanti, kaip jai atrodė, nebent moteriai po kelerių vedybinio gyvenimo metų. Šiaip ji buvo nedidelio ūgio ir labai liekna, o jos akys, kaip sakoma Lombardijoje, tarytum kalbėjo su daiktais, į kuriuos žiūrėjo. Markizė išvažiavo, nesulaukusi mišių pabaigos.

Kitą dieną Krešencių šeimos draugai, kurie rinkdavosi kas vakaras, papasakojo apie naują juokingą Anetos Marini išdaigą. Kadangi jos motina, bijodama, kad duktė nepadarytų kokios kvailystės, duodavusi jai labai mažai pinigų, Aneta nuėjusi pas garsųjį Ajecą, kuris tuo metu tapė freskas Parmoje, markizo Krešencio salonuose, pasiūliusi dailininkui brangų žiedą su briliantu, savo tėvo dovaną, ir paprašiusi jį nutapyti pono del Dongo portretą, tik pareikalavusi, kad jis būtų atvaizduotas su paprastais juodais drabužiais, o ne su kunigo sutana. Ir štai vakar jaunosios Anetos motina baisiai nustebusi, o dar labiau pasipiktinusi, kai atradusi dukters kambaryje kabantį puikų Fabricijaus del Dongo portretą, įrėmintą gražiausiuose rėmuose, kokius tik kada nors yra auksinę Parmos meistrai per paskutiniuosius dvidešimt metų.

Dvidešimt aštuntasis skyrius

Įvykių vejami, mes nespėjome nė probėgšmais pavaizduoti juokingos dvariškių padermės, knibždančios Parmos valdovo dvare. O jie keistai aiškindavosi mūsų čia papasakotus įvykius. Šioje šalyje garbę dalyvauti su juodomis kojinėmis rytinėse valdovo kėlimosi apeigose galėjo turėti bet kuris plikbajoris su kokiais trim ar keturiais tūkstančiais livrų metinių pajamų, visų pirma – jeigu jis neskaitęs Voltero ar Ruso, o šitą sąlygą nelabai sunku įvykdyti. Paskui dar reikėjo mokėti jautriai pakalbėti apie valdovo slogą arba apie paskutinę iš Saksonijos jam atsiųstą mineralų skrynią. Jei toks plikbajoris, be viso to, nepraleisdavo per metus nė vienų mišių, jei tarp savo artimų draugų turėjo du ar tris storus vienuolius, monarchas porą savaičių prieš Naujuosius metus ar po Naujųjų metų maloningai pratardavo į jį keletą žodelių, kas laiduodavo minėtam asmeniui didžią pagarbą jo parapijoje, o ir mokesčių rinkėjas nedrįsdavo per daug jam įkyrėti, jeigu jis ir pavėluodavo sumokėti tą šimtą frankų metinio mokesčio, kuriuo buvo apdėtas jo nedidelis turtelis.

Toks skursna dvariškis buvo ir ponas Gondzas, žmogus labai kilmingas, kuris, be savo nedidelio dvarelio, per markizo Krešencio užtarimą buvo gavęs dar puikią tarnybą su tūkstančiu šimtu penkiasdešimt frankų metinio atlyginimo. Šitas žmogus būtų turėjęs ko valgyti ir namie, bet jį buvo apsėdusi viena aistra: smagus ir patenkintas jis jautėsi tik kurio nors aukšto asmens salone, nors tas kartkarčiais pasakydavo: „Tylėkite, Gondzai, kvailas jūs, ir tiek!“ Toks sprendimas būdavo blogos nuotaikos vaisius, nes proto Gondzas beveik visada turėdavo daugiau negu tas aukštas asmuo. Jis mokėjo pakalbėti apie viską, ir gana sklandžiai; maža to, vos tik namų šeimininkui vyptelėjus, jis mielai pakeisdavo savo nuomonę. Nors savo asmeninius reikalus sugebėjo tvarkyti labai apsukriai, galva jo, tiesą sakant, buvo visiškai tuščia, ir kai monarchas nesloguodavo, tai Gondzas, įėjęs į saloną, pasijusdavo kartais gana kebliai.

Išgarsėjo Gondzas Parmoje savo prašmatnia trikampe, papuošta juoda aptriušusia plunksna kepure, kurią jis dėdavosi net prie frako; bet reikėjo matyti, kaip jis tą plunksną nešioja ant galvos ar laiko rankoje, – tuo ir reiškėsi jo talentas bei orumas. Su nuoširdžiausiu nerimu jis teiraudavosi, kaip nesveikas markizės kambarinis šuniukas; jei Krešencių rūmuose būtų kilęs gaisras, jis nebūtų pabijojęs gyvybės netekti, kad tik išgelbėtų kurį nors tų prašmatnių auksiniu brokatu muštų krėslų, už kurių jau tiek metų kibo juodos šilkinės trumpos jo kelnės, kai jis atsitiktinai išdrįsdavo valandėlę ant jų prisėsti.

Kas vakaras septyniomis į markizės Krešenci saloną susirinkdavo septynetas ar aštuonetas panašių žmogystų. Vos jiems susėdus, liokajus puošnia geltona livrėja su daugybe sidabro apsiuvų ir raudona liemene, dar labiau pabrėžiančia livrėjos puošnumą, priėjęs paimdavo iš tų bėdžių skrybėles ir lazdas. Po jo tuoj pasirodydavo kamerdineris ir paduodavo kiekvienam po mažučiuką kavos puodeliuką ant sidabrinės filigraninės kojytės; o kas pusvalandis vyresnysis liokajus puošniu prancūziško kirpimo fraku, su špaga prie šono apdalydavo visus ledais.

Susirinkus tiems smulkiems nušiurusiems dvariškiams, po pusvalandžio į saloną įžengdavo penki ar šeši karininkai; jie kalbėdavo trankiai ir karingai, o diskutuodavo daugiausia apie tai, kiek ir kokių sagų turi būti kareivio mundure, kad vyriausiasis kariuomenės vadas pasiektų pergalę. Būtų buvę neapdairu tame salone papasakoti kurią nors naujieną iš kokio prancūziško laikraščio; naujiena galėjo būti nors ir maloniausia, sakysim, kad Ispanijoje sušaudyta penkiasdešimt liberalų, – vis tiek tai būtų buvęs įrodymas, kad pasakotojas skaitąs prancūzišką laikraštį. Visų šių žmonių apsukrumo viršūnė buvo išsirūpinti kas dešimt metų pusantro šimto frankų priedą prie algos. Štai kaip monarchas dalijasi su savo bajorais malonumu valdyti valstiečius ir miestelėnus.

Svarbiausias asmuo Krešencių salone neginčijamai buvo kavaljeras Foskarinis, labai padorus žmogus ir todėl kiekvienos valdžios vis kuriam laikui pasodinamas į kalėjimą. Jis buvo deputatas tuose garsiuose Milano atstovų rūmuose, kurie atmetė Napoleono pateiktą žyminio mokesčio įstatymą, – retas įvykis istorijoje. Kavaljeras Foskarinis, dvidešimt

metų draugavęs su markizo motina, ir dabar tebebuvo įtakingas šituose namuose. Jis visada turėdavo ką linksmo papasakoti, bet nuo įžvalgios jo akies niekas nepasislėpdavo; ir jaunoji markizė, širdies gilumoje jausdamasi kalta, drebėjo prieš jį.

Kadangi Gondzas jautė iš tikrųjų aistringą potraukį prie didelių ponų, nors tie ir atsimokėdavo jam storžieviškais žodžiais ir kartą ar du per metus įskaudindavo jį iki ašarų, jis sirgo manija teikti jiems smulkias paslaugas; ir jeigu jo nebūtų varžę įpročiai, įdiegti didžiausio skurdo, tai kartais gal jis būtų šį tą pasiekęs, nes jam netrūko tam tikro buklumo, o juoba įžūlumo.

Tai va šitas Gondzas su mums jau žinomomis savo būdo ypatybėmis gerokai niekino markizę Krešenci, nes nė sykio gyvenime ji nebuvo ištarusi jam bent kiek nemandagesnio žodžio; tačiau, šiaip ar taip, ji buvo našlės kunigaikštienės garbės kavalieriaus, garsiojo markizo Krešencio žmona, o tas kartą ar dukart per metus pasakydavo jam:

– Tylėk, Gondzai, asilas tu, ir tiek!

Gondzas pastebėjo, kad vos tik kas svetainėje užsimindavo apie jaunąją Anetą Marini, markizė akimirką atsitokėdavo iš susimąstymo ir abejingumo, kuriame skendėdavo paprastai iki tol, kol laikrodis išmušdavo vienuoliktą, – tada ji imdavo pilstyti arbatą ir paduodavo kiekvienam svečiui puodelį, kreipdamasi į jį pavarde. Paskui, prieš pasišalindama į savo kambarius, lyg ir pralinksmėdavo; šituo momentu ir būdavo jai deklamuojami satyriniai sonetai.

Italijoje tokie sonetai puikiai rašomi; tai vienintelis literatūros žanras, kuriame dar plazda šiek tiek gyvybės; tiesa, cenzūrai jų pateikti nereikia, ir *casa Crescenzi* įnamiai visada pradėdavo savo sonetų skaitymą šiais žodžiais:

– Ar leisite, markize, paskaityti jums vieną labai nevykusį sonetą?

O kai sonetas prajuokindavo susirinkusiuosius ir būdavo pakartotas du tris kartus, vienas kuris karininkų laikydavo savo pareiga tarti:

– Ponui policijos ministrui ne pro šalį būtų vienam kitam šitų bjauryščių autoriui kilpą ant kaklo užnerti.

Miestelėnų draugijoje, priešingai, šitie sonetai sutinkami su neslepiamu susižavėjimu, ir teismų raštininkai pardavinėja jų nuorašus.

Iš savotiško markizės smalsumo Gondzas nusprendė, jog kažkas, matyt, per daug bus išgyręs gražuolę Anetą Marini, dar, be to, ir milijonierę, ir dabar markizė pavyduliaujanti jai. Su amžina savo šypsena ir besaikiu akiplėšiškumu visų nebajorų atžvilgiu Gondzas įsismelkdavo visur, tad jau rytojaus dieną jis įžengė į markizės saloną, pergalingai laikydamas rankoje savo trikampę kepurę su plunksna, – toks jis būdavo tik sykį ar dusyk per metus, kai kunigaikštis pasakydavo jam: „Sudiev, Gondzai!“ Pagarbiai nusilenkęs markizei, Gondzas nepasitraukė į šalį, kaip paprastai, ir neatsisėdo į jam pasiūlytą krėslą. Jis įsitaisė svečių viduryje ir stačiokiškai sušuko:

– Mačiau monsinjoro del Dongo portretą.

Klelija taip sutriko, jog turėjo atsiremti į krėslo porankį; ji dar bandė laikytis prieš audrą, bet netrukus turėjo pasišalinti iš salono.

– Reikia pasakyti, mielasis Gondzai, kad esate neįtikėtinai nenuovokus, – išdidžiai pasakė vienas karininkas, baigiąs doroti ketvirtą ledų porciją. – Kaip jūs nežinote, kad koadjutorius, buvęs vienas narsiausių Napoleono armijos pulkininkų, iškrėtė kadaise markizės tėvui šlykštų pokštą? Jis išėjo iš tvirtovės, kur generolas Kontis buvo komendantas, taip paprastai kaip iš Stekatos (Parmos katedros).

– Aš iš tiesų daug ko nežinau, brangusis kapitone, esu pasigailėtinas mulkis ir nuo ryto iki vakaro tedarau žioplystę po žioplystės.

Šitas labai itališkos mados atsikirtimas sukėlė juoką šmaikščiojo karininko nenaudai. Netrukus sugrįžo markizė; ji apsišarvavo drąsa ir net turėjo miglotą viltį galėsianti ir pati pasigėrėti Fabricijaus portretu, kuris, kaip sakė visi, buvo nuostabus. Ji pradėdavo kalbą apie to portreto autorių Ajecą ir karštai išgyrė jo talentą. Pati to nejausdama, žaviai šypsojosi Gondzui, o tas klastingai dirsčiojo į karininką. Kadangi ir visi kiti rūmų įnamiai susigundė šia pramoga, karininkas paspruko, širdyje prisiekęs, žinoma, mirtinai nekęsti Gondzo; pastarasis džiūgavo, o vakare, kai pakilo atsisveikinti, markizė užkvietė jį rytdienai pietų.

– O va dar gražesnė naujiena! – paskelbė Gondzas rytojaus dieną po pietų, kai pasišalino tarnai. – Ar nebus tik mūsų koadjutorius įsimylėjęs jaunosios Marini!..

Galima suprasti, koks nerimas kilo Klelijos širdyje, nuskambėjus šiems netikėtiems žodžiams. Susijaudino net ir markizas.

– Betgi, Gondzai, mielasis, jūs paistote niekus, kaip visada! Turėtumėte bent kiek santūrumo parodyti – juk kalbate apie žmogų, kuris turėjo garbę jau vienuolika kartų lošti su jo didenybe vistą!

– Et, pone markize, – atšovė Gondzas su įprastu tokiems žmonėms storžieviškumu, – galiu prisiekti, jis su mielu noru suloštų partiją ir su jaunąja Marini. Bet jeigu jums šitos smulkmenos nepatinka – gana. Aš jas užmiršau. Man visų labiausiai rūpi neužrūstinti savo dievinamo markizo.

Po pietų markizas paprastai pasišalindavo į savo kambarius nusnūsti. Šiandien jis nepasišalino, bet Gondzas būtų verčiau liežuvį nusikandęs, negu dar nors žodelį pridūręs apie jaunąją Marini; tačiau, pradėjęs kalbą, vis pasukdavo ją taip, kad markizui atrodytų, jog vėl prašneks apie jaunosios miestelėnės meilę; Gondzas turėjo gryniausio itališko sąmojo – gebėjo su pasimėgavimu kuo ilgiausiai užlaikyti žodį, kurio visi laukia. Vargšas markizas, netverdamas smalsumu, buvo priverstas žengti pirmąjį žingsnį: pasakė, kad kai turįs malonumą pietauti su Gondzu, suvalgąs dvigubai tiek, kiek visada. Gondzas nesusiprato ir ėmė kalbėti apie puikią paveikslų galeriją, kurią įsitaisiusi markizė Balbi, velionio valdovo meilužė; tris ar keturis kartus jis pradėjo kalbą apie Ajecą, tęsdamas žodį po žodžio su nuoširdžiausiu susižavėjimu. Markizas jau mano sau: „Puiku! Pagaliau jis prašneks apie portretą, kurį užsisakė Aneta Marini!“ Bet Gondzas ir vėl, žiūrėk, nušneka į šalį. Išmušė penkias, ir markizui visiškai sugedo nuotaika; numigęs, pusę šešių, jis paprastai sėsdavo į karietą ir važiuodavo į *Corso*.

– Amžinai lendate su savo kvailystėmis! – šiurkščiai pasakė jis Gondzui. – Per jus kunigaikštienė, ko gera, atvažiuos į *Corso* pirma manęs, o aš juk jos garbės kavalierius, gal ji turės man kokių įsakymų. Na, gyviau! Pasakykite man, jei sugebate, keliais žodžiais, kaip ten yra su tais tariamais monsinjoro koadjutoriaus meilės nuotykiais.

Bet Gondzas norėjo patausoti šį pasakojimą markizei, kuri buvo pasikvietusi jį pietų; todėl jis kuo trumpiau *išbėrė* užsakytąją istoriją, ir

markizas, jau kone snausdamas, išskubėjo numigti. Visai kitaip šią istoriją išdėstė Gondzas vargšei markizei. Nors ir labai aukštai iškilusi, ji tebebuvo tokia jauna ir naivi, kad jautėsi turinti atitaisyti storžievišką markizo elgesį su Gondzu. Nudžiugintas tokio pasisekimo, tasai iš karto atgavo visą savo gražbylystę ir ne vien iš pareigos, bet ir iš malonumo įsileido į begalines smulkmenas.

Aneta Marini mokanti visą cekiną už tai, kad jai pasaugotų vietą bažnyčioje iki pamokslo; į bažnyčią ateinanti visada su dviem tetom ir buvusiu tėvo kasininku. Vietas ji užsisakanti iš vakaro ir paprastai beveik tiesiai priešais sakyklą, truputį arčiau didžiojo altoriaus, nes pastebėjusi, kad koadjutorius dažnai atsigręžiąs į altorių. Bet štai ką pastebėję ir klausytojai: jaunasis pamokslininkas *neretai* su malonumu nukreipiąs savo iškalbingą žvilgsnį į jaunąją įpėdinę, jos masinamą grožį; ir, matyt, ne be susidomėjimo, nes kai tik jo akys sustojančios ties ja, jo pamokslas darąsis labai moksliškas, jame atsirandą daug citatų, ir klausytojai pasigenda žodžių, plaukiančių iš širdies; o tada ponios veik tuoj imančios nuobodžiauti, sužiūrančios į Marini ir imančios ją apkalbinėti.

Klelija net tris kartus paprašė Gondzą pakartoti jai visas šitas stebinančias smulkmenas ir po trečio karto giliai susimąstė; ji apskaičiavo, kad nemačiusi Fabricijaus jau lygiai keturiolika mėnesių. „Ar didelė blogybė būtų, – mąstė ji, – valandėlę užsukti į bažnyčią – ne Fabricijaus pamatyti, bet pasiklausyti garsaus pamokslininko? Be to, aš atsisėsiu kur nors toliau nuo sakyklos ir pasižiūrėsiu į jį tik vienąkart įėjusi ir antrąkart pamokslo pabaigoje... Ne, – galvojo Klelija, – aš ne Fabricijų noriu pamatyti, aš noriu išgirsti nuostabųjį pamokslininką!“ Bet šitaip samprotaujančią markizę ėmė graužti sąžinė: ji taip puikiai laikėsi tuos keturiolika mėnesių! „Na, gerai, – nutarė ji, stengdamasi bent kiek numaldyti sąžinę, – jei pirmoji moteris, kuri ateis pas mane šįvakar, bus buvusi pasiklausyti monsinjoro del Dongo pamokslo, tai aš irgi eisiu; jei ne – neisiu“.

Šitaip pasiryžusi markizė, didžiausiam Gondzo džiaugsmui, tarė:

– Pasistenkite sužinoti, kurią dieną ir kurioje bažnyčioje koadjutorius skaitys pamokslą. Šį vakarą, kai rengsitės išeiti, aš galbūt pavesiu jums šį tą atlikti.

Kai tik Gondzas išvyko į *Corso*, Klelija išėjo į rūmų sodą pakvėpuoti grynu oru. Ji nė neprisiminė, kad dešimt mėnesių nebuvo čia kojos įkėlusi. Buvo gyva ir žvali, veidas paskaistėjo. Vakare, kai tik į salę įeidavo kuris įkyruolis, jos širdis imdavo plakti iš susijaudinimo. Pagaliau tarnai pranešė, kad atvyko Gondzas; tasai, vos akį metęs, suprato, kad šiuose rūmuose jis bus reikalingas visą savaitę. „Markizė pavyduliauja jaunajai Marini, ir, dievaži, galima būtų suvaidinti visai neblogą komediją, – galvojo jis: – markizė atliktų pagrindinį vaidmenį, Aneta – subretės, o monsinjoras del Dongo – įsimylėjėlio! Dievaži, po du frankus už bilietą nebūtų per brangu". Iš džiaugsmo jis nesitvėrė savame kailyje, visą vakarą nedavė niekam nė žodžio ištarti, pasakojo puikiausias istorijas (pavyzdžiui, anekdotą apie vieną žinomą aktorę ir markizą de Pekinji, kurį buvo vakar iš vieno prancūzų keliautojo išgirdęs). Markizė savo ruožtu nenustygo vietoje, čia vaikštinėjo po svetainę, čia ėjo į paveikslų galeriją šalimais, kur markizas kabino tik paveikslus, atsiėjusius ne pigiau kaip dvidešimt tūkstančių frankų kiekvienas. Šį vakarą paveikslai bylojo į markizę tokia aiškia kalba, jog širdis jai pavargo nuo jaudinimosi. Galų gale išgirdo, kaip atsidarė dvivėrės durys, ir nubėgo į saloną; atėjo markizė Raversi! Sutikusi ją įprastu mandagiu pasisveikinimu, Klelija suprato, kad nebepajėgia žodžio ištarti. Markizė tik iš antro karto suprato jos klausimą:

– Ką jūs pasakysite apie garsųjį pamokslininką?

– Iki šiol maniau, kad tai smulkus intrigantėlis, niekuo nenusileidžiąs savo tetai, garsiajai grafienei Moskai, bet, žinote, kai paskutinį kartą klausiausi jo pamokslo vizitiečių bažnyčioje priešais jūsų rūmus, jis buvo toks įstabus, jog visa mano neapykanta jam išblėso, ir aš dabar manau, kad tai iškalbingiausias pamokslininkas, kokį tik man teko kada nors girdėti.

– Tai jūs buvote pasiklausyti jo pamokslo? – paklausė Klelija, suvirpėjusi iš laimės.

– O kaipgi! – nusijuokė markizė. – Jūs, matyt, nesiklausėte manęs? Dabar nė už kažin ką nepraleisčiau nė vieno. Sako, jis turįs džiovą ir greit jau nesakysiąs pamoksų!

Kai tik markizė Raversi išėjo, Klelija pasikvietė Gondzą į galeriją.

– Esu beveik nusprendusi, – tarė ji, – pasiklausyti to išgirtojo pamokslininko. Kada jis dabar vėl sakys pamokslą?

– Ateinantį pirmadienį; tai yra po trijų dienų; jis tarytum įspėjo jūsų šviesybės norą, nes pamokslui tą dieną pasirinko vizitiečių bažnyčią.

Klelija dar ne viską buvo išsiaiškinusi; bet jai užgniaužė kvapą, ji nebegalėjo nė žodžio ištarti; penketą ar šešetą sykių ji perėjo per galeriją, nepratarusi daugiau nė žodžio. Gondzas galvojo: „Štai kaip ją kankina kerštas! Kas per įžūlumas – bėgti iš kalėjimo, ypač kai turi garbės būti saugomas tokio didvyrio kaip generolas Fabijus Kontis!"

– Beje, reikia skubėti, – pridūrė jis garsiai su lengva pašaipa balse. – Koadjutorius serga džiova. Girdėjau iš daktaro Rambo, kad jis nebeišgyvensiąs nė metų; Dievas baudžia jį už tai, kad išsisuko nuo atpildo – klastingai pabėgo iš tvirtovės.

Markizė atsisėdo ant sofos galerijoje ir ženklu pakvietė Gondzą pasekti jos pavyzdžiu. Valandėlę patylėjusi, padavė jam nedidelę piniginę, į kurią buvo įdėjusi kelis cekinus.

– Užsakykite man keturias vietas.

– Ar bus leista ir vargšui Gondzui įsmukti paskui jūsų šviesybę?

– Žinoma, užsakykite penkias vietas... Man nesvarbu būti arti sakyklos, – pridūrė ji. – Bet aš norėčiau pasižiūrėti į panelę Marini, kuri, sako, tokia graži.

Markizė buvo kaip negyva tas tris dienas, likusias iki garsiojo pirmadienio – pamokslo dienos. O Gondzas, laikęs nepaprasta garbe pasirodyti viešai tokios didelės damos palydoje, pasidabino prancūziško kirpimo fraku ir prisisegė špagą; to negana: kadangi bažnyčia buvo šalia rūmų, jis liepė nunešti ten prašmatnų paauksuotą krėslą markizei atsisėsti, ir miestelėnams tai pasirodė didžiausias akiplėšiškumas. Lengva įsivaizduoti, kaip pasijuto vargšė markizė, pamačiusi tą krėslą, ir dar pastatytą kaip tik priešais sakyklą! Klelija taip sumišo, jog susigūžė to didžiulio krėslo kamputyje, nuleido akis ir nedrįso nė žvilgtelėti į jaunąją Marini, nors Gondzas jai parodė ją pirštu, taip įžūliai, jog vargšė markizė negalėjo atsitokėti iš siaubo. Nebajorai to dvariškio akyse buvo absoliutus niekas.

Sakykloje pasirodė Fabricijus; jis buvo toks liesas, toks išblyškęs, toks išsekęs, jog Klelijai akys tuoj pasruvo ašaromis. Fabricijus ištarė keletą žodžių, paskui stabtelėjo, tartum staiga pritrūkęs kvapo; keletą kartų jis bandė prakalbėti, bet veltui; tada jis nusigręžė ir pasiėmė prirašytą lapelį.

– Broliai mano, – tarė jis, – viena nelaiminga ir tikrai jūsų gailesio verta siela mano lūpomis prašo jus pasimelsti, kad ateitų galas jos kančioms, kurios jai baigsis tik kartu su gyvenimu.

Fabricijus lėtai ėmė skaityti, kas buvo parašyta lapelyje; bet jo balso išraiška buvo tokia, kad dar maldai neįpusėjus raudojo visa bažnyčia, net ir Gondzas. „Bent niekas neatkreips į mane dėmesio", – galvojo markizė, apsipylusi ašaromis.

Kol Fabricijus skaitė maldą iš lapelio, galvoje jam kilo viena kita mintis apie dvasinę būseną to nelaimingojo, už kurį jis ragino tikinčiuosius melstis. Netrukus mintys jį plūste užplūdo. Kreipdamasis lyg ir į visus susirinkusius, jis kalbėjo tik markizei. Baigė pamokslą truputį anksčiau negu paprastai, nes nieku gyvu neįstengė užgniaužti ašarų, kurios smaugė taip, kad jis nebepajėgė aiškiai žodžio ištarti. Žinovai nusprendė šį pamokslą buvus keistoką, tačiau bent patetiškumu prilygstantį garsiajam pamokslui, kurį jis aną vakarą sakė gausiai apšviestoje bažnyčioje. O Klelija, vos išklausiusi dešimt pirmųjų Fabricijaus skaitomos maldos eilučių, jau apkaltino save sunkiu nusidėjimu, kad per keturiolika mėnesių nepasimatė su juo. Parėjusi namo, atsigulė, kad nieko netrukdoma galėtų pagalvoti apie Fabricijų, o rytojaus dieną, gana anksti, Fabricijus gavo tokį laišką:

„Pasikliauju jūsų garbe; susiraskite keturis patikimus *bravi* ir rytoj, kai bokšto laikrodis Stekatos bažnyčioje išmuš vidurnaktį, ateikite į Šventojo Povilo gatvę, prie nedidelių vartelių, pažymėtų nr. 19. Atsiminkite, kad jus gali užklupti, neikite vienas."

Atpažinęs šią dievišką rašyseną, Fabricijus puolė ant kelių ir apsipylė ašaromis:

– Pagaliau, po keturiolikos mėnesių ir vienos savaitės! – šūktelėjo jis. – Sudiev, pamokslai!

Būtų per ilga aprašinėti patrakusius jausmus, kurie apniko tą dieną Fabricijaus ir Klelijos širdis. Varteliai, nurodyti laiškutyje, vedė ne kur kitur, o į Krešencių rūmų šiltnamį, ir Fabricijus bent dešimt kartų tą dieną sugebėjo pasižiūrėti į juos. Pasiėmė ginklus ir dar truputį prieš dvyliktą skubiu žingsniu vienas priėjo prie tų vartelių; čia, neapsakytam savo džiaugsmui, išgirdo gerai pažįstamą balsą, tyliai sakantį:

– Eik čionai, mano širdies mylimasis.

Fabricijus atsargiai įėjo ir tikrai atsidūrė šiltnamyje, bet priešais langą, tankiai užpintą virbais, per tris ar keturias pėdas nuo žemės. Buvo visiškai tamsu, Fabricijus išgirdo kažką brazdant už lango, ranka apčiuopė virbus ir staiga pajuto, kaip pro virbus išlindusi kažkieno ranka paėmė jo ranką ir, pakėlusi prie lūpų, pabučiavo.

– Tai aš, – sušnabždėjo brangus jam balsas, – atėjau pasakyti tau, kad myliu tave, ir paklausti, ar sutinki daryti tai, ką aš liepsiu.

Nesunku įsivaizduoti, ką atsakė, kaip nudžiugo ir kaip nustebo Fabricijus; praėjus pirmajam jausmų antplūdžiui, Klelija pasakė:

– Padariau, kaip žinai, apžadą madonai niekados tavęs nematyti; štai kodėl priimu tave tokioje tamsoje. Atsimink, jei kada mėginsi priversti mane pasižiūrėti į tave dienos šviesoje, tarp mudviejų viskas bus baigta. Bet visų pirma – aš nenoriu, kad tu sakytum pamokslus Anetai Marini; taip pat nemanyk, kad tai man atėjo į galvą kvaila mintis atnešti krėslą į Dievo namus.

– Angele mano, aš niekam daugiau nesakysiu pamokslų – sakiau juos vien tikėdamasis pamatyti tave.

– Nekalbėk taip, atsimink, kad man negalima tavęs matyti.

O dabar paprašysime skaitytoją leisti mums tylomis peržengti trejų metų laikotarpį.

Tuo metu, nuo kurio vėl pradedame savo pasakojimą, grafas Moska jau seniai sugrįžęs į Parmą; jis vėl ministras pirmininkas, ir galingesnis negu kada anksčiau.

Po tų trejų dieviškos laimės metų mylinčioje Fabricijaus širdyje sukilo užgaida, dėl kurios viskas apvirto kitaip. Markizė turėjo sūnų, žavų dvejų metų berniuką Sandriną, kuriuo negalėjo atsidžiaugti; vaikas vi-

sada būdavo su motina arba sėdėdavo ant kelių markizui Krešenciui; Fabricijus, priešingai, beveik niekada jo nematydavo; o jis nenorėjo, kad vaikas pamiltų kitą tėvą. Tada jam kilo mintis pagrobti vaiką tokio amžiaus, kol jis dar nieko aiškiai neprisimins.

Ilgomis dienos valandomis, kai markizė negalėjo matytis su savo mylimuoju, jos vienintelė paguoda buvo Sandrinas; mes mat turime atskleisti skaitytojui vieną dalyką, kuris pasirodys keistas tiems, kas gyvena į šiaurę nuo Alpių: nors ir nusidėjusi, ji liko ištikima savo apžadui; skaitytojas turbūt dar atsimena, kad ji buvo pažadėjusi madonai *niekada nematyti* Fabricijaus – lygiai tokie buvo jos žodžiai; taigi ji priimdavo jį tik naktį ir kambaryje niekada nežiebdavo šviesos.

Bet priimdavo jį mylimoji kas vakaras; ir nuostabus dalykas, šitame dvare, kurį kamavo smalsumas ir nuobodulys, niekada niekas nė nenumanė apie šitą *amicizia*[113], kaip sakoma Lombardijoje, – taip apdairiai viskas buvo numatyta Fabricijaus. Jų meilė buvo per daug karšta, kad būtų galėjusi apsieiti be vaidų; Kleliją dažnai kankindavo pavydas, bet susikivirčydavo jie beveik visados dėl ko kito. Jei Fabricijus kartais, gudriai pasinaudojęs kuriom nors viešom iškilmėm, ateidavo į tą pačią vietą, kur buvo markizė, kad galėtų ją pamatyti, jinai kokia nors dingstimi skubiai pasišalindavo ir ilgesnį laiką neleisdavo mylimajam lankytis pas ją.

Parmos valdovo dvare visi stebėjosi, kad apie tokio nepaprasto grožio ir pranašaus proto moterį niekas nežino meilės istorijų; ji daug kam buvo sužadinusi aistrą, daug kas dėl jos darė kvailystes, todėl Fabricijus taip pat dažnai pavyduliavo.

Šaunusis arkivyskupas Landrianis jau seniai buvo miręs; Fabricijaus pamaldumas, jo pavyzdingas gyvenimo būdas, iškalba išdildė Landrianio atminimą; vyresnysis jo brolis buvo miręs, ir visi šeimos turtai atitekę jam. Nuo to laiko jis kasmet išdalydavo savo diecezijos vikarams ir klebonams šimtą su viršum tūkstančių frankų pajamų, gaunamų iš Parmos arkivyskupijos.

Vargu kas būtų galėjęs ir svajoti apie labiau godojamą, garbingesnį ir naudingesnį gyvenimą negu tas, kurį gyveno Fabricijus; tik staiga viską sutrikdė toji nelemta įsimylėjusios širdies užgaida.

– Dėl tavo apžado, kurį aš gerbiu, tačiau kuris yra mano gyvenimo nelaimė, nes tu nenori manęs matyti šviesoje, – tarė jis kartą Klelijai, – aš esu priverstas nuolat būti vienas, vienintelė mano pramoga – darbas; bet ir to paties man kartais pristinga. Šitaip atšiauriai ir liūdnai beleidžiant ilgas dienos valandas, į galvą man atėjo viena mintis, ji jau pusę metų nuodija man gyvenimą ir su ja aš veltui kovoju. Mano sūnus nemylės manęs: juk jam niekas niekada apie mane neužsimena. Jis auga malonioje Krešencių rūmų prabangoje, o manęs beveik nepažįsta. Kai man pasitaiko retkarčiais jį pamatyti, jis visada primena man dangišką jo motinos grožį, į kurį man uždrausta žiūrėti, bet jam mano veidas turbūt atrodo labai rimtas, o vaiko supratimu liūdnas.

– Sakyk, kur link tu kreipi tą kalbą? – paklausė markizė. – Man darosi baisu.

– Aš noriu atgauti sūnų; noriu, kad jis gyventų šalia manęs; noriu kasdien jį matyti, noriu, kad jis priprastų ir pamiltų mane; noriu, kad ir aš galėčiau niekieno nevaržomas jį mylėti. Kad piktas mano likimas, neturintis pavyzdžio pasaulyje, lėmė man nepatirti tos laimės, kuria džiaugiasi tiek mylinčių širdžių, ir kad aš negaliu gyventi su tuo, kas man brangiausia pasaulyje, aš noriu bent jau turėti šalia savęs būtybę, kuri primintų tave mano širdžiai ir tam tikru atžvilgiu atstotų tave. Tarnybos reikalai ir žmonės tapo man našta šitoje priverstinėje mano vienatvėje; tu žinai, kad garbėtroška man – tuščias žodis nuo tos palaimingos akimirkos, kai Barbonė įtraukė mane į kalinių sąrašą tvirtovėje, ir visa, kas nėra širdies išgyvenimai, man atrodo juokinga, kai toli nuo tavęs mane kamuoja graužatis.

Lengva suprasti, kaip giliai pažeidė Klelijos sielą jos mylimojo širdgėla; ir jos liūdesys buvo juo gilesnis, kad jinai jautė, jog Fabricijus savotiškai teisus. Ji net suabejojo, ar nepamėginus nutraukti apžadą. Tada ji galėtų priimti Fabricijų dienos šviesoj, kaip bet kurį kitą aukštuomenės asmenį: jos, kaip doros žmonos, geras vardas tiek tvirtas, jog niekam neateitų į galvą ją šmeižti. Ji įtikinėja save, kad už gerus pinigus galima būtų išsirūpinti atleidimą nuo apžado, bet taip pat juto, kad šitoks grynai pasaulietiškas reikalų sutvarkymas nenuramintų jos sąžinės, o užsirūstinęs dangus gal net nubaustų ją už šį naują nusikaltimą.

Kita vertus, jeigu ji ir sutiktų nusileisti tokiam suprantamam Fabricijaus norui, jeigu ir stengtųsi neskaudinti šios mylinčios sielos, taip gerai jai pažįstamos ir taip keistai praradusios ramybę dėl jos keisto apžado, – kaipgi pagrobti vieno žymiausių Italijos didikų vienturtį sūnų, kad apgaulė neiškiltų aikštėn? Markizas Krešencis nepagailėtų didžiausių pinigų, pats vadovautų ieškojimams, ir anksčiau ar vėliau pagrobimas išaiškėtų. Buvo tik vienas būdas išvengti šio pavojaus: išsiųsti vaiką kur toli, pavyzdžiui, į Edinburgą ar į Paryžių; bet motinos širdis negalėjo ryžtis taip daryti. Fabricijus siūlė kitą išeitį, iš tikro visų protingiausią, bet paklaikusios motinos akims tai būva lyg kokia pikta pranašystė, kažkas dar kraupesnio: reikia, sakė Fabricijus, suvaidinti ligą; vaikas ims vis labiau negaluoti ir pagaliau, kai markizas Krešencis kur išvyks, tariamai numirs.

Klelija šį sumanymą atstūmė su pasibjaurėjimu, beveik su siaubu; nutrūko net jų santykiai, bet, žinoma, neilgam.

Klelija teigė, kad nereikią bandyti Dievo kantrybės; šitas karštai mylimas sūnus esąs nuodėmės vaisius, ir jeigu jie užsitrauksią dangaus rūstybę, Dievas tikriausiai jį atsiimsiąs. Fabricijus vėl ėmė kalbėti apie keistą savo dalią.

– Luomo, į kurį patekau visai atsitiktinai, – sakė jis Klelijai, – ir savo meilės esu pasmerktas amžinai vienatvei, ir negaliu, kaip daugumas mano konfratrų, džiaugtis artimu bendravimu su mylimu asmeniu, nes jūs sutinkate priimti mane tik tamsoje; ir toji mano gyvenimo dalis, kurią galiu praleisti su jumis, trunka, taip sakant, vos kelias akimirkas.

Buvo pralieta daug ašarų. Klelija susirgo; bet ji taip mylėjo Fabricijų, jog negalėjo ilgiau priešintis, nepadaryti tos šiurpios aukos, kurios ji reikalavo. Ir štai Sandrinas tariamai susirgo; markizas skubiai iškvietė garsiausius gydytojus, ir tada Klelija atsidūrė su baisia kliūtimi, kurios nebuvo numačiusi: reikėjo kaip nors tą dievinamą kūdikį apsaugoti nuo gydytojų prirašytų vaistų, o tai nebuvo toks paprastas dalykas.

Vaikas, išlaikytas lovoje ilgiau, negu galėjo pakelti jo sveikata, iš tikrųjų susirgo. Kaip paaiškinti gydytojui šios ligos priežastį? Draskoma dviejų priešingų ir vienodai jaudinančių rūpesčių, Klelija vos neišpro-

tėjo. Pripažinti, kad vaikas tariamai pasveikęs, ir pražudyti visų ilgų ir sunkių jos apgaudinėjimų vaisius? Fabricijus savo ruožtu negalėjo nei atleisti sau, kad smurtauja prieš mylimosios širdį, nei atsisakyti savo sumanymo. Jis surado būdą kiekvieną naktį aplankyti sergantį vaiką, ir tai sukėlė naują painiavą. Markizė ateidavo slaugyti sūnaus, ir kartais Fabricijus norom nenorom pamatydavo ją žvakių šviesoje; kenčiančiai Klelijos širdžiai tai atrodė siaubinga nuodėmė, pranašaujanti Sandrino mirtį. Garsiausi kazuistai, kurių ji atsiklausė, ką daryti, jei apžado laikymasis yra aiškiai žalingas, atsakė, kad apžado sulaužymo negalima laikyti nusikaltimu, jei asmuo, susisaistęs apžadu Dievo akyse, nesilaikė jo ne dėl tuščio malonumo, bet dėl to, kad nebūtų padaryta aiškaus blogio. Bet markizė vis tiek liko nusiminusi, ir Fabricijus aiškiai matė, kad jo keistas sumanymas atneš mirtį ir Klelijai, ir jo sūnui.

Jis kreipėsi pagalbos į savo artimą bičiulį, grafą Moską; net ir šitą visko mačiusį ministrą sugraudino ta meilės istorija, kurią jis anaiptol ne visą žinojo.

– Aš pasirūpinsiu, kad markizo bent penkias ar šešias dienas nebūtų namie. Kada jums to reikės?

Po kiek laiko Fabricijus pranešė grafui, kad viskas parengta ir kad galima būtų pasinaudoti markizo išvykimu. Po dviejų dienų, kai markizas raitas grįžo iš vieno savo dvaro netoli Mantujos, jį užpuolė plėšikai, matyt, iš kerštо kažkieno pasamdyti, sugriebė jį, tačiau nieko pikto nepadarė, tik įsodino į valtį ir tris dienas plukdė Po upe žemyn, tuo pačiu keliu, kuriuo anuomet keliavo Fabricijus po išgarsėjusio susirėmimo su Džilečiu. Ketvirtą dieną plėšikai išlaipino markizą vienoje negyvenamoje Po saloje, prieš tai viską iš jo atėmę, nepalikę nei pinigų, nei kokio bent kiek vertesnio daiktelio. Tik po dviejų dienų parsigavo markizas į Parmą; kai parvyko, rūmai buvo nukabinėti juodais audeklais, o visi jo žmonės didžiai nusiminę.

Labai sumaniai atlikto pagrobimo padariniai buvo betgi pražūtingi; Sandrinas, slaptomis įkurdintas dideliuose gražiuose namuose, kur markizė beveik kasdien lankydavo jį, po kelių mėnesių mirė. Klelija įtikėjo, kad dangus teisingai nubaudęs ją už apžado madonai sulaužymą: per

Sandrino ligą ji tiek sykių matė Fabricijų prie žiburio, o du kartus net dienos šviesoje, ir ją buvo pagavę tokie švelnūs jausmai! Karštai mylimą savo sūnų ji pergyveno tik keletu mėnesių, bet patyrė saldžią paguodą – mirė ant mylimojo rankų.

Fabricijus buvo pernelyg įsimylėjęs ir pernelyg tikintis, kad baigtų gyvenimą savižudybe; jis vylėsi sutikti Kleliją geresniame pasaulyje, bet turėjo ganėtinai nuovokos, kad jaustų, jog privalo daug ką atpirkti.

Tuoj po Klelijos mirties jis pasirašė keliolika aktų, kuriais kiekvienam savo tarnui paskyrė tūkstančio frankų rentą, tokią pat rentą pasiliko sau; grafienei Moskai užrašė keletą dvarų, duodančių maždaug šimtą tūkstančių livrų metinių pajamų; tokią pat sumą – savo motinai, markizei del Dongo, o kas liko iš tėvo palikimo, – vienai savo seseriai, prastai nutekėjusiai. Rytojaus dieną, įteikęs kur reikia atsistatydinimą iš arkivyskupo ir visų kitų pareigų, kurias buvo gavęs iš Ernesto V malonės ir ministro pirmininko draugiškumo dėka, užsidarė *Parmos kartūziečių vienuolyne*, miškuose netoli Po, dvi mylios nuo Sakos.

Kadaise grafienė Moska buvo visiškai pritarusi vyro sutikimui vėl perimti vadovavimą vyriausybei, bet pati niekados nepanoro grįžti į Ernesto V žemes. Savo rezidencija ji pasirinko Vinjaną, už ketvirčio mylios nuo Kazal Madžorės, kairiajame Po krante, vadinasi, Austrijos žemėje. Prašmatniuose Vinjano rūmuose, kuriuos jai pastatydino grafas, ketvirtadieniais ji priimdavo visą aukštąją Parmos visuomenę, o savo gausius draugus – kasdien. Fabricijus nė dienos nepraleisdavo neapsilankęs Vinjane. Trumpai tariant, iš šalies grafienė atrodė visiškai laiminga, bet savo dievinamąjį Fabricijų nedaug tepergyveno, o šisai kartūziečių vienuolyne teišbuvo vienerius metus.

Kalėjimai Parmoje ištuštėjo, grafas buvo neapsakomai turtingas, valdiniai garbino Ernestą V ir lygino jo valdymą su didžiųjų Toskanos kunigaikščių[114] laikais

TO THE HAPPY FEW [115]

Komentarai

Žymus prancūzų rašytojas Stendalis (Anri Belis [Henri Beyle]; 1783–1842) ilgai gyveno Italijoje ir laikė ją savo „širdies tėvyne“, 1831–1841 m. jis buvo Prancūzijos konsulu Italijos mieste Čivitavekijoje. Čia į jo rankas pateko Renesanso laikų italų kronika „Farnezių šeimos didybės kilmė“. Jis labai ja susidomėjo, ir jau 1832 m. jam kilo mintis panaudoti kai kuriuos toje kronikoje aprašytus įvykius nedideliam romanui. Ilgai brandinęs šį sumanymą, jis nusprendė perkelti tuos įvykius į savo laikų Italiją. 1838 m. lapkričio mėnesio pradžioje Stendalis sėdo rašyti „Parmos vienuolyno“ ir sudiktavo romaną per 7 savaites. Knyga išėjo iš spaudos 1839 m. balandžio mėnesį.

* * *

[1] Jau seniai mane tas mielas kraštas masino parašyti apie jį. *Ariostas, „Satyros“, IV.*

[2] *Lodis* – miestas Šiaurės Italijoje (Lombardijoje), prie Ados upės. 1796 m. gegužės 10 d. Napoleonas prie Lodžio miesto sutriuškino Austrijos kariuomenę. Svarbiausias mūšis įvyko prie Ados upės tilto.

[3] *jo imperatoriškoji ir karališkoji didenybė* – Pranciškus II (1768–1835), Austrijos imperatorius, Napoleono priešas, daug kartų jo sumuštas.

[4] *Frydrichas Barbarosa*, Vokietijos imperatorius, 1162 m. po ilgo apgulimo privertė Milaną pasiduoti, sugriovė jo tvirtoves ir visus namus.

[5] *Karolis V* (1500–1558) – Vokietijos imperatorius ir Ispanijos karalius, didžiulės kolonijinės imperijos valdovas, siekė užtikrinti Habsburgams pirmavimą Europoje ir sukurti „pasaulinę krikščioniškąją monarchiją“. Dėl tokios jo politikos kilo daug karų. *Pilypas II* (1527–1598) – Karolio V sūnus, Ispanijos, Neapolio ir Sicilijos karalius, Milano kunigaikštis, pagarsėjęs savo reakcine politika ir žiauriais autodafė, rengiamais jo akivaizdoje. Siekė pavergti visą pasaulį. Dėl to ir tėvo, ir sūnaus valdymo metai buvo Milanui itin baisūs.

[6] *archikunigaikštis* – erchercogas Ferdinandas (1754–1806), Austrijos imperatoriaus šeimos narys, imperatoriaus vietininkas Šiaurės Italijoje.

[7] *Gro*, Antuanas (Gros; 1771–1835) – žymus prancūzų tapytojas, Napoleono gerbėjas, atvaizdavęs visus svarbesnius jo žygius.

[8] *uncija* – šešioliktoji dalis svaro, apie 30 gramų.

[9] *Viskončiai* – kunigaikščių giminė, valdžiusi Milaną XIII–XV a. Išsibaigus jos pagrindinei linijai, valdžia atiteko Sforcų giminei.

[10] *Kasanas* – Šiaurės Italijos miestas prie Ados upės. 1799 m. austrų ir rusų kariuomenė, vadovaujama Suvorovo, sumušė čia prancūzus.

[11] *casa del Dongo* – del Dongų šeima (*it.*).

[12] *Arkola* – Šiaurės Italijos miestelis ant Alponos upės kranto, garsus tuo, kad Napoleonas čia 1796 m. sutriuškino austrus.

[13] *Lonatas* – miestelis Šiaurės Italijoje (Lombardijoje), ant Gardo ežero kranto. Napoleonas 1796 m. sumušė čia dukart stipresnę austrų armiją.

[14] *Novis* – miestas Šiaurės Italijoje (Pjemonte). Čia 1799 m. įvyko kruvinas mūšis, kuriame rusai ir austrai, Suvorovo vadovaujami, sumušė prancūzus.

[15] *mameliukai* – iš pradžių Egipto sultonų leibgvardija, vėliau (XIII–XV a.) užgrobusi valdžią. Napoleono ekspedicijos laikais mameliukai tebebuvo įtakingi šalyje, bet pasidavė Napoleonui.

[16] *Kotoras* – Dalmatijos miestas prie įlankos, ant Adrijos jūros kranto, priklausęs XIX a. pradžioje Austrijai, kuri turėjo čia tvirtovę. 1801 m. į ją buvo atgabenti kalėti trisdešimt aštuoni italų patriotai, milaniečiai. Kaliniai tais pačiais metais buvo išlaisvinti, grįžo į Milaną ir buvo iškilmingai sutikti.

[17] *Marengas* – vietovė Italijoje (Pjemonte). 1800 m. birželio 14 d. čia įvyko mūšis tarp prancūzų ir austrų kariuomenės.

[18] *Casa Tanzi* – Pokylių rūmai (*it.*).

[19] *princas Eugenijus* – kunigaikštis de Boarnė (Beauharnais;1781–1824), Napoleono įsūnis, valdęs jo vardu Italiją (1805–1814).

[20] *Lombardijos-Venecijos Karalystė* buvo sudaryta Vienos kongreso (1814–1815) ir perduota Austrijai.

[21] *Prina*, Džuzepė (1766–1814) – finansų ministras Italijos Karalystėje Napoleono laikais.

[22] *Bubna*-Liticas (1772–1825) – grafas, Austrijos maršalas, vyriausiasis kariuomenės vadas Lombardijoje.

[23] *Cizalpinė Respublika* – Napoleono 1797 m. įkurta valstybė šiaurinėje Italijoje (sostinė – Milanas). 1805–1814 m. – Italijos Karalystė.

[24] *Kanjola*, Luidžis, markizas (Cagnola; 1762–1833) – italų architektas.

[25] *Markezis*, Pompėjus (Marchezi; 1790–1858) – italų skulptorius, Kanovos mokinys.

[26] *Viganas*, Salvatorė (Vigano; 1796–1821), – žymus italų baletmeisteris, Stendalio labai vertinamas.

[27] *Montis*, Vinčencas (Monti; 1754–1828) – žymus italų poetas, daug rašęs politinėmis temomis.

[28] *Linji* – Belgijos kaimas, kur 1815 m. birželio 16 d. Napoleonas sumušė prūsų armiją, vadovaujamą Bliucherio.

[29] *Emono sūnūs* – prancūzų viduramžių poemos personažai – keturi broliai riteriai. Jie turėję stebuklingą žirgą Bajarą, ant kurio susėsdavę visi keturi.

[30] *Nėjus*, Mišelis (Ney; 1769–1815) – Prancūzijos maršalas, pramintas „narsiausiu iš narsiausiųjų". Po Borodino mūšio Napoleonas suteikė jam Maskvos kunigaikščio titulą. Po antrosios Restauracijos karo teismo nuosprendžiu sušaudytas.

[31] *gratis pro Deo* – beprasmiškai, be reikalo (*lot.*).

[32] *Fenelonas*, Fransua (Fénelon; 1651–1715) – prancūzų rašytojas moralistas, Kambrė arkivyskupas, palaidotas Kambrė katedroje.

[33] *Pelikas*, Silvijas (Pellico; 1789–1854) – italų rašytojas. Apkaltintas dalyvavimu karbonarų veikloje, buvo Austrijos valdžios nuteistas ir išsėdėjo 8 metus Špilbergo tvirtovėje. Savo knygoje „Mano kalėjimai" (1833) jis Milano policiją vadina „šventosios Margaritos draugais" – pagal pavadinimą gatvės, kurioje ji buvo įsikūrusi.

[34] Stendalio turima galvoje 1746 m. liaudies sukilimas Genujoje prieš austrus. Tais metais Genuja, Prancūzijos sąjungininkė, buvo priversta pasiduoti austrams, tačiau didžiulė kontribucija ir mokesčiai sukėlė liaudies pasipiktinimą austrais ir Genujos aristokratija. Austrai buvo išvyti, Genujoje įkurta respublika (1746 m. gruodis).

[35] *Andrianas*, Aleksandras (1797–1863) – prancūzų kilmės karbonaras. Suimtas ir nuteistas, iškalėjo Špilbergo tvirtovėje 8 metus kartu su Peliku. Grįžęs į Prancūziją, 1837–1838 m. išleido prisiminimus apie savo kalėjimo metus.

[36] *Bajaras* (Pjeras diu Terajis, senjoras de, [Bayard]; 1475–1524) – prancūzų karvedys, žuvęs karaliaus Pranciškaus I žygyje į Italiją ties Romanjano miesteliu.

[37] *seccatore* – įkyrus, nepakenčiamas žmogus (*it.*).

[38] *Koredžas* (Alegris, Antonijus, [Allegri, vadinamas Corregio]; 1489–1534) – įžymus Renesanso epochos italų dailininkas, gyvenęs ir kūręs Parmoje.

[39] Čia minimos to meto Milano aukštuomenės gražuolės, kurias pažinojo Stendalis.

[40] *Sanmikelis*, Mikelis (Sanmicheli; 1484–1559) – italų architektas ir inžinierius, pastatęs daug pilių ir bažnyčių.

[41] Andrianas savo knygoje mini Špilbergo tvirtovės kapelioną, kuris veikė kaip slaptas vyriausybės agentas ir vėliau buvo paskirtas vyskupu.

[42] *Constitutionnel* – prancūzų nuosaikiosios liberalinės opozicijos spaudos leidinys, įsteigtas 1815 m. ir ėjęs iki 1914 m.

[43] *Alfjeris*, Vitorijus (Alfieri; 1749–1803) – žymus italų poetas ir dramaturgas, smerkęs tironiją, propagavęs aristokratinę respubliką.

[44] Čia minimas Napoleono karas su Ispanija, pradėtas 1808 m.

[45] *disinvoltura* – nesivaržymas (*it.*).

[46] *Paryžiaus vyriausiasis komitetas* – Visuomenės gelbėjimo komitetas, įkurtas Konvento 1793 m. kovai su kontrrevoliucija.

[47] *Corso* – plati, graži gatvė, mėgstamiausia miesto gyventojų pasivaikščiojimų ir susitikimų vieta.

[48] *Kasandras* – tradicinis italų komedijos personažas, kvailo ir lengvatikio, visų apgaudinėjamo senio tipas.

[49] *Kanova*, Antonijus (Canova; 1757–1822) – italų skulptorius, neoklasicizmo atstovas, didžiai vertintas savo amžininkų. Jo darbo yra garsi Napoleono statula Milane ir Napoleono biustas Fonteneblo rūmuose.

[50] *Fronda* (1648–1652) – feodalinės aristokratijos sukilimas prieš karaliaus valdžios absoliutizmą ir Mazariną, nepilnamečio Liudviko XIV pirmąjį ministrą.

[51] *Adrianas* – Romos imperatorius (117–138). Jo pastatydintas mauzoliejus yra įžymus senovės Romos architektūros paminklas.

[52] *Povilas III* (1468–1549) – popiežius, kilęs iš kunigaikščių Farnezių giminės ir savo įtaka ypač tą giminę išaukštinęs.

[53] *Renalis*, Gijomas (Raynal; 1713–1796) – abatas, Švietimo epochos prancūzų istorikas ir filosofas.

[54] *Tiberijus* (42 pr. Kr.–37 m.) – Romos imperatorius, miręs Mizenėje, kyšulyje netoli Neapolio.

[55] *Fenelonas* (žr. kom. 32) savo didaktiniame veikale „Telemacho nuotykiai" (1699) dėsto politinę moralę, nurodo monarcho pareigas valdiniams.

[56] *Monitore Napolitano* – italų laikraštis, ėjęs Partenopėjos Respublikoje, 1799 m. Neapolyje įkurtoje prancūzų ir tegyvavusioje keletą mėnesių.

[57] *San Feličė* (1761–1800) – Neapolio didikė, Partenopėjos Respublikos šalininkė; atkūrus monarchiją, pasmerkta myriop. Stendalis ją painioja su markize de Foneska (1768–1799), kuri leido laikraštį *Monitore Napolitano*, puolusį karaliaus valdžią, ir, grįžus monarchijai, buvo pakarta.

[58] *Decijus* – Romos imperatorius (249–251), pagarsėjęs krikščionių persekiojimu. Vienas pagrindinių Kornelio tragedijos „Polieuktas" (1640) veikėjų.

[59] *Polieuktas* (III a.) – krikščionis kankinys. Čia turima galvoje Donicečio to paties pavadinimo opera, kuri Neapolyje buvo uždrausta.

[60] *casto Giuseppe* – Juozapas Skaistusis (*it.*). Juozapas – Senojo Testamento personažas. Brolių parduotas į vergiją, atsidūrė Egipte. Ten jį veltui bandė suvilioti jo viršininko Putifaro žmona.

[61] *Romanija* – Italijos provincija (sostinė – Ravena).

[62] Eilutė iš italų poeto V. Mončio (žr. kom. 27) poemos „Maskeroniana".

[63] *Merkadantė*, Severijus (Mercadante; 1795–1870) – italų kompozitorius. Jo opera „Eliza ir Klaudijus" buvo tada labai populiari Milane.

[64] *Galeacas* (Sforca, Galeacas Marija, 1444–1476) – Milano kunigaikštis nuo 1466 m., pagarsėjęs savo žiaurumu ir nusikaltimais.

[65] *Džonas Bulis* – tradicinė anglų buržua pravardė (vardas paimtas iš Dž. Arbatnoto satyros „Džono Bulio istorija", 1712).

[66] *Temistoklis* (525–460 pr. Kr.) – Atėnų politikas ir karvedys, didelis patriotas. Ištremtas iš tėvynės, rado prieglobstį pas Persijos karalių Artakserksą, atėniečių priešą.

[67] *Siušė*, Luji (Suchet; 1770–1826) – Prancūzijos maršalas, dalyvavęs Napoleono karuose Ispanijoje.

[68] *Pijus VII* (*Kjaramontis*, Barnabas 1742–1823) – popiežius nuo 1800 m. 1796 m. buvo dar Imolos vyskupu ir, šį miestą užėmus prancūzams ir prijungus prie Cizalpinės Respublikos, išleido ganytojišką laišką, kuriame išreiškė palankumą respublikos valdžiai ir paskelbė, kad religija gali būti suderinama su kiekviena valdžia. Būdamas popiežiumi, priešinosi Napoleono politikai ir 1803–1814 m. faktiškai išbuvo jo belaisviu Paryžiuje.

[69] *vetturino* – vežikas.

[70] *vicolo* – skersgatvis.

[71] *porco* – paršas.

[72] *Cimabuė*, Džovanis (apie 1240–1302) – italų dailininkas, protorenesanso atstovas.

[73] *Bufų teatras* – italų teatro Paryžiuje pavadinimas aukštuomenės šnekamojoje kalboje.

[74] *Buratis*, Pjetras (Burati; 1772–1832) – liberalios pakraipos italų poetas satyrikas.

[75] *prepotenze* – akiplėšiški užmojai.

[76] Autoriaus ironija: Pjetras Luidžis, Parmos ir Pjačencos kunigaikštis, buvo pagarsėjęs ištvirkėlis.

[77] *ponios Stark kelionių knyga* – anglų keliautojos Merienos Stark (Starke) veikalas „Laiškai iš Italijos, rašyti 1792–1798 m." (1800).

[78] *comeriere* – padavėjas.

[79] *podesta* – miesto galva, Italijos miestų vyriausiasis administratorius.

[80] *Polišinelis* (itališkai Pulčinela) – tradicinis italų komedijos *dell'arte* personažas, suktas tarnas. Jis būdavo vaizduojamas kuprotas, ilganosis, kalbąs sniaukrojančiu balsu.

[81] *Parmedžanino* vardu buvo žinomas Parmos dailininkas Francheskas Macola (1503–1540).

[82] *Inteligenti pauca* – Protingas supranta iš vieno žodžio (*lot.*).

[83] *Voi* – jūs. Bet mandagi kreipimosi forma italų kalboje – trečiasis asmuo.

[84] *ad hoc* – specialiai, šiam atvejui (*lot.*).

[85] *Renis*, Gvidas (Reni; 1575–1642) – italų dailininkas.

[86] *Judita* – biblinė žydų didvyrė, kuri, gelbėdama apsiaustą gimtąjį miestą Betuliją, sugundė savo grožiu priešo kariuomenės vadą Holoferną ir paskui jį nužudė.

[87] *Razoris*, Džovanis (1766–1837) – italų gydytojas ir patriotas, dalyvavęs karbonarų sąmoksle ir austrų nuteistas kalėti dvejus metus. Stendalio bičiulis.

[88] *Armida* – T. Taso „Išvaduotosios Jeruzalės" herojė, burtininkė, sužavėjusi savo grožiu priešų didvyrį Rinaldą ir sulaikiusi jį toli nuo jo armijos.

[89] *motu proprio* – dekretas, suvereno skelbiamas be niekieno prašymo (*lot.*).

[90] *jensenistai* – perkeltine prasme – griežtos dorovės propaguotojai.

[91] *aquetta di Perugia* – „Perudžos vandenėlis", tokie nuodai.

[92] *Vanvitelis*, Luidžis (1700–1773) – žymus italų architektas.

[93] *Tesėjas, Ipolitas* – graikų mitų herojai.

[94] *Aleksandras Farnezė* (1545–1592) – žymus karo vadas, Ispanijos karaliaus Pilypo II vietininkas Nyderlanduose. Nusiųstas į Prancūziją pagelbėti katalikams, privertė Henriką IV atsitraukti nuo apgulto Paryžiaus (1590 m.).

[95] *Kordė Šarlotė* (Corday; 1768–1793) – Marato, žymaus jakobinų veikėjo, žudikė. Giljotinuota revoliucinio tribunolo sprendimu.

[96] *Kasandras* – italų komedijos personažas, vaikų apgautas tėvas.

[97] *conditio sine qua non* – būtina sąlyga (*lot.*).

[98] *luna* – įnoris, kaprizas (*it.*).

[99] *Paladžis*, Peladžas (1775–1860) – italų tapytojas ir skulptorius.

[100] *in petto* – širdies gilumoje (*lot.*).

[101] *Reina*, Frančeska (1772–1826) – Milano advokatas ir politinis Italijos veikėjas. Į gyvenimo pabaigą domėjosi literatūra, išleido daug italų veikalų su plačiais komentarais.

[102] *Krescencijus* (X a.) – Romos tribūnas, Bažnyčios autoriteto priešininkas, pergalingai kovojęs su popiežiais ir su vokiečių įtaka.

[103] *Fokelbergas* (1786–1854) – švedų skulptorius, nuo 1820 m. gyvenęs Romoje.

[101] *Teneranis*, Pjetras (1789–1869) – italų skulptorius, Kanovos mokinys.

[105] Ajecas, Frančeskas (1791–1882) – dailininkas, romantinės krypties italų tapybos pradininkas.

[106] *Frančeskas Sforca* – XV a. italų kondotjeras, vėliau Milano kunigaikštis. Jam pavyko išvyti prancūzų kariuomenę iš Italijos ir sudaryti italų valstybių sąjungą. *Lorencas Įstabusis Mediči*s (1449–1492) – Florencijos Mediči ų giminės atstovas, poetas, meno gerbėjas. Mirus tėvui, drauge su broliu valdė Florencijos Respubliką. *Karalius Robertas* – Neapolio karalius (1309–1343), siekęs pašalinti vokiečių įtaką italams ir sujungti visą šalį; Petrarkos bičiulis. *Kola di Riencis* (1313–1354) – Romos tribūnas, tautinio sukilimo Romoje vadas. 1348 m. paskelbęs Romoje liaudies valdžią, vėliau slapstęsis kalnuose, žuvęs per suirutę Romoje.

[107] *Kondijakas*, Etjenas Bono de (Condillac; 1715–1780) – abatas, prancūzų filosofas švietėjas, Parmos kunigaikščio Ferdinando auklėtojas.

[108] *Fenelonas* – žr. kom. 55.

[109] *broliai minoritai* – vienuoliai pranciškonai.

[110] *Fontana*, Frančeskas Luidžis (1750–1822) – italų kardinolas ir istorikas, garsėjęs savo erudicija. *Diuvuazenas*, Žanas Batistas (1744–1813) – prancūzų vyskupas, Napoleono I patarėjas Bažnyčios reikalams.

[111] *Čimaroza*, Domenikas (Cimarosa; 1749–1801) – italų kompozitorius. Arija *Quelle pupille tenere* „Kokios mielos akys" – iš jo operos „Slaptos vedybos".

[112] Posakis, kurį kartoja Moljero komedijos „Žoržas Dandenas" herojus, turtingas kaimietis Dandenas, vedęs aristokratę ir dėl to labai nelaimingas.

[113] *amicizia* – draugystė (*it.*).

[114] Toskanos kunigaikščiai XVIII a. buvo šviesiausi Italijos valdovai: globojo žemdirbystę ir prekybą, įvedė kai kurias reformas, cenzūros vaidmuo jų kunigaikštystėje buvo menkesnis negu kituose šalies miestuose.

[115] *To the happy few* – Nedaugeliui laimingųjų (*angl.*). Šituos žodžius Stendalis paėmė iš anglų rašytojo Oliverio Goldsmito (Goldsmith; XVIII a.). Jais rašytojas reiškia įsitikinimą, kad jo bendraamžiai skaitytojai neįstengs tinkamai įvertinti šio romano, nesuvoks tikrosios jo prasmės.

TURINYS

Pratarmė ♦ 5

PIRMOJI DALIS ♦ 7

ANTROJI DALIS ♦ 223

Komentarai ♦ 464

Stendhal

St-155 Parmos vienuolynas [romanas] / Stendhal; iš prancūzų k. vertė Ramutė Ramunienė. – Vilnius; Žaltvykslė: [2007]. – 472 p.

ISSN 1822-637X
ISBN 978-9986-06-252-3

Stendalio, jo tikroji pavardė Anri Belis (Henri Beyle), romane skaitytojas susiduria su laimės ieškotoju Fabricijum del Dongu, kurį įvykiai įtraukia į savo sūkurį. Jau pačioje kūrinio pradžioje jis suvokia karčią tiesą, jog politinė veikla ir asmeninė laimė yra nesuderinamos. Jį mažai domina turtas, titulai, apie kuriuos svajoja Parmos kunigaikščio valdiniai. Nuoširdi Fabricijaus ir Klelijos meilė disonuoja su slogia Parmos Kunigaikštystės aplinka. Laimė romano herojui nepasiekiama.

UDK 840-3

Stendhal
PARMOS VIENUOLYNAS

Redaktorė *Agnė Iešmantaitė*
Dailininkė *Deimantė Rybakovienė*

Leido ŽALTVYKSLĖ,
M. K. Čiurlionio 7/1-25, LT-03104 Vilnius
el. p. leidykla@zaltvyksle.com
Spausdino UAB LOGOTIPAS,
Utenos g. 41a, LT-08217
Tiražas 1000 egz.

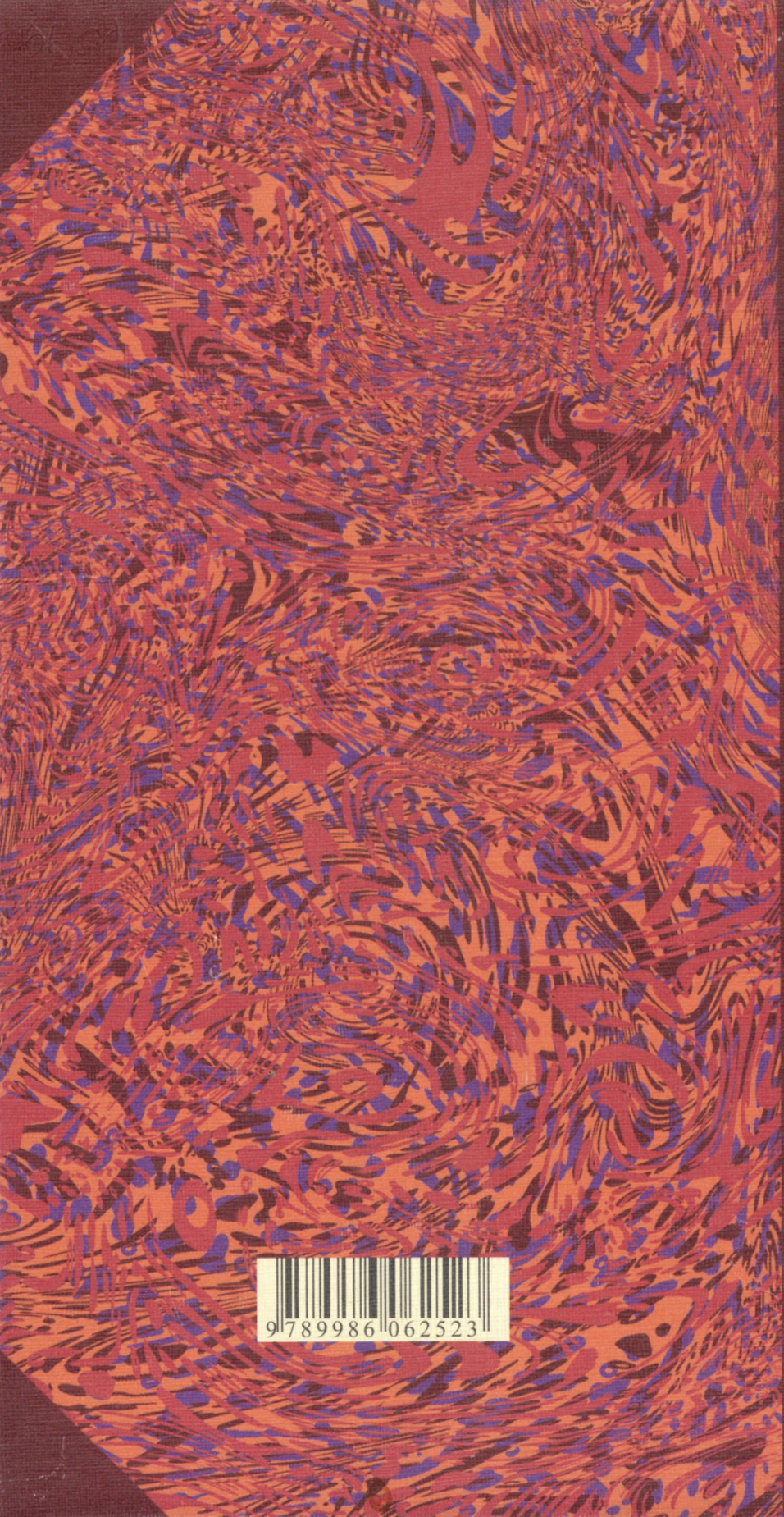
9789986062523